

**National Library of Thailand
Bangkok, 2002**

All rights reserved.

**No part of this CD may be reproduced,
stored in a retrieval system or transmitted in any form
or by any means, without prior permission from
the National Library of Thailand**

หอสมุดแห่งชาติ ขอสงวนสิทธิ์

ห้ามมิให้ผู้ใดนำส่วนหนึ่งส่วนใด หรือตอนหนึ่งตอนใด ที่ปรากฏอยู่ใน CD นี้

ไปทำการคัดลอก หรือวิธีการอื่นใดเพื่อจำหน่าย แจกแจก

ก่อนได้รับอนุญาต

พระราชพงษาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์
กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช
พิมพ์ขึ้นเป็นส่วนพระกุศตทานมัย ในงานพระศพ
พระเจ้าบรมวงศ์เธอ (ชั้น ๓) กรมหลวงวรเดโชสุธดา
พระอรรคชายาเธอ พระองค์เจ้าอุบลรัตนนารีนาค
กรมขุนอรรคราชกัญญา
สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้าจันทราสรัทวาร
กรมขุนพิจิตรเจษฎจันทร์
สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้าเยาวมาลย์นฤมิต
กรมขุนสรวรโกศกษัตริย์

สารบา^๔นเรื่อง

ระหว่างจลาจล จุดศักราช ๑๑๒๙-๑๑๓๐

พระยากำแพง (สิน) ดงไปตั้งที่เมืองระยอง	หน้า ๑
พระยากำแพง (สิน) ประกาศตั้งตัวเป็นเจ้าของ	” ๒
ไพร่พลเรียกพระยากำแพง (สิน) ว่าเจ้าตาก	” ๒
ขุนราม ห่มช้องกับกรมการเมืองระยองเข้าปล้นทัพเจ้าตาก	” ๓
เจ้าตากรบชนะพวกกรมการเมืองระยอง	” ๔
เจ้าตากเกลี้ยกล่อมพระยาจันทบุรี	” ๔
พม่าเรียกค้นไม้ทองเงินเมืองจันทบุรี	” ๖
เจ้าตากจับหลวงบางตมุงผู้ถือหนังสือของพม่าได้	” ๖
เจ้าตากให้ไปออกกองทัพเมืองพุทไธมาศ	” ๗
พระยาราชาศรีศรีเมืองจันทบุรีจะช่วยเจ้าตาก	” ๘
เจ้าตากยกมาเมืองจันทบุรี	” ๘
เจ้าตากตั้งนายทองอยู่เป็นเจ้าเมืองจันทบุรี	” ๘
เจ้าตากกลับไปเมืองระยอง	” ๑๐
พระยาจันทบุรีคิดอุบายจะจับเจ้าตาก	” ๑๑
เจ้าตากยกไปเมืองจันทบุรี	” ๑๑
พระยาจันทบุรีอุบายตวงเจ้าตากให้เข้าเมือง	” ๑๒
เจ้าตากรู้เท่าไม่เข้าเมืองจันทบุรี	” ๑๒
เจ้าตากตีเมืองจันทบุรี	” ๑๓

เจ้าตากได้เมืองจันทบุรี	หน้า ๑๔
เจ้าตากตั้งขุนนาง	” ๑๔
เจ้าตากยกไปเมืองตราด	” ๑๔
เจ้าตากตีได้ตำบ่อจันทเมืองตราด	” ๑๕
เจ้าตากกลับมาตั้งต่อเรือรบที่เมืองจันทบุรี	” ๑๕
พระนายกองตามพบพระเจ้าแผ่นดิน	” ๑๖
พระเจ้าแผ่นดินส่งพรรค	” ๑๖
ฝังพระศพพระเจ้าแผ่นดิน	” ๑๖
บ้านเมืองเกิดจลาจลทั่วไป	” ๑๖
พระราชวงศ์ที่ยังเหลืออยู่	” ๑๗
นายสุจินดา (กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท) ไปพึ่งเจ้าตาก	” ๑๗
เจ้าตากตั้งนายสุจินดาเป็นพระมหามন্ত্রী	” ๑๘
เจ้าพระยาพิศณุโลก (เรื่อง) ตั้งตัวเป็นเจ้า	” ๑๘
พระสังฆราชา (มหาเถร) ตั้งตัวเป็นเจ้าพระฝาง	” ๑๘
เจ้าพระฝางตั้งเมืองพิศณุโลกไม่ได้	” ๑๘
หุดวงนายสิทธิ์ตั้งตัวเป็นเจ้านครศรีธรรมราช	” ๑๘
กรมหมื่นเทพพิพิธได้เมืองนครราชสีมา	” ๑๘
หุดวงแพ่งกับพระพิมายตั้งเมืองนครราชสีมา	” ๒๓
หุดวงแพ่งกับพระพิมายจับกรมหมื่นเทพพิพิธได้	” ๒๓
พระพิมายขอเอากรมหมื่นเทพพิพิธไปไว้เมืองพิมาย	” ๒๓
พระพิมายยกกรมหมื่นเทพพิพิธขึ้นเป็นเจ้าพิมาย	” ๒๕

(๓)

เจ้าตากเตรียมทัพจะยกเข้ามารบพม่าที่กรุงเก่า	หน้า ๒๓
เจ้าตากยกทัพเรือจากเมืองจันทบุรี	» ๒๔
เจ้าตากตีได้เมืองชนบุรี	» ๒๕
เจ้าตากตีได้ค่ายพม่า โปธิ ๓ ค่าย พระนาคองคายในที่รบ	» ๒๕
เจ้าตากล้อมค่ายโปธิ ๓ ค่าย	» ๒๖
เจ้าตากเข้าไปตั้งอยู่ในพระนคร	» ๒๖
เจ้าตากถวายพระเพลิงพระศพพระเจ้าแผ่นดิน	» ๒๖
เจ้าตากทรงพระดำริว่าพระเจ้าแผ่นดินแต่ก่อนขับไล่	» ๒๗
เจ้าตากลงมาตั้งเมืองชนบุรีเป็นราชธานี	» ๒๗

แผ่นดินพระเจ้ากรุงธนบุรี

จุลศักราช ๑๑๓๐-๑๑๔๔

เจ้าตากขึ้นเสวยราชย์ณกรุงธนบุรี	หน้า ๒๗
ให้แจกอาหารคนที่อดโซ่ทั่วไป	» ๒๘
ตั้งข้าราชการ	» ๒๘
จัดการปกครองหัวเมือง	» ๒๘
พระมหามนตรีไปรับเสด็จยกราบมิตรเมืองราชบุรี	
(พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก) เข้ามา	
รับราชการ ได้เป็นพระราชนรินทร์	» ๒๘
พระเจ้าอังวะให้เจ้าเมืองทวายคุมกองทัพเข้ามาตรวจการ	» ๒๘
กองทัพพม่าล้อมค่ายจันทน์บางกุ่มเมืองสมุทรสงคราม	» ๒๘
เสด็จยกทัพหลวงไปตีพม่าแตกหนี	» ๒๘

(๕)

ตั้งพระชนนีเป็นกรมพระเทพามาตย์	หน้า ๓๖
ตั้งพระมเหสีเดิมเป็นกรมหลวงบาทบริจาริกา	” ๓๖
ตั้งเจ้าราชินิกุล	” ๓๖
นักองค์คนพาวณฺณมาตั้งกรุงกัมพูชา	” ๓๗
นักพระรามาริบัติเจ้ากรุงกัมพูชาหนีเข้ามาสู่ฉนวนมณฑล	” ๓๗
ให้พระยาอภัยรัตนฤทธิ พระยาอนุชิตราชายกไปตั้งกรุงกัมพูชา ทางเมืองนครราชสีมา	” ๓๗
ให้พระยาโกษาธิบดีไปตั้งกรุงกัมพูชาทางเมืองปาจิณบุรี	” ๓๗
ให้เจ้าพระยาจักรี พระยายมราช ยกไปตั้งเมืองนครศรีธรรมราช เมืองชุมพร เมืองไชยา ฉนวนมณฑล	” ๓๗
ทัพกรุงธนบุรีรบทัพพนครศรีธรรมราชที่ท่าหมาก	” ๓๘
ทัพกรุงธนบุรีถอยมาอยู่เมืองไชยา	” ๓๘
เสด็จยกทัพหลวงทางเรือไปตั้งเมืองนคร	” ๓๘
ทัพหลวงถูกพยุทบางทศ	” ๓๘
ทัพหลวงถึงเมืองไชยา	” ๓๘
ให้เจ้าพระยาจักรี พระยาพิไชยราชาเป็นทัพบก เสด็จทัพหลวงทางเรือไปตั้งเมืองนครศรีธรรมราช	” ๓๘
ทัพบกตีพนครศรีธรรมราชแตก	” ๔๐
ทัพหลวงตั้งเมืองนครศรีธรรมราช	” ๔๐
เจ้านครทั้งเมืองหนี	” ๔๐
ได้เมืองนคร	” ๔๐
เจ้านครหนีไปเมืองตานี	” ๔๑

(๖)

เสด็จยกทัพหลวงตามเจ้านครไปถึงเมืองดงขตา	หน้า ๔๑
พระยาตานตั้งเจ้านครกับพรรคพวกมาถวาย	” ๔๑
เสด็จกลับมาเมืองนครศรีธรรมราช	” ๔๑
ปฏิสังขรณ์วัดพระมหาธาตุ	” ๔๒
ตั้งเจ้านราสูริวงศ์ครองเมืองนครศรีธรรมราช	” ๔๒
ยืมพระไตรปิฎกเมืองนครเข้ามาจำดวง	” ๔๒
เสด็จกลับกรุงธนบุรี	” ๔๓
ตั้งพระอาจารย์ศรีวัดพระเจ้าพเนงเชิงเป็นสมเด็จพระสังฆราช	” ๔๓
พระยาอภัยรัตนฤทธิ พระยาอนุชิตราชาได้เมืองเด็ยมราบ	” ๔๓
พระยาโกษาธิบดีค้ำได้เมืองบัตบอง	” ๔๓
พระยาอภัยรัตนฤทธิ พระยาอนุชิตราชา รบนักพระองค์คนใน ทเด่ล่าบ	” ๔๓
พระยาอภัยรัตนฤทธิ พระยาอนุชิตราชา ได้ยินข่าวว่า สัตว์รคคที่เมืองนคร ยกทัพกลับ	” ๔๓
พระยาอนุชิตราชาแก่พระกระทุ่ตามจริง พันพระราชอาญา	” ๔๔
ให้หากองทัพกลับจากกรุงกัมพูชา	” ๔๕
เจ้าพระฝางให้ตั้งมาตีเมืองอุไทยธานี เมืองไชยนาท	” ๔๕
เดือนพระยาอนุชิตราชาเป็นพระยายมราช	” ๔๕
ให้พระยายมราช พระยาพิไชยราชาเป็นทัพนำไปปราบเจ้าพระฝาง	” ๔๕
เสด็จยกทัพหลวงขึ้นไปเมืองเหนือ	” ๔๕
เข้าแพงคองซอเข้าต่างประเทศจ่ายเป็นเด็บบึง	” ๔๖
แขกเมืองศรีลังกา เมืองยักตราถวายปืนคาบศิลา	” ๔๖

ทัพหลวงถึงปากพิง	หน้า ๔๖
ทัพหน้าตีได้เมืองพิศณุโลก	” ๔๖
เสด็จเข้าเมืองพิศณุโลก	” ๔๖
๕ ๕ ๕ นาเหนือชน	” ๔๗
ทัพหน้าล้อมเมืองสว่างคบุรี	” ๔๗
ช้างพังเผือกเกิดในเมืองสว่างคบุรี	” ๔๗
เจ้าพระฝางหนี	” ๔๗
ทัพกรุงธนบุรีตีเมืองสว่างคบุรี	” ๔๗
เสด็จยกทัพหลวงขึ้นไปเมืองสว่างคบุรี	” ๔๗
ตามได้ช้างพังเผือก	” ๔๗
เสด็จขึ้นไปถึงตำบลนามัด	” ๔๗
๕ ๕ ๕ จุดตรงด่านชั้นนอก	” ๔๗
เสด็จกลับมาประทับค่ายหาดสูง	” ๔๗
เมืองตานี้ถวายต้นไม้ทองเงิน	” ๔๗
เมืองยักตราถวายปืนใหญ่	” ๔๗
ชำระพระอัฐิศพกเจ้าพระฝาง	” ๔๗
พิศุครพระสงฆ์เมืองเหนือ	” ๔๗
๕ ๕ ๕ ตั้งพระราชอาคันโฑไปอยู่ตามหัวเมืองเหนือ	” ๕๑
เก็บพระไตรปิฎกเมืองเหนือมาเป็นฉบับ	” ๕๑
เสด็จไปนม โภชพระมหาธาตุพระฝาง	” ๕๑
เสด็จไปนม โภชพระแท่นศีลาอาคัน	” ๕๑
เสด็จไปนม โภชพระมหาธาตุเมืองสุวรรณคโลก	” ๕๑

เสด็จกลับมาเมืองพิศณุโลก	หน้า ๕๑
ตั้งพระยายมราชเป็นเจ้าพระยาสุรศักดิ์ศรีนครเมืองพิศณุโลก	” ๕๑
ตั้งพระยาพิไชยราชาเป็นเจ้าพระยาสุวรรณคโลก	” ๕๒
ตั้งเจ้าเมืองฝ้ายเหนือ	” ๕๒
ตั้งพระยาอภัยรณฤทธิ์เป็นพระยายมราชที่สัมฤทธิ์	” ๕๒
รับข้างฝั่งฝือกมากรุงนบุรี	” ๕๒
อาปรภามันไปมยุ่งวนเจ้าเมืองเชียงใหม่	” ๕๒
ไปมยุ่งวนยกมาตีเมืองสุวรรณคโลก	” ๕๒
ทัพหัวเมืองเหนือตีพม่าแตก	” ๕๒
เสด็จยกทัพหลวงไปตีเมืองเชียงใหม่ครั้งที่ ๑	” ๕๓
ทัพหลวงถึงเมืองพิไชย	” ๕๓
พระยาพรหมมังไชยมาตคามภักดี ตั้งเป็นพระยาศรีสุริยวงษ์	” ๕๓
ทัพหลวงชนคินบก	” ๕๓
กองทัพกันดารน้ำ ทำพิธีขอฝน	” ๕๔
ทัพหลวงถึงเมืองลำพูน	” ๕๔
ไปมยุ่งวนตั้งค่ายรับนอกเมืองเชียงใหม่	” ๕๔
ทัพหน้าตีค่ายพม่าแตกหนีเข้าเมือง	” ๕๕
ทัพหลวงถึงเมืองเชียงใหม่	” ๕๕
ปล้นเมืองเชียงใหม่ไม่ได้	” ๕๕
เด็กทัพหลวงกลับกรุง	” ๕๕
พม่ายกตามตี	” ๕๕
ตีพม่าแตกหนีกลับไป	” ๕๕

เจ้านครหัตถวงพระบาง (วงษ์) ยกมาตั้งเมืองเวียงจันทน์	หน้า ๕๖
พระเจ้ากรุงศรีสัตนาคณหุต (บุญฮาด) ขอกองทัพพม่าช่วย	” ๕๖
พระเจ้ามังระให้ โปตุพตายกมาตั้งเมืองหัตถวงพระบาง	” ๕๖
เมืองหัตถวงพระบางยอมขึ้นพม่า	” ๕๖
พระเจ้ามังระให้ โปตุพตมาช่วยรักษาเมืองเชียงใหม่	” ๕๖
ทัพจีนยึดได้เมืองแสนหวี	” ๕๖
พม่าทำศึกกับย้อ	” ๕๖
พม่ายอมเป็นไมตรีกับย้อ	” ๕๗
ชุดคูเมืองแตกกำแพงกรุงธนบุรีทั้งสองฟากแม่น้ำ	” ๕๗
รอกกำแพงเมืองพระประแดง	” ๕๗
ให้ข้อข้อมทำขังว่าข้อมมิไชยประติพิ	” ๕๗
เกลี้ยทัพล้อมเมืองเปนนทუნา เรียกว่าทเดคม	” ๕๗
เตรียมทัพยกไปตีกรุงกัมพูชา	” ๕๗
ตั้งพระยายมราชเป็นเจ้าพระยาจักรี	” ๕๗
เจ้าพระยาจักรีเป็นแม่ทัพยกไปตีเมืองปัตนงเมืองโพธิ์ศักดิ์	” ๕๗
เสด็จทัพเรือเป็นทัพหัตถวง	” ๕๗
ทัพหัตถวงเสด็จถึงเมืองพุทไธมาศ	” ๕๗
ตีได้เมืองพุทไธมาศ	” ๖๐
ทัพหัตถวงถึงเกาะพนมเพ็ญ	” ๖๒
เจ้าพระยาจักรีตีเมืองพุทไธเพ็ชรราชธานีกรุงกัมพูชา	” ๖๒
องค์คนหนีไปเมืองญวน	” ๖๒
มอบกรุงกัมพูชาแก่นักพระวามาธิบดี	” ๖๓

ทัพพระยาโกษาธิบดีตีได้เมืองกระพงโต้ม	พระยาบังกัถิมา	
แขกจามเจ้าเมืองกำปอดยอมส่งวามักัด		หน้า ๖๓
เจ้าพระยาจักรีไต่เมืองบาพนม		” ๖๓
เสด็จยกทัพหลวงกลับเมืองพุทไธมาศ		” ๖๓
พระราชทานโอรสแก่หัตถวงญวน		” ๖๔
เสด็จยกทัพหลวงกลับกรุงธนบุรี		” ๖๔
พระยาราชำเคษฐ์ญวนกลับมาชิงเมืองพุทไธมาศ		” ๖๔
พระยาบังกัถิมาช่วยไทยตีได้เมืองพุทไธมาศคืน		” ๖๔
รับสั่งให้ทั้งเมืองพุทไธมาศ		” ๖๕
ให้หากองทัพเจ้าพระยาจักรีกลับ		” ๖๕
ไปสุ่พตยภมาตเมืองพิไชยครั้งที่ ๑		” ๖๕
เจ้าพระยาสุรสีห์ขึ้นไปช่วยตีพม่าแตกหนีไป		” ๖๕
ศึกเดช		” ๖๕
ไปสุ่พตยภมาตเมืองพิไชยครั้งที่ ๒		” ๖๖
พระยาพิไชยพันพม่าจนคาบหัก		” ๖๖
เจ้าพระยาสุรสีห์ยกไปช่วยตีพม่าแตกครั้งที่ ๒		” ๖๖
เสด็จยกทัพหลวงไปตีเมืองเชียงใหม่ครั้งที่ ๒		” ๖๖
ทัพหลวงถึงเมืองตาก		” ๖๗
ให้เจ้าพระยาจักรีเป็นทัพนำยกไปตีเมืองเถิน		” ๖๗
พระเจ้ามั่งระเตรียมทัพพม่าจะมาตีเมืองไทย		” ๖๗
พม่าเกณฑ์มอญเมืองเมาะตะมะให้ปลุกยั้งฉางรายทาง		” ๖๗
มอญเคื้อคร้อนเป็นขบถตีได้เมืองเมาะตะมะ		” ๖๗

(๑๓)

มอญขบถขึ้นไปที่เมืองจัตตอง เมืองหงษาวดี	หน้า ๖๘
มอญขบถที่เมืองย่างกุ้งแพ้วมา	” ๖๘
มอญอพยพหนีพม่าเข้ามาเมืองไทยหลายทาง	” ๖๘
ครัวมอญที่เข้าทางด้านเมืองตาก เข้าเฝ้าที่บ้านระแหง	” ๖๘
ให้พระยามราชออกไปตั้งค่ายรับครัวมอญที่ท่าดินแดงกาญจนบุรี	” ๖๘
ทัพหลวงถึงเมืองดำพูน	” ๖๘
ไปสุ่พลาให้พระยาจำบ้าน พระยาภาวดีระชาวเชียงใหม่ เป็นทัพนำมารบไทย	” ๖๘
พระยาจำบ้าน พระยาภาวดีระ ชาวความภักดีต่อเจ้าพระยาจักรี	” ๗๐
ไปสุ่พลาถอยทัพกลับไปรักษาเมืองเชียงใหม่	” ๗๐
เจ้าพระยาจักรีที่ทัพพม่ารายทางแตกจนถึงเมืองเชียงใหม่	” ๗๐
เจ้าพระยาจักรีล้อมเมืองเชียงใหม่	” ๗๐
ได้ข่าวพม่ายกตามครัวมอญเข้ามาทางด้านเมืองตาก	” ๗๐
ให้เจ้ารามลักษณะยกไปรบพม่าทางเมืองตาก	” ๗๑
พระเสมีนนคราเมืองสวรรคโลกเกิดยกด้อมคนเข้าเมืองดำพูน	” ๗๑
ครัวมอญเข้ามาถึงเมืองตาก	” ๗๑
ให้หากองทัพเจ้ารามลักษณะกลับไปเชียงใหม่	” ๗๒
ด้อมเมืองเชียงใหม่	” ๗๒
พม่าปล้นค่ายเจ้าพระยาจักรี ๆ เด่นหมากรุกกำลังรบพม่า	” ๗๓
กองทัพลองจากเมืองดำพูนขึ้นไปเมืองเชียงใหม่	” ๗๓
เจ้าพระยาจักรี เจ้าพระยาสุรสีห์ ตัดค่ายพม่าที่รักษา เมืองเชียงใหม่	” ๗๓

ไปสุพรรณ ไบมาย่งอน ทั้งเมืองเชียงใหม่หนีไป	หน้า ๗๔
แต่ตั้งเข้าเมืองเชียงใหม่	” ๗๕
ตั้งพระยาจำบ้านเป็นพระยาวิเชียรปราการเจ้าเมืองเชียงใหม่	” ๗๕
ตั้งพระยาตำพูนเป็นพระยาไวยวงษา	” ๗๕
ตั้งพระยาภาณุวิเศษเป็นเจ้าเมืองนครจำปาศ	” ๗๕
ขอเจ้า ๗ คนต้นวงศ์เชียงใหม่แทนครจำปาศ	” ๗๕
ยกทัพหัตถวงจากเมืองเชียงใหม่กลับมาเมืองนครจำปาศ	” ๗๖
ได้ข่าวทัพพม่ายกมาทางด่านแม่ตำเมาเมืองตาก	” ๗๖
รับยกทัพหัตถวงลงมาเมืองตาก	” ๗๖
ให้หัตถวงมหาเทพกับเจ้าหมื่นไวยไปตีพม่าแตก	” ๗๖
นายควรรือศิวพิบเรือบรรทุกพม่าขเถย ถ้าคิดว่าพม่าเข้าศึก	” ๗๖
เรือพระที่นั่งโค่นต่อลม	” ๗๖
แต่ตั้งถึงบ้านระแหงแจกเงินราษฎร	” ๗๗
รับตั้งเต้าเรือทรงเตียงทนายศรีมังแกวทวดด้อยเขาแก้ว	” ๗๗
พระเจ้ามังระให้ประหารชีวิตพระยาหงษาดีแต่พรรคพวก	” ๗๘
พระเจ้ามังระให้อะแซหุ่ญกยกเข้ามาตีเมืองไทย	๗๘
อะแซหุ่ญกให้ขุยกุ่ญกมากอง ๓ ให้ตะแคงมรหน่องยก	
มาอีกกอง ๓ ทางด่านพระเจดีย์ ๓ องค์	” ๗๘
พม่าตีทัพไทยที่ตั้งอยู่ที่ดินแดงแตก	” ๗๘
พระยายมราชถอยทัพ	” ๗๘
ให้พระองค์เจ้าจุ้ยกับพระยาธิเบศร์รบคยกลงไปตั้งรับพม่าเมืองราชบุรี	” ๗๘
ให้ข้าราชการของพระยายมราชที่แตกทัพพม่าทำการแก้ตัว	” ๗๘

ให้เจ้ารามลักษณะยกหนุไปเมืองราชบุรี	หน้า ๗๘
ตั้งกองทัพที่ถ้ำจากเหนือให้เตยออกไปเมืองราชบุรีไม่ให้แควบ้าน	» ๗๘
พระเทพโยธาแควบ้าน ทรงประหารชีวิตด้วยมีพระหัตถ์	» ๗๘
ให้พระยาแจ้งกับพวกมอญที่เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารที่	
ตามโคกแดขวางเมืองนนทบุรี	» ๗๙
ตั้งพระยาบำเรอภักดิ์เชื่อมอญเป็นพระยารามัญวงศ์ คุมพวก	
มอญเข้ากองทัพไปรบพม่า	» ๗๙
ให้หาคองทัพฝ่ายเหนือมาช่วยการสงคราม	» ๗๙
เจ้าพระยาจักรีเกิดยกต่อเมืองนำนายอมต์นามภักดิ์	» ๗๙
พม่าเข้ามาจับคนแขวงเมืองกาญจนบุรี ราชบุรี นครไชยศรี	
แต่สุพรรณบุรี	» ๘๑
ให้พระยาพิไชยไธสวรยศยกไปรบพม่าเมืองนครไชยศรี	» ๘๑
กองทัพตะแคงมรหนองเข้ามาตั้งที่ปากแพรกเมืองกาญจนบุรี	» ๘๑
พระยายมราชถอยมาตั้งดงรัง หนองขาว	» ๘๑
กองทัพยอคงหู่เข้ามาตั้งบ้านนางแก้วแขวงราชบุรี	» ๘๑
พระองค์เจ้าจุย พระยาริเบศร์บิดไปตั้งค่ายมั่นที่โคกกระทาย	
แล้วให้ตั้งค่ายโอบค่ายพม่าที่บ้านนางแก้ว	» ๘๑
ตั้งค่ายทัพหลวงไปเมืองราชบุรี	» ๘๒
ทัพพม่าเพิ่มเติมเข้ามาเมืองกาญจนบุรีอีกกอง ๓	» ๘๒
ให้พระยาศรีหราชเดโช พระยาอินทวิสิทไปช่วยพระยายมราช	» ๘๒
พม่าบางนางแก้วหมั้นฝีมือไทย ยอมให้ตั้งค่ายล้อม	» ๘๒

แต่เจ้าทอดพระเนตรด้อมพม่า แด่แต่งกองทัพไปรักษาหนองน้ำ ที่เขาสงุม มีให้พม่าเอาไครย	หน้า ๘๓
ได้ข่าวว่าพม่ายกเพิ่มเติมเข้ามาทางด้านเจ้าชฎาด	” ๘๓
ให้พระองค์เจ้าจุกกับทพจันพระยาราชเสวยรู้ไปรักษาค่าย เมืองราชบุรี	” ๘๓
ให้เจ้าพระยาอินทรอโทยยกไปตั้งค่ายรักษาตระหนัที่เขาชฎาพราน พม่าออกตีค่ายเจ้าพระยาอินทรอโทยคืนเดี่ยว ๔ ครั้ง แดก ไปทุกคราว	” ๘๓
ให้แต่งกองโจรไปช่วยเจ้าพระยาอินทรอโทย	” ๘๓
พม่าบ้านนางแก้วออกแหกค่ายไปไม่ได้	” ๘๔
พม่าที่ปากแพรกยกมาตีไทยค่ายเขาสงุมช่วยพม่าที่ถูกด้อม	” ๘๔
พม่าปากแพรกตีค่ายเขาสงุม	” ๘๔
ให้กองทัพไทยที่เขาสงุมถอยมาช่วยด้อมพม่าบ้านนางแก้ว	” ๘๕
พม่าปากแพรกตีค่ายไทยที่ตั้งวัง หนองขาวไม่ได้	” ๘๕
พม่ายกมาทางเมืองมฤตมาตีบ้านทับสะแกเมืองคดองวาน กรมพระเทพามาตย์ทิววงศ์	” ๘๕
แต่งกองโจรไปคอยตีพม่าค่ายเขาสงุม ไม่ให้ยกมาช่วยพม่า บ้านนางแก้วได้	” ๘๖
กองทัพเจ้าพระยาจักร์ก็ถนัดมาถึง	” ๘๖
ให้เจ้าพระยาจักร์ถืออาญาสิทธิ์ไปตั้งค่ายด้อมพม่าด้านหลัง แต่งกองโจรไปรักษาหนองน้ำเขาสงุม	” ๘๖

(๑๕)

พม่าในที่ล้อมออกแหกค่ายคืนเดียว ๒ ครั้ง แหกไปไม่ได้	หน้า ๘๖
พม่าในที่ล้อมขอเจรจากรทพ	» ๘๗
กองทัพเจ้าพระยาสุรสีห์ยกมาถึง	» ๘๗
ให้เจ้าพระยาสุรสีห์ไปตั้งค่ายล้อมพม่าที่ค่ายเขาขงู่ม	» ๘๘
พม่าที่ยกมาตีทัพสะแกเมืองคตองจวนแตกหนีไปทางเมืองปทิว	» ๘๘
ให้ทำตายหนองน้ำทุกแห่งที่พม่าจะอาศัยได้	» ๘๙
พม่าค่ายเขาขงู่มออกปล้นค่ายเจ้าพระยาสุรสีห์ที่คตองจวนเข้าค่าย	» ๘๙
พม่าบ้านนางแก้วร้องขอชีวิต	» ๙๑
กองทัพพระยานครราชสีมามาถึง	» ๙๑
ให้พระยานครราชสีมาไปช่วยล้อมค่ายพม่าเขาขงู่ม	» ๙๑
ได้ข่าวว่าอะแซหุ่นจะยกทัพตามเข้ามา	» ๙๒
ให้หาแม่ทัพนายกองประชุมปรึกษาการศึก	» ๙๒
ให้หัวเมืองชายทะเลตั้งเสบียง	» ๙๒
พม่าในค่ายบ้านนางแก้วยอมเปนขเดย	» ๙๕
ได้ค่ายพม่าบ้านนางแก้วทั้ง ๓ ค่าย	» ๙๖
ให้พระอนุชิตราชา หตวงมหาเทพ ขึ้นไปตีค่ายพม่าปากแพรก	» ๙๗
พม่าค่ายเขาขงู่มออกเผาค่ายพระมหาสงคราม	» ๙๗
เจ้าพระยาจักรีฟันคนยอต่อเดี่ยว ๒ คน	» ๙๗
พม่าค่ายเขาขงู่มแตกหนี	» ๙๗
ทัพพม่าปากแพรกแตกหนีกลับไปเมืองเมาะคมะ	» ๙๘
เด็กที่พกดับกรุงธนบุรี	» ๙๘

ตั้งพระองค์เจ้าจุยตุ๊กเธอเป็นกรมขุนอินทรพิทักษ์ เจ้ารามดิษชน	
หัตถานเธอเป็นกรมขุนอนุรักษ์สงคราม เจ้าบุญจันทร์	
หัตถานเธอเป็นกรมขุนรามภูเบศร์	หน้า ๘๘
ทำพระเมรุกรมพระเทพามาตย์	” ๘๘
ได้ข่าวว่าไปสุพรรณ ไปมยุ่งวันจะยกมาตั้งเมืองเชียงใหม่	” ๘๘
ให้เจ้าพระยาจักรี เจ้าพระยาสุรสีห์ยกไปรบพม่าเมืองเชียงใหม่	” ๘๘
นายขนมต้มชกพม่าที่เมืองย่างกุ้ง	” ๘๘
อะแซหุ่่นกยกทัพจะเข้ามาตั้งหัวเมืองเหนือคดกำดั่งไทย	” ๑๐๐
อะแซหุ่่นกยกทัพใหญ่เข้ามาทางเมืองตาก	” ๑๐๐
ไปสุพรรณ ไปมยุ่งวันถอยหนีทัพกรุงไปเมืองเชียงแสน	” ๑๐๐
เจ้าพระยาจักรี เจ้าพระยาสุรสีห์ได้ข่าวศึกอะแซหุ่่นก	
จึงถอยกลับมารักษาหัวเมืองเหนือ	” ๑๐๐
ทัพอะแซหุ่่นกถึงเมืองสุโขทัย	” ๑๐๑
เจ้าพระยาทั้ง ๒ เห็นต่างกัน	” ๑๐๑
เจ้าพระยาจักรียกมาเตรียมรักษาเมืองพิษณุโลก	” ๑๐๑
เจ้าพระยาสุรสีห์ยกไปจะรบ เห็นพม่ามากเหลือกำดั่ง	
จึงถอยมารักษาเมืองพิษณุโลก	” ๑๐๑
อะแซหุ่่นกต่อมเมืองพิษณุโลก	” ๑๐๑
เจ้าพระยาสุรสีห์ออกตีทัพพม่า	” ๑๐๒
เจ้าพระยาจักรีออกตีทัพพม่า	” ๑๐๒
อะแซหุ่่นกขอตัวเจ้าพระยาจักรี	” ๑๐๒
เตรียมทัพกรุงธนบุรีไปรบพม่า	” ๑๐๓

ให้ประหารชีวิตรพม่าชายเถย	หน้า ๓๐๓
ให้กรมขุนอนุรักษสงครามไปรักษาเมืองเพชรบุรี	” ๓๐๓
เสด็จยกทัพหลวงขึ้นไปเมืองเหนือ	” ๓๐๔
ทัพหลวงถึงเมืองนครสวรรค์	” ๓๐๔
ให้ทัพจันทบุรียกไปรักษาเมืองนครสวรรค์	” ๓๐๔
ทัพหลวงถึงปากฟิง	” ๓๐๔
ให้ตั้งค่ายทั้งสองฝั่งน้ำรายขึ้นไปจนเมืองพิศณุโลก	” ๓๐๔
ให้ตั้งค่ายโอบค่ายพม่า	” ๓๐๔
ให้ทำทางบกแต่ปากฟิงขึ้นไปเมืองพิศณุโลก	” ๓๐๔
พม่ารบกับทัพกรุงที่ขึ้นไปช่วยเมืองพิศณุโลก	” ๓๐๕
เมืองพิศณุโลกออกตั้งค่ายประชิดรบพม่านอกเมือง	” ๓๐๖
ทัพกรุงปล้นค่ายพม่าไม่ได้	” ๓๐๗
ทัพกรุงคิดจะตั้งโอบหลังค่ายพม่า	” ๓๐๗
อะแซหุ่ยกตั้งกองทัพล้อมมาคิดเสียบยงทางเมืองนครสวรรค์	
เมืองอุไทยธานี	” ๓๐๘
แยกกองทัพลงไปรักษาเสียบยง	” ๓๐๘
ในเมืองพิศณุโลกขัดเสียบยง	” ๓๐๘
พม่าตัดเสียบยงที่กองทัพหลวงส่งไปเมืองพิศณุโลก	” ๓๐๘
พม่ายกจากเมืองมฤตมาตีเมืองกุย เมืองปราณ	” ๓๐๘
ไทยตีพม่าแตกที่เมืองกำแพงเพชร	” ๓๑๐
พม่าเผาเมืองอุไทยธานี	” ๓๑๐
ไทยแบ่งกองทัพลงไปป้องกันเสียบยงแคว้นใหญ่ที่ชนส่งขึ้นไป	” ๓๑๐

เจ้าพระยาสุรสีห์ลงมาเฝ้าที่ท่าโรง	หน้า ๑๑๓
พม่ารบกับทัพกรุงธนบุรี	” ๑๑๓
เจ้าพระยาจักรีลงมาเฝ้าที่ท่าโรง	” ๑๑๒
อะแซหุ่อก ^๕ ให้แมงแยงยกทัพใหญ่มาตั้งโอบหลังทัพหลวง	” ๑๑๕
ถอยทัพหลวงลงมาตั้งบางเจ้าตอก	” ๑๑๕
ในเมืองพิศณุโลกสิ้นเด็บบึง	” ๑๑๖
เจ้าพระยาทั้ง ๒ คองทั้งเมืองพิศณุโลกค้ำหักพม่าออกไป เมืองเพชรบูรณ์	” ๑๑๖
พม่าได้เมืองพิศณุโลกแตกเผาเมืองเสีย	” ๑๑๗
พระเจ้ามังระตั้งพระชนม์ จิงจุงราชบุตรได้ราชสมบัติ เมืองอังวะ ให้หาคองทัพกลับ	” ๑๑๗
เจ้าพระยาจักรี เจ้าพระยาสุรสีห์ ยกตามทัพพม่า	” ๑๑๗
พระเจ้ากรุงธนบุรีทรงโทมนัสที่ไม่ชนะพม่า	” ๑๑๘
ให้ติดตามทัพพม่าทางเมืองตาก	” ๑๑๘
ได้นางดีอพยากรณ์ของพระมหาโลภกิต	” ๑๑๘
ให้ติดตามพม่าทางเมืองเพชรบูรณ์แต่เมืองกำแพงเพชร	” ๑๑๘
เสด็จยกทัพหลวงขึ้นไปตั้งปากชุมแขวงเมืองกำแพงเพชร	” ๑๒๐
พม่ายกเลิกไปจากเมืองกำแพงเพชร	” ๑๒๐
ให้ติดตามพม่าทางเมืองอุไทยธานี	” ๑๒๐
เสด็จกลับกรุงธนบุรี	” ๑๒๑
พม่ามาตั้งรวมกันที่เมืองนครสวรรค์	” ๑๒๑

(๑๘)

ให้กรมขุนอินทรพิทักษ์ กรมขุนอนุรักษ์สงคราม ยกไป รบพม่าเมืองนครสวรรค์	หน้า ๑๒๑
เสด็จยกทัพหลวงขึ้นไปตั้งเมืองไชยนาท	» ๑๒๑
กองติดตามทัพพม่าที่เดิมบาง	» ๑๒๑
ทัพพม่าแตกหนีไปทางเมืองสุพรรณบุรี	» ๑๒๒
เสด็จกลับกรุงธนบุรี	» ๑๒๒
กรมขุนอนุรักษ์สงคราม กรมขุนรามภูเบศร์ รบพม่า เมืองนครสวรรค์	» ๑๒๒
เสด็จยกทัพหลวงขึ้นไปตั้งเมืองไชยนาท	» ๑๒๓
พม่าที่เมืองนครสวรรค์แตกหนีไปทางเมืองกำแพงเพชร	» ๑๒๓
เสด็จยกทัพหลวงไปถึงเมืองตาก	» ๑๒๓
จับพม่าได้สามร้อยเศษ	» ๑๒๓
เสด็จกลับกรุงธนบุรี	» ๑๒๓
เด็กรักษาน้ำที่เชิงเทียนพระนคร	» ๑๒๓
ให้หากองทัพกลับ	» ๑๒๔
ให้กองทัพตั้งทำนุหาเสบียงที่ทเดนม	» ๑๒๔
อังกฤษเจ้าเมืองเกาะหมากถวายน	» ๑๒๔
นางพระยาช้างเผือกถ่ม	» ๑๒๔
เจ้านครราชสีมาพิราไถย	» ๑๒๕
ให้เจ้านครกลับไปครองเมืองนครศรีธรรมราช	» ๑๒๕
ให้ประหารชีวิตพระยาราชภักดีที่ติดตามพม่าไม่ทัน	» ๑๒๕
พระเจ้ากรุงฯ ให้มาตั้งเมืองเชียงใหม่	» ๑๒๖

พระยาวิเชียรปราการทั้งเมืองมาอยู่เมืองสุวรรณโคต	หน้า ๑๒๖
เรื่องขบถในเมืองญวน	„ ๑๒๖
ของเชียงซุนกับพระยาราชาศรีญวนหนีขบถเข้ามาพึ่งพระบรมมี	„ ๑๒๘
ของเชียงซุนจะหนี จับได้ให้ประหารชีวิต	„ ๑๒๘
ประหารชีวิตพระเจ้าพระยาพิไชยราชาเทศที่หอห้องดาวเจ้าจอมนิม	„ ๑๒๘
เสด็จไปเจริญพระกรรมฐานที่วัดบางยี่เรือ	„ ๑๒๘
ให้พระราชอาณัติกับเสนาบดีกำกับกันแจกทานคนโซ	„ ๑๒๘
ทำบุญพระอิฐกรรมพระเทพามาตย์	„ ๑๓๐
ปฏิสังขรณ์วัดบางยี่เรือ	„ ๑๓๐
ปฏิสังขรณ์วัดหงษ์	„ ๑๓๐
เกณฑ์จับเด็กหลังวัดบางยี่เรือ	„ ๑๓๐
ห่อปั้นพระพิรุณ	„ ๑๓๑
พระยานางรองคบคิดกับเจ้าเมืองจำปาศักดิ์เป็นขบถ	„ ๑๓๑
ให้เจ้าพระยาจักรี เจ้าพระยาสุรสีห์ ยกไปปราบปราม	„ ๑๓๑
ได้เมืองจำปาศักดิ์ เมืองโขง เมืองอัครบ่อ	„ ๑๓๑
เกิดยกต่อมได้เมืองสุรินทร์ เมืองสังขะ เมืองคูขันธ์	„ ๑๓๑
ให้หูกองทัพกลับ	„ ๑๓๑
ตั้งเจ้าพระยาจักรีเป็นเจ้าพระยามหากระษัตริย์ศึก	„ ๑๓๑
ทรงส่งมาชให้ ไต่แซกดู	„ ๑๓๒
เจ้านครบอกมาว่าคาน้ำแขเมืองชอยยกไปตี	„ ๑๓๒
มีตราห้ามเจ้านคร ด้วยยังเกรงจะมีศึกพม่า	„ ๑๓๒
เทียบพระลักษณะกับพระพุทธรูปลักษณะ	„ ๑๓๓

(๒๑)

ให้พระราชคณะไปหาหนังสือวิสุทธิธรรมวรคที่กรุงกัมพูชา แถมเมืองนครศรีธรรมราช	หน้า ๑๓๔
ทรงพยากรณ์ชาวตาด	” ๑๓๔
กรมขุนอนุรักษ์สงครามรวบรวมคนหลบหนี ตั้งมาจาก เมืองเพชรบุรี	” ๑๓๕
พระวอวิวาทกับพระเจ้ากรุงศรีสัตนาคณหุต	” ๑๓๕
พระวอปล้ำมฤค	” ๑๓๕
พระเจ้ากรุงศรีสัตนาคณหุตจับพระวอฆ่า	” ๑๓๖
ให้สมเด็จพระเจ้าพระยาธิบดีเจ้าพระยาสุรสีห์ไปตั้งกรุงศรีสัตนาคณหุต	” ๑๓๗
สมเด็จพระเจ้าพระยาเอกไปทางเมืองนครราชสีมา	” ๑๓๗
เจ้าพระยาสุรสีห์ยกไปทางเมืองเขมร	” ๑๓๗
เจ้าพระยาสุรสีห์ซัดคตองอ้อมแก่งถ้ำ	” ๑๓๗
เจ้าพระยาสุรสีห์หัดไต่เมืองนครพนม เมืองหนองคาย	” ๑๓๗
ทัพหลวงพระบางมาช่วยตั้งกรุงศรีสัตนาคณหุต	” ๑๓๘
สมเด็จพระเจ้าพระยาธิบดีเมืองพะโค เมืองเวียงคุก เมืองพานพร้าว	” ๑๓๘
ทัพกรุงเข้าล้อมเมืองเวียงจันทน์	” ๑๓๘
พระเจ้ากรุงศรีสัตนาคณหุตหนี	” ๑๓๘
ทัพกรุงไต่เมืองเวียงจันทน์	” ๑๓๘
สมเด็จพระเจ้าพระยาธิบดีพระแก้วมรกนแดพระบาง	” ๑๓๘
ให้หากองทัพกตัมกรุงธนบุรี	” ๑๓๘
แห่พระแก้วมรกน พระบางตงมาจากเมืองสระบุรี	” ๑๔๐
ปลุกโรงรับพระแก้วมรกน พระบางไว้วัดแจ้ง	” ๑๔๐

จับมหาดาชบถที่กรุงเก่า	หน้า ๑๔๐
ตั้งหัตถ์นายฤทธิ (กรมพระราชวังหลัง) เป็นผู้ว่าราชการ เมืองนครราชสีมา	” ๑๔๓
พระราชอาณาผู้ใหญ่ต้องอธิกรณ์	” ๑๔๓
เกิดความเรื่องภษามาตาทรงเครื่องไม่หมด	” ๑๔๒
ฟ้าทะตะหะหมกับขุนนางเขมรเป็นขบถฆ่านักพระองค์ รามาชิบดเจ้ากรุงกัมพูชา	” ๑๔๓
พระยายมราชเขมรไม่เข้าด้วยพวกขบถออกข้อราชการเข้ามา ให้สมเด็จพระเจ้าพระยาเป็นแม่ทัพไปตีกรุงกัมพูชา กับเจ้าพระยาสุรสีห์	” ๑๔๔
ให้กรมขุนอินทรพิทักษ์ไปเตรียมเป็นเจ้ากรุงกัมพูชา	” ๑๔๔
ฟ้าทะตะหะหนึ่งไปเมืองพนมเปญ ขอกองทัพญวนมาช่วย	” ๑๔๔
เจ้าพระยาสุรสีห์คามลงไปเมืองพนมเปญ	” ๑๔๕
ราชทูตไทยไปเมืองจีน	” ๑๔๕
พระเจ้ากรุงธนบุรีเสด็จพระจิต	” ๑๔๕
เกิดความเรื่องให้พระสังฆ์ถวายบังคม	” ๑๔๕
ถอดสมเด็จพระสังฆราช (ศรี) ตั้งพระโพธิวงษ์ (หิน) เป็นสมเด็จพระสังฆราช	” ๑๔๖
เกิดความเรื่องตั้งไฉยคนตักพระราชทรัพย์	” ๑๔๗
พันศรี พันดา คบคิดกันเป็นกองโจร	” ๑๔๗
เอาพระราชอาณากำกับพระคลัง	” ๑๔๘
นายบุญนากบ้านแม่ตาเป็นขบถ	” ๑๔๘

ให้พระยาธรรมทัณฑ์ ไปปราบขบถ	หน้า ๑๕๐
พระยาธรรมทัณฑ์กลับไปเข้ากับพวกขบถ	” ๑๕๐
พระยาธรรมทัณฑ์ยกมาล้อมพระราชวัง	” ๑๕๐
สู้รบกับพระยาธรรมทัณฑ์	” ๑๕๐
พระเจ้ากรุงธนบุรียอมรบผิด ขอออกทรงผนวช	” ๑๕๑
พระเจ้ากรุงธนบุรีทรงผนวช	” ๑๕๑
พระยาธรรมทัณฑ์ให้คุมพระเจ้ากรุงธนบุรีไว้ในวัดแจ้ง	” ๑๕๑
พระยาธรรมทัณฑ์ให้จับพระราชวงศ์พระเจ้ากรุงธนบุรีจำไว้	” ๑๕๑
พระยาธรรมทัณฑ์ชวนว่าราชการ	” ๑๕๑
เกิดจลาจลในพระนคร	” ๑๕๑
สมเด็จพระเจ้าพระยาให้พระยาสุริยอไทยยกกองทัพเข้ามากรุงธนบุรี	” ๑๕๒
พระยาธรรมทัณฑ์แสดงอาการว่าจะรักษาราชสมบัติไว้ถ้อย	
สมเด็จพระเจ้าพระยา	” ๑๕๒
ให้ตั้งพระเจ้ากรุงธนบุรีออกพ้นนากวไว้	” ๑๕๒
พระยาธรรมทัณฑ์คิดจะเอาราชสมบัติเอง	” ๑๕๒
พระยาธรรมทัณฑ์ให้กรมขุนอนุรักษสังครามยกไปรบพระยาสุริยอไทย	” ๑๕๓
เกิดรบกลางเมือง	” ๑๕๓
พระยาสุริยอไทยจับกรมขุนอนุรักษสังครามได้	” ๑๕๓
สมเด็จพระเจ้าพระยายกทัพกลับทางเมืองปากฉิม	” ๑๕๔
สมเด็จพระเจ้าพระยามาถึงกรุงธนบุรี	” ๑๕๕
ถูกขุนปลุกษาโทษพระเจ้ากรุงธนบุรี	” ๑๕๖
ดำเืจโทษพระเจ้ากรุงธนบุรี	” ๑๕๖

แผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก
จุลศักราช ๑๑๔๔-๑๑๗๑

ข้าราชการพร้อมกันถวายราชสมบัติแก่สมเด็จพระยา	หน้า ๑๕๗
ข้าราชการไทยผู้คิดร้ายต่อพระยาสุริโยไทย	” ๑๕๗
สร้างพระนครใหม่ข้างฝั่งตะวันออก	” ๑๕๘
ย้ายบ้านจันทง ไปตั้งที่ตำเพ็ญ	” ๑๕๘
เจ้าพระยาสุรสีห์เด็กที่พกดัมมารกรุง	” ๑๕๘
จับกรมขุนอินทรพิทักษ์	” ๑๖๐
ยกहतเมือง	” ๑๖๐
สร้างพระบรมมหาราชวัง	” ๑๖๐
ทำพระราชพิธีปราบดาภิเศกตั้งเขป	” ๑๖๐
เฉลิมพระราชมณเฑียร	” ๑๖๑
ตั้งเจ้าพระยาสุรสีห์เป็นกรมพระราชวังบวร ฯ	” ๑๖๒
สร้างพระราชวังบวร ฯ	” ๑๖๒
ตั้งพระบรมวงษานุวงศ์	” ๑๖๒
ข้าราชการตั้งหม้อตอ	” ๑๖๓
ตั้งข้าราชการวังหลวง	” ๑๖๔
ตั้งเจ้าราชหนักต	” ๑๖๕
ตั้งข้าราชการวังหน้า	” ๑๖๕
จัดตั้งมณฑล	” ๑๖๖
ยกความชอบพระสังฆทัมไผ่ยอมไหว้พระเจ้ากรุงธนบุรี	” ๑๖๖
ตั้งพระอาจารย์ศรีเป็นสมเด็จพระสังฆราชอย่างเดิม	” ๑๖๖

ชื่อตำแหน่งของพระเจ้ากรุงธนบุรีถวายเป็นกฎมณเฑียรบาล	
พระตั้งพระราช (ศรี)	หน้า ๑๖๗
ถอดพระตั้งพระราช (ขึ้น) ตั้งเป็นพระธรรมธีรราชมหามุนี	
ว่าที่พระวันรัตน์	” ๑๖๗
๒	
ตั้งพระราชาคณะ	” ๑๖๗
พระธรรมธีรราชมหามุนีถวายพระพรเรื่องนิตยภัตพระตั้ง	” ๑๖๗
สร้างกฎให้พระมาอยู่วัดแจ้ง วัดท้ายตลาด	” ๑๖๘
พระธรรมธีรราชมหามุนีกับพระพุฒาจารย์ตั้งปัญหาเรื่อง	
เขตวัดนาคกวาง	” ๑๖๘
พระธรรมธีรราชมหามุนีตั้งอธิกรณ์ ตั้งตยัค	” ๑๗๐
เรื่องอธิกรณ์พระนิกรม	” ๑๗๑
เลิกกฎหมายห้ามพระตั้งรับวัดอุปัชฌาย์	” ๑๗๑
จัดการรักษาเมืองพุทไธมาศ	” ๑๗๑
ปราบพระยาบังกัฒมาเจ้าเมืองกำแพงเพชร	” ๑๗๒
ตั้งพระยาอมราชเขมรเป็นเจ้าพระยาอภัยภูเบศร์ ครองกรุง	
กัมพูชา	” ๑๗๒
เจ้าพระยาอภัยภูเบศร์ตั้งเจ้าเขมร ๔ องค์เข้ามากรุง	” ๑๗๒
เจ้าพระยาอภัยภูเบศร์ไปตั้งอยู่เมืองอุดง	” ๑๗๒
ยกน้าองค์เองเป็นพระราชบุตรบุญธรรม	” ๑๗๓
เจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุต (บุญดาร์) ถัดมาครองเมืองเวียงจันทน์	” ๑๗๓
ตั้งเจ้านันทเด่นบุตรเจ้าบุญดาร์ไปครองกรุงศรีสัตนาคนหุต	” ๑๗๓
คืนพระบางไปเวียงจันทน์	” ๑๗๓

ตั้งเจ้าฟ้าพระราชบุตร พระราชภาคินัย	หน้า ๑๗๓
พระเจ้าจิงจูจาไปประพาศหัวเมือง มังหม่องราชบุตรพระเจ้า มังตอกซิงได้เมืองอังวะ	” ๑๗๓
อะแซหฺนุกจับมังหม่องฆ่าเสีย	” ๑๗๔
ราชบุตรพระเจ้าอดอง ๓ องค์จับอะแซหฺนุกฆ่าเสีย	” ๑๗๔
ตะแคงปลุกราชบุตรพระเจ้าอดองได้ราชสมบัติเมืองอังวะ	” ๑๗๔
พระเจ้าปลุกจับพระเจ้าจิงจูจาสำเร็จโทษ	” ๑๗๔
องเชียงสือญวนเข้ามาพึ่งพระบรมม	” ๑๗๕
พระเจ้าปลุกให้สร้างเมืองอมรบุรุษนทบ้านทองกา	” ๑๗๕
พระเจ้าปลุกคิดเมืองยะไซ	” ๑๗๕
เกิดความเรื่องอ้ายบัณฑิตเป็นขบถเข้าวังนำ	” ๑๗๖
เจ้าพระยาอภัยภูเบศร์ถวายพระขรรค์ไชยศรี	” ๑๗๗
ให้พระยานครสวรรค์ยกไปตีเมืองไซ่ง่อนให้องเชียงสือ	” ๑๗๗
ก่อกำแพงพระราชวังหลวงแต่วังหน้า	” ๑๗๗
สร้างวัดพระศรีรัตนศาสดาราม	” ๑๗๗
เชิญรูปพระเทพบิดรแต่กรุงเก่ามาประดิษฐานพระพุทธรูป กรมพระราชวังบวร ฯ ทรงปฏิสังขรณ์วัดสุทัศน์	” ๑๗๗
เปลี่ยนชื่อเป็นวัดนิพพานาราม	” ๑๗๗
เกิดความเรื่องเจ้าจอมทองดี	” ๑๗๗
พระยานครสวรรค์รับญวนที่เมืองสั๊กแตก	” ๑๗๗
พระยานครสวรรค์คืนเรือแกลวสุทให้ญวน	” ๑๗๘
ให้ห่ากองทัพลับ แดงพระราชอาญาพระยานครสวรรค์	” ๑๗๘

ให้เจ้าฟ้ากรมหลวงเทพหริรักษ์ยกไปตั้งเมืองไซ่ง่อน	หน้า ๑๘๐
ญวนตั้งทัพไทยแตก	” ๑๘๑
ทำเมรุพระศพพระเจ้ากรุงธนบุรี	” ๑๘๒
สร้างพระมหาปราสาท	” ๑๘๒
ปิดตักโพิง	” ๑๘๒
ให้หากองทัพเจ้าฟ้ากรมหลวงเทพหริรักษ์กลับ	” ๑๘๓
ยกยอดพระมหาปราสาท	” ๑๘๓
เชิญพระแก้วมรกตมาไว้วัดพระศรีรัตนศาสดาราม	” ๑๘๓
เจ้าฟ้ากรมหลวงธิดานุรักษ์รับคืนทรัพย์สินพระชนม์	” ๑๘๔
ศึกเดช	” ๑๘๔
ก่อกำแพงพระนคร	” ๑๘๔
รับข้อมูวไซเยนทร์ฝั่งตะวันออก	” ๑๘๔
ขยายกำแพงพระนครถึงบางลำภูแถววัดเชิงเลน	” ๑๘๔
ซุกคตของทอดตมเชื่อมคูเมืองเก่ากับคูใหม่	” ๑๘๕
ซุกคตของมหานาค	” ๑๘๕
พระพิฆเนศวรห้ามไม่ให้ทำสะพานข้ามคูเมือง	” ๑๘๕
ล้มโทษพระนคร	” ๑๘๕
ขนานนามพระนคร	” ๑๘๖
ฟ้าผ่ายอดมหาปราสาท	” ๑๘๖
น้ำมากนาเสีย ต้องแจกเข้าฉางหลวงแก่ราษฎร	” ๑๘๖
พระเจ้าปดุงเตรียมทัพใหญ่คนแดนต่ำพม่าตีเมืองไทย	” ๑๘๖
ทัพแกงหูนแมงมูมาตีเมืองถดาง เมืองชุมพร เมืองไชยา	” ๑๘๗

(๒๘)

ทัพนอกแตกคึกห่วนเข้าทางด่านเจ้าช้วนมาตีเมืองราชบุรี	หน้า ๑๘๗
ทัพหลวงพระเจ้าปดุงเข้าทางพระเจดีย์ ๓ องค์ มาทางเมืองกาญจนบุรี	” ๑๘๗
ทัพชุกตองเวตจอกแทงยกเข้ามาทางเมืองตาก	” ๑๘๘
ทัพละโว้มหาสิริยोजनाเข้าทางเมืองเชียงใหม่ ตีเมืองเชียงใหม่	” ๑๘๘
ทัพเนมโยส์หุขุยะแยกจากเชียงใหม่มาตีเมืองสุวรรณโลก เมืองสุโขทัย เมืองพิศณุโลก	” ๑๘๘
ทัพอาปรกามันแยกจากเชียงใหม่มาตีเมืองนครด่าปาง ได้ข่าวคึกพม่า	” ๑๘๘
ให้กรมพระราชวังบวร ฯ กับเจ้าพระยารัตนาพิพิธยกไปรับ ทัพหลวงพม่าทางเมืองกาญจนบุรี	” ๑๘๙
ให้เจ้าพระยาธรรมมา เจ้าพระยาอมราช ยกไปตั้งรับ พม่าเมืองราชบุรี	” ๑๘๙
ให้กรมพระราชวังหลัง เจ้าฟ้ากรมหลวงนรินทรณ์เรศ แต่เจ้าพระยามหาเสนา เจ้าพระยาพระคลัง พระยา สุโขทัยธรรม ไปตั้งรับพม่าที่เมืองนครสวรรค์	” ๑๘๙
กรมพระราชวังบวร ฯ เสด็จไปตั้งค่ายหลวงที่ลาดหญ้า	” ๑๘๙
กรมพระราชวังบวร ฯ ให้พระยามหาโยธาคุมรามัญ ไปตั้งขัณฑ์นกรามข้าง	” ๑๘๙

(๒๘)

เจ้าพระยาธรรมมา เจ้าพระยายมราช ไปตั้งค่าย ที่เมืองราชบุรี	หน้า ๓๘๓
กรมพระราชวังหลัง เจ้าฟ้ากรมหลวงนรินทรเทวี ตั้งค่ายที่เมืองนครสวรรค์	» ๓๘๓
เจ้าพระยามหาเสนาไปตั้งเมืองพิจิตร	» ๓๘๓
เจ้าพระยาพระคลัง พระยาอุไทยธรรม ตั้งอยู่เมืองไชยนาท	» ๓๘๓
ทัพหน้าพระเจ้าปดุงตั้งด่านกรามช้างแตก	» ๓๘๒
ทัพหน้าพระเจ้าปดุงเข้ามาตั้งที่ตาดหญ้า ทำดินแดงสามดบ	» ๓๘๒
ทัพหลวงพระเจ้าปดุงตั้งที่พระเจดีย์ ๓ องค์	» ๓๘๒
ทัพไทยเข้าตีค่ายพม่าที่ตาดหญ้าไม่ได้ค่าย	» ๓๘๒
กรมพระราชวังบวร ฯ แต่งกองโจรไปตัดดำเตี้ยพม่า ประหารชีวิตพระยาสิทธิ์ราชเคโชนายกองโจร ด้วยข้อข้อแก่การศึก	» ๓๘๓
ให้พระองค์เจ้าขุนเนรเปนนายกองโจร	» ๓๘๓
เอาปืนใหญ่ยิงพม่าจนไม่ออกมารบ	» ๓๘๔
พม่าซัดเตี้ยยัง	» ๓๘๔
เสด็จยกทัพหลวงออกไปช่วยกรมพระราชวังบวร ฯ ถึงตาดหญ้า	» ๓๘๔
กรมพระราชวังบวร ฯ รับอาสาจะตีพม่าให้แตก	» ๓๘๕
เสด็จยกทัพหลวงกลับเข้ามากรุงเทพฯ ฯ ช่วยการทัพทางอื่น	» ๓๘๕
กรมพระราชวังบวร ฯ ทำอุบายให้พม่าเห็นว่ามังกองทัพ เพิ่มเติมมามาก	» ๓๘๖
พม่าซัดเตี้ยยังแต่เกิดความใช้เจ็บ	» ๓๘๖

กรมพระราชวังบวร ฯ ค่ายพม่า	หน้า ๑๙๖
ทัพพม่าแตกหนี	” ๑๙๗
ไทยติดตามฆ่าฟันพม่าไปจนถึงแดน	” ๑๙๗
พระเจ้าปดุงถอยทัพกลับไปเมืองเมอะตะ	” ๑๙๗
กรมพระราชวังบวร ฯ ให้พระยากตาโหม พระยาจำเริญยก	
ตงมาเมืองราชบุรีทางบก	” ๑๙๗
กรมพระราชวังบวร ฯ เสด็จจากตงมาเมืองราชบุรี	” ๑๙๗
กองทัพพม่ามาทางเมืองทวายถึงเมืองราชบุรี	
เมื่อทัพทางตาดหญ้าแตกแล้ว	” ๑๙๗
เจ้าพระยาธรรมมา เจ้าพระยายมราช ประมาทไม่รู้ว่า	
พม่ายกเข้ามาถึง	” ๑๙๘
ทัพพระยากตาโหม พระยาจำเริญยกยกตงมาพบค่ายพม่า	
ที่เขาสูง ค่ายพม่าแตกหนีไป	” ๑๙๘
กรมพระราชวังบวร ฯ เสด็จถึงเมืองราชบุรี ตงพระราชอาญา	
เจ้าพระยายมราช เจ้าพระยาธรรมมา	” ๑๙๘
กรมพระราชวังบวร ฯ เสด็จจากตงพระนคร	” ๑๙๘
กรมพระราชวังบวร ฯ เสด็จยกทัพเรือไปรบพม่าเมืองชุมพร	” ๑๙๘
มีรับสั่งคาดโทษกรมพระราชวังหลังเร่งให้ทัพพม่า	” ๒๐๐
เสด็จยกทัพหลวงไปตั้งณเมืองอินทบุรี	” ๒๐๐
ทัพพม่าทางเหนือล้อมเมืองนครลำปาง	” ๒๐๑
พระยาภาวดีรักษาเมืองนครลำปางไว้ได้	” ๒๐๑
พม่าได้เมืองสุวรรณโลก เมืองสุโขทัย เมืองพิศณุโลก	” ๒๐๑

พม่าลงมาตั้งที่ปากฟิง	หน้า ๒๐๓
ทัพพม่าทางเมืองตากได้เมืองตาก	” ๒๐๓
ทัพเจ้าพระยามหาเสนา กรมพระราชวังหลัง แด่เจ้าฟ้า กรมหลวงนรินทรเทวี ยกขึ้นไปตั้งทัพพม่าที่ปากฟิง	” ๒๐๒
พระยาสุรสีห์ยกทัพไปตีเมืองตาก	” ๒๐๒
ให้เจ้าฟ้ากรมหลวงเทพหริรักษ์ เจ้าพระยาพระคลัง พระยาอุไทยธรรม ยกไปตีพม่าเมืองตาก	” ๒๐๒
เสด็จยกทัพหลวงขึ้นไปตั้งบางเจ้าฉอก	” ๒๐๒
ทัพกรมพระราชวังหลังตีพม่าปากฟิงแตก	” ๒๐๓
ให้เจ้าฟ้ากรมหลวงจักรเจษฎา ยกไปสมทบเจ้าพระยา มหาเสนาขึ้นไปช่วยเมืองนครดําปาง	” ๒๐๓
ให้หากองทัพกรมพระราชวังหลังกลับ	” ๒๐๓
ทัพหลวงคนมาตั้งที่เมืองนครดําปาง	” ๒๐๔
กองทัพพม่าที่เมืองตากหนีไปไม่ต่อสู้	” ๒๐๔
ให้หากองทัพเจ้าฟ้ากรมหลวงเทพหริรักษ์กลับ	” ๒๐๔
เสด็จยกทัพหลวงกลับกรุงเทพฯ	” ๒๐๔
กองทัพเจ้าฟ้ากรมหลวงจักรเจษฎา เจ้าพระยามหาเสนา ตีพม่าที่ล้อมเมืองนครดําปางแตกหนีไปเมืองเชียงแตง	” ๒๐๔
ให้หากองทัพฝ่ายเหนือกลับกรุงเทพฯ	” ๒๐๕
พระราชทานบำเหน็จข้าราชการ	” ๒๐๕
พม่าที่ยกไปตีหัวเมืองบักขี้ ไต่จัดทัพตีเมืองมฤต	” ๒๐๕
แยกกอง ๑ ไปตีเมืองถดาง	” ๒๐๖

แยกกอง ๑ เข้ามาคู่เมืองชุมพรทางเมืองกระ	หน้า ๒๐๖
พม่าได้เมืองชุมพรเมืองไชยา	” ๒๐๖
เจ้าพิศเป็นเจ้าพระยานครศรีธรรมราช	” ๒๐๖
พม่าดวงชาวนครว่ากรุงเทพ ฯ เสียแก่พม่า	” ๒๐๗
เจ้าพระยานครอพยพหนีไปนอกเขา	” ๒๐๗
พม่าได้เมืองนคร	” ๒๐๗
พม่าได้เมืองตะกั่วป่า ตะกั่วทุ่ง	” ๒๐๗
พม่าตีเมืองถดาง	” ๒๐๗
ภรรยาพระยาถดางกับน้องสาวรักษาเมืองถดางไว้ได้	” ๒๐๘
พระมหาช่วยเมืองพัทลุงเป็นหัวหน้าเตรียมสู้พม่า	” ๒๐๘
กองทัพกรมพระราชวังบวร ฯ ถึงเมืองชุมพร	” ๒๐๘
กองทัพไทยตีพม่าแตกที่เมืองไชยา	” ๒๐๘
พม่าหนีกลับไป	” ๒๐๘
กรมพระราชวังบวร ฯ รวบรวมเข้าเมืองชุมพร เมืองไชยา	” ๒๐๘
กรมพระราชวังบวร ฯ เสด็จถึงเมืองนคร	” ๒๐๘
กรมพระราชวังบวร ฯ เสด็จถึงเมืองสงขลา	” ๒๑๐
ตั้งพระมหาช่วยตั้งเป็นพระยาทุกขราษฎร์	” ๒๑๐
ชำระตงโทษพระยาจนะ	” ๒๑๐
กรมพระราชวังบวร ฯ ให้กองทัพไปตีเมืองตานี	” ๒๑๐
ตีเมืองตานี	” ๒๑๐
ตีบันใหญ่พระยาตานี	” ๒๑๐
เมืองไทร เมืองถลันคัน เมืองตรังกานู ต่จามิภักดี	” ๒๑๑

ให้หำกกองทัพกรมพระราชวังบวร ๑ กตบักรุงเทพ ๑	หน้า ๒๑๑
ตั้งภรรยาพระยาถางเปนท้าวเทพกระษัตรี	” ๒๑๒
ตั้งน้องสาวเปนท้าวศรีสุนทร	” ๒๑๒
พระเจ้าปดุงรวมพลที่เหล็กอกดับไปได้ประมาณกึ่งหนึ่งกดับอังวะ	” ๒๑๓
พระเจ้าปดุงให้มหาอุปราชายกกองทัพมาตีเมืองไทย	” ๒๑๓
ทัพพม่ายกมาตีเมืองสมี	” ๒๑๓
พม่าตั้งยุงฉางรายทางถึงทำดินแดง ตำมดับ	” ๒๑๔
ทัพนำพม่าตั้งทำดินแดง ตำมดับ	” ๒๑๔
ทัพหดวงพม่าตั้งที่แม่กระษัตรี	” ๒๑๔
เตรียมทัพกรุง	” ๒๑๔
ให้กรมพระราชวังบวร ๑ กับเจ้าพระยารัตนาพิพิธเปนทัพนำ	” ๒๑๔
เสด็จพระราชดำเนินกับกรมพระราชวังหลังเปนทัพหดวง	” ๒๑๕
ทัพนำถึงไทรโยค	” ๒๑๕
ทัพหดวงถึงท่าขนุน	” ๒๑๕
ตั้งทัพประชิดข้าศึกที่ตำมดับ	” ๒๑๕
ทัพไทยตีค่ายพม่า	” ๒๑๖
ทัพนำพม่าแตกหนี	” ๒๑๖
มหาอุปราชายกทัพหดวงกดับไปเมืองเมะคะมะ	” ๒๑๖
ไถ่ทัพนำไปจนถึงค่ายหดวงที่แม่กระษัตรี	” ๒๑๖
เสด็จกลับกรุงเทพ ๑	” ๒๑๖
พม่าทางเหนือเตรียมจะตีเมืองเชียงใหม่	” ๒๑๗
พม่าตั้งทำนาที่เมืองฝาง	” ๒๑๗

พระยาแพรมังไซกับพระยายงรบอาปรกามนี้พม่า ที่เมืองเชียงแสน	หน้า ๒๑๗
อาปรกามนี้พม่าเมืองเชียงราย	” ๒๑๘
พระยาเชียงรายช่วยจับอาปรกามนี้ส่งมาถวาย	” ๒๑๘
ให้กรมพระราชวังบวร ฯ เสด็จขึ้นไปตั้งเมืองเชียงใหม่	” ๒๑๘
ตั้งพระยาภาวดีเป็นพระยาเชียงใหม่	” ๒๑๘
ตั้งคำโถมเป็นพระยานครดำปาง	” ๒๑๘
เสด็จยกทัพหลวงไปตั้งเมืองทวาย	” ๒๒๐
เดินทัพหลวงทางเขาสูงเข้าด่านวังปอ	” ๒๒๐
พม่าตั้งค่ายรายทางคอยต่อสู้	” ๒๒๑
ทัพไทยได้ค่ายวังปอ	” ๒๒๑
ทัพไทยตั้งเมืองกต็อง	” ๒๒๒
เสด็จข้ามเขาสูงตั้งกองทัพพระตำเนิน	” ๒๒๒
ทัพไทยได้เมืองกต็อง	” ๒๒๓
ทัพไทยได้ค่ายบีกกา	” ๒๒๓
กองทัพไทยตั้งเมืองทวาย	” ๒๒๔
กองทัพไทยขัดแย้งตั้งเด็กกต็อง	” ๒๒๕
กรมพระราชวังบวร ฯ มารับเสด็จที่แม่น้ำน้อย	” ๒๒๕
องเชียงสือหนี	” ๒๒๖
ตั้งองเทยมเป็นเจ้าเมืองพุทไธมาศ	” ๒๒๘
สร้างป้อมกำแพงเมืองสมุทรปราการ	” ๒๒๘
สร้างพระมณฑปพระพุทธบาท	” ๒๒๘

กรมพระราชวังบวร ฯ ทรงพระศรีรักษาแบกคัวดำของ	หน้า	๒๒๙
ฝรั่งทำชกมวย	»	๒๓๐
ทรงผนวชสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ สมเด็จพระเจ้าหลานเธอ	»	๒๓๒
ทำตั้งคายนายพระไทรบี๊ถูก	»	๒๓๓
ตำนานการตั้งคายนายที่ทำมาแต่ก่อน	»	๒๓๔
เปลี่ยนชื่อวัดนิพพานารามที่ทำตั้งคายนายเป็นวัดพระศรีรัตนเพชญ์	»	๒๓๙
แบ่งกองพระสงฆ์ทำตั้งคายนาย	»	๒๔๐
สร้างพระไทรบี๊ถูกฉบับทองใหญ่	»	๒๔๑
แท้พระไทรบี๊ถูกมาไว้หื้อพระมณฑัยรธรรมกตางสระ	»	๒๔๑
ฉลองพระไทรบี๊ถูก	»	๒๔๑
ตกพุดคกไฟไหม้หื้อพระมณฑัยรธรรม	»	๒๔๑
หรือหื้อพระมณฑัยรธรรมสร้างเป็นมณฑัยรไว้พระไทรบี๊ถูก	»	๒๔๒
สร้างหื้อพระมณฑัยรธรรมใหม่	»	๒๔๒
ฟ้าผ่าไฟไหม้พระที่นั่งอมรินทราภิเศกมหาปราสาท	»	๒๔๒
สร้างพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท	»	๒๔๓
สร้างพระที่นั่งพิมานรัตยา	»	๒๔๔
หื้อรูปตั้งหื้อสำฤทธิประสมกับตั้งหื้อที่ได้มาจากเมืองพุทไธมาศ		
ตั้งวัดพระศรีรัตนศาสดาราม	»	๒๔๔
นายบุญเรืองเฝ้าคัว	»	๒๔๕
ของเชียงล้อตั้งคัวเป็นเจ้าของมิกก ถวายคัวไม้ทองเงินครั้งที่ ๒	»	๒๔๖
ทัพเวียงจันทน์รบญวนไถ่เชิน	»	๒๔๖
เจ้าอนันตโกกต่างโทษเจ้าพระยาอภัยภูเบศร์	»	๒๔๗

(๓๖)

แขกเซี่ยตเมืองสงขลา	หน้า ๒๔๘
เจ้าอนันท์ภักดีถวายเรือรบ แด่พระราชทานป็นคอบ	” ๒๕๐
ทัพเวียงจันทน์ตเมืองหลวงพระบาง	” ๒๕๐
เมืองทวายด้วยความภักดี	” ๒๕๓
เจ้าอนันท์ภักดีศุภอักษรนัดให้ไปตั้งเมืองคงเกย	” ๒๕๖
ทัพพระยายมราชยกไปเมืองทวาย	” ๒๕๗
ทัพหลวงยกไปเมืองทวาย	” ๒๕๗
ยกทัพหลวงไปตั้งเมืองพม่า	” ๒๖๓
ทวายเป็นขบถ	” ๒๖๓
เจ้าอนันท์ภักดีขอตราให้หัวเมืองช่วยการทัพ แด่ถวาย คืนไม้ทองเงินครั้งที่ ๓	” ๒๖๘
พม่าขอเป็นไมตรี ครั้ง ๓	” ๒๖๘
ญวนไถ่เชินขอเป็นไมตรี	” ๒๗๓
ตั้งตั้งมเด็จพระสังฆราช (คุช) ทรงผนวชตั้งตั้ง พระเจ้าลูกยาเธอ แด่สำนักพระองค์เอง	” ๒๗๓
ตั้งสำนักพระองค์เองออกไปครองกรุงกัมพูชา สำนักพระองค์เองถวายเมืองพระตะบอง เตียมราชู	” ๒๗๔
ถอดเจ้านครด่านช้าง	” ๒๗๕
ได้ช้างเผือกพระอินทรไอยรา	” ๒๗๕
ตั้งพม่าครั้งที่ ๓	” ๒๗๖
เชิญพระพุทธรูปหิงค์มากรุงเทพฯ ๑	” ๒๗๖
กรมพระราชวังบวร ๑ ทรงผนวช	” ๒๗๘

(๓๗)

สมเด็จพระนารายณ์รามาธิบดีกับครอบครัวไปเมืองเขมร	หน้า ๒๘๐
เจ้าอนันท์ภักดีถวายต้นไม้ทองเงินครั้งที่ ๔	๖ ๒๘๐
การพระเมรุพระบรมอัฐิสมเด็จพระชนกาธิบดี เกิดเหตุบาดหมางในระหว่าง สมเด็จพระเจ้า อยู่หัว กับกรมพระราชวังบวรสถานมงคล	๖ ๒๘๒
สมเด็จพระนารายณ์รามาธิบดีพระเจ้ากรุงกัมพูชาพิราไถย ข่าวศึกพม่า กรมพระราชวังบวร ฯ เสด็จเมืองเชียงใหม่	๖ ๒๘๓
เจ้าอนันท์ภักดีถวายต้นไม้ทองเงินครั้งที่ ๕	๖ ๒๘๕
ฉลองพระมณฑปวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ข่าวศึกพม่า	๖ ๒๘๖
สมเด็จพระที่นั่งสุริยาศน์อมรินทร์	๖ ๒๘๗
โปรดให้กองทัพเขมรไปช่วยเจ้าอนันท์ภักดี เพดิงใหม่ดำเพ็ง	๖ ๒๘๘
สร้างแตงตองวัดพระเชตุพน เจ้าอนันท์ภักดีถวายต้นไม้ทองเงินครั้งที่ ๖	๖ ๒๘๙
ได้ช้างเผือกพระเทพกุญชร	๖ ๒๙๗
เพดิงใหม่วัดพระศรีสรรเพชญ์	๖ ๓๐๐
เจ้าอนันท์ภักดีได้เมืองญวนแต่ตั้งตัวเป็นพระเจ้า กรุงเวียงคานมาขาดอง	๖ ๓๐๐
พม่าขอเป็นไมตรี ครอง ๒	๖ ๓๐๒
ศึกพม่าครั้งที่ ๔	๖ ๓๐๒
นักองคัจฉันท์ นักองคัจฉงวน เข้ามาเฝ้า	๖ ๓๐๘

(๓๘)

พระเจ้าเวียดนามถวายของส่งของพระคุณ	หน้า ๓๐๘
กองทัพไทยไปตีเมืองเชียงแต่น	” ๓๐๘
ตั้งเจ้าเชียงใหม่	” ๓๑๑
ได้ช้างดีของแดงพระบรมนันทน์	” ๓๑๑
ราชทูตไปเมืองญวน	” ๓๑๑
กรมพระราชวังบวรสถานมงคลสวรรคต	” ๓๑๒
พระราชประวัติกรมพระราชวังบวรสถานมงคล	” ๓๑๓
ตั้งซึ่งกรมพระราชวังบวร ๆ ได้ทรงสร้าง	” ๓๑๔
เรื่องหม่อมดำดวน หม่อมอินทปัต	” ๓๑๖
เดือนกรมขุนเดชาบุรุษ แต่ตั้งกรมขุนพิทักษ์มนตรี	” ๓๑๘
กองทัพกรมหลวงเทพหริรักษ์กลับจากเมืองเชียงแต่น	” ๓๑๘
การพระเมรุกรมพระราชวังบวรสถานมงคล	” ๓๒๐
พระเจ้าเวียดนามมีราชดำรัสมาทุกเดือนให้ตั้งกรมพระ ราชวังบวร ๆ	” ๓๒๑
เกณฑ์ทัพไปตีเมืองเชียงคอง เชียงรุ่ง	” ๓๒๒
ตั้งเจ้าฟ้าภูธรทศพิศ	” ๓๒๒
ตั้งเจ้าอนุครองเมืองเวียงจันทน์	” ๓๒๓
กรมหลวงเทพหริรักษ์ตั้งพระชนม์	” ๓๒๓
ชำระกฎหมาย	” ๓๒๓
ได้ช้างดำคัญพระบรมนันทน์ แต่พระบรมคชดักษณ	” ๓๒๕
ได้เมืองเชียงคอง เมืองเชียงรุ่ง แต่เมืองดอ สิบสองปันนา	” ๓๒๕
พระเจ้ากรุงเวียดนามมีราชดำรัสถวายบรรณาการ	” ๓๒๘

ราชทูตไปเมืองญวน	หน้า ๓๒๘
กรมพระราชวังหลังทวงยศ	” ๓๓๑
คังนักร้องคังนักร้องเป็นสมเด็จพระอุไทยราชาเจ้ากรุงกัมพูชา	” ๓๓๑
พระราชพิธีอุปราชภิเศก เจ้าฟ้ากรมหลวงอิศรสุนทร	” ๓๓๒
คังพระบิณฑุรน้อย แดคังกรมเจ้านาย	” ๓๓๖
การพระเมรุกรมพระราชวังหลัง	” ๓๓๗
พระเจ้าเวียดนามมีพระราชดำสุนทรวงยิดในการอุปราชภิเศก	” ๓๓๗
กรมหลวงจักรเจษฎาสิ้นพระชนม์	” ๓๓๘
ได้ช้างสำคัญ	” ๓๓๘
สมเด็จพระอุไทยทูลขอคังนักร้องคังนักร้องคังนักร้อง	” ๓๓๘
เชิญพระพุทธรูปพระศรีศากยมุนีมากรุงเทพ ฯ	” ๓๓๘
ปราบปรามเมืองยี่ริง	” ๓๓๘
เจ้าฟ้ากรมขุนศรีสุนทรเทพสิ้นพระชนม์	” ๓๔๐
โศกนักร้องเจ้าฟ้ากุณฑลทิพยวดี	” ๓๔๐
แห่สระสนานใหญ่ แห่พระกฐิน แด่มักระจาดใหญ่	
กัณฑลเทศน์มหาชาติ	” ๓๔๒
ผลประโยชน์แผ่นดิน	” ๓๔๓
วัดที่ได้ทรงปฏิสังขรณ์	” ๓๔๓
พระราชานุกิจ	” ๓๔๔
สมเด็จพระอุไทยราชาเข้ามาเฝ้า	” ๓๔๕
งานสมโภชพระแก้วมรกต	” ๓๔๖
สวรรคต	” ๓๔๗

(๕๐)

พระราชประวัติ	หน้า ๓๔๗
เสนาบดีในรัชกาลที่ ๓	„ ๓๕๓
มหาดไทย	„ ๓๕๓
กระต๊อไหม	„ ๓๕๓
กรมท่า	„ ๓๕๒
กรมเมือง	„ ๓๕๓
กรมวัง	„ ๓๕๔
กรมนา	„ ๓๕๔

ระหว่างเวลาจลาจล

๑ ในขณะที่เมืองกรุงยังไม่ตั้งกำแพงนั้น ฝ่ายพระยากำแพงเพชรยกทัพหนีไปจากกรุงแต่ในเดือนยี่สิบจอกสูดก ได้รบกับพม่าซึ่งยกไปติดตามถึงสี่ครั้ง ครั้นพม่ายกกลับไปแล้ว จึงเดินทัพดวงแขวงเมืองชตุบุรีไปถึงตำบลนาเกลือแขวงเมืองบางตมุง.

๑ ขณะนั้นนายกตมเป็นนายชุมนุมคุมไพร่พลอยู่ที่นั้น คอยสกัดจะค้อรบ แต่พระยากำแพงเพชรซึ่งข้างพ่ายถอยหนีกลับร้างแดง พร้อมด้วยพลทหารแห่แวดล้อมนำหลังตรงเข้าไปในวังพวกพดนายกตม ซึ่งมาตั้งสกัดอยู่นั้น ด้วยเศษธนูบั้งนัดดาตให้นายกตมเกรงกลัวเดชาานุภาพวางอาวุธเสียสิ้นทั้งพวกพล พวกนั้นเข้ามาอนอบอ่อนน้อมยอมเป็นข้าแล้วนำทัพไปหยุดประทับ ณ ที่มหนองน้ำ พระยากำแพงเพชรจึงให้เงินตราห้าคำตั้งเป็นรางวัลแก่นายกตม แล้วให้ โอดาทตั้งต่อนให้ตั้งอยู่ในยุคีธรรมสุจริต.

๑ ครั้นรุ่งขึ้นณวัน ๓๖๒ คำ นายกตมจึงคุมไพร่หมื่นหนึ่งนำทัพไปถึงตำบลทับยา หยุดทัพแรมอยู่คนหนึ่ง รุ่งขึ้นจึงเดินทัพมาถึงนาจอมเทียน แต่ทุ่งไก่อเคย ดัดหีบ หยุดทัพแรมแห่งละคนแล้วเดินทัพมาทางริมชายทะเลถึงตำบลหิน โขงแต่น้ำเก่า เข้าแขวงเมืองระยอง หยุดทัพแรมแห่งละคนตามระยะทางมา พระยากำแพงเพชรจึงปลุกชากับนายทหารแตรพลทงปวงว่า กรุงเทพมหานครคงจะตั้ง

แก้พม่าเป็นแท้ คดีเราคิดจะช่องส้มประหารราษฎรในแขวงหัวเมือง
 ตระวันออกทั้งปวงให้ได้มากแล้ว จะยกกตัญญูเข้าไปกู้กรุงให้คงคืน
 เป็นราชธานีตั้งเก่า แล้วจักทำนุบำรุงบำรุงสมณพราหมณาประชาราษฎร
 ซึ่งอนาถาหาที่พำนักมิได้ ให้ร่มเย็นเป็นสุขานุสุข แต่จะยก
 พระบวรพุทธศาสนาให้ โชคนาการไพบูลย์ขึ้นเหมือนอย่างแต่ก่อน เรา
 จะตั้งคตัญญูเป็นเจ้าชนให้คนทั้งหลายนับถือยำเกรงจงมาก การซึ่งจะก่อ
 กุ้แผ่นดินจึงจะสำเร็จโดยง่าย ท่านทั้งหลายจะเห็นประการใด นายทหาร
 แต่ไพร่พลทั้งปวงก็เห็นชอบด้วยพร้อมกัน จึงยกพระยากำแพงเพชร
 ขึ้นเป็นเจ้าเรียกว่าเจ้าตากตามนามเดิม แล้วรับพระประสาธตอย่าง
 หัวเมืองเอก ขณะนั้นกิตติศัพท์เลื่องลือไปทุกหัวเมืองว่าเจ้าตากเดชะ
 ยกกองทัพออกมา จะช่วยคุ้มครองป้องกันประชาราษฎรในหัวเมือง
 ตระวันออกทั้งปวงให้พ้นไทยพม่าข้าศึก บรรดาไทยจีนซึ่งเป็นนายของ
 นายชุมนุมอยู่ในบ้านในป่าแขวงหัวเมืองทุกตำบล ก็พาสมัครพรรคพวก
 เป็นกอง ๆ มาแสดงความภักดีเป็นข้าขอพึ่งพระบรมมภ์เป็นอันมาก จึงโปรด
 ตั้งคตัญญูเป็นทูลขุนนางตำแหน่งพระหัตถ์ดวงขุนหมื่น โดยควรแก่ถาหรูป
 ตามมีกำลังไพร่พลมากแต่น้อย แตรพลก็มากมั่งคั่งขึ้น.

๑ ฝ่ายพระระยองบุญเมืองได้แจ้งกิตติศัพท์ ก็เกรงกลัวพระเดชานุภาพ
 พากกรมการทั้งปวงออกมาเผ่ากราบถวายบังคมต้อนรับ กราบทูลถวาย
 เข้าสารเกวียนหนึ่ง แล้วนำเดชะดำเนนทัพมาถึงท่าประตู จึงประทาน
 บิณฑบาตคตัญญูแก่พระระยองบอกหนึ่ง แล้วเดชะดำเนนทัพมาประทับแรมอยู่
 ณวัดส้มสองแคว มีพระประสาธตสั่งให้นายทัพนายกองจัดแจงเตรียม
 อาหาร ให้คตัญญูคตัญญูอ้อมแต่เช้าจากหนามตามทำนองศึกพร้อมสรรพ.

๑ ขณะนั้นนายบุญรอดแซนอ่อน นายหมวก นายบุญมา ดำคนเป็น
 น้องภรรยาพระยาจันทบูร เข้ามาถวายตัวเป็นข้าขอทำราชการ จึงนำคุ้ยหี
 รหัดเค็ดมากราบทูล ว่าข้าพระพุทธเจ้าได้ทราบความว่าหัตถวงพดแต่น
 หาญหนึ่ง ขุนรามหนึ่ง ขุนจำเมืองคองหนึ่ง หมื่นชองหนึ่ง เป็นกรม
 การเมืองระยอง กับนายทองอยู่น้อยเมืองชลบุรี คนเหล่านี้คบคิดกันคุม
 พรรคพวกประมาณพันห้าร้อยเศษ จะยกเข้ามาประทุษร้าย ครั้น
 ได้ทราบก็ทรงพระโกรธ จึงมีพระประสาทให้หาพระระยองมาเฝ้า แล้ว
 ตรัสถามว่า ตัวกูมากระทำการทำนุกันบำรุงแผ่นดินทงนี้ ด้วยม
 การุญจิตรแก่ไพร่ฟ้าประชาราษฎร์ทงปวง หวังจะช่วยคุ้มครองป้องกัน
 บั้จจาสมัคร มิได้คิดจะเบียดเบียนบ่ตามใดให้ได้รับความเดือดร้อน แต่
 ขุนหมื่นกรมการพรรคพวกของเองคบคิดกันจะประทุษร้ายแก่ผู้มีกรุณา
 จิตรแก่คนทงปวงดังนี้ เองรู้ฤาไม่ประการใด พระระยองไม่รับ
 กราบทูลว่ามิได้รู้ จึงทรงพิจารณาตุอาทักปฏิกิริยาพระระยองเห็นสัดคัง
 ด์เทือนอยู่ มิได้ทรงเชื่อ จึงมีพระประสาทสั่งหัตถวงพรหมเสนาให้คุม
 ตัวพระระยองจำไว้ แล้วตรัสให้ทแถ้วทหารทงปวงตระเตรียมตัวสรรพ
 ด้วยสรรพอาวุธ แต่ผู้ข้างม้าเขาปืนใหญ่น้อยจุกช่องจุกทางไว้ให้พร้อม.

๑ ครั้นคำตงวันนั้นเพลาประมาณทุ่มเศษ อ้ายเหต้าร้ายยกพลเข้า
 มาตงล้อมค่ายหัตถวงได้ตงค้ำน แล้วขับพลให้ร้องยิงปืนใหญ่น้อย
 รุกเข้ามาทำที่จะปล้นค่าย จึงตรัสสั่งให้ดับเพลิงเสีย จัดพลทหารประ
 จำนำทริษาค่ายไว้ทงรอบ แล้วเสด็จออกจากค่ายกับด้วยนายทหารไทย
 จันพร้อมกัน แต่นายทหารไทยนั้น คือพระเซียงเงิน พระท้ายนา
 หัตถวงพด หัตถวงชำนาญไพร่ธนต์ หัตถวงพรหมเสนา นายศรี

สงคราม พธำมรังอิม นายบุญมี นายแดง นายนาก นายทองดี
 ตัวถ้อยหนักลับทุกคน แดทหารจีนนั้น คือหุดวงพิพิธ หุดวงพิไชย
 หุดวงพรหม ขุนจำเมืองเดื่อร้าย หมื่นทอง ตัวถ้อยงาว เดื่อเจ็ทเวอ
 ตรวจตรวจรอบค้าย ดูท่าทางข้าศึกจะเข้ามาแห่งใด แดขุนจำเมือง
 ดั่งพาทหารประมาณด้ามลับคนตอบไต่ตัพานข้ามที่วัดเนินเข้ามาใกล้ค้าย
 หุดวง ประมาณห้าวาหกวา จึงตรัสตั้งให้ยิงปืนในค้ายพร้อมกัน
 ค้องขุนจำเมืองดั่งกับไฟพล ซึ่งเดินตามกันข้ามตัพานมานันตค
 ตัพานตงพร้อมกัน คายบ้างเป็นบ้าง จึงตรัสตั้งให้ทหารจีนเข้าไต่
 ตุดมบอนพันแทงข้าศึกหักเอาค้ายได้ พวกอ้ายเหล่าร้ายตัมค้ายแตก
 หนีไป หมื่นทหารจีนได้คิดค้ำไปทางประมาณหกสิบเส้นเจ็ดสิบเส้นเศษ
 จึงให้ถนพ้องไชยสัญญา เรียกพลทหารให้กลับมาเข้าค้ายข้าศึกพร้อม
 กัน พวกทหารจุดเพลิงเผาค้ายชน เก็บได้เครื่องสำตราดูชแต่ตั้ง
 ของต่าง ๆ เป็นอันมาก แดเดื่อเจ็ทเวอยังอยู่บำรุงทแกตัพอาหาร แด
 อาณาประชาราษฎรณเมืองระยองประมาณเจ็ดวันแปดวัน จึงตรัสตั้ง
 ให้ประชุมนายทัพนายกองไทยจีนปลุกษาว่า เรากระทำกรทงนี้ จะได้
 คิดวิหิงษาการแก่ผู้ใดนั้นหามีได้ แดปรามปรามพวกศัตรูหมู่ร้ายหวัง
 จะให้บ้านเมืองราบคาบ จะได้เป็นประโยชน์แก่สุขแก่ตมณพราหมณา
 จารย์ประชาราษฎรทั้งปวง จะได้เป็นเกียรติยศสืบไปภายหน้า แด
 เมืองจันทบูรณตงแขงอ้อมมิได้มาอ่อนน้อมต่อเรา ครั้นจะยกพลโยธา
 หาญไปตักคังจะถึงพินาศคิมหายตุดจเมืองระยอง แต่เอนดูแก่ประชาน
 ทงหตาย จะพตอยได้ความลำบากเดื่อตร้อน เราจะคิดให้ไปเจรจา
 เกตยกล่อมโดยยุติธรรม ให้พระยาจันทบูรมาอ่อนน้อมยอมเข้าด้วย

เราโดยดี อย่าให้ต้องลำบากแก่พวกแพดถกถาวรทั้งปวง จะได้ช่วย
กันกู้แผ่นดินแก่แผ่นดินมา แต่จะเห็นผู้ใดที่มีสติปัญญาอันหาได้
จะไปเจรจาความเมืองเต้าโตมพระยาจันทบุรีได้ ขุนนางนายทัพนายกอง
ทั้งปวงจึงกราบทูลพร้อมกันว่า เห็นแต่ นายบุญมี หาดเล็ก กับ นายบุญ
รอด นายบุญมา น้องภรรยาพระยาจันทบุรี ทั้งสามคนจะไปเจรจา
ความเมืองให้สำเร็จราชการได้ จึงครัดใช้สามนายนั้นไปณเมืองจันทบุรี
ตามคำปรึกษาขุนนางทั้งปวง จึงนายเผือกญวนกับนักมาเขมรทูตรับ
อาสา พาข้า้หาดวงสามนายลงเรือไปทางทะเล ใช้ไปห้าวันถึง
ปากน้ำเมืองจันทบุรี จึงเข้าไปหาพระยาจันทบุรีเจรจาความเมืองชักชวน
โดยดี พระยาจันทบุรีก็มีความยินดี ตั้งให้ขุนจางวางต้อนรับเลี้ยงดู
ข้า้หาดวงทั้งสามนายโดยปรกติแต่ด้วยนิยมนเข้าด้วย จึงว่าแก่ข้า้หาดวงว่า
งดอีกสิบวันข้า้พเจ้าจึงจะออกไปรับเสด็จกับทั้งกองทัพเข้ามาในเมืองครั้น
เพลาบ่ายจึงแต่งเรือรบดำหนึ่งมพัดแจวด้วยคนสี่รพด้วยเครื่องสำคราธุ
พระยาจันทบุรีจึงพาข้า้หาดวงมาลงเรือออกไปตั้งณปากน้ำ ถึงเรือ ทอด อยู่
นั้น แล้วพาข้า้หาดวงทั้งสามนายขึ้นบนศาลเทพารักษ์ชวนกันกระทำสัตย์
สาบาน แล้วจึงถามพวกข้า้หาดวงว่าเราได้สาบานเป็นมิตรร่วมชีวิต
กันแล้ว อย่าได้อำพรางกันเลย ซึ่งเจ้าตากให้มาหาเราไปนี้เหตุผล
ร้ายดีประการใด จึงบอกแก่เราแต่ตามจริงเถิด ข้า้หาดวงจึงตอบ
ว่าท่านอย่าคิดแคลงใจเลย อันเจ้าของเรานม่นาพระไทยตั้งอยู่ในสัตย์
สุจริต จะครัดสิ่งใดจะได้เป็นกตอุบายมายาพ้อดวงแก่ผู้ใดนั้นหาไม่ได้
ถ้าผู้ใดมิได้ประทุษร้ายก่อนแล้ว ที่จะทำอันครายแก่ผู้หนึ่งมิได้เป็น
อันชาติ ท่านจงคงภักดีจงครออย่าได้ คิดรังเกียจสิ่งใดสิ่งหนึ่งเลย

พระยาจันทบุรีก็มีความยินดี จึงให้แต่งเครื่องเสวยฝากมาถวาย พวก
ข้าहतวงก็ตั้งเรือแค้นกัณฑ์มาถึงปากน้ำเมืองระยอง เข้าเฝ้านำเอาข้อ
ความซึ่งเจรจากันนชนกรบาทให้ทราบ.

๑ ครั้นถึงกำหนดสืบวัน พระยาจันทบุรีก็ได้มาตามสัญญา ให้แต่
กรมการเอาเข้าเปิดอกบรรทุกเรือมาตั้งเกวียนนำมาถวายณเมืองระยอง.

๑ อยู่มาสองวันต่อมาวัน จึงहतวงบางตมุงบุญเมือง กับไพร่ลับ
คน ถิ่นหนึ่งถือพม่าออกมาถึงพระยาจันทบุรี ใจความว่าให้พระยา
จันทบุรีแต่งคอกไม้ทองเงินเข้าไปณค่ายโพธิ์สามต้น จะตั้งขึ้นไปถวาย
พระเจ้าอังวะ จึงแวะเข้าจะเฝ้าที่เมืองระยอง แต่พระहतวงซุนหมั้น
นายทัพนายกองได้แจ้งเหตุนี้จึงกรบาท ครั้นได้ทรงทราบก็มีได้ ได้
พระไทย ตรัสว่าहतวงบางตมุงเป็นพรรคพวกพม่า พม่าใช้มาเป็น
กตอุบาย มิใช่คนของเราซึ่งได้เคยคิดตามใช้สอยมาแต่ก่อน จะ
ไว้ใจให้อยู่ในกองทัพเรามีได้ ด้วยเอาใจออกหากจากกรุงเทพแล้ว
แต่นายบุญรอดแซนอ่อนจึงกรบาทว่า จะขอเอาตัวไปประหารชีวิตเสีย
จึงตรัสขอชีวิตไว้ แล้วให้หาคัวहतวงบางตมุงเข้ามาเฝ้า จึงตรัส
ประกาศด้วยพระราชโองการบัญชาขุนนางทั้งปวง ว่าพม่ามาล้อมกรุงเทพ
ครั้งนี้ ผู้ใดจะตั้งจิตคิดเข้าด้วยพม่านั้นห้ามได้ แต่ถึงกาลแล้วหาก
จำเป็น อนึ่งहतวงบางตมุงก็มีได้เป็นข้าใช้สอยของเรามาแต่ก่อน แต่
เห็นว่าพอจะใช้ราชการได้อยู่ ให้เอาตัวไว้ใช้ แต่ราชการเมือง
จันทบุรีนั้นก็ยังไม่สำเร็จ เราแจ้งอยู่ว่าहतวงบางตมุงชอบพอกันอยู่กับ
พระยาจันทบุรี เราจะใช้ให้เขาหนึ่งถือพม่าไปให้พระยาจันทบุรี ๆ
ก็จะมารับเราเข้าไปในเมือง คิดราชการด้วยกันตามคำปฏิญาณสัญญา

ไว้ แล้วจะได้แจ้งในความสัจธรรมจิตของเราด้วย อนึ่งพม่าซึ่งมา
ตั้งต่อมกรุงเทพฯอยู่นั้น ฝ่ายกรุงเทพฯเดิมหนึ่งตั้งออกไปถึงองเชียงญวน
ญวน ซึ่งเป็นพระยาราชานครศรีนครเมืองพุทไธมาศ ขอกองทัพ
แต่เสบียงอาหารเข้ามาช่วยกรุง พระยาราชานครศรีญวนก็ได้แต่งตั้ง
ทัพเรือต่ำเตี้ยเข้ามาช่วยถึงปากน้ำเมืองสมุทรปราการ พม่าตั้งทัพสกัด
อยู่ณเมืองธนบุรีไปมิถึงกรุง พอสิ้นเสบียงก็กลับไป เห็นว่าความ
ชอบเมืองพุทไธมาศมีแก่กรุงอยู่ บัดนี้เราจะให้มีศุภอักษรไปถึงพระยา
ราชานครศรีญวน ให้ยกทัพเรือเข้ามาช่วยกันกับเราไปที่ทัพพม่าซึ่ง
ตั้งอยู่ณเมืองธนบุรี จึงจะเป็นความชอบแก่เมืองพุทไธมาศยิ่งขึ้นไป
ขุนนางนายทัพนายกองทั้งปวงก็เห็นชอบด้วยพระราชดำริห์พร้อมกัน จึง
ให้แต่งศุภอักษรให้พระพิไชยกับนายบุญมีตั้งหมาย ถี้อออกไปถึงพระยา
ราชานครศรีญวนเมืองพุทไธมาศ กับประทานเรืออย่างฝรั่งไปให้ด้วยตัว
หนึ่ง ตั้งเรือเดินทางไปทางทะเลแต่ในแรมเดือนนี้มีจ้ออยู่ศัคนั้น.

๑ ฝ่ายขุนราม ห่มนช่อง พวกอ้ายเหตาร้ายซึ่งแตกหนีไปจาก
เมืองระยองนั้น คุ่มต้มคัพรอคพวกไปตั้งอยู่ณบ้านประแด่แขวงเมือง
จันทบูร ให้ไพร่พลตบเข้ามาตักโคกระบือช้างม้าณกองทัพหลวง
ซึ่งตั้งอยู่ณเมืองระยองนั้นเอง ๆ ครั้นได้ทรงทราบจึงตรัสว่า อ้าย
เหตาร้ายยังคิดมาประทุษร้ายอยู่ จะระมันไว้ไม่ได้ จำจะยกกองทัพ
ไปปราบปรามเสียให้สิ้นเดียนหนาม จึงได้ตั้งกรีธาทัพจากเมืองระยอง
ไปถึงบ้านประแด่ บ้านไร่ บ้านครำ เมืองแกลง ซึ่งอ้ายเหตาร
ร้ายดำนกันอยู่นั้น ให้พลทหารยิงปืนใหญ่น้อย แล้วเข้าโจมตีได้
ตลุมบอนพันแทง พวกอ้ายเหตาร้ายก็แตกหนีไป แต่อ้ายขุนราม

หมื่นซ่ง คำนวณหนีไปอยู่ด้วยพระยาจันทบูร ๆ รับตัวไว้ จับ
 ได้แต่ทหารคือนายบุญมีบางเหยยหนึ่ง นายแทนหนึ่ง นายมีหนึ่ง
 นายเมืองพม่าหนึ่ง นายต้นหม้อหนึ่ง นายบุญมีบุตรนายต้นหนึ่ง
 กับทั้งครอบครัวผู้คนข้างมา โคกระบือแต่เกวียน ซึ่งย้ายเหตาร้ายดก
 เขาไปไว้แต่ก่อนเป็นอันมาก จึงเสด็จเด็กที่พกดับมาณเมืองระยอง
 ตั้งบำรุงวิพดทแถ้วทหารใหม่กำลัง แถ่เกลยกล้อมอาณาประชาราษฎร
 ซึ่งแตกตนออกไปอยู่ป่าดงนั้นได้มาเป็นอันมาก ก็เสด็จยังทัพคอยท่า
 พระยาจันทบูรอยู่.

๑ ครั้นถึงณวัน ๗ ๑๔ & คำบ่จ้อฮู้ศึก จึงพระพิไชยแสนนายบุญมี
 ขำหดวงก็ไปถึงปากน้ำเมืองพุทไธมาศ จึงนำเอาศุภอักษรกับเสื่ออย่าง
 ฝรั่งนชนไปให้พระยาราชาศรัยสุริ แถ่เจรจาทตามข้อความในศุภอักษร
 นั้น พระยาราชาศรัยสุริก็มีความยินดี จึงว่าฤกษ์จะเข้าไปยาก
 ขัดด้วยลมอยู่จะไปมิทัน ค่อตั้งเดือนแปดเดือนเก้า จึงจะยกทัพ
 เรือเข้าไปช่วยราชการ ครั้นถึงณวัน ๒ ๑๔ & คำบ่กุกุญพศก จึง
 ใ้ห้องไกรเรื่องทหารจีน นำศุภอักษรคอบกับทั้งบรรณาการตั้งเรือดำหนึ่ง
 มากับเรือขำหดวงถึงปากน้ำเมืองระยอง ขำหดวงทงต้องนายก่นำ
 ของไกรเรื่อง กับทั้งศุภอักษรคอบแถ่เครื่องบรรณาการชนเผ่าณค้ำยท่า
 ประตุมืองระยอง กราบทูลถวายศุภอักษรแถ่เครื่องบรรณาการทงปวง
 จึงประทานสิ่งของคอบแทนไปแก่พระยาราชาศรัยสุริโดยส่มคอร แถ้ว
 ของไกรเรื่องก็ทูลตากลับไปยังเมืองพุทไธมาศ.

๑ ขณะนั้นได้ข่าวมาว่า นายทองอยู่น้อยช่องส้มผู้คนอยู่ณเมือง
 ขตบุรี ประพฤติพาดทุจริตหยาบขำข่มเหงอาณาประชาราษฎรผู้हांที่

พังมิได้ แต่ผู้ใดซึ่งมีใจรักดีจะออกมาฟังพระบรมมัทรมิได้ นาย
 ทองอยู่เป็นเดียนหนามคอยสกัดกั้นทางตั้งญครคนทั้งปวงไว้ มิให้ไปมา
 โดยสะดวก จึงมีพระประดำทตั้งให้ชุมนุมขุนนางนายทัพนายกองเข้า
 เผ้าพร้อมกัน แล้วตรัสปรึกษาว่าเราคิดการครั้งนี้ผู้เดียวจะชั่วชีวิต เพราะ
 คิดกรุณาพระราชราษฎรซึ่งหาที่พำนักมิได้ แต่แผ่นดินจะไม่เกิดจลาจล
 เป็นสุขสมบูรณ์เป็นทศพระพุทธานุสาได้นั้น เพราะปราศจากหลัก
 คอเดียนหนามคือคนอาชัฏอาชรรวม ควรเราจะไปตั้งต่อนทรมานนาย
 ทองอยู่น้อยให้ตะพืดอนรัย ตั้งอยู่ในคลองธรรมสุจริศรียมคาก่อน
 สมณพราหมณาจารย์อาณาประชาราษฎรจะได้อยู่เย็นเป็นสุข ขุนนาง
 นายทัพนายกองทั้งปวงก็เห็นชอบตามกระแสพระดำริห์พร้อมกัน จึง
 เสด็จดำเนินทัพกลับมายังแขวงเมืองชลบุรี ตั้งประทับอยู่ณบ้านหนอง
 มน ให้ทหารไปสอดแนมดูไต่เนื่อความว่านายทองอยู่เตรียมพลจะคอย
 คอรับ จึงเสด็จยาคราทพี่เข้าไปหยุดประทับอยู่ณวัดหลวง ใกล้
 เมืองชลทางประมาณร้อยเส้น จึงตรัสใช้นายบุญรอดชวนอ่อนกับนาย
 ชื่นบ้านทำไ้ ซึ่งเป็นมิตรดีหายกับนายทองอยู่ ให้เข้าไปเจรจา
 เกตยกต้อมโดยดี นายทองอยู่ก็อ่อนน้อมยอมเข้าด้วยมิได้ขัดขวาง นาย
 บุญรอดนายชื่นจึงพานายทองอยู่ออกมาเผ้าณวัดหลวง ขอแสดงความภักดี
 กระทำความดีด้วยสำบาตถวาย แล้วเชิญเสด็จเข้าไปณเมืองชลประทับ
 อยู่ณแก่งจันแห่งหนึ่ง จึงเสด็จทรงช้างที่นั่ง นายบุญมีมหาดเล็ก
 เป็นควาญท่าย นายทองอยู่ก็นำเสด็จไปเยี่ยมเมืองทอดพระเนตรเมือง
 ชลบุรีทั่วแล้ว ก็เสด็จกลับยังที่ประทับ นายทองอยู่จึงพาขุนหมื่น
 กรมการทั้งปวงมาถวายบังคมพร้อมกัน จึงโปรดตั้งนายทองอยู่น้อย

ให้เป็นพระยาอนุราชบุรีศรีมหาสมุทรของเมืองขต แต่คงขุนหมื่นกรม
 การครบทที่ตามตำแหน่งถาบันผู้ศักดิ์ แต่วประทานรางวัลแก่พระยาอนุราช
 กระบี่บงเงินเต็มหนึ่ง เต็มซำบดอกใหญ่พันแดงคุมทองเก้าคุมตัว
 หนึ่ง เต็มซำบระดับพลอยสายหนึ่ง แต่วโปรดประทานโอวาทตั้ง
 ดอนว่าแต่ก่อนท่านประพฤติกการอาหารมทุจริต คงแต่ใจจงตะเลื่อย่า
 ได้กระทำสืบต่อไป จงตั้งใจประพฤติกุศลสุจริตกรรม ให้สมควร
 แก่ถาบันศักดิ์แห่งท่าน พึงอุสาห์ทำนุกันบำรุงสมณพราหมณาประชา
 ราชูรโดยยุติธรรม แต่วประทานเงินตราสองซังไว้สำหรับให้สังเคราะห์
 สมณพราหมณาประชาชน ผู้ยากไร้ขัดสนด้วยเข้าปตาอาหาร แต่ว
 คริศตั้งพระยาอนุราชบุรีว่า ถ้าผู้ใดจงใจจะมาอยู่ในสำนักของท่าน ๆ จง
 โอบอ้อมอารีเลี้ยงดูไว้อย่าได้เบียดเบียนบ่ทา ถ้าผู้ใดมีใจศวมภักดี
 สมักจะตามเราออกไป ท่านอย่าได้มีใจอิดสา จงกรุณาอย่าขัด
 ขวาง ช่วยส่งผู้หนีออกไปให้ถึงสำนักเราโดยสะดวก อย่าให้เป็น
 เหตุการถึงใดได้ แต่ท่านจงบำรุงพระพุทธศาสนา อนุเคราะห์แก่
 อาณาประชาราษฎร์ให้ทำมาหากินอยู่ตามภูมิถาเนา อย่าให้มีโจร
 ผู้ร้ายเบียดเบียนแก่กันได้ แต่วประทานเงินตราแก่สัปเหร่อให้ชันทราก
 าศ์พอันอดอาหารตายทั้งเรียรายอยู่นนเฝ้าเดี่ยวให้ สิ้น แต่วประทาน
 บังสกุถาน แดแจกเงินตราอาหาร แก่ยากจนวรรณิพจนเมืองขตบริษัณเป็น
 อันมาก แต่วทรงอุทิศแผ่นดินกุศไปแก่คนตายทั้งหลายอันไปสัปรโลก
 เพื่อจะให้เป็นบัจจัยแก่พระโพธิญาณ แต่วเสด็จดำเนินทัพกลับมายัง
 เมืองระยอง.

๑ ฝ่ายพระยาจันทบูร ซึ่งได้ถวายสัตย์ปฏิญาณว่าจะมารับเสด็จเข้าเมืองนั้น ก็ได้มาตามสัญญา เพราะเหตุขุนรามหมื่นชองขยงว่ากล่าวให้ก่อรบ จึงให้ตกแต่งป้อมค่ายประตูหอรบเอาปืนใหญ่น้อยขนตั้งวางไว้รอบเมือง ครั้นเตรียมการพร้อมแล้ว จึงแต่งคิดอุบายแต่งให้พระสงฆ์รูปให้มาเชิญเสด็จเข้าไปณเมืองจันทบูร แล้วจึงจะกมเขาพระองค์แด่พระสงฆ์รูปมาที่นั่น เสด็จไปเมืองชดบุรี จึงยังทำอยู่ณเมืองระยอง ครั้นเสด็จกลับมาถึงเพตราเข้า จึงเข้าไปถวายพระพรตามคำพระยาจันทบูรตั้งมานั้น จึงทรงพระดำริหัดยอวิจารณ์ญาณก็ทราบว่าเป็นกตอุบาย เพื่อกรรมนิยมจะให้เมืองจันทบูรถึงพินาศฉิบหาย จึงพรหิณญ์เป็นไปตามเหตุ ก็ทรงนิ่งมัตยค้อยมิได้ตรัสตอบประการใด ครั้นพระสงฆ์ออกไปแล้ว จึงตรัสปลุกษานายทัพนายกองทั้งปวงว่า ซึ่งพระยาจันทบูรให้พระสงฆ์มารับเรานี้ ใครจะเห็นร้ายดีประการใด นายทัพนายกองทั้งปวงปลุกษาพร้อมกันกราบทูลว่า ข้าพเจ้าทั้งปวงเห็นว่าพระยาจันทบูรจะคิดประทุษฐูร้ายเป็นแท้ จึงตรัสว่าเมื่อเหตุเป็นดังนี้ชอบจะไปฤาขย้าไปประการใด นายทัพนายกองกราบทูลว่าควรจะเสด็จไป จะได้ประโยชน์สองประการ คือเมื่อนั้นมาว่าพระยาจันทบูรเสียดัตย์จะคิดประทุษฐูร้าย ก็จะได้ทราบให้เสียพยคณัร้าย ถ้าพระยาจันทบูรคงอยู่ในสัตย์ ก็จะได้ประทานโอวาทสั่งสอนให้คงอยู่ในยุติธรรมสุจริต ช่วยทำนุกันบำรุงแผ่นดินสืบไปภายหน้า ครั้นรุ่งขึ้นอีกวันหนึ่ง จึงเสด็จยกกองทัพออกจากเมืองระยอง ให้พระสงฆ์รูปนำเสด็จไป ประทับรอนแรมโดยระยะทางห้าวันถึงตำบลบางกระจะหัวแหวน จึงดำเนินทัพไปใกล้เมืองจันทบูร.

๑ ฝ่ายพระยาจันทบูร จึงให้หัตถ์ปลัดกับขุนหมื่นกรมการออกมา
นำทัพ คิดเบงกตอบายจะให้กองทัพเดี่ยวไปข้างทางใต้เมือง จะให้
ข้ามน้ำไปฟากตะวันออก แล้วจะยกพลทหารออกโจมตีในเมื่อข้ามน้ำ
ครบทรงทราบจึงให้นายบุญมีมหาเด็กรักษาคุมไปห้ามกองนำ มีให้ไป
ตามทางหลวงปลัดนำนั้น ให้กลับมากตามทางฝ่ายขวาตรงจะเข้าประตู
ท่าช้าง เดี๋ยวให้ยุบประทับวัดตำบลวัดแก้วริมเมืองจันทบูร ให้พล
ทหารตั้งกองล้อมรอบวัดแก้วซึ่งเดี๋ยงประทับอยู่นั้น แต่พระยาจันทบูรก็
ให้พลทหารขึ้นประจำรักษาหน้าที่เชิงเทินรอบเมือง จึงใช้ขุนพรหมธิบาล
กับร่ำมรพอน นายดีม นายแก้วแขก นายแม่แขก ออกมาต้อนรับเชิญ
เดี๋ยงเข้าเมือง จึงคร่ำครวญซึ่งพระยาจันทบูรเป็นผู้น้อย ควรจะออก
มากกระทำดีมาการจะแก่เราอันเป็นผู้ใหญ่ก่อนจึงจะชอบ แต่ซึ่งจะให้
เราผู้ใหญ่เข้าไปหาผู้น้อยก่อนนั้นหมิงควร เรายังไม่เข้าไปก่อน จง
ไปบอกให้พระยาจันทบูรออกมาหาเรา เราจะได้แจ้งเนื้อความซึ่งชัด
ชัดในใจเรา ด้วยขุนรามหมื่นช่องอันเป็นศัตรูของเราเข้าไปอยู่ด้วย
พระยาจันทบูร จะทำให้เราทั้งสองผิดหมองน้ำใจกัน มันพระยา
จันทบูรจะมีออกมาหาเราก็คงตั้งตัวขุนรามหมื่นช่องออกมากระทำดีด้วย
ต่อเราแล้วเราก็จะเข้าไปในเมือง ด้วยสันความรังเกียจแก่กัน แต่
เรามีจิตรักใคร่เอ็นดูพระยาจันทบูรจึ่งน้องร่วมอุทรเดียวกัน อย่าให้
พระยาจันทบูรมีความรังเกียจเราเลย เพราะเหตุพระยาจันทบูรกับเรา
หามือซัดเคืองตั้งใดกันไม่ แต่ประธานรางวัลแก่ขุนพรหมธิบาลโดย
ดีสมควร แต่ขุนพรหมธิบาลกับผู้น้อยของหน้ ก็บังคมตากลับเข้าไป
แจ้งความแก่พระยาจันทบูรตามข้อรับตั้ง พระยาจันทบูรจึงใช้ให้ร่ำมร

พอนกกับคนมขอทงหน กตบนำเขาเครื่องเสด็จออกมาถวาย แล้วให้
 พระสงฆ์รูปซึ่งนำเสด็จมานั้น ออกมาถวายพระพรว่า พระยาจันทบูร
 ให้เชิญเสด็จเข้าไปในเมือง จึ่งครีคร่าในเมืองจันทบูรไม่มีคฤหัสถ์ใช้
 แล้วฤจิงใช้แต่สมณคิงนี้ แล้วตรัสแก่พระสงฆ์ว่า ความเรื่องนี้โยม
 ก็ได้อั้งไปแก่ขุนพรหมริบาดแล้ว นิมนต์ผู้เป็นเจ้าของไปบอกแก่พระยา
 จันทบูรว่า ข้ายขุนรามหมื่นช่องมัญยงพระยาจันทบูร ๆ หนุ่มแก่ความ
 จะฟังถ้อยคำอายเหต่านก็จะเสียดทวรกเอนตกัน ถ้าพระยาจันทบูรคองอยู่
 ในสัดคัยจะเป็นมิตรไมตรีกัน ก็จิงตั้งขุนรามหมื่นช่องออกมาทำสัดคัยค้อ
 โยมเถิด พระสงฆ์ก็ถวายพระพรตากลับเข้าไปแจ้งข้อรับสั่งแก่พระยา
 จันทบูร พระยาจันทบูรจิงใช้ให้ดวงปลัดค้อออกมากราบทูลว่า ซึ่งพระยา
 จันทบูรจะไม่คองอยู่ในสัดคัยสัดความภักคินั้นห้ามได้ จะใคร่ตั้งขุนรามหมื่น
 ช่องออกมาถวายค้อย แต่คนทงต้องนงกต้วพระราชาญาค้วยค้วเป็นคนผิด
 จะออกมาเฝ้ามิได้ จิงครีคร่าว่าพระยาจันทบูรมิได้คองอยู่ในสัดคัย ไม่
 ยอมเป็นไมตรีค้วเราแล้ว เห็นว่าขุนรามหมื่นช่องจะบ้องกันเมืองไว้ได้
 ก็ให้คักแต่งบ้านเมืองให้มันคองเถิด เราคองจะค้อเอาให้จิงได้ แล้วครีคร่า
 ตั้งนายทพิณายกองทเถดทวทงปวงให้หุงอาหารกินพร้อมแล้ว เหน็ด
 นนให้สัดคัยเสียดเสียดจิงดิน ในเพตาทางคินฉนวนนเร้งเขาค้อเขาเมือง
 จันทบูรให้จิงได้ เข้าไปกินเข้เข้เอาในเมือง แม้มีค้อเมืองกจิง
 คายเสียดให้พร้อมกันทเดียดเถิด ครนค่างเพตาทประมาณตามยาม จิง
 ครีคร่าตั้งให้ยกทพิณายหน้าค้อทค้อสัดานเข้ค้อเมืองจันทบูร จัดพดทหาร
 ไทยจันดอบเข้าไปประจำค้อค้อยทค้อค้อค้อ กำหนดเวตาเมื่อจะเข้ค้อให้
 ไห้องค้อก่อน ค้อเข้ค้อเมืองค้อแล้วจิงให้ ไห้องพร้อมกัน จิงเสียดจ

ทรงช้างพระที่นั่งตั้งขนานนามพงศาวุธรบเข้าทำลายประตูเมือง พด
 ชาวเมือง ซึ่งรักษาประตู แดบ้อมเชิงเทินหน กิ่งบันใหญ่หน่อย ออกมาตั้งท่า
 ฝน ด้วยเดชพระบารมีกระสุนปืนหาถูกต้องวิปลษุใดไม่ ความทุกข์
 จึงเกี่ยวช้างพระที่นั่งให้ถอยออกมา ก็ทรงพระพิโรธ เจอพระแสงดาบ
 ขันจะฟันความทุกข์ ความทุกข์ร้องทูลขอชีวิต จึงทรงกฤษแห่ง
 ช้างพระที่นั่งรบเข้าทำลายประตูเมืองพังลง ทหารนำช้างเข้าไปในเมือง
 ได้แล้วให้ร้องขันพร้อมกันตามสัญญา แต่พวกพดชาวเมืองซึ่งรักษา
 นำที่อยู่หนักคนแตกหนีออกจากเมือง พระยาจันทบุรีก็พาบุตรภรรยา
 หนีออกจากเมือง ดงเรือเด่นไปณเมืองพุทไธมาศ พวกพดไทยจีน
 เข้าไปจับได้ครอบครัวแต่ได้ทรัพย์สินสิ่งของทองเงินบันใหญ่หน่อย แต่เครื่อง
 ศาสตราวุธต่าง ๆ เป็นอันมาก ก็เสด็จยับยั้งอยู่ในเมืองจันทบุรี.

๑ ฝ่ายหลวงนายศักดิ์เป็นเชื้อแซกออกไปราชการณเมืองจันทบุรี แต่
 ก่อนที่ทัพมายังไม่มาต่อมกรุงเทพมหานครนั้น ยังค้างอยู่ในเมือง จึงมา
 เผ่าถวายเป็นข้าทำราชการสืบไป ก็โปรดเสวยไว้ด้วยเป็นข้าราชการ
 เก่ารู้ขนบธรรมเนียม จะได้ปฤักษาราชการกิจารงานทั้งปวง แลวจึงตั้งที่
 ถานันดรตำแหน่งผู้ใหญ่แต่ผู้น้อยแก่ผู้มี ความชอบตามสมควรแก่คุณานุรูป
 ถ้วนทุกนาย^๒ แลโปรดพระราชทานบำเหน็จรางวัลสิ่งของทองเงิน
 ต่าง ๆ แจกทั่วกันแล้ว จึงเสด็จดำเนินทัพจากเมืองจันทบุรีโดยทาง

ที่มั่งเดิ่นซัดไคบันทคนัน คือที่เปนตายพระราชหัตถ์เดชาพระบาท
 สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแก้.

- ๑ เดิมว่า โกรธ
- ๒ ,, คน

ดัดมารศ ออกไปเมืองตราด คำรศ ให้พระรามพิไชยกับหัตถวงราชริน
 เปนแม่กองทัพเรือ เรือประมาณห้าสิบสำกไปทางทะเล ขณะเมื่อ
 เสด็จจยาตรา ทัพบกยกไปครั้งนั้น ด้วยเดชพระบารมีบันดาลฝนตก
 เจ็ดวันเจ็ดคืน ตามระยะทางไปจนบรรดถึงเมืองตราด เกิดยกล้อม
 อาณาประชาราษฎร์ให้อยู่เย็นเปนสุข แล้วได้ทราบข่าวว่าคำรศ นำ
 คำมาทอดอยู่ณท้องทะเล นำปากน้ำเมืองตราดเปนหลายสำ จึงให้
 ข้าหลวงไปหาตัวนายคำรศ เข้ามาโดยดี แตนายคำรศ ขัดขวางไม่มา
 กตัญญูบงกชเอาเรือข้าหลวง ข้าหลวงกลับเข้ามากราบทูลที่ทรงพระ
 พิโรช^๖ จึงเสด็จลงเรือใหญ่ยกกองทัพเรือออกไปล้อมไว้คั่นหนึ่ง พวก
จันนาย คำรศ ยังไม่อ่อนน้อม ครั้นเพดาร์ุงเข้าจึงตรัสตั้งนายทัพนาย
 กองให้ยกเข้าคำรศ พวกจัน บงกชบงกชโคกกันอยู่ประมาณ
 กี่วัน พดข้าหลวงบงกชคำรศ ได้ ได้ฆ่าฟันจัน บงกชคำรศ ตายเปน
 หลายคน พวกจัน ถูกคำกัฟ่ายแพ้ เก็บได้ทรัพย์สินสิ่งของทองเงินแลผ้า
 แพรเปนอันมาก แดจัน เจียมผู้เปนใหญ่คำรศ ทังปวง ก็อ่อน
 น้อมยอมต่อความภักดี นำเอาบุตรหญิง^๗ คนหนึ่งมาถวาย ในวณนท
 เสด็จจากตำบลเมืองจันทบูร โดยทางทะเล ตั้งขบขงอยู่ต่อเรือรบณเมือง
จันทบูร ประมาณสามเดือน ได้เรือร้อยลำเศษ.

๓	เดิมว่า	บกยก
๔	เดิมไม่มี	
๕	เดิมว่า	กริธา
๖	เดิมว่า	โกรช
๗	เดิมว่า	บุตร

๑ ฝ่ายข้างกรุงเทพมหานคร เมื่อกองทัพพม่ายกกลับไปแล้ว จึง
 พระนายกองผู้รักษากรุง ก็ใช้ผู้คนไปเที่ยวค้นหาพระเจ้าแผ่นดินทุก
 แห่งทุกตำบล จึงไปพบที่ตุ่มตุมไม้ไผ่ที่บ้านจิก อดอาหารมิได้เสวย
 ถึงสิบเอ็ดสิบสองวัน คนทงหนจึงหามพระองค์มาตงเรือรบขึ้นไป
 ณค่ายโพธิ์สามต้น พอถึงก็ดับสัญญาณพระชนม์ แด่สมเด็จพระ
 เจ้าอยู่หัวพระที่นั่งสุริยามรินทร์ อยู่ในราชสมบัติเก้าปีเก้าเดือนพระ
 นคร รวมสมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน ซึ่งเสวยราชสมบัติในกรุงเทพฯ
 นครศรีอยุธยาณ ตั้งแต่สมเด็จพระเจ้าอยู่ทองเป็นประมุข แรก
 สร้างกรุงเทพฯจน ครบเท่าถึงสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระที่นั่ง
สุริยามรินทร์เป็นพระองค์สุดท้าย แห่งกรุงเทพฯนครศรีอยุธยาณ นับ
 รัชสมัยได้สามสิบสี่พระองค์ด้วยกัน แด่อายุพระนครตั้งแต่แรก
 สถาปนาในศักราช ๑๑๒๒ ปีชาตโทษก ครบเท่าจนสิ้น ในศักราช ๑๑๒๘
 ปีบุญนาคนั้น คิดอายุพระนครได้ร้อยสิบเจ็ดปีโดยกำหนด.

๑ ฝ่ายพระนายกองจึงให้เชิญพระศพไปฝังณ โศกพระเมรุ ที่ถวายน
 พระเพลิงในพระนครนี้ คือจัดแจงการบ้านเมืองราบคาบแล้วจึงจะคิด
 การถวายพระเพลิง.

- ๑ ขณะนั้นแต่บรรดาประชาชนทงหลาย ซึ่งหนีพม่าเหลืออยู่นั้นต่าง ๆ
-
- ๘ เดิมว่า ดักรัชสมัย
 - ๘ " " ประถมรัชสมัย
 - ๑๐ เดิมไม่มี
 - ๑๑ " "
 - ๑๒ เดิมว่า เป็นปัจฉิมรัชสมัย

คุ้มคุ้มพวกพวกครอบครวอยู่เป็นพวกเป็นเหล่า ผู้ใดที่มผู้มีเข้มขง
 กิ่งค้วเป็นนายชมนุม ช้องคุ้มคุ้มครอบผู้คนครอบครวเป็นอันมากตั้ง
 ชมนุมอยู่แห่งหนึ่ง แต่ชมนุมตั้งอยู่ตงนม ในจังหวัดแขวงกรุงแตรง
 หัวเมืองแตรงวน แต่หัวเมืองอันฝ่ายเหนือได้เป็นอันมากหลายแห่งหลาย
 ตำบล ขัดกันด้วยเข้าปลาอาหารแต่เกิดอไม่ม่จะกิน ต่าง ๆ รบพุ่ง
 ขิงอาหารกัน ชมนุมยกไปตั้งชมนุมอื่น ชมนุมอื่นไปตั้งชมนุมโน้นต่อๆ
 กันไป ที่นายชมนุมไหนเข้มแข็งก็มิไช่ขำนะ แต่เกิดฆ่าพันกันเป็น
 จตจตไปทั่วทั้งแผ่นดินในเขตรแดนแวงแคว้นสยามประเทศ เหตุว่าหา
 เจ้าแผ่นดินจะปกครองมิได้ เหมือนคัจฉัตถ์กัณฑ์ปฤถุพิภกัณฑ์
 กัณฑ์ แดพระราชวงษานุวงษ^{๓๓} ซึ่งเหตุอยู่พามิได้เอาไปนั้น ตก
 อยู่ณค้ายโพธิ์ตามตงกัมบาง ที่หนีไปเมืองอื่นนอกกัมบาง แต่เจ้าฟ้า
 สุริยา ๑ เจ้าฟ้าพันทวด ๑ เจ้าฟ้าจันททวด ๑ พระองค์เจ้าฟักทอง ๑
 ทง ๔ พระองค์ เป็นราชบุตรพระพุทเจ้าหลวง ในพระบรมโกษฐ แด
 เจ้ามิตร์บรมกรรมพระราชวัง ๑ หม่อมเจ้ากระจาดบรมกรรมหมื่นจิตร
 สุนทร ๑ หม่อมเจ้ามณัฎกรรมหมื่นเสภาภักดี ๑ หม่อมเจ้านิม
 มุตร์เจ้าฟ้าจัต ๑ เจ้าทงนตทอยู่กับพระนายนกองณค้ายโพธิ์ตามตง
 อนึ่งพระองค์เจ้าทบทิมบุตรีสมเด็จพระโอยกานัน พวกข้าไทยพาหนี
 ออกไปณเมืองจันทบูร เจ้าตากก็ตั้งเคาระหริบเตียงดูไว้ แต่เจ้าจุย
 เจ้าศรีตั้งบรมกรรมพระราชวังนั้นหนีออกไปอยู่เมืองพุทโธมาศ อนึ่ง
 ชุนนางข้าราชการซึ่งเหตุอยู่นั้น ตกอยู่กับพระนายนกองกัมบาง ที่
 หนีไปอยู่หัวเมืองเหนือใตต่าง ๆ กัมบาง แดนายสุจินตามหาดเด็กนั้น

๓๓ เดิมว่า ขัตติยราชวงษ

หนีออกไปดำเนินอยู่นครเมืองชตบุรี ครั้นรู้ว่าเจ้าตากออกไปตั้งอยู่ ณเมืองจันทบุรี จึงพาพรรคพวกบ่าวไพร่เดินบกออกไปเข้าพึ่งอยู่ด้วย เจ้าตาก เจ้าตากกับไวชัยเตยคงเป็นพระมหามนตรี เพราะ ๓๔ วัจก คุณเคยกันมาแต่ก่อนกรุงยังไม่เดียน.

๑ ในขณะนั้นหัวเมืองตงตวเป็นเจ้าชนอกหลายตำบล คือเจ้าพระยา พิศณุโลกเรื่อง ก็ตงตวเป็นเจ้าชนอกตำบลหนึ่ง แดพระตั้งมราชา เมืองสว่างคนนามเดิมชื่อมหาเรือน ชาติภูมิเป็นชาวเหนือ แต่ตง มาแต่เรียนพระไทรมีภูมิกกรุง ได้เป็นที่พระพากุดเดรราชาคณะอยู่ ณวัดศรีโยททยา ภายหลังทรงพระกรุณาโปรดให้ตงขึ้นไปเป็นที่พระ ตั้งมราชาณเมืองสว่างบุรีแต่ครั้งแผ่นดินพระพุทธเจ้าหลวง แต่มตั้งม พรรคพวกผู้นับถือมาก ครั้นว่ากรุงเสียแก่พม่าแล้วจึงซ่องสุมผู้คน เข้าด้วยเป็นหลายเมือง ตงตวขึ้นเป็นเจ้าอีกตำบลหนึ่ง แต่หาดีก ออกเป็นคฤหัสถ์ไม่ คงอยู่ในเพศตมณะ แต่นุ่งห่มผ้าแดง คนทั้งปวงเรียก ว่าเจ้าพระฝาง บรรดาเจ้าเมืองกรมการหัวเมืองฝ่ายเหนือตงแต่เหนือ เมืองพระพิศณุโลกขึ้นไปก็กตวเกรงนับถืออยู่ในอำนาจตง แต่เมือง เหนือกรงนมเจ้าชนตงแห่ง แบ่งแผ่นดินออกเป็นสองส่วน ตงแต่ เมืองพระพิศณุโลกตงมาจนถึงเมืองนครสวรรค์ กับแควปากน้ำ โพนนเป็น อาณาเขตข้างเจ้าพระพิศณุโลก ตงแต่เหนือเมืองพระพิศณุโลก ขึ้นไปจนถึงเมืองหน้าปากกระตงแดนตวกับแควแม่น้ำปากพิงน เป็น อาณาเขตข้างเจ้าพระฝาง เจ้าพระฝางตงแต่ตงนายทัพนายกองตงพัน พระตงตงตง ค้อพระครูภิรมานนท ๓ พระครูเพชรรัตน ๓ พระ

๓๔ เต็มว่า เหตุ

อาจารย์จันทร์ ๑ พระอาจารย์ทอง ๑ พระอาจารย์เกิด ๑ แต่
 ด่วนเป็นอดชัมมิได้ตายแก่บาปทงนหน แล้วจัดแจงกองทัพยกลงมาตี
 เมืองพระพิศณุโลก ครั้งค่ายล้อมเมืองทั้งสองฟากหน้า แต่เจ้าพิศณุโลก
 ยกพลทหารออกต่อสู้รบเป็นลำดับมา ทฬฝ้างจะหักเอาเมืองมิได้ แต่
 รบกันอยู่ประมาณหกเดือน ทฬฝ้างก็พากันเลิกกลับไปเมือง.

๑ ฝ่ายแผ่นดินข้างปาก ๑๕ ได้กัมีเจ้าชนนอกตำบลหนึ่ง คือเมื่อครั้ง
 กรุงยังไม่เสียนั้น ทรงพระกรุณาโปรดให้พระยาราชสุภาวดีออกไป
 ครองเมืองนครศรีธรรมราช ให้ให้ดวงนายดีทิ้งออกไปเป็นพระปลัด
 แต่เจ้าพระยานครศรีธรรมราชนั้นถูกอุทธรณ์ต้องถอดกลับเข้ามาณกรุง
 จึงโปรดให้พระปลัดว่าราชการเมืองอยู่ ภายหลังยังหาได้ตั้งเจ้าเมือง
 ไม่ ครั้นพระปลัดรู้ว่ากรุงเทพมหานครเสียแก่พม่า หาพระเจ้า
 แผ่นดินมิได้แล้ว จึงตั้งตัวขึ้นเป็นเจ้าครองเมืองนครศรีธรรมราช คน
 ทั้งหลายเรียกว่าเจ้านคร มีอาณาเขตแผ่ไปฝ่ายข้างนอกถึงแดนเมือง
 แหก ข้างในถึงเมืองชุมพรเมืองปัตทวิ แบ่งแผ่นดินออกไปอีกส่วนหนึ่ง
 แตราชภูทังหลายในหัวเมืองปากใต้ฝ่ายตะวันตก ก็นับถืออยู่ใน
 อำนาจเจ้านครทั้งสิ้น แล้วตั้งแต่งขุนนางตามตำแหน่งเหมือนในกรุง
 เทพมหานครน.

๑ ฝ่ายเจ้ากรมหมื่นเทพพิพิธ กับพระยารัตนาธิเบศ์ แด่ขุนนาง
 ซึ่งหนีออกไปจากกรุงเป็นหลายนาย พาส้มักพรรคพวกไพร่พลครอบ
 ครว้หนีพม่าไปแต่เมืองปราจีน ขึ้นทางด้านช่องเรือแตกไปณเมืองนคร
 ราชดีมาแต่ครั้งกรุงยังไม่เสียนั้น ไปตั้งอยู่ณด่านโคกพระยา พอ

พระยารัตนาธิเบศร์ป่วยตงถึงแก่กรรม กรมหมื่นเทพพิพิธก็กระทำกร^{๑๖}
ปลงศพในที่นี้.

๑ ฝ่ายพระพิมตสงครามเจ้าเมืองนครนายก กับหุดวงนรินทร์ พา
ไพร่พลแตกครอบครัวชายหญิงประมาณสามร้อยหนีพม่าไปทางเขาพนมโยง
ขึ้นไปเมืองนครราชสีมา ไปตั้งอยู่ณตำบลบ้านจันทัก แต่พระยานคร
ราชสีมาเป็นอริกันอยู่แต่ก่อน จึงใช้ทหารให้ตงมาตวงฆ่าพระพิมต
สงครามกับหุดวงนรินทร์เสีย กวาดค้อนผู้คนครอบครัวเข้าไปไว้
ในเมืองสิ้น.

๑ ฝ่ายกรมหมื่นเทพพิพิธจึงให้หุดวงมหาพิไชยแสนายทองคำ นำเอา
หมวกฝรัง^๑ เสื้อกระบวนจีน^๑ ผ้าเขียวลายสองผืน ไปประ
ทานพระยานครราชสีมา ครั้นอยู่ประมาณสองสามวันจึงหุดวงพดกรม
การออกมาเฝ้ากราบทูลว่าพระยานครราชสีมาเกณฑ์เขมรตีร้อย จะให้
ออกมาจับพระองค์ตงตงไปณกรุงเทพมหานคร กรมหมื่นเทพพิพิธตก
พระทัยคิดการจะหนี แต่หม่อมเจ้าประยงค์ผู้บุตรไม่เห็นด้วย ก็ทูล
ห้ามไว้ แล้วทูลขอเงินตราห้าชั่งกับผ้าสีทศพิศ นำเอาไปเที่ยว
แจกปันนายบ้านสิบสองตำบล เกิดยกด้อมคนพวกชาวบ้านมาเข้าด้วย
ได้คนตีร้อยห้าสิบเศษ ครั้นถึงณวัน ๔ ๑๕ ๓๐ ค่ำปีจออิฐศก กรม
หมื่นเทพพิพิธจึงให้หม่อมเจ้าประยงค์กับหุดวง มหาพิไชยหุดวงปราบคุม
ไพร่ตามตีสิบเศษ กับพวกชาวบ้านซึ่งเข้าด้วยนัยกตอมเข้าไปซุ่มอยู่ใน
เมือง พอรุ่งขึ้นเป็นวันพระตีห้าค่ำ พระยานครราชสีมาไม่ทันรู้ตัว
จะออกมาทำบุญที่วัดกลาง ก็ยกกรูกันเข้าไปด้อมจวน จับตัวพระ

๑๖ เดิมว่า ฉาปนกิจ

ยานครราชดีมาได้อีกฆ่าเสีย แต่หุดวงแพ่ง^{๒๖}ของพระยานครราชดีมานั้น
 โคคชนมาหนีออกจากเมืองทัน หาจับตัวได้ไม่ หม่อมเจ้าประยงค์
 ไหยงบันใหญ่ขึ้นเป็นฤกษ์ แล้วเกณฑ์ให้คนออกมารับเสด็จกรมหมื่น
 เทพพิชิตเข้าไปในเมือง ประทับอยู่ที่จวน อยู่ประมาณห้าวัน หุดวง
 แพ่งไปชักชวนพระพิมายซึ่งเป็นเมืองชนแก่เมืองนครราชดีมา ยกกอง
 ททัพเข้ามาล้อมเมืองนครราชดีมาเข้าไว้ กรมหมื่นเทพพิชิตให้เกณฑ์คน
 ชาวเมืองชนรักษาน้ำที่เชิงเทียน ได้คนน้อย เพราะชาวเมืองไม่เต็มใจ
 หนีไปเสียมาก ผู้ซึ่งชนอยู่รักษา^{๓๗} น้ำที่กำแพงนั้นเบาบางนัก ค่อย
 รบค้ำทานอยู่ได้ สักวัน พวกกองทัพพระพิมายหุดวงแพ่งก็เข้าเมือง
 ได้ข้างค้ำบ้อมวัดพายัพ จับได้ตัวหม่อมเจ้าประยงค์ เจ้าดาราร เจ้า
 ชารวา บุตรกรมหมื่นเทพพิชิต กับพระพิไชยราชา หุดวงมหาพิไชย
 แดชนหมื่นนายหมวดนายกอง ฆ่าเสียเป็นหลายคน แดบุตรเจ้ากรม
 หมื่นเทพพิชิตที่เป็นชายนั้น ยังเหลืออยู่แต่หม่อมเจ้าทันทย์ ๆ กับ
 หม่อมเจ้าหญิง แดนายแก่นพวกหุดวงแพ่งได้หม่อมเจ้าอุบลไปเป็น
 ภรรยา นายยันได้หม่อมเต็มห้ามกรมหมื่นเทพพิชิตไปเป็นภรรยา หุดวง
 แพ่งจะให้ประหารชีวิตกรมหมื่นเทพพิชิตเสีย พระพิมายขอชีวิตไว้
 จึงเชิญเสด็จไปอยู่ณเมืองพิมาย หุดวงแพ่งก็ได้เป็นเจ้าเมืองนคร
 ราชดีมา แดพระพิมายนั้นรักใคร่นับถ้อยกรมหมื่นเทพพิชิตว่าเป็นวงศ์
 ราชตระกูล^{๓๘} ช่วยทำนุบำรุงไว้ ครั้นรู้ข่าวว่ากรุงเสียแก่พม่าแล้ว

๓๗ เดิมไม่มี

๓๘ เดิมว่า กระษัตริย์

พม่ากวาดเอาพระราชวงษา^{๑๙}ไปสิ้น จึงยกกรมหมื่นเทพพิชชน
 เป็นพระเจ้าแผ่นดิน ตั้งพระวงษาพระเจ้าแผ่นดิน^{๒๐}ต่อไป เรียกว่าเจ้า
 พิมาย เจ้าพิมายจึงตั้งพระพิมายเป็นเจ้าพระยาศรีสุริยวงษาผู้สำเร็จ
 ราชการ ตั้งนายดำบุตรผู้ใหญ่เป็นพระยามหามนตรี ตั้งบุตรผู้
 น้อยเป็นพระยารวงษาธิราช เรียกว่าพระชาน้อย.

๑ ในขณะเมื่อกรุงเสียแล้วนั้น พวกข้าราชการแดนเขียดวงษาผู้คิดกรุง
 หนีไปอยู่กับพระเจ้าพิมายเป็นอันมาก จึงโปรดตั้งให้เป็นขุนนาง
 ผู้ใหญ่ผู้น้อยตามสมควรแก่คุณานุรูป แต่ยังไม่ให้ทำตามตำแหน่งไม่
 แต่เจ้าพระยาศรีสุริยวงษาจึงคิดกับบุตรทั้งสองว่า จะจับหัตถวงแห่งเจ้า
 เมืองนครราชดีมาฆ่าเสียให้สิ้นเสียหนาม ขณะนั้นหัตถวงแห่งทำบุญ
 ให้มีบุตร เจ้าพระยาศรีสุริยวงษาจับพระยาทั้งสองบุตร จึงพา
 ทหารซึ่งมีฝีมือสืบคนกับไพร่พลหาเรื่อย ยอกจากเมืองพิมายมาจนเมือง
 นครราชดีมา ฝ่ายหัตถวงแห่งไม่ทันรู้ตัวว่าเขาคิดร้าย ใจก็ใจอยู่ว่า
 เป็นมิตรกัน แต่พระยาทั้งสองเข้ามาจับตัวครัดด้วยกันกับหัตถวงแห่ง ครั้น
 ได้ที่เจ้าพระยาศรีสุริยวงษาจับหัตถวงแห่ง พระยามหามนตรีพินนายแก่น
 พระยารวงษาธิราชพินนายยันตายทั้งสามคน พวกทหารเมืองพิมาย
 ก็ฆ่าฟันทหารเมืองนครราชดีมาตายเป็นอันมาก เจ้าพระยาศรีสุริยวงษา
 จึงให้พระยารวงษาธิราชตั้งอยู่ณบ้านจ้อหอรักษาเมืองนครราชดีมาแล้ว
 เจ้าพระยาศรีสุริยวงษาแต่พระยามหามนตรีก็กลับไปยังเมืองพิมาย ตั้ง
 เกตยกต่อมผู้คนบำรุงอาณาประชาราษฎร์แต่ท้าวท้าวให้มั่งกั่งตั้งสมบัติ

๑๙ เดิมว่า ชาติยราชวงษา
 ๒๐ ,, ,, กระษัตริย์

บริบูรณ์ แลอาณาเขตรเมืองพิมายก็แบ่งออกเป็นสองส่วนหนึ่ง ตั้งแต่
 แขวงหัวเมืองตะวันตก ออกฝ่ายออกไปกระทั่งถึงแดนกรุงศรีสัตนาคนหุตแคว
 กรุงกัมพูชา ฝ่ายใต้ตั้งมาถึงเมืองสระบุรีตลอดด้านหน้าแควป่าสัก แล
 แผ่นดินครึ่งหนึ่งแบ่งออกเป็นหลายส่วนหลายเจ้า ข้างฝ่ายเหนือก็เป็น
 สองส่วน คือเมืองพระพิศณุโลกส่วนหนึ่ง เมืองสว่างคบุรีส่วนหนึ่ง
 ข้างฝ่ายใต้ก็เป็นสองส่วน คือเมืองจันทบุรีฝั่งทะเลฟากตะวันออก
 ส่วนหนึ่ง เมืองนครศรีธรรมราชฝั่งทะเลฟากตะวันตกส่วนหนึ่ง ข้าง
 ฝ่ายคอนค้ำนครวัดนอกนั้นคือเมืองพิมายส่วนหนึ่ง แลแผ่นดินส่วน
 กกลางเป็นของพระนายกองโพธิ์ดำมคัณฑ์ส่วนหนึ่ง เป็นหกแดนหกเจ้า
 ด้วยกัน.

๑ ในขณะที่ฝ่ายเจ้าตากซึ่งตั้งอยู่ณเมืองจันทบุรีต่อเรือรบดำเรือ ได้
 ทราบข่าวว่ากรุงเทมหานครเสียแก่พม่าแล้ว สมณพราหมณาจารย์
แฉราชตระกูลศุภย^{๒๓} วังษาเดชะอำมาตย์ประหารราชฎถึงซึ่งพิณาคัมภีร
 พม่ากวาดเอาไปเป็นอันมาก ที่เหลืออยู่ก็ได้รับความทุกข์ลำบากอดอาหาร
 ต้มตาย แต่ฆ่าฟันกันทุกแห่งทุกตำบลเพราะ^{๒๒}หาพระเจ้าแผ่นดินมิได้
 พม่าคงพระนายกองไว้รั้งกรุงเทมหานคร บรรดาหัวเมืองทั้งปวง
 ก็คิดกำเริบก่อเกิดอหังการ ตั้งตัวเป็นเจ้าของเป็นหลายเมือง แผ่นดิน
 แบ่งออกเป็นหลายส่วน เกิดจลาจลรบพุ่งกันเป็นหลายพวก แต่สมณ
 พราหมณ์ไพร่ฟ้าประชากรได้รับความเดือดร้อน^{๒๓} หาที่พึ่งมิได้ ทรงพระ

๒๓ เดิมว่า ขี้คย

๒๒ ,, ,, เหตุ

๒๓ ,, ,, เดือดร้อนนาถา

ตำริห้จะปรามยุคเข็ญซึ่งเป้นจตาจติให้ตั้งบราบคาบ แต่จะก่อกู้กรุง
เทพมหานครให้คืนคงเป้นราชธานี มีพระราชอาณาเขตรปกแผ่ไปเป้น
แผ่นดินเดียว ทัวจังหวัดแคว้นแคว้นแดนสยามประเทศเหมือนดังเก่า
จึงตำริห้ตั้งนายท้พนายกองทงปวงให้ตรวจเตรียมเรือรบครบด้วยพลโยธา
สรรพาวุธปืนใหญ่น้อย แต่เรือดำเตียงเด็ยงอาหารให้พร้อมเส็รจ แต่
คิงตำริห้ตั้งเดิมผู้มีความชอบอยู่ครอง เมืองจันทบูรแต่เมืองระยองทงต้อง
หัวเมืองนน.

๑ ครั้นถึงณเดือนสิบเอ็จในปฏิญนพศกนั้น จึงได้ตั้งจยาตรา พด
ท้เรือร้อยดำเค็ช พดทหารประมาณห้าพัน ยกจากเมืองจันทบูร
มาทางทะเล ได้ทราบข่าวว่าพระยาอนุราฐเจ้าเมืองชตกับหดวงพด
ชูนอินเชียงมิได้ตะพยคอินร้าย กัดบกระทำโจรกรรมออกค้ซึ่งดำเกา
แต่เรือตูก้าวานิชเหมือนแต่ก่อน มิได้คงอยู่ในชวรโมวาทซึ่งมีพระ
ประดาทตั้งต่อนนน จึงให้หยุดท้เรือเขาประท้ณเมืองชตบุรี แต่
ให้หาพระยาอนุราฐลงมาเผ้าณเรือพระท้หนึ่ง คร้ศัถามก้รับเป้นศัคย์
จึงตั้งให้ชุนนางนายทหารไทยจับพระยาอนุราฐประหารชวครเด็ย แต่
พระยาอนุราฐคงกระพันในคัวแทงพันหาเข้าไม่ เพราะ ด้วยศัคคิเป้น
ทองแดง จึงให้พันชนาการแต่เด็ยเขาตงถ่วงน้ำเสียในทตถถึงแก่กรรม
แต่ให้จับหดวงพดแต่ชูนอินเชียง ซึ่งร่วมคิตกระทำโจรกรรมคัวชกนน
ประหารชวครเด็ย จึงตั้งผู้มีความชอบเป้นเจ้าเมืองกรมการชนใหม่

๒๔ เดิมว่า กวีชา

๒๕ ,, ,, เหตุ

ให้อยู่รักษาเมืองชตบุรี แล้วก็เสด็จยกพลทัพเรือเข้ามาทางปากน้ำเมือง
สมุทรปราการถึงเมืองธนบุรี.

๑ ฝ่ายเจ้าทองอินซึ่งพม่าตั้งไว้ให้รักษาเมืองธนนั้น ก็พาพวกพลออก
ต่อสู้รบประมาณครึ่งหนึ่งก็แตกพ่าย พดด้วงจับตัวได้ ก็ฆ่าเสีย แด
กรมการทั้งนั้นก็หนีไปในเพตาดงคืน ขึ้นไปเฝ้าค่ายโพธิ์สามต้นแจ้ง
ความแก่ผู้พระนายกอง พระนายกองจึงจัดพลทหารไทยมอญให้มอง
ญาเป็นนายทัพ ยกทัพเรือมาตั้งรับอยู่นพเณียด ในเพตาดงคืน
วันนั้นเรือรบพระยากระต่าโหมซึ่งบรรทุกกระสุนดินคำมานั้นด้มตง จึง
ให้ตั้งพระราชอาญาเขียนพระยากระต่าโหมแลขุนนางฝ่ายทหารเป็นหลาย
คน แล้วตรัสสั่งให้เร่งรับยกทัพเรือขึ้นไปถล่มกรุงในเพตาดงคืน แด
มองญานายทัพโพธิ์สามต้นนั้น รู้ข่าวว่าทัพหลวงยกชนมมาถึงกรุง
เทพแล้ว ก็เกรงกลัวพระเดชานุภาพมิได้ตั้งอยู่สู้รบ ก็ถอยหนีไป
เฝ้าค่ายโพธิ์สามต้น.

๑ ครั้นรุ่งเช้าเป็นวันเดือนสิบสองข้างขึ้นเพตาดงสามโมงเศษ ให้พล
ทหารยกเข้าตีค่ายโพธิ์สามต้นปากตะวันตก จึงตรัสสั่งให้ทำ
บันไดจะพาดเข้าบันไดใหญ่ปากตะวันตก ซึ่งมีกำแพงที่พระนายกอง
อยู่นั้น แดกองพระยาพิชัยพระยาพิไชยทัพจันเป็นกองนำ ยกเข้าตี
ค่ายประชิดณวัดกวาง ห่างค่ายใหญ่ประมาณเจ็ดเส้นแปดเส้น ครั้น
รุ่งขึ้นออกฉนวนหนึ่งจึงดำรัสให้ทัพจันของนำยกเข้าตีค่ายพระนายกอง พระ
นายกองก็คุมพลทหารออกต่อสู้รบ รบกันตั้งแต่เช้าจนเพลเที่ยง พวก
พระนายกองพ่ายหนีเข้าค่าย ทัพจันได้ติดตามเข้าไปในค่าย พระนายกอง
สู้รบอยู่จนตัวตายในค่ายนั้น พวกพลทัพจันได้ฆ่าฟันพลทหารพระนาย

กองล้มตายในค่ายนั้นเป็นอันมาก ที่เหลืออยู่ก็แตกหนีไปจากค่าย
แต่มีองญาณพาพรรคพวกทหารของตัวหนีขึ้นไปบนเมืองนครราชสีมา ไป
เข้าด้วยพระยาอรรณพราชซึ่งตั้งอยู่ณด่านจ้อหอหน.

๑ ฝ่ายเจ้าตากกรีณศได้ค่ายโพธิ์สามต้นแล้ว จึงได้ตั้งด้วยพดโยธา
ทหารแห่งเข้าไปในค่าย ประทับอยู่ณจวนพระนายกอง จึงพระยาภิเษก
บดชี้ขุนนางเก่าในกรุงเทพมหานครซึ่งตกอยู่ณค่ายโพธิ์สามต้นนั้น มา
กราบถวายบังคมต้อนรับ จึงตรัสตั้งมิให้พดทหารกระทำอันตรายแก่
ผู้คนครอบครัวทงปวงอันอยู่ในค่าย แต่ได้ทรงเห็นราชตระกูล^{๒๖} แต่ข้า
ราชการเก่าในกรุง ซึ่งได้ความทุกข์ทรมานลำบากที่ทรงพระกรุณาตั้งเวช
จึงพระราชทานทรัพย์แต่สิ่งของต่าง ๆ แก่พวกขุนนางเก่ากับทั้ง
พระราชวงษานุวงษ์^{๒๗} ทงนนั้น แล้วได้ตั้งเข้ามาตั้งประทับอยู่
ในพระนคร ให้ไปชุกพระศัพพะพระเจ้าแผ่นดินซึ่งพระนายกองฝังไว้ณ
กระทำพระโกษฐตามตั้งเขปได้พระศัพ แต่ให้ทำพระเมรุหุ้มด้วยผ้า
ขาวแล้วเชิญพระบรมโกษฐตั้งที่ในพระเมรุ ตั้งเครื่องบูชาสักการพ
สมควร ให้เทียบนิมนต์พระสงฆ์ซึ่งเหลืออยู่บ้างนั้นมาสดับปกรณ์ ทรง
ถวายไทยทานตามสมควรแล้วก็ถวายพระเพลิง.

๑ ครั้นปลงพระศัพเสร็จแล้ว จึงได้ตั้งทรงช้างพระที่นั่งไปเที่ยว
ประพาศทอดพระเนตรทั่วพระนครแต่ในพระราชวัง เห็นปราสาทแต่ค่านัก
ใหญ่น้อยที่ข้างหน้าข้างใน แต่อาวาสบ้านเรือนทงปวงในกรุงนั้นเพลิง

๒๖ เดิมว่า ชัยยวงษา
๒๗ ,, ,, ประทาน
๒๘ ,, ,, ชัยยวงษา

ใหม่เดี้ยบ้าง ยังก้อยบ้าง ก็ทรงพระตั้งเวร คาริหัจจะกระทำ
 ปฏิสังขรณ์บำรุงชนให้ปรกติตั้งแต่ก่อน แล้วจะรวบรวมไพร่ฟ้าประชากร
 แด่สมณพราหมณาจารย์เข้ามาอยู่ในพระนครตามเดิม จะเสด็จเข้าตั้ง
 ดำรงราชอาณาจักรสืบกระษัตริย์ครอบครองรักษาแผ่นดินต่อไป จะก่อ
 กรุงเทพมหานครหรืออยุธยา ซึ่งถึงกาลประโดยเดื่อนให้กลับคนคงเป็น
 ราชธานีตั้งเก่า ก็เสด็จเข้าประทับแรมอยู่ณพระที่นั่งทรงบทเสด็จออก
 บรรทมอยู่คั่นหนึ่ง จึงทรงพระสุบินนิมิตว่า พระมหากษัตริย์แต่ก่อน
 มาซบได้เดี้ยมิให้อยู่ ครั้นรุ่งเช้าจึงตรัสแก่พระสุบินให้ขุนนางทั้งปวงฟัง
 แล้วจึงดำรัสว่า เราคิดตั้งเวรเห็นว่าบ้านเมืองจะร้างรกเปล่า จะ
 มาช่วยปฏิสังขรณ์ทำบำรุงชนให้บริบูรณ์ตั้งเก่า เมื่อเจ้าของเดิม
 ทำนยังหวงแหนอยู่แล้ว เราชวนกันไปสร้างเมืองธนบุรีอยู่เถิด แล้ว
 ครั้นตั้งให้เด็กกองทัพอวดคือนราชากร แด่สมณพราหมณาจารย์
 ทั้งปวงกับทั้งโบราณชคยวงษซึ่งยังเหลืออยู่นั้น ก็เสด็จกลับลงมาตั้ง
 อยู่ณเมืองธนบุรี แต่ให้ไปเที่ยวสืบหาพวกพระญาติพระวงศ์ของพระ
 องค์ซึ่งพลัดพรากกันไป ไปได้มาแต่เมืองลพบุรีรับตมมาณเมืองธนบุรี
 แล้วให้ปลุกสร้างพระราชวัง แด่พระคานหันข้างหน้าข้างในใหญ่น้อย
 ทั้งปวงสำเร็จบริบูรณ์.

แผ่นดินสมเด็จพระบรมราชาที่ ๔ (เจ้ากรุงธนบุรี)

๑) ดุคักราช ๑๓๓๐ ปีชวดดำฤทธิศก จึงท้าวพระยาข้าราชการจีน
 ไทยผู้ใหญ่ผู้น้อยทั้งปวง ก็ถูกษาพร้อมกันอัญเชิญเสด็จเถลิงถวัลยราช
 สัมบัติเป็นบรมกษัตริย์ผ่านพิภพตีมาณกรุงธนบุรี ตั้งชนเป็นราชธานี

ดื่บไป ทรงพระกรุณาให้แจกจ่ายอาหารแก่ราษฎรทั้งหทัยซึ่งอดโศ
 ณาณาทัตวิสามนตต เกิดอดทนกันมารับพระราชทานมากกว่า
 หมีน บรรดาข้าราชการฝ่ายทหารพลเรือนไทยจีนทั้งปวงนั้น ได้รับ
 พระราชทานเข้าตำรับเสมอกันจนถึงกันคนละยี่สิบวัน ครั้นนี้แห่งหามผู้ใด
 ทำไร่นาไม้ อาหารกันดารนัก แต่เสนาบรรทุกเข้าตำรับมาแต่เมืองพุท
 ไชมาศ จำหน่ายถึงตำรับมาที่ท่าที่ท่าที่บาง ทรงพระกรุณาให้ซื้อ
 แจกคนทั้งปวงโดยพระราชอุดำหะโปรดเพียงดีควโตก พระราชทาน
 ชีวิตไว้มิได้เอาโดยแก่พระราชทรัพย์ แล้วแจกจ่ายเสื้อผ้าเงินตราแก่
 ไพร่ฟ้าประชาชนจกนับมิได้ แต่ทรงพระกรุณาโปรดชุบเลี้ยงตั้ง
 ชุณนางข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อย ครบตามตำแหน่งถานานุกักดีเหมือน
 แต่ก่อน แล้วโปรดตั้งเจ้าเมืองกรมการให้ออกไปครองหัวเมืองใหญ่
 น้อยซึ่งอยู่ในพระราชอาณาเขตวไกล ๆ หนทุก ๆ เมือง ให้ตั้งเกิดย
 กด้อมช่องสุ่มอาณาประชาราษฎร ซึ่งแตกฉานเช่นเช่นไปนั้นให้กลับ
 มาอยู่ตามภูมิดำเนาเหมือนแต่ก่อนทุกบ้านทุกเมือง.

๑๑ ขณะนั้นพระมหามนตรีจึงกราบทูลพระกรุณาว่า จะขอไปรับหดวง
 ยุกรบัตราชบุรุษพินเข้ามาถวายตัวทำราชการ จึงโปรดให้ออกไป
 รับเข้ามา แล้วทรงพระกรุณาโปรดตั้งให้เป็นพระราชวัง.

๑๒ ในปีชวดดำฤทธิศกนั้น ฝ่ายพระเจ้าอังวะให้มีหนังสือรับสั่งลงมา
 แก่แม่ทัพมหารญาเจ้าเมืองทวาย ให้ยกกองทัพลงมาตีเมืองไทย
 ว่าจะรบคาบอยู่ฤจะกำเวิบขึ้นประการใดบ้าง แม่ทัพมหารญาที่คุมพล
 ทหารเมืองทวายสองหมื่น ยกเข้ามาทางเมืองไชโยโยค แต่เรือรบ
 เก้ายิงอยู่ที่นั้น จึงยกทัพกวเรือลงมาณค่ายคอกกระออม แล้วถุก

หอสมุดแห่งชาติ

๒๘

เดือนหงมาด้อมค้ายั้นบางกุงโกดจะเดี่ยอยู่แล้ว กรมการเมืองสมุทร
สงครามบอกเข้ามาให้กราบทูล ครั้นได้ทราบจึงโปรดให้พระมหามนตรี
เปนกองนำ เสด็จยกทัพหลวงไปทางขตมารคถึงเมืองสมุทรสงคราม ให้
ทัพหน้าเข้าโจมตีกองทัพพม่าที่แตกฉานทั้งสิ้นในเขตเตี้ย พตทหารไทย
ได้ตลุมบอนฟันแทงพม่าล้มตายในน้ำในบกเป็นอันมาก ทัพพม่าพ่ายหนี
กลับไปทางด่านเจ้าขจ้าวไปยังเมืองทวาย เก็บได้เครื่องศาสตราวุธ แล
เรือรบเรือไตครึ่งหนเป็นอันมาก แล้วเสด็จเลิกทัพกลับยังกรุงธนบุรี
แต่พระเกียรติยศก็ปรากฏจรไปในสยามประเทศทุก ๆ เมือง.

๑ ในขณะนั้นบรรดานายชุมนุมท่งปวง ซึ่งคุมพรรคพวกตั้งอยู่ใน
แขวงอำเภอหัวเมืองต่าง ๆ แลรบพุ่งชิงอาหารกันอยู่แต่ก่อนนั้น ก็
ส่งบรรดาบดงทุก ๆ แห่งมิได้เบียดเบียน ๒๘ กันสืบไป ต่างต่างเข้ามา
ถวายตัวเป็นข้าทูลตองของสุตพระบาท ได้รับพระราชทานเงินทองแลเสื้อผ้า
แลโปรดชุบเลี้ยงให้เป็นขุนนางในกรุงแลหัวเมืองบ้าง บ้านเมืองก็สงบ
ปราศจากโจรผู้ร้าย แลราษฎรก็ได้ตั้งทำไร่นา ตกค้าวานิชก็ไปมา
ค้าขายทำมาหากินเป็นสุข เข้าปลตาอาหารก็ค้อมบริบูรณ์ชน คนทั้งหลาย
ก็ค้อมได้บำเพ็ญการกุศลต่าง ๆ ฝ่ายสมณดาถยบุตรในพระพุทธศาสนา
ก็ได้รับบิณฑบาตจตุปัจจัยค้อมได้ความสุขบริบูรณ์ เป็นกำลังเล่าเรียน
บำเพ็ญเพียรในสมณกิจฝ่ายคณฤชระวิปัสสนาธุระท่งปวงต่าง ๆ.

๑ ในปีชวดดำฤทธิศกนั้น สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทรงพระราช
ดำริที่ว่าพระพุทธศาสนาจักวัฒนาการรุ่งเรืองนั้น เพราะหาใคร่จัก
บรรลือถึงสืบปฏิบัติตามพระบรมพุทโธวาท แต่พระสงฆ์ทุกวันนี้ยังปฏิบัติ

ในจุฬาริสุทศคีตยมิได้บริบูรณ์ เพราะเหตุหาพระราชาคณะซึ่งทรง
 พระปริยัติธรรมแต่ตำถวิปัสณาจะตั้งสอนมิได้ จึงมีพระราชโองการ
 ตั้งพระศรีภริยปริชาราชเสนาบดีศรีดำดักษณ ให้สืบเสาะหาพระสงฆ์
 เถรานุเถรผู้รกรรรมยังมีอยู่ที่ใดบ้าง ให้ไปเที่ยวนิมนต์มาประชุม
 กันณวัดบางจำใหญ่ ตั้งแต่งชนเป็นพระราชาคณะผู้ใหญ่ผู้น้อยโดย
 สัมคอรแก่คุณานุรูป ตามตำแหน่งเหมือนเมื่อครั้งกรุงเก่านี้ แต่
 พระศรีภริยปริชาคีตยมิได้พระเถรานุเถรซึ่งเป็นพระราชาคณะบ้าง เป็น
 บาริเยนบ้าง เป็นอาจารย์ผู้บอกบ้าง แต่ครั้งกรุงเก่านี้ได้มา
 หตายรูป^{๓๐} ประชุมณวัดบางจำใหญ่ แล้วปลุกษาพร้อมกันตั้งพระ
 อาจารย์คิวดิประคิ รัคุณธรรมมากทั้งแก่พระวิธสาอายุเป็นสมเด็จพระ
 ตั้งฆราช แล้วตั้งพระเถรานุเถรทงนเป็นพระราชาคณะถานานุกรมผู้
 ใหญ่ผู้น้อย ตามลำดับสมณถานันครคักัดเหมือนอย่างแต่ก่อน ให้
 อยุในพระอารามต่าง ๆ ในจังหวัดกรุงธนบุรี บังคับบัญชาแต่ตั้งสอน
 บอกถ่าถฝ่ายคันถุระแต่วิปัสณาธุระแก่พระสงฆ์ตามเถรทงปวง แล้ว
 ทรงพระราชศรีทศาจ่างข้าราชการฝ่ายทหารพลเรือน สร้างพระอุโบสถ
 วิหารแต่เสนาคณภูหิตายพระอาราม มากกว่าสองร้อยหลัง ขึ้น
 พระราชทรัพย์เป็นอันมาก แล้วครคิเผดียงคักเคื่อนถวยพระราชโองถ
 ไว้ถ่า ขอพระผู้เป็นเจ้าของปวงจงตั้งใจปฏิบัติตำรวรคิษาในพระจุ
 ปาริสุทศคีตยให้บริสุทศมิองใส่อย่าให้เศรำหมอง แม้ผู้เป็นเจ้าของจะขัดสน
 คิวยจตุบัจจยตั้งไคนี้ เป็นระโยมจะรับอุปฐากผู้เป็นเจ้าของปวง แม้
 ถึงจะปรากนามังษะแต่ธุริชของโยม โยมก็อาจตำมารถจะเชือดเนื้อ

แต่โลหิตออกกลายเป็นอัมตคิกทานได้ แล้วทรงพระราชดำริที่ว่า พระพุทธเจ้าจะรุ่งเรืองเจริญวิริฐิติกานัน ก็หาใครยกบุตรเกล้า เวียนพระปริญาติกรรม จึงทรงพระกรุณาให้สังฆการีธรรมการทำสารบาญชี พระสงฆ์รูปใดที่บอกที่เรียนพระไตรปิฎกมาก ก็ทรงถวายไตรจีวรผ้าเทศเนื้อละเอียด แล้วทรงถวายปัจจัยแก่เถรเถรตามที่เล่าเรียนได้มากแต่หนึ่ง หนึ่งให้ ไปรยปรายพระราชทรัพย์แด่แจกทานแก่ยากทุกคนอุโบสถแปดคำดับห้าคำ แล้วตั้งโรงทานไว้สำหรับแจกคนโง่ทั้งปวง.

๑ ในปีที่วดตำหนักคิกานัน สัมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวเสด็จยกพุทธโยธาไทยจันต์รพด้วยเครื่องสรรพาวุธทั้งทางบกทางเรือ ขึ้นไปตีเมืองพระพิศณุโลก ถึงตำบลเกยไชย แด่เจ้าพระพิศณุโลกเรื่องได้ทราบข่าวศึก จึงแต่งให้หัตถวงโกษาที่ยกกองทัพลงมาตั้งรับ ได้รับกันเป็นสามารถ ข้าศึกยิงปืนมาต้องพระขงเมของซ้าย จึงให้ดำทัพหัตถวงกลับมาตั้งรับจนบุรี ครั้นประจวบหายแล้ว ได้ทราบข่าวว่า มอญปลัดพระนายกองค่ายโพธิ์สามต้น หันขึ้นไปเข้าพวกกรมหมื่นเทพพิพิธพระเจ้าพิมาย จึงเสด็จยกทัพหัตถวงขึ้นไปตีเมืองนครราชสีมา.

๑ ฝ่ายพระเจ้าพิมายได้ทราบข่าวศึก จึงแต่งให้พระยาวรวงษาธิราชซึ่งเรียกว่าพระยาน้อย ยกกองทัพลงมาตั้งค่ายรับอยู่ณด่านขุนทดทางหนึ่ง ให้เจ้าพระยาศรีสุริยวงษ์ พระยามหามนตรี กับตั้งมอญ ยกกองทัพมาตั้งค่ายรับอยู่ณบ้านจ้อหอทางหนึ่ง.

๑ สัมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว จึงดำรัสให้พระมหามนตรีแด่พระราชรินทร์ ยกกองทัพขึ้นไปตีทัพพระยาวรวงษาธิราชซึ่งตั้งอยู่ณด่าน

ขุนทดคนนั้น แล้วเสด็จยกทัพหลวงขึ้นทางด่านจ้อหอเข้าตีทัพเจ้าพระยา
ศรีสุริยวงษ์ ๆ ออกล้อมเป็นสามารภ พดทัพหลวงเข้าหักเอาค่าย
เข้าศึกได้ ได้ฆ่าฟันพดทหารเมืองพิมายล้มตายเป็นอันมาก พด
เข้าศึกแตกพ่ายหนีไป จับได้ตัวเจ้าพระยาศรีสุริยวงษ์แต่พระยามหามนตรี
กับทั้งมอญด้วย ดำรัสสั่งให้ประหารชีวิตครั้นถึงตามนาย.

๑ ฝ่ายกองทัพพระมหามนตรี พระราชริน ก็ยกเข้าตีค่ายด่าน
ขุนทด แต่พระยารวงษาธิราชล้อมค้ำทานเป็นสามารภ รบกันอยู่
เป็นหลายวัน พดเข้าหลวงจึงเข้าหักเอาค่ายเข้าศึกได้ แต่พระยารวงษา
ธิราชก็แตกพ่ายหนีไปณเมืองเสียมราบแดนกรุงกัมพูชา จึงดำรัสให้
พระมหามนตรี พระราชริน ยกติดตามไปตีเมืองเสียมราบได้ แต่พระยา
รวงษาธิราชหนีหนีสูญไปหาได้ตัวไม่ จึงเลิกทัพกลับมาเข้าณเมือง
นครราชสีมา.

๑ ฝ่ายกรมหมื่นเทพพิพิธได้ทราบข่าวเสียดพระยาทั้งสามแล้ว ก็ตกพระ
ทัยมิได้คงอยู่สู้รบ พาพรรคพวกหนีไปจากเมืองพิมาย จะขึ้นไป
แดนกรุงศรีสัตนาคนหุต จึงชวนชนชาวเมืองนครราชสีมาไปติดตาม
จับกรมหมื่นเทพพิพิธได้กับทั้งบุตรภรรยา คุณเอาตัวจำมาถวาย จึง
ทรงพระกรุณาโปรดตั้งขุนชนะให้เป็นพระยาคำแห่งสงครามครองเมือง
นครราชสีมา พระราชทานเครื่องยศแต่บำเหน็จรางวัลเป็นอันมากสมควร
แก่ความชอบ แล้วเสด็จเลิกทัพหลวงกลับยังกรุงธนบุรี จึงให้
เอาตัวกรมหมื่นเทพพิพิธเข้ามานำพระที่นั่ง แต่กรมหมื่นเทพพิพิธถือ
ตัวอยู่มิได้ถวายบังคม จึงดำรัสว่าตัวเจ้าหาบุญวาสนาบารมีมิได้ ไป
อยู่ที่ใดก็พาพวกผู้คนที่หนีพดอพยพินาศฉิบหายทันนั้น ครั้นจะเสด็จ

เจ้าไว ก็จะมีพวกคนที่หลงเชื่อถือบุญพดอยตมตายเสียด้วยอีก เจ้าอย่า
 อยู่เฉย จงตายเสียคร่งนทเดียวเถิด อย่าให้เกิดจตุราศในแผ่นดิน
 ดั้นไปข้างหน้าอีกเลย แล้วดำรัสสั่งให้เอาตัวกรมหมื่นเทพพิพิธไปประหาร
 ชีวิตเสีย จึงทรงพระกรุณาโปรดขุนบำเหน็จตงพระราชวังผู้เป็น
 พระยาอภัยรณฤทธิ์ จางวางพระตำรวจฝ่ายขวา ตงพระมหา
 มนตรีผู้หนึ่งเป็นพระยาอนุชิตราชา จางวางพระตำรวจฝ่ายซ้าย ตมควร
 แก่มีความชอบในการสงครามนั้น.

๑ ครั้นถึงวัน ๓ ๖ ๑ ค่ำปีชวดดำฤทธิศก เพลาเช้าโมงเศษ เด็จ
 ออกณท้องพระโรง พร้อมด้วยท้าวพระยามุขมนตรีทั้งหลายผู้ใหญ่
 ผู้น้อยเข้าเฝ้าทูลต่อของชุดพระบาทโดยอนัตบ จึงมีพระราชดำรัสประกาศ
 ด้วยเรื่องคดีเงินเส่งขอเอาของพระพุทธรูปไปดงดำเกา ครัสต์สั่งให้ตั้ง
 ปฤชาโทษ ในขณะนั้นบังเกิดอัศจรรย์แผ่นดินไหวอยู่ช้านานประมาณ
 สองโมงเศษ.

๑ ในปีชวดดำฤทธิศกนั้น ฝ่ายเจ้าพระพิศณุโลกเรื่องเมื่อมีไชย
 ชำระแก่ข้าศึกฝ่ายใดแล้ว ก็มีน้ำใจกำเริบถือตัวว่ามีบุญญาธิการมาก
 จึงตั้งตัวขึ้นเป็นเจ้าแผ่นดินรับพระราชโองการ อยู่ได้ประมาณเจ็ดวัน
 ก็บังเกิดวธรณโรคขึ้นในคอถึงพิราไโดย จึงพระอินทรากรมผู้ของก็กระทำ
 ฌาปนกิจปลงศพเสร็จแล้ว ก็ได้ครองเมืองพระพิศณุโลกสืบไป แต่
 หาดังตัวขึ้นเป็นเจ้าไม่ ด้วยกตัญจะเปนจรรไรเหมือนพี่ชายซึ่งตาย
 ไปนั้น.

๑ ฝ่ายเจ้าพระฝางรู้ข่าวว่าเจ้าพระพิศณุโลกเรื่องถึงพิราไโดยแล้ว จึง
 ยกกองทัพลงมาตีเมืองพระพิศณุโลกอีก ให้ตั้งค่ายล้อมเมืองทั้งสอง

พากัน แดพระอินทร์เจ้าเมืองพระพิศณุโลกใหม่หนีมืออ่อน มิได้
 แกล้งกล้าในการสงคราม ต่อรบค้ำทานอยู่ได้ประมาณสามเดือน ชาว
 เมืองไม่สู้รักใคร่นับถือ ก็เกิดได้ คึกซันในเมือง เปิดประตูเมือง
 รับข้าศึกในเขตต่างคืน ทฬ้างก็เข้าเมืองได้ จับได้ตัวพระอินทร์
 เจ้าเมืองพระพิศณุโลก เจ้าพระฝางให้ประหารชีวิตแล้วเอาศพ
 ฆนประจานไว้ในเมือง จึงให้เก็บเอาทรัพย์สินของทองเงินต่าง ๆ
 ของเจ้าเมืองกรมการต่างเมืองทั้งปวงได้เป็นอันมาก แล้วให้ฆน
 เขาเป็นใหญ่หน่อย แดกวาดค้อนครอบครัวอพยพชาวเมืองพระพิศณุโลก
 ฆนไปยังเมืองสว่างบุรีแล้วเด็กทารกกลับไปเมือง ฆนนั้นบรรดา
 หัวเมืองเหนือทั้งปวงหนักเป็นดีทักแก่เจ้าพระฝางทั้งนั้น แดประชาชน
 ชาวเมืองพระพิศณุโลกเมืองพิศณุโลกที่แตกหนี พาครอบครัวอพยพลงมาพึ่ง
 พระบรมโพธิ์สมภารนครุขบุรีก็เป็นอย่างนี้มาก.

๑ ดุคักราช ๑๓๓๑ ปีฉลูเอกศกถึงณวัน ๗ ๕ ค่ำ เพตาดต่างคืนคึก
 ประมาณดองยาม บังเกิดอศักรวยแผ่นดินไหวอีกครั้งหนึ่ง แต่ไหว
 น้อยกว่าครั้งก่อน.

๑ ในปีฉลูเอกศกนั้น ฝ่ายข้างมณฑลประเทศกรุงศรีสัตนาคนหุต
 กับเมืองหลวงพระบางเป็นอริแก่กัน พระเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุตเกรง
 เมืองหลวงพระบางจะยกทัพมาตีเอาเมือง จึงแต่งราชบุตรขอเจ้าหน่อ
 เมืองให้ขุนนางนำเขาไปถวายพระเจ้าอังวะ กับทงเครื่องราชบรรณาการ
 ขอเป็นเมืองขึ้นข้าขอบขัณฑสีมาแก่กรุงรัตนบุรีอังวะ.

๑ ฝ่ายข้างกรุงรัตนบุรีนั้น มีผู้เป็นโจทพ้องกล่าวโทษสมเด็จพระ
 พระสังฆราช ว่าแต่ครั้งอยู่ในค่ายพระนายกองโพธิ์ตามคันทัน ได้

คิดอ่านกับพระนายกองบอกให้เร่งรัดเอาทรัพย์สินแก่ชาวเมือง ซึ่งตกอยู่ในค่าย
 ต่อว่าผู้นั้น ๆ มั่งมี ๆ ทรัพย์สินมาก ครั้นกราบทูลพระกรุณาขึ้นตามคำ
 โจทก์ฟ้อง จึงดำรัสให้พระยาพระเสด็จชำระถามต่อเจ้าพระดังฆราวาส ๆ
 ไม่รับ จึงโปรดให้พิสูตรดูเพลิงชำระคดีให้บริสุทธิเห็นความจริง
 ต่อต่อเจ้าพระดังฆราวาสแพ่งกับพิสูตรเพลิง จึงดำรัสให้ตั้งเตี้ย หนึ่ง
 ตามเนรศิษย์พระพนรัตน์มาฟ้องกล่าวโทษว่า พระพนรัตน์ต้องเสพ
 เมถุนกรรมทางเว็จมรรคแห่งตน จึงโปรดให้พิจารณาปรับเป็นคดี
 ให้ตั้งเตี้ย แล้วเอามาตั้งเป็นหตวงกรรมรักษาเจ้ากรมตั้งฆราวาส.

๑ ครั้นถึงณวัน ๓ ๖ ๓ ค่ำ แรกเมืองดาวเมืองห่มคักคักลงมาสู่
 พระบรมโพธิ์สมภาร นำเอาช้าง ๆ หนึ่ง ม้าห้าม้า มาทูลเกล้า ๆ
 ถวาย ขอเป็นข้าขอบขัณฑสีมา หนึ่งในปีตายนี่ฉลุเอสกศกนนั้นบังเกิด
 ทุพภิกขภัยเข้าแพง เข้าสารเป็นภัยอันตรายซึ่ง อาณาประชาราษฎร์
 ราชภูริชิตันกันดารด้วยอาหารนัก จึงทรงพระกรุณาตั้งให้ข้าทูลตของ
 ชุดพระบาทผู้ใหญ่น้อยพร้อมกันทำนาปรังทุกแห่งทุกตำบล.

๑ ครั้นถึงณวัน ๒ ๓ ๔ ๓ ค่ำ กรมการเมืองจันทบุรีตั้งหนังสือบอก
 เข้ามาว่า กองทัพเมืองพุกไธมาศจะยกเข้ามาตั้งกรุงเทพนมหานคร จึง
 โปรดให้พระยาพิไชยจีนเป็นที่โกษาธิบดี ให้ลงไปตั้งค่ายณพระประแดง
 แดปากหน้าเมืองสาครบุรีเมืองสมุทรสงคราม แด่ข้ากองทัพญวนนั้นก็ส่ง
 ไปหายกเข้ามาตั้งกรุง ๆ ไม่ แต่ในปีฉลุเอสกศกนนั้นบังเกิดหุนมาก เข้า
 กินเข้าในยุ้งฉางสิ่งของทั้งปวงต่าง ๆ จึงมีรับตั้งให้ข้าทูลตของชุด
 พระบาทตราษฎร์ทั้งหลาย ดักหุนมาตั้งแก่กรมพระนครบาดทุกวัน ๆ
 หุนก็ส่งบเลื่อมสู่ญไป.

๑ อนึ่งซึ่งพระขัติยวงษครุรงก์แก่นน บรธาเจ้าหญิงทรงพระ
 กรุณาโปรดเลี้ยงไว้ในพระราชวัง แต่เจ้าฟ้าสุริยา เจ้าฟ้าจันทวดี
 ต้องพระองค์นั้นดับสูญสิ้นพระชนม์ ยังอยู่แต่เจ้าฟ้าพิณฑวดี พระ
 องค์เจ้าฟ้าทอง พระองค์เจ้าทบทิม ซึ่งเรียกว่าเจ้าครอกจันทบูร
 นั้น แต่เจ้ามีศรัทธากรรมพระราชวังโปรดให้ขอเจ้าประทุม หม่อม
 เจ้ากระจาดบุตรกรมหมื่นจิตรสุนทร โปรดให้ขอเจ้าบุบผา กับหม่อม
 เจ้าอุบลบุตรกรมหมื่นเทพพิตร หม่อมเจ้านิมบุตรเจ้าฟ้าจัต ที่ดี
 องค์นี้ทรงพระกรุณาเลี้ยงเป็นห้าม.

๑ ถึงณวันจันทร์เดือนเจ็ดแรมค่ำหนึ่ง หม่อมเจ้าอุบล หม่อม
 เจ้านิม กับนางดครดีคน เป็นชู้กับฝรั่งมหาดเล็กสองคน พิจารณา
 เป็นสัตย์แล้ว มีพระราชโองการ^{๓๑} สั่งให้พวกผีพายทนายเด็กไปทำ
 ขำเราประจาน แล้วให้ตัดแขนตัดศีรษะออกทงชายหญิง อย่าให้ใคร
 ดูเยี่ยงกันต่อไป ในป็นั้นทรงพระกรุณาตั้งสมเด็จพระพันปีหลวงเป็น
 กรมพระเทพามาตยตามโบราณราชประเพณี แต่โปรดตั้งเจ้าครอก
 หอกดวงพระมเหสีเดิมเป็นกรมหลวงบาทบริจาริกา^{๓๒} แต่ตั้งพระเจ้า
 หาดานเธอตามพระองค์เป็นเจ้าราชินีภูต ชื่อเจ้านราสุริยวงษองค์หนึ่ง
 เจ้ารามดกษณองค์หนึ่ง เจ้าประทุมไพจิตรองค์หนึ่ง แต่พระเจ้าตูก
 เรอใหญ่พระองค์เจ้าจุ้ย กับพระเจ้าหาดานเธอเจ้าแต่ง เจ้าบุญจันทร์
 ต้องพระองค์นั้นยังหาได้พระราชทานพระนามไม่ แล้วทรงคิดราชการซึ่งจะ
 เกณฑ์กองทัพยกออกไปตีเมืองนครศรีธรรมราช พอช้างกัมพูชประเทศ

๓๑ เดิมไม่มี

๓๒ ,, ,,

นักพระองค์ตนซึ่งชื่อพระอุไทยราชา ไปขอทัพญวนมาตีเมืองพุทไธเศ
 นักพระรามาริบดีผู้ครองเมืองสุรมิได้ ก็พาดม้ศพรคพวกครอบครัว
 อพยพหนีเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิ์สมภารณกรุงธนบุรี จึงมีพระราชดำริ
 ให้พระยาอภัยรณฤทธิ์ พระยาอนุชิตราชา ยกกองทัพต่องพัน
 ไปทางเมืองนครราชสีมาทัพหนึ่ง ให้พระยาโกษาธิบดียกกองทัพต
 ด่องพันไปทางเมืองปราจีนทัพหนึ่ง ไปตั้นักพระอุไทยราชา คั้นเอาเมือง
 พุทไธเศรให้แก่นักพระรามาริบดีจึงได้ แดท้าวพระยานายทัพนายกองทั้ง
 สองทัพ ก็กราบถวายบังคมตายกกกองทัพพร้อม^{๓๓} ด้วยช้างม้าเครื่อง
 สรรพสาคราวุธไปทงต่องทางคามพระราชกำหนด แดวเณทักกองทัพ
 ไปรคให้เจ้าพระยาจักร์แซก ซึ่งเป็นหลวงนายค้กคิอยู่ ก่อนนั้นเป็นแม่ทัพ
 กับพระยายมราช พระยาศรีพิพัฒน์ พระยาเพชรบุรี ถือพดห้าพัน
 พร้อมด้วยช้างม้าเครื่องสรรพาวุธ ยกไปตีเมืองนครศรีธรรมราชอกทัพ
 หนึ่ง เจ้าพระยาจักร์แดท้าวพระยานายทัพนายกองทั้งปวง ก็กราบ
 ถวายบังคมตายกกกองทัพไปทางเมืองเพชรบุรี ไปถึงเมืองประทิว ชาว
 เมืองประทิวชาวเมืองชุมพรยกครอบครัวหนีเข้าป่าไปตั้น แดนายมันคน
 หนึ่งพาดม้ศพรคพวกเป็นอันมากเข้ามาหาท่านแม่ทัพ ขอสดวามิภักคิเป็น
 ข้าราชการ จึงบอกเข้ามาให้ทราบทุด จึงมีพระราชดำริ^{๓๔} ไปรค
 ให้ม้ศพรคตั้งออกไปให้นายมันเป็นพระชุมพร ให้เณทักเข้าในกองทัพ
 ด้วย ครั้นยกออกไปถึงแดนเมืองไชยา หลวงปลัดเมืองไชยาก็พา
 ไพร่พตมาเข้าสดวามิภักคิ จึงบอกเข้ามาให้ทราบทุดอีก ไปรคให้ม้

๓๓ เดิมว่า สรรพ

๓๔ เดิมไม่มี

ตราตั้งออกไปให้หลวงปลัดเป็นพระยาวิชิตภักดีเจ้าเมืองไชยา ให้เกณฑ์
เข้าบรรจบกองทัพ ๆ ก็ยกออกไปตั้งอยู่ ณ เมืองไชยา.

๑ ฝ่ายเจ้านครศรีธรรมราชได้ทราบข่าวศึก จึงเกณฑ์กองทัพให้
ขุนนางเมืองนครยกมาตั้งค่ายรับอยู่ ณ ค่ายท่าหมาก แดกองทัพกรุง
ยกข้ามแม่น้ำบ้านดอนไปถึงค่ายท่าหมาก ด้รบกับทัพเมืองนครเป็น
ด่ามารด พระยาเพชรบุรี พระยาศรีพิพัฒน์ คายในที่รบ แต่
หลวงตักขมนานบุตรเจ้าพระยาจักรีแม่ทัพนั้น ฆ่าศึกจับเป็นไปได้ เจ้า
พระยาจักรีก็ให้ทัพพลอยมาตั้งอยู่ ณ เมืองไชยา แต่พระยายมราชจึง
บอกกล่าวโทษเข้ามาว่าเจ้าพระยาจักรีเป็นขบถ มิเต็มใจทำราชการ
สงคราม.

๑ สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวได้ทราบในหนังสือบอกนั้น ก็ทรงพระ
วิจารณ์ด้วยพระปรีชาญาณ ครั้นที่ทราบ^{๓๕} เห็นว่านายทัพนายกองเหล่า
นั้นทำสงครามไปไม่ระหัดระดัง จึงเกิดวิวาทแก่กัน แดการศึก
เมืองนครศรีธรรมราชครั้งนั้นเป็นศึกใหญ่ แต่กำลังเด็มนัดเห็นจะทำการ
ไม่สำเร็จเป็นแท้ จำจะต้องยกพยุหโยธาทัพหลวงไปจึงจะได้เมืองนคร
ศรีธรรมราช จึงดำรัสให้จัดแจงทัพเรือพร้อมด้วยพลรบหมื่นหนึ่ง พล
กระเชียงหมื่นหนึ่ง แดเครื่องดำตราวุธปืนใหญ่น้อยทั้งปวงให้สรรพ.

๑ ครั้นถึงวันมหาพิไชยฤกษ์ ในอาสารมาศกาพบกษัตริ์ จึงเสด็จ
ทรงเรือพระที่นั่งสุวรรณพิไชยนาวาท้ายรถ ยาวสิบเอ็ดวา ปากกวาง
ดำมาเศษ พลกระเชียงยี่สิบเก้าคน พร้อมด้วยเรือรบทั่วพระยา
ข้าทูลฉลองรุดพระบาทนายทัพนายกองทั้งปวง โดยเสด็จพระราชดำเนิน

๓๕ เดิมว่า ทรงทราบ

ตามกระบวนพยุหยาตราทางสถลมารค ได้ตั้งเครื่องขบวนพาหนะที่พลวงออกจากกรุง
 ขนบุรีไปทางสถลมารค ออกปากน้ำเมืองสมุทรสงครามคกถึงท้องทะเล
 ครั้นวันอาทิตย์เดือนเก้าแรมสามค่ำ เพลาสามโมงเช้าถึงตำบลบาง
 ทฤ บังเกิดพยุหคัตถ์มหนัก แด่เรือรบข้าราชการในกองพลวงแด
 กองนำบ้างกองหลังบ้างตมบ้างแตกบ้าง เข้าจอดแอมบังอยู่ในอ่าว
 ตมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวจึงดำรัสให้ปลุกศาลขึ้นตั้งเพียงตำบลหนึ่ง ให้
 แต่งตั้งเครื่องกระยาตั้งเวยบวงสรดวงเทพารักษ์ อันพิทักษ์ของพระมหา
 สมุท ให้จัดรูปเทียนกระทำสักการบูชา แด่ทรงตั้งพระดีศยาธิฐาน
 เขาคูณพระศรีรัตนไครยเป็นทศกัณฐ์ กับทรงพระบรมซึ่งทรงบำเพ็ญมาแต่
 บุรพชาติ^{๓๖} แต่ในปัจจุบัน ขอจงบันดาลให้คัตถ์มสงบในบัดนี้ ด้วย
 เสด็จอำนาจพระราชกฤษฎาธิการอภิหารบรมเป็นมหิศจรรย์ คัตถ์ม
 นกตั้งบดงัดราบคาบ เห็นประจักษ์ในขณะทรงพระดีศยาธิฐาน แด
 เรือพระที่นั่งแด่เรือราชการทั้งหลายล้วนเป็นเรือรบน้อย ๆ ก็ไปได้ใน
 มหาสมุทร หาอันตรายมิได้ ครั้นเสด็จถึงเมืองไชยาจึงให้จอดประ
 ทับณท่าพุ่มเรียง เสด็จพระราชดำเนินขึ้นไปประทับแรมอยู่บนพลับพลา
 ซึ่งกองทัพนาคกแต่งไว้ไว้บเสด็จ เพื่อจะให้เป็นที่สวัสดิคิมงคลแก่เมือง
 ไชยานัน แด่ดำรัสให้กองพระยาพิไชยราชาเข้าบรรจบทัพเจ้าพระยา
 จักรี เร่งรีบยกไปทางบก ให้ศ้เขาค่ายทัพเมืองนครให้แตกจงได้
 แดกกองทัพกักราบถวายบังคมตายไปตามพระราชกำหนด จึงเสด็จ
 ดงเรือพระที่นั่ง ให้ย้ายทรานาภาพโดยทางทะเลสืบไปถึงตำบลปากทาง
 คุก ได้ทอดพระเนตรเห็นดาวหางชนช้างทักษิณทิศ เป็นทูนิมิตร

^{๓๖} เดิมว่า บุเรชาติ

ปรากฏแก่เมืองนครศรีธรรมราช จำแดงเหตุอันจะถึงกาดพินาศปราชัย
ก็มีพระราชหฤทัยโสมนัส จึงดำรัสเร่งกองทัพเรือทั้งปวงให้รีบไปให้
ถึงปากน้ำเมืองนครโดยเร็ว.

๑ ฝ่ายกองทัพภักพระยายมราชเป็นกองหน้า ยกข้ามท่าข้ามไปถึง
ตำบูน เขาค่ายกองทัพเมืองนครซึ่งตั้งรบอยู่ท่าหมากนั้นแตกพ่าย
หนี จึงยกติดตามไปตั้งค่ายอยู่ ณ เขาคีระขันธ์ พอทัพหัตถ์ถึงปาก
น้ำเมืองนครในวินพฤษ์ก็ตีตีเดือนดับแรมหกค่ำ เพลาเช้าสามโมง ก็
เสด็จยাত্রาทัพชนบทยกเขาคู่เมืองนครศรีธรรมราช.

๑ ฝ่ายเจ้านครแต่งตั้งให้เจ้าอุปราชยกกองทัพออกมาตั้งรับทำโพธิ์ ก
พ่ายแก่ทัพหัตถ์แตกหนีเข้าเมือง เจ้านครก็ตกใจกลัวพระเดชานุภาพ
เป็นกำลัง มิได้ตั้งอยู่สู้รบ ทั้งเมืองเสีย พาศัมภพพรคพวกญาติ
วงศ์ออกจากเมืองหนีไปในเพลาหนึ่ง แด่นายคงไพร่ในกองพระเสนาภิมุข
เห็นข้างพ่ายเพ็ชรหนึ่งเจ้านครผูกเครื่องดับปลัด้อยอยู่ จึงจับเอามา
ถวายเป็นเครื่องพระพุทธเจ้าอยู่หัวเสด็จขจรขจายทั้งพ่ายเพ็ชร เสด็จ
เข้าเมืองนครศรีธรรมราชได้ โดยง่าย นายทัพนายกองทั้งปวงนั้นตาม
เสด็จมาทันบ้างไม่ทันบ้าง แด่ขณะเมื่อรบกับทัพเจ้าอุปราช เสียแต่
นายเพ็ชรทนายเลื้อกถูกปืนตายคนเดียว พดขั้หัตถ์จับได้ราชธิดาแ
ญาติวงศ์ นางสนมเหล่าแม่พนักงานบริวารของเจ้านครกับทั้งเจ้า
อุปราชแสด่นางทั้งปวง แด่ได้ทรัพย์สมบัติสิ่งของทองเงินเครื่องราช
ประโภควัตถุถาดังการต่างๆ เป็นอันมากนำมาถวาย ครั้นท้าวพระยา
นายทัพนายกองทัพภักทเรือมาถึงพร้อมกันแล้ว จึงมีพระราชดำรัส
ภาคโทษไว้ครั้งหนึ่ง ซึ่งตามเสด็จมิทันในขณะงานพระราชสงครามนั้น.

๑ ฝ่ายเจ้านครพาราบุตรราชธิดาวงษานวงษ์แตรราชทพย์เก็บไปได้บ้าง
หนึ่งลงไปณเมืองสังขตา แต่หดวงสังขตาพาหน์คือไปถึงณเมืองเทพา
เมืองธานี จึงมีพระราชดำรัสให้เจ้าพระยาจักรี พระยาพิไชยราชา
เร่งยกทัพบกทัพเรือติดตามไปจับตัวเจ้านครให้จงได้ ถ้ามิได้จะตงพระ
ราชอาชญาถึงสิ้นชีวิต.

๑ ครั้นถึงณวันศุกร์เดือนสิบเอ็ดขึ้นหกค่ำ เพศากตางคืนต้องท่มเค็ช
พระบาทสมเด็จพระบรมบพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัว จึงเสด็จพระราชดำเนิน
โดยขบวนนาวาพยุหจากเมืองนครศรีธรรมราช ไปโดยทางมหาสมุทร
สมุทร ประทับร่อนแรมไปตามลำดับขตมารจนถึงเมืองสังขตา เสด็จ
ขึ้นประทับอยู่ในเมือง.

๑ ฝ่ายเจ้าพระยาจักรีแม่ทัพเรือ พระยาพิไชยราชาแม่ทัพบก ยก
ติดตามเจ้านครไปถึงเมืองเทพา จับจับจับแซกมาได้ถามได้ความว่า
เจ้านครหนีไปเมืองธานี กับพระยาพิฑูงแตรหดวงสังขตา แต่แม่ทัพ
ทั้งสองนายจึงมีหนังสือไปถึงพระยาธานีศรีสุตค่านว่า ให้ส่งตัวเจ้า
นครกับพรรคพวกมาถวายให้สิ้น แม้นมีสิ่งจะยกกองทัพไปค้เมืองธานี
พระยาธานีก็ด้วยบ้านเมืองจะเป็นอันตราย จึงส่งตัวเจ้านคร แต่พระยา
พิฑูง หดวงสังขตา เจ้าพิฑู เจ้ากตาง กับทั้งบุตรภรรยามาให้แก่กอง
ทัพข้าหลวง ๆ ก็จำคนโทษทั้งนั้นได้เรือรบมาถวายณเมืองสังขตา
ครั้นณวันศุกร์เดือนสิบต้องขึ้นต้องค่ำ จึงเสด็จพระราชดำเนินนาวาทัพ
หดวงกดับคน^{๓๗} ยังเมืองนครศรีธรรมราช ครั้นณวันศุกร์เดือนยชน
ต้องค้ำกตางคืนเพดาเจ็ดท่ม เกิดเพลิงไหม้ ในเมืองนครตำบลนายท้าย

จึงทรงพระกรุณาให้ มั่งคั่งประกาศไปทั่วทั้งกองทัพ ห้ามมิให้ไพร่พด
 ไทยจันทองปวงฆ่าโคกระบือ แต่ข่มเหงสัตว์พร้าหมณอาณาประชารา
 ษฏรให้ ได้ความเดือดร้อน แต่ครั้งนั้นพวกผีพายทนายเดือยซึ่งตาม
 เด็ดจได้ทรัพย์สิ่งสินเป็นอันมาก ทรงพระกรุณาให้เด่นให้สนุก แต่
 ให้กำถั่วหน้าพระที่นั่งกระดานตะหาตีบซึ่งบางรอยซึ่งบาง สุนัขปรากฏ
 ยังกว่าทุกครั้ง แล้วทรงพระราชศรัทธาให้ตั้งฆาตรีกรรมกรไปนิมนต์
 ภิกษุเถรเถรวรุษย์ ทวทงในเมืองนอกเมืองมาพร้อมกัน ทรงถวาย
 เข้าตำรองค์ละถึง เงินตราองค์ละบาท ที่ขาดมาตั้งจิวรก็ถวายทุก
 องค์ แล้วทรงแจกยาจกวรรณพิททั้งปวงเส่มอกคนตะตังตั้งทุก ๆ วันอุโบสถ
 แล้วเกณฑ์ให้ข้าราชการคอเรือรบเพิ่มเติมขึ้นอีกร้อยห้าเศษ สำหรับจะ
 ได้ใช้ราชการทัพศึกสืบไปภายหน้า แต่ทรงพระกรุณาให้จ้างพวกข้าทูล
 ตองของชุดพระบาททั้งฝ่ายทหารพลเรือน ให้ปฏิบัติสังฆรณ์พระอุโบสถ
 วิหารการเปรียญ แต่พระเบี่ยงคำตากฎีในพระอารามใหญ่น้อยเป็น
 หาดายพระอาราม สิ้นพระราชทรัพย์เป็นอันมาก แล้วให้ มั่งกรมหรัศพ
 สัมโภชเวียงพระเทียนพระมหาธาตุเจดีย์ใหญ่ในเมืองนครนั้น ครบสามวัน.

๑ ครั้นเสร็จการสัมโภชพระบรมสารีริกธาตุแล้ว จึงดำรัสให้เสนา
 บดีแต่ถูกขุนปลุกษาโทษเจ้านคร แต่เสนาบดีปลุกษาพร้อมกันว่าโทษ
 ถึงประหารชีวิต ทรงพระกรุณาไม่เห็นด้วย ดำรัสให้เจ้าจงเจ้า
 นครเข้าไปให้ถึงกรุงก่อนจึงปลุกษากันใหม่ แล้วโปรดตั้งพระเจ้าหลาน
 เรอเจ้านราสูริยวงษ์ไว้ครองเมืองนครศรีธรรมราช แต่ให้พระยาราช
 สู่ภาวดักกับพระศรีไกรตาศอยู่ช่วยราชการ แล้วดำรัสให้ราชบัณฑิตย
 จิตพระไควมีฎกตบรทุกเรือเชิญเข้ามาณกรุง แต่พอจำตองได้ทุก ๆ

พระคัมภีร์แล้วจึงจะเชิญออกมาตั้งไว้ตามเดิม หนึ่งให้ตั้งฆกาทิมณฑล
พระอาจารย์ศรีวัดพนางเชิง ซึ่งหนีพม่าออกมาอยู่ณเมืองนครพนม ให้
รับเข้ามากรุงกับทั้งพระสงฆ์ตามเกณฑ์ขยทงปวงด้วย.

๑ ครั้นถึงณเดือนสี่ปลายปีฉลูเอกศก จึงเสด็จยกพุทธโฆษาทพิภทพิ
เรือกตบคั้นยงกรุงธนบุรี จึงทรงพระกรุณาโปรดตั้งพระอาจารย์ศรีเป็น
สมเด็จพระสังฆราช แล้วดำรัสให้จางข้างจาง ๆ พระใคร่มีฎกจนสิ้น
ที่มณับบ ดันพระราชทรัพย์เป็นอันมาก แต่ซึ่งเจ้านครนั้นที่พระราช
ทานโทษให้ถอดออกจากพันธนาการ แล้วให้รับพระราชทานน้ำพระ
พิพัฒน์ศายอยู่เป็นข้าราชการ พระราชทานบ้านเรือนที่อาไศรยให้อยู่
เป็นศูช จำเดิมแต่ขึ้นมาพระพุทธเจ้าครั้งก่อนก็คอยวิวัฒนาการรุ่งเรืองเฟื่องฟู
ขึ้นเหมือนแต่ก่อน แต่สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวก็เจริญพระราชกฤษฎา
ธิคุณไพบูลย์ภยโยภายิ่งขึ้นไป ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินก็ค้อมมีความ
ผาศักดิ์นุกด์บายบริบูรณ์คองคนชนเหมือน เมื่อครั้งแผ่นดินกรุงเก่า ยังปรกติ
ด้อยน.

๑ ฝ่ายกองทัพซึ่งยกไปกัมพูชประเทศนั้น ท้าวพระยาอโทยรัตนฤทธิ
พระยาอนุชิตราชาจากเมืองนครราชสีมาไปตีเมืองเสียมราฐได้ ท้าว
พระยาโกษาธายยกจากเมืองปราจีนไปตีได้เมืองบักคองตั้งอยู่ทนน แต่
นักพระองค์ตนซึ่งเป็นพระอูไทยราชายกกองทัพเรือมาทางทะเลสาบ จะมา
ตีเอาเมืองเสียมราฐคืน พระยาอโทยรัตนฤทธิ พระยาอนุชิตราชา
จัดแจงได้เรือที่เมืองเสียมราฐ ยกทัพเรือออกรบกับทัพเขมรในทะเลสาบ
ได้สู้รบกันหลายเพดา พอได้ข่าวเดื่องฎาออกไปว่าสมเด็จพระเจ้า
แผ่นดินเสด็จออกไปตีเมืองนครศรีธรรมราช บดินทวงคตเสียดัว

พระยาอโยธยราช พระยาอนุชิตราชาที่ตกใจ เกรงแผ่นดินจะเกิด
 จลาจลขึ้นอีก เด็กที่พกตัมมา แต่พระยาอโยธยราชเกรงความ
 จะไม่แน่ จึงรอตพอยู่เมืองนครราชสีมา ก่อน พระยาอนุชิตราชานัน
 ธิ์รบยกทัพมาจนถึงเมืองตพบุรี จึงรู้ความตระหนักว่าเด็ดยังอยู่หา
 ันตรายมิได้ บดินคเมืองนครได้ ทัพหลวงจะกตัมอยู่แล้ว จึง
 ังรอตอยู่ณเมืองตพบุรีมิได้ตงมาถึงกรุง ฝ่ายพระยาโกษาแจ้งว่าทัพ
 ทางเมืองเด็ยมราบเด็กกตัมไปแล้ว ก็ให้ตาดที่พกตัมมาณเมืองปราจิณ
 ด้วบอกกล่าวโทษเข้ามาณกรุงว่าทัพพระยาอโยธยราช พระยาอนุชิต
 ราชาลูกเด็กนั้นมาก่อน ครนจะตงอยู่แต่ทัพเดียวเกรงทัพเขมรจะยกทัพ
 เข้ามามากจะเสี่ยที่ เห็นจะเหลือกำลังจึงตาดกตัมมาบ้าง ครนเสด็จ
 มาถึงกรุงได้ทราบหนังสือบอกพระยาโกษาธิบดี ด้วได้ข่าวว่าพระยา
 อนุชิตราชายกกตัมมาตงอยู่ณเมืองตพบุรีทรงพระพิโรธ จึงดำรัสใช้
 ตำรวจให้ไปหาตัวพระยาอนุชิตราชาตงมาเฝ้า ด้วตรัสถามว่าใช้ไป
 ราชการสงครามยังมีได้ให้หาที่พกตัม เหตุไฉนจึงยกมาเองตงนี้ จะคิด
 เปนขบถฤ พระยาอนุชิตราชาจึงกราบทูลพระกรุณาโดยจริงว่า ชาว
 ฎาออกไปว่าตมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จกิจวงคตณเมืองนคร ศัทธิกรมราช
 ้าพระพุทเจ้าเกรงว่าข้าค้ก่อนจะยกมาชิงเอากรุงธนบุรี จึงรีบกลับ
 มาหวังจะรักษาแผ่นดินไว้ นอกกว่าพระเจ้าอยู่หัวแล้ว ซึ่งข้าพระ
 พุทเจ้าจะได้ยอมเปนข้าผู้อื่นอีกนั้นห้ามได้โดยเปนอันขาด เมื่อได้ทรง
 ด้บก็หายพระโกรธ กตัมทรงพระโสมนัศตำรัสสรรเสริญพระยาอนุชิต
 ราชา ว่าเออเองเป็นคนดีชชอแท้ ำใจตมคเป็นข้าแต่กตผู้เดียว

มิได้ยอมเป็นข้าผู้หนึ่งอีกสืบไป แล้วโปรดให้ มีคราหากองทัพพระยา
อโยธยรณฤทธิ แดพระยาโกษาธิบดีคั้นมายังพระนคร.

๑ ตูศักราช ๑๓๓๒ ปีชวดโทศก ถึงณเดือนหก ฝ่ายเจ้าพระฝาง
ซึ่งเป็นใหญ่ในหัวเมืองฝ่ายเหนือทั้งปวงนั้น ประพฤติพาดทูลวิเศษที่
กรรมตามบริโภคสุธา กับทั้งพวงส่งข้อตั้งซึ่งเป็นนายทัพนายกอง
ทั้งปวงนั้น แดชวณกันกระทำมนุษย์วิเศษอาฎนกรรมปาราชิก แล้ว
ยังมุ่งห่มผ้ากาฬดำพัตร์อยู่ หาดะจากเพศสมณไม่ แดวเกณฑ์
กองทัพให้ตั้งมาตาดตระเวนต๊ะเอาเข้าปตาอาหาร แดเผาบ้านเรือน
ราษฎรเสียหลายตำบล จนถึงเมืองอุไทยธานีเมืองไชยนาท แด
ราษฎรหัวเมืองฝ่ายเหนือซึ่งอยู่ในพระราชอาณาเขตได้ความเคืองแค้นขัด
สนั่น กรมการเมืองอุไทยธานีเมืองไชยนาทบอกลงมาให้กราบทูล
พระกรุณา ครั้นได้ทราบจึงมีพระราชดำรัสให้เกณฑ์กองทัพ จะยก
ไปปราบอ้ายพวกเหต๋าร้ายฝ่ายเหนือให้แผ่นดินราบคาบ จึงโปรดให้
พระยาพิไชยราชาเป็นแม่ทัพถือพลห้าพัน ด้รพด้วยช้างม้าเครื่อง
ด้รพอาวุธ ยกไปทางปากกระวันคกทัพหนึ่ง ขณะนั้นพระยายมราช
ถึงแก่กรรม จึงโปรดให้พระยาอนุชิตราชาเดื่อนที่เป้นพระยายมราช
ให้เป็นแม่ทัพถือพลห้าพัน ด้รพด้วยช้างม้าด้รพด้รพอาวุธ ยกไป
ทางปากกระวันออกทัพหนึ่ง แดทัพบกทั้งด้รพทัพเป้นคนหมนหนึ่งให้ยก
ด้ร่งไปก่อน.

๑ ครั้นถึงณวันเสาร์เดือนแปดแรมสิบสี่ค่ำ เพตาเข้าโมงเศษ ได้มหา
พิไชยฤกษ์ สมเด็จพระบรมพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัวจึงทรงเรือพระที่นั่ง
กราบยาวสืบเชื้อฉวา พร้อมด้วยเรือท้าวพระยาชาทุลลของรุด้พระบาท

ฝ่ายทหารพม่าเรือไทยจันทอง
 พยุหยาตราหน้าหลัง แดพถโยธาทัพหตวงหมื่นสองพันโดยกำหนด ครั้ง
 นั้นเข้าแพงถึงเกวียนตะสามซัง ด้วยเดชพระบรมโพธิ์สมภารบันดาต
 ให้กำปั่นเข้าตำรามาแต่เกาะทศได้เป็นหลายตำในขณะเมื่อจะยกทัพ จึง
 ทรงพระกรุณาให้เรือทัพอยู่ แล้วให้จัดซ้อจ่ายแจกให้พดกกองทัพจน
 เหลือเพื่อ แล้วได้แจกจ่ายแก่สมณชีพราหมณาจกวรรณิก แต่ครอบ
 ครวับครวรยาข้าราชการทงปองทวงกัน แล้วแขกเมืองตริงกานแต่
 แขกเมืองยักตราหน้าเขาบันคาบคีตาเข้ามาทุดเกล้า ๆ ถวายถึงสองพันสอง
 ร้อยบอก เป็นพระราชลาภอันวิเศษ จึงให้ยาควานาอาพุกุหัพจาก
 กรุงธนบุรีไปโดยขดมารค เสด็จประทับร้อนแรมอยู่สองแวง แล้ว
 ยกขึ้นไปตั้งค่ายรบอยู่ตำบลโตก ยังไม่ทันได้รบกันก็เลิกหนีไป ครั้น
 ถึงณวันจันทร์เดือนเก้าแรมสี่ค่ำ จึงเสด็จเข้าเมืองพระพิศณุโลก

๑ ฝ่ายเจ้าพระฝางราชวงศ์ ก็ให้หตวงโกษาขังเมืองพระพิศณุโลก
 ยกกองทัพตงมาตั้งรบอยู่ณเมืองพระพิศณุโลก ครั้นค่ำตงเพดาประมาณ
 ยามเศษในวันเสาร์ จึงดำรัสให้กองนำยกเข้าตีเมืองพระพิศณุโลก
 เข้าเมืองได้ ในกลางคืนฉนั้น แต่หตวงโกษาขังหนีออกจากเมือง
 ขึ้นไปตั้งค่ายรบอยู่ตำบลโตก ยังไม่ทันได้รบกันก็เลิกหนีไป ครั้น
 ถึงณวันจันทร์เดือนเก้าแรมสี่ค่ำ จึงเสด็จเข้าเมืองพระพิศณุโลก
 นมัสการพระพุทธชินราชพระพุทธชินสีห์ ทรงพระราชศรัทธาเปิดองพระ
 ภูษาทรงสัพักออกจากพระองค์ทรงพระพุทธชินราชเจ้าแล้ว เสด็จ
 ประทับแรมอยู่ใหม่เมือง หยุคทำที่พบกอยู่เก้าแวง พอกองทัพพระยา
 ยมราชซึ่งยกมาทางปากกระแวนออกนบนชนไปถึง จึงพระราชทานเข้า

ปลาอาหารให้จ่ายแจกกันทั่วแล้ว ค่ำรำศีให้ทพบกยกรับชนไปคึดเมือง
 ด้วางคบุรี รุ่งชนอีกด้องวันกองทัพพระยาพิไชยราชาซึ่งยกมาทางฟาก
 ตะวันตกจึงชนไปถึง จึงค่ำรำศีให้จ่ายด้บียงอาหารให้ด้ว ให้
 ยกรับชนไปให้ทพบพระยายมราชฟากตะวันออก แล้วครศีว่าเรา
 จะยกทัพเรือชนไปบคน หน้ในแม่น้ยังน้อยนักคึดยังด้งอยู่ ช้คัก
 จะได้เปรียบยงบ่บงมาด้บ่นฝ้งถนคึด แต่ทว่าไม่ช้คอก พอทัพบก
 ยกข้ามแม่น้ำน้อยด้ยได้ด้มวันน้ก้จะเกิดมากชน ด้วยเดชพระบรม
 โพรศีตมการเปนมหศีจรรย์ ครนถถึงด้มวันน้ก้เกิดมากชนด้มออกด้งบ้าง
 ดบคึดบ้าง ประตุจกระด้พระรชค่ำรำศีไว้ช่น จำเดิมด้บ่นมา
 บรรคานายทัพนายกองด้ไพร่พลทัพบกทัพเรือทงบวงได้แจ้งเหตุด้ว ก็
 ยกม้อชชนถวยบงคมทุกคน ๆ เอาพระเศชานภาพเปนทงบงปกเกล้า ๆ
 ม้หน้าใจด้หาญมิด้ยอ้ทอ้คการนรงค์ องอาจท้จจะรบด้ห่มบ้จจามิศร
 ช้คัก ด้วยเห็นพระบารมีปรกฏเปนแท้.

๑ ฝ่ายกองทัพพระยายมราช แดพระยาพิไชยราชายกชนไปถึงเมือง
 ด้วางคบุรี ก็ให้ตั้งค่ายล้อมเมืองไว้ แต่เมืองด้วางคบุรีนตงแคว้เนยค
 ไม้ชอนด้กถมเชิงเทินคิน หาม้กำแพงไม้ เจ้พระฝ้างก็เกณท้
 พดทหารชนรักษาน้ก้เชิงเทินรอบเมือง ยิงบ่ใหญ่บ่ยอ้คอรบบ้องกัน
 เมือง แต่คึดครันคร้ามพระเศชานภาพเปนกำด้ง ชนเนนช้้างพ้ง
 ช้้างหนึ่งอยู่ในเมือง ตกถุกเปนพ้งเผือกด้มพงษ์ แต่เจ้พระฝ้าง
 จิงว่าช้้างเผือกน้มิได้บงเกิดเปนของค้บญชองเรา เกิดเปนพาหนะ
 ด้หารบ้บญแห่งท่านทัพใค้ ซึ่งยกชนมานน ก็ยงคึดเกรงกด้วพระบารมี
 ยิงนัก แต่ด้รบอยู่ได้ด้มวัน เจ้พระฝ้างก็พาด้มค้พรคพวกหน้

ออกจากเมืองในกลางคืนไปข้างทิศเหนือ พวกทหารก็นำเอาลูกช้าง
เผือกกับทั้งแม่ช้างพาหน์ตามไปด้วย กองทัพกรุงก็เข้าเมืองได้ แล้ว
แต่งคนถือหนังสือบอกตงมายังทัพหลวงณเมืองพระพิศณุโลก.

๑ ฝ่ายทัพหลวงถึงณวันอาทิตย์เดือนเก้าแรมเจ็ดค่ำ เพลาเช้าต้อง
นาฬิกา ก็เสด็จยกพยุหยาตราจากเมืองพระพิศณุโลกโดยทางชลมารค
ประทับที่บ่อนแรมไปได้สามวัน พอพบผู้ถือหนังสือบอกกองนำ
ใจความว่าได้เมืองสว่างครบแล้ว แต่ข้ายเรือ่นพระฝางนั้นพาตุ๊กช้างเผือก
ซึ่งเกิดในเมืองหนีไป ข้าพระพุทธเจ้าทรงปวงยังให้ติดตามอยู่ จึง
เสด็จเร่งรีบเรือพระที่นั่งไปทางกลางวันกลางคืน ถึงที่ประทับพระตำหนัก
ค่ายหาดสูงซึ่งกองนำคงไว้รบเสด็จ ก็เสด็จขึ้นประทับแรมอยู่ที่นั่น
แล้วมีพระราช^{๓๘} คำรัสสั่งให้นายทัพนายกองเกณฑ์กันไปติดตามข้ายเรือ่น
พระฝาง แตนางพระยาช้างเผือกให้จงได้ ครั้นณวันอาทิตย์เดือนเก้า
แรมสิบสามค่ำ หลอดคชศักดิ์กับกองพระยาอินทรวชิตเจ้าเมืองวิเศษ
ไชยชาญ จับได้นางพระยาเสวตรมวงคชศาสตร์ตัวประเสริฐ นำมา
ทูลเกล้าฯ ถวาย ทรงพระกรุณาพระราชทานบำเหน็จรางวัลแก่พระยา
อินทรวชิตแลหลอดคชศักดิ์โดยสมควรแก่ความชอบ ครั้นวันพฤหัสบดี
เดือนสิบขึ้นสิบค่ำ จึงเสด็จยกพยุหยาตราทัพหลวงไปโดยทางชลมารค
ถึงตำบลท่ามด จึงคำรัส^{๓๙}ให้ตั้งด่านทางชันในชันนอก แด่เกลียดล้อม
อาณาประชาราษฎร์ชาวหัวเมืองเหนือทั้งปวง ซึ่งอพยพหลบหนีแตก
ฉานซ่านเซ่นเข้าป่าดง ให้ออกมาอยู่ตามภูมิดำเนาจุดแต่ก่อน แล้ว
ให้เที่ยวลาดตระเวนเสาะสืบข่าวเอาตัวข้ายเรือ่นพระฝางให้จงได้ แล้ว

๓๘ เดิมไม่มี

แต่ก็พระราชดำเนิกรัตนบัลลังก์พระตำหนักค่ายหาดสูง ครั้นรุ่งขึ้นวัน
 เสาร์เดือนสิบแรมห้าค่ำ จึงดำรัสให้แต่งกฎประกาศแก่กองทัพภักดี
 เรือไทยจันทองปวง ห้ามอย่าให้ข้ามเข็ญริบเอาทรัพย์สินสิ่งของราษฎรชาว
 บ้าน แต่ฆ่าโคกระบือสัตว์ของเลี้ยง อนึ่งถ้านายทัพนายกอง
 ผู้ใดได้บั้นแต่ข้างพาดยั้งใหญ่ได้ก็ออกได้ นักรบตีแต่รูปเป็นกตาง ก็
 ให้ตั้งเข้ามาทุกเขตต์ ๆ ถวาย อย่าให้ใครเบียดบังไว้จะเอาตัวเป็นโทษ.

๑ ครั้นถึงณวันพฤหัสบดีเดือนสิบเอ็ดขึ้นสองค่ำ มีโบบอกขึ้นไป
 แด่กรุงธนบุรีว่า แชกเมืองคานเข้ามายุ่งพระบรมโพธิ์สมภารถวายดอก
 ไม้ทองเงิน แต่เมืองยักตราถวายปืนใหญ่ร้อยบอก.

๑ ครั้นวันจันทร์เดือนสิบเอ็ดขึ้นหกค่ำ ทรงพระกรุณาให้สืบเสาะ
 จับพระสงฆ์พวกเหตาร้าย ได้ตัวพระครูศรีนิมานนท์หนึ่ง อาจารย์
 ทองหนึ่ง อาจารย์จันทร์หนึ่ง อาจารย์เกิดหนึ่ง ด่วนเป็นแม่ทัพ
 อ้ายเรือนพระฝางทั้งสี่รูป แต่พระครูเพชรรัตนกับอ้ายเรือนพระฝางนั้น
 หาได้ตัวไม่ จึงดำรัสให้มัดมัดมาคฤหัสถ์ทั้งสี่คน แล้วจำคองตั้ง
 ตงมาใต้คุกนครุง ฯ

๑ ในวันนี้ให้ นมมตพระสงฆ์เมืองเหนือมาพร้อมกันนำพระที่นั่ง แต่
 ให้หาขุนนางผู้ใหญ่ผู้น้อยมาประชุมเฝ้าพร้อมกัน จึงดำรัสปรึกษาว่า
 พระสงฆ์บรรดาอยู่ฝ่ายเหนือ เป็นพรรคพวกอ้ายเรือนพระฝางทั้งสี่
 ย่อมถืออาวุธแต่บั้นรบศึกฆ่าคนบั่นเอาทรัพย์สินสิ่งของ แดกสินสุราเมรัย
 ต้องได้พอนาจารย์ด้วยหญิง คัจฉาคุปราชิกาบคิต่าง ๆ ซาดจาก
 ดึกขาทในพระพุทธรูปสำถันตามก จะตะไว้ให้คงอยู่ในสมณเพศ

๓๘ เดิมว่า ลัก

หนึ่งพระสงฆ์ฝ่ายเหนือฝ่ายใต้ ก็จะแปลกปดอมปะปนกันอยู่
 มิว่าองค์ใดคือองค์ใดซั้ว จะได้ให้วันบเคารพัสการบูชาให้เป็นเนือ
 นานบุญ จะได้มีผลตามสิ่งแก่เราท่านทั้งปวง ให้พระสงฆ์ให้การไป
 แต่ตามสัตย์ตามจริง ถ้าได้ผิดในจุบุปราชิกแต่ประการใดประการหนึ่ง
 จะพระราชทานผ้ากฐินให้ผิดตักออกทำราชการ ที่ไม่รับนั้นจะให้
 คำน้าพิศุครสู่น้าพิกาตามกถัน แม้นชนะแก่น้าพิกาจะเป็นอธิการ
 แดพระครูราชาคณะฝ่ายเหนือโดยสมควรแก่คุณธรรมที่รู้ แม้นแพ้แก่
 น้าพิกาจะให้ตั้งพระราชอาชญาเขียนแดงตักข้อม้อมมิให้บวชได้อีก แม้น
 เสมอน้าพิกาจะถวายน้าใครให้บวชใหม่ ถ้าแต่เดิมไม่รับ ครั้น
 จะให้ตั้งค่าน้าพิศุครตักคั้นค่าน้าทำได้ทำผิด จะให้ตั้งพระราชอาชญา
 ประหารชีวิตครเดี่ย หนึ่งเมื่อพระสงฆ์จะตั้งค่าน้านั้น ให้ตั้งศาลกัน
 ม่านคัตเพดานผ้าขาวแต่งเครื่องพัสการรวมเทพดาพร้อมแล้ว จึงทรงพระ
 สัตยาศิฐานให้พระบารมีนั้นช่วยอภิบาลบำรุงรักษาพระสงฆ์ทั้งปวง ถ้า
 ภิษุองค์ใดมิได้ขาดตักขาบทจจุปราชิก ขอให้พระบารมีของเราแด
 อานุภาพเทพดาอันศักดิ์สิทธิ์จึงเป็นสักขีพยาน ช่วยอภิบาลบำรุงรักษา
 พระผู้เป็นเจ้าของคนนั้น อย่าให้แพ้แก่น้าพิกาได้ ถ้าแต่ภิษุรูปใด
 ถึงซึ่งคีตฉิบตแล้ว เทพดาเจ้าจงตั้งหารให้แพ้แก่น้าพิกา เห็น
 ประจักษ์แก่ตาโลก แล้วเสด็จทรงพระเก้าอยู่ที่หาดทราย ให้
 พระสงฆ์ตั้งค่าน้าพิศุครตัวค่อน้าพระที่นั่ง พดางทรงพระอิฐาน ด้วย
 เคะพระบรมโพธิสมภาร ครั้นพระสงฆ์ที่มีคีตบริสุทธิ ก็ช้านะ
 แก่น้าพิกาบ้างเสมอบ้าง ที่ภิษุทุกคีตก็แพ้แก่น้าพิกาเป็นอันมาก เสนา
 บดคีตกระทำตามรับตั้ง โดยสมควรแก่คุณแต่โทษ แต่ผ้าใครที่พระสงฆ์

พวกแพ่ คองตั้งกัน ให้เฝ้าเป็นตมุกไปทาพระมหาธาตุเมืองสว่างคบุรี
 แล้วทรงพระกรุณาให้เย็บผ้าจ้วรดบงให้ ได้พันไตร จะบวชพระสงฆ์
 ฝ่ายเหนือ จึงดำรัสให้สั่งสมการตั้งมาอาราธนาไว้พระราชาคณะกับพระ
 สงฆ์อันดับนครุงษบุรีห้าสิบรูป ขึ้นไปบวชพระสงฆ์ไว้ณหัวเมือง
 เหนือทุก ๆ เมือง แต่ให้พระราชาคณะอยู่ตั้งสอนในข้อพระวินัย
 ดึกขาท กับให้เก็บพระไตรปิฎกตงมาเปนฉบับสร้างถนกรุงด้วย โปรด
 ให้พระพิมลธรรมไปอยู่เมืองสว่างคบุรี ให้พระธรรมโคตมไปอยู่เมือง
 พิไชย ให้พระธรรมเจดีย์ไปอยู่เมืองพระพิศณุโลก ให้พระพรหม
 มุนีไปอยู่เมืองสุโขทัย ให้พระเทพกระวีไปอยู่เมืองสวรรคโลก ให้
 พระโพธิวงษ์ไปอยู่เมืองศรีพนมมาศตุงยัง.

๑ ครั้นถึงณวันศุกร์เดือนสิบเอ็จแรมสิบค่ำ จึงเสด็จดำเนินไปยัง
 เมืองสว่างคบุรี กระทำการตมโฆษพระมหาธาตุตามวันแล้ว เปิด
 พระภูษาทรงตมพักออกจากพระองค์ทรงพระมหาธาตุ แล้วให้ปฏิสังขรณ์
 พระอารามแดพระมหาธาตุให้บริบูรณ์ตงเท่า จึงเสด็จพระราชดำเนิน
 ไปยังเมืองศรีพนมมาศตุงยัง กระทำตมโฆษพระแท่นศิลาอาคันตงตาม
 วัน แล้วเสด็จพระราชดำเนินไปยังเมืองสวรรคโลก กระทำตมโฆษ
 พระมหาธาตุตามวัน.

๑ ครั้นณวันศุกร์เดือนสิบตองชนตงตามค่ำ จึงเสด็จพระราชดำเนิน
 กตบตงมายังเมืองพระพิศณุโลก กระทำตมโฆษพระมหาธาตุ แด
 พระพุทธชินราชพระพุทธชินตงห์ตงตามวันแล้ว จึงทรงพระกรุณาโปรดตงข้า
 หลวงเดิมซึ่งมีความชอบในการสงคราม ให้อยู่ครองหัวเมืองฝ่ายเหนือ
 ตงปวง บรรดาหัวเมืองใหญ่่นั้น โปรดให้พระยายมราชเป็นเจ้าพระยา

พม่าซึ่งคงตอมเมือง พม่าคานทานมได้ ก็แตกฉานพ่ายหนีไปยังเมืองเชียงใหม่ จึงบอกตงมาให้กราบทูลพระกรุณาให้ทราบ.

๑) ตมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว จึงมีพระราชดำรัสให้เกณฑ์กองทัพจะเสด็จยกไปตีเมืองเชียงใหม่ แดพตโยธาหาญในกระบวนทัพหกดวงครึ่งหนึ่ง ทงไทยจีนแขกฝรั่งเป็นคนหมื่นห้าพัน ด้รวรพด้วยช้างม้าเครื่องสรรพาวุธแตรเรือรบเรือได้ทั้งปวงพร้อมเสร็จ.

๑) ครั้นถึงณคณมาศคู่กรบกับศกัศฐาวรามหาพิไชยฤกษ์ จึงเสด็จทรงเรือพระที่นั่งกราบ พร้อมด้วยเรือท้าวพระยาชาตุดของชุดพระบาทผู้ใหญ่น้อยไทยจีนฝ่ายทหารพลเรือน โดยเสด็จพระราชดำเนินตามขบวนพยุหยาตราหน้าहु้ถึง คัมคังทองแถมหากองศา ก็เสด็จยาตราหน้าวาทีพหุดวงจากกรุงธนบุรีไปโดยชลมารค ประทับร้อนแรมตามระยะทางไปหลายแควนถึงเมืองพิไชย จึงให้ตั้งค่ายแถมค้ำหนักทัพพลับพลาณหาดทรายฝ้ายฟากตะวันออกตรงหน้าเมืองขำม แดเสด็จขึ้นประทับอยู่ทนน.

๑) ในขณะนั้นจึงมีงั้ไชยเมืองแพร์ พาชุนนางกรมการแต่ไพร่พดตงมาเฝ้า กราบถวายบังคมขอเป็นข้าขอบขัณฑสีมา จึงทรงพระกรุณาโปรดตั้งเป็นพระยาศรีสุริยวงษ์ ให้เกณฑ์เข้าในกระบวนทัพด้วย แด้วดำรัสให้เจ้าพระยาจักร์แขกกับพระยามหาราชครูปโรหิตอยู่รักษาเรือพระที่นั่งแตรเรือชาตุดของพระบาททั้งปวงณเมืองพิไชย แด้วเสด็จพระราชดำเนินขึ้นจคกกองทัพบกณเมืองพิไชย ให้กองทัพหัวเมืองทั้งปวงเป็นกองนำยกตงไปก่อน จึงเสด็จทรงช้างพระที่นั่งดำเนินพยุหโยธาทัพหกดวงไปโดยทางสถมารค ประทับร้อนแรมไปหลายแควนถึง

คำบดกลุ่มเหลือง จึงให้คงค้ำยมันแทบเชิงเขาม้าพาด เด็ดจหยุด
 ประทับแรมณพตัมพตาในค้ำยนั้น แดครั้งนั้นเป็นเทศกาศคิมหันตฤดู
 กันดารด้วยน่านัก ผู้ซึ่งเป็นนักคฤเทศนำมรรคานนกราบทูตว่า แต่
 เชิงเขาข้างนี้จะข้ามภูเขาไปตงถึงเชิงเขาข้างนำโน้น เป็นระยะทางไกล
 ถึงด้ามร้อยเดิน หามที่นำแห่งใดไม่ ไพร่พตจะอดน้ำกันดารนัก
 จึงดำรัสว่าอย่าปรารมเตย เป็นภารจรูระของเรา ค้ำยนั้นอย่าให้
 ฆ้องยามเตย จงกำหนดค้ำยพิกาไว้ เพตาท้ำท่มเราจะให้ฝนตก
 ตงจงได้ แดวจิงดำรัสตั้งพระยาราชประดีทชให้ปลุกค้ำตตุงเพียงตา
 คังเครื่องพตกรรมบวงสรดวงเทพยตามนเขาเด็วจแด้ว จิงทรงตั้งพระ
 ดัศยาริฐานเอาพระบรมโพธิธัมภารบารมีของพระองค์ ซึ่งทรงธันนิจ
 ยากการมาแต่อดคบุเรชาติตราบเท่าถึงปัจจุบัณภพนี้ จงเป็นทพิงพ้านัก
 แก่ไพร่พตทั้งปวง กับทั้งอานุภาพเทพยดา ขอจงบันดาลให้ทอชาร
 วรรโษทกจงตกตงมาในราศรวณน ให้เห็นประจักษ์ แดเพตาวณนพน
 อากาศก็ปราศจากเมฆฆ้องแผ้วเป็นปรกค้อย ด้วยเดชะอำนาจกำลัง
 พระอธิฐานบารมีกับทั้งอานุภาพ พอถึงเพตาดิ์ท่มแปดบาทบันดาลให้
 ฝนห่าใหญ่ตกตงหนัก จนน้ำไหลตงไปทั่วทของบ้ำ แดชอนไม้ใน
 บ้ำก็ตอยไหลไปเป็นอศจรรยยังนัก ครันเพตาท้ำท่มข้างพระทงให้
 ยกพตโยธาหาญข้ามเขานันไป แด้วดำเนนพตคองทพิไปตามตำดับวิถี
 ดัถตมารค ประทับร้อแรมไปโดยระยะทางถึงเมืองด้าพุน ให้ตั้ง
 ค้ำยประทับอยู่ทนน.

๑ ฝ่ายไปมยง่วนเจ้าเมืองเชียงใหม่ ก็แต่งทพิพม่าทพิดาวยกออก
 มาตงค้ำยบันนอกเมือง แดคองทพิหวิเมืองซึ่งเปนกงหน้า ก็ยกเข้า

ศัคย์ทัพพม่าแตกพ่ายเด็กถอยเข้าเมือง กองนำก็ยกติดตามดั่งวงเข้า
 ไปในกำแพงดินชั้นนอก แล้วตั้งค่ายรายล้อมกำแพงชั้นในไว้ แต่ทัพ
 หดวงก็ยกเข้าไปตั้งค่ายใหญ่ในกำแพงดิน แล้วดำรงค์ให้บรรดาทัพหัว
 เมืองกองนำแสนายทัพนายกองในกองหดวงยกพลทหารเข้าปล้น เขา
 บันไดพาดขึ้นกำแพงเมือง ในกลางคืนเพลาด้ามยามเศษ เพื่อจะดักตั้ง
 ฆ่าศึก แดพดทหารพม่าดาวซางเมืองซึ่งชนประจำรักษาน้ำที่เชิงเทิน
 นั้น ยิงปืนใหญ่น้อยแต่พุ่งแทงดำตราดูรศอรบค้ำนทานเป็นด้ามารก จน
 เพลารุ่งพลทหารทัพไทยเข้าหักเขาเมืองมิได้ ก็ถาถถอยออกมา จึง
 มีพระราชดำรัสว่า อันเมืองเชียงใหม่ต้องทำนายอยู่ คำปว่าปว่า
 เต่าดิบ ๆ กันมา ว่ากระษัตริย์พระองค์โดยกทัพไปตีเมืองเชียงใหม่
 ครั้งเดียวมิได้ ค่อยยกไปเป็นสองครั้งจึงตีได้ แม้จะหักหาญบุกรุก
 เขาด้วยกำลังกล้าจับคนก็ได้ แต่จะเสียไพร่พลมาก แดยกมาครั้ง
 นี้เหมือนจะดูดวงที่ทางแต่กำลังฆ่าศึก ก็ได้เห็นประจักษ์อยู่แล้ว ถ้า
 ยกมาครั้งหลังเห็นคงจะได้ถายเดียว จึงดำรงค์ให้เด็กทัพหดวงดั่งมา
 ก่อนวันหนึ่ง จึงให้กองทัพหัวเมืองทั้งปวง เด็กเล็กถอยตามมา
 ต่อภายหลัง.

๑ ฝ่ายพม่าก็ยกกองทัพตีเตาะป่าก้าวด้กติดตาม ยิงปืนกระหนาบ
 นำหลัง กองทัพหัวเมืองทั้งหนักคนแตกกร้าวร้ายถอยหนีอ่อนถง
 มาจนกระทั่งถึงทัพหดวง อันหยุดตั้งประทับรับอยู่ณเขาช้างแคว.

๑ สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว จึงถอดพระแสงดาบได้ค้อนพลโยธา
 ทหารทั้งปวงในกองหดวงให้กลับออกรบพม่า ได้ตลุมบอนพันแห่งถึงอาดูร
 ต้นสู้รบกันเป็นด้ามารก พดพม่าล้มตายเป็นอันมาก ก็แตกกระจัดพด

พรายพ่ายหนีไป ก็ตั้งใจดำเนินทัพหลวงตั้งมาถึงท่าเรือณเมืองพิไชย
จึงตั้งเครื่องเรือพระที่นั่งกราบให้ยาตรานาวาทพักดับคืนยังกรุงธนบุรี.

๑ ดุคักราช ๑๑๓๓ ปีเถาะตรีศก ฝ่ายข้างมลาวประเทศเจ้าวงษ์
ผู้เป็นเจ้าของเมืองหลวงพระบาง ยกกองทัพลงมาตั้งกรุงศรีสัตนาคนหุต
ให้ตั้งค่ายล้อมเมืองไว้ แลเจ้าบุญญ์ดำรงกรุงศรีสัตนาคนหุตก็
เกณฑ์พลทหารออกต่อสู้รบ แลชนประจำรักษาหน้าที่เชิงเทินปรากฏรบ บ้าง
กันเมืองเป็นตำมารถ รบกันอยู่ประมาณสองเดือนยังไม่แพ้ชนะแก่กัน
พระเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุต จึงแต่งขุนนางให้ถือศุภอักษรขึ้นไปถึงกรุง
อังกะวะขอกองทัพมาช่วย พระเจ้าอังกะวะมั่งระจึงให้ซิกซิง โป้คุมพลสองพัน
เป็นกองนำ ให้ โป้สุพตาเป็นแม่ทัพคุมพลสามพัน ยกกองทัพลงมาตั้ง
เมืองหลวงพระบาง แลกองทัพเมืองหลวงพระบาง ก็แตกถอยไปเมือง
ต่อสู้รบกับทัพพม่า พม่าตีเอาเมืองหลวงพระบางได้ เจ้าหลวงพระบาง
ก็ขอชนแก่กรุงอังกะวะ ทัพพม่าก็แตกถอยไปกรุงอังกะวะ พระเจ้าอังกะวะ
ได้ทราบข่าวกองทัพไทยยกมาตั้งเมืองเชียงใหม่ จึงให้ โป้สุพตากลือพล
สามพันยกลงมาช่วยรักษาเมืองเชียงใหม่.

๑ อนึ่งแต่เมื่อครั้งบชวดดำฤทธิศกนั้น กองทัพข่อยยกมาตั้งกรุงอังกะวะ
มาถึงเมืองแสนหัวเป็นแผ่นดินเงี้ยวคือไทยใหญ่ชนแก่พม่า โกลเมืองอังกะวะ
ทางสืบหาคืน แลกองทัพข่อยยกเข้าตีเมืองแสนหัวได้ ก็ตั้งทัพอยู่ที่นั่น.

๑ ฝ่ายพระเจ้าอังกะวะทราบข่าวศึก จึงให้ตั้งจาโป้คุมพลห้าพันเป็น
กองนำ ให้ฮัแซหัวนุกเป็นแม่ทัพลือพลหมื่นหนึ่ง ยกมาตั้งกองทัพข่อยซึ่ง
ตั้งอยู่ณเมืองแสนหัว ด้รบกันเป็นตำมารถ ทัพข่อยก็แตกพ่ายถอย
ไปกรุงหนึ่ง แลข่อยถอยยกกองทัพมาอีก ต่หัวเมืองชนพม่าแตกเป็น

หาดยเมือง ด้วยก่ดวงเข้ามาตั้งตำบลบ้านของนี้โกตเมืองอึ้งวะ
 ทางคนหนึ่ง พระเจ้าอึ้งวะจึงให้เชื้อแซ่หุ่กหนึ่ง มโยดัดหุ่กหนึ่ง
 เป็นแม่ทัพสองทัพ ถือพดทพะหมั้น กับเมียนหุ่กทัพหนึ่งถือพด
 ห้าพัน ทั้งสามทัพเป็นคนต้องหมั้นห้าพันยกไปสามทางเข้ารคมดัดทัพช้อ ได้
 รบกันอยู่สามวัน ทัพช้อก็แตกพ่ายไปเป็นสองครึ่ง จับได้นายทัพช้อดีนาย
 ช้อแฉชูแยหนึ่ง กุนดาแยหนึ่ง เมียนกุนแยหนึ่ง ประชูแยหนึ่ง กับไพร่
 พดหกพัน พระเจ้าอึ้งวะให้เลี้ยงไว้ ครั้นถึงปีฉลูเอศกช้อยกด้วยยกกอง
 ทัพมาอีกเป็นสามครั้ง ครึ่งหลังนั้นกวยชวยแยเป็นแม่ทัพช้อพดหาดยหมั้น
 มากกว่าสองครึ่ง ยกมาถึงเมืองกองตุงปมอทางโกตเมืองอึ้งวะห้าพัน
 พระเจ้าอึ้งวะเห็นเป็นศึกใหญ่กว่าทุกครั้ง จึงให้เชื้อแซ่หุ่กกับตึงจาโม
 ตเรียงราม ถือพดหมั้นห้าพันยกไปทางหนึ่ง ให้อำมตอกหุ่ก กับ
 งาจุหุ่ก แดค้อหุ่ก ถือพดหมั้นห้าพันยกไปทางหนึ่ง เป็นสองทัพ
 ได้ค้อรบกับกองทัพช้อๆ ทัพตมมาก เห็นเหตุอ่าตึงจะค้อคให้แตกพ่ายมิได้
 จึงบอกตมมากกราบทูลพระเจ้าอึ้งวะๆ จึงให้แม่ทัพเจรจาความเมืองกับ
 แม่ทัพช้อ ขอเป็นพระราชไมตรีค้อกัน แดวแต่งนางแตเคื้อองบรรณาการ
 ให้ไปแก่แม่ทัพช้อ ช้อก็เด็กทัพกลับไ้ แต่่นนั้นมาช้อก็มิได้ยกมาค้เมือง
 อึ้งวะอีก เป็นเมืองมิตรสันถวไมตรีแก่กัน.

๑ ฝ่ายข้างกรุงไทยในปีเถาะตรีศกนั้น สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทรง
 พระราชดำริพิพิจาณาเห็นว่า กรุงธนบุรียังไม่มั่งก่าแพงเฟนทมนจะได
 บ้องกันราชศัศครหมบ้จจาสมัคร ยังหาเป็นภุมราชธานีไม่ จึงทรงพระ
 กรุณาให้เกณฑ์ชาทตอองรุดพระบาทผู้ใหญ่ผู้น้อย ฝ่ายทหารพดเรือ
 ทงปวง ตั้งค่ายด้วยไม้ทองหตางทงคณตอมพระนครทงสองฟากนา

แต่ให้เกณฑ์ไพร่พลในกรุง พดหัวเมือง มารวมกันทำค่ายฝ่ายฟาก
 ตะวันตก ตั้งแต่คุมกำแพงเมืองเก่าไปจนถึงบางบ้านน้อยจนถึงไปริมแม่น้ำ
 ใหญ่ ครอบคลุมจนถึงกำแพงเมืองเก่าที่ตั้งเป็นพระราชวัง แล้ว
 ให้ขุดคลองเป็นคูข้างหลังเมือง แต่คลองบางกอกน้อยมาออกคลอง
 บางกอกใหญ่ เขามุดดินชั้นถมเป็นเชิงเทินข้างในทั้งสามด้าน เว้น
 แต่ด้านริมแม่น้ำ แต่ฟากข้างตะวันออกก็ให้ตั้งค่ายรอบเหมือนกัน ให้
 ขุดคลองเป็นคูข้างหลังเมือง ตั้งแต่กำแพงเก่าท้ายบ่อมิไช่เขนทร์
 วจนไปจนถึงศาลเทพารักษ์หัวโศดออกแม่น้ำทั้งสองข้าง เขามุดดิน
 ชั้นถมเป็นเชิงเทินสามด้าน เว้นแต่ด้านริมแม่น้ำคู่กัน แล้วให้เกณฑ์
 คนไปเรือเอาอิฐกำแพงเก่าณเมืองพระประแดง แต่กำแพงค่ายพม่า
 ณโพธิ์สามต้นแต่ตั้งถูกบางไทรทั้งสามค่าย ขนบรรทุกเรือมาก่อกำแพง
 แต่บ่อตามทีถมเชิงเทินดินสามด้านทั้งสองฟาก เอาแม่น้ำไว้หว่าง
 กทางเหมือนอย่างเมืองพระพิศณุโลก แต่แม่น้ำตรงหน้าเมืองทั้งสอง
 ฟากนั้นเป็นที่ขุดตักแต่ครั้งแผ่นดินสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ หนึ่งบ่อ
 มิไช่เขนทร์ท้ายพระราชวังนั้นให้ขุดบ่อมิไช่ประติษ แล้วให้ขุดที่สวน
 เดิมเป็นที่ตั้งนานอกคูเมืองทั้งสองฟาก ให้เรียกว่าทะเลตม ไว้สำหรับ
 จะได้นำน้ำไปถ้ำพระนคร แม้นมาทว่าจะมีพิศุคการสงครามมา จะ
 ได้ไว้เป็นที่ทำเดดค่ายต่อรบข้าศึกถนัด แต่กระทำการสร้างพระนคร
 ขึ้นใหม่ครั้งนั้นหกเดือนก็สำเร็จบริบูรณ์.

๑ ในปีเถาะตรีศกนั้น สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทรงพระราชดำริห์
 การสงครามซึ่งจะไปปราบปรามกัมพูชประเทศให้ราบคาบ คั้นเอา
 เมืองพุทไธเพชรให้แก่กษัตริย์องค์รามธิบดี ให้นำมาพึ่งพระบรมโพธิ์

สมภารนั้นให้จึงได้ แลขณะนั้นเจ้าพระยาจักร์แซกถึงแก่กรรม จึง
 โปรดตั้งพระยายมราชผู้ว่าที่สมุหนายกอยู่แต่ก่อนนั้น เป็นที่เจ้าพระยาจักร์
 แทน แล้วโปรดตั้งพระยาราชวังสรรค์ผู้บุตรเจ้าพระยาจักร์แซกนั้นเป็น
 พระยายมราช จึงดำรัสให้เกณฑ์กองทัพยกทัพเรือพัดทหารไทยจีน
 แลทัพหัวเมืองท่งปวง ให้พร้อมสรรพด้วยช้างม้าแต่เรือรบเรือดำเตียง
 เครื่องสรรพอาวุธต่าง ๆ แล้วโปรดให้เจ้าพระยาจักร์เป็นแม่ทัพยกถือ
 พัดหมันหนึ่ง ยกไปทางเมืองปราจีน ให้ตั้งเอาเมืองบัวคบบของเมือง
 โพนธิด์ควกระหุดคดลงไปจนถึงเมืองพุทไธพัชร์ แลเอานักพระองค์
 รามาริบัติไปในกองทัพด้วย เจ้าพระยาจักร์แลท้าวพระยาพระหลวง
 หัวเมืองนายทัพนายกองท่งปวง ก็กราบถวายบังคมถวายกองทัพออก
 ไปตามพระราชกำหนด.

๑ ครั้นถึงอาสาศึกพม่าศึกที่สุวรรณหาพิไชยฤกษ์ สมเด็จพระ
 พุทธเจ้าอยู่หัวทรงพระที่นั่งตำเกาทัณฑ์ พร้อมด้วยเรือท้าวพระยาข้า
 ทูลฉลองชุดพระบาทไทยจีนฝรั่งฝ่ายทหารพัดเรือนท่งปวง เป็นเรือรบ
 สองร้อยลำ เรือเต็ร้อยลำ พัดทหารหมันห้าพันเศษ ให้พระยาพิไชย
 ใส่อัครราชเป็นแม่กองทัพนำ แล้วยกพยุหยาตราพาดนาวาทัพหลวง
 จากกรุงธนบุรีไปออกปากน้ำเมืองสมุทรปราการ ตกถึงท้องทะเลใหญ่
 ด้วยเดชพระบารมีบันดาลให้คลื่นลมร้ายในมหาสมุทรก็ว่างมีสงบราบคาบ
 แลเสด็จโดยทางชลมารคได้หัวแควประทับปากน้ำเมืองจันทบูร จึงโปรด
 ให้พระยาโกษาธิบดีเป็นแม่ทัพ ยกทัพเรือต่งลงไปตั้งเมืองกระพงโสม
 แลทัพหลวงก็เสด็จไปอีกหกแคว ครั้นวันพฤหัสบดีเดือนสิบสองขึ้น
 แปรค้ำถึงปากน้ำเมืองพุทไธมาศ จึงเสด็จพระราชดำเนินขึ้นสถิตย์

ณคักจนแห่งหนึ่งฟากตะวันตกเฉียงใต้เมือง แต่ให้หนึ่งตั้งพระยา
 พิไชยโสดวรยศแม่กองทหน้า ให้ญวนเซตยซึ่งจับได้นั้นถือเข้าไปถึง
 พระยาราชาศรัยผู้ญวนเจ้าเมืองพุทไธมาศ ในลักษณะนั้นว่า สมเด็จพระ
 พระพุทธเจ้าอยู่หัวนครปฐมบุรีศรีอยุธยา ได้ตั้งดำเนินพยุหโยธาทัพบก
 ทพร้อมมาบดิน ด้วยมีพระราชประสงค์จะราชาภิเศกนักพระองค์รามมา
 ธิบัติให้ครองกรุงกัมพูชา แล้วจะเอาตัวเจ้าจุ้ย เจ้าศรีตั้งซ์ แด
 ข้าหลวงชาวกรุงเทพซึ่งไปอยู่นหัวเมืองใด ๆ จงสิ้น ถ้าพระยาราช
 ศรัยผู้ญวนมิได้มีความรักดีอ่อนน้อม เห็นว่าจะต่อยุทธานการใดก็ให้
 แต่งการบ้องกันเมืองจงสรรพ แม้เห็นว่าจะสู้รบมิได้ก็ยั้งทรงพระกรุณา
 ไปรคอยู่ ให้ออกมาเฝ้าทูตของรุดีพระบาทกราบถวายบังคมอ่อนน้อม
 ยอมสวามิภักดิ์โดยดี เราจะช่วยพิชิตทูตให้ทรงพระกรุณา แม้ถึงว่า
 ตัวชราแล้วจะออกมามิได้ ก็ให้แต่งหุเอยผู้บุตรออกมาถวายบังคมจง
 ฌับพด้น ถ้าข้าอยู่จะทรงพระพิโรธให้พดทหารเข้าหักเอาเมืองฆ่าเสียให้
 สิ้นทงเมือง ครั้นพระยาราชาศรัยผู้ได้แจ้งในหนังสือนั้นแล้ว จึงให้
 หนึ่งตั้งตอบออกมาว่า ซึ่งให้หนึ่งตั้งมาถึงข้าพเจ้า ๆ ขอบใจนัก จะ
 หาขุนนางมาปรึกษาให้พร้อมกันก่อน ถ้ายินยอมพร้อมกันแล้วจึงจะ
 บอกออกมาให้แจ้ง ครั้นคอยอยู่สามวัน พระยาราชาศรัยผู้ก็มีได้แต่ง
 ให้ผู้ใดออกมาเฝ้า สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำรัสให้ทำ
 พระยานายทัพนายกองทงปวง ยกเข้าตั้งค่ายล้อมเมือง แล้วดำรัส
 ตั้งกรมอาจารย์ ให้จัดกันทมิวชาติแก้ตัวหาญทงนายไพร่ได้ร้อยสิบเอ็ดคน
 จึงให้เกณฑ์พดทหารกรมอื่นส่งพันสี่ร้อยเข้าสมทบ แล้วพระราชทาน
 ฤกษ์แต่อุบายให้เข้าปล้นเอาเมืองในกลางคืนเพดาสองยาม.

๑ ฝ่ายพระยาราชาศรีศรีสุทนต์เกิดที่พททหารชนรักษาน้ำที่เชิงเทินปรากฏ
 บ้องกันเมือง ครั้นเพลาต้องยามพททหารข้าหลวงก็เอาบันไดพาดกำแพง
 ขึ้นไปไต่ในเมื่อง จุดเพลิงขึ้นแดงสว่าง แลพวกญวนในเมื่อง
 ออกต่อรบ ๆ กันอยู่ช้านาน แลนายทัพนายกองรพททงปองซึ่งคงค้าย
 รายล้อมอยู่นั้น จะบุกรุกเข้าไปช่วยก็มิได้ ด้วยเงินญวนชาวเมือง
 ยังกษาน้ำที่เชิงเทินยิงปืนใหญ่ย่อยสู้รบอยู่หาทั้งน้ำที่ไม่ ไพร่พดกอง
 ทัพก็อดโรยตง เดชะบรมโพธิ์สมภารบันดาตดจิตรพดโยธาทัพทหาร
 ทงปวง ให้สำคัญว่าเสด็จพระราชดำเนินหนุนเข้าไป ก็มีน้ำใจของอาจ
 กดำหาญมากชน ต่กระโจมหนุนเนื่องกันเข้าไปทงทพบกทัพเรือ พวก
 ญวนเงินซึ่งรักษาน้ำที่ตำบลทานมิได้ ก็แตกฉานพ่ายหนีไป พอรุ่งขึ้น
 วันอาทิตย์เดือนสิบสองขึ้นสิบเอ็ดค่ำ เพลาเช้าก็เข้าเมืองได้พร้อมกัน
 พระยาราชาศรีศรีสุทนต์ทั้งเมืองเดี่ย ดงเรือออกทะเลแดนหนีไปได้ ครั้น
 ณวันจันทร์เดือนสิบสองขึ้นสิบสองค่ำ จึงเสด็จพระราชดำเนินเข้าใน
 เมือง สัตติย์ประทับณจวนพระยาราชาศรีศรีสุทนต์ ให้พททหารทงปวง
 เทียวเก็บเอาทรัพย์สินของในเมื่องได้มาเป็นอันมาก แลตัวดำรัสถาม
 พระญาณประเสริฐ พระสุธรรมอาจารย์ แลอาจารย์จัน นายกอง
 อาจารย์ทงสามว่า เมื่อคุมทหารชนปล้นเอาเมื่องนั้น เข้าได้ดำนใด
 ก่อน อาจารย์ทงสามกราบทูลไม่คองกัน จึงเสด็จพระราชดำเนิน
 ไปทอดพระเนตรททางทหารเขานน เห็นผิดกับพระราชดำริห์ จึงดำรัสว่า
 ข้าศึกหนีไปได้เพราะเขาผิดกับวิธีตั้ง แม้นค่อสู้ก็จะเดี่ยราชการ จึง
 ให้ตั้งพระราชอาชญา เขียนฉิ่งเข้าเมืองใดค่อทหตงนทงนายแต่ไพร่
 ที่เข้าได้ก่อนก็พระราชทานบำเหน็จรางวัลทงนายแต่ไพร่ เป็นเงินถึง

ตำรายุ้ยสืบหาซึ่ง แล้วให้มัทฏประกาศแก่พวกทังปวง ห้ามอย่าให้ล้มเหงราชฎรจนญวนชาวเมืองสืบไปอีก ให้ค้าขายอยู่ตามภูมิตำเนาเหมือนแต่ก่อน แล้วโปรดตั้งพระยาพิพิธผู้ช่วยราชการกรมท่าเป็นพระยาราชาศรัยอยู่ครองเมืองพุทไธมาศ แล้วแต่ตั้งยกพยุหโยชานาวาทัพทหลวงจากเมืองพุทไธมาศ ขึ้นไปตั้งกรุงกัมพูชาธิบดีคือเมืองพุทไธเพชร ประทับร้อนแรมไปโดยระยะทางชดमारจนถึงเกาะพนมเปญ.

๑ ฝ่ายกองทัพมกเจ้าพระยาจักรี ยกเข้าไปตั้งเมืองปักตบของเมืองโพธิสัตตวเมืองบริบูรณ์ได้แล้ว ก็ยกดั่งลงไปตั้งเมืองพุทไธเพชร แต่นักพระองค์อยู่ไทยราชาค่อบรบด้านทานมิได้ ก็พาพวกพลแตกครอบครัดยกหนีลงไปตั้งอยู่ณเมืองบาพนม เจ้าพระยาจักรีเขาตั้งอยู่ณเมืองพุทไธเพชร ครั้นได้ทราบวาทัพทหลวงตั้งเมืองพุทไธมาศได้แล้ว แต่ตั้งขึ้นมาถึงเกาะพนมเปญ จึงให้นักพระองค์รามาริบัติอยู่รักษาเมืองพุทไธเพชรแต่ก็ตั้งมาเฝ้า กราบถวายบังคมทูลว่านักพระองค์อยู่ไทยราชานั่งลงไปตั้งอยู่ณเมืองบาพนมแล้ว ครั้นได้ทรงทราบจึงดำรัสให้เจ้าพระยาจักรียกกองทัพติดตามลงไปในวันนั้น ครั้นเพดาบ่ายตามโมงจึงแต่ตั้งยกทัพหลวงตามลงไป พอเพดาค่ำประมาณยามหนึ่ง เจ้าพระยาจักรีบอกหนังสือขึ้นมาให้กราบทูลว่า ญวนเมืองตูกหน้ายมาวันนักพระองค์อยู่ไทยราชางไปณเมืองญวนแล้ว จึงแต่ตั้งยกเรือพระที่นั่งประทับอยู่นำบ้านคำหนักเวณหนึ่ง ครั้นรุ่งเช้าจึงแต่ตั้งยกทัพหลวงกลับคืนมาถึงปากคตองมกดำ พบครัวเขมรตั้งอยทหนนเป็นอันมาก ดำรัสให้พดทหารเขาค่ได้ครอบครัดแต่เรือก่มาก แล้วยกทัพหลวงคืนมาประทับณเกาะพนมเปญ จึงนักพระองค์รามาริบัติตั้งมาแต่เมืองพุท

ไซเพ็ชรเข้าเฝ้าในทันทัน ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานฉลองพระองค์
ทรงประพาศอันเป็นพระเครื่องคั่น กับทงปืนใหญ่น้อยแตรครอบครว
เขมรซึ่งตไถนนั้น แก่นักพระองค์รามาริบัติแล้ว โปรดให้กตัมไป
ครองเมืองพุทไซเพ็ชร เปนใหญ่ในกัมพูชประเทศเหมือนแต่ก่อน.

๑ ฝ่ายกองทัพพระยาโกษาธิบดีตีได้เมืองกระพงโสม ด้วยกมาจะตี
เอาเมืองกำปอด พระยาบังกดีมาแขกจามเจ้าเมืองกำปอดออกก่อน
น้อมยอมเข้าสวามิภักดิ์ มิได้ต่อสู้รบ พระยาโกษาจึงพาตัวพระยา
บังกดีมาชนเผ่ากราบถวายบังคมณเกาะพนมเปญ จึงโปรดให้พระยา
บังกดีมากตัมไปอยู่รั้งเมืองกำปอดตั้งเก่า.

๑ ฝ่ายกองทัพเจ้าพระยาจักรียกตัมไปได้เมืองบาพนม เขมรมิได้
สู้รบ ยอมเข้าสวามิภักดิ์โดยดี จึงจัดแจงให้คงอยู่ตามภูมิดำเนา
เดิมแต่เด็กที่พลตัมมาเผ่าณเกาะพนมเปญ จึงดำรัสให้เจ้าพระยา
จักรีกับพระยาโกษา อยู่ช่วยราชการณเมืองพุทไซเพ็ชรกว่าจะส่งบรรพ
คาบก่อน แล้วแต่ตั้งยกพยุหโยชานาวาทพิทดวงกตัมมาถึงคตองทอง
จิงจิง แต่น้ำในคตองนั้นคนเรือใหญ่จะไปมิได้ จึงดำรัสให้ไพร่พล
ทศนาทงตางวันกตางคน เรือทงปดจิงไปได้พร้อมกัน.

๑ ฝ่ายจันทงปดซึ่งเคยไปมาแต่ก่อน ก็สรรเสริญว่าเดือนอ้ายนี้
น้ำเคยแห้งคตองขาด เรือจะไปมามิได้ นี้อาไศรยบุญญาภาพ
พระเจ้าอยู่หัวมาก เรือจิงไปมาได้สดวกในเทศกตณ ครั้นวัน
จันทรเดือนอ้ายขึ้นสามค่ำเพดาบาย ก็แต่ตั้งเมืองพุทไซมาศ จึง
ขึ้นสถิตย์ณจวน ดำรัสให้นิมนต์พระสงฆ์ในจังหวัดแขวงเมืองพุทไซ
มาศมาพร้อมกัน ทรงถวายจิวรทุกองค์ แล้วแต่ตั้งไปณวัดจวน

ถวายนมัสการพระพุทธปฏิมากรซึ่งมีในวิหาร ฝ่ายหตวงญวนก็ส่งจด
 มนต์ให้ทรงฟัง จึงมีพระราชบริหารโดยภาษาญวน พระราชทาน
 พระราโชวาทแก่หตวงญวนทั้งปวงให้อุ่สำหรับรักษาดี อย่าให้ต้องเสพ
 ด้วยดีกา แต่เดี๋ยวจดดับยังจวนที่ประทับ ครั้นถึงณวันอังคารเดือน
 อ้ายแรมสามค่ำ จึงเสด็จตั้งทรงพระที่นั่งตำเภาทอง ให้คัดคตตาย
 ขบวนพยุหยาตราจากเมืองพุทไธมาศออกท่องทะเลใหญ่ กับ
 คนยังกรุงธนบุรีมหานคร.

๑ ฝ่ายพระยาราชาศรัยซึ่งเห็นไปนั้นขอไ้ไครยอยู่เกาะ
 ตั้งช่องสมุทรพดญวนจนได้มากแล้ว ก็ยกทัพเรือมาตีเอาเมืองพุทไธมาศ
 คืน แต่พระยาราชาศรัยเจ้าเมืองใหม่มีทหารตัว ยกพดทหารจีน
 ออกต่อสู้รบค้ำทานอยู่ประมาณสามนาฬิกา เห็นเหตุอกำตั้งกตั้งเมือง
 เดียว พาวพดแต่ครอบครัวทั้งปวงตาดถอยมาเอาไ้ไครยอยู่ณเมืองกำ
 ปอด แต่พระยาบั้งกตมากช่วยจัดแจงไพร่พดอยู่ตามวันพอพร้อมกัน
 ก็ยกทัพไปจะปล้นเอาเมืองพุทไธมาศ ในกตางคืนเพตาคักประมาณ
 สองยาม ให้พดทหารจีนทั้งปวงเอาไม้คั่วเข้าคาบทุกคน ๆ อย่าให้มี
 ปากเสียง แต่ให้ว้ายขำนำเข้าปล้นเอาเมืองได้ พวกญวน
 มีทหารตัวก็แตกพ่ายหนี กองทัพจีนได้ฆ่าฟันจีนญวนพวกยาราชาศรัย
 ญวนซึ่งอยู่ในเมืองตม้ตายเปนอันมาก จนโตหิตคคอบไปทั้งเมือง
 แต่ตัวยาราชาศรัยหนีลงเรือหนีไปได้ หาจับตัวได้ไม่ แต่พระ
 ยาราชาศรัยจีนก็กลับคืนเอาเมืองได้ เขาคงอยู่ในเมืองดังเก่า.

๑ ฝ่ายเจ้าพระยาจักรีซึ่งตั้งอยู่ณเมืองพุทไธเพชร ทราบข่าวไปว่า
 เมืองพุทไธมาศกลับเสียแก่ญวนอีก จึงจัดแจงกองทัพจะยกลงมาช่วย

พระยาราชเศรษฐี พอได้ข่าวว่าพระยาราชเศรษฐีกลับคืนเมืองคืน
ได้แล้วก็หุยกทัพไว้ มิได้ยกลงมาเมืองพุทไธมาศ.

๑ จึงพระยาราชเศรษฐีก็ตั้งหนังสือบอกขอราชการเข้ามาณกรุงธนบุรี
สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวได้ทรงทราบ จึงดำรัสว่าเมืองพุทไธมาศอยู่
ต่อแดนหนักจะรักษาไว้เป็นอันยาก บัวยการแรงทแถมอาหาร จึง
โปรดให้มีท้องตราออกไปว่าให้พระยาราชเศรษฐีทั้งเมืองพุทไธมาศเสีย
เถิด อย่าอยู่รักษาเลย ให้เด็กที่ปักด้ามเข้ามารับราชการณกรุงตั้ง
แก่ ครั้นพระยาราชเศรษฐีได้แจ้งในท้องตราไว้ตั้งแล้ว ก็กวาด
เอาครอบครัวชาวเมืองลงเรือใหญ่หน่อยแล้ว เด็กกองทัพจันดัมเข้ามา
ณกรุงตามพระราชกำหนดให้หานั้น แล้วจึงโปรดให้มีตราหากองทัพ
เจ้าพระยาจักร์พระยายมราชกลับคืนเข้ามายังพระนคร.

๑ ตศักราช ๑๑๓๔ ปีมีโรงจัตวาศึก ฝ่ายไปสู่พลาซึ่งมาอยู่ช่วยราช
การรักษาเมืองเชียงใหม่ ยกกองทัพมาตีเมืองดับแดแตก แล้ว
ยกลงมาตีเมืองพิไชย ตั้งค่ายอยู่ ณวัดเอกราช พระยาพิไชยก็จัดแจง
การป้องกันเมืองเป็นลำดับมาถึ จึงเจ้าพระยาสุรสีห์ก็ยกกองทัพเมือง
พระพิศณุโลกขึ้นไปช่วยเมืองพิไชย แลเจ้าพระยาสุรสีห์กับพระยาพิไชย
ยกพลทหารเข้าตีค่ายพม่า ๆ ออกค้อมรบ ๆ กันถึงอาวุธสิ้น พลทัพไทย
ได้ตลบบอนพันแทงพลพม่าล้มตายเป็นอันมาก พม่าด้านทานมิได้ก็
แตกพ่ายหนีเด็กที่ปักด้ามไปเมืองเชียงใหม่ จึงบอกหนังสือแจ้งขอราชการ
ก็กลงมาณกรุงกราบทูลพระกรุณาให้ทราบ.

๑ ตศักราช ๑๑๓๕ ปีมีเสด็จเบญจศก ทรงพระกรุณาให้ศึกท้องมือ
หมายหมู่เลขไพร่หลวง แดเลขสังกัดพรรคกับทั้งเลขหัวเมือง ตั้ง

กำแพงเพชร แล้วยกไปถึงบ้านรแห่งแขวงเมืองตาก เด็ดจ้พระทับแรม
 ณพระตำหนักดวนมะม่วง ตำรวจให้เจ้าพระยาจักรีเป็นแม่กองทัพนำ
 ถอดทัพในกรุงแห้วเมืองยกขึ้นไปตั้งอยู่ณเมืองเถิน แล้วยกทัพเมือง
 เหนือทงตีเมือง ยกไปเข้ากองเจ้าพระยาจักรีกองนำไปตีเมืองเชียงใหม่.

๑ ฝ่ายข้างกรุงรัตนบุรีองระ พระเจ้ามังระทราบว่กรุงไทยพระยา
 ตากคงตั้งตนเป็นเจ้าแผ่นดิน สร้างเมืองบางกอกขึ้นใหม่ เป็นราช
 ธานีใหญ่ แทนกรุงศรีอยุธยาซึ่งพินาศฉิบหายนั้น กตบคงตั้งค้รอบ
 จักรพรรดิว่าพระเจ้าระไวชามีได้ ไทยจะมีกำลังกำกริบมากขึ้น
 จำจะแต่งกองทัพใหญ่ ให้ไปตีปราบปรามเสียให้สิ้นเสี้ยนหนามราบคาบ
 อย่าให้แผ่นดินไทยตั้งตัวเป็นบ่กแผ่นดินแน่นอนหน้ช่นได้สืบไปอีกในภายหน้า จึง
 ให้พกิจจาคุมพตพม่าห้าร้อย ถือหนึ่งตั้งรับตั้งตงมาถึงปากันหุ่่นเจ้า
 เมืองเมาระตะ ให้เกณฑ์พลรามัญเมืองเมาระตะสามพัน เข้ากอง
 แพกิจจาเป็นนายทัพยกไปทำทาง แดตั้งค่ายปลุกยั้งฉางที่ตำบลสามด่บ
 ทำดินแดง จัดแจงขนเสบียงอาหารผ่อนไปไว้ก่อน แล้วยกทัพตั้งจ้ง
 จะให้กองทัพใหญ่ยกไปตีเอาเมืองบางกอกซึ่งตั้งขึ้นใหม่นั้นจ้งได้ แด
 ปากันหุ่่นก็เกณฑ์พลรามัญเมืองเมาระตะ แดเมืองชนสามด่บต้องหัว
 เมืองเป็นคนสามพัน ให้พระยาแจ้ง พระยาอู่ ศตะเตียง ศตะเถดบ
 คุมมากองแพกิจจานายทัพ แพกิจจาก็ยกทัพมาณสามด่บทำดินแดง จัด
 แจงการท้งปองตามรับตั้งพระเจ้าองระ ฝ่ายปากันหุ่่นเจ้าเมืองเมาระตะ
 ให้เร่งรัดเก็บเอาทองเงินแก่ครอบครัววัดมิงรามัญ แดไพร่พลเมืองท้งปอง
 ได้ความยากแค้น บ้างหุดบหน้มาบอกกันยังกองทัพ แดนายทัพ
 นายกองรามัญท้งปองก็โกรธว่าพม่าข่มเหง เบียดเบียนครอบครัวข้าง

หลัง จึงชวนกันคิดขบถฆ่าแพกัจจายนายทัพ กับทั้งไพร่พดพม่าห้า
ร้อยเดี่ยวทงตั้งทาทาคันแดง แล้วยกทัพกลับไปยังเมืองเมะคะตะ แต่
บรรดารามัญนายไพร่ซึ่งอยู่ที่เมืองแถมเมืองชนทงปวงหน ก็พร้อมใจเข้า
ด้วยกันทงตั้ง ชวนกันยกเข้าปล้นเมืองเมะคะตะในเพตากลางคืน ให้
เป็นเสียงไทย ปกั้นห้วนแตรกรมการพม่าทงปวงตกใจไม่สู้รบ ทัง
เมืองเดี่ยวตรงเรือหนีไปเมืองย่างกุ้ง แล้วบอกชนไปถึงเมืองอังวะว่ามอญ
เมืองเมะคะตะเป็นขบถตั้งทงเมือง.

๑ ฝ่ายนายทัพนายกองตั้งมิงรามัญเมืองเมะคะตะ ก็ยกกองทัพรามัญ
คิดตามชนไปค้ำไคเมืองจิตตของเมืองหงษา แล้วยกชนไปค้ำเมืองย่างกุ้ง
เข้าค้ำค่ายล้อมเมืองไว้ ด้วยยกเข้าปล้น เจ้าเมืองย่างกุ้งต้องรบเป็น
ลำบาก มอญหักเข้าไปได้ ในเมืองกึ่งหนึ่ง พม่าค้ำค่ายในเมือง
กันไว้ ไคครึ่งเมือง ครั้นพระเจ้าอังวะทราบในหนึ่งดื่อบอก จึงให้
อแซ่ห้วนกลอพดพม่าหั้นหนึ่งยกถงมารบมอญขบถ พดทพนำอแซ่ห้วนก็
ตรงมาถึงก็เขาคัทมอญ ๆ ต้องรบสู้ไม่ได้ ก็ถาดถอยกลับถงมาเมือง
เมะคะตะ กองทัพอแซ่ห้วนก็ยกติดตามถงมา รามัญทงปวงเห็น
เหลือกำลังจะสู้พม่ามิได้ ก็ถาดครอบครวัหั้นเข้ามาฟังพระบรมโพธิ
สัตมภารณกรุงพระมหานครศรีอยุธยา แยกกันเป็นหลายพวกเข้ามา
ทางด้านพระเจดีย์ดำมองค้ำข้าง ทางด้านเมืองตากบ้าง กองทัพพม่า
ก็ยกติดตามมอญมาทุกทาง ที่ตามมาทงก็ถาดค้ำครอบครวัมอญ
กลับคืนไปได้บ้าง.

๑ ในขณะเมื่อทัพหลวงตั้งอยู่ณบ้านรแห่งนี้ จึงชวนอินทศิรนายด่าน
เมืองตากนำเอาครวัไทยมอญซึ่งหนีมาแต่เมืองเมะคะตะ เข้ามาฟังพระ

บรมโพธิสัตว์มาร พาคิ้วตมิ่งสุรายกถันซึ่งเป็นตัวนายมานั้นเข้ามาเฝ้า
 กราบถวายบังคมณพระตำหนักสวามะม่วง จึงมีพระราชดำรัสให้ตาม
 ถามว่า พระเจ้ายี่ฐานอันชื่อวักตอมบ้อมณเมืองเมาระตมะนั้น ยัง
 ปรักคดีย้อยฎา ตมิ่งสุรายกถันกราบทูลว่ายังปรักคดีย้อย จึงดำรัส
 ให้ถามว่าพระมหาเจ้ายี่เกษชาตุนเมืองย่างกุ้ง ซึ่งว่าตม้วยอดหักตง
 มานนัยกชนได้แล้วฎา ตมิ่งสุรายกถันกราบทูลว่าพระเจ้าอังวะให้ตงมา
 ปฏิตั้งขรณ์ตามมีแต่้วยังหายกชนได้ไม่ จึงดำรัสให้ถามว่าฎามาว่านาง
 รามัญบุตรคนเชญใจ อายุได้ สิบสี่ปีสิบห้ามีรูอรชรกรรม เกิดที่
 เมืองเมาระตมะนั้นม่จริงฎา ตมิ่งสุรายกถันกราบทูลว่ามีจริงอยู่ แต่
 ยังหาได้ตงขึ้นไปเมืองอังวะไม่ พอเพดาบายจึงดำรัสให้พระยายมราช
 แยกยกกองทัพไปชัตต่านอยู่ณท่าดินแดงรับคร้วมอญ กับจะได้ค้อรบ
 ทัพพมาซึ่งยกตามมอญมานั้นด้วย.

๑ ครั้นถึงณวันศุกร์เดือนอ้ายแรมห้าค่ำเพดาเข้า บันดาตฝนท่าใหญ่
 ตกเปนมหาพิไชยราชฤกษ์ จึงโปรดให้พระยาตำแหน่งวิชิตคุมพลตองพัน
 เศษอยู่รักษาเมืองตากคอยรับคร้วมอญ แล้วเสด็จทรงช้างคันพังเทพ
 ต้า ให้ย้าตราพดทัพหลวงดำเนินโดยสถตมารค ประทับวันแรม
 ไปโดยระยะทางหลายแคว้นถึงตำบลนาเพี้ยกเห็นเมืองนครด่าปาง แล้ว
 ดำเนินทัพหลวงไปอีกหลายแคว้น ถึงณวันอังคารเดือนยี่ชงตองค่ำ เสด็จ
 ถึงเมืองด่าพูน ให้ตั้งค่ายหยุดประทับอยู่ทนน.

๑ ฝ่ายไปสุพตารัฐวักกองทัพไทยยกขนมาจะตีเมืองเซียงใหม่ จึงให้
 พระยาจำบ้านแดแดนท้าวพระยาตาดทงปวง ยกกองทัพตาดพนหนึ่ง
 เปนกองนำให้ตวงมาก่อน แล้วให้ ไปมยุ่งวนเจ้าเมืองอยู่รักษาเมือง

ไปสู่พลาจึงยกกองทัพมาที่พลาเก่าพันจะยกลงมาจับทัพไทย ฝ่าย
พระยาจำบ้านกับพระยา กาวิดขุนนาง เมืองนคร ตำปาง ซึ่งเป็นกองนำนั้น
เข้ามาหากองทัพเจ้าพระยาจักรี ขอสงวนมิถึกเข้าด้วย จะกลับต่อ
รบพม่า เจ้าพระยาจักรีจึงบอกลงมาให้กราบทูตแล้ว ให้กองทัพ
พระยาจำบ้านพระยา กาวิดนำทัพขึ้นไป.

๑ ฝ่ายไปสู่พลายกกองทัพมาได้คนหนึ่ง รู้ข่าวว่าพระยาจำบ้าน
พระยา กาวิด กลับคิดร้ายไปเข้าด้วยทัพไทย จึงถอยทัพกลับไป
เมืองเชียงใหม่ แดงกองทัพเจ้าพระยาจักรียกขึ้นไปถึงแม่น้ำเมือง
เชียงใหม่ ทัพพม่ายกออกมาขุดสนามเพลาะคอยสกัดรบตามริมน้ำ
จะข้ามทัพไปยังมิได้ จึงให้หมื่นศรีศรเทพลงมากกราบทูล มีพระราช
ดำรัสสั่งให้เอาบันจากรงค์คนกตมทำร้านขึ้นยิงให้พม่าแตก แล้วจึงยก
ข้ามน้ำไป อันจะรอรออยู่มิได้ การศึกจะเนินช้า หมื่นศรีศร
เทพกลับออกไปบอกตามรับสั่ง พอกองทัพหน้าคทัพพม่าแตกยกข้ามน้ำไปได้
ตั้งค่ายล้อมเมืองได้สามสัปดาห์แล้ว เจ้าพระยาจักรีจึงให้พระยาธิเบศ
บดตั้งมากกราบทูลพระกรุณาให้ทราบ.

๑ สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทรงพระโสมนัส จึงพระราชทานม้า
พระที่นั่งกับพระแสงปืนต้นบอกหนึ่ง ไปให้เจ้าพระยาจักรี แล้ว
พระราชทานพระแสงปืนต้นอีกสองบอก ไปให้เจ้าพระยาสุรสีห์บอกหนึ่ง
เจ้าพระยาสุรสีห์บอกหนึ่ง ครั้นค่ำตงเพลาห้าทุ่มเศษ จึง
ดาวดำมืดเห็นเจ็ดคนเป็นม้าแสดหนึ่งขี่ม้าเข้ามาแต่บ้านพวน บอกให้กราบ
ทูตว่ากองทัพพม่าประมาณสองพันยกมาแต่เมืองเมาะตะตามคว
มอญเข้ามาทางบ้านนาเกาะคอกเหล็กด่านเมืองตาก จึงดำรัสให้พระ

เจ้าหลานเธอรามด็กษณ์เป็นแม่ทัพ ถือบถพันแปดร้อยเศษยกไปทาง
บ้านจอมทอง คัดตงไปบ้านนาเกาะดอกเหล็ก ต่พพมาซึ่งยก
เข้ามาหน.

๑ ครนรุ่งชนจิงเจ้าพระยาด้วรคโถกตงมาแต่ค่ายล้อมเมือง เชียงใหม่
นำเอากระสุนปืนทองคำตองกระสุน ซึ่งพมายิงออกมาแต่ในเมืองมา
ทุดเกล้า ๆ ถววยด้วกราบถววยบังคมตากดับไป จิงทรงพระอิฐฐาน
ด้วด้งให้พราหมณ์เอากระสุนปืนทองคำทงคุ่นั้น ไปประกาศแก่เทพยดา
ในบริเวณพระมหาธาตุในเมืองลำพูน แต่ให้ฝังไว้ณที่ไถด้พระมหา
ธาตุหน.

๑ ในวันนั้นพระเส่มย์นคราในเจ้าพระยาด้วรคโถก บอกรัษการ
ตงมาราบทุดว่า ได้เกิดยกล้อมดาวชาวเมืองลำพูนเมืองเชียงใหม่
ซึ่งแตกหน่ออกอยู่ปามาเข้าหาเป็นอันมาก ทงครอบครัวด้งห้าพันเศษ
ด้มด้จพระพุทชเจ้าอยู่หัวด้วรด้วรเสฐิฐด้คิบัญญัติพระเส่มย์นครา แต่
ทรงพระกรุณาโปรดคิงให้เป็นพระยาอักษรวงษ์ ให้คุมพวกดาวซึ่งมา
เข้าเกิดยกล้อมหน จัดเอาแต่ที่ด้กรรจไปเข้ากองทัพเจ้าพระยาจักรี
ด้พมาณเมืองเชียงใหม่.

๑ ครนณวันจันทรเดือนอ้ายชนแปดคำเพดาบาย จิงพระราชฤทธา
นนคถอหนงด้บออกมาแต่กองทัพพระยาคำแห่งวิชิต ซึ่งตงอยู่รักษา
เมืองตาก ว่าณวันพุฒเดือนยชนเก้าคำ ด้วรณเทวกับทามุมวย
ด้องนาย พาครัวรามัญเข้ามาถึงเมืองตากเป็นคนห้าสิบคน ให้
การว่ามาแต่เมืองเร็ง ครอบครัวชายหญิงประมาณพันเศษ ครน
มาถึงตำบลตอวาบพมาคามมาทนด้รับพุงกัน แต่จักกายวอซึ่งเป็น

นายใหญ่มานับถึบ้นตาย พวกครัวท่งปวงแตกหนีกระจัดพิศพรายตาม
 มาข้างหลัง เข้าทางบ้านนาเกาะดอกเหล็ก อนึ่งดาวชาวพอนนาหง
 ก็แตกเข้ามาทางด้านตอง ครอบครัวชายหญิงร้อยสี่สิบคน ผู้
 รักษาด้านตองก็น้อยตัว แดบ้านนาเกาะดอกเหล็กก็ห้ามผู้อยู่รักษาไม่
 ครั้นได้ทรงทราบในโบบอก จึงให้ มหนังสือรบสั่งไปหากองทัพพระเจ้า
 หาดานเธอรามดึกษณกตบมา แด้วให้ มหนังสือรบไปตั้งพระยาตำแหน่ง
 วิชิต ให้แบ่งทัพยกออกไปตั้งอยู่ณบ้านนาเกาะดอกเหล็ก เกิดยกล้อม
 ดาวมอญซึ่งแตกค่นมานั้นประมวญเข้าไว้ แด้วออกคอยกำวตักคตทัพ
 พม่าอันคิดตามครัวมาให้แตกฉานไปจึงได้.

๑ ครั้นถึงณวันพุ่มเดือนยชนค้ำหนึ่ง จึงเจ้าพระยาจักรให้พระยา
 วิจิตรนาวีตั้งมากรบทุกว่ กองเจ้าพระยาจักรวรศโตยกเข้าตั้งค่าย
 ล้อมเมืองด้านตักฝ่ายใต้ได้สองค่าย แดด้านรัฝ่ายตะวันออก ตะวันออก
 ตกหนักให้กองทัพหัวเมืองท่งปวงเข้าตั้งค่ายล้อม ชักปืนกาถึงกน
 กระทบตตตองด้านแล้ว ยิ่งแต่ด้านตักฝ่ายเหนือด้านเดียว ถ้า
 ยกเข้าตั้งค่ายเห็นจะได้ รบกันเป็นสำมารถ แม้นได้ ท่วงที่จะกรูเข้าหัก
 เขาเมืองทเดียว.

๑ ส้มเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวได้ทรงสดับไม่เห็นด้วย คำนว่พม่าตั้ง
 ค่ายรบอยู่ในเมือง ซึ่งจะกรูเข้าไปนนเกิดออกจะเสียที ทแกตัวทหาร
 ก็ระลอยกำตักถ้าย่อหย่อนตง ถ้าล้อมรอบเมืองได้แล้วจะหักเข้าที่ไหน
 ก็ให้ตงหนาทำเข้าไปเฉพาะทนน แดบรรดาค่ายท่งปวงให้ชุกคตงชวาก
 กนชัคค แต่ซึ่งค่ายประชิดจะได้วางปืนเกณฑ์ห้ามน ให้ชุกคตอง
 เติบงบ้นพม่า ให้ตักค่ายใดซึ่งเข้าตักโกตเมืองได้ ก็ให้ชุกคตองไปรบ

ชวากกระจับที่ค้ายนั้น แม่นซาคักจะยกออกมาหักค้ายก็ให้ได้ดู
 คิดตามเขาเมืองที่เดียว พระยาวิจิตรนาวีก็กราบถวายบังคมลากลับไป
 แจงขอรบตั้งแก่เจ้าพระยาจักรี ๆ ก็จัดแจงการทวงปวงตามกระแด้พระราษ
 ดำรัสตั้งไปนั้น.

๑ ฝ่ายไปสู่พตา โปมยุง่วน ก็ให้นายทัพนายกองพม่ายกพดทหาร
 ออกมาตั้งค่ายรับนอกเมืองเป็นหลายค่าย แด้วยกออกปล้นค่ายเจ้า
 พระยาจักรีซึ่งตั้งอยู่ด้านตะวันออกในเขตตากวางวัน เจ้าพระยาจักรี
 มิได้ครั้นคราม นิ่งเด่นหมากรุกอยู่ในค่าย พดางร้องตั้งพดทหาร
 ให้วางปืนใหญ่หนีออกไปจากค่ายยิงพม่า ๆ ถูกปืนล้มตายลงมากจะปล้น
 เขามิได้ ก็ถอยกลับเข้าค่าย.

๑ ครั้นวัน ๗ ๓ ๒ ค่ำเพลาข่ารุ่งเช้า จึงส่งเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว
 ก็ทรงเครื่องราชวิภูติดำสำหรับราชรถยทุท ทรงราชอาวสุธรรพเสด็จ
 ก็เสด็จทรงช้างคันพดาศเช่นทรบรยงก็เป็นราชพาหนะ ให้ยาควาด
 นิกรทัพหุดวงจากค่ายริมเมืองดำพูนชนไปณเมืองเชียงใหม่ หยุดประทับ
 ร้อนณพดัมพลาไสยในค่ายนอกก โกลดเมืองเชียงใหม่ทาง ๓๕๒ เดือน
 แด้วดำเนินทัพหุดวงไปประทับณค่ายม่นริมน้ำโกลดเมือง ในวันนั้นเจ้า
 พระยาจักรีแม่ทัพนายกองพดทหารออกค้ค้ายพม่า ซึ่งออกมาตั้งรับนอก
 เมืองด้านตะวันออก แดกหนีเข้าเมืองท่งตั้ง แดกของเจ้าพระยา
 สุรัสดีห์ ซึ่งตั้งค่ายตรงประตูทำแพก็ยกออกค้ค้ายพม่าแดกท่งตามค่าย
 ดำรวจผู้ไปตรวจการมารวมทูล ส่งสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทรงพระ
 โด่มนัค ยกพระหัตถ์ค้ค้มพระเพดาท่งตั้งช้าง ดำรัสสุวรรณเสริญเจ้า

พระยาทั้งสองว่าจะว่าพดฏาของดิฉันในครั้งนั้น ครั้นค่ำเพดายามเศษ
 ไปสู่พลาตไปมยุ่งวนเจ้าเมืองเชียงใหม่ ก็พาครัวหนีออกจากเมือง
 ทางประตูข้างเผือก คำนายเจ้าพระยาสุวรรณคโถกซึ่งตั้งต้อมยังไม่
 ตระหนอต เบียดเสียดเยียดคยกันคายนที่ประตูเมืองประมาณต้องร้อยเศษ
 พวกพดทัพไทยออกไล่ตามจับพม่า แต่ชิงเอาครัวรอดได้เป็นอันมาก
 ครั้นรุ่งขึ้นณวัน ๑ ๓ ๒ ค่ำเพดาเช้า จึงส่งเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวเสด็จ
 ทรงช้างพระที่นั่งไปทอดพระเนตรค่ายซึ่งตั้งต้อมเมืองเชียงใหม่ แต่ทว่า
 พระยานายทัพนายกองทั้งปวงมาเฝ้ากราบถวายบังคมพร้อมกัน จึงมี
 พระราชดำรัสถามว่าพม่ายกทัพหนีไปครั้งนั้น ด้วยอุบายความคิดแต่ฝีมือ
 ของผู้ใด เจ้าพระยาจักรีแต่ทว่าพระยานายทัพนายกองทั้งปวงพร้อม
 กันกราบทูลว่า ซึ่งพม่าแตกหนีไปครั้งนั้นด้วยพระราชกฤษฎาเดชาานุภาพ
 เป็นแท้ เพราะเหตุพระสงฆ์ในเมืองออกมาบอกข่าวพระพุทธเจ้าทั้งปวงว่า
 ณวัน ๖ ๓ ๒ ค่ำกตางคืนเพดายามเศษ บังเกิดอัศจรรย์ในเมืองเชียงใหม่
 แผ่นดินไหว พอรุ่งขึ้นทัพหลวงก็เสด็จมาถึงเมือง จึงทรงพระกรุณา
 โปรดพระราชทานฉลองพระองค์เข้มขามกับผ้าสำน แก่เจ้าพระยาจักรี
 เจ้าพระยาสุรดีให้ทั้งสองเป็นรางวัลเสมอกัน แล้วให้ปลุกษาโทษเจ้า
 พระยาสุวรรณคโถกซึ่งมิได้ปลงใจในราชการสงคราม ตั้งค่ายไม่ตระหนอต
 คำนวณ ไฉนทางให้พม่าหนีไปได้ ให้ตั้งพระราชอาชญาเขียน ๕๐ ที่
 แล้วจำครบไว้ แต่เมื่อสำเร็จราชการศึกได้เมืองเชียงใหม่ครั้งนั้น ได้
 ปืนใหญ่น้อยต้องพันร้อยตีบอก ซึ่งส่งตามตีบส่งคู่ ม้าต้องร้อยม้า
 ไทยมอญห้าร้อยครัว ไทยชาวเมืองสุวรรณคโถกห้าร้อยเศษ จึงดำรัสว่า

พวกครัวสัตว์โรคโศกเป็นขบถต่อแผ่นดิน นำทัพพม่ามาตีเมือง จะเอา
ไว้ไม่ได้ ให้คัดออกเสียทั้งสิ้น ท้าวพระยานายทัพนายกองทั้งปวง
กราบทูลขอพระราชทานชีวิตไว้เป็นศพหน้าข้าง.

๑ ครั้นวัน ๔ ๒ คำเพลาเช้า จึงเสด็จพระราชดำเนินเข้าไป
นมัสการพระพุทธปฏิมากรพระสีหิงค์ในเมืองเชียงใหม่ ทอดพระเนตร
เรือนไปมยุ่งวนเจ้าเมือง แด่พอดดาวชาวเมืองบอกแก่พวกข้าหลวงว่า
แต่ก่อนมาเทศกาดเดือนยี่ในแม่น้ำเมืองเชียงใหม่เคยตงขอด แด
บดินนาชนประมาณศอกหนึ่งเป็นอัครจรย จึงเสด็จออกมาประทับอยู่
ณพระตำหนักในค่ายนอกเมือง.

๑ ครั้นวันพฤหัสบดีเดือนยี่แรมสามค่ำ จึงทรงพระกรุณาโปรด
ตั้งพระยาจำบ้าน เป็นพระยาวิเชียรปราการ ให้ถืออาชญาสิทธิ
ครองเมืองเชียงใหม่ ให้พระยาดังพร้าวผู้หลานเป็นพระยาอุปราช น้อย
โพธิเป็นพระยาราชวงษ์ ให้พระยาดำพันเป็นพระยาไวยวงษา ถือ
อาชญาสิทธิครองเมืองตามเดิม น้อยค่อมค้อมผู้น้องเป็นพระยาอุปราช
ให้พระยาภาวดีถืออาชญาสิทธิครองเมืองนครด่าปาง คำโถมผู้น้องเป็น
พระยาอุปราช น้อยธรรมนึ่งอีกคนหนึ่งเป็นพระยาราชวงษ์ ยังน้อง
อีกสี่คน ชื่อคำทิพหนึ่ง หมูดำหนึ่ง คำพันหนึ่ง บุญมาหนึ่ง
ให้เป็นผู้ช่วยราชการ แดว ๔๐ พระราชทานเครื่องยศโดยควรแก่ถา
นาผู้ศักดิ์ใหญ่ผู้ช่วย โปรดให้เจ้าพระยาจักรีช่วยจัดแจงราชการบ้าน
เมืองทั้งปวงให้ราบคาบเป็นปรกติก่อน.

๔๐ เดิมว่า โปรดพระราชทาน

๑ ครั้นณวัน ๒๕ ค่ำ เพศเข้า จึงเสด็จดำเนินทัพหลวงกลับจากเมืองเชียงใหม่ ตงมาหยุดประทับแรมอยู่ณตำบลปาง ทรง ^{๔๑}นมัสการดาพระมหาธาตุ ทรงถวายสักการบูชาด้วยดอกไม้ทองเงิน แล้วถวายครุฑดาวสืบเจ็ดคนเป็นข้าพระไว้ปฏิบัติพระมหาธาตุ.

๑ ครั้นณวัน ๓๑ ค่ำ จึงพระเชษฐทองบอกข้าราชการขึ้นไปกราบทูลว่า ทัพพม่ายกเข้ามาทางด่านแม่ตำเมา จึงเสด็จดำเนินทัพหลวงรีบตงมาถึงเมืองตากณวัน ๕ ค่ำ คำว่าไว้ให้หลวงมหาเทพเป็นแม่ทัพ กับเจ้าหมื่นไวยวรนาถ ถือพลต้องพันยกรีบไปตีทัพพม่าซึ่งยกมานั้น พอเพศาค่าทัพหลวงมหาเทพยกไปตั้งกองทัพพม่าซึ่งยกเข้ามาทางด่านแม่ตำเมาณนั้นแตกไป จึงบอกหนังสือมาให้กราบทูล คำว่าไว้ให้นายควรรักษ์ศรีวิชัยเวรมหาดไทย ตงเรือรีบตงไปบอกพระยาตำแหน่งวิชัย ซึ่งตั้งทัพอยู่ณบ้านรหังโตเมืองตากนั้น ให้เร่งยกกองทัพออกไปกำจัดกัณฑ์ทัพพม่าซึ่งแตกไปนั้น ในขณะที่เรือพระที่นั่งยังจอดอยู่ ณท่าสอหมะม่วงบ้านรหัง หาทันขึ้นไปรีบเสด็จถึงเมืองตากไม่ ครั้นคำตงเพศต้องยาม จึงเสด็จตงทรงเรือจมน้จกรมวังต้องตงมาพบเรือนายควรรักษ์ขึ้นไป นายควรรักกราบทูลว่าเห็นกองทัพอยู่ริมน้ำได้ยินเสียงพม่าเหวี่ยง ก็ทรงพระวิตสงไสย จึงดำไว้ให้นายควรรักษ์เป็นเรือนำ ๆ เสด็จตงไป จึงพบเรือตรงได้พม่าเมืองเชียงใหม่พระเพชรปานนี้ คุมมาหยุดจอดอยู่ ให้พม่าให้ชานยาม ก็เสด็จต้องตงมาพอเรือพระที่นั่งกระทบคอต่อมตง เสด็จขึ้นหน้าหาดทราย พบนายชานยามเกิดตครนึ่งฝั่งไฟอยู่ นายชอุวถวายผ้าผืนหนึ่งเสด็จพระชงฆ์เสด็จพระบาท

จึงหัตถวงราชโกษาเชิญห่อพระภูษาซึ่งซุ่มนำมาแก้ออก เห็นพระภูษา
 ด้านองค์หนึ่งแห่งปรกคืออยู่เป็นองค์จรรยาหนัก จึงน้อมนำเข้ามาถวาย
 แล้วเสด็จพระราชดำเนินด้วยพระบาทมา โดยทางสถลมารค ถึงตำหนัก
 ส่วนม่อมวงบ้านรแหง จึงดำรัสให้ข้าราชการปฤษาคุณ โทษนายควร
 แลข้าราชการทรงปวงปฤษาว่า ทรงพระกรุณาใช้ไปราชการ นายควร
 มิได้พิจารณาให้ถ่องแท้ เอาความมาราบทอดด้วยเสียงพม่าเห็น
 เป็นความผิดโทษมีแก่นายควร อนึ่งนายควรได้ โดยเสด็จพระราช
 ดำเนินเป็นเพื่อนพระองค์ในคราวกันดารนั้น เป็นความชอบคุณมีแก่นาย
 ควร แลคุณกับโทษพอกดลบกัน ประการหนึ่งซึ่งนายชุตศรได้
 ถวายผ้าตายได้เซ็ดพระสงฆ์เซ็ดพระบาทเมื่อนั้นคราวนั้น เป็นความชอบ
 มีแก่นายชุตศร จึงโปรดพระราชทานเงินตราห้าคำตั้งแก่นายชุตศร
 เป็นบำเหน็จ.

๑ ครั้นณวัน ๗^๕ คำ เพดาเข้า จึงทรงพระกรุณาพระราชทานเงิน
 แจกราษฎรชาวบ้านรแหงสี่พันหกร้อยใหญ่ทั้งเด็กเฒ่าคนดะดั่ง จึงพระยา
 คำแห่งวิสิทกรบาททุกถ้าวโทษพระยานนทบุรีซึ่งเป็นลูกกอง ว่าหตบ
 หักย่อยข้อต่อการสงครามเกรงกตัญชาติก็ จึงให้ตั้งพระราชอาชญา
 เชี่ยนพระยานนทบุรีร้อยที่ แล้วให้จำกรมตั้งลงไปณกรุงให้ประหาร
 ชีวิตเสีย.

๑ ครั้นณวัน ๕^๗ คำ จึงเสด็จไปทรง^{๕๒}นมัสการพระพุทธปฏิมากร
 ณวัดกลางวัดดอยเขาแก้ว แล้วครั้นถามพระดั่งซึ่งเป็นผู้เป็นเจ้าจำได้ฤาไม่
 เมื่อโยมยังอยู่บ้านรแหงนี้ โยมยกรมิ่งแก้วชนชู้ไว้ กระทำดีคยาธิฐาน

๕๒ เดิมไม่มี

เดียงบารมว่า ถ้าจะได้ครีฑ์แก่พระปรมาภิเศกดมโพธิญาณในอภาค
 กาดเป็นแท้แล้ว ข้าพเจ้าจะตรึงแก้วเข้บตันขอจงให้แตกเนาะที่จุก
 จะได้ทำเป็นพระเจดีย์ฐานบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ครั้นอธิฐานแล้วด้
 เข้บ ตรึงแก้วก็แตกที่จุกคุดุชฐานนั้น เป็นอัศจรรย์เห็นประจักษ์ พระ
 องค์ถวายพระพรว่าจริงดังกระแด้พระราชดำรัสนั้น ครั้นวัน ๕ ๓ ค่ำ
 จึ่งได้จตุรงเรือพระที่นั่งตองมา โดยทางชดमारค ห้าแวงถึงกรุงธนบุรี
 มหานคร.

๑ ฝ่ายข้างกรุงรัตนบุรีองวะ พระเจ้ามังระตงมาณเมืองย่างกุ้ง
 กระทำกรณครยอดพระมหาเจดีย์เกษธาตุ ฝ่ายเด้นาบคี่ซึ่งอยู่รักษา
 เมืององวะบอกตงมาว่าพระยาหงษาจดี พระยาอุปราชา กับตตะ
 เก็งแตรามัญทงปวง ซึ่งกวาดชนไปไว้ครังคเมืองหงษาจดีได้แต่ครัง
 แผ่นดินพระเจ้ามังระตงนั้น คิดกันเป็นขบถ เห็นว่าเด็คจไม่้อยจะยก
 เข้บตันเขาเมืองข้างหลัง บัดนี้จับจำไว้สิ้นแล้ว พระเจ้ามังระจึ่งให้
 มี่หนึ่งถือคอบชนไป ให้ประหารชีวิตพระยาหงษา พระยาอุปราชา
 แตตตะเก็ง ต้มิงรามัญคัวนายซึ่งร่วมคิดกันเป็นขบถนั้นเสียให้สิ้นแล้ว
 ให้ข้าहतวงมาเว้งกองทัพออแซหุ่กซึ่งตงอยู่ณเมืองเมาะตมะนั้น ให้ยก
 คามมอญขบถเข้บตันเขาเมืองไทยให้ ได้ อแซหุ่กจึ่งให้ขุยกุงหุ่ก
 เป็นแม่กองทัพนำ กับอุคุมตงหจจัว ๑ ปคันเตช ๑ เมียนหุ่ก ๑
 อคุงหุ่กมุงโยะ ๑ เนมโยแมงตะนรทา ๑ ยุขยองไม้ ๑ ถือพต
 หัวพันยกถ่วงมาก่อน แล้วให้คแคงมรหนองเป็นเชอวงษ์พระเจ้าองวะ
 กับหม่องจ้ายิต ถือพตตามพันอีกทัพหนึ่งยกหุนมา แดกงนำพม่า
 ยกตามครวิมอญเข้บตันเขาคกองทัพไทย ซึ่งตงค้ายอยู่ ณทำดินแดงนั้น แดก

พระยายมราชแม่ทัพยกถอยลงมา แล้วบอกเข้ามาให้กราบทูลว่าพม่ายกทัพใหญ่มาเหนือกำลังจะค้ำทานค้อมรบ ขอพระราชทานกองทัพเพิ่มเติมไปช่วย จึงดำรัสให้พระเจ้าตากเรือพระองค์เจ้าจุ้ย กับพระยาธิเบศร์เป็นแม่ทัพ ถือบดตามพม่ายกไปตั้งค่ายรับณเมืองราชบุรี.

๑ ขณะนั้นพระยายมราชบอกส่งพระยาอโศกยรณฤทธิหนึ่ง พระยาเพชรบุรีหนึ่ง หาดวงด้อมบดบาทหนึ่ง หาดวงดำแดงฤทธาหนึ่ง ทงตีนายซึ่งแตกพม่าเข้ามาชน แต่พระยาสุนทรพิพิธหนึ่ง หาดวงรักษมณฑลหนึ่ง พระยาสุพรรณบุรีหนึ่ง พระยากาญจนบุรีหนึ่ง พระยานครไชยศรีหนึ่ง ทงห้านายยังไม่พบตัว จึงดำรัสให้จับเอาบุตรภรรยาฆ่าจำไว้ ให้ทำราชการแก้ตัวส่งไปเข้ากองพระเจ้าตากเรือแต่พระยาธิเบศร์ แล้วดำรัสให้พระเจ้าหลานเธอรามดัดขันธ์ ถือบดตามพม่ายกไปช่วยพระเจ้าตากเรือ คิดอ่านการสงครามเอาไชยชนะให้จงได้ ถึงณวัน ๒๕ ค่ำเพลาเช้า เสด็จจงพระตำหนักแพ ให้เรือตำรวจขึ้นไปเร่งกองทัพซึ่งกลับมาแต่เมืองเชียงใหม่ ยังดำหาดังอยู่ตามเสด็จมาไม่ทันนั้น ให้เร่งรีบลงมาโดยเร็ว อย่าให้ใครแวะเข้าบ้านเป็นอันตราย ถ้าผู้ใดแวะเข้าบ้านจะประหารชีวิตทีเดียว แต่เรือท้าวพระยาพระหาดวงชุมนุมข้าราชการทงปวงนั้น ก็รีบเร่งลงมาถึงนำพระตำหนักแพ พอกราบถวายบังคมลาแล้ว ก็บอกพระหัตถ์สั่งให้รีบออกไปเมืองราชบุรี.

๑ ขณะนั้นพระเทพโยธาฯอดเรือแวะชนบ้าน ตำรวจจงมากกราบทูลทรงพระโกรธ ดำรัสให้เรือตำรวจรีบไปเอาตัวมาในทันทีนั้น แล้วเอาตัวพระเทพโยธาฯชนมัตไว้กับเส้าพระตำหนักแพ ทรงถอดพระแสงดาบ

ออกพ้นพระเทพโยชาด้วยพระหัตถ์บนพระตำหนักแพ คีรีชาตคกตง
ให้ตำรวจนำเอาคีรีไปเสียบประจานไว้ที่หน้าบ่อนวิไชยประสิทธิ์ แดศพ
นั้นให้ทั้งน้ำเต้า อย่าให้ใครดูเยี่ยงอย่างสืบไป.

๑) ฝ่ายพวกรามัญซึ่งหนีพม่ามานั้น พระยาเจ่ง คตะเสียง คตะเถตบ
กับพระยาตากเมือง ซึ่งหนีเข้ามาครั้งกรุงเก่า พม่าตีกรุงได้ ๆ
ตัวกลับไป แต่สมิงรามัญนายไพร่ทั้งปวงพากันเข้ามาทุกด้านทุกทาง
ให้ข้าหลวงไปรับมาถึงพระนครพร้อมกันแล้ว ทรงพระกรุณาให้ตั้งบ้าน
เรือนอยู่แถวเมืองนนทบุรีบ้างเมืองสามโคกบ้าง แต่ตั้งกรรจจัดได้สามพัน
โปรดให้หลวงบำเรอภักดีครั้งกรุงเก่าเป็นเชลยรามัญ ให้เป็นพระยา
รามัญวงศ์เรียกว่าจักรมอญ ควบคุมกองมอญใหม่ทั้งสิ้น แต่โปรด
ให้พระราชทานตราคุมห้ามสรรพากรขนอนตลาดทั้งปวง ให้ค้าขาย
ทำมาหากินเป็นสุข แล้วให้เกณฑ์พระยารามัญวงศ์คุมกองมอญยก
หนุนออกไปต่อรบพม่าอีกทัพหนึ่ง แล้วโปรดให้มีตราขึ้นไปหากองทัพ
เจ้าพระยาจักรี แลทัพหัวเมืองฝ่ายเหนือเมืองค้วนออกทั้งปวง ให้
เร่งรีบยกตงมาช่วยราชการสงคราม.

๑) ฝ่ายเจ้าพระยาจักรีอยู่ณเมืองเชียงใหม่ แต่พระยาเชียงใหม่
พระยานครดำปาง บอกว่าเมืองน่านผู้คนมากยังมีได้มาเข้าสวามิภักดิ์
เจ้าพระยาจักรีจึงให้พระยาอุปราชเมืองเชียงใหม่เมืองนครดำปาง กับ
ขุนนางไทยข้าหลวงไปเจรจาเกลี้ยกล่อมพระยาน่านโดยดี พระยาน่าน
ก็ยอมเข้าสวามิภักดิ์ขอขึ้นเป็นข้าขอบขัณฑสีมา แล้วแต่งขุนนาง
สองนายให้ตั้งมาเฝ้าด้วย พอข้าหลวงถือตราขึ้นไปหากองทัพกลับแต่

เกณฑ์ทพหิวเมืองทงปวง เจ้าพระยาจักร์แดงทวงพระยาพระหิวเมือง
ทงทตยักจิดแจงกองทัพทุก ๆ เมืองยกตงมาตามพระราชดำรัสให้หามน.

๑ ฝ่ายกองทัพพม่าก็ยกแยกกันไป เทียวได้จับผู้คนครอบครัวณแขวง
เมืองกาญจนบุรี เมืองราชบุรี เมืองนครไชยศรี เมืองสุพรรณบุรี
ทุกบ้านทุกตำบล.

๑ ครั้นณวัน ๓๖๓ ค่ำ กรมการเมืองนครไชยศรีรับบอกเข้ามากราบ
ทูลว่า พวกตำรวจหัดงตองตราพระราชดำรัสไปเมืองสุพรรณบุรี ถึง
ตำบลบ้านภุมพพม่าประมาณสามสี่คนมาได้ก็วิ่งหนี กระตอผ้าซึ่ง
ได้หนังสือของตราหนคหายเสีย พม่าเข้าดอมบ้านภุมอยู่ แต่นายพูน
นายดำ นายแก่น สามคนหนีได้ นายพรมนั้นหายไปไม่พบกัน ส้มเด็จพระ
พุทธเจ้าอยู่หัวจึงดำรัสให้พระยาพิไชยโสดรรยผู้ว่าที่กรมท่า ยก
กองทัพพันหนึ่งไปเมืองนครไชยศรีศทพพม่าซึ่งยกมานั้น.

๑ ฝ่ายทัพพม่าซึ่งยกมาทาง เมืองกาญจนบุรีมาตั้ง ค่ายใหญ่อยู่ณปาก
แพรก แล้วแบ่งทัพมาตามพันเศษ ยกเข้ามาตั้งค่ายอยู่ณบ้านนาง
แก้วแขวงเมืองราชบุรีตามค่าย ทัพพระยาบรมราชก็เลิกถอยเข้ามา พระ
เจ้าตากเธอกับพระยาธิเบศบตี จึงให้หลวงมหาเทพเปนกองนำคุมพล
พันหนึ่ง ยกไปตั้งค่ายประชิดโอบค่ายพม่าด้านตะวันตก แลทัพ
พระเจ้าหลานเธอกรมดกษณพันหนึ่ง ยกไปตั้งค่ายประชิดด้าน
ตะวันออก พระเจ้าตากเธอกับพระยาธิเบศบตีตั้งค่ายมั่นอยู่ณโคก
กระต่าย แล้วบอกขอราชการเข้ามากราบทูลพระกรุณาให้ทราบ.

๑ ครั้นถึงณวันอาทิตย์เดือนสามแรมสิบเอ็ดค่ำ ได้มีทัพไชยฤกษ์
ซึ่งสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวก็เสด็จทรงเรือ พระที่นั่ง กรมยาวสิบสามวา

พร้อมด้วยเรือท่าวงพระยาข้าทูลตองรุ้พระบาทเป็นอันมาก เด็ดจยก
 พยุหยาตรานาวาทัพ ด้รพด้วยพลโยธาหาญแปดพันแปดร้อยเศษ
 จากกรุงธนบุรีไปโดยทางชลมารค หยุคประทับพิพัฒน์พลาณเมืองสาคร
 บุรีคยนาชน ครันคำเพดาห้าทุ่มจึงให้เคลอนกองทัพไป เพดารุ่ง
 เข้าเข้าที่เสวณวัดกลางค่ายบางกุ้ง เพดาบ่ายโมงเศษเด็ดจไปถึงค่าย
 ม่นเมืองราชบุรี คาร์คให้พระยาวิจิตรนาวีไปด้บข่าวราชการณค่ายบ้าน
 นางแก้ว แล้วเกณฑ์ท่าวงพระยานายทัพนายกอง ยกพดทหารหนุน
 เพิ่มเติมไปต้อมค่ายอีกเป็นหลายทัพหลายกอง.

๑ ฝ่ายคแคงมรหน่องยกกองทัพด้ามพัน คิดตามทัพพระยายมราช
 เข้ามาคังค่ายอยู่ณปากแพรก อแซหัวนุกเกณฑ์กองทัพมาทัพรามัญ
 หนุนเพิ่มเติมมาอีกพันหนึ่ง แดกองพระยายมราชนั้นถอยดงมาคังค่าย
 อยู่ณดงวังหนองขาว ต้มเด็ดจพระพุทธเจ้าอยู่หัวจึงคาร์คให้พระยา
 ด้หราชเคโซ กับพระยาอินทรวชิตเจ้าเมืองวิเศษไชยชาญ ถือพด
 ด้องพันยกหนุนไปช้วยกองทัพพระยายมราช.

๑ ครันณวัน ๓ ๓ ๓ ค่ำ จึงพระยาวิจิตรนาวีซึ่งไปด้บราชการณค่าย
 บ้านนางแก้ว ถด้บมากกราบทูลว่าพม่าประมาทฝีมือไทย หนึ่งให้คัง
 ค่ายต้อมมิได้้อกรบพุ่ง ให้ร้องถามออกมาเป็นภาษาไทยว่าคังค่าย
 ม่นแล้วฤยง ฝ่ายข้างเราร้องบอกไปว่ายังไม่คังม่น บคินคังค่าย
 ต้อมค่ายพม่าไว้รอบแล้ว ครันคำเพดาสามยามเศษ จึงเด็ดจยก
 พยุหโยธาทัพจากค่ายเมืองราชบุรี ไปทางวัดอรุณญิก ประทับร่อน
 ณพลับพลาค่ายศาลาโคกกระต่าย ครันรุ่งเช้าจึงเด็ดจไปประทับแรม
 ณพลับพลาค่ายวัดเขาพระคยฟังข่าวราชการอยู่ท่น ๑ แดพม่าหายก

ออกค่ายไทยไม่ หนึ่งให้ตอมควมัจฉิตระมาทว่าไทยฝม้ออน จะ
ออกตีเมื่อไรจะแตกเมื่อนั้น จะได้จับผู้คนได้มาก ฝ่ายทัพไทยก็ตั้งค่าย
ตอมไว้ถึงด้ามชน.

๑ ครั้นวัน ๕ ๖ ค่ำ เพตาเข้า จึงเสด็จพระราชดำเนินพยุห
ยาตราทัพไปทอดพระเนตรถึงค่ายตอม พระยารามัญวงษ์ หดวง
บำเรอภักดิ์ หดวงราชเส่นามาเฝ้า จึงดำรัสสั่งให้ ไปตั้งค่ายรักษา
หนองน้ำเขาขงมูไว้ ในวันนี้ชนปลัดเมืองราชบุรีบอกเข้ามากราบทูล
ว่า ทัพพม่ายกเข้ามาทางประตูตำบลบ้านด่านเจ้าขัวว จับชาวด่าน
ไปได้สองคน จะยกกลับไปฤจะตั้งอยู่ประการใดยังมีได้ทราบ จึง
ดำรัสสั่งพระเจ้าตากเรือกับกองทัพเจ้านพระยาราชาศรี ให้ยก
ไปรักษาค่ายเมืองราชบุรี แล้วให้ รอค่ายเป่าตองไปตั้งริมน้ำให้ สัน
ให้ปักชวากหนามจงมาก แล้วให้กองเจ้าพระยาอินทรอไทยยกไป
รักษาหน้าเขาขัวพรานตั้งค่ายอยู่ด้ามค่าย เพตาคำจวนหนพม่ายก
ออกตีค่ายเจ้าพระยาอินทรอไทยครั้งหนึ่งแล้วแตกถอยไป ในคืนนั้น
พม่ายกออกตีถึงด้ามครั้ง ได้รับกันเป็นด้ามารถ จับพม่าได้เป็น
ด้ามคน เจ็บป่วยด้ามมากไปเป็นอันมาก จึงบอกข้อราชการเด
ส่งพม่ามาถวายเป็น ครั้นความได้ทราบ ^{๔๓} จึงให้เตรียมพลทหารจะเสด็จ
ยกไปช่วยเจ้าพระยาอินทรอไทย จึงพระยาเทพอรชุน หดวงคำเกิง
รณภพทูลห้ามไว้ รัชชาส่าจะยกไป ครั้นรุ่งขึ้นจึงดำรัสให้เกณฑ์
ทหารกองในกองนอก แดกกองอาจารย์ กองทนายเด็กได้ ๗๕๕ คน
ให้พระยาเทพอรชุน หดวงคำเกิงรณภพ ยกไปเพนกองโจรไปช่วย

๔๓ เดิมว่า ได้ทรงทราบ

เจ้าพระยาอินทรอโยธย แล้วให้ถามพม่า ๆ ให้การว่านายทัพซึ่งยก
มาตคายัถระนันน ชื่อเนมโยแมงฉะนรธา ถือพตพินหนึ่ง ซึ่ง
ตงค้ายอยู่ณบ้านนางแกวณน นายทัพซึ่งขอกองหัวน ถือพตตองพิน
เค็ช ซึ่งตงค้ายอยู่ณปากแพรกนน นายทัพชอตแคงมรหนองเปน
เชอพระวงษ์พระเจ้าองวะ กับหม่องจ้ายิต พตประมาณถ้ามพินเค็ช
ยังทัพพินมาอีกเปนนมมาก แดททางทวายนนก็ยกมาอีกทัพหนึ่ง แต่
นายทัพซำพเจ้ามิได้ รุจกช้อ จึงโปรดให้พระนรงค์วิชิตไปคัตเอาคัค๊ะ
พม่าซึ่งถูกบั้นตายนค้ายเขาซัวพราน ไปเสียบไว้หน้าค้ายประชิดให้
รอบ แล้วสั่งให้ประกาศนายทัพนายกองค้ายด้อมทั้งปวงว่า ให้
ซังพม่าไว้กว่าจะไซจิงเอาเข้าพ้อเขา ถ้าพม่าเรวจนออกจากค้ายอย่า
ให้ซิงเอาค้าย แต่ให้บริบรองไว้จิงหยุด แม้นพม่าหนีไปได้จะเอา
โทษถึงตั้งชีวิต ครนค่างตงเพตยามเก๊าบาท พม่าออกแหกค้าย
หน้าค้ายหลดวงมหาเทพ พตทหารยิงปืนรตมไปก็ถับเข้าค้าย ที่ถูก
บั้นตายนนเปนนมมาก หนึ่งโนเพตาคันฉนวนน ทัพพม่ายกมาแต่
ปากแพรกจะเข้าช่วยพม่าซึ่งอยู่ในค้ายด้อม จึงยกเข้าค้ายหนองน้ำเขา
ซงุ่ม ด้อมกองรามัญเข้าไว้ จึงกองพระยาริเบศบัตต์เข้าไปกั้นเอา
กองรามัญออกมาได้ เสียขุนณรงค์คนหนึ่งตายในที่รบ พม่าคั
วกहतังหักออกมา ใ้รบกันเปนนมารถ กองทัพพระยาริเบศบัตต์
คัอรบด้านทานเหตุค่างังก็แตกถอยมา พม่าได้ค้ายหนองน้ำเขาซงุ่ม
ก็เข้าตงมันอยในค้าย ครนศวมได้ทราบพอกองทัพพระยานครสวรรค์
ยกมาถึง จึงดำรงค์ให้พระยานครสวรรค์เร่งยกไปช่วยพระยาริเบศบัตต์
ในคันทันน จึงทราบว่ากองมอญพระยารามัญวงษ์ ออกจากค้ายด้อมได้แล้ว

จึงเสด็จกลับมาณค้ายศาตาโคกกระท้าย พระยานครสวรรค์ พระยา
 ริเบศบดี จึงปรึกษาทักนบอกลงพระยารามัญวงษ์ แดหหลวงบำเรอ
 ภาคตี หดองราชเดณา ซึ่งเดี้ยค้ายตงมาณพตบพดาค้ายโคกกระท้าย
 จึงดำรัสให้มัคราชนไปให้พระยานครสวรรค์ พระยาริเบศบดี ถอย
 ทัพตงมาตงค้ายรับพม่าอยู่นอกค้ายด้อมบ้านนางแก้วโกตประมาณห้าเด้น.

๑ ครั้นวัน ๔ ๓๓ ๔ ค่ำ จึงพระยายมราช พระยาสู่หราชเคโซ
 พระยาอินทรวชิต บอกลงมากราบทูลว่าค้ายอยู่ณตงวังหนองชาว
 ทัพพม่ายกมาแต่ค้ายปากแพรกเข้าค้าย ได้ค้อมรบกันเป็นด่ามารถ
 พม่าถูกปืนตายแตมาดเจ็บด่าปากไปเป็นอันมาก จับได้เป็นตงคนตง
 ตงมาถวาย แต่บัตนกระสุนดินดำนนึ่งอยู่น้อย ขอพระราชทาน
 เพิ่มเตมชนไปอีก จึงดำรัสตั้งให้มัคราตอบชนไปว่า ถักของทัพ
 เจ้าพระยาจักรียกตงมาถถึงจึงจะให้ยกหนุชนไป ให้ค้อยเอากกระสุน
 ดินด่าทักของทัพเจ้าพระยาจักรีนนเกิด.

๑ ในขณะนั้นกรมการเมืองคตองวานบอกลงเมงเข้ามาว่า พม่า
 เมืองมฤคหำร้อยยกมาคบ้านทับดแก ได้ค้ายรับไว้ แต่ข้าพเจ้า
 กรมการน้อยค้วนัก ขอพระราชทานกองทัพไปช่วย จึงดำรัสตั้ง
 ให้มัคราตอบออกไปว่าราชการคักยงคิตพันกันอยู่ ให้ผู้รงกรมการ
 ทงปวงรับรองสู้รบพม่าไว้จงได้.

๑ ในทันโค่นนหดองมหาเทพออกไปแต่กรุงธนบุรี เข้าเฝ้ากราบ
 ถวายนบคมทูลพระกรุณาว่า ตมเด็จพระพันปีหดองกรมพระเทพามาตย
 ทรงพระประชวรพระยอดอค์เนตั้น เสด็จจทิงคตแต่ณวัน ๓ ๒ ๔ ค่ำ
 ปีมเมียชคก ในราตรีเพตาดตองยามแปดบาท แต่ในวันนั้นไทยเขตย

พม่าต้องคน หนีออกมาจากค่ายล้อมบ้านนางแก้ว ให้การแก่
 นายทัพนายกองว่าอดอาหารอยู่ ๗ วันแล้ว ได้รับพระราชทานแค่นั้น
 ข้างเหนอมา แต่หน้าใหม่ยังมีอยู่ อนึ่งปืนใหญ่ซึ่งยิงเข้าไปในค่าย
 นั้นถูกพม่าตีตายเป็นอันมาก พม่าชุดหลุมตงอยู่ จึงทรงพระกรุณา
 โปรดพระราชทานม้า ๓๐ ม้าให้พระยารามัญวงษ์คุมกองรามัญใหม่ทั้งนาย
 ทัพไพร่ตรี้อยคน สรรพด้วยเครื่องสรรพาวุธ เป็นกองโจรยกไป
 ลาดตระเวนข้างหลังเขาชงม คอยตีพม่าซึ่งจะยกมาช่วยพม่าในค่าย
 ล้อมนั้น.

๑ ในขณะนั้น กองทัพเจ้าพระยาจักรี ซึ่งยกลงมาแต่เมืองเชียงใหม่
 มาถึง เจ้าพระยาจักรีจึงนำขุนนางเมืองน่านส่งนาย เข้าเฝ้า
 ณพลับพลาค่ายโคกกระต่าย กราบถวายบังคมทูลขอราชการ ซึ่ง
 ให้ไปเกลี้ยกล่อมได้เมืองน่านมาเป็นเมืองขนชาขอบขันฑสีมา.

๑ สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทรงพระโสมนัส ดำรัสสั่งเสวยความ
 ขอบเจ้าพระยาจักรี แล้วทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานพระแสงดาบ
 ฝักทองคำมทอง กับพระขำมรงค์เพชรวงหนึ่ง ให้เจ้าพระยาจักรี
 เป็นแม่ทัพออกอาชญาสิทธิ ยกไปตั้งค่ายมั่นอยู่เหนือพระมหาธาตุวัด
 เขาพระ แต่ให้ตั้งค่ายรายกันขึ้นไปถึงหลังค่ายล้อมบ้านนางแก้ว อย่า
 ให้พม่าออกหวาดได้ แล้วดำรัสให้หลวงบำเรอภักดีคุมพลทหารกอง
 นอกตรี้อยจัดเป็นสองกอง ไปคอยล้อมมองจับพม่าซึ่งออกมาค้ำหน้า
 ณหนองเขาชงมจงได้ ครั้นค่ำเพลาห้าทุ่มเศษพม่าในค่ายล้อมยกออก
 มาแหกค่ายนำที่พระยาพิพัฒน์โกษา พระยาเพชรบุรี พลทัพไทย
 รวมปืนใหญ่น้อยยิงออกไปจากค่าย ถูกพม่าเจ็บป่วยล้มตายมาก

พม่าจะแหกออกมิได้ ก็ถอยกลับเข้าค่าย ครั้นเพลาด้ามยาม
พม่าออกแหกค่ายนำที่หัตถ์ราชินิกุล ๆ ให้อ้อมยิงปืนใหญ่ น้อยออกไป
ถูกพม่าเจ็บตำบากล้มตายเป็นอันมาก จะแหกออกมิได้ ก็ถอย
กลับเข้าค่าย แต่เพดานนี้เสี้ยนนายสุจินดาต้องเป็นพม่าตายคนหนึ่ง.

๑ ครั้นวัน ๕ ๓๕ & คำเพลาบ่ายสามโมง ดมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว
เสด็จทรงม้าพระที่นั่งดำเนินทัพไปหยุดอยู่ ณ หลังก่ายหลวงมหาเทพ จึง
ดำรัสให้จักษุเทวรามัญร้องเข้าไปเป็นภาษาพม่าว่า ให้พม่าทั้งปวง
ออกมาหาโดยดีเถิด ทรงพระกรุณาจะโปรดปล่อยไปให้สิ้น พม่า
นายทัพในค่ายร้องตอบออกมาว่าท่านด้อมไว้ครึ่งนี้ ซึ่งจะหนีไปให้รอด
จากความตายหามิได้แล้ว แต่เอนดูไพร่พลทั้งปวงมากนักรจะพดอยตาย
เสียด้วย ถึงตัวเราผู้เป็นนายทัพจะตายก็ตามกรรมเกิด แต่จะขอพบ
ตละเกล็ดสักน้อยหนึ่ง จึงดำรัสให้ตละเกล็ดซึ่งเป็นพระยาพระราม
ซึ่งมักน้อมรย้าออกไปเจรจากับพม่า ๆ เขียนหนังสือได้ใบคาตชดเป็น
ภาษาภูกามทั้งออกมาแต่ในค่าย แปรตชดเป็นคำไทยได้ ความว่า
พระเจ้าข้างเมืองนครรัฐศรีอยุธยา มีบุญบารมีมากนักร พระราชาณา
จักรผ่านแม่ไป ในชมพูทวีปทั้งปวง ฝ่ายพระเจ้าปราสาททองนครรัฐ
รัตนบุรี อังวะก็มีบุญบารมีมากเป็นมหัศจรรย์ แต่พระมหากษัตริย์
ทั้งสองฝ่ายเป็นเวรแก่กัน ไซ้ให้ข้าพเจ้านายทัพนายกองทั้งปวงมา
กระทำสงครามกับท่านนครมหาเดนมหาดังกรรัฐศรีอยุธยาในครานี้ แต่
ข้าพเจ้าเสียดที่แก่ท่าน ๆ ด้อมไว้ จะพากันออกไปก็มีได้ จะหนี
ไปก็ขัดต้นนักร อันจะถึงแก่ความตายบัดนี้ ไซ้แต่ตัวข้าพเจ้านายทัพ
นายกองเท่านั้นหามิได้ จะตายสิ้นทั้งไพร่พลเป็นอันมาก แต่การ

สงครามแห่งพระมหากษัตริย์ทั้งสองฝ่าย จักดำริ้เร็วเด็้เร็วสุดสิ้นแต่
 ครองหนักหามิได้ ฝ่ายท่านอรรคมหาเสนาบดีกรุงไทยก็ถือนำพระพิพัฒน์
 ดัทยาตพระราชกำหนดกฎหมายพิไชยสงคราม ฝ่ายข้าพเจ้าก็เหมือน
 กัน ดุจถือนำอาวุธแต่ไม่คอนไวทงสองมือ อันตมเด็จพระพุทธเจ้า
 ตรัสพระดีทธรรมเทศนาไว้ว่าซึ่งเกิดมาเป็นมนุษย์แต่ละคนนยากนัก ใน
 ข้าพเจ้าทั้งปวงจะได้รอดชีวิต ถือนำพระพิพัฒน์ดัทยาเป็นข้าพระเจ้า
 กรุงศรีอยุธยาอัน ก็สุดแต่ปัญญาท่านอรรคมหาเสนาบดีนั้นเถิด จึง
 ดำรัสให้เขียนหนังสือตอบทงเขาไปในค่ายเป็นอักษรไทยฉบับหนึ่ง อักษร
 รามัญฉบับหนึ่ง เป็นใจความว่าถ้าท่านทั้งปวงออกมาถวายบังคม
 โดยดี เราจะช่วยกราบทูลขอพระราชทานชีวิตไว้ทั้งนายแต่ไพร่ ถ้า
 มีออกมาเราจะฆ่าเด็้ให้สิ้น.

๑ ในวณนั้นเจ้าพระยาสุรดีหัยกกองทัพเมืองพระพิศณุโลกมาถึง แด
 ทพเมืองเหนือทั้งปวงก็มาถึงเื่อง ๆ กัน จึงเข้าเฝ้ากราบทูลถวายบังคม
 ทรวงพระกรุณาโปรดพระราชทานร่มแพรแดงมรัยาคามมิตทงแก่เจ้าพระยา
 สุรดีหัย แล้วให้ยกขึ้นไปตการณค้ายด้อมบางนางแก้ว.

๑ ขณะนั้นพระยาเพชรบุรีมีใจในราชการศึก คิद्य่อท้อต่อกร
 สงคราม เจรจากับว่าถ้าพม่ารบแหกค่ายออกได้รับรองมิหัยศ เรา
 จะพากันหันข้ามเขากลับไปเมือง แต่บ่าวณนั้นเป็นใจทย์มาฟ้องแก่ข้าหัดวง
 ให้กราบทูล จึงดำรัสให้เอาตัวพระยาเพชรบุรีมาถามด้อมกับใจทย์ก็
 รับเป็นลัศย จึงตรัสตั้งให้มัดมือไฟดั่งดั่งแล้วเอาไปตระเวนรอบทัพ แล้ว
 ให้ประหารชีวิตครคคค้ศไปเด็้บไว้หน้าค่าย อย่าให้ผู้ใดดูเ็้ยงอย่าง.

๑) จึงพระยารามรามัญใหม่กับหมื่นศรีดีหเทพมารวมทูลว่า ขึ้นไป
 เจรจากับพม่าว่า สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวเสด็จยกพลโยธาทัพขึ้นไป
 เมืองเชียงใหม่ได้แล้ว ไปสุพรรณไปมยุ่งวนหน้ไปได้ ไปสุพรรณจะฆ่า
 ไปมยุ่งวนเสีย ไปมยุ่งวนหน้เข้ามาสวามิภักดิ์เข้าเป็นข้าทูลตองของ
 พระบาท ทรงพระกรุณาโปรดเสด็จไว้ แม้นพม่าตัวนายจะออกมา
 ถวายบังคมขอสวามิภักดิ์ เราจะช่วยพิคตโทษให้รอดชีวิต พม่าว่า
 คตะเกดบั้งมาเป็นข้าเจ้ากรุงศรีอยุธยาใหม่จะไว้ใจมิได้ จะใคร่พบ
 ท่านนายทัพนายกองผู้ใหญ่ จึงดำรัสให้กลับไปว่าแก่พม่าว่าให้แต่งพม่า
 ตัวนายออกมาเถิด เราจะพาไปพบท่านแม่ทัพผู้ใหญ่ ญยอกงหวุ่น
 จึงให้พม่า นายกองคนหนึ่งกับไพร่ห้าคนออกมาหาคตะเกดบั้ง ซึ่งเป็น
 พระยาพระราม จึงดำรัสให้พระยาพระรามพาตัวพม่านายไพร่ไปให้พบ
 พระเจ้าให้ทานเชอรวมตักษณกับเจ้าพระยาจักรี จึงให้พระยาพระราม
 บอกแก่พม่าว่า ถ้านายมิ่งออกมาถวายบังคมจะช่วยให้รอดจากความ
 คาย ถ้ามิออกมาจะฆ่าเสียทั้งดิน พม่าตัวนายจึงว่าขอให้ยับยั้งอยู่
 แต่ในเพดาพรงุ่นสามโมงเช้า จะขอปลุกษาให้พร้อมกันก่อน จึงให้
 ปลดปล่อยพม่านายไพร่กลับเข้าไปค่าย.

๑) ครั้นวัน๗๒๔ค่ำ เจ้าพระยาสุรดีห้กกราบถวายบังคมตา ยก
 กองทัพไปตั้งค่ายล้อมพม่าณค่ายเขาขงม จึงดำรัสให้กองทัพหัวเมือง
 ทงปวงแตข้าหลวงในกรุง ยกไปตั้งล้อมอยู่หลายค่าย.

๑) ในวันนั้นพระกฤษบุรี พระคตองวาน บอกเข้ามาให้กราบทูลว่า
 พม่าประมาณสี่ร้อยเศษยกมาตีเมืองบางตพาน ได้รับกันเป็นสามารถ
 พม่าแหกค่ายหนีออกไปแล้วเฝ้าเมืองบางตพานเสีย ยกไปทางเมือง

ประทิว จึงทรงร่างท้องตราให้ ไปถึงพระเจ้าหลานเธอเจ้าบุญจันทร์
 แดพระยาธิเบศร์บดครั้งกรุงเก่า ซึ่งโปรดตั้งเป็นเจ้าพระยาศรีธรรมมาธิราช
 ผู้อยู่รักษากรุงธนบุรีนั้น ให้มีหนังสือตอบออกไปว่า ให้พระกฤษณ์
 พระคตองวาน รักษาผ่านทาง ให้ได้ยาเมื่อหนอนำบ่อน้ำที่ทางซำคัก
 จะมานั้น อย่าให้กินน้ำได้ แล้วให้เอาพม่าเมืองเชียงใหม่ซึ่งจำได้
 ในคุกตามคน ทวายนคนหนึ่ง กับพม่าซึ่งปล้นค่ายเจ้าพระยาอินทร
 ทยอดเขาชวพรานคนหนึ่ง ให้ตั้งพระราชอาชญาตัดมือตัดเท้าเสีย แล้ว
 ให้เขียนหนังสือผูกแขวนคอไป ใจความว่าบอกแก่เจ้านายมันให้เร่งยก
 มาอีกเถิด แล้วเสด็จไปทอดพระเนตรค่ายเจ้าพระยาอินทรทยอดพระ
 โหราธิบดี ซึ่งตั้งรักษาตระหนายุทธเขาชวพรานนั้น จึงพระยารามัญ
 วงษ์แห่หลวงบำเรอภักดีจับพม่าได้สองคนนำมาถวาย คำว่าให้ถาม
 พม่า ๆ ให้การว่ามาแต่ค่ายปากแพรกมาตั้งตำต้าง แดพม่าซึ่งตั้งอยู่
 ณค่ายปากแพรกนั้นคนดำพันเศษ ซึ่งยกเข้ามาตั้งค่ายอยู่ณเขาชว
 มั่นตั้งกองคนมากหลายพัน จึงดำรัสให้หลวงภักดีตั้งกรมทหารกอง
 นอก อยู่ในกองพระยาเทพอรชุนซึ่งยกมาช่วยเจ้าพระยาอินทรทยอด
 นั้น ให้คุมพลทหารห้าร้อยยกไปเบียดของโจร ให้ถ่มห้วยหนองบึง
 บ่อตมหน้าตามทางมาแต่ปากแพรกเสียให้สิ้น อย่าให้เป่งน้ำถึงซำคักได้
 ถ้าถ่มไม่ได้ ก็ให้เอาเปลือกไม้เมื่อเมาแต ทรากศพ ๔๔ ได้ตั้งอย่าให้กินน้ำ
 ได้ แล้วให้ออกกั้วตักตักตัดตำต้างพม่าอย่าให้ส่งกันถึง.

๑ ครั้นค่ำตงเพดาประมาณสองยาม พม่าในค่ายเขาชวมนั้ทำค่าย
 วิถีหนยอกออกปล้นค่ายเจ้าพระยาสุรสีห์ แดทหารในค่ายยิงปืนใหญ่หน้อย

ออกไป ต้องพม่าตีค่ายบ่อยดำมากเป็นอันมาก พตพม่ารจนเวรตรง
 มาถึงค่ายเจ้าหมื่นศรีศรีธรรมราชแล้วถอยกลับเข้าค่าย ครั้นเพลาด้ามยาม
 เศษ พม่ายกออกเระค่ายพระยานครศรีธรรมราชรุ่ง พตทหารในค่ายยิง
 ปืนใหญ่น้อยออกไป ต้องพตพม่าตายแต่ดำมากก็มาก ครั้นเพลา
 เข้าณวัน ๔ ๖ ๔ คำ จึงเสด็จดำเนินพยุหทัพขึ้นไปช่วย คำรัศให้กอง
 อาจารย์แต่ฝ่ายทนายเดื่อเข้ารบ ถ้าเห็นหนักที่ไหนให้เขาช่วยที่นั้น
 ครั้นเพลาสองโมงพม่าถอยกลับเข้าค่าย ทรงเห็นว่าข้าศึกถอยแล้วก็
 เสด็จกลับมาณพลับพลาค่ายโคกกระทาย ในวันนั้นเกิดพายุใหญ่มหา
 เมฆตรงชนทางสี่ทิศมืดไปทั้งอากาศ จึงทรงตั้งพระสัตยาธิฐานกับบันดาล
 ให้เมฆเคลื่อนไปไม่ตกที่ค่ายพม่า ไปตกเสียที่อื่น.

๑ ครั้นณวัน ๖ ๗ ๔ คำ จึงขุยกองหูนนายทัพค่ายบ้านนางแก้ว ให้
 พม่าตีความยเจ็ดคนออกมาเจรจาความเมือง ด้วยพระเจ้าหลานเธอกรม
 ด็กษัตริย์แต่เจ้าพระยาจักรีว่า ถ้าท่านแม่ทัพกรุณาช่วยทอดขอชีวิตไว้ได้
 นายทัพนายกองทั้งปวงก็จะชวนกันออกมาถวายบังคมทงต้นด้วยกัน พระ
 เจ้าหลานเธอแต่เจ้าพระยาจักรี จึงสั่งให้ตามว่าแก่พม่าว่าเราจะทอดขอให้
 รอดชีวิตจริงพากันออกมาเถิด จึงให้ปัดถอยกลับเข้าไปสองคน
 เขาตัวไว้ห้าคน แล้วให้ว่าครั้งก่อนดวงว่าจะออกมา ให้เรากราบ
 ทูลพระเจ้าอยู่หัวเป็นเท็จไปครั้งหนึ่งแล้ว ถ้าครั้งนี้เป็นเท็จอีกเราช่วย
 ไม่ได้ ครั้นเพลาเที่ยงในวันนั้นกองทัพพระยานครราชสีมาพลพันแก้วร้อย
 ตงมาถึง พระยานครราชสีมาจึงเข้าเฝ้ากราบถวายบังคม ก็ทรง
 พระพิโรธ คำรัศคาดโทษว่ามาช้ากว่าหัวเมืองทั้งปวง พระยานคร
 ราชสีมากราบทูลว่าข้าพระพุทธเจ้าอยู่ด้วยเดชหัวเมืองชน เกณฑ์

เข้ากองทัพครั้งไปตีเมืองเชียงใหม่หันตาทักตีบ้าน ข้าพระพุทธเจ้าให้เทียบจับตัวกับทงบุตรภรรยาเข้ามาด้วย เป็นคนชายหญิงเก๋าคับหกคนด้วยกัน จึงดำริที่ว่าเดชนั้นตาทักจะเอาไว้ไม่ได้ ครั้นตั้งให้คดีคดีเดียวให้ สันทงบุตรภรรยาที่ริมทางนอกค่าย โศกกระต่าย.

๑ ในวันหนึ่งขลุ่ยของหุ่่นนายทัพ ให้อุ้มถึงหจจิวปลัดทัพกับพม่า คำนวณหมวดนายกองสืบตามคน นำเอาอาวุธต่าง ๆ มัดออกมาเผ้าพระเจ้าให้ทานเธอรวมลักษณะ ๆ จึงให้พระยาพิพัฒน์โกษาแห่หจจิวมาเทพ มัดอุ้มถึงหจจิวแต่พม่าคำนวณสืบตามคนนั้น แล้วนำมาถวายณพลับพลาค่ายโศกกระต่าย จึงดำริให้ถามพม่าสืบสืบคน พม่าสืบสืบคนให้การว่า ข้าพเจ้านายทัพนายกองทั้งปวงปฤกษาพร้อมกันแล้วจึงนำเอาเครื่องศาสตราวุธออกมาถวายบังคม ถ้าทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานชีวิตครแล้ว จะขอถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยาเป็นข้าทูตของรุ่ตพระบาททำราชการสนองพระเดชพระคุณสืบไป จึงดำริว่าก็จะให้จำไว้ก่อนกว่าจะได้คำนวณมาพร้อมกัน ถ้าเองแล้วมิภักดีโดยจริงแล้วแม่นสำเร็จราชการศึกได้เมืองอังวะจะให้วังเมืองอังวะ แล้วดำริให้พระยาพระรามข้า้หาดวงมีชื่อ คุมคำนวณถึงหจจิวกับพม่าสืบตามคนกลับไปณค่ายล้อม ให้ร้องเรียกขลุ่ยของหุ่่นแต่พม่านายทัพนายกองทั้งปวงให้ออกมา พม่าคำนวณซึ่งอยู่ในค่ายร้องตอบออกมาว่าจะปฤกษากันก่อน พวกข้า้หาดวงก็พาพม่าสืบสืบคนกลับไปยังค่ายหาดวงแต่อุ้มถึงหจจิวออกมาเจรจาด้วยนายทัพนายกองไทยครั้งนั้น จะได้ให้ผูู้ใดหามีได้ ถวายบังคมแต่พระเจ้าอยู่หัวพระองค์เดียว จึงดำริว่าสรรเสริญว่ามีเดย์ที่เป็นขุนนางนายทหาร นำใจองอาจรัักษายศ

มิได้เข็ดขามย่อท้อ ควรที่เพนทหารเอก แล้วดำรงค์ให้เอาพม่าตีตี
คนไปจำไว้ ที่ตรงในค่ายหลวง.

๑ ครั้นวัน ๗ ๖ ค่ำ จึงโปรดให้พระยานครราชดีมายกทัพไป
ตั้งค่ายประชิดล้อมค่ายพม่าณเขาขงุ่ม ให้ปลุกบ้านเอาปืนใหญ่ขึ้นยิง
ค่ายพม่า ในวันนั้นดำรงค์ให้มหาดเล็กไปถอดอศุมถึงหอจิวแดพม่า
ตีตามคน คูมเอาตัวไปเรียกขลุ่ยของหุ่ณค้ายล้อม ว่าให้ออก
มาเถิด พระเจ้าทรงธรรมไม่ฆ่าเสีย พระราชทานเสื้อผ้าแดงเครื่อง
อุประโภกแก่เราเป็นอันมากอย่าส่งไต่ยเลย ขลุ่ยของหุ่ณจึงร้องตอบ
ออกมาว่าเราให้ ไปเป็นหลายคน ผู้ใดจะได้กลับมากบอว่าดีร้ายเป็น
ตายประการใดหามีได้ แต่ความขลุ่ยร้องเรียกขลุ่ยจะเชื่อฟังยังมีได้
อศุมถึงหอจิวจึงร้องตอบเข้าไปว่า พวกเราซึ่งออกมานั้นพระเจ้าทรง
ธรรมเอาตัวไว้ ถ้าหนีหายไปแต่คนหนึ่งจะให้ใช้ถึงตีบคน มันเรา
จะให้กลับเข้าไปหาท่าน ท่านมิให้กลับออกมาก็ตฆ่าเสียก็ดี เราจะ
ได้พม่าที่ไหนมาใช้พระเจ้าทรงธรรมเด่า ก็จงทรงพระโกรธฆ่าเราเสีย
เพราะเหตุนี้เราจึงมิได้ ให้เข้าไปแจ้งความแก่ท่าน ขลุ่ยของหุ่ณจึงร้อง
ตอบออกมาว่าจงปล่อยเข้ามาเถิด ถ้าเราฆ่าเสียก็มิให้กลับออกไป
ก็ดี จงให้อาตุซึ่งล้อมอยู่ตั้งหารชีวิตเราเถิด อศุมถึงหอจิว
จึงให้แยตหนึ่ง แยกของจอกหนึ่ง ต่อกคนเข้าไปในค่าย บอกว่า
พระเจ้าทรงธรรมทรงพระเมตตาหาฆ่าเสียไม่ ขลุ่ยของหุ่ณจึงว่าผู้น้อย
แต่ไพร่ไม่ค้าย อันตัวเราเป็นผู้ใหญ่เห็นจะตายเป็นมั่นคง แล้วให้
แยตแยกของจอกกลับออกมาจากค่าย แล้วพากันกลับมากบอขลุ่ย จึง
ดำรงค์ว่าจะคิดอ่านให้ขลุ่ยของหุ่ณออกมาไม่ได้แต่ฤฯ พวกข้าหลวง

กราบทูลว่าเห็นชัดสนอญ์แล้ว ถ้าเขาเป็นตูกไม่ ยิงเข้าเข้าไปอีก พม่า
 กัดหนักเห็นจะออกมาสิ้น จึงดำรัสว่าอันจะฆ่าให้ตายนง่าย แต่จะ
 เบนบาปกรรมหาตประโยชน์ถึงใดไม่ แล้วให้คุมเอาตัวพม่าไปไว้
 ณครางตามเดิม ครั้นค่ำเพลาท่มเค็ชดำรัสให้ ไปเอาตัวอุคมถึงหอจิว
 มาเฝ้า ดำรัสถามว่ากองทัพพม่าซึ่งมารบอยู่แต่เท่านั้นฤ ๆ จะยกหนุ
 ลงมาอีก อุคมถึงหอจิวกราบทูลว่า ท้พ้อแซหุ่ญักเป็นเชอพระ
 วงษ์พระเจ้าอังวะ ๆ คงให้เป็นแม่ทัพใหญ่ ยังตั้งอยู่เมืองเมาะคะมะ
 ร์พตเป็นอันมาก รอคอยฟังข่าวคแคงมรหน่องแดหม่องจ้ายิคนายทัพ
 ปากแพรกจะบอกชนไปประการใด เห็นว่าอแซหุ่ญักแม่ทัพใหญ่จะยก
 หนุลงมาอีก ครั้นได้ทรงฟังจึงทรงร่างท้องตราให้ ไปหานายทัพผู้ใหญ่
 มาปลุกษาราชการ เจ้าพระยาจักรีแถท้าวพระยามุขมนตรีผู้ใหญ่ม้า
 เฝ้าพร้อมกัน จึงตรัสปลุกษาว่าเราจะให้หาทัพหัดเมืองปากไค้ดีเมือง
 ค้อเมืองจันทบูร ๑ เมืองไชยา ๑ เมืองนครศรีธรรมราช ๑ เมือง
 พัทลุง ๑ ให้ยกเข้ามาอีก แม่ทัพใหญ่อแซหุ่ญักยกหนุเพิ่มเติม
 มามาก จะได้สู้รบมีกำลังมากขึ้น เจ้าพระยาจักรีจึงกราบทูลว่า
 อนทัพเมืองฝ้ายไค้ทั้งสี่เมืองนระยะทางไกลนัก เห็นจะยกมามีทัน ถึง
 มาทว่าอแซหุ่ญักจะยกทัพใหญ่หนุมา แต่ทัพในกรุงกับทัพเมืองเหนือ
 ซึ่งสู้รบอยู่บัดนี้ ก็เห็นพอจะคานทานทัพอแซหุ่ญักไว้ได้ ส้มเด็จพระ
 พุทธเจ้าอยู่หัวก็ทรงเห็นชอบด้วย จึงดำรัสว่าอันเมืองฝ้ายไค้หน
 ยังมีได้กระทำการสงครามกับพม่า บัดนี้เขาในฉางหัดวงซึ่งจะจ่าย
 กองทัพกนอยตง จึงให้มัตราออกไปเกณฑ์เอาเข้าตำเมืองนครศรี
 ธรรมราชหรือยเกวียน เมืองพัทลุง เมืองไชยา เมืองจันทบูร

ตามเมืองให้เกณฑ์เอาเมืองตะตือร้อยเกวียน ถ้าเขาซัดสนให้ตั้งเงินคิด
เป็นราคาเขาเปิดอกเกวียนตะหาคำตั้ง เขาตำรเกวียนตะตือคำตั้ง เขา
มาตามรับตั้ง แล้วให้หมายบอกนายทัพนายกองทงปวงว่า ถ้าพม่า
เด็กหนีไปก็อย่าให้ยกติดตาม เกรงเกิดอกพม่าจะซุ่มซ่อนพดไว้ โจมตี
ตามระยะทาง ด้วยวิชาคัมภีร์แตกเด็กถอยไปเอง แม้นจะยกทัพตาม
ก็ให้ก้าวสกัดไปเอาปากแพรทที่เดียว.

๑ ครั้นณวัน ๕ ๑๔ & คำครุศวันต์ จึ่งดำรัสให้ข้าหลวงคุมเอา
ศิวคุมตั้งหจจิวไปณค่ายด้อมอีก ให้ร้องเรียกขุยกุญหุญให้ออก
มาจากค่าย แดงขุยกุญหุญร้องตอบบอกมาว่าท่านจะเข้ามามดกั้มัด
เอาเถิด ฤจะเข้ามาฆ่าเดี้ยก็ฆ่าเถิด จะนิ่งตายอยู่ในค่ายไม่ออกไปแล้ว
จึ่งพากันมาราบทูต ส้มเค็ญพระพุทธรเจ้าอยู่หัวจึ่งทรงแค้นเป็นหนึ่งถือ
ศิวคุมตั้งหจจิวให้เขียนเป็นอักษรภูกาม ใจความว่าถ้าขุยกุญหุญจะ
ออกมาถวายบังคมก็ให้เร่งออกมา แม้นมิออกมาพระเจ้าทรงธรรม
จะให้พัดทหารเข้าไปฟันเสียให้ ตันทงสามค่าย แล้วเด็จไปยังอยู่หลัง
ค่ายหลวงมหาเทพ ให้พม่าถือหนังสือเข้าไปถึงขุยกุญหุญในค่าย
ครั้นเพดาเย็นขุยกุญหุญจึ่งให้มัดเอาอาวูรทมิอยู่ในค่ายทงสัน ให้ไพร่
พดชนออกมาถวาย แล้วตั้งพม่าซึ่งถือหนังสือเข้าไปนั้นว่าขอฉคอีก
วันหนึ่ง เพดาพุงเราจึ่งจะออกไปเฝ้า ให้ศิวคุมตั้งหจจิวมารับ
เราด้วย พม่าผู้ถือหนังสือก็นำเอาไพร่พม่าชนอาวูรออกมาถวาย แล้ว
กราบทูตตามคำขุยกุญหุญตั้งมานั้น จึ่งดำรัสให้พวกข้าหลวงคุมเอา
ศิวพม่าทงปวงกับทงอาวูรซึ่งชนออกมานั้นตั้งมายังค่ายหลวง แล้ว
เด็จจกดับ รุ่งขึ้นณวัน ๖ ๑๕ & คำ จึ่งดำรัสให้ข้าหลวงคุมเอาศิว

อุดมสิ่งหจจจไปรับงูยอคุงหุ่ณค้าย งูยอคุงหุ่ณจึ่งให้เมียนหุ่ณ
 กับปคันเดชชองนาย กับพม่ามื่อชื้อคัวนายอิกดีบต้องคนออกมาก่อน
 อุดมสิ่งหจจจกับข้าหตวง ก็นำพม่าสืบตีคนนั้นมาเผ่ากรวยบังคม
 ญค้ายหตวง จึ่งพระราชทานอาหารเดยงนำพระทงอิมหน้าทุกคน
 แล้ว เมียนหุ่ณกับปคันเดชจึ่งให้กรวยทูลว่า ข้าพระพุทธเจ้ามาทำ
 การสงครามเตี้ยทวงที่ตอมขงใจ ได้ ถึงทตายทงต้น ชาคจากเปนข้า
 พระเจ้าอึงวะแล้ว บัดนี้ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานชีวิตไว้ จะ
 ขออาสาทำราชการกว่าจะสิ้นชีวิต จะขอพระราชทานไพร่พม่าต้อง
 คนกับคัวข้าพระพุทธเจ้าต้องคนนี้ จะเข้าไปว่ากถ่าเอาคัวงูยอคุงหุ่ณ
 นายที่พ้อออกมาให้ได้ สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวก็โปรดให้ตามค้ำกรวย
 ทูลนั้น แดชุนนางพม่าทงสองนายก็กลับเข้าไปเจรจากับงูยอคุงหุ่ณ ๆ
 กับเนมโยเมงตะนรทา ยุยของโม อคุงหุ่ณมุงโยะ แดพม่ามื่อ
 คัวนายทงต้น กับหญิงสองคน ทงไพร่พดพันด้ามร้อยยี่สิบแปดคน
 กับม้าแดงต้องม้า ค้าม้าหนึ่ง ชึ่งเหตอตายอยูนน ออกมาสิ้นทง
 ด้ามค้ายในเพดาบายวันนั้น พวกรข้าหตวงก็นำมาเผ่ากรวยบังคม
 จึ่งทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานโภชนาหารให้เดยงสำเร็จแล้ว งูย
 อคุงหุ่ณจึ่งถววยทริพย์ตั้งชองเครื่องอุประ โภคทงปวงชงมมานน จึ่ง
 คำรศัว่าเราทำสงครามไชจะปรารถนาเอาทริพย์ตั้งดินหามีได้ คัจจจะ
 ทำนุกับบำรุงพระพุทธศาสนา แดประชาราษฎรทงหลายให้ตั้งอยู่ในสัตย์
 ธรรม แล้วให้พวกรข้าหตวงคุมเอาพม่าทงปวงไปจำไว้ณครางคัวกัน
 ดิน แต่ตอมพม่าค้ายบ้านนางแก้วไว้ครนนคางแควน ๓ ค้า มา
 จนถึงวัน ๑๕ ๔ ค้า พม่าจึ่งออกมาสิ้นทงด้ามค้าย จึ่งเด็จ้เข้าไป

ทอดพระเนตรในค่ายพม่า ตำรวจให้พระยารามัญวงษ์คุมกองรามัญพัน
หนึ่ง ให้เข้าอยู่แทนพม่าในค่าย ให้ร้องเห่แตกจากกันเป็นภาษาพม่า
ให้พวกพม่าในค่ายเขาขงมูมได้ยิน จะได้สำคัญว่าพวกกันยังอยู่ในค่าย
บ้านนางแก้วยังไม่เสียค่าย แล้วจะค้ายพม่าเขาขงมูให้แตกจงได้ อนึ่ง
บ่อน้ำในค่ายซึ่งพม่าขุดไว้หาน้ำดื่มได้ ก็บัดดาตม่น้ำชนเป็นอศัจจรวีย์.

๑ ครั้นณวัน ๗ ๗ ๕ คำศักราช ๑๑๓๗ ปีมแมดัดดัดก จึงตำรวจ
ให้พระอนุชิตราชาเป็นนายทัพถือพัดพันหนึ่ง ยกขึ้นไปทางริมน้ำปาก
ตะวันตก ให้หัตถวงมหาเทพเป็นนายทัพถือพัดพันหนึ่ง ยกขึ้นไปทางริม
น้ำปากตะวันออก ไปค้ายพม่าณปากแพรกทั้งสองทัพ แล้วให้
เจ้าพระยาจักรียกขึ้นไปค้ายค้ายพม่าค้ายเขาขงมูให้แตกจงได้.

๑ ครั้นคำตงเพดาประมาณสองยามเศษ พม่าค้ายเขาขงมูยกค้าย
วิหัตต์ออกมาเข้าปัดค้ายพระมหาสงคราม ได้รับกันเป็นสามารถ เจ้า
พระยาจักรียกไปช่วย พม่าเอาคบบเผาค้ายพระมหาสงครามชน คน
ในค่ายถอยย่นออกจากค่าย เจ้าพระยาจักรีพันเดียวต้องคน แล้วขับ
พดทหารเข้ารบพม่า ๆ แยกถอยออกไป ซึ่งเอาค้ายค้ายได้ แล้ว
พม่าเอาค้ายวิหัตต์แตะตะบิขจากกรุกกันเข้าแทรกค้ายพระยาพิจิตร เจ้า
หมื่นศรีธรรมรักษ์ พดทหารในค่ายยังมีปืนใหญ่ช่วยออกไป ต้องพด
พม่าเจ็บต่าบถัมตตายตงมาก ก็ถอยกลับเข้าค้าย อยู่สองวัน
สามวันทัพพม่าก็แตกพ่ายหนีไปจากค่ายในกตางคั้น กองทัพไทยได้คิด
ตามฆ่าฟันไปตามทางตมตตายตงจับเป็นได้ก็มาก พม่าแตกกระจัดพด
พรายจะคุมกันเข้ามิได้ หนีเรียรายไปจนถึงค้ายปากแพรก พบกอง
ทัพพระอนุชิตราชา แดหัตถวงมหาเทพ หัตถวงภักดีสงคราม กอง

ทัพทั้งสามทัพก็ออกก้าวสกัดโจมตีแทงฟันฆ่าตายเป็นอันมาก แต่
 นายทัพนายกองพม่าหนีไปถึงค่ายปากแพรก ต่แคงมรหนองก็จับเอา
 ตัวดวงโทษว่าแตกทัพมา ฆ่าเสียเป็นหลายนาย ตัดศีรษะเสียบไว้หน้าค่าย
 แล้วก็เลิกทัพกลับไปยังเมืองเมะคะมะ แฉ่งขั้วราชการแก่อะฮะฮุยก
 แม่ทัพใหญ่.

๑ ฝ่ายกองทัพไทยได้ไชยชนะแก่พม่าซ้ำศึกแล้ว แต่นายทัพนาย
 กองทั้งปวงก็ยกทัพกลับมาเผ่าณค่ายโคกกระทายพร้อมกัน ส้มเต๋จ
 พระพุทธเจ้าอยู่หัว ก็ดำรัสให้กองพระยายมราชคุมพม่าเสถียรนายไพร่ทั้ง
 ปวงล่วงหน้ามาก่อน ให้จำได้คุกไว้ทั้งสิ้นแล้ว ก็เสด็จเลิกทัพหลวง
 มาโดยทางชลมารคกลับคืนยังกรุงธนบุรี กองทัพข้าราชการในกรุง
 แด่ทัพหัวเมืองก็เลิกตามเสด็จเข้ามาถึงพระนครพร้อมกันสิ้น จึงทรง
 พระกรุณา โปรดตั้งพระเจ้าตากเรือพระองค์เจ้าจ้อย เป็นกรมขุนอินทร
 พิทักษ์ ตั้งพระเจ้าหลานเธอรามดักษณ เป็นกรมขุนอนุรักษสังคราม
 ตั้งพระเจ้าหลานเธอเจ้าบุญจันทร์ เป็นกรมขุนรามภูเบศ แต่พระราช
 ทานรางวัลแก่ข้าทูลถองชุดพระบาทผู้ใหญ่น้อย โดยสมควรแก่ความ
 ชอบในการสงคราม แต่มาแดงต้องม้าซึ่งได้มาแต่ค่ายพม่าหนีเสียเร็ว
 ควรจะเป็นราชพาหนะพระที่นั่งได้ จึงโปรดให้สมุหราชวงเป็นเจ้า
 พระยาอาชาชาติม้าหนึ่ง เป็นเจ้าพระยาราชพาหนะม้าหนึ่ง แต่มา
 ดำเนินล้มเสีย แล้วให้ปลุกพระเมรุณวัดบางยี่เรือใต้เสร็จแล้ว จึง
 ให้เชิญพระโกษฐพระบรมศพสมเด็จพระพันมีหลวงกรมพระเทพามาคยได้
 เรือพระที่นั่งถึง แห่โดยขบวนนาวาพยุห้ไปโดยทางชลมารค เชิญ

ซันต์พระเมรุแก้ว ให้นิมนต์พระสงฆ์สดับปกรณ์พันรูป ถวายไตร
บวักษารไทยทานต่าง ๆ แต่มิ่งานมหรศพสามวันแล้วถวายพระเพลิง.

๑ ครั้นถึงเดือนสิบในปี่มแมลบัคคก มีหนังสือบอกเมืองเชียง
ใหม่ลงมาว่า ไปดูพตาไปมยุงวนไปอยู่ณเมืองเชียงแสน บดินได้
ข่าวว่าจะยกกองทัพยกมาตีเมืองเชียงใหม่อีก จึงดำรัสให้เจ้าพระยา
สุรดีห์เป็นแม่ทัพคุมทัพหัวเมืองฝ่ายเหนือทั้งปวงยกขึ้นไปช่วยราชการ
เมืองเชียงใหม่วไปรดให้เจ้าพระยาจักรียกกองทัพขึ้นไปช่วยด้วย ถ้า
ตีทัพพม่าแตกไปแล้วให้ยกตามไปตีเมืองเชียงแสนทีเดียว เจ้าพระยา
จักรี เจ้าพระยาสุรดีห์ แดท้าวพระยาพระหัวเมืองฝ่ายเหนือทั้งปวง
ก็กราบถวายบังคมดาร์บยกกองทัพขึ้นไปตามพระราชกำหนด.

๑ ฝ่ายพระเจ้าอังวะยังอยู่ณเมืองย่างกุ้ง ทำการยกฉัตรยอดพระ
มหาเจดีย์เกษชาตุดำเร็จแล้วให้มีการฉลอง จึงขุนนางพระพม่ากราบ
ทูลว่าคนมวยเมืองไทยมีฝีมือดีขงนัก จึงตรัสสั่งให้จัดหามา ได้
นายขนมต้มคนหนึ่งเป็นมวยดีมีฝีมือแต่ครั้งกรุงเก่า เอาตัวมาถวาย
พระเจ้าอังวะ ๆ จึงให้จัดพม่าคนมวยเข้ามาเปรียบกับนายขนมต้มได้กัน
แล้วก็ให้ชกกันนำที่หนึ่ง แตนายขนมต้มชกพม่าไม่ทันถึงยกก็แพ้ แล้ว
จัดคนอื่นเข้ามาเปรียบชกอีก นายขนมต้มชกพม่าชกมอญแพ้ ถึงแก่
คนตีคนสู้ไม่ได้ พระเจ้าอังวะทอดพระเนตรยกพระหัตถ์คตบพระอรุ
ตรัสสรรเสริญฝีมือนายขนมต้มว่าไทยมีพิศมอยู่ทั่วตัว แต่มือเปล่าไม่
มีอาวุธเลยยังสู้ได้ คนเดียวขำนะถึงแก่คนตีคนฉน เพราะเจ้า
นายไม่ตั้งใจเลี้ยงบ้านเมืองแก่ข้าศึก ถ้าเจ้านายดีแล้วไหนเลยจะเลี้ยงกรุง
ศรีอยุธยา แล้วพระราชทานรางวัลแก่นายขนมต้มโดยสมควร พอ

ใต้เมืองสุโขทัย หยุดทัพอยู่วัดปากน้ำ พothพ้อแซห่วนกยกมา
 ตีเมืองสุวรรณโคตจักรมการได้ตั้งคน อแซห่วนกจึงให้ถามว่า
 พระยาเดื่อเจ้าเมืองพระพิศณุโลกอยู่ฤๅไม่ กรมการบอกว่าจะไม่อยู่
 ไปเมืองเชียงใหม่ อแซห่วนกจึงว่าเจ้าของเขาไม่อยู่อย่าเพื่อไปเหยียบ
 เมืองพิศณุโลกก่อนเลย จึงให้กองนำยกมาตั้งค่ายอยู่ณบ้านกงธานี
 เจ้าพระยาสุรดีจึงปรึกษาเจ้าพระยาจักรีว่าจะยกไปตีพม่า เจ้าพระยา
 จักรีจึงว่าอย่าไปตีเลย พม่าคงจะยกไปตีเมืองเรา ๆ ไปจัดแจงบ้าน
 เมืองไว้รับข้าศึกดีกว่า เจ้าพระยาสุรดีเห็นว่าขอไปตีดูกำดั่งข้าศึก
 เจ้าพระยาจักรีจึงตอบว่าเจ้าจะไปรบก็ตาม ข้าจะไปจัดแจงบ้านเมือง
 ไว้ทำ แดวก็ยกมาเมืองพระพิศณุโลก จัดแจงการป้องกันเมือง
 กวาดครอบครวัเข้าไว้ในเมือง แดวให้กองพระยาสุโขทัย พระยา
 อักษรวงษ์ พระยาพิไชยสงคราม ยกไปรับทัพพม่าณบ้านกงธานี
 เจ้าพระยาสุรดีก็ยกไปตั้งค่ายอยู่ณบ้านไกรบ่าแฝก พม่ายกทัพมา
 ต้อมไว้แต่वनค้ำยคัมมาเปนอันมากจะตั้งค้ำยต้อม เปิดช่องไว้แต่ด้าน
 จะตงแม่น้ำ เจ้าพระยาสุรดีหั่งอยู่สามวัน เห็นทัพพม่ามาก
 เหลือกำดั่งจะต้อมรบ ก็เลิกทัพถอยมาทางด้านที่เปิดไว้ รบมาเข้าเมือง
 แดงกองทัพอแซห่วนกตีเมืองสุวรรณโคตเมืองสุโขทัย แดงทัพไทยซึ่งมาตั้ง
 รับไว้บ้านกงธานีแตกแล้ว ก็จัดทัพแยกไปตีเมืองพิไชย ทัพใหญ่
 ก็ยกมาถึงเมืองพระพิศณุโลกในเดือนอ้ายข้างขึ้น ให้ตั้งค่ายรายล้อม
 อยู่ห่างเมืองตงสองฟาก เจ้าพระยาตงสองก็เกณฑ์พตทหารชนประจำ
 รักษาหน้าตงเชิงเนินปรการรอมเมือง ป้องกันเมืองเปนสามารถ ให้ทำ
 สพานเรือข้ามแม่น้ำกตางเมืองตงสามแห่ง.

๑ ฝ่ายอแซห์หุ่อกแม่ทัพชนชวี่มากนรรมรยาออกเดียบนำค้าย มีพด
ทหารถือบ่นกดับหน้าตามพัน ทหารถือทวนตามหลังพนหนึ่ง เจ้า
พระยาสุรดีหักยกพดทหารออกจากเมือง โจมตีทัพพม่า ๆ ค่อรวบ ๆ กันถึง
ศตุมบอน ทัพไทยค้ำทานเหลือกำลังก็ถอยเข้าเมือง.

๒ รุ่งชนอกวันหนึ่ง อแซห์หุ่อกหักยกพดทหารออกเดียบค้ายอีกเหมือน
วันก่อน เจ้าพระยาสุรดีห ชนคบบนเชิงเทินแถวให้พดทหารออก โจมตี
ทัพายถอยเข้าเมืองอีก เจ้าพระยาจักร์จึงว่าฝีมือทหารเจ้าเป็นแต่ทัพ
หิวเมือง ซึ่งจะค่อรบกับฝีมือทัพเดีนาคันนไม่ได้ พรุ่งนี้ชาจะยก
ออกตัวเอง ครนรุ่งชนเป็นวันค้ำรบค้ำม อแซห์หุ่อกยกออกเดียบ
ค้ายอีก เจ้าพระยาจักร์หักยกพดทหารออกจากเมือง เข้าโจมตี
ทัพอแซห์หุ่อกแตกถอยเข้าค้าย แลอแซห์หุ่อกยกออกเดียบค้ายตั้งน
ทุกวัน เจ้าพระยาจักร์ก็ออกรบทุกวัน ผลัดกันแพ้ผลัดกันชนะถึงเก้าวัน
สิบวัน อแซห์หุ่อกจึงให้ตามร้องบอกว่ เพดาพรุ่งนี้เราอย่ารบ
กันเดย ให้เจ้าพระยากระษัตริย์ศึกแม่ทัพออกมาเราจะขอคุดัว ครน
รุ่งชนเจ้าพระยาจักร์ชวี่มากนรรมรยา ยกพดทหารออกไปยื่นม้าให้
อแซห์หุ่อกคุดัว อแซห์หุ่อกจึงให้ตามถามถึงอายุว่าเท่าใด บอก
ไปว่าอายุได้สามสิบเศษ จึงถามถึงอายุอแซห์หุ่อกบ้าง ค้ำมบอก
ว่าอายุได้เจ็ดสิบสองมี แล้วอแซห์หุ่อกพิจารณาครูปดลักษณะเจ้าพระยา
จักร์แล้วสรรเสริญว่ารูปก้งามฝีมือก็เข้มแข็ง ดูรับเราผู้เป็นผู้นำได้
จงอสูห์รักษาตัวไว้ ภายหน้าจะได้ เป็นกระษัตริย์เป็นแท้ แล้ว
ให้เอาเครื่องม้าของค้ำรบหนึ่ง กับสัตว์กระหนาดค้ำรบหนึ่ง คินต้อ
แก้วสองก้อน นามนคินต้องหม้อ มาให้เจ้าพระยาจักร์ แล้ว

ว่าจงรักษาเมืองไว้ให้มั่นคง เราจะตั้งเอาเมืองพิศณุโลกให้จงได้ใน
 ครองนี้ ไปภายน่าพม่าจะมาตีเมืองไทยไม่ได้ อีกแล้ว แต่ในเพลา
 วันนั้นไทยเข้าไปกินอาหารในค่ายพม่าก็ได้ มิได้ทำอันตรายแก่กัน แล้ว
 ต่างคนก็กลับไปเมืองไปค่าย เจ้าพระยาจักรี เจ้าพระยาสุรสีห์
 ก็ออกลงมารวมทูลตกราบทูล
 โลกแต่คนเดอนยฆางชนนแหว.

๑) สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวจึงดำรัสให้ เสด็จกองทัพทางบกทาง
 เรือ สรรพด้วยช้างม้าเครื่องสรรพาวุธพร้อมเสด็จ พดด้วง
 ดำเครื่องทองไทยจีนเป็นคนห่มนุ่งต้องพันต้องร้อยเจ็ดสิบคน แล้วดำรัส
 ให้ถามพม่าตัวนายซึ่งจำไว้ในคุก ว่าบัดนี้กองทัพพม่าจะมาอีก จะ
 ให้ไปทำสงครามกับพม่าพวกของตัว จะได้ฤกษ์ได้ประการใด ญ
 อकुงหุ่ณแตอคุมตั้งหจจิวพมานายทัพทงปวงให้การว่า มันทรง
 พระกรุณาโปรดจะให้ ไปรบกับข้าศึกอื่น จะขออาสาไปกระทำสงคราม
 กว่าจะสิ้นชีวิต ซึ่งจะโปรดให้ ไปสู้รบกับพม่าพวกเดียวกันนั้นเป็น
 เหลือสติปัญญา จะไปตหน้าพวกกันไม่ได้ มีความตายนึก
 จนใจอยู่แล้ว เอาคำให้การขึ้นกราบทูล จึงดำรัสว่ามันไม่ภักดี
 แก่เราโดยแท้ ยังนับถือเจ้านายมันอยู่ แถเราจะยกไปทำการ
 สงคราม ผู้คนอยู่รักษาบ้านเมืองน้อย พวกมันมาก จะหากุยก
 ออกกระทำจาดจาดแก่บ้านเมืองข้างหลังจะเอาไว้ไม่ได้ จึงดำรัสให้เอาไป
 ประหารชีวิตโดยฉันทของคตองบางกอกนอยทงดิน กับทงแม่ทัพพวก
 อ้ายเรือนพระฝางทงสี่คนซึ่งจำไว้ในคุกนั้นด้วย แล้วโปรดให้พระเจ้า
 หาดานเรอกรมขุนอนุรักษสงครามออกไปอยู่รักษาเมืองเพชรบุรี บัอง

กันด้านทางข้างตะวันตก แล้วให้หมื่นศึกกิตติบริบาลตั้งเรือเร็วขึ้นไปตั้ง
ราชการที่เมืองพระพิศณุโลก.

๑ ครั้นถึงณวัน ๓ ๑๓ ๒ ค่ำมีแม่ทัพศึก จึงเสด็จทรงเรือพระที่นั่ง
กราบยาวสืบตามหา ให้ย้าตราหาว่าทัพหลวงพร้อมด้วยเรือท้าวพระยา
ข้าหลวงของขลุ่ยพระบาททั้งปวง โดยเสด็จจากกรุงธนบุรีไปโดยทางชล
มารค ไปหยุดประทับแรมณพลับพลาหน้าฉนวนหน้าพระราชวังหลวงกรุง
เก่า จึงหมื่นศึกกิตติบริบาลซึ่งขึ้นไปตั้งราชการตั้งลงมากราบทูลว่า
ทัพพระยาสุโขไทย พระยาอักษรวงษ์เมืองสวรรคโลก พระยาพิไชย
สงครามซึ่งตั้งค่ายรับพม่าณบ้านกงธานีนั้นเลิกถอยลงมาแล้ว จึงเสด็จ
ตั้งเรือพระที่นั่งให้เร่งยกทัพเรือรับขึ้นไป ถึงณวัน ๓ ๓ ค่ำเกิดอศักรวย
บนอากาศมืดครึ้มไป ไม่เห็นดวงพระอาทิตย์ สิ้นวันยังค่ำ ครั้นเสด็จ
ถึงเมืองนครสวรรค จึงดำรัสให้พระยาราชาศรีศรีคุมกองจันดามพัน
ตั้งค่ายรักษาอยู่ที่นั่น ครั้นณวัน ๗ ๓ ค่ำกองทัพหลวงเสด็จตั้งค่ายปาก
น้ำพิงปากตะวันออก เสด็จขึ้นประทับแรมพลับพลาในค่าย จึงดำรัส
ให้กองพระยาราชสุภาวดียกขึ้นไปตั้งณบ้านบางทรายเป็นหลายค่าย ราย
ขึ้นไปตามริมน้ำ ให้กองเจ้าพระยาอินทรอภัยยกขึ้นไปตั้งค่ายณบ้าน
ท่าโรง ให้กองพระยาราชภักดียกไปตั้งค่ายณบ้านกระดาศ ให้กอง
เจ้าหมื่นเสมอใจราชยกไปตั้งค่ายณวัดจุฬามณี แต่ให้ตระเวนบรรจบถึง
กัน ให้กองพระยานครสวรรคยกไปตั้งค่ายรายโอบค่ายพม่าขึ้นไปแต่วัด
จันจนถึงเมืองพระพิศณุโลก ให้ชักปีกกาตระหนอดถึงกันทุก ๆ ค่าย
แล้วให้พระศรีไกรทาศคุมไพร่ห้าร้อย ไปทำทางหลวงณปากน้ำพิงขึ้นไป
ไปจนถึงเมืองพระพิศณุโลก.

๑ ครั้นวัน ๓ ๑๐ ๓ คำ จึงหดวงคำเก็กรณภไปสืบข่าวราชการ
 มากราบทูตว่า ทัพพม่ายกตงมาฟากตะวันตกเข้าค้ำยพระยาราชภักดี
 ณบ้านกระตาศ ทำอาการประหนึ่งจะเข้าค้ำยประชิด แล้วระถอง
 ค่ายเจ้าพระยาอินทรอโยธยมา จนถึงค้ำยพระยาราชสุภาวดีณบ้าน
 บางทราย ครั้นเพตาคำก็เด็กถอยไป จึงดำรัสให้พระยาวิจิตรนาถ
 หดวงคำเก็กรณภ หดวงรักษโยธา หดวงภักดีสงคราม คุม
 เขาปืนใหญ่วางแถวณสามสิบสี่ออกตากขึ้นไปได้ค้ำยบางทราย ครั้น
 เพตาคำ ทัพพม่ายกมาค้ำยประชิดงนำค้ำยเจ้าหมื่นเสมอใจราชณวัด
 จุฬามณีสถมค้ำย ตำรวจไปสืบราชการมากราบทูต จึงดำรัสให้พระ
 ยารมไตรโลก พระยารัตนพิมด พระยาชดบุรี คุมพลทหาร
 อยุ่รักษาค่ายหดวงณปากน้ำพิง ฟากตะวันออก.

๑ ครั้นวัน ๕ ๑๒ ๓ คำ จึงเสด็จยกพยุหยาตราทัพหดวงขึ้นไปประ
 ทิบนค้ำยมนัวดบางทรายฝั่งตะวันออก ครั้นเพตาคำทัพพม่ายกเข้าค้ำ
 ค่ายเจ้าพระยาอินทรอโยธยณบ้านท่าโรงฟากตะวันตก ได้รบกันเป็น
 สามารถ ตำรวจไปสืบราชการมากราบทูต จึงดำรัสให้หดวงคำเก็
 กรณภยกเอาเกณฑ์หัดสองร้อยตงเรือข้ามน้ำไปช่วยเจ้าพระยาอินทรอโย
 ทัพพม่ายกเด็กถอยไป ครั้นเพตาคำเข้าณวัน ๖ ๑๓ ๓ คำ จึงเสด็จตงเรือ
 พระที่นั่งข้ามไปทอดพระเนตรค้ำยพระโหราธิบดีฟากตะวันตก เห็นผิด
 กับพระราชดำริห์ ตั้งอยู่แต่ริมน้ำเอาต้นไม้ใหญ่ไว้นอกค้ำย แม่น
 พม่าเข้ามาแฝงต้นไม้มิยงก็จะได้ จะชนบนต้นไม้มิยงปร่าตงมาในค้ำยก็ได้
 จะเสียท่วงที่แก่ข้าศึก จึงดำรัสสั่งให้ รือค้ำยเก่าเสีย ตั้งใหม่โอบ
 ต้นไม้ใหญ่เข้าไว้ในค้ำย กว้างออกไปกว่าค้ำยเก่า ในวันนั้นพระ

ยารามัญวงษ์ยกกองมอญขึ้นไป ค่ายประชิดค่ายพม่าเหนือเมืองพระพิศณุโลกฟากตะวันออก พม่ายกออกตีได้รับกันเป็นสามารภ พวกกองมอญยิงปืนตบต้องพม่าล้มตายดำบากไปเป็นอันมาก พม่าถอยทัพเข้าค่าย กองรามัญตั้งค่ายลงได้.

๑ ฝ่ายในเมืองพระพิศณุโลก เจ้าพระยาจักรี เจ้าพระยาสุรสีห์ก็ยกพลทหารออกตั้งค่ายประชิดค่ายพม่านอกเมืองฟากตะวันออก พม่ายกออกรบซึ่งเขาค่ายได้ เจ้าพระยาสุรสีห์จับพลทหารหนุนเข้าไป พันทหารเดียวคนหนึ่ง ตีเขาค่ายคืนได้ พม่าล้มตายดำบากไปเป็นอันมาก แดกถอยเข้าค่าย แต่บรรดาค่ายพม่าซึ่งตั้งรายประชิดกันอยู่นั้น พม่าซุกซุมองค์เดินได้ดินเข้ามารบทุกค่าย ฝ่ายข้างทหารไทยก็ซุกซุมองค์ออกไปจากค่ายทุก ๆ ค่าย แดซุมองค์ตลึงกัน ได้รับกันกับทัพพม่าในอุโมงค์ฆ่าฟันกันล้มตายเป็นอันมาก เจ้าพระยาจักรี เจ้าพระยาสุรสีห์ ให้ทหารตบตีค่ายพม่ามาถวายเป็นเรื่อง ๆ จึงพระราชทานปืนใหญ่รางวัลด้วยยี่สิบบอกให้ตากขึ้นไปณค่ายประชิดให้ยิงทลายค่ายพม่า.

๑ ขณะนั้นพระยานครสวรรค์แต่งคนไปลาดตระเวนจับได้ไทยเซตยพม่าต้องคนให้การว่า อแซหวุ่นยกกองทัพเข้ามาครองคนตามหมื่นห้าพันทัพหัดังคนห้าพันตั้งอยู่บ้านกงธานี อแซหวุ่นก็แตกแฉกแย่งผู้หนึ่งไปกับตะมอแต่เจ้าเมืองครองอยู่ ถือพลตามหมื่นยกมาคิดเมืองพระพิศณุโลก บัดนี้นายทัพพม่าทำการขัดสนนัก เห็นอาการจะแตกถอยไป พระยานครสวรรค์จึงบอกสั่งไทยเซตยต้องคนกับคำให้การมาถวายเป็นค่ายหลวง.

๑ ครั้นวัน ๓๒ ค่ำถางคืนเพลาตีทุ่ม จึงเสด็จยกทัพหลวง
 ขึ้นไปณค่ายมั่นใกล้วัดจัน ค่ำรำดีให้กองพระยายมราช แดพระยา
 นครราชสีมา พระยาพิไชยสงคราม ยกไปช่วยพระยานครสวรรค์
 ซึ่งตั้งค่ายประชิดโอบค่ายพม่าณวัดจันนั้น ครั้นเพลาตีบเอ็จทุ่มกองทัพ
 ไทยก็จุกปืนใหญ่ยิงทลายค่ายพม่า แล้วยกออกปล้นทุกนาค่ายพม่า ๆ
 ยกหนุนกันออกมารบจนเพลารุ่ง นายทัพทั้งสองจะหักเอาค่ายพม่ามิได้
 ก็ถอยกลับเข้าค่าย.

๑ ครั้นวัน ๔ ค่ำ จึงดำรัสปรึกษาด้วยท้าวพระยานายทัพ
 นายกองทั้งสองว่า ทัพหลวงจะตั้งมั่นอยู่ที่ไหนราชการจะเนินช้า
 จะถอยลงไปตั้งอยู่ณค่ายท่าโรง แล้วยจะเกณฑ์กองทัพยกไปทางฟาก
 ตะวันตก ให้เข้าตั้งค่ายประชิดโอบหลังค่ายพม่าเข้าไว้ แลท้าว
 พระยานายทัพนายกองทั้งสองก็เห็นพร้อมด้วยพระราชดำริห์ ครั้นค่ำเพลา
 ตีทุ่มจึงเสด็จยกทัพหลวงลงมาตั้งอยู่ณค่ายท่าโรง ครั้นวัน ๕ ค่ำ
 จึงดำรัสให้ข้าหลวงไปหากองทัพพระยานครสวรรค์ซึ่งตั้งอยู่ณค่ายวัดจัน
 แดกองพระโหราธิบดีแดกองมอญพม่ากต่างเมือง ซึ่งตั้งอยู่ณค่ายบาง
 ทวาย ให้ยกลงมายังทัพหลวง แล้วยดำรัสให้พระยามหามณฑียร
 เปนแม่ทัพถือพลห้าพัน ให้กองพระยานครสวรรค์เป็นทัพหน้า ให้หลวง
 คำเงิรณภพ หลวงรักษโยธาคุมพลทหารกองนอกของนอกเกณฑ์
 หักตามพันสี่ร้อยเปนนองหนุน ยกไปตั้งค่ายรายล้อมขึ้นไปตามหลัง
 ค่ายพม่าคูเชิงช้าค้ำก่อน ถ้าพม่าไม่ยกมาตั้งเข้าตั้งค่ายประชิดติดค่าย
 พม่า แล้วยดำรัสให้พระราชสงครามลงไปเอาปืนพระยาราชบุษย์บนฉัตร
 ไชยณกรุงธนบุรีบรรทุกเรือขึ้นมาจงมาก.

๑ ฝ่ายนายกองทัพนำพม่า เข้าไปแจ้งข้อราชการแก่อแซหฺวุ่นกแม่ทัพ
 ว่า ไทยมีฝีมือเข้มแข็งนัก จะรบเอาไชยชนะโดยเร็วเห็นจะไม่ได้
 แดงทัพหลวงก็ยกขึ้นมาช่วยรบพลเป็นอนันต์ อแซหฺวุ่นกจึงให้ม้าไช ไป
 ดึงปืนญัตจวงซึ่งตั้งค่ายอยู่ณบ้านงาชานให้เป็นนายทัพ คุมพลสามพัน
 ยกตมมาณเมืองกำแพงเพชร แล้วให้เดินทัพลงไปณเมืองนครสวรรค์
 แขงตงไปถึงเมืองอุไทยธานี ถ้าได้ทีให้วกหลังตัดลำตมตมกองทัพไทย
 จะได้พัวพัววังวังทั้งนำหลังหย่อนกำตมตม แต่ทัพอีกสองพันนั้นให้ยก
 หนุนมาตั้งค่ายใหญ่ใกล้เมืองพระพิศณุโลกฟากตะวันตก.

๑ ครั้นวัน ๗ ๖ ๓ ค่ำ จึงพระยาสุโขไทยซึ่งตั้งชุมนุมคอยสอดตม
 ดับราชการณทัพพม่าบ้านงาชานนั้น บอกตมมากทราบตมว่าพม่าตั้งค่าย
 อยู่ณบ้านงาชานห้าค่าย บัดนี้ยกเข้ามาไปฟากตะวันตกของหนึ่ง
 ยกหนุนมาเมืองพระพิศณุโลกของหนึ่ง ครั้นได้ทรงทราบจึงดำริว่า
 เกิดอกพม่าจะวกหลังคี่เดบียง ให้กองพระยาราชภักดีกับพระยาพิพัฒน์
 โกษายกตม ไปช่วยราชการ พระยาราช เศรษฐี ซึ่งตั้ง ค่ายอยู่ณเมืองนคร
 สวรรค์ แล้วให้กองพระยารมมายกหนุนไปช่วยพระยามหา
 เจริญแตรพระยานครสวรรค์ซึ่งไปตั้งค่ายประชิดโอบ หลังค่าย พม่าณวัดจัน
 ฟากตะวันตก แล้วให้หัดวงภักดีตั้งกรมแตรพระยาแจ้งกับกรมการเมือง
 ไชยนาทคุมพลไทยมอญห้าร้อยเศษ ยกขึ้นไปตั้งอยู่ณบ้านวันดอกไม้
 แขวงเมืองกำแพงเพชร คอยดตมที่พม่าซึ่งยกมาแต่บ้านงาชานนั้น
 จะไปแห่งใด ถ้าเห็นได้ทีจึงให้ออกโจมตี ถ้าไม่ได้ ก็ให้ถาดถอยมา.

๑ ฝ่ายในเมืองพระพิศณุโลก เจ้าพระยาจักรี เจ้าพระยาสุรสีห์
 เกณฑ์พลทหารออกตั้งค่ายนอกเมืองฟากตะวันตก ตั้งค่ายประชิด

ค่ายพม่าซึ่งตอมเมืองนั้น ครั้นเพดาคำในวัน ๗^๖ ๓ คำ จึงเจ้าพระยา
 สุรดีให้ให้เอาไม้ทำคบ เขาผ้าชุบน้ำมันยางจุดเพลิงในอบกบป็นใหญ่ยิง
 ไปเผาค่ายพม่าใหม่ ชนค่ายหนึ่ง หอรับไหม้ทำลายตงสองหอ พม่า
 ออกมาดับไฟเพียงตายแต่ดำมากไปเปนนันมาก แต่เสบียงอาหารในเมือง
 ขัดสนนัก ด้วยจะกวาดเข้าเมืองหาต้นไม้ จึงบอกตงไปณฑพหดวง
 ขอพระราชทานเสบียง ก็โปรดให้กองทัพคุมดำเตียงชนไปตง พม่า
 ก็ออกค้ดดำเตียงกตางทางไปตงหาถิงเมืองไม้ ครังหตงจึงโปรดให้กองทัพ
 ดำเตียงชนเอาชนไปตงอีก ให้กองทัพระยานนครราชสีมายกไปช่วยบ้อง
 กันกองดำเตียง แล้วให้เจ้าพระยาสุรดีให้กองทัพตงมาคอยรับ แด
 กตะโปแม่กองนำพม่าชนเข้มแข็งยกทัพมาตงค้ด กองทัพเจ้าพระยา
 สุรดีให้ทัพพระยานนครราชสีมาเข้าถิงกันได้ไม่ ทัพเมืองพระ
 พิศณุโลกก็ถอยถด้มเข้าเมือง ทัพเมืองนครราชสีมาถิงปากองดำเตียง
 ถอยถด้มมาค่ายหดวง แดเข้าในเมืองพระพิศณุโลกก็เปิดตงตงทุกวัน ๆ
 จำยแจกรพตักหาพอ้อมไม้ ไพร่พตักถอยกำตงอิดโรยตง.

๑ ฝ่ายข้างทัพพม่าก็ขัดเสบียงอาหารตงเหมือนกัน แต่อยู่ภายนอก
 ที่ทำเดกกว้าง เทียวหาบกกถอยแตรากกระตาดษปนกับอาหารกินค้อย
 เน้นข้าววันไป ไม่สู้ขัดสนนักเหมือนในเมือง.

๑ ครั้นวัน ๖^๗ ๓ คำ จึงชนพค้ดถอหนึ่งต้อบถกชนมารบทุต
 ว่าพม่าเมืองมฤตยกกกองทัพเข้ามาตเมืองกุยเมืองปราณค่านทานมิได้ จึง
 ถอยเข้ามาตงอยู่ณเมืองชอ้า แดทัพพม่าถกถด้มไป บคินพระเจ้า
 หาดานเรอกรมขุนอนุรักษ์สงครามได้คั่งพตทหารไป ชคทัพ อยู่ที่ ชอง แคม

ด้านเมืองเพชรบุรี จึงดำริให้กองพระเจ้าหลานเธอเจ้าประทุมไพจิตร
ยกกองมารักษากรุงธนบุรีวงราชการก็ข้างฝ่ายใต้.

๑ ฝ่ายกองทัพพม่าซึ่งยกลงมาณเมืองกำแพงเพชรมายังมณฑลถึง จึง
กองทัพข้าหลวงไทยมอญหาร้อยก็ออกโจมตีทกทาง ทพพม่ามีพัน
รูดอกแตกฉาน ทพพวกข้าหลวงเก็บได้สำตราวุธต่าง ๆ แล้วดาดถอย
มา จึงบอกตั้งตั้งของเครื่องสำตราวุธลงมาถวาย จึงดำริให้
พระสุนทร สัมมตกับ หมื่นศรีดีหเทพ คุมเอา เต็มผ้าไป พระราชทาน ชุนนาง
ไทยมอญซึ่งต่ำลงมาณบ้านร้านคอกไม้.

๑ ฝ่ายทัพพม่าก็ยกลงมาตั้งค่ายณบ้านโนนคำตาสองค่าย บ้านถดถ
บาตรค่ายหนึ่ง บ้านหลวงค่ายหนึ่ง ในแขวงเมืองกำแพงเพชร
แล้วยกแยกกันไปทางเมืองอุไทยธานีกองหนึ่ง เข้าเฝ้าบ้านอุไทยธานีเดี่ย
ครั้นถึงณวัน ๗ ๑๓ ๓ ค่ำ ขุนยกกรมเมืองไชยนาทไปสืบราชการทัพ
พม่าชนมากกราบทูลว่า พม่าตั้งค่ายอยู่ณแขวงเมืองกำแพงเพชรตั้งบ้าน
ยกไปเมืองอุไทยธานีกองหนึ่ง เฝ้าบ้านเมืองเดี่ยแล้วจะไปทางใดอีก
มิได้แจ้ง จึงดำริให้ขุนอินทรเดชะเปนแม่กอง หลวงปลัดเมือง
อุไทยธานี กับหลวงศรีวิชัยนายด่านเปนกองหน้า หม่อมเชษฐกุมาร
เปนกองหลวง ให้หม่อมอนรรทเทวาเปนจางวาง บังคับทั้งสามกอง
คนพันหนึ่ง ยกกันไปป้องกันเดี่ยงแต่บนใหญ่ซึ่งบรรทุกเรือชนมานั้น
อย่าให้เป็นอันตรายกต่างทาง ถ้ามีราชการก็ถนัดเมืองนครสวรรค์
ให้แบ่งเอากองอาจารย์ไปช่วยบ้าง ให้แบ่งลงมาตั้งณบ้านคังดำเกา
บ้าง แล้วให้กองพระโหราธิบดีแลหลวงรักษมณฑลยกยกไปตั้งค่าย

จึงเสด็จข้ามสะพานเรือไปฝากพระวันตก คำรัศให้กองพระยาสุโขไทย
 ยกหนุนออกตั้งค่ายชั้กปักกาชุกคตองเดินถึงกัน ให้หัตวงดำเงิงรณภพ
 คุมพตเกณฑ์หัดดตองอาจารย์เก่าใหม่ ไปเข้ากองพระยาสุโขไทย
 ให้กองหตวงรักษาโยธา หตวงภักดีตั้งคราม ยกไปตั้งค่ายประชิด
 ค่ายพม่าณปากคตองกระพวง ให้กองหตวงเสนาภักดีกองปืนแก้วจินดา
 ออกตั้งคอกหลัง ครั้นวันเสาร์เดือนสี่ชนหกค่ำเพดาเข้า จึงพระยา
 สุโขไทย แตนายทัพนายกองทั้งปวงก็ยกออกพร้อมกันตั้งกระหนาบนำหลัง
 ค่ายพม่า ๆ ยกออกรบ ๆ กันเป็นส่ามารถถึงอาดูรสนั้น ต้มตายตงทั้ง
 สองฝ่าย ชุนอากาศศักรเพลิงถูกปืนพม่าตาย ครั้นวันอาทิตย์เดือนสี่
 ชนเจ็ดค่ำ จึงดำรัสให้ข้าหตวงไปหากองเจ้าพระยาอินทรอไทย แด
 กองมอญพระยาถางเมืองยกตงมาณปากน้ำพิง ในทันใดนั้นหตวง
 เสนาภักดีกองปืนแก้วจินดามากกราบทูลว่า ได้ตั้งคอกหลังพม่าเข้าไป
 พม่าชุกตั้งนามเพดาระวงล้อมไว้สามด้าน กองอาจารย์ถอยเสียมได้ช่วย
 แก้ว ข้าพระพุทธเจ้าให้ชุกตั้งนามเพดาระบอยคั้นหนึ่ง คอวังชนพระยา
 สุโขไทยจึงตั้งเข้าไปแก้ออกมาได้ ครั้นได้ทรงฟังจึงดำรัสตั้งให้เอาตัว
 อาจารย์ทอง เอาตัวนายคั้นนายหมวดคตองอาจารย์ไปประหารชีวิตครเสีย
 แดเดชนั้นพระราชทานให้ขุนรามรงค์คุมทหารการสืบไป ครั้นเพดา
 บ่ายเสด็จไปทอดพระเนตรค่ายที่รบคตองกระพวง แต่ค่ายมันออกไป
 ระยะทางยี่สิบสองเต็น ให้ตั้งค่ายชุกคตองเดินตามปักกาให้ถึงกัน ขณะ
 นั้นดำรัสภาคโทษพระสุธรรมอาจารย์ พระวิสารสุธรรม เจ้ากรมกอง
 อาจารย์ แล้วให้ทหารการแก้คตองเข้าตั้งค่ายประชิดค่ายพม่ากับกอง
 ทหารกองเกณฑ์หัดสืบไป ในวันนั้นเพดาบ่ายห้าโมงเศษ พม่ายกออก

วัดพริกฟากตะวันออกแตก เห็นพม่าจะวกหลัง จะขอพระราชทาน
 ดาตทัพข้ามมาตั้งค่ายรับอยู่ฟากตะวันออก จึงดำรัสให้กองมอญพระ
 ยากดางเมือง แดกกองพระโหราธิบดี แดกกองพระยาเทพอรชุน กอง
 พระยาศรีสุนทรณรงค์ ซึ่งตั้งอยู่ค่ายท่าโรงเข้กของพระยายมราช ให้พระ
 ยายมราชเป็นแม่ทัพ ยกขึ้นไปตีทัพพม่าซึ่งเข้กตั้งอยู่ณค่ายวัดพริกฟาก
 ตะวันออกนั้น แดให้กองหลวงรักษมณฑลเข้กไปอยู่รักษาค่ายประชิด
 แทนพระยากดางเมืองณปากน้ำฟิงฟากตะวันตก.

๑ ฝ่ายพระยายมราชยกกองทัพไปตั้งค่ายประชิดค่ายพม่าณวัดพริก
 พม่ายกออกแหกค่ายพระยายมราชหักเอาค่ายได้ ในทันใดนั้นพระยา
 ยมราชขับพลทหารเข้าตีพม่าแตกจึงเอาค่ายคืนได้ พม่าถอยไปเข้าค่าย
 วัดพริกตั้งรับกันอยู่.

๑ ขณะนั้นขอแซ่หู่หนักให้แมงแยงมุ่นอง ยกทัพใหญ่ลงมาตั้งค่าย
 โอบหลังค่ายหลวงณปากน้ำฟิงฟากตะวันออกเป็นหลายค่าย ได้ตั้ง
 รมกันเป็นสามารภ ส้มเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทรงเห็นคึกหนักเหต้อ
 ก่าดัง ถึงณวันพฤหัสบดีเดือนสี่แรมสิบค่ำ จึงให้เสนาทัพหลวงถอย
 มาตั้งค่ายมั่นอยู่ณบางเข้กออก ฝ่ายขอแซ่หู่หนักเร่งให้ค้คองมรหนอง
 บันญี่แยงจ้อ แดเจ้าเมืองคองอนายทัพนายกองทั้งปวง ทำการ
 คัดเมืองพระพิศณุโลกกวัดชนชั้น ฝ่ายข้างในเมืองก็ขาดเสบียงดวงเข้
 แฉกทหารค้คองมรหนองไพร่พลอดโรยหนักถอยก่าดังตั้ง เจ้าพระ
 ยาจักรี เจ้าพระยาสุรดีเห็นเหตุก่าดังที่จะตั้งมรรักษาเมืองไว้
 มิได้ ค้คองมรเสบียงอาหารขัดสนหนัก จึงบอกตงมากกราบทูลณค่าย
 หลวงค้คองมรค้คองมรปากน้ำฟิง ว่าในเมืองค้คองมรเสบียง จะขอพระ

ราชทานดำทัพออกจากเมือง ก็โปรดทรงพระอนุญาต เจ้าพระยาจักรี
เจ้าพระยาสุรสีห์ จึงตั้งให้นายทัพนายกองซึ่งออกไปตั้งค่ายประชิดรับ
พม่าอยู่นอกเมืองทั้งสองฟากนั้น เลิกถอยเข้าในเมืองสิ้น พม่าก็เข้า
ตั้งในค่ายไทยประชิดใกล้เมือง ให้ทำบันไดจะพาดกำแพงเตรียมการจะ
ขึ้นปล้นเอาเมือง พดทหารซึ่งรักษาหน้าที่เชิงเทินรตมยิงปืนใหญ่บ่อย
ออกไปตั้งห้าฝน พม่าจะเข้าขึ้นปล้นเอาเมืองมิได้ ต่างยิงปืนได้
ตอบกันอยู่ทั้งสองฝ่าย.

๑ ครั้นถึงวันศุกร์เดือนสี่แรมสิบเอ็ดค่ำ เจ้าพระยาทั้งสองจึงให้
เจ้านักรตมยิงปืนใหญ่บ่อยหนานกว่าทุกวัน เสียงปืนดังนั้นไปมิได้
ขาดคงแต่เข้าจนค่ำ แลให้เอาปืนพาทย์ชนิดบนเชิงเทินรอบเมือง ครั้น
เพลาประมาณยามเศษ เจ้าพระยาทั้งสองก็จัดทหารเป็นสามกอง
กองหน้ากองหนึ่ง กองกลางให้คุ้มครอบครว้กองหนึ่ง กองหลัง
รับท่ายกองหนึ่ง แล้วยกกองทัพแต่ครอบครว้ทั้งปวงเปิดประตูเมือง
ข้างด้านฟากตะวันออก ให้พดทหารกองนำรบฝ่าออกไป เข้าหัก
ค่ายพม่าซึ่งตั้งตอม พม่าในค่ายล้อมยิงปืนใหญ่บ่อยออกมา พด
ทหารไทยก็หนุนเนื่องกันเข้าไปแตกค่ายพม่าเข้าไปได้ ๆ รบกันถึงอาวุธสิ้น
พันแทงกันเป็นคตุมบอน พม่าแตกเปิดทางให้ เจ้าพระยาทั้งสอง
ก็รีบเดินทัพไปทางบ้านมุงดอนชมพู แลครอบครว้ทั้งปวงนั้นก็แตกกระจัด
พดไพร่ตายตามกองทัพไปได้บ้าง พม่ากวาดไปได้บ้าง ที่หนึ่งถึง
มาหาทัพหลวงณบางเข้าตอกได้บ้าง พม่าก็ติดตามกองทัพไป แล
กองซึ่งวังหลังก็รอดสกัดล้อมบ้านทานที่กลางทางเป็นสามารก พม่า

ก็ถอยกลับไปเมือง เจ้าพระยาทรงสังกร์เร่งเดินทัพไปถึงเมืองเพชรบูรณ์
หยุดทัพอยู่ที่นั่น.

๑ ฝ่ายอแซห์หูนกแจ้แจ้งว่าทัพไทยแหกหนีออกจากเมืองแล้ว ก็ขับ
พลทหารเข้าในเมือง ให้จุดเพลิงเผาบ้านเรือนแถวอารามใหญ่น้อยทุก
ตำบล แลจุดเพลิงสว่างดังกลางวัน ให้ไล่จับผู้คนแต่ครอบครัว
ซึ่งยังตกค้างอยู่ในเมืองหนีออกไม่ทันนั้น แลเก็บเอาทรัพย์สิ่งสิ้นแฉ
เครื่องศาสตราวุธต่าง ๆ แล้วตั้งอยู่ในเมือง อแซห์หูนกแจ้จึงออกปาก
ประกาศแก่นายทัพนายกองทั้งปวงว่า ไทยบดินฝีมือเข้มแข็งนัก ไม่
เหมือนไทยแต่ก่อน แลเมืองพระพิศณุโลกเดี๋ยวครั้งนี้ จะแพ้เพราะ
ฝีมือท้าวทวารนหามได้ เพราะเขาอดเข้าขาดเสบียงอาหารจึงเสีย
เมือง แลซึ่งจะมารบเมืองไทยสืบไปภายหน้านั้น แม่ทัพมัสคิบุญญา
แต่ฝีมือแต่เพียงฝีมือเราแต่ต่ำกว่าเราน้อยมาทำสงครามตีเมืองไทยเคย
จะเอาไชยชนะเรามีได้ แน่นดั่งว่าเราจึงจะมาทำศึกกับไทยได้ ไชยชนะ
พอข้างกรุงอังวะให้มาใช้ ถือหนึ่งสี่องมาถึงอแซห์หูนกแจ้แม่ทัพว่า พระ
เจ้ามังระทิววงศ์ บดินจงจากราชบุตรพระชนมย์สืบหับได้เสวยราช
สมบัติ แล้วข่ามังไปอนาวิงค่อซึ่งเป็นอาวหนั้นเสีย มีรับสั่งให้หา
กองทัพกลับไปกรุงอังวะ อแซห์หูนกแจ้ได้แจ้งเหตุดังนั้น ก็ให้เลิกทัพ
จากเมืองพระพิศณุโลก กวาดครอบครัวเดินทัพไปทางเมืองสุโขทัย
ไปตั้งบ้านรแหวงเมืองตาก.

๑ ฝ่ายกองทัพเจ้าพระยาจักรี เจ้าพระยาสุรสีห์ ซึ่งไปตั้งอยู่
ณเมืองเพชรบูรณ์นั้น ได้เสบียงอาหารเพียงไพร่พลบริบูรณ์แล้วกับออก
ลงมากราบทูลว่า จะขอยกคิดตามตีทัพพม่าซึ่งเลิกถอยไปแล้ว

ยกกองทัพกลับมาทางเมืองสุวรรณภูมิทางป่าพระพุทธบาท ยกติดตาม
ทัพพม่าไปทางเมืองสุโขทัย ขณะนั้นท้าวพระยานายทัพนายกองทั้งปวง
ซึ่งตั้งค่ายรับพม่าอยู่ในที่ต่าง ๆ ก็บอกลงไปกราบทูลว่าพม่าได้เมือง
พระพิศณุโลกแล้ว บัดนี้เด็กที่พกตบไป ส้มเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว
ทรงพระโสมนัสน้อยพระไทยแก่ข้าศึกนัก คำว่าให้หาหดวงศ์รต่ำแดง
เข้ามาถามว่าพระที่นั่งว่า จะให้กุมเสขทหารเกณฑ์หัดไปตามรบพม่า
จะได้ฤกษ์ได้ หดวงศ์รต่ำแดงก็มึนหน้ามึนใจไม่กราบทูลประการใด
ก็ทรงพระโกรธดำรัสให้ประหารชีวิตทีเดียว แล้วดำรัสให้พระยาพิไชย
ยกกลับไปบ้านเมือง ให้พระยาพิไชยสงครามไปด้วย จัดแจง
ไพร่พลพร้อมแล้วให้ยกไปกำจัดกัศคาคิดตามทัพพม่าจงได้ แล้วให้กอง
พระยาเทพอรชุน พระยารัตนพิมต พระยานครไชยศรี พระยา
ทูลกระหม่อมเมืองพระพิศณุโลก หดวงรักษโยธา หดวงอัคร
เสนกองหน้า ให้พระยาศุภดิทรเจ้าเมืองกำแพงเพชรเป็นแม่ทัพ ยก
ไปติดตามทัพพม่าทางเมืองตาก ให้พระยาธิเบศร์คุมกองอาสาจาม
ยกไปติดตามพม่าทางเมืองสุโขทัย.

๑ ครั้นวันจันทร์เดือนหกแรมสิบเอ็ดค่ำมีดวงอุสุคก จึงพระราช
สงคราม นำเอาหนังสือ มหาโศภิตอชิตารวัดใหม่ เขียนใส่ใบตาลไปถวาย
เป็นเรื่องความพุทธทำนายว่ามีในคัมภีร์พระชาตุงษ์ ข้อความว่า
ตระกูลเสนาบดีจะได้เป็นพระษัตริย์ตั้งพระองค์ แล้วพระราชสมภารในกรุง
ศรีอยุธยา แต่พระองค์ที่สถิตนพม่าจะยกมาย้ายพระนครจะได้แก่
พม่า แล้วจะมีบุรุษพ่อค้าเกวียนจะได้เป็นพระยาครองเมืองที่ใดชาย
ที่เสขเมืองบางกอก พระยาองค์นั้นจะได้สร้างเมืองเป็นราชธานีได้

เจ็ดปี ในที่สุดเจ็ดปีนั้นพม่าจะยกมาพยายามกระทำสงครามอยู่ตามปี
 ในพุทธศักราชล่วงได้ ๒๓๒๐ ปี จตุศักราช ๑๑๓๘ ปี พระนคร
 บางกอกจะเสียแก่พม่าซ้ำอีก ให้เสด็จขึ้นไปอยู่ณเมืองตเวี คือ
 เมืองตพบุรี อันเป็นที่ชุมนุมพระบรมธาตุ ตั้งอยู่ที่ท่ามกต่างแผ่นดิน
 ไทย ซ้ำอีกศัตรูจะทำร้ายมิได้เลย ครั้นทรงอ่านแฉวงจึงดำรัสว่า
 ซึ่งจะละเมืองบางกอกเสียหนีได้ แต่ปากสมณซึ่งพร้าหมั้นว่าแล้วจ้ะ
 ทำตาม จะไปอยู่เมืองตพบุรีตั้งเจ็ดวันพอเป็นเหตุ ครั้นวันจันทร์
 เดือนหกแรมสิบเอ็จค่ำ ได้ข่าวว่าพม่าข้างทางเมืองอุไทยธานียกแยกขึ้น
 ไปเมืองเพชรบูรณ์ จึงดำรัสให้พระยาพดเทพ หาดวงเนาโชติ เจ้าหมื่น
 เสมอใจราช ยกกองทัพขึ้นไปเมืองเพชรบูรณ์ ถ้าพม่ายกไปพอจะ
 ค่อยรบค้ำทานได้ก็ให้สู้รบค้ำทานไว้ ถ้าเหลือกำลังจงผ่อนครอบครัว
 เสบียงอาหารลงไปกรุง แล้วให้กองพระยานครสวรรค์ พระยาสุวรรณ
 โถกยกไปติดตามพม่าทางเมืองกำแพงเพชรอีกทัพหนึ่ง แต่ให้กองพระยา
 ยมราชยกลงมาอยู่รักษาค่ายหาดวงนปากคดองบางเข้าคอก แต่ทัพ
 หาดวงเสด็จแรมอยู่คอยรับครัว ซึ่งแตกลงมาแต่เมืองพระพิษณุโลกอยู่
 ดิบเอ็จแวน ครั้นถึงณวันพฤหัสบดีเดือนหกแรมสิบเอ็จค่ำ จึงเสด็จ
 ยাত্রาทัพหาดวงมาทางชลมารค หยุดประทับณค่ายมั่นเมืองนครสวรรค์
 จึงดำรัสให้ประหารชีวิตครหาดวงชาติสุรินทร์ ซึ่งหนีตายพลงมาแต่กอง
 พระยาธรรมไตรโลกนั้เสีย แล้วให้แจกกฎหมายประกาศไว้สำหรับ
 ทัพทุกทัพทุกกองว่า ถ้าไพร่ตามนายมีหนีให้ฆ่าเสีย ถ้าข้าราชการ
 ตามเสด็จมีหนีให้ตั้งพระราชอาญาถึงต้นชีวิต ครั้นณวันเสาร์เดือนเจ็ด
 ขึ้นค่ำหนึ่ง จึงเสด็จโดยทางชลมารค ต้องลงมาประทับแรมณพดับ

พตาค่ายมันบางแวม จึ่งหตวงวังเมืองนครสวรรค์ไปสืบราชการมา
 กราบทูลว่า เห็นพม่าตั้งอยู่ณเมืองกำแพงเพชรประมาณสองพันเศษ
 ครั้นวันพฤหัสบดีเดือนเจ็ดขึ้นห้าค่ำ จึ่งหมื่นชำนาญดารมากกราบทูลว่าพม่า
 เฝ้าเมืองพระพิศณุโลกเดี่ยต้น ยังเหลืออยู่แต่วัดมหาธาตุ จึ่งดำรัส
 ให้กองพระยายมราชยกไปทางแม่น้ำโพฟ้ากตะวันตก ให้กองพระยา
 ราชสุภาวดียกไปทางฟากตะวันออก ให้พระยานครสวรรค์ยกขึ้นไป
 บรรจบกันณวังพระธาตุข้ามพร้อมกันทีเดียว ไปตามดักทัพมาณเมือง
 กำแพงเพชรไปพร้อมกันตั้งค่ายอยู่ณบ้านโคก ครั้นวันพฤหัสบดี
 เดือนเจ็ดขึ้นหกค่ำ จึ่งเสด็จยกทัพหตวงกลับขึ้นไปประทับแรมณ
 พลับพลาค่ายฟากตะวันออก เห็นอปากน้ำขุดม ให้ประหารชีวิต
 ขุนสุนทรนุวัตน์ หมื่นต้น กับชาวคนหนึ่งซึ่งหนีคาทัพ คัดคี่สะ
 เดียบไว้ณหาดทรายนำค่ายหตวง ขณะนั้นหตวงวังไปสืบราชการ
 ณบ้านสามเรือนมากกราบทูลว่า พม่ายกตงไปประมาณพันเศษ จึ่ง
 ดำรัสให้ข้าหตวงไปหากองพระยานครสวรรค์ ให้ถอยทัพตงมาจาก
 ค่ายบ้านโคกมาเข้าในกองทัพหตวง จึ่งพระยาสूरบดินทรซึ่งยกไป
 ตามพม่าบอกตงมากกราบทูลว่า พม่าซึ่งตั้งอยู่ณเมืองกำแพงเพชรนั้น
 ยกเลิกไปทางตะวันตกสิ้นแล้ว ครั้นวันพฤหัสบดีเดือนเจ็ดขึ้นสิบ
 สองค่ำ จึ่งเสด็จถอยทัพหตวงตงมาประทับรือนณเมืองนครสวรรค์
 จึ่งชาวด่านเมืองอุไทยธานีบอกตงมากกราบทูลว่า ทัพพม่ายกผ่านตง
 มาประมาณพันเศษ เฝ้าค่ายที่ด่านนั้นเดี่ย ทางหตวงคาตำบาก
 ย่อยองค์หนึ่งแล้วยกไปทางนารี จึ่งดำรัสให้หตวงเส่นาภักคักอง
 แก้วจินดา ยกติดตามไป ถ้าทันเขาจตให้แตกฉาน แล้วให้ยก

คามไปจนถึงเมืองไชยโยค ครั้นวันเสาร์เดือนเจ็ดขึ้นสิบค่ำมีออก
อัฐศก จึงเสด็จยาตราทัพหลวงมาโดยทางชลมารค กذبยัง
กรุงธนบุรีมหานคร.

๑ ฝ่ายกองทัพพระยายมราช พระยาราชสุภาวดี ซึ่งตั้งค่ายอยู่
ณบ้านโคกนั้น ครั้นแจ้งว่าทัพพม่าณเมืองกำแพงเพชรเลิกไปแล้ว
ได้แจ้งว่าทัพพม่ากองหนึ่งยกตงไปทางเมืองอุไทยธานี จึงยกกองทัพ
ผ่านตงมาทางด้านเขาปูนแต่ด่านสกัดพระ พบกองทัพพม่าได้รับกันเป็น
ด้ามารต แต่ทัพพม่ากองหนึ่งกذبยกแยกเข้ามาตั้งอยู่ณเมืองนครสวรรค์
คอยรับกองทัพซึ่งไปหาเสบียงอาหารณแขวงเมืองเพชรบูรณ์ ครั้น
ณวันอังคารเดือนเจ็ดแรมสองค่ำ จึงพระยายมราช พระยาราชสุภาวดี
บอกขอราชการตงมากราบทูลณกรุงธนบุรี สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว
จึงดำรัสให้ข้าหลวงไปหาพระเจ้าหลานเธอกรมขุนอินทรพิทักษ์ ดั่งครามเข้ามา
จากเมืองเพชรบุรี แล้วดำรัสให้พระเจ้าลูกเธอกรมขุนอินทรพิทักษ์ ถือ
พลพันหนึ่งยกทัพเรือหนุนขึ้นไป ครั้นณวันพฤหัสบดีเดือนเจ็ดแรมสี่ค่ำ
จึงเสด็จยาตราณาวาทัพหลวงจากกรุงธนบุรีโดยทางชลมารค ขึ้นไป
ประทับณพลับพลาค่ายเมืองไชยนาทบุรีฟ้ากตเวรอันนอก แล้วโปรดให้
พระเจ้าลูกเธอกรมขุนอินทรพิทักษ์ กذبตงมารักษากรุงธนบุรี จึง
พระยายมราช พระยาราชสุภาวดี บอกตงมากราบทูลว่า คั้งค่าย
ประชิดรบทัพพม่าณด้านเมืองอุไทยธานีนั้น ขัดสนด้วยเสบียงอาหารนัก
บัดนี้ทัพพม่าตั้งอยู่ณคอนไก่เถื่อน.

๑ ฝ่ายกองหม่อมอนุรุธเทวา แด่หลวงเสนาภักดีกองแก้วจินดา
บอกมากราบทูลว่า ได้ยกติดตามพม่าไปทางเมืองอุไทยธานี พบพม่า

กองหนึ่งยกลงมาทางแขวงเมืองสุวรรณบุรี ได้รับกัณเฑาะว์เดิมบางนาง
 บวชเป็นสามารถ ทัพพมาแตกหนึ่งตั้งไปทางแขวงเมืองสุพรรณบุรี จึง
 ดำริว่าพมามีได้คามลงมาคิดพัน แล้วเป็นเทศกาดจะได้ทำนา ให้
 มีศรหากองทัพเมืองพิศิตร เมืองนครสวรรค์ เมืองอุไทยธานี ตงมา
 ยังก่ายหอดงเมืองไชยนาทบุรีให้ตั้ง แล้วให้มัคราไปถึงพระยายมราช
 พระยาราชสุภาวดี ซึ่งคงทัพอยู่นครนไถ่เถื่อน กับให้กองมอญ
 พระยารามัญวงษ์ยกเคิมไปอีกกองหนึ่ง เป็นสามทัพ ให้ยกลงไป
 ทางเมืองสุพรรณบุรี เมืองนครไชยศรี เมืองราชบุรี ถ้าพบทัพ
 พม่าให้ตั้งแตก ถ้าปะครัดวันช่อนอยู่ในป่าก็ให้กวาดต้อนลงไปนคร
 แล้วดำริให้กองพระเจ้าหลานเธอกรมขุนอนุรักษสังคราม กรมขุน
 รามภุเบศร์ แดเจ้าพระยามหาเดชา ให้เร่งยกขึ้นไปตีพม่าซึ่งตั้งอยู่
 ณเมืองนครสวรรค์.

๑ ครั้นวันจันทร์เดือนแปดขึ้นค่ำหนึ่ง จึงเสด็จยกทัพหลวงหนุน
 ขึ้นไปแต่เสด็จจากดับในฉนวน มาตงเรือพระที่นั่งนครพยาต้องลงมา
 ประทับแรมณบ้านงว ถึงณวันพฤหัสบดีขึ้นสามค่ำ จึงเสด็จ
 ยাত্রานาว่าทัพหลวงตั้งยังกรุงธนบุรี.

๑ ฝ่ายกองทัพพม่าซึ่งตั้งอยู่ณด่านเมืองอุไทยธานีนั้น ชิดต้นด้วย
 เสบียงอาหารนกกเด็กกดับไป แต่ที่เมืองนครสวรรค์คนพม่าตั้งอยู่
 ประมาณแปดร้อยเก้าร้อย คอยท่าพม่าซึ่งไปเที่ยวหาเข้าณแขวงเมือง
 เพ็ชรบูรณ์ ยังหาเด็กไปไม่ แดกองทัพพระเจ้าหลานเธอกรมขุนอนุรักษ
 สังคราม กรมขุนรามภุเบศร์ แดเจ้าพระยามหาเดชาที่ยกเข้าตี ตั้ง
 ค่ายรบคิดพันกันอยู่ จึงบอกตงมาให้กราบทูลณกรุงธนบุรี.

๑ ครั้นถึงณวันเสาร์เดือนเก้าชนดับสองค่ำบวออกอัฐศก ส้มเค็ญ
 พระพุทธเจ้าอยู่หัว จึงเสด็จยกพยุหโยธานาวาทัพทดวง พร้อมด้วย
 พดทหารดับเอื้องจากกรุงธนบุรีไปทางชดमारค เสด็จไปประทับ
 ณพดับพดาค่ายเมืองไชยนาทบุรี พอกองทัพพระเจ้าหลานเธอทัตพ
 พม่าแตกหนีไปทางเมืองกำแพงเพชร จึงบอกตงมาราบทูตณเมือง
 ไชยนาทบุรี.

๑ ครั้นณวันพฤหัสบดีเดือนเก้าแรมสองค่ำ จึงดำรัสให้พระเจ้า
 หลานเธอกรมขุนนราธิวาสราชนครินทร์ กับเจ้าพระยาอินทรวชิลไชยอยู่รักษาค่าย
 เมืองนครสวรรค์ แล้วเสด็จยกทัพหลวงไปโดยทางชดमारคถึงเมืองตาก
 แดพม่าซึ่งแตกไปอยู่ในป่าดงนั้น กองทัพทั้งปวงจับมาถวายเป็นร้อย
 สืบตามสืบเศษ จึงดำรัสให้กองทัพทั้งปวงติดตามพม่าไปจนปลายค่าน
 เมืองตาก ครั้นณวันพฤหัสบดีเดือนเก้าแรมเก้าค่ำ จึงเสด็จยกทัพ
 หลวงกลับมาถึงบ้านรเวียง ทอดพระเนตรเห็นคนเข้าซึ่งพม่าทำนาไว้ตั้ง
 ให้ถ่อนเดี่ยว ครั้นณวันจันทร์เดือนเก้าแรมสิบสามค่ำ เสด็จถึงกรุงธนบุรี
 แล้ว ทรงพระวิตกถึงสมณซึ่งจับค้อนตงมาแต่หัวเมืองฝ่ายเหนือ จึง
 ให้เสด็จสมเด็จพระสังฆราชไว้ว่า ถ้าพระสงฆ์อนุจรอารามใดขัดสน
 อาหาร ก็ให้มาเบิกเอาเข้าในฉางหลวงไปถวาย แล้วทรงพระราช
 ศรัทธาถวายสมณบริกขารแก่พระสงฆ์อาคันตุกทั้งปวงเป็นอันมาก แด
 ให้เด็กคนซึ่งรักษาน้ำที่เชิงเทินพระนครเดี่ยว ให้ไปทำไร่นาหากินตาม
 ภูมิดำเนินา ครั้นณวันศุกร์เดือนสิบขึ้นค่ำหนึ่ง จึงพระยาราชภักดีแด
 พระยาพดเทพชนไปตามพม่าทางเมืองเพชรบูรณ์นั้น พบพม่าที่บ้านนายม
 ด้วรับกัน คัทัพพม่าแตกหนีไปทางเมืองอุไทยธานี จับเป็นได้เก้าคน

บอกส่งตงมาถวาย จึงโปรดให้มัตราไปถึงพระยาราชนกักตักให้ยกไปติดตามพม่าซึ่งแตกหนีไปนั้น แต่ของพระยาพลเทพให้ยกกลับตงมาณกรุง.

๑ ครั้นวันเสาร์เดือนสิบขึ้นสี่ค่ำ กองพระยายมราช พระยาราชนก กษัตริย์ พระยารามัญวงษ์ ยกคิดตามพม่าไปทางด่านสุพรรณบุรี ได้ตามคัมพม่าไปจนถึงด่านแม่ตำเมา จับเป็นได้ สิบเจ็ดคนบอกส่งตงมาถวาย ครั้นวันอาทิตย์เดือนสิบขึ้นห้าค่ำ จึงยกกองเจ้าพระยาจักรี เจ้าพระยาสุรสีห์ แดกกองพระยาธิเบศร์บด ซึ่งยกไปตามพม่าทางเมืองสุโขทัยนั้น จับเป็นได้ สิบแปดคน กับทั้งเครื่องศาสตราวุธเป็นอันมาก บอกส่งตงมาถวาย ครั้นวันเสาร์เดือนสิบขึ้นสิบเอ็ดค่ำ จึงพระยานครสวรรค์ พระยาพิไชย ซึ่งยกคิดตามพม่าไปทางด่านเมืองตาก จับเป็นได้ สิบเก้าคนบอกส่งตงมาถวาย แดกกองพระเจ้าหลานเธอ กรมขุนอนุรักษสังคราม แดเจ้าพระยามหาเสนา บอกส่งพม่าตงมาแต่แควเมืองกำแพงเพชรสิบเอ็ดคนตงมาถวาย จึงดำรัสให้มัตราหา กองทัพทงปองกลับตงมายังพระนครพร้อมกันแล้ว โปรดให้เจ้าพระยาจักรี เจ้าพระยาสุรสีห์ พระยาธรรมมา คุมไพร่พดทงปองตงทำนา ณทเดคมฟากตะวันออกกรุงธนบุรี แต่ทงบางก็มีด้ามเส่น ให้พระยายมราช พระยาราชนก กษัตริย์ คุมไพร่พดทงปองตงทำนาณทเดคมฟากตะวันออก แต่ทงกระทุ่มแบนหนองบัวแขวงเมืองนครไชยศรี.

๑ หนึ่งในเดือนสิบนั้นก็มีคนเหตักยังกฤษเจ้าเมืองเกาะหมาก ตั้งปืนหนักตั้งเข้ามาถวายพันสี่ร้อยบอก กับตั้งของเครื่องราชบรรณาการต่าง ๆ.

๑ ถึงวันจันทร์เดือนสิบแรมสิบสองค่ำมีออกอัฐศก เพดาบ้ายตีโมง นางพระยาข้างเผือกถ่ม จึงดำรัสให้เอาศพไปฝังณวัดสามเพ็ง

ที่ฝั่งศพเจ้าพระยาปราบไตรจักรแต่ก่อนนั้น ครั้นวันศุกร์เดือนสิบเอ็ด
 ขึ้นตามคำ ข้าหลวงแตกกรมการเมืองนครศรีธรรมราชบอกเข้ามาว่า
 เจ้าหน้าผู้ครองเมืองนนทบุรีได้ จึงทรงพระกรุณาโปรด
 ให้เจ้าหน้าคนออกไปครองเมืองนครศรีธรรมราชตั้งเก่า พระราชทาน
 เครื่องยศตราขลุ่ยระโหมกเป็นอันมาก.

๑ ฝ่ายกองพระยาราชภักดีก็คิดตามพม่าไปทางด้านเมืองอุไทยธานี
 พอฝนตกหนักน้ำนองท่วมป่า จะติดตามต่อไปลำบากนัก จึงถอย
 ทักษิณมาแต่บอกตงมากทราบเหตุณกรุง ๆ ว่าพม่ายกหนีไปโดยเร็ว
 ยกติดตามไปมิทัน ส้มเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงทราบในหนังสือบอก
 ก็ทรงพระโกรธ จึงให้ตำรวจตงเร็วเร็วรีบขึ้นไปหากองทัพพระยาราช
 ภักดีกลับตงมายังพระนคร แล้วดำรัสให้ไปผูกษาโทษพระยาราชภักดี
 แตนายทัพนายกองทั้งสิบนายซึ่งเป็นลูกกอนั้น ว่าเกยจรัญย่อท้อต่อ
 ราชการศึก ให้ประหารชีวิตครั้นถึงที่นั้น พระยาราชภักดีจึงกราบทูลว่า
 ราชการครั้งนี้โทษผิดแต่ข้าพระพุทธเจ้าผู้เดียว ด้วยข้าพระพุทธเจ้าเป็น
 นายทัพ เมื่อแถมไปแล้วนายทัพนายกองทั้งปวงอยู่ในบังคับ ก็ต้อง
 ตามบัญชาถอยมาด้วยกันทั้งนั้น จะรับพระราชอาชญาตายแต่ตัวข้า
 พระพุทธเจ้าผู้เดียว แตนายทัพนายกองทั้งนั้นขอพระราชทานชีวิตไว้
 ให้ทำราชการแก่ตัวสืบไปข้างหน้า จึงดำรัสว่านายทัพนายกองทั้งปวง
 ไม่ทักทานกัน ตงใจพร้อมกันทั้งนั้น ครั้นจะไว้ชีวิตก็จะเป็นเยี่ยง
 อย่างกันต่อไป จึงตายเสียด้วยกันทั้งนั้นเถิด แล้วดำรัสให้เอาตัว
 พระยาราชภักดี แตนขุนนางมขอทั้งสิบนายซึ่งเป็นลูกกอนั้นไปประหาร
 ชีวิตเสียสิ้น.

๑ ฝ่ายข้างกรุงรัตนบุรีองวะ พระเจ้ามังระสวรรคต อยู่ในราช
 สมบัติสืบตามปี จึงญูจวราชบุตรได้ครองราชสมบัติสืบไปในปีออก
 อัฐศก ครั้นกองทัพออแซ่ห่อญกยกกดับไปถึง จึงเข้าเฝ้าทูลถกแถลงการ
 ซึ่งไปค้หัวเมืองไทยฝ่ายเหนือใตหงส์น พระเจ้าจึงญูจากั้พระวราชทาน
 บำเหน็จรางวัลแก่อแซ่ห่อญกแด่นายทัพนายกองทั้งปวงโดยสมควรแก่ความ
 ชอบ ครั้นอยู่มาแซ่จกญูของพระเจ้าจึงญูจา ซึ่งเปนเจ้าเมืองแซ่จก
 อยู่ก่อนนั้น คิดกนกับอศวนห่อญอآمدัยเป็นขบถต่อพระเจ้าจึงญูจา ๆ
 ให้จับแซ่จกกับอศวนห่อญอآمدัยประหารชีวิตครเสีย ยังแต่อวด้ามคน
 ค้อมังแวงคแคงปคญหนึ่ง มังจตุคแคงปคานหนึ่ง มังโพเซียงคแคงแคง
 คตหนึ่ง มิได้เดียงเปนเจ้า ให้แยกบ้านกันอยู่คนละบ้านไคตเมืององวะ
 แด้วพระเจ้าจึงญูจาให้อآمدอกห่อญน แด่ต่อห่อญน กับพระยาอู่รามัญ
 ถ้อพลทกพนยกไปค้เมืองเซียงใหม่อีก เข้าคตค้ายถ้อมเมืองไว้ พระยา
 วิเซียงปรากกรเจ้าเมืองเซียงใหม่ค้อรบพม่าเหตอถ่าตงกั้ทั้งเมืองเสีย พา
 ครอบคร้วอพยพเด็กหนึ่งตงมาอยู่เมืองสวรรคโตก แด้วบออกตงมาณกรุง
 รัตนบุรีกราบทูลพระกรุณาให้ทราบ.

๑ ฝ่ายข้างแผ่นดินเมืองญวน องเหี้ยวหู่เมืองเปนเจ้าเมืองเว้ ทำ
 ตงความกับเมืองคตเกียเปนหลายปีมา แดองเหี้ยวหู่เมืองมีบุตรชาย
 ห้าคน ชื่อตงคิกมหนึ่ง องคางเบองหนึ่ง องเท็งกวางหนึ่ง องเซียง
 ชุนหนึ่ง องทางหนึ่ง แดองคิกมบุตรญูใหญ่มีบุตรชายช้อ องหวาง
 คนหนึ่ง องคางเบองบุตรที่ต้อง มีบุตรชายต้ามคน ชื่อของยามาหนึ่ง
 องเซียงต้อหนึ่ง องหมันหนึ่ง แดองคิกม องคางเบอง ถึง
 แก่กรรมก่อนองเหี้ยวหู่เมืองผู้บิดา ครั้นอยู่มาองเหี้ยวหู่เมืองเจ้าเมืองเว้

ถึงพิราโดยแล้ว จึงองกวักภอขุนนางผู้ใหญ่เป็นบิดาเลี้ยงของเทิงกวาง
ได้ครองเมืองเว้ขุนนางตราษฎรไม่เค็มใจ ครั้นนั้นอายหยากเป็นโจร
ป่าอยู่ณแดนเมืองกุยเยิน ตงเกิดยกตอมผู้คนจะตีเอาเมืองเว้ให้ได้
จะจับองเทิงกวางองกวักภอฆ่าเสีย จะยกองหวางคนบุตรองตงกุมชน
ครองเมืองเว้ อาณาประชาราษฎรทงปวงเชอพงยัคด้วย มาเข้า
เกลยกตอมเป็นอันมาก แต่อายหยากนมนองชายดองคนชื้ออ้ายบาย
หนึ่ง อ้ายตามหนึ่ง จึงยกไพร่พดทงปวงมาตีเมืองเว้ ฝ่ายองกตงเกี่ยม
มหาอุปราชเมืองตงเกีย ได้แจ้งข่าวว่าอายหยากจะยกกองทัพไปตี
เมืองเว้ จึงแต่งให้องกวักเหตาเป็นแม่ทัพยกกองทัพมาตีเมืองเว้ด้วย
แตกกองทัพอายหยากคี่ด้านหนึ่ง ทพองกวักเหตาคี่ด้านหนึ่ง ฝ่ายอง
เทิงกวาง องกวักภอ จึงแต่งกองทัพออกไปค่อรบครึ่งหนึ่ง ก็แตก
ถอยเข้าเมือง องเทิงกวาง องกวักภอ เห็นจะค่อดีให้ตงก่าตั้ง
กตงเมืองเตี้ย พาทองเชียงชุนหนึ่ง องยาบาหนึ่ง องเชียงต้อหนึ่ง
องหมันหนึ่ง หนึ่งตั้งเรือแค้นมาทางท้องทะเลมาอยู่ณเมืองไซ่ง่อน แด
กองทัพอายหยากแตกทัพเมืองตงเกียก็ตีเมืองเว้ได้ อ้ายหยากจับอง
หวางคนบุตรองตงกุมได้ มิได้ตงให้เป็นเจ้าเมืองเว้ พาเอาตัวไปไว้
เมืองกุยเยิน แดองกวักเหตาแม่ทัพเมืองตงเกียจับองทางได้ ให้จำจอง
ไว้ แดวเก็บเอาทรัพย์ตั้งดินแดคุมเอาตัวองทางเด็กที่พกดับไปเมือง
ตงเกีย ฝ่ายองหวางคนไปอยู่เมืองกุยเยิน คิดเกรงอายหยากจะฆ่า
เสีย จึงหนีตั้งเรือแค้นมาอยู่ณเมืองไซ่ง่อน แดองเทิงกวางจึงคิดอ่าน
กับญาติแดนขุนนางทงปวง จะยกองหวางคนชุนเป็นเจ้า จึงคิดจัด
แจงกองทัพจะยกไปตีอายหยากณเมืองกุยเยิน ยังมีทัพไต้ยกทัพไป

ฝ่ายอ้ายหยาก^๕ชาว^๕ก๊ก^๕ก^๕อง^๕ท^๕พ^๕ร^๕บ^๕มา^๕ป^๕ด^๕น^๕เม^๕อ^๕ง^๕ไ^๕ช^๕ง^๕อ^๕น^๕ด^๕ก^๕ จ^๕บ^๕อ^๕ง^๕เท^๕ง^๕
 ก^๕ว^๕ง^๕อ^๕ว^๕าง^๕ค^๕น^๕ไ^๕้^๕ให้^๕ป^๕ระ^๕ห^๕าร^๕ช^๕ว^๕ิ^๕ต^๕ร^๕เ^๕ย^๕ แ^๕ด^๕อ^๕ง^๕ย^๕า^๕บ^๕า^๕อ^๕ง^๕ห^๕ม^๕ั^๕น^๕ห^๕น^๕ไป^๕ช^๕ุ^๕ม^๕
 ช^๕อ^๕น^๕อ^๕ย^๕ใ^๕น^๕บ^๕้า อ^๕้าย^๕ห^๕ย^๕าก^๕ให้^๕พ^๕ด^๕ท^๕ห^๕าร^๕ไป^๕ค^๕ิ^๕ด^๕ค^๕า^๕ม^๕จ^๕บ^๕ค^๕ว^๕ไ^๕้^๕ให้^๕ป^๕ระ^๕ห^๕าร^๕ช^๕ว^๕ิ^๕ต^๕ร^๕
 เ^๕ย^๕ แ^๕ด^๕อ^๕ง^๕เ^๕ย^๕ง^๕ด^๕ี^๕อ^๕น^๕ห^๕น^๕ไ^๕้^๕ไป^๕ค^๕ัง^๕ช^๕อ^๕ง^๕ด^๕ุ^๕ม^๕ผู้^๕ค^๕น^๕อ^๕ย^๕ุ^๕ณ^๕บ^๕้า^๕ค^๕า^๕บ^๕ด^๕ห^๕ึ^๕ง^๕ แ^๕ด^๕
 อ^๕ง^๕เ^๕ย^๕ง^๕ช^๕ุ^๕น^๕ห^๕น^๕ห^๕น^๕มา^๕อ^๕า^๕ไ^๕้^๕ร^๕ย^๕พ^๕ระ^๕ย^๕า^๕ร^๕า^๕ชา^๕เค^๕ร^๕ษ^๕ร^๕ั^๕ญ^๕อ^๕น^๕อ^๕ย^๕ุ^๕ณ^๕เม^๕ือ^๕ง^๕ พ^๕ุ^๕ท^๕ไ^๕ร^๕มา^๕ค^๕
 อ^๕้าย^๕ห^๕ย^๕าก^๕ย^๕ก^๕ก^๕อง^๕ท^๕พ^๕มา^๕ค^๕เ^๕ม^๕ือ^๕ง^๕พ^๕ุ^๕ท^๕ไ^๕ร^๕มา^๕ค^๕แ^๕ด^๕ พ^๕ระ^๕ย^๕า^๕ร^๕า^๕ชา^๕เค^๕ร^๕ษ^๕ร^๕ั^๕ญ^๕อ^๕น^๕
 ก^๕บ^๕อ^๕ง^๕เ^๕ย^๕ง^๕ช^๕ุ^๕น^๕ พ^๕า^๕บ^๕ุ^๕ค^๕ร^๕ร^๕ย^๕า^๕ ส^๕ม^๕ค^๕พ^๕ร^๕ค^๕พ^๕ว^๕ก^๕ด^๕ง^๕เว^๕็^๕แ^๕ด^๕น^๕ห^๕น^๕เ^๕า^๕มา^๕ห^๕ัง^๕พ^๕ระ^๕
 บ^๕ร^๕ม^๕โ^๕พิ^๕ธ^๕ิ^๕ส^๕ม^๕ภ^๕า^๕ร^๕ณ^๕ก^๕ร^๕ุ^๕ง^๕ห^๕น^๕บ^๕ุ^๕รี^๕ ท^๕ร^๕ง^๕พ^๕ระ^๕ก^๕ร^๕ุ^๕ณ^๕า^๕ให้^๕ร^๕ับ^๕ไ^๕้^๕ แ^๕ด^๕ว^๕พ^๕ระ^๕ร^๕า^๕ช^๕
 ท^๕า^๕น^๕บ^๕้าน^๕เว^๕็^๕น^๕ให้^๕อ^๕า^๕ไ^๕้^๕ร^๕ย^๕ใ^๕น^๕พ^๕ระ^๕น^๕ค^๕ร^๕ฟ^๕าก^๕ต^๕ระ^๕ว^๕น^๕อ^๕อ^๕ก^๕.

๑ ฝ่ายของ^๕เ^๕ย^๕ง^๕ด^๕ี^๕อ^๕น^๕ห^๕น^๕ไ^๕้^๕ค^๕ึง^๕เก^๕ด^๕ย^๕ก^๕ด^๕อ^๕ม^๕ไฟ^๕ร^๕พ^๕ด^๕ไ^๕้^๕เป^๕น^๕อ^๕ัน^๕ม^๕าก^๕แ^๕ด^๕ว^๕ ก^๕็^๕ย^๕ก^๕เ^๕้า^๕
 ค^๕็^๕อ^๕้าย^๕ห^๕ย^๕าก^๕ค^๕ัน^๕เ^๕า^๕เ^๕ม^๕ือ^๕ง^๕ไ^๕ช^๕ง^๕อ^๕น^๕ไ^๕้^๕ อ^๕้าย^๕ห^๕ย^๕าก^๕ถ^๕อย^๕ท^๕พ^๕ไ^๕้^๕ค^๕ัง^๕ช^๕อ^๕ง^๕ด^๕ุ^๕ม^๕ไฟ^๕ร^๕พ^๕ด^๕
 อ^๕ย^๕ุ^๕ณ^๕เม^๕ือ^๕ง^๕ก^๕ุ^๕ย^๕เ^๕น^๕ แ^๕ด^๕ว^๕เป^๕็^๕ด^๕ย^๕น^๕ช^๕็^๕อ^๕ ๆ^๕ อ^๕ง^๕ไ^๕้^๕เก^๕เ^๕น^๕ อ^๕้าย^๕บ^๕า^๕ย^๕น^๕อ^๕ง^๕ก^๕ด^๕าง^๕
 เป^๕็^๕ด^๕ย^๕น^๕ช^๕็^๕อ^๕ ๆ^๕ อ^๕ง^๕ค^๕ึง^๕เว^๕็^๕ง^๕ อ^๕้าย^๕ค^๕า^๕ม^๕น^๕อ^๕ง^๕ผู้^๕น^๕อ^๕ย^๕เป^๕็^๕ด^๕ย^๕น^๕ช^๕็^๕อ^๕ ๆ^๕ อ^๕ง^๕ด^๕อ^๕ง^๕เ^๕ม^๕ือ^๕ง^๕
 ไป^๕เป^๕น^๕เจ^๕้า^๕เม^๕ือ^๕ง^๕เว^๕.

๑ ฝ่าย^๕ช^๕ุ^๕น^๕นาง^๕ท^๕ัง^๕ป^๕วง^๕ใ^๕น^๕เม^๕ือ^๕ง^๕ไ^๕ช^๕ง^๕อ^๕น^๕ จ^๕ึง^๕ย^๕ก^๕อ^๕ง^๕เ^๕ย^๕ง^๕ด^๕ี^๕อ^๕น^๕เป^๕น^๕เจ^๕้า^๕
 เม^๕ือ^๕ง^๕ไ^๕ช^๕ง^๕อ^๕น^๕ ค^๕ึง^๕ช^๕อ^๕ง^๕ด^๕ุ^๕ม^๕ไฟ^๕ร^๕พ^๕ด^๕จะ^๕ท^๕า^๕ด^๕ง^๕ค^๕ร^๕า^๕ม^๕ก^๕บ^๕อ^๕ง^๕ไ^๕้^๕เก^๕เ^๕น^๕ส^๕ี^๕บ^๕ไป^๕.

๑ ฝ่าย^๕อ^๕ง^๕เ^๕ย^๕ง^๕ช^๕ุ^๕น^๕ช^๕ึง^๕เ^๕า^๕มา^๕อ^๕ย^๕ุ^๕ณ^๕ก^๕ร^๕ุ^๕ง^๕ห^๕น^๕บ^๕ุ^๕น^๕ห^๕น^๕ มี^๕ไ^๕้^๕ค^๕ิ^๕จ^๕ิ^๕ร^๕ด^๕ว^๕า^๕ม^๕ิ^๕ภ^๕ก^๕ิ^๕
 ช^๕ึง^๕ท^๕ร^๕ง^๕พ^๕ระ^๕ก^๕ร^๕ุ^๕ณ^๕า^๕ไป^๕ร^๕ด^๕ช^๕ุ^๕บ^๕เ^๕ย^๕ง^๕ ค^๕ิ^๕ด^๕ก^๕า^๕ร^๕จะ^๕ห^๕น^๕ก^๕ด^๕บ^๕ค^๕ัน^๕ไป^๕เม^๕ือ^๕ง^๕ญ^๕ว^๕น^๕
 ค^๕ร^๕น^๕ส^๕ม^๕ค^๕เ^๕จ^๕พ^๕ระ^๕เจ^๕้า^๕อ^๕ย^๕ุ^๕ห^๕ว^๕ไ^๕้^๕ท^๕ร^๕ง^๕ท^๕ร^๕า^๕บ^๕จ^๕ึง^๕ให้^๕จ^๕บ^๕ค^๕ว^๕อ^๕ง^๕เ^๕ย^๕ง^๕ช^๕ุ^๕น^๕ ก^๕บ^๕ท^๕ัง^๕
 บ^๕ุ^๕ค^๕ร^๕ร^๕ย^๕า^๕ส^๕ม^๕ค^๕พ^๕ร^๕ค^๕พ^๕ว^๕ก^๕ป^๕ระ^๕ห^๕าร^๕ช^๕ว^๕ิ^๕ต^๕ร^๕เ^๕ย^๕ท^๕ง^๕ด^๕ัน^๕ด^๕ว^๕ย^๕ก^๕ัน^๕.

๑ ใ^๕น^๕เด^๕็^๕อ^๕น^๕ด^๕ี^๕บ^๕ด^๕อ^๕ง^๕น^๕ห^๕น^๕ เจ^๕้า^๕พ^๕ระ^๕ย^๕า^๕พิ^๕ไช^๕ย^๕ร^๕า^๕ชา^๕ผู้^๕เป^๕น^๕เจ^๕้า^๕พ^๕ระ^๕ย^๕า^๕ด^๕ว^๕ร^๕ค^๕
 ไ^๕ด^๕ก^๕ด^๕ง^๕มา^๕ร^๕ับ^๕ร^๕า^๕ช^๕การ^๕อ^๕ย^๕ุ^๕ณ^๕ก^๕ร^๕ุ^๕ง^๕ ๑ แ^๕ด^๕ง^๕ผู้^๕เ^๕ม^๕้า^๕ผู้^๕แ^๕ก^๕เ^๕้า^๕ไป^๕ช^๕อ^๕น^๕อ^๕ง^๕ส^๕ำ^๕ว^๕

เจ้าจอมนิมพระต้นมเอก บุตรีเจ้านครศรีธรรมราช ซึ่งอยู่ในพระ
 ราชวัง จะมาเคียงเปนนภรรยา ครั้นสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงทราบ
 ได้ทรงพระพิโรธ ดำรัสว่ามันทำบังอาจจะมาเป็นคู่เขยน้อยเขยใหญ่
 กับผู้เป็นเจ้าแผ่นดิน จึงดำรัสสั่งให้เอาตัวพระยาพิไชยราชาไปประ
 หารชีวิตด้วย คดีก็ระมาด้วยประจานไว้ ธรรมเนียมประดุจขางฉนวนตงพระ
 คำหนักแพ อย่าให้ใครเอาเยี่ยงอย่างสืบไปภายหน้า.

๑ ครั้นถึงณวัน ๒๙ ๑ ค่ำ สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว ทรงพระราช
 ศรัทธาเสด็จไปทรงเจริญพระกรรมฐาน ณ พระอุโบสถวัดบางยี่เรือใต้
 แล้วทรงพระราชอุทิศถวายเรือโสมคยาบิณฑทอทั้งตำหนึ่ง หดงคามัดตั้งก็
 คาคัดตั้งกระหัดาคเหตุองคนพายสืบคน พระราชทานเงินตราคนละสองตำถึง
 แดผ้าขาว ให้บวชเปนนภราชไว้สำหรับพระอาราม แล้วทรงถวาย
 หีบบิณฑทอคูหนึ่งตำหรับใต้พระไตรปิฎกแด่วิชอุบเทศพระกรรมฐาน แล้ว
 ทรงตั้งพระสัตยาธิฐานว่า เจริญผลทานบาราม ขอจงยังพระดีขณะ
 พระสติทั้งห้าจงบังเกิดแก่ข้าพเจ้าด้วยยาได้อันตรธาน แดพระกรรม
 ซึ่งยังมีได้บังเกิดนั้นขอจงบังเกิดบุญ โภณาพียง ๆ ขึ้นไป อนึ่งขอจง
 เปนบัจจัยแก่พระบรมภิกษุสมโพธิญาณในอนาคตกาลภายภาคหน้า แล้ว
 ให้เชิญหีบพระไตรปิฎกตงตั้งในมัตตงกเรือสำนั้น ให้เกณฑ์เรือข้า
 ทูลตองขุดพระบาทฝ่ายทหารพลเรือน แดเรือราษฎร ให้เรือหีบพระ
 ไตรปิฎกขึ้นไปตามแม่น้ำถึงบางยี่เรือ แล้วแก้ตบคั้นเข้าไปณวัดบาง
 ยี่เรือ เจริญหีบพระไตรปิฎกขึ้นประดิษฐานไว้ในพระอุโบสถตั้งเก่า แล้ว
 ให้พระราชอาคันตเตเสนาบตีกำกับกัน เอาเงินตราสืบขังไปเที่ยวแจก
 คนโง่ท่งในนอกกรุงธนบุรีทั้งนั้น.

๑ ครั้นถึงวันจันทร์เดือนอ้ายขึ้นสิบห้าค่ำ ทรงพระกรุณาให้เชิญ
 พระโกษฐพระอุรัสมเด็จเจ้าพระพี่นางเธอ กรมพระเทพามาตย์ลงเรือบดตั้ง
 มเรือแห่งหนึ่งไปแต่พระตำหนักแพ แห่เข้าไปณวัดบางยี่เรือใต้ แล้วเชิญ
 พระโกษฐขึ้นสู่พระเมรุณิมนต์พระสงฆ์วัดป่ากรณห์หนึ่ง ทรงถวายไทย
 ทานเป็นอันมากครบสามวัน แล้วเชิญพระโกษฐลงเรือแห่กลับเข้าพระ
 ราชวัง แด่สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทรงลงมาทานอุโบสถศีล แล้วทรง
 เจริญพระกรรมฐานภาวนา เสด็จประทับแรมอยู่ณพระตำหนักวัดบางยี่เรือ
 ใต้ห้าแฉก ให้เกณฑ์ข้าราชการปลุกกุฎีร้อยยี่สิบหลัง แล้วให้บรรดา
 ปฏิบัติธรรมพระพุทธรูปปฏิมากร แด่พระอุโบสถเจดีย์วิหารให้บริบูรณ์ขึ้น
 หนึ่งที่คร่อมพระอุโบสถนั้นให้ชำระแผ้วถางซุกให้กว้างออกไป
 กว่าเก่าให้ปลุกบัวรดวงทั้งรอบ แล้วให้นิมนต์พระสงฆ์ฝ่ายวิปัสณา
 มาอยู่ณกุฎีซึ่งปลุกถวาย แล้วเกณฑ์ข้าทูลลอองธุลีพระบาทให้บริบัติ
 ทุกๆ พระองค์ แด่เสด็จไปถวายพระราชโอรสแก่พระสงฆ์โดยอธิบายซึ่ง
 พระองค์ทรงบำเพ็ญได้ ให้ตั้งด้วยวิธีพระตำถะกรรมฐานภาวนา จะ
 ได้บอกกล่าวอุทิศบุญเจริญในปฏิบัติสำเร็จสืบไป แล้วทรงสถาปนา
 พระอุโบสถ แด่การเปรียญเสนาศานุภัณฑ์วัดหงษ์สำเภาบริบูรณ์.

๑ ครั้นวัน ๒ ๘ ๓ ค่ำ กตางคืนเพดาสองยาม เลื้อเข้ามากิน
 เขมรซึ่งเฝ้าสวนหลังวัดบางยี่เรือ จึงมีพระราชดำรัสให้พระเจ้าลูกเธอ
 กรมขุนอินทรพิทักษ์ แด่เจ้าพระยาจักรี พระยายมราช กับข้าทูลวง
 ษ์ไปต้อมจับเดือ ให้วางยาเมื่อเดือกินเมตงนอนอยู่ จึง
 แต่งคนเข้าไปแทงเดือนั้นตาย.

๑ ครั้นถึงณวัน ๒ ๓ คำ เพศาย่ำตามโมงเคศ บังเกิดลมพายุใหญ่ฝนทำใหญ่ตก ตกเห็นตกเป็นอันมาก โรงปั้นแถวฉนวนหน้าประจำทำหักพังทำตายตง แดเย่าเรือนในพระนครหักทำตายประมาณร้อยหลัง.

๑ ครั้นณวัน ๒ ๔ คำ ทรงพระกรุณาให้หัดอั้งพระพิรุณณสวนมังคุด ในเดือนนักษัตรการเมืองนครราชสีมาบอกตงมาว่า พระยานางรองคบคิดกันกับเจ้าไอ้ เจ้าอิน แดอุปฮาดเมืองจำปาศักดิ์ กระทำการกำเริบเป็นขบถ จึงมีพระราชดำรัสให้เจ้าพระยาจักรีแม่ทัพ ยกกองทัพขึ้นไปณเมืองนครราชสีมา แด้วให้กองนำยกไปจับตัวพระยานางรองมาได้ พิจารณาเป็นสัจย์ว่าคิดการขบถจึงให้ประหารชีวิตทีเดียว แต่เจ้าไอ้ เจ้าอิน กับอุปฮาดนั้นยังตั้งซ่องสุมผู้คนอยู่ณเมืองจำปาศักดิ์ ไพร่พดม่มากทงดาวทงซาประมาณหมื่นเศษ จึงบอกขอราชการตงมากกราบทูล ครั้นได้ทรงทราบจึงดำรัสให้เจ้าพระยาสุรสีห์คุมทัพหัวเมืองฝ่ายเหนือไปยกขึ้นไปเข้าบรรจบกองทัพเจ้าพระยาจักรีแม่ทัพใหญ่ณเมืองนครราชสีมา เจ้าพระยาจักรี เจ้าพระยาสุรสีห์ก็ยกกองทัพออกไปตีเมืองจำปาศักดิ์ เมืองโขง เมืองอัตบือ ได้ทั้งสามเมือง จับตัวเจ้าไอ้ เจ้าอิน แดอุปฮาดได้ ให้ประหารชีวิตทีเดียว แด้วตั้งเกิดยกต่อมได้เขมรป่าดงเมืองคดุง เมืองสุรินทร์ เมืองตั้งระ เมืองศุขันธ์ มาเข้าสัดความภักดทงสัดเมือง ไพร่พดมากประมาณสามหมื่น จึงบอกขอราชการตงมากกราบทูล ส้มเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทรงพระโสมนัส ดำรัสให้มีตราหากกองทัพกตบยังกรุงธนบุรี เจ้าพระยาทงตั้งอังกเด็กกองทัพกตบมาถึงพระนคร ในเดือนหกปีรگانพศกศักราช ๓๓๓๘ ปี จึงทรงพระกรุณาโปรดปูนบำเหน็จเจ้าพระยาจักรี ตั้งให้เป็นเจ้าพระยา

มหากระษัตริย์ศึก พิภพมहिมา ทูหนักวระธาเดช นเรศวราชสุริยวงษ์
องค์อรรคบาทมฤตกากร บวรรัตนบรินายก ณกรุงเทพมหานครบวร
ทวารวดีศรีอยุธยา แล้วพระราชทานพานทองเครื่องยศเหมือนอย่าง
เจ้าต่างกรม ใหญ่ยิ่งกว่าท้าวพระยาข้าทูลลอองธุลีพระบาททั้งปวง.

๑ ครั้นถึงณวัน ๕ ๗ ค่ำปีระกาพศก ส้มเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว
เข้าทรงนั่งสมาธิให้ ไต่เชกดู ประมาณห่าบาทออกจากที่ทรงนั่งแล้ว
ตรัสถามไต่เชกว่าเห็นเป็นประการใดบ้าง ไต่เชกกราบทูลว่าซึ่ง
ทรงนั่งสมาธิอย่างนี้ อาจารย์ซึ่งได้เล่าเรียนมาแต่ก่อนจะได้พบเห็นแต่เมื่อ
พระองค์ดงนหามได้ ถึงณวัน ๕ ๗ ค่ำเพลาเช้า จึงส้มเด็จพระตั้งฆราวาส
พระราชทานพระบาฬิมิซึ่งเข้ามกราบถวาย
สมาธิกรรมฐาน แด่ไต่เชก ไต่เชก ไต่เชก ไต่เชก ไต่เชก
ก็เอาหนังสือเชกซึ่งนั่งวิชาสมาธิจิตกรเข้ามกราบถวาย ในวณนั้น
หนังสือบอกเมืองนครศรีธรรมราชตั้งเข้ามกราบทูลว่า เมืองคาน์แข
เมืองอยู่มิได้มาอ่อนน้อม ถึงบ้นาเจ้านครจะขอยกทัพออกไปตี จึงมี
พระราชดำริว่ามิราชการศึกพ่ายกกองทัพมาตีเมืองเชียงใหม่ พระยา
เชียงใหม่เด็กคววอพยพตงมาตั้งอยู่ณเมืองสุวรรณโคตก ยังมีไต่เชก
กองทัพขึ้นไปตีทัพพม่าณเมืองเชียงใหม่ พม่าเด็กที่พกดับไปเองโดยเร็ว
ด้วยฤชาว่ามิศึกกระแซยกมาตีเมืองอังวะ ทังทัพยอกก็ยกมาด้วย
จะตีเปนศึกกระหนาบ เราก็คิดจะให้ราชทูตออกไปแจ้งราชกิจแก่พระเจ้า
กรุงปักกิ่ง ว่าจะยกกองทัพขึ้นไปช่วยตีเมืองด้วย ราชการสงคราม
ยังติดพันกันมากอยู่ ให้เจ้านครขอทัพไว้อย่าเพื่อยกไปตีเมืองแขกก่อนเดย
คือเมื่อใดราชการข้างกรุงเทพมหานครสงบแล้ว จึงจะให้มัครากำหนด

การออกไปให้กองทัพเมืองนครศรีธรรมราช ยกออกไปตีเมืองตานีเมื่อหน้า
 แล้วครั้นประกาศถึงเรื่องพระกรรมฐานกับพระราชกณะว่า พระนาภีของ
 พระองค์นั้นจะไปกระหม่อมมิเข้า ผิดกับดำมัญญ์ศิวโลกย์ทั้งปวงเป็น
 อัจฉริยะ แล้วดำรัสถามพระราชกณะด้วยพระรูปแต่พระตักขณะว่าทรง
 ต้องพระฉายเห็นพระกายเป็นปริมณฑลดังนี้ จะต้องพระบาฬีประการใด
 บ้าง พระราชกณะถวายพระพรว่า พระบาฬีพระพุทธตักขณะสมเด็จพระ
 พระดีพัญญู มีพระกายเป็นปริมณฑลเหมือนดุษฎีปริมณฑลแห่งคันไทร
 มิได้สูงค้ำยาวดั้น แต่พระกายซึ่งสูงนั้นวัดเท่ากับวาของพระองค์ อนึ่ง
 มีพระมังษที่หนานนเจ็ดแห่ง คือหลังพระหัตถ์ซ้ายขวา แต่หลังพระบาท
 ซ้ายขวา พระอึ่งดำทั้งสี่ข้างซ้ายขวา กับดำพระสอเป็นเจ็ดแห่งด้วย
 กัน จึงทรงพระกรุณาตั้งให้ช่างหล่อๆ พระพุทธรูปให้ค้ำด้วยพระพุท
 ตักขณะจงพร้อมบริบูรณ์ทุกประการ ให้สมเด็จพระสังฆราชเอาพระบาฬี
 พระพุทธรูปตักขณะออกบรยายให้ช่างทำ สมเด็จพระสังฆราชจึงแปล
 พระบาฬีพระพุทธตักขณะถวายว่า พระทวดตั้งขมหมากบุษตักขณะใหญ่
 นั้นดำมลับสี่ประการ คือพระตักขณะอย่างนั้นๆ แต่พระอึ่งค้ำ
 นุพัญชน พระตักขณะน้อยนั้นแปลสี่ประการ คืออย่างนั้นอย่างนั้น
 จึงทรงต้องพระฉายทอดพระเนตรดูพระตักขณะในพระองค์ สอกับ
 พระบาฬีเห็นค้ำด้วยพระพุทธรูปตักขณะ คือพระกายสูงเท่ากับวาของพระองค์
 ประการหนึ่ง มีเส้นพระอุณาโลมอยู่ที่หว่างพระขนงประการหนึ่ง พระ
 อุทรเวียนเป็นทักษิณาวฏุประการหนึ่ง พันพระปฤษฎางค์เดิมอประการ
 หนึ่ง แต่พระมังษที่หนานนพร้อมทั้งเจ็ดแห่งประการหนึ่ง พระปราง
 อิมมิได้บัพพร้องประการหนึ่ง แต่ให้สมเด็จพระสังฆราชอ่านพระบาฬี

ชอบกับพระดักขณะในพระองค์ไปทุก ๆ พระดักขณะ ก็ต้องด้วยพระ
พุทธดักขณะทั้งสามสืบต้องประการ สิ่งที่ไม่ต้องก็ควรบอกว่าไม่ต้อง.

๑ ในเพดานั้นพระมหาอำมาตย์ที่ผู้เบิกพระยาวิเชียรปรากฏเจ้าเมือง
เชียงใหม่ลงมาเฝ้า จึงดำรัสว่าพม่ามันเด็กที่พกดัมไปเมือง ๆ มันมีคัก
อยู่แล้ว พระยาวิเชียรปรากฏจะพาครอบครัวพกดัมไปเมืองเชียงใหม่ก็
ไปเกิด แล้วทรงพระกรุณาให้ให้ดวงวิจิตรนฤมิตขึ้นพระพุทธรูปให้ต้อง
ด้วยพระพุทธรูปดักขณะพระธมาธิพระองค์หนึ่ง ยืนพระองค์หนึ่ง จะ
ให้ช่างหล่อด้วยทองดำฤทธิ แต่ดำรัสให้ นิมนต์พระเทพกระวีให้ออก
ไปกรุงกัมพูชา ให้พระพรหมมุนีออกไปเมืองนครศรีธรรมราช กัน
พระคัมภีร์พระวิสุทธิธรรมรณำเข้ามาเป็นฉบับสร้างไว้ในกรุงธนบุรี อนึ่ง
พระอาทิตย์นั้นกราบถวายบังคมตาออกบวช ครั้นบวชแล้วทรงพระ
กรุณาตั้งให้เป็นพระรัตนมุนีที่พิเศษตามนามเดิมชื่อแก้ว อนึ่งดำรัสตั้ง
ปลัดวังให้หาชาวตระหวาดบกเรือเข้ามา ทรงพระกรุณาตรัสทายว่าหญิง
คนไหนกับสามีคนไหนจะอยู่ด้วยกันยัด ผิวเมียคนไหนจะอยู่ด้วยกันไมยค
หญิงคนไหนราคถ้ายินดีในกามคุณมาก หญิงคนไหนราคเบาบางรักแต่
ทรัพย์สิน หญิงคนไหนใจบาป หญิงคนไหนใจบุญพอใจทำการกุศล
ทรงทายชาวตระหวาดทุกคน.

๑ ตุศักราช ๑๓๕๐ ปีจอดำฤทธิศก จึงพระเจ้าให้ตามเชอกรมขุน
อนุรักษสงครามซึ่งออกไปรักษาเมืองเพชรบุรี กับพระยาทุกขราชฐ
กรมการ แดพระกุญ พระปราณ บอกตั้งคนบำวข้าราชการซึ่ง
ตามุตนายออกไปหาถิ่น แต่หนีออกไปทั้งครอบครัวก็มีเป็นอันมาก ตั้ง

เข้ามายังกรุงธนบุรี ทรงพระกรุณาให้สั่งให้แก่เจ้าหม่อมขุนนางทั้งปวง
ตามหมู่ตามกรม.

๑ ในเมื่อจอนหน่าฝ่ายข้างกรุงศรีสัตนาคนหุต พระวอผู้หนึ่งเป็นอุปฮาด
อยู่ก่อน มีความพิโรธขัดเคืองกับพระเจ้าด้านข้าง จึงพาสมัครพรรค
พวกออกจากเมืองมาตั้งอยู่หนองบัวดำภู ซึ่งอยู่คนได้มากจึงสร้าง
ขึ้นเป็นเมือง ตั้งค่ายเด้าไม้แก่น ให้ชื่อเมืองจำปานครขวางกาบ
แก้วบัวบาน แด้วแขวงเมืองคือพระเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุต พระเจ้า
กรุงศรีสัตนาคนหุต แต่งกองทัพให้ยกมาตีพระวอที่ถ้ำวัดบ้านข้างแตก
กัณฑ์ไป แด้วพระวอแต่งขุนนางให้นำเครื่องราชบรรณาการขึ้นไปเมือง
อังวะ ขอกองทัพมาตั้งกรุงศรีสัตนาคนหุต พระเจ้าอังวะให้
มังตะแงเป็นแม่ทัพ ถือบดตีพันยกตั้งมาจะตีกรุงศรีสัตนาคนหุต ทัพ
พม่ามาถึงกลางทาง พอพระเจ้าด้านข้างได้ทราบข่าว จึงแต่งท้าว
เพี้ยให้นำเครื่องบรรณาการไปให้แก่แม่ทัพพม่า ขอขึ้นแก่อังวะให้กอง
ทัพยกไปตีพระวอณเมืองหนองบัวดำภู ซึ่งเป็นขบถแก่กรุงศรีสัตนาคนหุต
แด้วนำทัพพม่ามาพิทพดณเมืองด้านข้าง พระเจ้าด้านข้างแต่งคองรับ
แม่ทัพพม่า แด้วจัดแจงกองทัพเข้าบรรจบทัพพม่า มังตะแงแม่ทัพ
ก็ยกทัพพม่าที่พลาดไปตีเมืองหนองบัวดำภู พระวอต่อสู้เห็นถ้ำถ้ำถ้ำ
ทั้งเมืองเสีย พาครอบครัวอพยพแตกหนีไปตั้งอยู่ตำบลคองมดแดงเหนือ
เมืองจำปาศักดิ์ แด้วแต่งท้าวเพี้ยถ้อยอักษรแด่เครื่องบรรณาการมา
ถึงพระยานครราชสีมา ขอเป็นเมืองขึ้นข้าขอบขัณฑสีมากรุงเทพมหานคร
ศรีอยุธยาเอาพระเดชานุภาพสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวเป็นทัพพันกัณฑ์
ไป พระยานครราชสีมาบอกส่งทูตแด่ศรีอยุธยาเครื่องราชบรรณาการ

ดงมายังกรุงธนบุรี ต่อมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวก็พระราชทานตั้งของคอบ
แทนไปแก่พระวอ โปรดให้ตั้งบ้านเมืองอยู่ณดอนมดแดงน.

๑ ฝ่ายกองทัพพม่าได้เมืองหนองบัวดำภูแก้ว ก็เลิกทัพกลับไป
ณเมืองด้านข้าง พระเจ้าด้านข้างก็ให้บำเหน็จรางวัลแก่แม่ทัพ
กับทั้งเครื่องราชบรรณาการตั้งขึ้นไปถวายพระเจ้าอังวะ กองทัพพม่าก็
ยกกลับไปกรุงอังวะ แม่ทัพนั้นก็กราบทูลแจ้งขอราชการแก่พระเจ้าอังวะ
แล้วทูลถวายเครื่องราชบรรณาการ ซึ่งพระเจ้าด้านข้างตั้งมาถวาย
แต่ขอเป็นเมืองขึ้นเขตรชัณฑิมาแก่กรุงรัตนบุรีอังวะนั้น.

๑ ฝ่ายพระเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุตได้ทราบข่าวพระวอยกตั้งไปตั้งเมือง
อยู่ณดอนมดแดง จึงแต่งให้พระยาสุโขเป็นนายทัพยกพลทหารลงมา
ตีเมืองดอนมดแดงแตก จับตัวพระวอได้ ให้ประหารชีวิตเสีย แล้ว
ก็เลิกกองทัพกลับไปเมืองด้านข้าง.

๑ ฝ่ายท้าวกำบุตรพระวอ แต่ท้าวกเพี้ยทงปวง จึงบอกหนังสือมาถึง
พระยานครราชสีมา ว่ากองทัพเมืองด้านข้างยกมาตีเมืองดอนมดแดง
แตกฆ่าพระวอเสีย ข้าพเจ้าทงปวงกำลังน้อยจะสู้รบคอบแทนมิได้ จะ
ขอทัพกรุงเทพมหานครยกไปตีเมืองด้านข้างแก่แก่น พระยานครราชสีมา
ก็บอกดงมายังกรุงธนบุรี กราบทูลพระกรุณาทรงทราบ.

๑ ต่อมสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวก็ทรงพระพิโรธ ดำรัสว่าพระวอเป็น
ข้าขอบขัณฑิมาเมืองเรา แต่พระยาด้านข้างมิได้ยาเกรง กระทำ
บังอาจมาตีบ้านเมืองฆ่าพระวอเสียแล้ว ควรเราจะยกกองทัพไปตี
เมืองด้านข้างให้ยับเยินคอบแทนแก่นให้จงได้.

๑ ครั้นถึงเดือนอ้ายปีจอสาธุทิศก็ จึงมีพระราชดำรัสให้เจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกเป็นแม่ทัพ กับเจ้าพระยาสุรสีห์ แต่ท้าวพระยามุขมนตรีผู้ใหญ่ผู้น้อยทั้งในกรุงแต่หัวเมืองเป็นอันมาก พดทหารต้องห่มัน ด้รพด้วยช้างม้าเครื่องด้รพอาวุธพร้อมด้ร็จ ให้ยกกองทัพไปด้รกรุงศรีด้รตีนาคนหุคคือเมืองด้รน้าง ครั้นวันด้ม้ห้ามหุคพิไชยฤกษ์ จึงเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกแต่ท้าวพระยานายทัพนายกองทั้งปวง ก็กราบถวายบังคมตายกกองทัพชนไปชุมนุมพลอยู่ณเมืองนครราชสีมา เจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกจึงให้เจ้าพระยาสุรสีห์ผ่นองแยกทัพด้งไปณกรุงกัมพูชา ให้เกณฑ์พลเมืองเขมรห่มันหนึ่งค้อเรือรบเรือได้ให้ ได้จ้งมาก แล้วให้ชุดคตของอ้อมด้ม้ยกทัพเรือชนไปตามด้แม่ น้ำของไปบรรจบทัพบกพร้อมกันณเมืองด้รน้าง เจ้าพระยาสุรสีห์ก็ยกกองทัพแยกด้งไปณกรุงกัมพูชา เกณฑ์พลเขมรค้อเรือรบตามบัญชาเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกบังคบนน.

๑ ส่วนเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกแม่ทัพใหญ่ ก็ยกกองทัพบกจากเมืองนครราชสีมา เดินทัพไปถึงแดนเมืองด้รน้าง ให้กองนำยกด้วงไปก่อน ค้หัวเมืองรายทางเข้าไปได้ให้ตายค้บด ทัพใหญ่ก็ยกคิตตามไปภายหลัง.

๑ ฝ่ายเจ้าพระยาสุรสีห์ครั้นค้อเรือรบด้ร็จแล้ว ก็เกณฑ์พลดาวเขมรทั้งปวงชุดคตของอ้อมเขาดด้ม้ช้งคองขวางแม่น้ำอยู่ค้เมืองโขงนนั้น แล้วยกทัพเรือชนมาทางคตของชุดมาณเมืองจำปาศักดิ์ แล้วยกชนมาค้เมืองนครพนมแต่เมืองหนองคายช้งชนแก่เมืองด้รน้างได้ทงด้องค้บด.

๑ ฝ่ายพระเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุตได้ทราบว่างาทพยไทยยกมาตั้งเมือง จึงแต่งแสนท้าวพระยาตาวทองปวงให้ยกกองทัพมาต่อรบคันทานเป็นหลายทัพหลายตำบล ได้รับกันเป็นด้ามารถ พดทหารตาวสู้รบพดทหารไทยทานฝีมือได้ ก็แตกพ่ายหนีไปเป็นหลายครั้งหลายแห่ง.

๑ ขณะนั้นพระเจ้ารามราชาเจ้าเมืองหนองพระบาง เป็นอริอยู่กับเจ้าเมืองด่านช้าง ด้วยเมืองด่านช้างไปเอากองทัพพม่ามาตีเมืองหนองพระบางแต่ก่อนนั้น ครั้นได้ทราบว่างาทพยไทยยกมาตีเมืองด่านช้าง ก็มีความย่นหนัก จึงแต่งขุนนางให้ยกกองทัพตงมาช่วยตีเมืองด่านช้าง แล้วขอเป็นเมืองชนพระมหานครศรีอยุธยา เจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกจึงให้กองทัพไปช่วยรบกับทัพเมืองหนองพระบางเข้าตีด่านช้างเหนือเมือง ด้วยทัพใหญ่ไปตีเมืองพะโคเวียงคุกคังค้ายต้อมไฉตองเมือง เจ้าเมืองขับพดทหารออกต่อรบเป็นด้ามารถ จะเข้าหักเอาเมืองยังมิได้.

๑ ฝ่ายเจ้าพระยาสุรสีห์เจ้าตงอยู่ณเมืองหนองคาย ให้ตดคีตดาวชาวเมืองเป็นอันมากแล้วเอาคีตดาวได้ตงในเรือ ให้หญิงตดาวคอนเรือขึ้นไปร้องขายคีตดาวหน้าเมืองพะโค ชาวเมืองเห็นก็มีใจท้อย่อยอนตงทัพไทยก็เข้าหักเอาเมืองพะโคเวียงคุกไฉตองเมือง เจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกจึงให้ยกทัพใหญ่มาตีเมืองพานพร้าว ซึ่งตงอยู่ฟากฝั่งตะวันตกตงหน้าเมืองด่านช้างข้าม ชาวเมืองออกต่อรบเป็นด้ามารถ พดทหารไทยเข้าขับปลงตงเอาเมืองได้ ข่าตาวตมตายเป็นอันมาก แล้วให้ทัพเรือรบกองทัพตงข้ามไปฟากตตะวันตกออกพร้อมกัน เข้าตค้ายต้อมเมืองด่านช้าง พระเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุตก็เกณฑ์พดทหาร

ขึ้นประจำรักษานาที่เชิงเทินรอบเมือง บึงกั้นเมืองเป็นสามารก แล้ว
 ให้เจ้านันทเดนมราชบุตรซึ่งชายค่าเพียงอก สูงหกศอกสามนิ้ว คุม
 พดทหารยกออกจากเมืองมาตีทัพไทย ซึ่งคงค่ายล้อมคานช้างท่ายเมือง
 พดทหารไทยยกออกตีทัพเจ้านันทเดนมแตกพ่ายกลับเข้าเมือง พดดาว
 ต้มคายเป็นอันมาก แต่รบกันอยู่ถึงสี่เดือนเศษ พระเจ้ากรุงศรี
 ล้นเกล้าคนหุดเห็นเหลือกำลังจะล้อมคานทานทัพไทยมิได้ ก็ทิ้งเมือง
 เลี้ย พาเจ้าอินทรวุฒิวรราชบุตรและข้าหลวงคนสนิทตอบดวงเวือหนี
 ไปณเมืองคำเกิดอันเป็นเมืองชนแก่เมืองด้านข้าง กองทัพไทยก็เข้า
 เมืองได้ จับได้ตัวเจ้าอุปฮาด เจ้านันทเดนม แดราชบุตรบุตรีวงษาวงษ์
 ชแม่สันหมกานัดแสนนางผู้ใหญ่น้อยทั้งปวง กับทั้งทรัพย์สิ่งสิ้นแต่เครื่อง
 สรรพสาตราวุธปืนใหญ่น้อยเป็นอันมาก เจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก
 ให้กวาดชนเข้ามาไว้ณเมืองพานพร้าวปากกระวีวันตกกับทั้งครอบครัวดวง
 ชาวเมืองทั้งปวง แล้วให้อัญเชิญพระพุทธปฏิมากรแก้วมรกฏแดพระ
 บาง ซึ่งสถิตย์อยู่ณพระวิหารในวังพระเจ้าด้านข้างนั้น อารามนาง
 เวือข้ามปากมาประดิษฐานไว้ณเมืองพานพร้าวด้วย แล้วให้สร้างพระ
 อารามชนใหม่ณเมืองพานพร้าวอารามหนึ่ง แดแต่งให้ ไทยดาวไป
 เกดยกล้อมหัวเมืองดาวทั้งปวงฝ่ายตะวันออกได้ สิ้น แล้วแต่งหนังสือ
 บอกให้ชนหม่มช่อถอดตมมายังกรุงธนบุรี กราบทูลขอราชการซึ่งตี
 กรุงศรีล้นเกล้าคนหุดได้สำเร็จแล้ว ได้ทั้งพระพุทธปฏิมากรแก้วมรกฏ
 แต่พระเจ้าด้านข้างนั้นหนีไปไม่ได้ตัว.

๑) ส้มเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวได้ทรงทราบในหนังสือบอกก็ทรงพระ โสณ
 นัค คารคีให้มัคราหากองทัพกลับยังพระมหานคร เจ้าพระยามหา

กระษัตริย์ศึกได้ทราบในท้องตราธิบดีให้หาแล้ว จึงจัดแจงบ้านเมือง
 ตั้งให้พระยาสุโขชนางเมืองด้านข้างให้อยู่วังเมือง แดงก็กวาดครอบ
 ครว้ดาวชาวเมือง กับทรงพระราชบุตรีคางวงษาหญิงแต่ขุนนางทั่ว
 เพี้ยท่งปวง กับทรัพย์สินของเครื่องสำตราดูชแต่ข้างม้าเป็นอันมาก
 แลเชิญพระพุทธรูปปฏิมากรพระแก้วพระบางเด็กที่พกดับยง กรุงธนบุรี โดยพระ
 ราชกำหนด แดงกองทัพมาถึงเมืองสระบุรี ในเดือนยี่ปฏิมากรยกคักกัก
 ราช ๓๑๔๑ ปี จึงบอกตงมากกราบทูลพระกรุณาให้ทราบ ส้มเค็ญ
 พระพุทธเจ้าอยู่หัวจึงมีพระราชดำรัสให้นิมนต์ส้มเค็ญ พระสังฆราช พระ
 ราชาคณะท่งปวง ให้ขึ้นไปรับพระพุทธรูปปฏิมากรแก้วมรกตถึงเมืองสระ
 บุรี แดงให้แต่งเรือไชยเรือกิ่งขึ้นไปรับพระพุทธรูปด้วย ครั้นพระมาถึง
 ตำบลบางขรณ์จึงเสด็จพระราชดำเนินขึ้นไปรับ โดยทางชลมารค พร้อม
 ด้วยขบวนนาวาพยุหแห่งมาตราบเท่าถึงพระนคร แดงให้ปลูกโรง
 รับเสด็จพระพุทธรูปปฏิมากรพระแก้วพระบาง อัญเชิญขึ้นประดิษฐานไว้
 ณ โรงข้างพระอุโบสถวัดแจ้งภายในพระราชวัง ตั้งเครื่องสักการบูชา
 อันมโหฬารการโดยยิ่ง แดงมีงานมหรศพลถวายพุทธสมโภชครบ
 สามวัน แดงพระราชทานบำเหน็จรางวัลแก่เจ้าพระยามหากระษัตริย์ศึก
 แดงท้าวพระยานายทัพนายกองท่งปวง โดยสมควรแก่ความชอบใน
 ราชการสงครามนั้น.

๑ ในปฏิมากรนั้น มหาคาบวชอยู่ณวัดพระรามกรุงเก่า ประพฤติ
 การกุศลได้ตั้งอยู่ในศีลตั้งวิริโย ประกอบการโกหกแจกน้ำมนต์
 วดประชาชนท่งปวง พ้อตวงให้ตุ้มหลงเชื่อถือ ผู้คนเข้าด้วยเป็นอันมาก

แล้วคิดการกำเริบเป็นชนกค่อแผ่นดิน ตั้งแต่งชาวชนบทเป็นขุนนาง
ทุกตำแหน่ง ยังขาดอยู่แต่ที่พระยายมราช.

๑ จึงผู้รักษากรุงกรมการบอกลงมากราบทูลพระกรุณา ครั้นได้
ทรงทราบจึงโปรดให้ชาหดวง ขึ้นไปจับตัวมหาตากับทั้งตั้งมีพรรคพวกทั้ง
สิ้นเอาลงมายังกรุงธนบุรี ให้มหาตมาตักผ้าขาวแดงพระราชอาชญา
เขียนทั้งพวกแล้วจำกรบไว้ ครั้นได้ทรงทราบว่าอ้ายดาผู้คิดมิชอบ
ตั้งแต่งพรรคพวกเป็นที่ขุนนางครบตำแหน่ง ยังขาดอยู่แต่พระยายมราช
ขณะนั้น พระยายมราชแซก เป็นโทษต้อง รับพระราชอาชญาอยู่ใน เรือนจำ
จึงดำรัสว่าที่พระยายมราชของมั้นยังมีได้คงขาดอยู่ ให้เอาพระยายม
ราชของเราไปได้ให้มันจงครบตามตำแหน่งขุนนาง แล้วให้เอาพระยา
ยมราชแต่อ้ายดาชนก กับทั้งตั้งมีพรรคพวกทั้งปวงซึ่งตั้งแต่งเป็นขุนนาง
นั้นไปประหารชีวิตครเสียที่หน้าบ่อมิวิไชยประสิทธิ์ ตัดศีรษะเสียบไว้ทั้งสิ้น.

๑ ลุคักราช ๓๑๕๒ ปีชวดโทศก ทรงพระกรุณาให้พระยาตำแหน่ง
สงครามเจ้าเมืองนครราชสีมาลงมารับราชการณกรุงเทพ จึงโปรดให้
หลวงนายฤทธิผู้ติดตามเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก เป็นพระยาสุริยโยไทย
ขึ้นไปครองเมืองนครราชสีมาแทน ให้นายเจ้าเรศผู้้องเป็นพระอไทย
สุริยาปลัดเมือง แล้วให้นายเดห์อาวผู้้องผู้้องน้อยเป็นหลวงนายฤทธิ
รับราชการสืบไป.

๑ ครั้นวัน ๓ ๑๕ ค่ำมีผู้เป็นโจทก์มาฟ้องหลายคน ยกข้ออิกรณ
พระพิมลธรรมวัดโพธารามด้วยข้ออทินนาทานปาราชิก ยกอิกรณพระ
ธรรมโคตม พระอไทยตำรวจวัดหงษ์ แดพระพรหมมุนีวัดบางเรือด้วยข้อ
เมถุนปาราชิกกับศิษย์โดยทางเว็จมรรค พระยาพระเสด็จกรมทูลพระ

ภรรยานี้ คำนวณให้ชำระคดีพระราชคณะทั้งที่ได้ความเป็นคดีจึงให้เลิก
 เด็ด แต่พระธรรมโคตมแด่พระอโศกสารทนนกดับบวชเข้าเป็นเถน แต่
 นายอินพิมิตรธรรมนั้นโปรดคั้งให้เป็นหตวงธรรมรักษา เจ้ากรมตั้งฆกา
 ขวา นายอินพรหมนั้นเป็นหตวงธรรมมาจับคดี เจ้ากรมตั้งฆกาซ้าย พระ
 ราชทานภรรยาหตวงราชมนตร์ผู้ถึงแก่กรรมให้เป็นภรรยาทั้งสองคน แล้ว
 โปรดให้พระธรรมเจดีย์วัดนาคเดือนเป็นพระพิมลธรรม มาอยู่ครอง
 วัดโพธารามสืบไป แล้วโปรดให้พระญาณดมโพธิ์วัดสถักเดือนเป็น
 พระธรรมเจดีย์

๑ ครั้นวัน ๕ ๖ ค่ำ เพดาบ้ายบังเกิดชุมนุมชาติในอากาศ แดมหา
 วาตพยุใหญ่พัดมาแต่บูรพทิศ

๑ ครั้นถึงวัน ๗ ๘ ค่ำ พระพุทธเจ้าอยู่หัวทรงเครื่องใหญ่ ครั้น
 เสร็จแล้วต้องพระฉายทอดพระเนตรเห็นพระเกษาเห็นพระกรรณเบื้องซ้าย
 เหลืออยู่เส้นหนึ่ง ก็ทรงพระพิโรธเจ้าพนักงานชาวพระภูษามาตาซึ่ง
 ทรงเครื่องนั้นว่าแกตั้งทำประจานพระองค์เด่น จึงดำรัสถามพระเจ้าลูก
 เรอกรมขุนอินทรพิทักษ์ว่า โทษคนเหล่านี้จะเป็นประการใด กรมขุน
 อินทรพิทักษ์กราบทูลว่าเห็นจะไม่พิจารณาด้วย พระเกษาจึงหลุดหลง
 อยู่เส้นหนึ่ง ซึ่งจะแกตั้งทำประจานพระองค์เด่นนั้นเห็นจะไม่เป็นเป็นแท้
 ดมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระโกรธพระเจ้าลูกเธอเป็นกำลัง ดำรัสว่า
 มันเข้ากับผู้ผิดกต่างกัน แกตั้งให้เขากระทำประจานพ่อคุณได้
 ไม่เจ็บแค้นด้วย จึงให้ตั้งพระราชอาชญาเขียนพระเจ้าลูกเธอกรมขุน
 อินทรพิทักษ์ร้อยที่ตัวจำไว้ ให้เอาตัวชาวพระภูษามาตาซึ่งทรงเครื่อง

ทั้งสองคน กับทั้งพระยาอุไทยธรรมจางวางว่าไม่คู่แต่ตรวจครากำกับ
 เขาไปประหารชีวิตครัดี้ทั้งสามคน.

๑ ถึงณวัน๒๖๗ ค่ำ ค่ำรัศตั้งให้ รือตำหนักพระเจ้าตากเธอกรมขุน
 อินทรพิทักษ์แต่ไว้บเครื่องยศ ให้ถอดเสียจากยศ ครนนานมาหาย
 พระโกธรแต่จึ่งโปรดให้พ้นโทษ พระราชทานเครื่องยศแต่ให้คง
 ยศดังเก่า.

๑ ในปีชวดโทศกนั้น ฝ่ายข้างกัมพูประเทศเกิดจางจต เป็น
 เหตุด้วยเจ้าฟ้าทะหะหมุ กับพระยาภตาโหมชู พระยาเดโชแทน
 พระยาแสนทองฟ้าฟาง ดีคนคบคิดกันเป็นขบถ คุมดมคัพรอคพวก
 เข้าจับนักพระองค์รามาริบดีเจ้ากรุงกัมพูชาซึ่งคงอยู่ณเมืองพุทไธเพ็ชรนั้น
 ฆ่าเสีย แล้วไปรับเอาราชบุตรธิดานักพระองค์คนผู้เป็นพระอุไทยราชา
 ซึ่งถึงพิราไดยนั้นมาแต่เมืองบาพนม คือพระองค์เอง พระองค์มัน
 ชายสอง พระองค์อี่ พระองค์เกา หนึ่งสอง เขิญมาไว้ณเมือง
 พุทไธเพ็ชร แล้วเจ้าฟ้าทะหะคงคือเป็นเจ้าฟ้ามหาอุปราช พระยา
 ภตาโหมเป็นสมเด็จพระเจ้าพระยา พระยาเดโชเป็นพระองค์พระยา พระยา
 แสนทองฟ้าเป็นพระยาจักรี หนึ่งเมืองรักษาเจ้าทั้งต้องค้ำวราชการ
 แผ่นดิน.

๑ ฝ่ายพระยายมราชแดพระยาพระเชมรทังปวงซึ่ง เป็นข้านักพระองค์
 รามาริบดีนั้น จึงพากันหนีเข้ามาณเมืองบัตบอง แล้วบอกขัอราชการ
 ซึ่งบ้านเมืองเกิดจางจตนั้นเข้ามายังกรุงธนบุรีในเดือนยบชวดโทศก กราบ
 ทูลให้ทราบ.

๑ ต่อมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว จึงมีพระราชดำริให้เจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกเป็นแม่ทัพออกอาชญาตีทัพ ให้เจ้าพระยาสุรสีห์เป็นทัพนำ พระเจ้าตากเรือกรมขุนอินทรพิทักษ์ กับพระยากำแหงสงครามเจ้าเมือง นครราชสีมาเก่าเป็นเกียกกายกองหนุน พระยานครศรีธรรมราชเป็นยุทบริวาร ทัพ พระเจ้าหลานเธอกรมขุนรามภูเบศร์เป็นทัพหลัง พระยาธรรมมา เป็นกองดำเตี้ย ทงหกทัพเป็นพดหมื่นหนึ่งยกไปตีเมืองพุทไธพัธ จับฟ้าทะตะแดนขุนนางพรรคพวกซึ่งเป็นชนบถหน้าเตี้ยให้สิ้นปราบปรามแผ่นดินให้ราบคาบ แล้วให้เจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกตั้งพระเจ้าตากเรือกรมขุนอินทรพิทักษ์อยู่ครองกรุงกัมพูชาธิบดีสืบไป.

๑ ครั้นถึงวันได้มหาพิไชยฤกษ์ จึงพระเจ้าตากเรือหัดนางเรือทั้งต้อง พระองค์ แต่เจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกกับนายทัพนายกองทั้งปวง ก็กราบถวายบังคมลาออกทัพขึ้นไปยังเมืองนครราชสีมา แล้วเดิน ทัพไปณกัมพูชประเทศ เจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกไปตั้งทัพใหญ่ อยู่ณเมืองนครเดียมราบ ให้กองทัพเจ้าพระยาสุรสีห์ยกไปทางเมือง บัดบองฟากทะเลสาบข้างตะวันตก เขากองทัพเขมร พระยายมราช แดพระยาพระเขมรทั้งปวงยกออกไปตีเมืองพุทไธพัธ ทัพพระเจ้าตากเรือ กรมขุนอินทรพิทักษ์แดพระยากำแหงสงครามก็ยกหนุนออกไป แต่ให้ ทัพพระเจ้าหลานเธอ กรมขุนรามภูเบศร์ แต่ทัพพระยาธรรมมา ยกไปทางฟาก ทะเลสาบฝ่ายตะวันออก ไปตั้งทัพอยู่ณเมืองกำพงสวาย.

๑ ฝ่ายฟ้าทะตะซึ่งตั้งตัวเป็นเจ้าฟ้ามหาอุปราช แต่สมเด็จพระเจ้า พระยา รู้ว่ากองทัพไทยยกออกมาก็คงใจกลัวมิได้ตั้งอยู่สู้รบ พา ครอบครวญกันตั้งไปอยู่ณเมืองพนมเปญ แล้วบอกตั้งไปขอกองทัพ

ญวนณเมืองไซ่ง่อนมาช่วย ทัญญวนยกทัพเรือมาณเมืองพนมเปญ
กองทัพเจ้าพระยาสุรสีห์ยกตามลงไปณเมืองพนมเปญ คังค้ายรอกัน
อยู่ยังมีไว้รบกัน กองทัพพระเจ้าลูกเธอยกยกหนุนลงไปตั้งอยู่ณเมือง
พุทไธเพื่อรบ.

๑ ฝ่ายการแผ่นดินข้างกรุงธนบุรีนั้นผันแปรต่าง ๆ เหตุพระเจ้าแผ่นดิน
ทรงนั่งพระกรรมฐานเสวยพระสติ พระจริตต์สิ้นเพื่อนไป ฝ่าย
พระพุทธรูปเจ็ดอาณาจักรทั้งปวงเต่า ก็แปรปรวนวิปริตมิได้ปรกติ
เหมือนแต่ก่อน.

๑ ครั้นตุศักราช ๓๑๕๓ ปีมืดครึ้ม ทรงพระกรุณาให้แต่งทูตานุ
ทูตจ้าทูลพระราชดำรัส คุมเครื่องราชบรรณาการลงดำเภาออกไปณเมือง
จีนเหมือนตามเคยมาแต่ก่อน แต่บั้นนี้โปรดให้หัดวงนายฤทธิเป็น
อุปทูตออกไปด้วย.

๑ ครั้นถึงณวัน ๓๖๘ ค่ำ ส้มเด็จพระพุทธรเจ้าอยู่หัวเสด็จออก
ณโรงพระแก้ว ให้ประชุมพระราชอาคันตุกะพร้อมกัน แดพระองค์มี
พระสติสิ้นเพื่อนถึงสัญญาวิปลาศ ตำคัญพระองค์ว่าได้พระโสดาปัตติผล
จึงดำรัสถามพระราชอาคันตุกะว่า พระสงฆ์ข่มขู่จะให้อับเศรพคฤหัสถ์
ซึ่งเป้นพระโสดาบันบุคคณัน จะได้ฤมิได้ประการใด แดพระราช
อาคันตุกะมีต้นแดน โดเด มีได้ ถ้อมันในพระบาฬิมพุกโรชาทด้วยเกรง
พระราชอาชญา เปนคนประดัมประดานจะเจรจาให้ชอบพระอริยาไครย
นั้นเป็นอันมาก คือพระพุทธรโฆษาจารย์วัดบางว่าใหญ่ แดพระ
โพธิวงษ์ พระรัตนมุนีวัดหงษ์เป็นต้น ถวายพระพรว่าสงฆ์ข่มขู่ควร
จะให้อับเศรพคฤหัสถ์ซึ่งเป้นโสดาบันได้ แต่สมเด็จพระสังฆราชวัดบาง

ว่าใหญ่ พระพุทฺธมาจารย์วัดบางวันอัย พระพิมพ์ธรรมวัดโพธาราม
 ตามพระองค์ มีต้นตอมนคงถือพระพุทฺธวจน โดยแท้ มิได้เป็นคน
 ต่อพดลประตัมประตัม จึ่งถวายพระพรว่าถึงมาทว่าคฤหัสถ์เป็นพระ
 โสธากก็แต่เป็นหินเพศต่ำ อันพระสงฆ์ถึงเป็นบุณชนก็ตั้งอยู่ในอุคตมเพศ
 อันสูง เหตุทรงผ้ากาธาวพัศรแดพระจุฑาปริศทุทธศัตถ์อันประเดริฐู ซึ่ง
 จะให้วันบคฤหัสถ์อันเป็นพระโสธากนกับมิกวร ส้มเค็จพระเจ้าแผ่นดิน
 ก็ทรงพระโกรธว่าถวายพระพรผิดจากพระบาท ด้วยพวกที่จำควรนั้นเป็น
 อันมาก ว่าไม่ควรแต่ตามพระองค์เท่านั้น จึ่งดำรงค์ให้พระโพธิวงษ์
 พระพุทฺธโฆษาจารย์ เอาตัวส้มเค็จพระเจ้าสังฆราช พระพุทฺธมาจารย์
 พระพิมพ์ธรรม กับทั้งถาณาบาเรียนอันคัม ซึ่งเปอนันเตวาลิกัสถ์ซึ่ง
 วิหาริกพระราชาคณะทั้งตามพระองค์นั้น ไปตงทณศกกรรมณวัดหงษ์ทั้ง
 สัน แดคัวพระราชาคณะให้ตั้งองค์ระร้อยที่ พระถาณาบาเรียนให้ตั้ง
 หตั้งองค์ห้าสิบที่ แดพระสงฆ์ซึ่งตั้งอยู่ในคี่ตตั้งยว่าไหว ไมได้นทง
 ตามอารามเป็นพระสงฆ์ถึงห้าร้อยรูป ค้องโทษกตทงสัน แดพวก
 พระสงฆ์ที่คี่ตอาศัยอารมว่าไหว ได้มีมากกว่ามากทุก ๆ อาราม แด
 พระราชาคณะทั้งตามพระองค์ แดพระสงฆ์อันเตวาลิกซึ่งเปอนันโทษทั้ง
 ห้าร้อยนั้น ให้ไปชนอาจมชำระเว็จกุฎีวัดหงษ์ทงสันด้วยกัน แด
 ให้ถอดพระราชาคณะทั้งตามนั้นจากสมณถานันตรคักคี่ตงเปอนนุจร จึ่ง
 คั่งพระโพธิวงษ์เปอนส้มเค็จพระเจ้าสังฆราช พระพุทฺธโฆษาจารย์เปอน
 พระวันรัตน ครึงนมหาไทยพิบคี่บงเกิดในพระพุทฺธธำธนาควระ
 ดังเวรขึงนัถ บรรดาชนทงหลายซึ่งเปอนส้มมาทฤษฐินับถือพระรัตน
 ไตรยนั้น ขอนกันสัดตจิกคี่ตตั้งธำธพระพุทฺธธำธนา มีหนันองไป

ด้วยหน้าตาเป็นอันมาก ที่มีศรัทธาเข้ารับโทษให้ค้ำหลังคนแทนพระองค์มี
 นนทมนั้น แต่เลี้ยงร้องไห้ร้องไปทั่วทั้งเมือง เว้นแต่พวกมิชฌาตฤษฐี
 ตึงแต่ นินมาพระราชาคณะพวกพาดอดชช มีต้นคานบาป ที่ว่าไหว้ คฤหัสถ์
 ได้นั้น ก็เข้าเฝ้ากราบถวายบังคมหมอบกราบเหมือนอย่างข้าราชการ
 ฆราวาส จึงดำรัสตั้งพระองค์พระราชโอรสใหม่ ให้เอาตัวพระราชาคณะซึ่ง
 เป็นโทษถอดเสียจากที่ทงตามองค์นั้นคุมตัวไว้ณวัดหงษ์ อย่าให้ปล่อย
 ไปวัดชของคน แล้วให้พระญาณไตรโลกวิทย์เดี่ยบมาอยู่ครองวัดโพธาราม
 แล้วดำรัสตั้งพระรัตนมุนีให้ชานพระนามถวายใหม่ พระรัตนมุนีจึง
 ชานพระนามถวายให้ตั้งด้วยพระอริยาไศรยว่า สัมเด็จพระสยาม
 ยอดโยคาวจร บวรพุทธางกูร อุดมขัตติยราชวงษ์ ดำรงพิภพ
 กรุงเทพมหานคร บวรทวารวดีศรีอยุธยา มหาคิติกภพพรรัตน
 ราชธานีบุรีรมย์ อุดมราชนิเวศน์มหาสถาน ก็ขอบพระราชอริยาไศรย
 สัมด้วยพระไทยปรภาณานัน.

๑ ในขณะนั้นบ้านเมืองก็เกิดจลาจลเดือดร้อน ทั้งฝ่ายพระพุทธจักร
 พระพุทธเจ้าต่างก็เศร้าหมอง ฝ่ายพระราชอาณาจักรประชาราษฎร์ก็ได้
 ความเดือดร้อนด้วยทุกข์โศก เพราะพระเจ้าแผ่นดินมีไคตั้งอยู่ในทิศพิช
 ราชธรรมสุจริต คิดให้ ไฉนแก่คนพาดให้ฟ้องร้องซ้ำทุตถอดของชุดพระบาท
 ๑ ใหญ่ผู้น้อยทั้งข้างหน้าข้างในแต่ราษฎรทั้งหิตาย ว่าชายเข้าเกล็ดตนเอง
 ๑ หนีไม่ ถึงของค้ำห้ามทั้งปวงต่าง ๆ เอาตงดำเถา ไม่ชายว่าชาย
 ๑ แต่ฟ้องร้องว่าชายหญิงมีชื่อผู้นนผู้นน เป็นโจรลักพระราชทรัพย์เงิน
 ๑ ทองในท้องพระคลัง ไม่ลักว่าลัก ถ้วนแต่ความเท็จไม่จริงแก่งได้
 ๑ ความมิได้โทษเขาเปล่า ๆ ทั้งนั้น แล้วให้ตั้งพระราชอาณาโดยค้ำ

จงจำ แต่ให้ทำโทษเจ้าจอมข้างโนว่าตักเงินเหรียญในพระคลังในหาย
ไปกำบังหนึ่ง ให้โยยต์แด่จำไว้เป็นอันมาก แล้วให้เอาเจ้าจอม
โนร์ชาวคลังขึ้นอย่างเพื่องจนถึงแก่ความตาย.

๑ ฝ่ายพวกคนพาดเป็นโจทท์ถึงตำบร้อยตำบสิบตำบคน มีพันศรี
พันตาเป็นคั้น นำเอาฟ้องมายื่นขุนโยธาบดเจ้ากรมทนายเด็กหอช้าย
ให้กราบบังคมทูลพระเจ้าแผ่นดิน พระเจ้าแผ่นดินทรงพิพากษากลับเอา
เท็จเป็นจริง บังคับว่าถ้าโจทท์สำบดได้ ให้ปรับใหม่ดงเอาเงินแก่
จำเลยตามคำโจทท์ห้ามากแต่น้อย ถ้าจำเลยมิปรับให้เขียนรับผูกถ้อยคบ
ค้อยคิดไม้แต่อย่างเพื่องบ้างตายบ้างตำบมากเป็นอันมาก แล้วฟ้องดง
ให้ดูโทษตามมีแต่ยาก ฝ่ายข้าราชการตราขุฎกตัวไทยคิดกันรับ
ดูโทษเปล่า ๆ ว่าชายดิ่งของค้อยห้ามดิ่งนั้น ๆ ไปต่างประเทศ เป็น
เงินเรือนบ้างเงินกบบ้างคนละเท่าอัน ๆ สำคัญว่าสิ้นโทษแล้ว ครั้นมีผู้
ฟ้องอีกกลับให้พิจารณา ถ้าดิ่งของค้อยในดูโทษมากน้อยเท่าใดให้
หักเสียเท่าอัน ที่เหลือแต่ต่างกันออกไปให้ปรับใหม่ แม้ปรับตาม
ฟ้องให้ปรับท้อคุณเอาเงินสองเท่า ถ้าไม่ปรับค้อยดงหวายจึงปรับให้ปรับ
จตุรคุณเอาเงินสี่เท่า ที่คนมักได้ให้ ที่คนจนซัดดิ่งก็ค้อยทนให้เขียน
ไปทุกวันทุกเวตา กว่าจะได้ทรัพย์ บ้างตายบ้างตำบมากได้ความยาก
แค้นท่วไปจนหัวเมืองเอกโทครัจควาทางสัน เร่งรัดเอาทรัพย์ดิ่งเป็นของ
หวดง คนทงหวดงมีหน้าคร่ำไปด้วยหน้าตา ที่หน้าชันคาบานอยู่
แต่ฝ่ายคนพาดที่เป็นโจทท์แต่พรรคพวกโจทท์ จึงโปรดคองพันศรีเป็นขุน
จิตรจุด คองพันตาเป็นขุนประมุขพระราชทรัพย์ เป็นนายกองพวก
โจทท์ทงน แต่กรงนนี้ตั้งร้องครางพิดาปร่ำไรเซงแซ่ไปในพระราชวัง

ฟังควรจะได้ดังเวทเหมือนอย่างในยมโลก ที่ทั้งเข้าเรือนเดี่ยวยกครอบครัว
อพยพหนีเข้าป่าดงไปก็เป็นอย่างนั้นมาก บ้านเรือนร้างว่างเปล่าอยู่ทุกแห่ง
ทุกตำบล อนึ่งทรงส่งใส่งแกลงข้าราชการชาวพระคลังต่าง ๆ ว่า
ถักถอราชทรัพย์สิ่งของในท้องพระคลังทั้งปวง จึงจัดเอาพระราชอาณา
พวกอัครราชทูตเหล่านั้น มากำกับคลัง ๆ ตะกองค้ำทุก ๆ พระคลัง มิได้
ไว้พระไทยพวกชาวคลังคฤหัสถ์ทั้งสิ้น.

๑ ครั้นถึงณวัน ๕ ๓ ค่ำ บังเกิดทุนิมิตรบนอากาศ เมฆ
ปรากฏเป็นคันกระพวงฝ้ายทิศบูรพ์.

๑ ครั้นณวัน ๓ ๓ ค่ำ มีผู้เป็นโจทก์มาฟ้องพระยาราชาศรัยผู้ญวน
ว่าคิดจะหนีกลับไปเมืองพุทไธมาศ จึงดำรัสให้จับตัวพระยาราชาศรัยผู้
ญวนกับญวนพรรคพวก ให้ประหารชีวิตตรึงตามลิบเอ็ดคนด้วยกัน.

๑ ครั้นณวัน ๔ ๓ ค่ำ ให้ประหารชีวิตคนโทษแก่คน.

๑ ครั้นถึงณวัน ๕ ๓ ค่ำ ให้ประหารชีวิตคนจันทุก้าแปดคน.

๑ ครั้นณวัน ๒ ๓ ค่ำ ให้ประหารชีวิตคนทั้งไฟเจ็ดคน.

๑ ครั้นณวัน ๓ ๓ ค่ำ เพลาพระอาทิตย์อัสดง บังเกิดทุนิมิตร
บนอากาศ เมฆปรากฏเป็นดำรุกันฝ้ายทิศประจิม.

๑ ครั้นณวัน ๔ ๓ ค่ำ กตางคินเพลาตีบท่ม ดาวอนุราชเข้าใน
ดวงพระจันทร์กระหลดออกไป.

๑ ในแรมเดือนสี่มีตฤตรีกนั้น จึงนายขุนนางนายบ้านแม่ตาแขวง
กรุงเก่ากับขุนสุระคิดอ่านกัน ว่าบ้านเมืองเป็นจลาจลเดือดร้อนทุกด้าน
หน้ำ เพราะเจ้าแผ่นดินไม่เป็นธรรม กระทำข่มเหงเบียดเบียนประชา
ราษฎรเร่งเอาทรัพย์สิ้น เมื่อแผ่นดินเป็นทุจริตดังนี้จะละไว้มิชอบ ควร

จะชักชวนของสุ่มประชาชนทั้งปวงยกตงไปตั้งกรุงธนบุรี จับเจ้าแผ่นดิน
ผู้อาศัยเจ้าเร่จโทษเสียแล้ว จะถวายราชสมบัติแก่เจ้าพระยามหา
กระษัตริย์ผู้ให้ครอบครองแผ่นดินสืบไป การจลาจลจึงจะสงบราบคาบ
แผ่นดินจึงจะอยู่เย็นเป็นสุข จึงชักชวนของสุ่มชาวชนบททั้งปวงยินดีมา
เข้าด้วยเป็นอันมาก นายบุญนากับขุนสุระก็ยกพวกตงมาในเพลา
กลางคืน เข้าปล้นจวนพระพิชิตณรงค์ ซึ่งเป็นผู้รักษากรุงเก่าตงกอง
เร่งเงินชาวเมืองทั้งปวงอยู่นั้น จับได้ตัวผู้รักษากรุงกับทั้งกรมการฆ่า
เสีย แดกรมการซึ่งหนีรอดหนีกรับตงมากรุงธนบุรี กราบทูลว่ากรุง
เก่าเกิดพวกเหล่าร้ายเข้ามาฆ่าผู้รักษากรุงแดกรมการเสีย.

๑ ขณะนั้นพระยาธรรมบุรีตงมาอยู่ณกรุงธนบุรี พระเจ้าแผ่นดินจึง
ดำรัสให้พระยาธรรมบุรีขึ้นไปณกรุงเก่า พิจารณาจับตัวพวกขบถเหล่า
ร้ายให้จงได้ แดพระยาธรรมบุรีขึ้นไปณกรุงเก่ากตงไปเข้าเป็นพวกนาย
บุญนากขุนสุระ นายบุญนากขุนสุระจึงมอบให้พระยาธรรมบุรีเป็นนายทัพ
ยกตงมาตั้งกรุงธนบุรี แดจืดแจงพวกพดทหารให้ ไล่มั่งคตแดงตงสิ้น.

๑ ครั้นวันเสาร์เดือนสี่แรมสิบเอ็ดค่ำปีฉลูตรีศก กองทัพพระยา
ธรรมบุรียกตงมาถึงพระนคร ครั้นค่ำเวลาดึกทุ่ม จึงให้พดทหารให้ร้อง
ยกเข้าล้อมกำแพงพระราชวังไว้รอบ ตัวพระยาธรรมบุรีเข้าตงกองอยู่ริม
คุกฟากเหนือคตองนครบาด ที่บ้านพวกกรมเมือง.

๑ ฝ่ายพระเจ้าแผ่นดินทราบข่าวศึกยกมาล้อมพระราชวัง แดพระยา
ธรรมบุรีซึ่งไปจับพวกขบถนั้น กตงเป็นนายยกทัพตงมา จึงตั้งข้าราชการ
ซึ่งนอนเฝ้าประจำของอยู่นั้น ให้เกณฑ์กันขึ้นประจำรักษาหน้าที่เชิงเทิน
รอบพระราชวัง ไต่ยั้งปืนโต้ตอบกันตงต้องฝ่าย ค่อบรรณอยู่จนรุ่ง.

๑ ครั้นรุ่งขึ้นวันอาทิตย์เดือนนี้แรมสิบสองค่ำ พระเจ้าแผ่นดินจึงให้
 ออกไปนิมนต์พระสังฆราช พระจันทร์คน แดพระรัตนมุนีเข้ามา แล้ว
 ให้ออกไปเจรจาความเมืองกับพระยาสรวิศ ธิบดีสารภาพผิดยอมแพ้
 ขอแต่ชีวิต จะออกบรรพชา พระยาสรวิศก็ยอม ในวันนั้น
 ค่ำตงเพตยาบเคษ พระเจ้าแผ่นดินจึงออกทรงพระผนวชณพระอุโบสถ
 วัดแจ้งภายในพระราชวัง แต่เสด็จดำรงราชาณาจักรอยู่ในราชสมบัติ
 ได้สิบห้าปี ก็เสด็จพระนครแก่พระยาสรวิศ ๆ จึงจัดพดทหาร ให้
 ไปตั้งล้อมพระอุโบสถวัดแจ้งไว้แน่นหนา มิให้เจ้าแผ่นดินซึ่งบรรพชา
 นั้นหนีไปได้ แล้วให้จับกรมขุนอนุรักษสงครามหลานเธอ แดวงษา
 นุวงศ์ทั้งปวงมาจำไว้ในพระราชวังทั้งสิ้น รุ่งขึ้นวันจันทร์เดือนนี้
 แรมสิบสามค่ำวันจ่ายครุฑ พระยาสรวิศจึงเข้าพระราชวังกับทั้งหัตถวงเทพ
 ษุณของ เข้าอยู่ณท้องพระโรงว่าราชการแผ่นดิน ให้ถอดนักโทษทั้ง
 ข้าราชการฝ่ายหน้าฝ่ายใน แดราษฎรซึ่งอยู่ในเรือนจำนออกสิ้น ฝ่าย
 คนทั้งหัตถวงซึ่งต้องโทษได้พ้นโทษแล้ว ชวนกันไกรธกันพวกโจทย์
 ก็เที่ยวได้จับพวกโจทย์มีพันศรีพันตาเป็นต้น ข่าพันกันเสียเป็นอันมาก
 พวกโจทย์หนีไปเที่ยวซุ่มซ่อนอยู่ณวัดบ้างบ้านบ้างทุกแห่งทุกตำบล ที่
 รอดเหลืออยู่น้อย ที่ตายนหมาก เกิดฆ่าฟันกันไปทุกแห่งทุกตำบล
 ทวทั้งเมือง.

๑ ตุลาคม ๑๑๔๔ ปีชวดจัตวาศก ถึงณวันอังคารเดือนห้าขึ้นหกค่ำ
 เพตาเที่ยง เห็นพระจันทร์ปรากฏในกตางวัน ในกตางคืนวันนั้น
 ดาวฤกษ์ทิศาเข้าในดวงพระจันทร์.

๑) แต่ก่อนเมื่อพระยาสุริยวงษ์ยังไม่เข้าตั้งกรุงธนบุรีได้นั้น ฝ่ายพระยาสุริยวงษ์โดยผู้ครองเมืองนครราชสีมา ได้ทราบว่าแผ่นดินเป็นจลาจลมีคนขึ้นไปแจ้งเหตุ จึงออกไปณเมืองนครเสียมราบ แดงการแผ่นดินซึ่งเกิดยุคเข็ญนั้นแก่เจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก ๆ จึงให้พระยาสุริยวงษ์ไปรับยกกองทัพลงไปยังกรุงธนบุรีก่อน แล้วจะยกทัพใหญ่ตามลงไปภายหลัง พระยาสุริยวงษ์ก็กลับมาณเมืองนครราชสีมา ให้พระอภัยสุริยาปลัดผู้รองอยู่รักษาเมือง แล้วจัดแจงกองทัพได้พัดไทยดาวพันเศษ ก็รับยกลงมาณกรุงธนบุรี แดงกองทัพเมืองนครราชสีมา ๆ ถึงกรุงธนบุรีณวันศุกร์เดือนห้าขึ้นเก้าค่ำ พอพระยาสุริยวงษ์ตั้งกรุงได้เข้านั่งเมืองอยู่แล้ว ครั้นพระยาสุริยวงษ์ได้แจ้งว่าพระยาสุริยวงษ์ยกทัพลงมา จึงให้ไปเชิญมาปลุกข้าราชการณท้องพระโรงในพระราชวัง แจงการทั้งปวงให้ทราบ แล้วว่าจัดแจงบ้านเมืองไว้จะถวายแก่เจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกให้ครอบครองแผ่นดินสืบต่อไป แดงพระยาสุริยวงษ์ก็กับพระยาสุริยวงษ์จึงปลุกษากันให้ตั้งเจ้าแผ่นดินออก แล้วพินณาไว้ด้วยเครื่องสังฆตถิพนธ์ แดงพระยาสุริยวงษ์ก็ไปตั้งกองทัพอยู่ณบ้านเดิม ที่บ้านปุนเหนือสวนมังคุด ครั้นภายหลังพระยาสุริยวงษ์ก็กับคิดจะเอาราชสมบัติเอง จึงคิดกันกับเจ้าพระยามหาเสนาแดงพระยารามัญวงษ์จักรมอญ เข้าด้วยพระยาสุริยวงษ์ เอาเงินตราในท้องพระคลังซึ่งเร่งรัดของคนทั้งปวงมาไว้ณนั้น ออกแจกขุนนางข้าราชการทั้งฝ่ายหน้าฝ่ายในแดงแก่ตัวทหารเป็นอันมาก.

๑) ในขณะนั้นบรรดาขุนนางข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยทั้งปวงแตกกันออกเป็นสองพวก ที่ได้บำเหน็จรางวัลก็เข้าเป็นพวกพระยาสุริยวงษ์ ที่นับถือ

บุญญาบารมีเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก ก็มีได้รับรางวัลของพระยา
ด้วรรค์ มาเข้าเป็นพวกข้างพระยาสุริโยไทย.

๑ ครั้นวันอังคารเดือนห้าแรมห้าค่ำ พระยาด้วรรค์กับเจ้าพระยา
มหาเสนาแต่พระยารามัญวงศ์ จึงคิดกันให้ถอดกรมขุนอนุรักษ์สงคราม
หุดานเธอออกจากเวรจำ แต่งให้เป็นนายทัพคุมขุนนางแต่ไพร่ยกไป
ค้ำบ้านพระยาสุริโยไทย ครั้นเพลาพลบค่ำ กรมขุนอนุรักษ์สงคราม
ก็ยกทัพไปตั้งค่าย วางคนรายโอบตงมาแต่วัดบางวัน้อยจนถึงบ้านปูน
เพลาสามยามให้จุดเพลิงขึ้นที่บ้านปูน แล้วยกพลตงมาเข้าล้อมบ้าน
พระยาสุริโยไทย ๆ ก็มีได้ตั้งตั้งศกใจ ให้ขุนนางแต่ไพร่พลยกออกค่อ
รบรายคนออกไปให้ว่างบ้นค้ำ . พวกพลข้างกรมขุนอนุรักษ์สงคราม
ก็ยิงปืนรบโต้ค้อมกันอยู่ทั้งต้องฝ่าย ครั้นเห็นเพลิงไหม้ตามมาใกล้
คฤหาฐานที่อยู่ พระยาสุริโยไทยจึงตั้งสัตยาธิฐานว่า ข้าพเจ้าได้บำเพ็ญ
ศีลทานการกุศลสิ่งใดใดก็ตั้งใจโปรดหาพระโพธิญาณตั้งเดี๋ยว เตะ
อำนาจความดีขงฉันจงยังพระพวยให้ พัดพัดดับคืนไปอย่าให้ เพลิงไหม้มา
ถึงบ้านเรือนข้าพเจ้าเลย พอขาดคำอธิฐานตงตมก็บ้นค้ำพัดพัด
ขึ้นไป เพลิงก็ไหม้อยู่แต่ภายนอกมิได้ คิดเข้ามาในบ้านเห็นประจักษ์
แก่คนทั้งปวง แล้วยกกันอยู่จุนรุ่งขึ้นเห็นตัวกัน จึงรู้ว่ากรมขุนอนุรักษ์
สงครามยกมารบ ๆ กันไปจนถึงเพลาห้าโมงเช้า . ในวันพุธเดือนห้า
แรมหกค่ำ ทัพข้างกรมขุนอนุรักษ์สงครามจึงแตกพ่ายหนีไปข้ามคลอง
บางกอกน้อย พระยาสุริโยไทยได้ไชยชนะแล้วให้พัดทหารติดตามไป
จับตัวกรมขุนอนุรักษ์สงครามมาได้ ในวันนั้นให้จำครบไว้ ดืบเอาพวก
เพื่อนได้เป็นอันมาก เอาตัวจำครบไว้ทั้งสิ้น แลครั้นนทกรมัญญ

ก็แตกออกเป็นสองพวก ที่มาเข้าด้วยพระยาสุริยอไทยนั้น คือของ
พระยาพระราม พระยาเจ่ง ที่ไปเข้าพวกพระยาสุวรรณคือน คือ
กองพระยารามัญวงษ์กับกองพระยาตากวางเมือง.

๑ ฝ่ายพระยาสุวรรณคือนพการณนริศสงครามแตก พระยาสุริย
อไทยจับตัวไม่ได้ ก็คิดเกรงกลัวต่อผู้มีอำนาจออกไปบอิก ก็รักษา
ตัวอยู่แต่ในพระราชวัง พระยาสุริยอไทย ก็ให้ตั้งค่ายใหญ่อยู่
ณบ้าน แด้วจัดแจงพดทหารตั้งรายตงมาจนถึงคลองนครบาด.

๑ ฝ่ายเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกเมื่อให้พระยาสุริยอไทยมาแล้ว จึง
แต่งหนังสือบอกขอราชการแผ่นดินอันเป็นจตจต ให้คนสนิทถือไปแจ้ง
แก่เจ้าพระยาสุรสีห์ ซึ่งตงไปตั้งทัพอยู่ณเมืองพนมเปญ ให้กองทัพ
เขมรพระยายมราชเข้าล้อมกรมขุนอินทรพิทักษ์ไว้อย่าให้รู้ความ แด้ว
ให้รีบเด็กทัพกลับเข้ามาณกรุงโดยเร็ว แด้วให้บอกไปถึงพระยาธรรมมา
ซึ่งตั้งทัพอยู่ณเมืองกำแพงส่วย ให้จับกรมขุนรามภูเบศร์จำครบไว้
แด้วให้เด็กทัพตามเข้ามาณกรุงธนบุรี แด้วเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก
ให้ตรวจเตรียมพดโยธาหาญพร้อมแล้ว ให้เอาช้างเข้าเทียบเกยแด้ว
ชนบนเกยจะชช้าง ในเพลาวันนั้นบังเกิดศุภนิมิตรเปนมหัศจรรย์ปรากฏ
แก่ตาโลกย์ เพื่อพระราชกฤษฎาเดชานภาพพระบารมีจะถึงมหาเสด็จคร
ราชานัคร บันดาลให้พระรัศมีโชติช่วงแผ่ออกจากพระกายโดยรอบ
เห็นประจักษ์ทั่วทั้งกองทัพ บรรด้าวพตนายไพร่ทั้งปวงผู้ใหญ่น้อยชวน
กันยกมือชนถวายนงคมพร้อมกัน แด้วเจรจากันว่าเจ้านายเรากงมีบุญ
เปนแท้ กตบเข้าไปครั้งนี้จะไ้ผ่านพิภพเปนมั่นคง เจ้าพระยามหา
กษัตริย์ศึกก็ทรงช้าง แด้วยกช้างนำพดคนประมาณห้าพันเศษ

อารมณดิ่งแล้ว ท่านทงปวงจะคิดอ่านประการใด มุขมนตรี
 ทงหลายพร้อมกันกราบทูลว่าพระเจ้าแผ่นดินตะสุจริตธรรมเดี่ย ประพฤติ
 การทุจริตณ ก็เห็นว่าเป็นเดียนหนามหลักคอกอันใหญ่อยู่ในแผ่นดิน
 จะตะไควมิได้ ควรจะให้สำเร้จโทษเดี่ย จึงรับตั้งให้มีกระทู้ถาม
 เจ้าตากสินเจ้าแผ่นดินผู้ทุจริตว่า ตัวเป็นเจ้าแผ่นดินใช้เราไปกระทำการ
 ดังกรมได้ความลำบากกันเหือต่างหน้า เราก็อยู่สาหาสากระทำคักมิได้
 อาโดยแก่ชัวิตร คิดแต่จะทำนุกันบำรุงแผ่นดินให้ ต้นเดียนหนาม จะให้
 ตมณพราหมณาจารย์ แต่ไพร่ฟ้าประชากรอยู่เย็นเป็นสุขสันต์ด้วยกัน ก็
 เหตุไฉนอยู่ภายหลังตัวจึงเอาบุตรภรรยาเรามาจองจำทำโทษ แต่ไบบยคี่
 พระภิกษุสงฆ์แดงโทษแก่ข้าราชการแต่อาณาประชาราษฎร เร่งรัดเอา
 ทรัพย์สินโดยพลการด้วยหาความผิดมิได้ กระทำให้แผ่นดินเดือดร้อนทุก
 เด้นหญ้า ทั้งพระพุทธรูปสำนาก็เด้อมทรุดเศร้ายหมองคุดเมืองมิจนาทฤษฎี
 ณ โทษตัวจะมีเป็นประการใดจงให้การไปให้แจ้ง แต่เจ้าตากสินก็
 รับผิดชอบทุกประการ จึงมีรับตั้งให้เอาตัวไปประหารชัวิตรสำเร้จโทษ
 เดี่ย เพชฌฆาฏกับผู้คุมก็ตากเอาตัวขึ้นแคว่ห้ามไป กับทั้งตั้งขตัก
 พันธนาการ เจ้าตากสินจึงว่าแก่ผู้คุมเพชฌฆาฏว่า ตัวเราก็ดั้นบุญจะ
 ถึงที่ตายอยู่แล้ว ช่วยพาเราแวะเข้าไปหาท่านผู้สำเร้จราชการ จะขอ
 เจรจาด้วยตั้งสองสามคำ ผู้คุมก็ให้ห้ามเข้ามา ได้ทออดพระเนตรเห็น
 จึงโบกพระหัตถ์มิให้นำมาเผ่า ผู้คุมแต่เพชฌฆาฏก็ห้ามออกไปนอก
 พระราชวังถึงนำบ่อมิไชยประตัทธิ ก็ประหารชัวิตรคี่คี่ตะเดี่ยถึงแก่
 พินาโดย จึงรับตั้งให้เอาศพไปฝังไว้ณวัดบางยี่เรือคี่ แต่เจ้าตากสิน
 ขณะเมือดั้นบุญถึงทำตายชัพนอายุได้ สี่สิบแปดปี.

แผ่นดินสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๔
(พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์)

๑ ในทันใดนั้นจึงท้าวพระยามุขมนตรีกระวี่ชาติแตงราชฎาทรงหุดาย ก็
พร้อมกันกราบทูลถึงวอนอัญเชิญเสด็จ เจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกขึ้น
ครองพิภพ แล้วส่งรยาริบัติถวียราชตำรงแผ่นดินสืบไป สมเด็จพระ
พุทธเจ้าอยู่หัวก็ทรงรับอาราธนาด้วยพระอาการคชณัภาพ แล้วก็
เสด็จพระราชดำเนินไปถวายนมัสการพระพุทธปฏิมากรแก้วมรกต แล้ว
เสด็จมาประทับแรมอยู่ณพลับพลาหน้าโรงพระแก้วนั้น ครั้นวันอาทิตย์
เดือนห้าแรมสิบค่ำจึงพระยาสุรโยไทยพระเจ้าหลานเธอ ให้คำรวจคุม
เอาตัวกรมขุนอนุรักษ์สงครามกับขุนนางมีชื่อ ซึ่งเป็นสมัคพรรคพวก
ตามสืบแก่คน มีอ้ายพระยาเพชรพิไชย พระยามหาอำมาตย์
พระยาตากเมือง พระมหาเทพ หลวงราชวิน หลวงศกัศคี่
เป็นต้นเข้ามาถวายนำพระที่นั่ง แล้วกราบทูลว่าคนเหล่านี้เข้าพวกกรม
ขุนอนุรักษ์สงครามยกมารบ จึงดำรัสให้เอาขุนนางตามสืบแก่คนนั้น
ไปประหารชีวิตเสีย แต่ตัวกรมขุนอนุรักษ์สงครามนั้นให้เอาไว้ก่อน
แล้วให้พิจารณาชำระเอาพวกเพื่อนอีก ให้การชัดถึงพระยาสุรศักดิ์
แตหดวงเทพมุนอง กับเจ้าพระยามหาเสนา พระยารามัญวงษ์จักรี
มอญ พระพิชิตณรงค์ หลวงพิศศักดิ์ตาก แต่คนเหล่านี้คิดกันให้
ข้าพเจ้าไปรบพระเจ้าหลานเธอ.

๑) ถ่มเต็จพระพุทธรเจ้าอยู่หัว จึงมีพระราชดำรัสให้เอาตัวกรมขุน
อนุรักษสงคราม แดพระยาธรรมศักดิ์ หาดวงเทพผู้หนึ่ง กับขุนนาง
ทั้งสี่คนซึ่งคิดกบฏให้ประหารชีวิตทีเดียว พอกองทัพพระยาธรรมมา
มาถึง คุณเอาตัวกรมขุนรามภูเบศร์เข้ามาถวาย จึงดำรัสให้เอาไป
ประหารชีวิตด้วยกันในวันนั้น กับทั้งพวกญาติวงศ์เจ้าตากดิน
บรรดาที่เป็นชายนั้นทั้งสิ้น ยังเหลืออยู่แต่ราชบุตรแถบครั้นน้อยๆ มีเจ้า
ฟ้าสุพรรณพงษ์อันเป็นพระราชนัดดาของพระองค์นั้นเป็นต้น แต่เจ้าชั้น
ซึ่งเป็นน้าของเจ้าตากดิน แต่เจ้าน้องนอกนาง ซึ่งเป็นกรมหลวง
บาทบริจารกรมมเหสี กับญาติวงศ์ซึ่งเป็นหญิงนั้น ให้จำไว้ทั้งสิ้น.

๑) ครั้นวันจันทร์เดือนห้าแรมสิบเอ็ดค่ำ จึงทรงพระกรุณาโปรด
ปูนบำเหน็จ พระราชทานเงินตราเพื่อผ้าแก่ข้าราชการผู้มีความชอบ
กับทั้งพรรคพวกข้าหลวงเดิมทั้งปวง โดยมากแต่น้อยตามสมควรแก่
ถานานุศักดิ์ถ้วนทุกคน แต่ดำรัสว่าพระราชฤทธิฐานโทดอุปการพระ
อารามทั้งสองข้าง คือวัดแจ้งแต่วัดท้ายตลาด มิบังคับยั้งนัก จึง
ดำรัสแก่พระยาธรรมมาธิบดี พระยาวิจิตรนาวิ ให้เป็นแม่กองคุมช่างแต่
ไพร่ไปสร้างพระราชนิเวศน์วังใหม่ฟากพระนครข้างตะวันออก ณที่บ้าน
พระยาราชาศรัยผู้แต่บ้านจันทรงปอง ให้พระยาราชาศรัยผู้ยกพวกจัน
ตงไปตั้งบ้านเรือนใหม่ณที่สวน ตั้งแต่คตองใต้วัดตามปดมตงไปจน
ถึงคตองเหนือวัดสามเพ็ง.

๑) ครั้นวันศุกร์เดือนหกชนค้ำหนึ่งเพลาบ่ายสี่โมง จึงเสด็จเข้าไป
สถิตย์แรมอยู่ยังท้องพระโรง ดำรัสให้ข้าราชการโทษพวกเจ้าจอมข้างใน.

๑ ฝ่ายเจ้าพระยาสุรดีให้พระราชอนุชา ครั้นได้ทราบในหนังสือบอก
 ข้าราชการแผ่นดินแล้ว จึงตั้งให้พระยามราชกุมกรงเขมรตามพัน
 เข้าต่อกรมขุนอินทรพิทักษ์แต่พระยาตำแหน่งสงคราม กับทั้งไพร่พล
 ไว้ณเมืองพุทไธเพชร แล้วเด็กกองทัพรีบกลับเข้ามาณกรุง ถึง
 ณวันจันทร์เดือนหกขันธ์ค่ำเพลาห้าโมงเช้า สมเด็จพระอนุชาธิราช
 เสด็จเสด็จที่พม่าถึงพระนคร ขึ้นเฝ้าสมเด็จพระเชษฐาธิราชณท้องพระ
 โรง คำนวณปลุกษาราชการแผ่นดินด้วยกันแล้วเสด็จออกจากเฝ้า ให้
 คำรวจไปจับข้าราชการทั้งปวง บรรดาที่มีความผิดชุนเคืองกับพระองค์มา
 แด่ก่อน ให้ประหารชีวิตครุเสียสิ้นทั้งแปดสิบคนเศษ.

๑ ฝ่ายกรมขุนอินทรพิทักษ์ แต่พระยาตำแหน่งสงคราม มีทันแจ้ง
 ว่าข้างในพระนครผลัดแผ่นดินใหม่ จึงแต่งหนังสือบอกให้ชาวหลวงถือ
 เข้ามารวมทูลใจความว่า เขมรกลับเป็นขบถยกเข้าต่อมกองทัพพระ
 เจ้าตากเรือไว้ณเมืองกำแพงเพชร แต่กองทัพเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก
 กับทัพเจ้าพระยาสุรดีหนีเด็กหนีไป มิรู้ว่าจะไปแห่งใด ครั้นสมเด็จพระ
 พระพุทธเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ ได้ทรงทราบในหนังสือบอกก็ทรง
 พระสรวอด จึงดำรัสว่า ข้ายุหนวกตาบอดมิได้รู้การแผ่นดินเป็นประการ
 ไต กตบับบอกกล่าวโทษยกเข้ามาถึงกูอีกเล่า.

๑ ฝ่ายกรมขุนอินทรพิทักษ์ แต่พระยาตำแหน่งสงคราม ก็ยกพลทหาร
 ออกต่อกองทัพเขมรซึ่งตั้งต่อมอยู่นนแหกออกมาได้ ก็รีบยกทัพเข้ามา
 ถึงเมืองปราจีน ครั้นแจ้งเหตุว่าผลัดแผ่นดินใหม่แล้ว ไพร่พลทั้งปวง
 ก็หนีกระจัดกระจายเข้ามาหาครอบครัวสิ้น กรมขุนอินทรพิทักษ์แต่
 พระยาตำแหน่งสงครามเหลือคนสนิทคิดตามอยู่ห่าคน เป็นเจ็ดคนทั้ง

คือนาย ก็พากันหนีไปอยู่ตำบลเขาน้อยแห่งหนึ่งใกล้เขาปลิว แต่
กรมการเมืองปราจีนบอกเข้ามากราบทูลพระกรุณาให้ทราบ.

๑ ครั้นณวันอาทิตย์เดือนหกแรมสองค่ำ สมเด็จพระอนุชาธิราช
จึงกราบถวายบังคมลา ยกพลขึ้นไปหกพันเศษถึงเมืองสระบุรี ให้
แยกกันออกเป็นหลายกองเที่ยวค้นในป่า เข้าล้อมจับกรมขุนอินทร
พิทักษ์ กับพระยาคำแหงสงครามแต่บ่าวห้าคน ได้ตัวที่เขาน้อยนั้น
คุมลงมาถวายณกรุงธนบุรี ดำรัสให้จำกรบไว้แต่คือนายสองคน แต่
บ่าวห้าคนนั้น ทรงพระกรุณาดำรัสว่าเป็นคนมีกตัญญูไม่ทิ้งเจ้า โปรด
ปล่อยเสียไม่เอาโทษ.

๑ ครั้นณวันเสาร์เดือนหกแรมแปดค่ำ ทรงพระกรุณาให้ถามกรมขุน
อินทรพิทักษ์ว่าถ้ายอมอยู่จะเลี้ยง ด้วยศรัทธาความผิดมิได้ กรมขุน
อินทรพิทักษ์ให้การว่าไม่ยอมอยู่ จะขอตายตามบิดา สมเด็จพระ
พุทธเจ้าอยู่หัวทรงส่งพระองค์ จึงดำรัสให้เอาคือนายจ๋มกรมขุนอินทร
พิทักษ์ แดงขุนชนะพระยาคำแหงสงครามนั้นไปประหารชีวิตเสีย.

๑ ครั้นถึงณวันอาทิตย์เดือนหกแรมเก้าค่ำมีขาดจัตวาศก ศักราช ๑๑๔๔
ปี ให้ตั้งการพระราชพิธียกพลตั้งเมือง.

๑ ถึงณวันจันทร์เดือนหกแรมสิบค่ำ จับการตั้งพระราชวังใหม่แต่
ล้อมด้วยรเนี้ยดก่อน ยังมีทันได้ก่อกำแพงวัง.

๑ ถึงณวันจันทร์เดือนแปดปฐมมาดำชชนคำหนึ่ง ให้ตั้งการพระราช
พิธีปราบดาภิเษกโดยตั้งเขป นิมิตต์พระราชอาณาเขตวัดพระพุทธมนต์
แล้ว รุ่งชนวันพฤหัสบดีเดือนแปดชนสี่ค่ำ เพชรารุ่งแล้วตีบาตได้
มหาอุตุมวิไชยมงคลนักขัตฤกษ์ พระสุริยเทพบุตรทรงกรตจาร์ดีดวง

ปราศจากเมฆต้องพบนภาภาค พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศรบรมโอรสาธิราชฯ
 พุทธเจ้าอยู่หัว ก็เสด็จทรงเรือพระที่นั่งมดตงก์ศรีศักดิ์ถาด ประดับ
 ด้วยเรือจันทน์ท้าวพระยาข้าทูลลอองธุลีพระบาททงปวง ให้โดยขบวน
 พยุหยาตราหน้าหลังพร้อมเสด็จ ก็เสด็จข้ามมหาคงคามานฝั่งปาก
 ควน้ำออก เสด็จขึ้นฉนวนหน้าพระราชวังใหม่ทรงพระเสด็จยง ค่ำวอจ
 หน้าหลัง เสด็จขึ้นยังพระราชมณเฑียรสถาน ทรงถวายนมัสการ
 พระรัตนไตรยศด้วยเบญจางคประดิษฐ์ แล้วเสด็จสถิตย์เบื้องบนมณฑ
 ราษมีภิเษกพระกระยาสำนั พระสงฆ์ถวายพระปริตโคตกขารเบญจ
 สุธรรมาทศกฐาภิเศกवारี ซึ่งพอพรหมณถวายศรีตั้งขี้ผึ้งมณฑรา
 อดวยอาเศียรพาทพิศณุอุศีศวรเวทถวายไชยวิฆเนศวร พระโหราธิบดี
 ไชยให้ประโคมฆานเบญจางคฤคยนคร์เศวตสังข์ ประทับพิศดูเสด็จ
 นฤนาท พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศรบรมโอรสาธิราชฯ พุทธเจ้าอยู่หัว ก็เสด็จสถิตย์
 เหนือภัทรวชิรฐานกัณฑ์บวรเสวตราชธานี พระครูราชปโรหิตาจารย์ก็
 กราบบังคมทูลถวายโองการรัชสมัยดี แด่เครื่องเบญจพิชราชกฤษณภัณฑ์
 พระแสงอัมรินทร์ อัญเชิญเสด็จขึ้นปราสาทภิเศกเสวยเสวยราชสมบัติ
 ถวายราชดำรงแผ่นดินสืบไป ขณะเมื่อได้เสวยราชสมบัตินั้นพระชนมายุ
 ได้ สิบหกพรรษา จึงพระดังพระราชระชาคณะคามวาสีอริยวาที
 แด่ซึ่งพอพรหมณพฤฒาจารย์ทงหิตาย พร้อมกันถวายพระนามว่า
 พระบาทสมเด็จพระบรมราชาธิราชรามธิบดี ศรีสินทรบรมมหาจักร
 พรวรรดิราชาธิบดี ธรณินทราชาธิราช รัตนากาศภาษกรวงษ์ องค์
 บรมราชาธิบดี ศรีภูวเนศวรนายก ดิถกวัตรราชาธิราชเจ้าไครย
 สมุไทยโคโรมนต์ สกตจักรวาฬเบหนทร์ สุริเยนทราชาธิบดี หรือพระ

ชาตราชิบคี่ ศวีวิบุตยคุณอักษิษฐ ฤทธิราเมศวรมหันต์ บรมธรรมิก
 ราชาริราชเดโชไชยพรหมเทพาคิเทพนฤบดินทร ภูมินทรบรมมาธิเบศโลก
 เศษฐวิสุตฤทธิ รัตนมกุฏประเทศศคคา มหาพุกขางกูรบรมบพิตรพระพุทช
 เจ้าอยู่หัวฉนวนกรุงเทพมหานคร บวรทวาราวดีศรีอยุธยา มหาดีดก
 ภพพรัดนราชธานีบุรีรมย์ อุดมราชนิเวศมหาศถาน จาฤกพระนาม
 ลงในแผ่นพระศุพรรณบัศร.

๑ จังม่พระราช โองการดำรัสให้ส่มเด็จพระอนุชาธิราช เด็ดจ้เจดิง
 ราชม่ให้ศววรรษณที่พระมหาศุปราศ กรมพระราชวังบวรศถานมงคค
 ว่าราชการพระนครกั้งหนึ่ง โดยดั่งโบราณจารัตราชประเพณีมหา
 กระษัตริราชเจ้าแต่ก่อนมา แดส่มเด็จพระพุทชเจ้าอยู่หัวกรมพระ
 ราชวังบวร ก็ให้ฐาปนาพระราชนิเวศณใหม่โกศคามคฤฐานที่เดิม
 คั้งเป็นพระราชวังนำ จังส่มเด็จพระพุทชเจ้าหตวง ทรงพระกรุณา
 โปรดคั้งพระเศษฐภคิน้พระองค้ใหญ่ เปนส่มเด็จพระเจ้าพ้นางเชอ
 กรมพระเทพศุดาวดี เจ้ากรมคั้งเป็นพระยา แดคั้งพระเศษฐภคิน้
 พระองค้น้อย เปนส่มเด็จพระเจ้าพ้นางเชอกรมพระศรีศุดาวรัช้ โปรด
 ให้พระยาศุริยอโทยพระราชนัดดาผู้ใหญ่ เปนส่มเด็จพระเจ้าหตงาน
 เชอเจ้าพ้กรมพระอนุรัช้เทเวศร์ ครันภายหตงทรงเห็นว้ายศ้ค้กคดียัง
 ไม่ส่มควรแก่ความชอบที่ม่มาก จังโปรดให้เดื่อนชนเปนกรมพระราชวัง
 บวรศถานภิมุขฝ่ายหตง รับพระราชบัญชา คั้งวังอยู่ทศฉนวนฉั้นฉั้นใน
 เมืองฟ้ากฉนวนคกริมคคองบางกอกน้อย ดำรัสให้ข้าหตวงไปหาพระ
 อโทยศุริยาราชนัดดาตงมาแต่เมืองนครราชศิมา โปรดคั้งเป็นส่มเด็จพระ

พระเจ้าหลานเธอเจ้าฟ้ากรมหลวงธิดานุเคราะห์ ให้เสด็จไปอยู่ณวัง
เก่าเจ้าตาก.

๑ ขณะนั้นพอหลวงนายฤทธิราชนัคดี ซึ่งเป็นอุปทูตออกไปกรุง
ปักกิ่งนั้นกลับเข้ามา จึงโปรดให้แต่งเรือพระที่นั่งลงไปรับมาแต่เมือง
สมุทรปราการ คนทั้งหลายจึงเรียกว่าเจ้าปักกิ่ง โปรดตั้งเป็นสมเด็จพระ
พระเจ้าหลานเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงนรินทรเทวี ให้ตั้งวังอยู่ณสวน
มังคุด แดกรมพระราชวังหลังกับกรมหลวงที่นั่งองค์พระองคื เป็น
พระราชบุตรสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอพระองค์ใหญ่ หนึ่งเจ้าคันราชนัคดี
ซึ่งเป็นพระราชบุตรสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอพระองค์น้อยนั้น โปรดตั้งเป็น
สมเด็จพระเจ้าหลานเธอเจ้าฟ้ากรมหลวงเทพหริรักษ์ แดเจ้าตาซึ่งเป็น
พระอนุชาต่างพระมารดานั้น โปรดตั้งเป็นสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้า
ฟ้ากรมหลวงจักรเจษฎา แดนายกวอดมหาดเล็กซึ่งเป็นสามีเจ้ากอนเป็น
พระกนิษฐภคินีต่างพระมารดานั้น โปรดตั้งเป็นพระองค์เจ้ากรมหมื่น
นรินทรพิทักษ์ หนึ่งพระเจ้าลูกเธอพระองค์ใหญ่พระชนม์ได้ สิบหกพระ
พรรษา ทรงพระกรุณาโปรดตั้งเป็นสมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้ากรมหลวง
อิศรสุนทร ให้เสด็จอยู่ณบ้านหลวงที่วังเดิม พระราชทานเครื่องราช
ประโคมี่พานพระศรีทองเป็นต้น โดยควรแก่ยศถาศักดิ์ทุก ๆ พระองค์
แล้วดำรัสให้ตั้งพระรัตนมุนีแก้วกับพระพนรัตนทองอยู่ออกจากพระตำหนัก
ดำรัสว่าเป็นคนอาลัยยศพลอดทำให้เสียแผ่นดิน แล้วตั้งนายแก้วรัตนมุนี
เป็นพระอาลักษณ์ตามเดิม ให้ชื่อนานพระนามเจ้าต่างกรมทั้งนั้น แด
นายทองอยู่พนรัตนนั้น สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกรมพระราชวัง เอาตัว
ไปตงพระราชอาชญาเขียนร้อยที่ ด้วยมีความผิดกับด้วยพระองค์มา

แต่ก่อน แล้วจะให้ประหารชีวิตเสีย มีพระราชโองการตรัสขอชีวิตไว้ แล้วเอามาตั้งเป็นหอดวงอนุชิตพิทักษ์อยู่ในกรมมหาดไทย แล้วทรงพระกรุณาโปรดตั้งแต่งตั้งข้าราชการเก่าแต่ข้าหอดวงเดิมทั้งปวง ตามมีความชอบมากแต่น้อย โดยอันควรแก่ถานานุศักดิ์ ตรัสเอาพระอักษระสุนทรเสมี่ยมตรากรมมหาดไทยข้าหอดวงเดิม เป็นเจ้าพระยารัตนาพิพิธ ว่าที่สุมุหนายก ตรัสเอาพระยาทุกขราษฎร์เมืองพระพิศณุโลก เป็นเจ้าพระยามหาเสนาบดีศรีสุมุหพระกระดาโหม ตรัสเอาพระยาพิพัฒน์โกษาเป็นเจ้าพระยาพระคลัง ตรัสเอาพระอินทราชิบคี่สัหราชรองเมือง เป็นเจ้าพระยาขมราช ตรัสเอาเสมี่ยมป็นข้าหอดวงเดิมเป็นเจ้าพระยาพดเทพ ตรัสเอาพระยารรมาธิบคี่เดื่อนชนเป็นเจ้าพระยา ว่ากรมวังอยู่ตามเดิม ตรัสเอานายบุญนาคแม่ตาซึ่งเป็นคันทัดทำการปราบจลาจลในแผ่นดิน เป็นเจ้าพระยาไชยวิชิตสิทธิศาสตราคมหาประเทศราช ผู้รักษากรุงเก่า ตรัสเอาเสมี่ยมหงษ์ข้าหอดวงเดิมเป็นพระยาเพชรพิไชย ตรัสเอาพระยาราชนิภูตเป็นพระยามหาอำมาตย์ ตรัสเอาขุนไชยเด่นข้าหอดวงเดิมเป็นพระยาราชนิภูต ตรัสเอาหม่อมบุญนาคทนายข้าหอดวงเดิมเป็นพระยาอุไทยธรรม ตรัสเอาพระราชประสิทธิ์เป็นพระยาศรีพิพัฒน์ ตรัสเอาพันพุมอนุราชเป็นพระยาราชสุภาวดี ตรัสเอาพระยาชตบุรีเป็นพระยาราชวงศ์ธรรค ตรัสเอาเสมี่ยมป่านข้าหอดวงเดิมเป็นพระยาประชาชีพ ตรัสเอานายบุญจันทร์บ้านถลุงเหล็กข้าหอดวงเดิมเป็นพระยากำแพง ตรัสเอาพระยาอินทอรธรรคราช อุปราชเก่าเมืองนครศรีธรรมราชเป็นพระยาราชวงศ์เมือง ตรัสเอาขุนสิทธิรักษ์ข้าหอดวงเดิมเป็นพระยาศรีสุริยพาห ตรัสเอาเสมี่ยมดำข้าหอดวงเดิมเป็นพระอินทราชิบคี่สัหราช

รองเมือง ครีศเภาเด็มนเป็นข้าหลวงเดิมเป็นพระอัครเสนาบดีเดิม
 ครามหาไทย ครีศเภาพระยาเจ่งรามัญเป็นพระยามหาโยธา ว่า
 กองมอญทั้งต้น แล้วตั้งผู้มีความชอบทั้งปวงเป็นขุนนางผู้ใหญ่น้อย
 ในกรุงครบตำแหน่ง อนึ่งพระราชวงษานุวงศ์ซึ่งห่างออกไปนั้น ก็
 ทรงพระกรุณาโปรดตั้งเป็นที่เจ้าราชินิกุล ครีศเภาหม่อมทองด้วงเป็น
 พระยาภุจราชสุริยวงศ์ ครีศเภาหม่อมเงินเป็นพระบำเรอราช ครีศ
 เภาหม่อมชวบเป็นพระอนุรุธเทวา ครีศเภาหม่อมทองคำเป็นพระราชา
 นุวงศ์ แล้วตั้งผู้มีความชอบออกไปเป็นพระยาพระหลวงครองหัวเมือง
 เอกโทตรีจัตวาปากใต้ฝ่ายเหนือทั้งปวงทุก ๆ เมือง.

๑ ฝ่ายตำแหน่งขุนนางข้าราชการข้างวังหน้านั้น สมเด็จพระอนุชา
 ธิราชกรมพระราชวัง ฯ ก็มีพระราชบัญชาโปรดตั้งแต่งโดยควรแก่ความ
 ชอบความดำดับถาบันุศักดิ์ ครีศเภาพระยาพลเทพเดิมเป็นสมเด็จพระเจ้า
 พระยา ครีศเภาพระไชยบูรณ์ปลัดเมืองพระพิศณุโลกเป็นพระยากระดา
 โหมราชเสนา ครีศเภาพระพลเมืองพระพิศณุโลกเป็นพระยาจำเริญ
 ยากร ครีศเภาหม่อมสดทนายข้าหลวงเดิมเป็นพระยามณเฑียรบาล
 ครีศเภานายทองอินข้าหลวงเดิมเมืองพระพิศณุโลกเป็นพระยาเสนาหาญ
 จางวางมหาดเล็ก แล้วตั้งแต่งข้าราชการผู้ใหญ่น้อยทั้งปวงครบ
 ตำแหน่งในพระราชวังหน้าทั้งต้น อนึ่งหม่อมเรืองชาวเมืองชตุบุรีข้าหลวง
 เดิม มีความชอบในพระองค์มาแต่ก่อนเป็นอันมาก เป็นคนสนิท
 เหมือนเชื้อพระวงศ์ โปรดตั้งเป็นที่เจ้าราชินิกุลให้ชื่อพระบำเรอภุจ
 แล้วสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกรมพระราชวัง ฯ เด็ดจงดมาเฝ้า กราบทูล
 ว่าบรรดาบุตรชายน้อย ๆ ของเจ้าตากสิน จะขอรับพระราชทานเอาได้

เรือไปตม้นำเสียให้สิ้น คำโบราณกล่าวไว้ว่าคิดหว่านอย่าได้หันหน่อ
ฆ่าพ่ออย่าได้ถูก ซึ่งจะเลี้ยงไว้นหาประโยชน์ไม่ จะเป็นเดือนหนามไป
ภายนำ ตมเด็จพระพุทธเจ้าหดวงทรงพระอาไถยอยู่ในเจ้าฟ้าด้พนธ์วงษ์
พระราชนัดดา จึงดำรัสแก่ตมเด็จพระอนุชาธิราชเจ้าขอชวตรไถทงดิน
ด้วยกัน แล้วทรงพระกรุณาโปรดให้ปล่อยหม่อมย่นหม่อมต่อนหอกตาง
ออกจากเวรจำให้พ้นโทษ.

๑ ในปีชาติจัตวาศกนั้น ตมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทงสองพระองค์
จึงดำรัสปล่อกษากันว่า ฝ่ายข้างอาณาจักรเราจัดแจงตั้งแต่งข้าราชการ
ตามตำแหน่งเสร็จแล้ว ควรจะจัดแจงฝ่ายพระพุทธรักษากันบ้าง
พระพุทธรักษา ซึ่งเดื่อมทรุดเคร้างหมองนั้นให้วัดมณการรุ่งเรืองสืบ
ไป จึงดำรัสให้ตมเด็จพระสังฆราช พระพุฒาจารย์ พระพิมลธรรม
ซึ่งเจ้าตากให้ตงโทษถอดเสียจากพระราชาคณะนั้น โปรดให้คงที่ตมณ
ถานันครศักดิ์ตั้งเก่า ให้คั้นไปอยู่ครองพระอารามเดิม แต่ตมเด็จพระ
พุทธเจ้าอยู่หัวทงสองพระองค์ จึงดำรัสสรรเสริญว่า พระผู้เป็น
เจ้าทงด้ามพระองค์นมนันคานดีดยชอมันคง ดำรงรักษาพุทธรักษา
โดยแท้ มิได้เอาไถยแก่กายแลชวตร ควรเปนนบถื่อให้อับนเควพ
ด็กการบูชา แม้นมีข้อตงได้ยตงโคในพระบาฬไปภายนำ จะให้ประสม
พระราชาคณะไต่ถาม ถ้าพระผู้เป็นเจ้าทงด้ามพระองค์ว่าอย่างนแต่
แต่พระราชาคณะอื่น ๆ จะว่าอย่างหนึ่งไป ก็คงจะเชื่อถื่อถ้อยคำพระ
ผู้เป็นเจ้าทงด้าม ซึ่งจะเชื่อถื่อฟังความตามคำพระราชาคณะอื่น ๆ
ที่พวกมากนหนามได้ ด้วยเห็นใจเสียครั้งนแล้ว ๆ โปรดให้พระตงษ์
วัดบางว่าใหญ่แถวัดโพธารามเข้ามามณฑบาศในพระราชวังหดวงทงสอง

พระอาราม ให้มีวัดวัดละเจ็ดวันเป็นนิจันรัตนกาด แล้วให้
พระตำหนักทองของเจ้าตากไปปลูกเป็นกุฏิ ถวายสมเด็จพระสังฆราช
ณวัดบางว่าใหญ่ แล้วดำรัสว่าพระสังฆราชซึ่งวัดหงษ์ซึ่งเจ้าตากตั้งขึ้น
ใหม่นั้น ก็เป็นพวกอาศัยขัดพดลพดอยว่าตามนายแก้วนายทองอยู่
มิได้เป็นศรัทธาแท้ แต่รู้พระใคร่ปฏิมากแต่ตายอยู่อย่าให้สึกเสียเลย
แต่ที่พระวันรัตนนั้นวางอยู่หาควมได้ จึงโปรดตั้งให้เป็นพระธรรม
ธีรราชสมหามุนีว่าที่พระวันรัตน อนึ่งพระราชกณะทั้งปวงนั้นกว่าตาม
กันไปด้วยกัณฑ์พระราชอาชญา ทรงพระกรุณาให้ยกโทษเสียทั้งสิ้น
แต่ที่พระธรรมโคดมนั้นต้องกับพระนามพระศัพทัญญาเจ้า จึงดำรัสให้
แปลงนามเสียใหม่ โปรดให้พระเทพกระวีเลื่อนขึ้นเป็นพระธรรมอุดม ให้
พระธรรมโกษาวัดปากน้ำเป็นพระเทพกระวี ให้มหาหากบาเรียนเอก
วัดบางว่าใหญ่เป็นพระพุทธรักษาจารย์ ให้มหาเรื่องข้าหลวงเดิมอยู่
วัดบางว่าใหญ่เป็นพระเทพมุนี ให้มหาเถรบาเรียนโทวัดโพธาราม
เป็นพระญาณสิทธิ อนึ่งที่พระอุปถัมภ์ต้องกับนามพระอรหันต์ จึง
ดำรัสให้แปลงนามเสียใหม่ ให้มหาบาเรียนเอกวัดเตียบเป็นพระวิไณย
รักษิตแทนที่พระอุปถัมภ์ แดพระพุมมาจารย์วัดบางว่าน้อยนั้นชราอาพาธ
ตงก็ดับสูญ ทรงพระกรุณาให้กระทำฌาปนกิจแล้ว ให้นิมนต์พระ
เทพมุนีไปอยู่ครองอารามวัดบางว่าน้อยแทน จึงโปรดให้พระพรหมมุนี
วัดบางว่าใหญ่เลื่อนเป็นพระพุมมาจารย์ โปรดให้มหาของดีบาเรียน
เอกวัดหงษ์เป็นพระนิกรมไปครองวัดนาค แล้วโปรดให้พระครูเทพสิทธิ
เทพาริบัติ พระครูศรีสุนทรภักษวิจิตร เป็นตำแหน่งคู่สอดในสมเด็จพระ
พระสังฆราชไปอยู่วัดกลาง แล้วให้นิมนต์พระอาจารย์วัดท่าหยอดของ

ตะเคียนแขวงกรุงเก่า ตงมาอยู่ครองวัดพิชัย ให้เป็นพระญาณสังวรเถร ให้พระอาจารย์วัดส้มทรายเป็นพระบัญญัติสังวรเถร ให้พระญาณไตรโลก วัดเตี้ยบเดือนเป็นพระพรหมมุนี อนึ่งห้วงธรรมรักษาเจ้ากรมสังฆการี ขวซึ่งเป็นพระพิมพ์ธรรมก่อนนั้น ต้องตั้งครั้งแผ่นดินเจ้าตากว่าต้อง อธิกรณอภินิหาร ทรงแสดงอยู่ จึงให้พิจารณาโต้แย้งดูใหม่ กับบริสุทธิอยู่ หาชาติสักขาบทใหม่ จึงทรงพระกรุณาโปรดให้กัณฑ์ บวชเข้าใหม่ ให้เป็นพระญาณไตรโลกอยู่วัดสังข์ โปรดให้หม่ามี ปากแดงบาริเยนเอกวัดคอกกระบือเป็นพระโพธิวงษ์ อนึ่งพระราชาคณะ ฝ่ายรามัญนึ่งหาคัดมิได้ จึงทรงพระกรุณาให้จัดพระมหาเถรฝ่าย รามัญซึ่งรู้พระวินัยปริยัติได้สามพระองค์ ทรงตั้งเป็นพระมหาสุเมธาจารย์พระองค์หนึ่ง พระไตรสรณรัชชพระองค์หนึ่ง พระสุเมธน้อยพระ องค์หนึ่ง แดงสมเด็จพระอนุชาธิราชกรมพระราชวัง ฯ ทรงสร้างพระ อารามขึ้นใหม่ให้นามวัดทองปุม นิมิตต์พระสังฆรามัญมาอยู่ ให้พระมหา สุเมธจารย์เป็นเจ้าอาราม อนึ่งพระไตรสรณรัชชนั้น มีพระราชโองการ โปรดให้อยู่ณวัดบางหลวงเป็นเจ้าคณะรามัญในแขวงเมืองนนทบุรีแต่เมือง ดำโคก พระสุเมธน้อยนั้นให้เป็นเจ้าอารามวัดบางยี่เรือใน

๑ อนึ่งครั้งแผ่นดินเจ้าตากนั้น พระราชาคณะถนนวนาเรียนทองปวง ได้รับพระราชทานเบญหวัดเหมือนข้าราชการฝ่ายฆราวาส ทรงเห็นว่า ไม่ควร จะทรงถวายเงินเดือนเป็นนิจภัคร์ทุก ๆ เดือน จึงพระธรรม ธิราชวรมหามุณีถวายพระพรว่า ซึ่งจะทรงถวายเงินแก่พระสังฆ ๆ รับ นั้นไม่ควร ต้องอาบศปาศิตศัย จึงดำรัสให้ไว้เสทนอกแต่งสำรับ กับบิณฑันท์ ไปถวายพระราชาคณะแดพระบาเรียนในเพลาเช้าทุก ๆ พระ

อาราม ขณะนั้นพระเทพมุนซึ่งเป็นข้าหาดวงเดิมจึงเข้ามาถวายพระ
 พรว่า ซึ่งสมเด็จพระบรมพิตรพระราชธรรมเจ้าจะมาทรงเช็ดถูกระทำ
 ตามถ้อยคำสมเด็จพระเจ้าชนนไม่ควรนุก ด้วยสมเด็จพระเจ้าชนนของคนเป็น
 คนชาติคยต์อพลอ กระทำให้แผ่นดินเจ้าตากฉิบหายเสียครึ่งหนึ่งแล้ว
 สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว ทรงพระพิโรธว่า พระเทพมุนมา เจรจา หยาบชัก
 แล้วจึงจะให้เหมือนแผ่นดินเจ้าตาก จึงดำรัสให้ถอดเสียจากพระราช
 คณะแล้ว โปรดให้พระเทพโมฬีวัดสังฆายเป็นพระเทพมุนแทน โปรด
 ให้มหาศรีบาเรียนเอกวัดดับเป็นพระเทพโมฬี แล้วดำรัสว่าวัดแจ้ง
 วัดท้ายตลาดทั้งสองพระอารามนี้แต่ก่อนเป็นวัดภายในพระราชวัง ไม่มี
 พระสงฆ์อยู่ จึงทรงพระกรุณาให้สร้างกุฏิเสนาคนสงฆ์ทั้งสองอาราม
 แล้วโปรดให้นิมนต์พระเทพโมฬีวัดดับ กับพระสงฆ์อันคัมมาอยู่ณวัด
 ท้ายตลาด แล้วโปรดให้พระปลัดสมเด็จพระสังฆราชเป็นพระโพธิวงษา
 จารย์ โปรดให้พระครูเมธีกร เป็นพระศรีธมโทธิ ให้นิมนต์พระ
 ราชาคณะทั้งสองพระองค์กับพระสงฆ์อันคัม มาจากวัดบางว่าใหญ่
 ตงมาอยู่ณวัดแจ้ง ให้มีพระสงฆ์ชนนทั้งสองพระอาราม แดครึ่งนั้น
 โปรดให้แจกกฎหมายประกาศ ห้ามมิให้พระสงฆ์ทั้งปวงรับวัดอุปัชฌาย์
 ของทายก.

๑ ขณะนั้นพระพุฒาจารย์ซึ่งเป็นศิษย์สมเด็จพระสังฆราช ไปเข้าพวก
 พระธรรมราชาชมหามนุญวัดหงษ์ ปรุถูกษาเห็นด้วยกันว่า วัดนาควัดกลาง
 มีอุปจารใกล้เคียงกันนัก จะมีพัทธสีมาต่างกันนั้นสมควร ๆ จะมีพัทธสีมา
 แห่งเดียว ร่วมกระทำอุโบสถสังฆกรรมในพัทธสีมาอันเดียวกัน จึงให้
 พระพุฒาจารย์เป็นผู้ว่า เข้ามาถวายพระพรสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว

ทงต้องพระองค์ จึ่งดำรัสให้ประชุมพระราชาคณะปลุกษาพร้อมกัน
 ณวัดบางว่าใหญ่ ในสำนักนี้สมเด็จพระสังฆราช ว่าจะควรมิควร
 ประการใด แดพระราชาคณะทงปวงมีสมเด็จพระสังฆราชเป็นประธาน
 ปลุกษาเห็นพร้อมกันว่าอารามทงต้องนี้มีคตองค์เป็นเขตร ควรจะมี
 พัทธสีมาต่างกันได้ ด้วยมีตัวอย่างมาแต่โบราณ ครึงกรุงเก่า
 พระอารามก็ไถ่ ๆ กัน มีอุโบสถผูกพัทธสีมาต่าง ๆ กัน มีมาแต่
 ก่อนเป็นอันมาก ซึ่งจะว่าเป็นพัทธสีมาอันเดียวกันนั้นมิชอบ แดพระ
 ธรรมชิการาชมหามุนีกับพระพุฒาจารย์ก็แพ้ ในที่ชุมนุมพิพากษา ราช
 บุษงนำเอาคำปลุกษาพระราชาคณะชนกราบบังคมทูล สมเด็จพระ
 พุทธเจ้าอยู่หัวทงต้องพระองค์ก็ทรง พระพิโรธแก่พระพุฒาจารย์ว่าเจเรจา
 อดรู้กว่าผู้ใหญ่ ดำรัสให้ถอดพระพุฒาจารย์เสียจากพระราชาคณะ
 แดสมเด็จพระสังฆราชจึ่งครีครึประกาศเรียกถามหาอกคณิณ มีได้นับ
 ถือถ้อยคำชี้ค่นอาจารย์ของตน ไปเข้าด้วยพวกวัดหงษ์ ครึงอยู่มา
 มีได้เข้าจิง พระปลัดจันทร เป็นปลัดพระรัตนมุนี แก้วซึ่งดีก ออกมา เป็นพระ
 ชาติกษณัน มาฟ้องยกอธิกรณพระธรรมชิการาชมหามุนี ในสำนัก
 สมเด็จพระสังฆราช ว่าเดิมพระธรรมชิการาชมหามุนีถวายพระพร
 สมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน ห้ามมิให้พระสังฆรวัดอุบลุจัย บัดนี้พระธรรม
 ชิการาชมหามุนีเอาผ้าสำนซึ่งทรงถวายเป็นบริกขารเครื่องยศค่น ไปขาย
 แก่พระศุภรัตย์ ๆ ซื่อไว้เป็นวัตถุแปดคำตั้ง สมเด็จพระสังฆราชจึ่งให้
 ราชบุษกราบบังคมทูล ทรงพระกรณาดำรัสให้พระยาพระเสด็จเป็น
 ตระตการชำระคดี พิจารณาสืบสวนได้ความเป็นด้อยค้ำฟ้อง ทรง
 พระพิโรธ ดำรัสให้พระสังฆราชพิพากษาโทษพระธรรมชิการาชมหา

มุนี ตงทัณฑกรรมให้ชนทรายห้ำรอยกระตรา แล้วให้ถอดเดี่ยวจากที่
ให้ตัดลงมาเป็นพระธรรมไตรโลก แล้วโปรดให้พระธรรมเจดีย์วัด
ตักเตือนชนเป็นพระวันรัตนแทน โปรดให้พระญาณดม โพธิ์วัดหงษ์
เตือนชนเป็นพระธรรมเจดีย์.

๑ ในลำดับนั้น พระปลัดจันวัดนาคมาฟ้องยกอธิกรณ์พระนิกรม
เจ้าอาราม ในสำนักสมเด็จพระสังฆราช ว่าพระนิกรมจูผ้าห่ม
นิมภรรยาพระยามหาอนุภาพ สมเด็จพระสังฆราชให้ราชบุรุษกราบทูล
ทรงพระกรุณาให้พระยาพระเสด็จชำระ พิจารณาได้ความเป็นลัทธิ
ดำริจะให้ตัดเดี่ยว สมเด็จพระอนุชาธิราชกรมพระราชวังกราบทูลขอ
ไว้ ว่ายังหาถึงคดีชัดไม่ จึงดำริให้ถอดพระนิกรมเดี่ยวจากพระ
ราชาคณะ ให้บัพพชนนิกรมเดี่ยวจากพระอาราม ไปอาไศรยอยู่
กับพระสุเมธน้อยณวัดบางยี่เรือใน แล้วทรงพระกรุณาโปรดให้ตั้งมหา
อยู่พุมมาจารย์ซึ่งถอดเดี่ยวนั้น เป็นธรรมกิติไปครองอารามวัดนาค โปรด
ให้มหาเรื่องเทพมุนีซึ่งถอดเดี่ยวนั้น เป็นพระธรรมโกษาครองอาราม
วัดบางยี่เรือตั้งเก่า แล้วโปรดให้พระอาจารย์เป้าบาเรียนเอกแต่ครั้ง
กรุงเก่า ตงมาแต่หัวเมืองฝ้ายเหนื่อมาอยู่ณวัดบางยี่เรือใต้นั้น ตั้งให้
เป็นพระพุฒาจารย์อยู่ครองอารามนั้น แต่ดำริให้เด็กกฏหมายซึ่ง
ห้ามมิให้พระสังฆรับวัดอุปัชฌาย์แต่ก่อนนั้นเสีย จึงทรงถวายเงินตรา
เป็นค่าบิณฑบาตบัจฉัยแก่พระราชาคณะบาเรียนทุก ๆ พระอาราม เป็น
นิจกัฏทุก ๆ เดือนมิได้ขาด.

๑ ครั้นทรงจัดแจงฝ้ายพระพุทธรจักรเสร็จแล้ว จึงโปรดให้พระยา
ราชาเศรษฐีกลับออกไปครองเมืองพุทไธมาศตั้งเก่า แล้วทรงเห็นว่า

นักพระองค์เองเป็นพระราชบุตรบุญธรรม แต่นักพระองค์นั้นถึงแก่
พิราโดย แต่พระองค์คือ พระองค์เถา หญิงทั้งสองนั้น ส้มเค็ญ
พระอนุชาธิราชกรมพระราชวัง ขอพระราชทานไปเลี้ยงไว้เป็นพระสนม
อยู่พระราชวังหน้า.

๑ ฝ่ายข้างแผ่นดินมณฑลประเทศนั้น เจ้าบุญถาวรพระเจ้าด้านข้างเก่า
กลับมาแต่เมืองคำเกิดมาณเมืองด้านข้าง จับพระยาสุโขซึ่งอยู่ริมเมือง
นั้นมาแต่แถวเขาคงอยู่ในเมือง แต่ท้าวเพยขุนนางซึ่งไม่ยอมเข้าด้วยนั้น
ก็หนีลงมาณกรุง ฯ กราบทูลพระกรุณาให้ทราบ.

๑ พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว ทั้งสอง พระองค์ จึงมี
พระราชดำรัสโปรดให้เจ้านันทเดชะราชบุตรนั้น กลับขึ้นไปครองกรุง
ศรีรัตนาคคนหุดดับไป แล้วเจ้านันทเดชะจึงกราบทูลขอพระบางกลับคืน
ไปด้วย ครั้นขึ้นไปถึงเมืองบมไคชา เจ้าบุญถาวรผู้บิดาก็ถึงแก่พิราโดย
แต่พระเจ้าด้านข้างใหม่กระทำฌาปนกิจเสร็จแล้ว ก็บอกส่งเจ้าอินทร
เจ้าพรหม แต่เจ้าน้องทั้งสองนั้นลงมาถวายณกรุง ฯ ทรงพระกรุณา
ให้เลี้ยงไว้.

๑ ในรัชกาลจัตวาที่กนั้น ส้มเค็ญพระพุทธรเจ้าอยู่หัว ทรงตั้ง
พระราชบุตร พระราชบุตร พระราชนัดดา ซึ่งยังทรงพระเยาว์อยู่นั้น
เป็นส้มเค็ญพระเจ้าตูกเธอ พระเจ้าหัตถานเธอเจ้าฟ้าทงต้น แต่พระราช
นัดดาเจ้าฟ้าสุพรรณของษนั้น พระราชทานพระนามใหม่ว่าส้มเค็ญพระเจ้า
หัตถานเธอเจ้าฟ้าอโยธิเบศ นเรศวรมุคิวงษ์ พงษ์อัครราชกุมาร.

๑ แต่ครั้งเมื่อมีศัตรูที่กนั้น ฝ่ายข้างแผ่นดินญุกามประเทศ พระ
เจ้าจึงกูญผู้เสวยราชสมบัติณกรุงรัตนบุรีอังวะ ยกกองทัพขึ้นไป

นมัสการพระสีกัดต่อเห็นเมืององวะขึ้นไปทางไทด้าคั้น ขณะนั้น
 หม่อมเป็นราชบุตรพระเจ้ามังตอกผู้เป็นตุงพระเจ้าจิงกุกา บวชเป็น
 ตามณเอย ตั้งชื่อผู้คนได้พรรคพวกเป็นอันมาก จึงตั้ง
 ออกคิดการขบถเข้าปล้นชิงเอาเมืององวะได้ มังหม่อมจึงให้ไปเชิญ
 ชาวทงสาม คือตคงปดุง ตคงปคาน ตคงแปงคแต มาพร้อม
 กันแล้ว มอบราชสมบัติให้อาวทงสามมิได้รับ ยอมให้มังหม่อมเป็น
 เจ้าแผ่นดิน มังหม่อมก็ได้ครองราชสมบัติเป็นพระเจ้าองวะ จึงไป
 ขอบุตรีแซหุ่อกมาเป็นพระมเหสี แดพวกข้าไทยมังหม่อมนี้เป็นคน
 หยาบช้า เทียวข่มเหงขุนนางแถอาณาประชาราษฎร์ได้ความเดือดร้อน
 อแซหุ่อกจึงคิดการขบถ พอเพดาเย็นมังหม่อมเสวยอาหารอยู่ อแซ
 หุ่อกก็พาพรรคพวกเข้าไปในพระราชวัง จับตัวมังหม่อมประหารชีวิต
 เสีย แดมังหม่อมอยู่ในราชสมบัติได้เจ็ดวันก็ถึงพิราลัย อแซหุ่อก
 ขึ้นนั่งเมืองอยู่ไต่คั้นหนึ่ง จึงตคงปดุง ตคงปคาน ตคงแปงคแต
 ทงสาม กับขุนนางทงปวงพร้อมกันยกพลทหารเข้าปล้นเอาพระราชวัง
 ได้ จับตัวอแซหุ่อกได้ ให้ฆ่าเสีย ขุนนางทงปวงจึงเชิญคคง
 ปดุงขึ้นเสวยราชสมบัติณเมืององวะ พระเจ้าปดุงจึงตั้งคคงอินแชะ
 ราชบุตรผู้ใหญ่เปนมหาอุปราช แดไว้หม่าคัตถออำมาตย์ กับจอก
 คตุงไม้ เป็นนายทัพเรือ ๕๐ ต้า คน ๒๐๐๐ ยกขึ้นไปจับพระเจ้า
 จิงกุกาซึ่งขึ้นไปไหว้พระสีกัด ได้ตัวมากับทั้งบุตรภรรยาแถขุนนาง
 ทงปวง พระเจ้าปดุงให้เอาตัวพระเจ้าจิงกุกาไปถ่วงน้ำเสียถึงแก่ความ
 ตาย บุตรภรรยาขุนนางพรรคพวกนั้นให้ประหารชีวิตเสียสิ้น แด
 จิงกุกาอยู่ในราชสมบัติหกปีเศษ.

๑ ในปีชาตินั้นฝ่ายข้างแผ่นดินเมืองญวน องไก่อเซินเจ้าเมืองกุยเยิน ยกกองทัพมาตีเมืองไซ่ง่อน องเชียงสือเจ้าเมืองยกพดทหารออกต่อรบต้านทานไม่ได้ ก็แตกฉานพ่ายหนีทั้งเมืองเสีย พายุศรภรรยา แลขุนนางส่มักพรรคพวกตงเรือแต่หนีมาทางทะเล ขุนอาไศรยอยู่ณ เกาะโคตนำเมืองพุทไธมาศ ครั้นพระยาราชาศรีศรี พระยาทัตติญา ได้แจ้ง จึงแต่งคนไปเจรจาเกลี้ยกล่อมได้ตัวของเชียงสือกับทงส่มัก พรรคพวกมาขึ้น แล้วบอกตั้งเข้ามาถวายณกรุง ฯ ทรงพระกรุณา ให้เลี้ยงไว้ โปรดให้ตั้งบ้านเรือนอยู่ตำบลคอกกระบือ.

๑ ฝ่ายองไก่อเซินครั้นตีเมืองไซ่ง่อนได้แล้ว จึงให้องคิงเวียงน้อย ชายกลางอยู่รักษาเมืองไซ่ง่อน แล้วให้องตองเวียงน้อยชายน้อยไป เปนเจ้าเมืองเว้ ตัวองไก่อเซินก็เด็กกองทัพกลับไปเมืองกุยเยิน.

๑ ครั้นถึงปีเถาะเบญจศกศักราช ๑๑๔๕ ปี ฝ่ายข้างญากามประเทศ พม่าคนหนึ่งชื่อจะพุง มีพรรคพวกประมาณ ๓๐๐ คิดขบถยกเข้า ปล้นเมืองอังวะ พระเจ้าปดุงให้ขุนนางคุมทหารออกต่อรบ ก็แตก ฉานพ่ายหนี พดข่าหตวงคิดตามจับตัวจะพุงกับพรรคพวกได้ พระเจ้า ปดุงให้ฆ่าเสียทั้งต้น ในปีเถาะนั้นพระเจ้าปดุงให้สร้างเมืองใหม่ที่ตำบล บ้านทองกา อยู่ที่ศวันตกไกตเมืองอังวะทางด้ามร้อยเส้น ครั้น การเมืองต่ำเร่ใจแล้ว จึงให้นามเมืองอมรปุร พระเจ้าปดุงยกไป จากเมืองอังวะไปอยู่ณเมืองใหม่นั้น ตั้งเป็นเมืองหตวง แล้วจัดแจง กองทัพยกไปตีเมืองธัญวดี คือเมืองยะไซ้ แต่งให้แขกกะมัดหุ่ญ ถือพลตั้งพันเป็นทัพหน้า ให้ตีแควงจักกูราชบุตรที่ตองถือพดหมั้นหนึ่งเป็น แม่ทัพบก ยกไปทางหนึ่ง แล้วให้แมงคองหุ่ญถือพลตั้งพันเป็นทัพหน้า

ให้ตั้งแควงามะราชบุตรที่สามถือพัดหมื่นหนึ่งเป็นแม่ทัพบก ยกไปทาง
 หนึ่ง แล้วให้ศรีภักดิ์หนึ่ง แยกแฉ่งหนึ่ง แยกกระเรจอไม้
 หนึ่ง ถือพัดดีพันเป็นทัพหน้า ให้อินแฉ่มหาอุปราชถือพัดหมื่นหกพัน
 เป็นแม่ทัพ ยกไปทางหนึ่ง เป็นสามทัพไปตีเมืองธัญวดี แดทัพ
 เรือนหนึ่ง ให้มหาจอกแทงคตะยาเป็นแม่ทัพ กับแยกจอกอากาศหนึ่ง แยก
 สมุทหนึ่ง ถือพัดห้าพัน เรือรบเรือทะเลสามร้อยลำ ยกไปทาง
 ทิศ แดกองทัพบกทัพเรือทั้งสี่ทัพ ยกไปตีหัวเมืองชั้นยะไข่รายทาง
 ได้เป็นหลายเมือง แล้วยกไปบรรจบพร้อมกันเข้าตีเมืองธัญวดี ซึ่ง
 เป็นเมืองหาดวงยะไข่ พระเจ้ายะไข่ให้พัดทหารออกค้อมรับสู้ฝีมือพม่า
 มิได้ ทัพพม่าก็เข้าหักเอาเมืองได้ จับได้ตัวพระเจ้ายะไข่ แด
 ขุนนางไพร่พัดครอบครัวประมาณห้าหมื่นเศษ กวาดเอาเข้ามาเมืองอมรบุรี
 แดดวงจอกกะชคุมพม่าห้าหมื่นหนึ่ง ให้อยู่รักษาเมืองธัญวดี แด
 พระเจ้ายะไข่นั้น พระเจ้าปดุงให้เลี้ยงไว้ บังคับตั้งถึงแก่ความตาย.

๑ ในปีที่เกาะเบญจศกนั้น ฝ่ายข้างพระมหานครศรีอยุธยาเกิดขบถ
 ข้ายันทิศตองคนมาแต่เมืองนครนายก ขอดคิดว่ามีความรู้วิชาการ
 ต้องหนีหายตัวได้ คบคิดกับขุนนางเป็นหลายคน มีพระยาอภัย
 รัตนฤทธิเป็นต้น กับทั้งหญิงพวกวิเศษปากบาตรพระราชวังหน้า ครั้น
 ถึงณวัน ๒๕ ค่ำ เวลาเช้า พวกหญิงวิเศษวังหน้าขนกระบุงใส่เข้า
 ทรงบาตรเข้าไปทางประตูวังหน้า เชิญผู้เป็นนายวิเศษปากบาตร
 พาข้ายันทิศตองคนหนึ่งผ้าห่มผ้าอย่างผู้หญิง ถือดาบซ่อนในผ้าห่ม
 ปดอมเข้าไปในวังหน้า แล้วขึ้นไปแอบอยู่ต้องข้างพระทวารพระราช
 มณเฑียรทางที่จะเสด็จลงมาทรงบาตร คอยจะทำร้ายสมเด็จพระอนุชา

ข้าราชการพระราชวังบวร ด้วยเดชพระบารมี เพลาวันนั้นหาได้ตั้ง
 ดงทรงบาตรทางพระทวารมุนีไม่ เทพยาคอดพระไทยให้ทรงพระราช
 ดำริให้จะลงมาเฝ้าพระราชวังหัตถวง ก็ได้ตั้งออกทางพระทวารมุนี
 ช้างนำแล้ว ได้ตั้งลงมายังพระราชวังหัตถวงแต่เพลาเข้าก่อนทรงบาตร
 อ้ายขบถบันทึกทั้งสองหาได้ โอกาสที่จะทำร้ายไม่ พอนางพนักงาน
 เฝ้าที่มาพบเขาก็ตกใจ จึงร้องอ้ออ้งลงมาว่าผู้ชายสองคนถือดาบขึ้น
 มาอยู่ที่พระทวารบันทึก อ้ายบันทึกทั้งสองก็ได้นางเฝ้าที่นั้นลงมา ขณะ
 นั้นพอชนหมันกรมวังคนหนึ่ง คุมไพร่เข้าไปก่อถนนในพระราชวัง อ้าย
 ขบถบันทึกก็เอาดาบฟันชนหมันนั้นผู้หนึ่งก็สะขาดล้มตายอยู่กับที่ พวก
 เจ้าจอมต่างในแต่จำไรตนก็ตกใจร้องอ้ออ้ง จึงออกมาบอกข้าราชการ
 ช้างนำ ข้าราชการช้างนำทั้งปวงก็เข้าไปในพระราชวัง ได้ล้อม
 จับอ้ายขบถบันทึกทั้งสอง บ้างเอาไม้พัดของแต่อิฐทุบตีทั้งขว้างเป็น
 อดหม่าน บ้างก็วิ่งลงมายังพระราชวังหัตถวง กราบทูลเหตุให้ทราบ
 พอได้ตั้งเข้าเฝ้าอยู่ในท้องพระโรง ส้มเต๋จพระพุทธรเจ้าอยู่หัวทั้งสอง
 พระองค์ได้ทรงทราบ จึงดำรัสให้ข้าราชการทั้งปวงแต่ตำรวจทั้งพระ
 ราชวังหัตถวงวังหน้า เร่งขึ้นไปจับอ้ายขบถ ช่วยกันทุบตีล้มลงจับตัว
 ได้มัดไว้แล้วจำครบคบคิดไม่เขียนถาม ให้การขัดพวกเพื่อนซึ่งร่วม
 คิดขบถด้วยกันเป็นอันมาก ถูกข้าราชการทั้งวังหัตถวงวังหน้าเป็นหลาย
 คน มีพระยาอภัยรณฤทธิ์เป็นต้น กับทั้งพวกหญิงวิเสทปากบาตร
 วังหน้า ทั้งนายทงไพร่ มีพระราชบัณฑิตให้เขียนต่อบกกับอ้ายบันทึก
 รับเป็นสัจย์ ดำรัสให้ประหารชีวิตอ้ายบันทึกขบถสองคนกับพวก
 เพื่อนชายหญิงทั้งสิ้น.

๑ ครั้นณวันศุกร์เดือนห้าแรมเก้าค่ำ เจ้าพระยาอภัยภูเบศร์ผู้ครอง
กรุงกัมพูชา ให้พระยาพระเชษฐาธิราชเจ้าพระขรรค์ไชยศรีผู้แต่ครั้งพระ
เจ้าประทุมสุริยวงษ์เข้ามาทูลเกล้าฯ ถวาย ในวันนี้บังเกิดพายุใหญ่
ฝนตก อัดน้ำตกลงสู่ธาตุนกขุณใน.

๑ ในปีเถาะเบญจศกนั้น ทรงพระกรุณาฯ ค้ำไว้ให้พระยานครสวรรค์ยก
กองทัพออกไปณกรุงกัมพูชา ให้เกณฑ์เอากองทัพเขมรเข้าบรรจบด้วยยก
ไปรบญวนที่เมืองไซ่ง่อนคืนให้ธงชัยดี ซึ่งเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิ
สมภาร พระยานครสวรรค์กราบบังคมทูลยกกองทัพออกไปณกรุง
กัมพูชาตามพระราชกำหนด.

๑ ครั้นถึงวันศุกร์เดือนสิบเอ็ดแรมสิบสี่ค่ำ เกิดพายุใหญ่พัดเข้า
เรือนในพระนครทำลาย แต่ใบเสมากำแพงก็หักพังลงเป็นอันมาก.

๑ ในปีเถาะนั้น สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ ค้ำไว้
ให้จับการก่อกำแพงทั้งพระราชวังหอดวงจันทน์ แล้วให้สถาปนาพระราช
มณฑลขึ้นทั้งข้างหน้าข้างใน ดำรงบริบูรณ์.

๑ พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหัวดวง ทรงพระกรุณาฯ ให้สถาปนาพระ
อารามขึ้นภายในพระราชวัง พร้อมทั้งอุโบสถพระเจดีย์วิหาร แต่
ศาลารายเป็นหลายหลัง แล้วให้ขุดสระน้ำทำหอไตรลงในสระ ใต้
ค้ำพระไตรปิฎก แล้วโปรดให้พระอาทิตย์แก้วเป็นพระยาธรรมปโรหิต
จางวางราชบัณฑิตยสถาน ตั้งพระอาทิตย์ขึ้นใหม่ แล้วให้หอดวงจันทร์
พิทักษ์เป็นพระยาพจนานิมิต ช่วยราชการในกรมราชบัณฑิตยสถาน แล้ว
ให้ราชบัณฑิตยสถานตั้งปวงบรรดาที่เป็นอาจารย์นั้น บอกพระไตรปิฎกพระ
สังฆตำมเนรเป็นอันมากบนหอไตร ๆ นั้นให้นามว่าหอพระมณฑลธรรม

หนึ่งให้อัญเชิญรูปพระเทพบิดร คือสมเด็จพระเจ้ารามาชิตูทอง ซึ่ง
เป็นปฐมกษัตริย์ศรีอยุธยากรุงเก่า มาแปลงเป็นพระพุทธรูปหุ้มเงินปิด
ทอง แล้วประดิษฐานไว้ในพระวิหารนั้น ให้นำมาห่อพระเทพบิดร
แต่การพระอารามนั้นยังมีได้สำเร็จ.

๑ ฝ่ายสมเด็จพระอนุชาธิราชกรมพระราชวังบวร ก็ทรงปฏิสังขรณ์
วัดดังกล่าวก่อน ให้กระทำพระอุโบสถ พระวิหารการเปรียญ แดพระ
มณฑปขึ้นใหม่ แล้วก่อพระเจดีย์บรรจุพระบรมธาตุไว้ภายในพระ
มณฑป ก่อพระระเบียงล้อมรอบ แดสร้างกุฏิเสนาสน์ฝากระดาน
ถวายพระสงฆ์ แดให้ก่อกำแพงหัดตั้งถวายพระวันรัตน์ผู้เป็นเจ้าของ
อาราม ให้ก่อกำแพงแก้วล้อมรอบพระอาราม แล้วตั้งนามใหม่ว่าวัด
นิพพานาราม.

๑ ในคืนนั้นเจ้าจอมทองตั้งอยู่ในพระราชวังหลวง เป็นบุตรที่หลวง
อินทรโกษา คบคิดกับหม่อมบุญศรีพระพี่เลี้ยงสมเด็จพระเจ้าหลานเธอ
เจ้าฟ้าอภัยธิเบศ แดแทนข้าหลวงคำหนักใหญ่ ให้แทนเป็นผู้ไปหา
หม่อมทำเสน่ห์จะให้สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวโปรดปรานจงมาก แด
เห็นด้วยกับทั้งมารดาแต่ทว่าคนหนึ่ง ทาษในเรือนมาฟ้องแก่เจ้าชีวิต
นายท้าวนางผู้ใหญ่ ๆ นำเอาข้อความขึ้นกราบทูล จึงดำรัสสั่งให้
พิจารณาได้ความเป็นดังคีย์ มีพระราชโองการครุ่สั่งให้เอาตัวเจ้าจอม
ทองดี กับพรรคพวกผู้คน แดหม่อมคนหนึ่ง ไปประหารชีวิตโดย
ฉันทัดเคียนทองดี.

๑ ฝ่ายกองทัพพระยานครสวรรค์ แดท้าวพระยาข้าทูลถองของชุดพระ
บาทเป็นหลายนาย ยกออกไปถึงกรุงกัมพูชาแล้ว เกณฑ์เอาของ

ทัพเขมรเข้าบรรจบ ยกทัพเรือลงไปณเมืองญวน แดงคิงเวืองเจ้าเมืองไซ่ง่อนได้แจ้งว่ากองทัพไทยยกด่องแดนลงมา จึงเกณฑ์ทัพเรือให้ขุนนางเมืองไซ่ง่อนยกทัพเรือขึ้นมาต่อรบกับเมืองดักแดก ซึ่งเป็นเมืองขึ้น ได้รับกับทัพไทยเป็นลำดับ พระยานครสวรรค์มีฝีมือเข้มแข็ง ยกทัพเรือเข้าตีทัพญวนแตกพ่ายไปเป็นหลายครั้ง ได้เรือแฉไฟรพตญวนเครื่องสำคราฐปืนใหญ่น้อยเป็นอันมาก แล้วส่งคืนลงไปให้แก่แม่ทัพญวน แดพระยาพิชิตณรงค์ กับข้าหลวงมีชื่อเป็นหลายนาย เห็นพระยานครสวรรค์กระทำผิดคิดการขบถจะไปเข้าด้วยข้าศึก จึงบอกกล่าวโทษเข้ามาณกรุง ฯ กราบทูลพระกรุณาให้ทราบ.

๑ พระบาทสมเด็จพระบรมพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัวทรงตั้งพระองค์ ได้ทรงทราบในหนังสือบอกที่ทรงพระพิโรธ ดำรัสให้ข้าหลวงถือท้องตราออกไปให้หากองทัพพระยานครสวรรค์กลับคืนเข้ามาณกรุง ฯ ทรงพระกรุณาให้เสนาบดีพิจารณาไต่สวนไต่เตียง ได้ความจริงตามหนังสือบอกกล่าวโทษ จึงดำรัสให้เอาตัวพระยานครสวรรค์ กับขุนนางพรรคพวกสืบต้องนาย ซึ่งร่วมคิดด้วยกันนั้น ไปประหารชีวิตรเดียนป่าช้าวัดโพธารามนอกพระนครข้างทิศตะวันออก แล้วให้เอาศีรษะเสียบประจานไว้ทั้งสี่.

๑ ตุลาคม ๑๑๔๖ ปีมะโรงฉศก ถึงณเดือนหก ส้มเด็จพระพุทธเจ้าหลวง มีพระราชดำรัสให้สมเด็จพระเจ้าหลานเธอเจ้าฟ้ากรมหลวงเทพหริรักษ์เป็นแม่ทัพ ถือพลทหาร ๕๐๐๐ ยกกองทัพเรือออกไปตีเมืองไซ่ง่อนคืนให้อย่างซึ่งตั้งให้จงได้ ให้เอาตัวองเชียงตั้งไปในกองทัพด้วย.

๑ ครั้นถึงวันได้ศฤงคารมงคลฤกษ์ จึงตั้งเด็จพระเจ้าหลานเธอเจ้าฟ้ากรมหลวงเทพหริรักษ์ แลท้าวพระยานายทพนายกองทั้งปวงก็ถวายบังคมลา ยกกองทัพเรือออกไปทางทะเลถึงเมืองพุทไธมาศ จึงเกณฑ์เอากองทัพพระยาราชาศรีศรี พระยาทศภูเมืองพุทไธมาศเข้าบรรจบทัพยกไปด้วย ไปตั้งค่ายอยู่อำมรวรมิแม่น้ำแดนเมืองลี้กแดกเปนหลายค่าย แลให้ธงชัยตั้งแ่่งขุนนางญวน กับไทยข้าหลวงไปเกลี้ยกล่อมพวกญวนอาณาประชาราษฎร์ในแคว้นแคว้นเมืองลี้กแดก เมืองลี้กให้ เมืองลี้มาถ่อ ทั้งลี้มาเมืองมาเข้าด้วยกันเป็นอันมาก.

๑ ฝ่ายของคิงเวียงเจ้าเมืองไซ่ง่อน ได้แจ้งว่ากองทัพไทยยกทัพใหญ่ ออกมามากกว่าครั้งก่อน จึงแต่งขุนนางญวนเป็นแม่ทัพเรือ ขึ้นมาตั้งอยู่ณเมืองลี้กแดก แล้วยกมาล้อมกับทัพเรือกรุงเทพมหานคร ได้รบกันเป็นหลายครั้งยังไม่แพ้ชนะกัน.

๑ ครั้นเพลาวันหนึ่ง ทัพเรือฝ่ายไทยยกลงไปรบทัพเรือญวน แล้วยกยชนะมาเอาที่สระเรือรบเข้าจอดอยู่หน้าค่าย ทัพเรือญวนรบเข้าค่าย ทั้งเครื่องสำตราวุธปืนใหญ่น้อยไว้ในเรือ ด้วยมีความประมาทมิได้ระวังข้าศึก ครั้นเพลาเช้าทัพเรือญวนยกตามชนะมาถึงหน้าค่าย ยิงปืนรตมชนะมาทำตายค่าย ต้องไทยในค่ายตายเปนหลายคน แลพลทหารไทยเสียที่ จะลงเรือออกต่อรบมิทันที่ทั้งค่ายเสีย แลแตกหนีเป็นอดหม่าม นายทัพนายกองจะกดไว้ มีอยู่ ก็พากันแตกหนีมาทางลี้ ครึ่งนั้นเป็นเทศกาลเดือนสิบสองหน้า ๆ ของไปทั้งทุ่ง พลทัพไทยได้ความลำบาก ตูยหน้าถูกเพียงอกบ้างเพียงเอวบ้างหนีข้าศึกมา แลกรมหลวงเทพหริรักษ์นั้น ข้าในกรมจับได้กระบือตัวหนึ่งมาให้ทรงตูยหน้ามา พากันแตกหนีมาเข้า

แดนกรุงกัมพูชาทั้งสี่ กงทัพญวนได้ไชยชนะมิได้ติดตาม เก็บ
ได้เรือรบแต่เครื่องสำตราดูรบใหญ่หนีไปทั้งสี่ แต่จับได้ผู้คนซึ่งหนีมา
มทนนนไปไต่บาง แล้วเลิกทัพกลับไปเมืองไซ่ง่อน แด่กองทัพ
กรมหลวงเทพหริรักษ์กับของเชียงต้อก็มาหยุดพักพุดอยู่ณเมืองกัมพูชาแล้ว
บอกข้อราชการซึ่งเด็ดที่แก่ข้าศึกเข้ามาณกรุงฯ กราบทูลพระกรุณา
ให้ทราบ.

๑ ฝ่ายข้างกรุงเทพมหานคร สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทั้งสอง
พระองค์ ดำรัสให้ขุนหีบศพเจ้าตากขนตงไฉนเมรุวัดบางยี่เรือใต้ ให้มี
การมหรสพแต่พระราชทานพระสังข์บังสุกุล เสด็จพระราชดำเนินไป
พระราชทานเพลิง ทั้งสองพระองค์.

๑ ขณะนั้นพวกเจ้าจอมข้างใน ทั้งพระราชวังหลวงวังหน้า ซึ่ง
เป็นข้าราชการครั้งแผ่นดินเจ้าตาก คิดถึงพระคุณชวนกันร้องให้ สมเด็จพระ
พุทธเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ทรงพระพิโรธ ดำรัสให้ตั้งพระราช
อาชญา โอบยหตั้งทั้งสี่.

๑ ในปีมโรงฉศกนั้น ทรงพระกรุณาให้สถาปนาพระมหาปราสาทใน
พระราชวังหลวง แต่การปราสาทนั้นยังมีได้สำเร็จ ครั้นนั้นคนของขลุ
ปากัดนั้นกว้างออก แด่นาทเดชนแรงเค็มชนมาถึงพระนคร ครั้น
ถึงณวันศุกร์เดือนสามขึ้นสิบเอ็ดค่ำ จึงสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทั้งสอง
พระองค์ กับทั้งกรมพระราชวังหลัง แต่เจ้าต่างกรมทั้งปวงพร้อมกัน
เสด็จโดยทางชลมารคลงไปเปิดคดของปากัด ดำรัสให้เกณฑ์ข้าราชการ
การขนมูดินแต่อิฐหักถมทำนบกั้นน้ำ แล้วให้เกณฑ์กันขึ้นไปอิฐ
กำแพงกรุงเก่า บรรทุกเรือตงมาถมทำนบกั้นสูงเสมอฝั่ง แด่น้ำเค็ม

จะไหลขึ้นมาทางคตองปากตคตนมได้ ไหลไปแต่ทางแม่น้ำใหญ่เป็น
ทางอ้อม ก็มุดเค็มขึ้นมาถึงพระนคร ราษฎรทั้งหลายได้รับพระราช
ทานน้ำจืดเป็นสุขทั้งต้น.

๑ ครั้นถึงวันศุกร์เดือนสามแรมสิบค่ำ หนึ่งดื่อบอกข้อราชการ
ทัฬหกรรมหลวงเทพหริวิษยจึงเข้ามาถึงพระนคร สุ่มหนายกนำขนกกราบ
บังคมทูลพระกรุณาให้ทราบ สุ่มเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทงต้องพระองค์
ก็ทรงพระพิโรธ ดำรัสให้มัตราหากองทัพกลับเข้ามาพระนคร แล้ว
ตงพระราชอาญาจำสมเด็จพระเจ้าหลานเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงเทพ
หริวิษย แดท้าวพระยาข้าราชการผู้ใหญ่ ซึ่งเสียดทพกับทงเรือรบ
เรือดำเตียงแดเครื่องสำตราวุธปืนใหญ่น้อยแก่ข้าศึกนั้น.

๑ ครั้นนานมาจึงสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอทงต้องพระองค์ กราบทูล
ขอพระราชทานโทษ จึงทรงพระกรุณาโปรดให้กรมหลวงเทพหริวิษย
กับทงท้าวพระยาข้าราชการ ซึ่งรับพระราชอาญาอยู่ในเวรจำหน
พันโทษด้วยกันต้น.

๑ อนึ่งการพระมหาปราสาทนั้น ยกเครื่องบนตำเร้จบริบูรณ์ ดงรัก
ปิดทองแล้ว ถึงวันศุกร์เดือนสี่ขึ้นสิบค่ำเพลาเช้าตองโมงสี่บาได้
อุทุมฤกษ์ ให้ยกยอดเอกพระมหาปราสาท ข้างคันทน์พรหมภักตร์
แล้วปักพุ่มเข้าบิณฑนปลตายยอดด้วย พระราชทานนามว่าพระที่นั่ง
ดุสิตมหาปราสาท.

๑ ครั้นถึงวันจันทร์เดือนสี่แรมสิบค่ำ ทรงพระกรุณาให้อัญเชิญ
พระพุทธรูปปฏิมากรแก้วมรกตจาก โรงในวังเก่าฟากควันคต ตงทรงเรือ
พระที่นั่งกั้ง มีเรือแห่เป็นขบวนข้ามฟากมาเข้าพระราชวัง อัญเชิญ

เข้าประดิษฐานในพระอุโบสถพระอารามใหม่ แล้วให้นิมนต์พระสงฆ์
 ราชาคณะประชุมกระทำสังฆกรรมสวดผูกพัทธสีมาในวันนั้น แดการ
 พระอารามนั้นสำเร็จบริบูรณ์แล้ว จึงทรงตั้งนามว่าวัดพระศรีรัตน
 ศาล์คาราม.

๑๑ ตุลาคม ๑๘๖๗ ปีมะเส็งดับคคก สมเด็จพระเจ้าหลานเธอ เจ้าฟ้า
 กรมหลวงชินวราลงกรณ ทรงพระประชวรพระโรคมาทรทนต์ ถึง
 ฌวันจันทร์เดือนแปดทศกัศฐ์ขึ้นสิบสองค่ำ ก็ดับบุญสิ้นพระชนม์
 สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทรงตั้งพระองค์ เด็จพระราชดำเนินไปส่งหน้า
 พระศพแล้วได้พระโกศชู โปรตให้ปลุกพระเมรุที่วัดแจ้งในวังเก่า แล้ว
 ให้เชิญพระโกศขึ้นพระยานุมาศแห่เป็นขบวนมาเข้าพระเมรุ ให้มีการ
 มหรสพสามวัน นิมนต์พระสงฆ์สวดปริตร ทรงถวายไตรจีวรบริกขาร
 ไทยทานต่าง ๆ แล้วพระราชทานเพลิง.

๑๒ ในมกราคม ๑๘๖๗ ทรงพระกรุณาให้ตั้งกองศึกไพร่หลวง
 สมกำลังแดนหัวเมืองทั้งเดิมทั้งชนคักหลังมือหงตั้ง แล้วให้เกณฑ์
 เสด็จหัวเมืองชนทงไทยลาวเขมรทงปวง กับตั้งไพร่หลวงสมกำลัง
 เกณฑ์ทำอัฐจะก่อกำแพงสร้างพระนครใหม่ ให้ร้อยมือมิใช่เขนทร์
 แดกำแพงเมืองเก่าฟากตะวันออกเดี่ย ชยายพระนครให้กว้างออกไป
 กว้างเก่า แล้วเกณฑ์เสด็จลาวเขมรหัวเมืองให้ขุดคดของคูพระนครด้าน
 ตะวันออก ตั้งแต่วัดเชิงเตนชนมาถึงวัดดัดแกไปถึงวัดบางลำภู ออก
 บรรจบแม่น้ำทงสองข้าง แดวัดดัดแกนั้นพระราชทานนามใหม่ว่าวัด
 ตรีเกษ แล้วให้มีตราให้หาท้าวพระยาพระหัวเมืองทงปวงเข้ามาเฝ้า
 พร้อมกัน แดเกณฑ์หน้าท้าวราชการในกรุง ๆ ทงพระราชวังหลวง

วังนำวังหลังแต่หัวเมืองทั้งปวง ชุกรากก่อกำแพงพระนครทางด้านแม่น้ำ
 แด่ด้านในคดองบรรจบกันโดยรอบ ให้ก่อเชิงเนินแต่บ่อมหาประค
 ใหญ่หน่อยเปนนันมากรอบพระนคร แล้วชุกคดองหลุดคดออกจากคดอง
 คูเมืองเดิมคดองคดอง ไปออกบรรจบคดองคูใหม่นอกเมือง ให้ทำ
 ด้พานข้างแฉ่งพานน้อยข้ามคดองภายในพระนครเป็นหลายตำบล แล้ว
 ให้ชุกคดองใหญ่เหนือวัดสระเกษ พระราชทานนามว่าคดองมหานาค
 ได้เป็นที่สำหรับประชาชนชาวพระนคร ดงเรือไปประชุมกันเด่นเพลง
 เด่นคักกวาเทศกาดหน้าเหมือนครั่งกรุงเก่า แล้วสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว
 ทั้งสองพระองค์ เสด็จพระราชดำเนินไปจะให้ก่อด้พานข้างข้ามคดอง
 คูเมือง ที่เหนือคดองมหานาคนั้น.

๑ จึ่งพระพิมลธรรมวัดโพธาราม ออกไปถวายพระพรห้ามว่า ซึ่ง
 สมเด็จพระบพิตรพระราชดำริจะ ให้ทำด้พานใหญ่ข้ามคดอง
 คูพระนครนั้น ห้ามอย่างธรรมเนียมมาแต่โบราณไม่ แม้มีการ
 สงครามมาถึงพระนครข้าศึกก็จะได้ โอกาศข้ามเข้ามาถึง ขานกำแพงโดย
 ง่าย ประการหนึ่งแม้จะแห่ขบวนเรือรอบพระนคร ก็จะเป็นที่ก
 ขวางอยู่ สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ ก็ทรงเห็นชอบ
 ด้วยซึ่งพระพิมลธรรมถวายพระพรนั้น จึ่งดำรัสสั่งให้เด็กการเสี้ย
 มีให้ก่อด้พานข้าง ให้ทำแต่ทำข้างสองฟากคดองไว้สำหรับจะให้ข้าง
 เดินข้ามคดองคู แล้วเสด็จเข้าพระราชวัง.

๑ ครั้นการสถาปนาพระนครใหม่สำเร็จบริบูรณ์แล้ว จึ่งทรงพระกรุณา
 โปรดให้มั่งงานคดองสมโภชพระนคร ให้นิมนต์พระสงฆ์ทุก ๆ อาราม
 ทั้งในกรุงนอกกรุง ขึ้นสดพระพุทธรูปนคัมขึงเทินทุกใบเสมา ๆ ละ

องค์ ๆ รอบพระนคร พระราชทานเงินเกณฑ์ให้ข้าราชการทำเข้า
 กะทงมาถวายพระสังฆราชที่วัดมหาธาตุ แล้วให้ตั้งโรงทานรายรอบพระนคร
 พระราชทานเตียงยาจกวรรณพิภพท่งปวง แล้วให้ตั้งคนกตปฤถษ
 รายรอบกำแพงเมือง ทิ้งทานคนตะขงท่งสามวัน สิ้นพระราชทรัพย์
 เป็นอันมาก ให้มีงานมหรศพ์ต่าง ๆ กับตั้งครผู้หญิงโรงใหญ่
 เงินโรงวันละสิบชั่ง สัมโภชวัดพระศรีรัตนศาสดารามกับทั้งพระนคร
 ด้วยครบสามวันเป็นกำหนด ครั้นเสร็จการฉลองพระนครแล้ว จึง
 พระราชทานนามพระนครใหม่ เปลี่ยนแปลงจากกรุงเก่า ว่ากรุงเทพ
 มหานคร บวรรัตนโกสินทรมหินทรอยุธยา มหาตติถภพนพรัตน
 ราชธานีบุรีรมย์ อุดมราชนิเวศน์มหาสถาน อมรพิมานอวตารสถิตย์
 สักกทัตติยวิศิษฏ์นครบรมประสิทธิ์.

๑ ครั้นถึงวันจันทร์เดือนสิบเอ็ดขึ้นสิบค่ำ อดนั้นบาทดงซุ่มประค
 ผนวนพระราชวังบวร ฯ แดงยอดพระมหาปราสาทพระราชวังหลวง
 ในวันเดียวกัน.

๑ ในเดือนสิบสองปีนั้น น้ำมากฤกลงแปดศอกคืบสิบนิ้ว เข้ำกต้ำ
 ในท้องนาแล้งเป็นอันมาก บังเกิดทุพภิกขโทษเข้าแพงถึงเกวียนตะขง
 ประชาราษฎรท้งหลายได้ความขัดสนด้วยอาหารกันดารนัก จึงมีพระ
 ราชโองการให้กรมทนายเข้าเปิดอกในฉางหลวง ออกแจกจ่าย
 ราษฎรท่งปวงเป็นอันมาก.

๑ ในปีมเส่งดับศกนั้น ฝ่ายข้างภูกามประเทศ มังโฆเชียงซึ่งชื่อ
 คแดงแปงคตนั้น้องพระเจ้าบคูนนคคการชบถ พระเจ้าบคูนให้จับ
 ประหารชีวิตครแล้ง แล้วได้ทราบอังกิตการแห่งกรุงไทยว่าผตคผ่นดิน

ใหม่ จึงดำริให้การสงครามซึ่งจะมาค้ำพระนครศรีอยุธยา ให้เกณฑ์
 กองทัพฆ่ามอญเมงทวายยไซกะเซตาดแตงเยว เป็นคนหลายหมื่น
 หลายทัพ ให้เนมโยคุนรัตเป็นแม่กองทัพหน้า กับนัตมิแดงหนึ่ง
 แบนคองจาหนึ่ง ปะเลงไบบ่หนึ่ง นัตจกกไบบ่หนึ่ง คองพยุ่งไบบ่หนึ่ง
 ถือพตตองพันห้าร้อย เป็นทัพบกยกมาทางเมืองมฤคมาตเมืองชุมพร
 เมืองไชยา ให้แก่งหุ่่นแมงญถือพตตองพันห้าร้อย เป็นแม่ทัพยกหนุน
 มาทางหนึ่ง แด้วเกณฑ์ทัพเรือให้ญี่หุ่่นเป็นแม่ทัพ กับบาววาเซียง
 หนึ่ง แองยงเดชะหนึ่ง ปคินยอหนึ่ง ถือพตตามพันยกมาค้ำเมือง
 ถาง ให้แก่งหุ่่นแมงญเป็นโขนุก บังคับทัพบกทัพเรือ แด้วทาง
 ทวายนให้ทวายนหุ่่นเจ้าเมืองทวายน เป็นแม่ทัพหน้า กับจิกแกปตติ
 เมืองทวายนหนึ่ง มณัจจอชองหนึ่ง ตี่หยาจอชองหนึ่ง เมยะไบบ่หนึ่ง
 ถือพตตามพันยกมาทางด่านเจ้าชว้าว ให้จิกดินไบบ่เป็นแม่กองทัพหนุน
 กับตเวียงยามะฐุหนึ่ง มณัจจอินทหนึ่ง ตี่รินทจอชองหนึ่ง ถือพตตามพัน
 ยกหนุนมา แด้วให้อนอกแฉกคิกหุ่่นถือพตตองพัน เป็นโขนุกแม่ทัพ ทั้ง
 ดำมกองเป็นคนหมื่นหนึ่ง ยกมาค้ำเมืองราชบุรีทางหนึ่ง แด้วทางเมาะ
 คมะนิน ให้เมียนหุ่่นเป็นแม่กองทัพหน้าทีหนึ่ง กับขุนนางตีบนาย
 ค้อกตาหุ่่นหนึ่ง บี่ตุงยงหนึ่ง ต๊ะเดจอหนึ่ง บินญาอูหนึ่ง
 อากาจอแทงหนึ่ง ตานซางไบบ่หนึ่ง อคองหุ่่นหนึ่ง บินญี่ตะจวงหนึ่ง
 ตไมหุ่่นหนึ่ง ชุขคองอากาหนึ่ง ถือพตหมื่นหนึ่งยกมาทางด่าน
 พระเจดีย์ด้ามองค์ แด้วให้เมียนเมหุ่่นเป็นแม่กองทัพหน้าทีสอง กับ
 ย่อยแหตกยาแยชองหนึ่ง จอกกาไบบ่หนึ่ง จอกแยไบบ่หนึ่ง ตเวียง
 บินญี่หนึ่ง ถือพตห้าพันยกหนุนมาอีกทัพหนึ่ง แด้วทัพที่ด้ามนิน ให้ค้ำคอง

กามะราชบุตรที่สามเป็นแม่ทัพ กับยานจุहु่นหนึ่ง จิตของสตรีหนึ่ง
 แยะहु่นหนึ่ง อดวนहु่นหนึ่ง ถือพดหม่นหนึ่ง ยกहु่นมาอีก
 ทัพหนึ่ง แดทัพที่สี่ ให้คางจกกราชบุตรที่สองเป็นแม่ทัพ กับเมฆรา
 โบหนึ่ง อภิตถุหนึ่ง อากาบันญ์หนึ่ง มโยตติहु่นหนึ่ง ถือ
 พดหม่นหนึ่ง ยกहु่นมาอีกทัพหนึ่ง แดกองทัพหลวงพระเจ้าปดุง
 เจ้าอังวะเป็นที่ห้า ไพร่พดสองหมื่น ให้อัศวินมุเปนกองหน้า กับจาวา
 โบหนึ่ง ยไซโบหนึ่ง ปกันहु่นหนึ่ง ตอการซุงถ้องहु่นหนึ่ง
 เมจุहु่นหนึ่ง เป็นทนาย แดปีกชวานัน ให้นำหยาอจวมุเปนแม่กอง
 กับอำมตอกहु่นหนึ่ง ควนแขงहु่นหนึ่ง แดจาดอพวาหนึ่ง ยัดจอก
 โบหนึ่ง งาจุहु่นหนึ่ง เป็นทนาย แดปีกชายนัน ให้ตอง
 แวงมุเปนแม่กอง กับแดกรุยกมุหนึ่ง แดแขงहु่นหนึ่ง ญวนจุ
 हु่นหนึ่ง เขกहु่นหนึ่ง ตับจอพวาหนึ่ง เป็นทนาย แด
 กองทัพที่ตั้งนั้น ให้อัศวินอจวมุเปนแม่กอง กับรวาดักहु่นหนึ่ง
 ออกกะมาहु่นหนึ่ง โมกองจอพวาหนึ่ง โมเยียงจอพวาหนึ่ง โมมิกจอพ
 วาหนึ่ง เป็นทนาย สิริทงห้าทัพเป็นคนห้าหมื่นห้าพัน ยกมา
 ทางเมืองกาญจนบุรีทางหนึ่ง แดทางเมืองตากนั้น ชุกตองเวตะจอ
 แทงเป็นแม่ทัพ กับชุกตองนรทาหนึ่ง ชุกตองสตรียจจวาหนึ่ง ถือ
 พดสามพันเปนกองหน้า ให้อัศวินนรทาถือพดสองพันเปนกองหนุน ทง
 สองทัพเป็นคนห้าพันยกมาทางหนึ่ง ทางเมืองเชียงใหม่ ให้ดีโคมะหา
 สิริยोजना เจ้าเมืองตองอู เป็นโบชุกแม่ทัพ กับนายทัพนายกองเป็น
 หาดายนาย ถือพดสองหมื่นสามพันยกมาทางหนึ่ง ครั้นมาถึงเมือง
 เชียงแสน ดีโคมะหาสิริยोजना จึงบังคับให้เนม โยตีหุชยุะเป็นแม่ทัพ

พระราชวังบวรสถานพิมุขฝ่ายหลังเป็นคั่น กับทั้งท้าวพระยาเสนาบดี
มนตรีมุขทั้งหลายพร้อมกัน คำว่าศึกปลุกษาราชการสงครามเป็นหลาย
เวตา ในลำดับนั้นหนึ่งคือบอกเมืองชุมพร เมืองถดถาย เมืองกาญจนบุรี
เมืองราชบุรี เมืองตาก เมืองกำแพงเพชร เมืองพระพิศณุโลก
เมืองสุโขทัย เมืองสวรรคโลก เมืองนครลำปาง บอกข้าราชการ
คือว่าทัพพม่าเข้ามาเป็นหลายทัพหลายทาง ทั้งปากไตฝ่ายเหนือ แล
หนึ่งคือบอกมาถึงเมือง ๆ กัน.

๑) สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง จึงมีพระราชโองการโปรดให้สมเด็จพระ
พระอนุชาธิราช กรมพระราชวังบวร ฯ เสด็จพระราชดำเนินพยุหโยธา
ทัพหลวง ไปรับทัพพม่าเข้าศึกทางเมืองกาญจนบุรี โปรดให้เจ้าพระยา
รัตนพิพิธ ผู้ว่าราชการณที่สมุหนายกคุมกองทัพท้าวพระยาข้า
ทูลตอของชุดพระบาทฝ่ายพระราชวังหลวง แลทัพหัวเมืองทั้งปวงโดย
เสด็จพระราชดำเนินอีกทัพหนึ่ง แลโปรดให้เจ้าพระยาธรรมราชาธิบดี กับ
เจ้าพระยามหาเสนาฯ เป็นแม่ทัพ ยกกองทัพออกไปตั้งรับทัพพม่าณเมือง
ราชบุรีทัพหนึ่ง แลทางเหนือมีพระราชดำรัสให้สมเด็จพระเจ้าหลาน
เธอ กรมพระราชวังบวรสถานพิมุขฝ่ายหลัง กับสมเด็จพระเจ้า
หลานเธอเจ้าฟ้ากรมหลวงนรินทรเทวี แลเจ้าพระยามหาเสนาบดี
ศรีสมุหพระกระตือรือร้น เจ้าพระยาพระคลัง พระยาอุไทยธรรม แล
ท้าวพระยาข้าราชการในกรุง ฯ แลหัวเมืองทั้งปวง ยกกองทัพไปตั้งรับ
พม่าณเมืองนครสวรรค์ทัพหนึ่ง.

๑) ครั้นถึงวันศุกร์วารมหาพิไชยมงคลนักษัตรฤกษ์ ในมิดีรมาศศุกรบักษ
ศฤกษ์ จึงมีสมเด็จพระอนุชาธิราชกรมพระราชวังบวร ฯ ก็กราบถวาย

บึงคมดาสมเด็จพระบรมเชษฐาธิราชเจ้า เสด็จทรงเรือพระที่นั่งมัตถก
 แก้วจักรพรรดิบิตทองทึบ พระที่นั่งเสด็จเสด็จไชยประกอบพันคำทรงพระ
 ไชยนำเสด็จ พร้อมด้วยเรือท้าวพระยาข้าทูลตลอดของชุดพระบาทโดยเสด็จ
 ค่ายดา คำนินพยุหิโยธาทัพหลวงจากกรุงเทพมหานครโดยทางชลมารค
 ดำรัสให้พระยากระตาศโหมราชเสนา พระยาจำแลนยากร เปนกองนำ
 ให้เจ้าพระยารัตนาพิพิธผู้ว่าที่สมุหนายกเปนทัพเคียงกาย สมเด็จพระเจ้า
 น้อยยาเธอเจ้าฟ้ากรมหลวงจักรเจษฎาเปนยุกรมบัตร พระยามณเฑียร
 มาดเปนกองหลัง แดพดทหารในกองทัพหลวงทั้งสิ้นนั้นเป็นคนตามห่ม
 สรรพด้วยช้างม้าเครื่องสรรพศาสตราวุธปืนใหญ่น้อยเปนอันมาก คำนิน
 ทัพไปทางบกทางเรือ ถึงตำบลลาดหญ้า เห็นเมืองกาญจนบุรี
 จึงมีพระราชบัญชาดำรัสให้หยุดทัพหลวงอยู่ที่นั่น แล้วให้กองนำกอง
 หุ่นตั้งค่ายรายกันอยู่เป็นหลายค่าย ชักปืนกาถึงกันทุก ๆ ค่าย แด
 ค่ายหลวงนั้นตั้งห่างค่ายนำลงมาทางห้าเดิน แล้วให้ชุดสนามเพลาะ
 บั๊กจวากหนามตามทำนองศึกพร้อมเสด็จ แล้วดำรัสให้พระยามหาโยธา
 คุมกองมอญสามพันยกออกไปตั้งค่ายชดทัพอยู่ณค่านกรามช้าง.

๑ ฝ่ายทัพเจ้าพระยาธรรมราชาธิบดี เจ้าพระยามมราช ถือพดห้าพัน
 ยกออกไปตั้งค่ายอยู่ณเมืองราชบุรีเป็นหลายค่าย แดกองทัพกรมพระ
 ราชวังหลัง แดกรมหลวงนรินทรเรศพดห่มห้าพัน ก็ยกไปตั้ง
 ค่ายหลวงอยู่ณเมืองนครสวรรค์ ให้เจ้าพระยามหาเสนาเปนกองนำ
 ไปตั้งค่ายณเมืองพิศิตร เจ้าพระยาพระคลัง แดพระยาอุไทยธรรม
 เปนกองหลัง ตั้งค่ายอยู่ณเมืองไชยนาท ระวังพม่าจะยกมาทาง
 ค่านเมืองอุไทยธานี.

๑ ฝ่ายกองทัพพระเจ้าอังวะซึ่งยกมาทางเมืองเมาคมะ ทพนาทหนึ่ง
 ด่วนเข้ามาทางด้านกรมช้าง เขาค้ำยทัพพระยามหาโยธาแตกพ่าย
 เข้ามา แลวเดินทัพมาถึงตำบลดาตญาซึ่งทัพหลวงออกไปตั้งค่ายรับ
 ยู่ณนั้น แลทพนาทตั้งถ้อยกยหนุนมาถึงเป็นคนหมิ่นหาพนด้วยกัน เมียน
 หุ่นกับเมียนเม่หุ่่นแม่ทัพทั้งสองกอง ก็ให้นายทัพนายกองทั้งปวง
 เกณฑ์พดทหารคงค่ายรายกันไปเป็นหลายค่าย ชักปีกกาถึงกัน แล
 ทัพตะแคงกามะที่ตามถ้อยกยหนุนมาตั้งค่ายอยู่ณท่าดินแดง ทัพตะแคง
 จักกุกตั้งยกมาตั้งค่ายอยู่ณตำบล ทัพหลวงพระเจ้าอังวะยกมาตั้ง
 ค่ายใหญ่อยู่ณพระเจดีย์สามองค์ที่แดนค้อแดน คอยฟังข้อราชการซึ่ง
 กองหน้าจะบอกมาประการใด จะได้เกณฑ์ทัพอุดหนุนเพิ่มเติมมาช่วย
 แลวให้เกณฑ์รพตกองดำเตี้ยชนเด่มียงอาหารมาตั้งกองหน้า ซึ่งมาตั้ง
 รบอยู่ณนั้นมิได้ขาด.

๑ สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวกรมพระราชวังบวร ฯ จึงมีพระราช
 บัณฑิตุรดำรงค์ให้ท้าวพระยานายทัพนายกองทั้งปวง ยกพดทหารออก
 โจมตีค่ายพม่า ๆ ค่อยรบเป็นลำดับ พดทหารไทยทหารพม่าต่างยิงปืน
 โต้ตอบกันทั้งสองฝ่าย สมเด็จพระเจ้าตากมหาราชตั้งช้าง ทัพไทยจะ
 แหกหักเอาค่ายพม่ามิได้ก็ถอยเข้าค่าย จึงมีพระราชมัณฑุรให้ทำครก
 ทำด่างใหญ่ไว้ในค่ายหลวงสำหรับ ดำรงค์ให้ประกาศแก่นายทัพ
 นายกองแลทหารทั้งปวงว่า ถ้าผู้ใดถอยหนีเข้าศึกจะเอาตัวลงได้ในครก
 โขดกเดี้ย แลวดำรงค์ให้พระยาสุรเสนา พระยาท้ายน้ำ พระยา
 เพ็ชรบุรี ตามนายเป็นนายทัพกองโจร พระยารามคำแหง พระ
 เสด้านนท์ไปปลัดทัพ ถือพดหัวร้อย ยกถอดตีป่าไปคอยสกัดตี

คัดกองตำเตี้ยงพม่าที่ตำบลพุไคร้ช่องแคบ อย่าให้พม่าตั้งตำเตี้ยงกันได้
 พระยาดี๋หราชเดโชแต่ท้าวพระยานายทัพนายกองทั้งปวง ก็กราบถวาย
 บังคมตายกพดทหารไปกระทำการตามพระราชกำหนด คอยสกัดคัดกอง
 ตำเตี้ยงพม่า จับพม่าได้บ้างส่งลงไปยังทัพหลวง แล้วคิดยอโทษต่อข้าศึก
 หลีกหนีไปตั้งชุมนุมที่พอยุทธรณ์ แลชุมนุมในกองทัพมาฟ้องกล่าวโทษ
 ให้กราบทูลพระกรุณา จึงดำรัสให้พระยามณเฑียรบาลแต่ข้าหลวงหลาย
 นาย ยกพดทหารไปจับตัวพระยานายทัพกองโจรทั้งตามนายประหาร
 ชีวิตเรี่ย คัดคี่คะนำมาถวาย แต่ปลัดทัพสองนายนั้น ให้เอาดาบ
 ดับคี่คะคนละสามเตี้ยง ให้ชุมนุมผู้เป็นโจทก์นำทางไป พระยา
 มณเฑียรบาลแต่ข้าหลวงทั้งปวง กราบถวายบังคมตายกไปถึงที่ทัพ
 กองโจรไปตั้งชุมนุมอยู่ จึงพิจารณาไต่ถามได้ความเป็นสัตย์สมคำโจทก์
 จึงคัดคี่คะพระยาดี๋หราชเดโช พระยาท่ายหน้า พระยาเพ็ชรบุรีทั้งสาม
 นายได้ชดอมแล้วเอาดาบดับคี่คะพระยารามคำแหง แลพระเส่นานนท์
 คนละสามเตี้ยง ตามพระราชบัญญัติตั้งแล้ว นำเอาชดอมได้
 คี่คะนายทัพทั้งสามกลับมากราบทูลถวายคนค่ายหลวง มีพระราชบัญญัติ
 ให้เอาคี่คะไปเลี้ยงประจานไว้หน้าค่าย อย่าให้ผู้ใดเอาย่างอย่าง แล้ว
 ดำรัสให้พระเจ้าหลานเธอพระองค์เจ้าขุนเณร เป็นนายทัพกองโจร
 กับข้าหลวงหลายนาย คุมพดทหารพันหนึ่งยกไปบรรจบกับกองโจรเดิม
 เป็นคนพันห้าร้อย ไปคอยกวดสกัดคัดกองตำเตี้ยงพม่าที่ตำบลพุไคร้
 ดังก่อน อย่าให้พม่าตั้งเตี้ยงอาหารกันได้ กองทัพพม่าซึ่งมาตั้งรบ
 อยู่ขณะนี้ถอยกำลังลง พระองค์เจ้าขุนเณรแลนายทัพนายกองทั้งปวง

ก็กราบถวายบังคมลา ยกไปกระทำการตามรับสั่ง คอยชุ่มตักคัก คักกองดำเตี้ยงพม่า จับได้พม่าแต่ช้างม้าโคต่างส่งมาถวายเนื่อง ๆ.

๑ ฝ่ายแม่ทัพนำพม่าทั้งสองนาย ให้แต่งหอรับชั้นนาคำนำเป็นหลายแห่ง ให้เอาปืนใหญ่ชั้นคิงบนหอรับยิงค่ายทัพไทย จึงมีพระราชบัญชาทูลให้เอาปืนตูกไม้ครึ่งแผ่นคินคากเช่นออกไปตั้งนำค่าย ยิงค่ายแต่หอรับพม่าหักพังตงเป็นหลายค่ายต แต่พดพม่าในค่ายถูกกระสุนปืนตูกไม้ ต้มคายนตด่าบาคเป็นอันมาก มีอาจยกออกนอกค่ายได้รักษามัน้อยแต่ในค่าย ทังซัดเส็บียงอาหารถอยกำดั่งตง จึงมีพระราชบัญชาทูลให้แต่งหนังสือบอกข้อราชการสงคราม ให้ข้าหลวงถือเข้ามากราบบังคมทูลสมเด็จพระบรมเชษฐาธิราชณกรุงเทพมหานคร.

๑ พระบาทสมเด็จพระบรมพิศพรพุทธเจ้าหัวดวง ได้ทรงทราบในข้อราชการสงคราม ก็ทรงพระราชปริวิตกเกรงจะเอาไชยชนะข้าศึกมิได้ โดยเร็ว ครั้นถึงณวันอาทิตย์เดือนยี่ขึ้นเก้าค่ำ จึงเสด็จทรงเรือพระที่นั่งมัตตงกับบุษบกพิศาดประกอบพนแดง พระที่นั่งพิมานเมืองอินทร์ ประกอบพนคำทรงพระไชยนำเสด็จ พร้อมด้วยเรือท้าวพระยาข้าทูลตองของชุดพระบาทโดยเสด็จพระราชดำเนินเป็นอันมาก แต่พตโยธาหาญในขบวนทัพหัวดวงสองหมื่น เสด็จยาตราพตนาวาพยุหุออกจากรุงเทพมหานครไปโดยทางชตมารคถึงเมืองกาญจนบุรี สมเด็จพระอนุชาธิราชได้ทรงทราบก็เสด็จพระราชดำเนินตงมาถวายบังคมรับเสด็จ จึงทรงช้างพระที่นั่งพังเทพตตาสั่งให้ค้ออกกับหกหนึ่ง ผูกกุบทอง พร้อมด้วยเครื่องพระภนภิรมย์ แดรงไชยราชกระบี่ขุสพระครุฑพาหะแห่โดยขนาด พตโยธาหาญล้วนตวมใส่เสื้อตีกระหตาดแตงมวกแดง พริ้ง

พร้อมด้วยพดด้วงดิ้นรพ แดรงทอนขบวนปั่นนกดัมภ์สรรพอเนกวิจิธา
 ด้วงครวญแห่นแห่แต่ได้ว ประโคมฆ้องไชยเบญจดุริยดนตรี์แด่ตั้งชั้กตอง
 ขณะโครมครึกกึกก้องท้องท้องท้องท้องคพนสนั่นทตถาน ถ้าเนียงพดทหาร
 โห้ร้องบันญาศัพทอุโฆษกาหตถนถนาท คดีพยุหบาตราโยธาทัพหลวง
 บรรดถึงพระค้ำหนักค้ำยสมเด็จพระอนุชาธิราช เสด็จยาตราพระคชาธาร
 เข้าบรรทับเกย เถถึงราชาคารกะที่ประทับพลับพลาไชยแล้ว มี
 พระราชโองการดำรัสปลุกษาราชกิจการสงครามกับด้วยสมเด็จพระอนุชา
 ธิราชเจ้า สมเด็จพระอนุชาธิราชเจ้าจึงกราบทูลพระกรุณาว่าทัพพม่า
 ข้าศึกจวนจะแตกอยู่แล้ว อย่าทรงพระวิตกเลย ข้าพระพุทธเจ้าขอ
 รับพระราชธุระอาสาในราชการงานสงคราม เอาไชยขำเนพม่าปัจจา
 มิตรสนองพระเศษพระคุณจงได้ ขออัญเชิญเสด็จพระราชดำเนินกับ
 คืบยังพระนครเถิด จะได้ทรงพระราชดำริห์จัดแจงการซึ่งจะต่อสู้อิริราช
 ศึกในทางอื่น ๆ สืบไป สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงก็ทรงเห็นชอบ
 ด้วยซึ่งสมเด็จพระบรมราชาอนุชากราบทูลพระกรุณานั้น ครั้นพลาค่า
 ตงวันนั้น จึงเสด็จยาตราทัพหลวงกลับมาโดยขบวนราบ ถึงเมือง
 กาญจนบุรีแล้วเสด็จตั้งเรือพระที่นั่ง ดำเนินพดนาควายุหทัพดับคืบยัง
 พระมหานคร.

๑ ฝ่ายพม่าได้ ยินแต่ยังรพต แดแต่ยังข้างมาซึ่งกตองกึกก้องสนั่นไป
 ทงป่า จึงขนขบวนหอรบเห็นทัพหลวงยกหนุนมา ข้างมารพตเป็นอันมาก
 ก็คิดครันคร้ามชามพระเศษานุภาพเป็นกำลัง แม้ทัพทั้งสองนายจึงให้เก็บ
 เขาถูงปืนไม้ ซึ่งยิงไปตกตงในค้ำย ให้ค้อญกับไพร่นำไปถวายพระเจ้า
 ด้วงจะ กราบทูลว่าไทยเอาไม้เป็นถูงปืน ค้อไม้ห่มคสืบทงป่าจึงจะสืบ

เห็นเหล็กกำลังจะควมมิได้ ก็แตกฉานออกจากค้ำพายหนีไป พง
ทหารไทยเข้าค้ำพม่าใต้ทงต้น จับได้ผู้คนทั้งดัดไปด้วยกับเครื่องศาสตรา
วุธปืนใหญ่น้อยเป็นอันมาก จึงมีพระราชบัญชาทศตรีที่ตั้งให้กองทัพ
ทงปวงยกติดตามพม่าไปจนปดายแดน จับได้พม่าซึ่งหนีไปมทนกับทง
ข้างม้าเครื่องศาสตราวุธมาถวายเป็นอันมาก.

๑ ฝ่ายกองโจรพระองค์เจ้าขุนเณร ได้แจ้งว่าทัพพม่าแตกพ่ายหนี
แล้ว ก็ยกออกก้าวตักติดตามกลางทาง จับได้ผู้คนแต่เครื่อง
ศาสตราวุธข้างม้าก็มากตั้งตงมาถวายนค้ำยหดวง ด้วยยกติดตามไป
ถึงทำดินแดงแต่สามสับ.

๑ ฝ่ายตะแคงกามะแม่ทัพที่ตามแจ้งว่าทัพพม่าแตกแล้ว ก็คั่งหนึ่งถือ
บอกให้มาไซ้รับถือไปแจ้งแก่ตะแคงจักกูแม่ทัพดี แดกราบทูตพระเจ้า
อังวะ แล้วก็เร่งเลิกทัพกลับไป พระเจ้าอังวะได้ทราบในหนังสือ
บอกวว่าทัพพม่าแตกแล้วก็เสียดพระไทย ตั้งให้เลิกกองทัพทงปวงกลับไป
ณเมืองเมาระตะมะโดยเร็ว.

๑ สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวกรมพระราชวังบวร ฯ เมื่อมีไชยชนะ
แก่พม่าบัจจามีครดำเร้จราชการสงครามแล้ว จึงดำรัสให้ชาวหลวงถือ
หนังสือบอกเข้าไปกราบทูลตงกรุงเทพมหานคร แล้วดำรัสให้กองทัพ
พระยากระตาโหมราชเสนา พระยาจำแค้นยากกร ยกทัพบกตงมา
ทางด่านเมืองราชบุรี แล้วแต่ตั้งจตงเรือพระที่นั่งเคลื่อนทัพหลวงตงมา
โดยชลบวงนาวาพยุหทางชลมารคมายังเมืองราชบุรี.

๑ ฝ่ายกองทัพพม่าซึ่งยกมาจากเมืองทวายนัน เดินทัพมาช้าไม่
พร้อมกัน ค่อยทัพทางตาตหน้าแตกไปแล้ว จึงพมมาถึงด่านเจ้า

ชว้าว แต่ท้าวเจ้าเมืองทวายกองนำยกตั้งด่านเข้ามาตั้งค่ายอยู่นอกเขาวง
 แคนเมืองราชบุรี ท้าวจิกดินไม้กองหนุนยกมาถึงด่าน ท้าวนอก
 แฉกคิกหัวนมแม่ทัพมาตั้งค่ายอยู่ที่ของชาตรี แต่ไพร่พลพม่ากองนำ
 อดบเข้ามา เกือบตมหมากมะพร้าว ของสวนใน แหวงเมืองราชบุรี เขาไปยัง
 กองทัพ แต่เจ้าพระยายมราช เจ้าพระยาธรรมาแม่ทัพซึ่งตั้งค่าย
 อยู่นเมืองราชบุรีนั้นมีความประมาท มิได้จัดแจงแต่งกองลาดตระเวน
 ไปสืบราชการศึก ท้าววากองทัพพม่ายกเข้ามาตั้งอยู่ที่ใดไม่.

๑ ฝ่ายทัพพระยากระลาโหมราชเดชะ พระยาจำแลนยากร ยก
 อ้อมป่ามาทางบก พบค่ายพม่าซึ่งตั้งอยู่นอกเขาวง ก็จับพลทหาร
 เข้าโจมตีหักเอาค่าย พม่าต่อรบเป็นลำดับมากรบ ยังปืนใหญ่น้อยได้
 ตอบกันทั้งสองฝ่าย พลทหารไทยเข้าปืนค่ายเขี่ยค่าย ได้รับกันถึง
 ตอชุมบอน พดพม่าค้ำทานมิได้ ก็แตกฉานพ่ายหนีเป็นอดหม่าน พด
 ทัพไทยได้ติดตามไปจนถึงด่าน กองนำพม่าที่แตกหนีไปนั้น ไปปะทะ
 กองหนุนซึ่งตั้งอยู่ณด่านก็พากันแตกหนีไปมิได้ต่อรบ กองทัพไทยจับได้
 ไพร่พลพม่าแต่ได้เครื่องศาสตราวุธต่างๆ แม่ทัพทั้งสองจึงแต่งหนังสือ
 บอกขอราชการซึ่งได้ ไชยชนะแก่ข้าศึกกับทงพม่าเสดย แต่เครื่อง
 ศาสตราวุธ ให้นำไพร่ในกองทัพนำเข้ามากราบทูลถวาย พอทัพ
 หลวงเสด็จมาถึงเมืองราชบุรีได้ทรงทราบในหนังสือบอก จึงให้ตั้งพระ
 ราชอาชญาจำเจ้าพระยายมราช เจ้าพระยาธรรมาแม่ทัพ และนาย
 ทัพนายกองทงปวงไว้ณค่ายเมืองราชบุรี แล้วบอกเข้ามากราบทูลพระ
 กรุณาณกรุงเทพมหานครว่า จะขอพระราชทานประหารชีวิตแม่ทัพ
 ทงสองเสดย.

๑ พระบาทสมเด็จพระบรมพิตรพระพุทธเจ้าหลวง จึงโปรดให้มัครา
 คอบออกไปขอขวักเจ้าพระยาทั้งสองไว้ ด้วยมีความชอบมาแต่ก่อน
 ให้แต่งตั้งพระราชอาชญากระทำโทษประจาน ตามพระโอยการศึก.

๑ สมเด็จพระอนุชาธิราชได้ทรงทราบในท้องคราบตั้งแล้ว จึงให้ตั้ง
 พระราชอาชญาแก่เจ้าพระยาทั้งสอง ให้ โทษที่กระดามแดนแล้วให้ตระ
 เวนรอบค่าย ให้ถอดเดี่ยวจากถานาศึกดิ์ แตนายทัพนายกองทั้งปวง
 นั้นให้ตั้งพระราชอาชญาเขียนหนังสือ แล้วแต่เด็กเด็กทพคนเข้าพระนคร
 ขนเผ่าสมเด็จพระบรมเชษฐาธิราช กราบทูลแถลงข้อราชการสงครามทั้ง
 ปวง แล้วสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์จึงดำรัสปรึกษา
 ราชการแก่กัน ว่ากองทัพพม่าซึ่งยกมาตีหัวเมืองชายทะเลฝ่ายตะวันตก
 นั้นยังหาทันได้ตั้งกองทัพออกไปต่อสู้ช่วยหัวเมืองทั้งปวงไม่ ด้วยศึก
 คิดพันกันอยู่ทางไกลพระนคร ต้องต่อรบทางที่ไกลเดี่ยก่อน บัดนี้
 ราชการสงครามทางไกลก็สำเร็จแล้ว จึงมีพระราชโองการดำรัสให้
 สมเด็จพระอนุชาธิราชยาตราณาวาทัพทลงออกไปทางทะเล ปรวบปรวม
 ราชศักรหัวเมืองปากใต้ฝ่ายตะวันตก สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงจะ
 เสด็จพระราชดำเนินพยุหโยธาทัพหลวงไปปราบอริราชไพรีณหัวเมืองฝ่าย
 เหนือ ครั้นครุฑปักธงราชการสงครามกันเสร็จแล้ว สมเด็จพระ
 อนุชาธิราชเจ้าก็ให้จัดแจงเรือรบเรือทะเลเป็นอันมาก สรรพด้วยเครื่อง
 สรรพศาสตราวุธปืนใหญ่น้อยพร้อมเสร็จ.

๑ ถึงณวันเสาร์เดือนสี่ขึ้นห้าค่ำ ได้มีหาพิไชยนักชกฤกษ์ สมเด็จพระ
 พระอนุชาธิราชกรมพระราชวังบวร ฯ ก็กราบถวายบังคมลาสมเด็จพระ
 บรมเชษฐาธิราชเจ้า เสด็จทรงเรือพระที่นั่งสำเภาทองท้ายรถ ให้

ยาตรามหาณาควายุหัทัพหดวงออกจากกรุงเทพมหานคร ไปโดยทาง
 ท้องทะเลใหญ่ พดรบพดแจวดองหมื่นเคษ ด่วนพดข้าหดวงพระราช
 วงษาหงส์ ไซ ไบเรือรบทั้งปวงไปยังเมืองชุมพร เพื่อจะไปปราบ
 อริราชคัษกร อันมาย้ายบ้ทาพระราชอาณาเขครณหัวเมืองปากใต้ฝ่าย
 ตะวันตกนั้น.

๑ พระบาทสมเด็จพระบรมพิตรพระพุทเจ้าหดวง จึงมีพระราชดำรัส
 ให้เอาพม่าเสดยทั้งหลายซึ่งจับเป็นได้นั้นจำได้คูกไวทงตั้ง แล้วโปรด
 ให้พระยาเทพสุดาคดีเจ้ากรมสมเด็จพระเจ้าพินางเรอคำหนักใหญ่ ถือ
 ท้องครารบตั้งชนไปถึงสมเด็จพระเจ้าหสถานเรอ กรมพระราชวังบวร
 ด้ถานภิมุขฝ่ายหลัง ว่าบัดนี้ราชการศึกทางเมืองราชบุรีเมืองกาญจนบุรี
 สมเด็จพระอนุชาธิราชกรมพระราชวังบวรด้ถานมงคต เดี้จ้พระราช
 ดำเนินพดพยุหาคราทัพหดวงไปปราบปัจจามิตรได้ ไซช่านะดำเร้จ้แล้ว
 แดราชการสงครามข้างหัวเมืองฝ่ายเหนือ แม้นกรมพระราชวังด้ถงกระ
 ทำไม่ดำเร้จ้ พระเค็ยวก็จะมีได้คงอยู่กับพระกายเป็นแท้ แดบดินทพ
 หดวงก็จะได้จ้พระราชดำเนินชนมา โดยเร็วอยู่แล้ว.

๑ ครนถึงณวันศุกร์เดือนด้ชนสิบเอ้จ้ค่ำ ได้มหาพิไชยอุดมฤกษ์ สมเด็จพระ
 พุทเจ้าหดวง ก็ได้จ้ทรงเรือพระที่นั่งบดตงกทินกรด้องคัรัตยาเรดนา
 ฬ พนแดง พระที่นั่งมณ้จ้กรพรวรติตายเรดนาพนคำทรงพระไชยนำเด็จ
 พร้อมด้วยเรือท้าพระยาข้าทูตดองชุด้พระบาท ผู้ใหญ่ผู้น้อยทงหลาย
 โดยเด็จ้พระราชดำเนินตามขบวนพยุหยาตราหน้าหลัง แดพดโยธาหาญ
 ดำหมื่น ด้รวพด้ยเครื่องด้รวพยุทชิ่งไชย ให้ยาตรามหาณาควายุ
 ทัพหดวงจากกรุงเทพมหานคร ประทับเรือแรมไปโดยทางชลมารคด้

เมืองอินทบุรี ให้ตั้งค่ายแวดพระตำหนักทัพพตัมพตาไชยเด็คี่จประทับ
อยู่ณที่นั้น.

๑ ฝ่ายกองทัพโตระมหาดีริยอนายกมาถึงเมืองนครด่าปาง ให้
ตั้งค่ายล้อมเมืองไว้ แด่ครั้งนั้นเมืองเชียงใหม่ร้างอยู่มิได้มีคนรักษา
ด้วยพระยาวิเชียรปราการเจ้าเมือง ยกครอบครัวชาวเมืองหนีพม่าตง
มาอาศัยอยู่ณเมืองสุวรรณโคตม์แต่ครั้งแผ่นดินตาก ยังหาได้กตบช้น
ไปเมืองไม่ แด่ตัวพระยาวิเชียรปราการนั้นถึงแก่กรรม ครอบครัว
ชาวเมืองทั้งปวงยกกตบช้นไปอยู่ณเมืองนครด่าปางตั้งทัพพม่าจึงยก
เดยเมืองเชียงใหม่ตงมาตีเมืองนครทเดียว แด่พระยาภาวดีเจ้าเมือง
เกณฑ์ทหารชนรักษานาทเชิงเทินป้องกันเมืองเป็นด่ามารถ พม่าจะ
แหกหักเอาเมืองมิได้กตบช้นล้อมเมืองไว้ แด่กองทัพเนมโยต์หุชยุพต
ห้าพันก็ยกตงมาทางเมืองสุวรรณโคตม์ พระยาสุวรรณโคตม์ พระยา
สุโขไทย พระยาพิศณุโลก เห็นข้าศึกมากเหลือกำลัง ด้วยครั้ง
นั้นไพร่พตหัวเมืองฝ่ายเหนือทั้งปวงนั้นน้อย แด่ผู้คนยบเย็นแต่ครั้งทัพ
อแซห์หุชยุพตเป็นอันมาก ที่ยังเหลืออยู่ณเบาบางนัก เจ้าเมืองทั้ง
ปวงจึงมิได้ค้อมรับ ต่าง ๆ ยกครอบครัวหนีเข้าป่า ทัพพม่าก็ยกตง
เดยเมืองสุวรรณโคตม์ เมืองสุโขไทย ตงมาตั้งค่ายอยู่ณปากน้ำพิงฝั่ง
ตะวันออก.

๑ ฝ่ายชยุตองเวระจอบแทง ทัพพม่าทัพหนุพตห้าพันก็ยกเข้ามา
ทางด่านเมืองตาก พระยากำแพงเพชรพระยาตากเห็นเหลือกำลังจะค้อม
รับ ก็แตกหนีเข้าป่า ทัพพม่าก็ยกตงมาตั้งค่ายอยู่ณบ้านระแหง
แขวงเมืองตาก.

๑ ฝ่ายกรมพระราชวังหลังได้ทรงทราบในท้องตราธิบดี กักตัวพระราช
อาชญาเป็นกำลัง มีพระบัญชาตั้งให้กองทัพเจ้าพระยามหาเสนาซึ่งตั้ง
ค่ายอยู่นเมืองพิศุคร ให้เร่งยกขึ้นไปตีค่ายพม่าซึ่งตั้งอยู่นปากน้ำพิง
เจ้าพระยามหาเสนา จึงแต่งให้กองทัพพระยาสระบุรีเป็นกองนำยกตวง
ขึ้นไปก่อน แล้วเจ้าพระยามหาเสนาก็ยกหนุนขึ้นไป แต่ทัพกรมพระ
ราชวังหลัง กับกรมหลวงนรินทรณ์เรศก็ยกตามทัพเจ้าพระยามหา
เสนาขึ้นไปในภายหลัง.

๑ ฝ่ายกองทัพพระยาสระบุรีกองนำยกขึ้นไปตามฝั่งแม่น้ำปากกระวัน
ออกแต่เพลาเช้าครู่ แต่เห็นฝูงนกกระทิงข้ามแม่น้ำมาเห็นตะกุ่ม ๆ ไม่
เห็นถนัด แต่พระยาสระบุรีนั้นเป็นคนฉลาด ถ้าคิดว่าพม่ายกข้ามน้ำ
มา ก็สั่งให้ รพตตาดถอย ค่อยส่งข้างขึ้นจึงเห็นชัดว่าฝูงนกกระทิงมี
ใช้พม่า เจ้าพระยามหาเสนาแต่กรมพระราชวังหลัง ได้ทราบว่าพระ
ยาสระบุรีตีฝูงนกกระทิงถอยทัพมา จึงให้เอาตัวพระยาสระบุรีมา
ประหารชีวิตครั้นแล้ว เขาค้ำเคียวไว้ที่หาดทราย แล้วบอกตวงมา
กราบทูลพระกรุณายังทัพหลวง ทัพหลวงก็เสด็จพระราชดำเนินหนุน
ขึ้นไป ดำรัสให้กองสมเด็จพระเจ้าหลานเธอกรมหลวงเทพหริรักษ์ยก
ไปบรรจบกับทัพเจ้าพระยาพระคลัง พระยาอุไทยธรรม ซึ่งตั้งค่าย
อยู่นเมืองไชยนาท ให้ยกขึ้นไปทางปากน้ำโพ ต่ทัพพม่าซึ่งมาตั้ง
ค่ายอยู่นบ้านระแหงให้แตกโดยเร็ว แล้วทัพหลวงก็เสด็จขึ้นไปตั้งค่าย
ใหญ่อยู่นางเข้าตอก ให้เรือตำรวจขึ้นไปเร่งกองทัพกรมพระราชวัง
หลัง แต่เจ้าพระยามหาเสนา ให้ยกเข้าตีค่ายพม่าณปากน้ำพิงให้
แตกในวันเดียว แม่น้ำนั้นน้ำจะไปจะเอาโทษถึงสิ้นชีวิต แต่กรม

พระราชวังหลังกับเจ้าพระยามหาเสนาได้แจ้งในข้อบังคับดังนี้ ก็ตรวจ
เตรียมพดทหารทุกทัพทุกกองพร้อมเสร็จ.

๑ ครั้นถึงวันอาทิตย์เดือนสี่แรมสี่ค่ำเพดาเช้า ก็ยกพดทหารทั้ง
ปวงเข้าโจมตีค่ายพม่าทุก ๆ ค่าย พม่าต่อรบเป็นสามารถ ยิงปืน
ใหญ่น้อยโต้ตอบกันทั้งต้องฝ่าย รบกันแต่เช้าจนค่ำ ด้วยเดช
พระบรมโพธิ์สมภาร บันดาลให้พดพม่าสยบสยบยอมย่อท้อเกรงกลัว
พระราชกฤษฎาเดชาานุภาพเพนกำลัง มีอาจค้ำคอได้ พอเพดาประ
มาณยามหนึ่ง ทัพพม่าก็แตกฉานพ่ายหนีออกจากค่ายทุก ๆ ค่าย ลง
ข้ามแม่น้ำหนีไปฝากพระวันตกทั้งสิ้น ยัดจมน้ำตายทั้งคนทั้งม้าประ
มาณแปดร้อยเศษ อาศัพดอยเต็มแม่น้ำจนน้ำกั้นมิได้ พดทัพไทย
ได้ติดตามจับได้เป็นอันมาก กรมพระราชวังหลังแดเจ้าพระยามหาเสนา
จึงให้ม้าใช้ รบลงไปกราบทูลพระกรุณาณค่ายหลวงบางเข้าตอก ว่า
ทัพพม่าแตกไปแล้ว.

๑ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงทราบก็ทรงพระโสมนัส ดำรัสให้
สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้ากรมหลวงจักรเจษฎา ยกกองทัพออก
จากทัพหลวง ขึ้นไปบรรจบทัพเจ้าพระยามหาเสนาณปากน้ำพิง ให้
ยกติดตามพม่าซึ่งแตกขึ้นไป ช่วยเมืองนครด้าปางตีทัพพม่าซึ่งตั้งล้อม
เมืองนครด้าปางอยู่นั้นให้แตกฉานจงได้ แล้วดำรัสให้ข้าหลวงขึ้นไป
เชิญเสด็จกรมพระราชวังหลัง แดกรมหลวงนรินทรร์นเรศลงมาเฝ้ายัง
ค่ายหลวง กรมพระราชวังหลังแดกรมหลวงนรินทรร์นเรศก็ให้เด็ก
กองทัพลงมาตามพระราชกำหนด ให้คุมเอาพม่าเชลยซึ่งจับได้นั้นใส่
โถงกลงมาถวาย จึงมีพระราชดำรัสให้ตัดศีรษะพม่าเชลยเสียบไว้ตาม

หาดทรายรายดงมาทุกคืบหน้าจนถึงเมืองนครสวรรค์ เหตุอภิวานให้เจ้า
มาทางสั้น แต่เด็กที่พหุดวงดงมาดงประทับอยู่ณค่ายเมืองนครสวรรค์
รอฟังราชการทัพซึ่งยกไปตีทัพพม่าทางระแหงแควปากน้ำโพนั้น.

๑ ฝ่ายกองทัพกรมหลวงเทพหริรักษ์ ยกขึ้นไปถึงเมืองกำแพงเพชร
จึงให้ทัพเจ้าพระยาพระคลัง พระยาอุไทยธรรม เป็นกองนำยกตั้ง
ไปก่อน ยังมีทันถึงค่ายพม่าซึ่งตั้งอยู่ณบ้านระแหงนั้น แดงขลุ่ยของ
เงาะจ้อแทงแม่ทัพ ได้แจ้งข่าวว่ากองทัพทางปากน้ำโพนั้นแตกไปแล้ว
แล้วแจ้งว่าทัพไทยยกตั้งเมืองกำแพงเพชรขึ้นมาก็มืดคงอยู่ค้อมรบ เด็ก
ทัพหนีไปทางด้านแม่ทัพมา เจ้าพระยาพระคลัง พระยาอุไทยธรรม
แต่งกองลาดตระเวนไปสืบรู้ว่าทัพพม่าเด็กหนีไปแล้ว ก็บอกดงมาทุก
กรมหลวงเทพหริรักษ์ กรมหลวงเทพหริรักษ์กับบอกดงมากกราบ
พระกรุณาณเมืองนครสวรรค์.

๑ สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวได้ทรงทราบข่าวศึกเด็กไปสิ้นแล้ว ก็ดำริ
ให้ข้าหลวงไปหากองทัพกรมหลวงเทพหริรักษ์กลับมายังเมืองนครสวรรค์
แล้ว ก็เสด็จพระราชดำเนินทัพหลวงกลับยังพระมหานคร.

๑ ฝ่ายกองทัพเนมโยสีหะซึ่งแตกไปแต่ปากน้ำโพถึงค่ายล้อมเมือง
นครด้าปาง จึงแจ้งความแก่เจ้าโตะมหาตีริยอุณาซึ่งเป็นโอบุชแม่ทัพ
ใหญ่กว่าได้รับกับทัพไทยเสียทีมา แดงกองทัพไทยก็ยกติดตามขึ้นมาจน
จะถึงเมืองนครอยู่แล้ว พอกองทัพเจ้าพระยามหาเสนาแตกกรมหลวง
จักรเจษฎายกขึ้นไปถึงเมืองนคร ก็ให้นายทัพนายกองทั้งปวงยกพล
ทหารเข้าระดมตีค่ายพม่าซึ่งตั้งล้อมเมือง แต่เจ้าโตะมหาตีริยอุณา
แม่ทัพกับอาปรกามณ์ให้พดพม่าออกค้อมรบ ได้รับกันแต่เข้าจนเที่ยง

ทัพพม่าก็แตกฉานทั้งค่ายเดี่ยวพ่ายหนีไปสิ้น ไปพร้อมทัพกันอยู่ณเมือง
เชียงแสน กองทัพกรุงก็เข้าไปในเมือง แดพระยาภาวดีเจ้าเมือง
มีฝีมือเข้มแข็ง ด้รบพม่ารักษาเมืองอยู่ตั้งแต่เดือนอ้ายจนถึงเดือนสี่
ทัพพม่ามาตั้งล้อมอยู่ถึงสี่เดือน จะหักเอาเมืองนครจำปาศมิได้ จนทัพ
กรุงยกขึ้นไปช่วย ทัพพม่าก็แตกหนีไป กรมหลวงจักรเจษฎาแต่เจ้า
พระยามหาเสนาฯก็บอกตงมารวมทัพพระกรุณาณกรุง ฯ ว่าได้ตีทัพ
พม่าซึ่งล้อมเมืองนครจำปาศนั้นแตกพ่ายไปแล้ว.

๑ สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวได้ทรงทราบในหนังสือบอกที่ทรงพระโสมนัส
คำวิศิให้มัคราหากองทัพกลับยังพระมหานคร แด้วพระราชทานบำเหน็จ
แก่นายทัพนายกองทั้งปวงโดยควรแก่ความชอบ จึงทรงพระกรุณาโปรด
ให้พระยาอุไทยธรรมเดือนที่เป็นเจ้าพระยายมราช โปรดให้พระยาพิพัฒน์
โกษาเดือนที่เป็นเจ้าพระยาธรรมราชาธิบดี แด้วทรงพระราชดำริถึงพระยา
ธรรมมา พระยายมราชนอกราชการ ซึ่งเป็นโทษในการสงครามถอด
เดียนั้น ว่าเป็นข้าราชการเก้าวุในชนบธรรมเนียมแผ่นดินมาก จึง
โปรดตั้งพระยาธรรมมาเก่าเป็นพระยาศรีธรรมราชาจางวางกรมวัง โปรด
ตั้งพระยายมราชเก่าเป็นพระยามหาธิราช ช่วยราชการในกรมเมือง
ขณะนั้นพระยาเพชรพิไชยหงษ์ถึงแก่กรรม จึงโปรดให้พระยาราชสัง
ครามเบา บุตรพระยาราชสงครามซึ่งชดอพระนอนวัดปากโมกครังกรุงเก่า
เดือนที่เป็นพระยาเพชรพิไชย พระราชทานพานทองทั้งสิ้นด้วยกัน.

๑ ฝ่ายกองทัพพม่าซึ่งพระเจ้าอังวะให้ยกตงไปตี หัวเมืองไทย ฝ่ายพระ
วันศกตามชายทะเลนั้น ก็ยกกองทัพมาเรือตงมาพร้อมทัพอยู่ณเมือง
มฤคแต่เดือนอ้าย แก่งหวุ่นเม่งญี่แม่ทัพใหญ่ จึงให้ญี่หวุ่นเปน

นายทัพถือพลด้ามพิณ กับนายทัพนายกองทั้งปวงยกทัพเรือไปทางทะเล
 ตงไปตั้งเมืองกลาง แล้วให้เนมโยคบุตรเป็นนายทัพหน้า กับนายทัพ
 นายกองทั้งปวง ถือพลด้ามพิณหาร้อยยกทัพบกมาทางเมืองกระ เมือง
 ระนอง เข้าตั้งเมืองชุมพร ตัวแก่งหวุ่นแม่ทัพใหญ่ถือพลด้ามพิณหาร้อย
 ยกหนุนมา ทั้งสองทัพเป็นคนเจ็ดพัน แต่ทัพนายกองเข้ามาตั้งเมือง
 ชุมพร เจ้าเมืองกรมการมีไพร่พลด้ามสำหรับเมืองน้อย เห็นจะต่อ
 รมมิได้ ก็เทครัวหนีเข้ามา ทัพพม่าเข้าเผาเมืองชุมพรเสียแล้ว
 กองนำก็ยกถ่วงออกไปตั้งเมืองไชยา แม่ทัพคงค้างอยู่ณเมืองชุมพร
 แต่ครั้งนั้นทัพกรุงยังหาทันได้ยกออกไปช่วยไม่ ด้วยราชการศึกยังคิดพัน
 กันอยู่ทางกาญจนบุรี แต่เจ้าเมืองกรมการเมืองไชยาได้แจ้งข่าวว่า
 เมืองชุมพรเสียแล้ว ก็มิได้ตั้งอยู่สู้รบ ยกครัวหนีเข้ามาไปตั้ง ทัพพม่า
 เข้าเผาเมืองไชยาแล้วก็ยกถ่วงออกไปตั้งเมืองนครศรีธรรมราช.

๑ แต่ครั้งเมื่อก่อนพม่ายังไม่ยกมานั้น เจ้าพิศบุตรเขยเจ้านครเจ้า
 มาณกรุง ฯ กราบทูลฟ้องก่ดาวโทษเจ้านครคิดเป็นหลายข้อ ทรงพระ
 กรุณาให้มีตราออกไปหาเจ้านครเข้ามาชำระความกัน โปรดให้เจ้า
 พระยามหาเดहाเป็นตระการ เจ้านครแพความแก่เจ้าพิศบุตรเขย
 กราบถวายบังคมตาออกจากที่เจ้าเมืองขออยู่รับราชการในกรุง ฯ จึง
 ทรงพระกรุณาโปรดตั้งเจ้าพิศออกไปเป็นเจ้าพระยานครศรีธรรมราชแทน
 แต่เจ้านครเก่าอยู่ในกรุงประมาณถึงปีถึงแก่กรรม ขณะเมื่อทัพพม่า
 ยกออกไปนั้น เจ้าพระยานครพิศได้แจ้งข่าวว่าเมืองชุมพรเมืองไชยาเสีย
 แล้ว จึงแต่งให้กรมการกับไพร่พันเศษยกมาตั้งค่ายซัดทัพอยู่นท่าข้าม
 ต่อแดนเมืองไชยา ทัพพม่าจับไทยชาวไชยาได้ ให้ไทยร้องบอก

ตวงพวกกองทัพเมืองนครจำเมืองบางกอกเสียแล้ว พวกเองจะมาตั้ง
 สู้รบเห็นจะสู้ได้แต่ฤๅ ให้เร่งไปบอกเจ้านายให้มาอ่อนน้อมยอม
 เขาด้วยโดยคัจจะรอกชวคร แม่นซัดแซงอยู่จะฆ่าเสียให้สิ้นทั้งเมือง
 แต่ทวารกัมให้เหลือ พวกกองทัพนครนำเอาเนื้อความไปแจ้งแก่เจ้า
 พระยานคร เจ้าพระยานครก็พิจารณาเห็นสมควรว่า ด้วยมิได้เห็น
 กองทัพกรุงยกออกมาช่วย เห็นว่ากรุงจะเสียแก่พม่าเสียแล้วหาทัพ
 มิได้ จึงพาบุตรภรรยาญาติวงศ์มิตรพรวกพวกทั้งปวง หนีออก
 จากเมืองไปอยู่ณบ้านนอกเขาข้างตะวันตก บรรดากรมการแต่ไพร่
 บ้านพลเมืองทั้งปวง ก็ยกครอบครัวหนีไปอยู่ตำบลต่าง ๆ ทัพพม่า
 ก็ยกไปถึงเมืองเข้าเมืองได้ ให้เที่ยวจับผู้คนแต่ครอบครัวได้เป็นอันมาก
 แล้วให้ไทยชาวเมือง นครนำ พม่าไป เทยถกถกต่่อม ผู้คนแต่ครอบครัว
 ซึ่งหนีไปอยู่ทุกตำบลนั้น ที่เขาถกถกต่่อมพม่าออกหากัดได้ความบ้าง
 ที่ไม่เข้าถกถกต่่อมหนีเข้าป่าดงไปก็มาก แดพวกไทยซึ่งได้ความนั้น
 บรรดาชายพม่าฆ่าเสียเป็นอันมาก เอาไว้แต่หญิงกับทารก พม่าก็น
 เก็บเอาเงินทองสิ่งของทั้งปวงไว้ หากผู้ใดจะคิดอ่านสู้รบมิได้ กัด
 อำนาจพม่าเสียสิ้นทั้งนั้น พม่าก็ตั้งอยู่ในเมือง คิดจะยกออกไปตีเมือง
 พัทลุงเมืองสงขลาต่อไป.

๑ ฝ่ายญี่หุ่่นแม่ทัพเรือพม่าก็ยกทัพเรือลงไปตีเมือง ตะกั่วป่าตะกั่วทุ่ง
 แดกด้วยยกไปถึงเกาะถาง ให้พลทหารชนบทเขาคงค่ายต่อมเมือง
 ถางไว้เป็นหลายค่าย.

๑ ในขณะที่เมื่อศึกพม่าไปถึงเมืองนั้น พระยาถางถึงแก่กรรมเสีย
 ก่อนแล้ว ยังหาได้ตั้งเจ้าเมืองใหม่ไม่ แดภรรยาพระยาถางกับน้อง

ตัวคนหนึ่งคิดอ่านกับกรมการทั้งปวง เกณฑ์ไพร่พลตั้งค่ายใหญ่
 ต้องค่ายป้องกันรักษาเมืองเป็นสำมารถ แด่ตัวภรรยาพระยาถาง
 กับน้องสาวน้องอาจากตำหาญ มิได้เกรงกลัวยอต่อข้าศึก เกณฑ์
 กรมการกับพลทหารทั้งชายหญิงออกกรมยิงปืนใหญ่น้อยนอกค่ายสู้รบกับ
 พม่าทุกวัน ทพพม่าจะหักเอาเมืองมิได้ แต่สู้รบกันอยู่ประมาณ
 เดือนเศษ พม่าขัดเสบียงอาหารตงเห็นจะเอาเมืองมิได้ ก็เลิกทัพ
 ตงเรือกลับไป.

๑ ฝ่ายข้างเมืองพทตุง ได้แจ้งข่าวว่าเมืองชุมพรเมืองไชยาเมืองนคร
 เดียวแก่พม่าแล้ว เจ้าเมืองกรมการทั้งปวงปลุกษากันจะยกครอบครัว
 หนีเข้าป่า ขณะนั้นมพระสังฆองค์หนึ่งชื่อมหาช่วย เป็นอธิการอยู่
 ในอารามแขวงเมืองพทตุง มีความวิริยการดี ชาวเมืองนับถือมาก
 จึงตั้งพระครูประเจียดมงคตแจกคนทั้งปวงเป็นอันมาก พวกรวม
 การแต่นายบ้านนายแขวงทั้งหลายชักชวนไพร่พลเมืองมาขอเครื่องมหาช่วย
 แล้วคิดกันจะยกเข้ามารบพม่า ผู้คนเข้าด้วยประมาณพันเศษ ตรี
 เตรียมเครื่องตำราวุธพร้อมแล้ว ก็เชิญมหาช่วยอาจารย์ชนคานหาม
 มาด้วยในกองทัพ ยกมาจากเมืองพทตุงมาพักพลตั้งค่ายอยู่กลางทาง
 คอยจะรบทัพพม่าซึ่งจะยกออกไปแต่เมืองนครศรีธรรมราชนั้น.

๑ ฝ่ายกองทัพหลวงสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวกรมพระราชวังบวร ฯ
 เสด็จยาตราพดนาว่าทัพไปทางท้องทะเลใหญ่ถึงเมืองชุมพร จึงให้ตั้ง
 ค่ายหลวงแต่คำหนักทัพพันธดา เสด็จขึ้นประทับอยู่ที่นั่น แล้ว
 ดำรัสให้พระยากระตาศโหมราชเสนา พระยาจำแลนยากร กองนำ
 ทัพทัพภักถ่วงออกไปตั้งอยู่ณเมืองไชยาเป็นหลายค่าย.

๑ ฝ่ายกองทัพพม่า ได้แจ้งข่าวว่าทัพกรุงเทพมหานครยกออกมา
 แดงแห่งหนึ่งแม่ทัพจึงให้เนมิโยคุนรัดนายทัพนายกอง ๆ นำยกกอง
 ทัพกลับเข้ามาต้อนรับทัพกรุง แล้วแม่ทัพก็ยกทัพใหญ่หนุนมา แดงของ
 นำพม่ามาประทะทัพไทยณเมืองไชยยังมีทัพจะตั้งค่าย ทัพไทยก็เข้า
 ถล่มไว้รอบ ขุดสนามเพลาะรอบนักตางแปลงตั้งแต่เข้าจนค่ำ พอ
 ฝนฟ้าใหญ่ตกถึงรุ่งมือออก ทัพพม่าก็แหกหนีไปได้ แต่คงพยุงโม
 นายทัพคนหนึ่งต้องบ้นตายในที่รบ พดทหารไทยได้ติดตามพม่าไป
 ในเขตกลางคืน ข่าพม่าเสียเป็นอันมาก พม่ามิได้รั้งรอต่อรบ
 แดงกระจัดพิศพรายกันไปสิ้น ที่จับเป็นได้ก็มาก แต่แม่ทัพพม่าซึ่ง
 ยกหนุนมารู้ว่าพม่าแตกแล้วก็มีได้ยกมาสู้รบ เร่งรีบมากทางหนีไป
 ข้างตะวันตก กองทัพไทยได้ไชยข่านะแล้วก็มีออกมารวมทุยยังค่าย
 หดวงณเมืองชุมพร แดงพม่าเซดยทั้งปวงมาถวาย ขณะนั้นเจ้า
 เมืองกรมการหัวเมืองใหญ่ย่อยทั้งปวง ซึ่งหนีพม่าไปนั้นก็กลับมาเข้า
 ทงตั้ง จึงมีพระราชบัญชาครั้งตั้งให้รวบรวมราษฎรหัวเมือง แด
 ครอบครวทั้งหลายซึ่งแตกฉานชานเช่นหนีพม่าไปนั้น ให้กลับมาอยู่
 บ้านเมืองตามภูมิดำเนาตุจก่อน แดให้เจ้าเมืองกรมการทั้งปวงไป
 อยู่รักษาบ้านเมืองของคนทุก ๆ เมืองแล้ว ดำรัสให้เอาพม่าเซดยจำ
 ได้เรื่อรบไปด้วย จึงเสด็จยาคระนาวาทัพหดวงจากเมืองชุมพรไป
 ประทับณเมืองไชยา ให้ทัพนำเดินพดไปเมืองนครโดยทางบก แด
 เสด็จยกทัพหดวงไปโดยทางชลมารคมาถึงนคร เสด็จขึ้นประทับอยู่ใน
 เมือง ให้ชาวเมืองนำข้าหดวงไปสืบเสาะตามหาเจ้าพระยานครศรีธรรม
 ราชได้ความจะให้ถึงโทษ ทรงพระราชดำริเห็นว่าศึกเหลือกำลังจะสู้รบ

จึงให้ภาคทัณฑ์ไว้ แล้วให้ยู่รวบรวมราษฎร รักษาบ้านเมืองตั้งเก่า
 แล้วแต่เจ้าเมืองที่พทลงทางขตมารคทางสัดมารค ไปประทับณเมือง
 สงขลา จึงพระยาแก้วเงารพิไชยเจ้าเมืองพัทลุง ทดลองดูวรรณศิริ
 เจ้าเมืองสงขลา แดกกรมการทั้งสองเมืองมาเฝ้าพร้อมกัน จึงดำรัศ
 ถามว่าผู้ใดคิดสู้รบพม่าบ้าง พระยาพัทลุงกราบทูลว่าได้แต่งกองทัพ
 ไปรบพม่ากับมหาช่วยเพนอาจารย์คุ้มครองไปในกองทัพ ยังหาทันได้
 สู้รบกันไม่ พม่ามิได้ยกออกไปตีเมืองพัทลุง ยกถอยกลับไปเมืองนคร
 จึงดำรัศยกความชอบมหาช่วย ว่าเป้นใจด้วยราชการมีความชอบมากให้
 มหาช่วยบริวคือออกแล้ว ทรงพระกรุณาโปรดตั้งให้เป็นพระยาทุกขราษฎร์
 ช่วยราชการเมืองพัทลุง พระราชทานบำเหน็จรางวัลโดยควรแก่ความ
 ชอบ จึงทอดวงสุวรรณศิริเจ้าเมืองสงขลากราบทูลกล่าวโทษพระยาจนะ
 ษณ์ของพระยาพัทลุงเป้นขบถ แต่งคนให้ถือหนังสือไปเข้าด้วยพม่า จึง
 ดำรัศให้เอาตัวพระยาจนะมาให้พระยาพัทลุงผู้ใดถาม ได้ความเป้น
 สัตย์ว่าเป็นขบถจริง จึงให้เอาตัวไปประหารชีวิตครแล้ว แล้วดำรัศว่า
 เมืองคานห์แต่เมืองแขกทงปวง ยังมีได้มาอ่อนน้อมยอมเป้นข้าขอบขัณฑ
 สยาม ตั้งแขงเมืองอยู่ จำจะยกทัพทลงออกไปตีเมืองแขกทงปวงมาเป้น
 เมืองขนอยู่ในพระราชอาณาเขตไรให้จงได้ จึงดำรัศให้กองนำยกออกไปตี
 หัวเมืองแขกทงปวงมีเมืองคานห์เป้นคัน ทัพทลงก็เสด็จยกหนุ่ไป ด้วย
 เเดชะพระราชฤชฎาธิการ บรรดาเมืองแขกทงปวงก็พ่ายแพ้แก่พชชาติทลง
 ทงคัน ที่สู้รบปราไชยจึงได้เมืองกัมบาง ที่แตกหนมโตศรบกัมบาง
 ที่มาอ่อนน้อมยอมสวามิภักคีกัมบาง แดเมืองคานห์นเป้นเมืองใหญ่ ได้
 ปืนทองใหญ่ไพเมืองสองบอก ทรงพระกรุณาให้เข่นลงในตำเสา แด

ได้เครื่องสรรพศาสตราวุธต่าง ๆ กับทั้งสรรพวัตถุสิ่งของทองเงินเป็นอันมาก บรรดาเจ้าเมืองกรมการแขกมตายุท่งปวงนั้น ที่สู้รบตายในทิวบาง จับเป็นได้ซาเดียวบ้างจำไว้บ้าง ที่หนีไปได้บ้าง ที่เข้าส่วามภักดีโดยดีก็มีได้ตั้งโทษบ้าง แต่พระเดชานุกาพก็ผ่านแม่ไป ในมตายุประเทศท่งปวง ขณะนั้นพระยาไตรแตรพระยากตันทัน พระยาตริงกนุ ก็เกรงกลัวพระราชกฤษฎาเดชาธิการ ก็แต่งศรัทวันกรมการให้คุมเครื่องราชบรรณาการนำมาทูลเกล้าฯ ถวาย ขอเป็นเมืองขึ้น ข้าขอบขัณฑสีมาณกรุงเทพมหานคร จึงมีพระราชบัญชาให้แต่งหนังสือบอกขอราชการซึ่งได้ ไชยชำนะแก้วมาบัจจามิตร แต่เดี๋ยงไปปราบหัวเมืองแขกปราไชย ได้บ้านเมืองเป็นอันมาก ที่มาขอขึ้นก็หลายเมือง ให้ซาหตวงถือเข้ามากราบทูลพระกรุณาสมเด็จพระบรมเชษฐาธิราชเจ้ายังกรุงเทพมหานคร.

๑ พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงได้ทรงทราบ ก็ทรงพระโสมนัส ดำรัสสั่งรวเสริญพระกฤษฎาเดชาานุภาพสมเด็จพระอนุชาธิราชเจ้า แล้วโปรดให้มัคราคอบออกไป แจ้งขอราชการซึ่งเดี๋ยงพระราชดำเนินที่พหตวงขึ้นไปปราบอริราชไพรีณหัวเมืองฝ่ายเหนือปราไชยไปสิ้นแล้ว ให้อัญเชิญเดี๋ยงสมเด็จพระบรมราชาให้ยาตราพยุหที่พหตวงกตบคินยงพระนคร.

๑ สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวกรมพระราชวังบวรฯ ได้ทรงทราบในท้องตราว่าสมเด็จพระราชโองการให้หาทัพกตบ จึงดำรัสให้กวาดครอบครัวแขกเซตยท่งหลายบรรทุกในเรือรบ กับทั้งทรัพย์สินสิ่งของทองเงินแต่เครื่องศาสตราวุธต่าง ๆ แต่ให้แบ่งครอบครัวแขกท่งหลายให้ไว้

สำหรับบ้านเมืองบ้างทุก ๆ เมือง แล้วโปรดตั้งบรรดาขุนนางแซกซึ่ง
มีใจสัตย์ภักดีเป็นเจ้าเมืองกรมการ อยู่รักษาหัวเมืองแซกทั้งปวงซึ่งได้
นั้น อนึ่งทรงทราบว่าธัญญาหารในกรุงยังไม่บริบูรณ์ จึงดำรัสให้
ขุนเข้าในหัวเมืองแซกทั้งปวงนั้นตั้งบรรดาในเรือกองทัพทุก ๆ ลำเสร็จแล้ว
จึงให้เด็กกองทัพกลับมากองทัพทางเรือ มาถึงพระนครในเดือนสิบ
เอ็ดจวบเมื่อรัฐศกศักราช ๑๑๔๘ ปี เสด็จขึ้นผ้าส้มเด็จพระบรมเชษฐา
ธิราช กราบทูลแสดงราชกิจการสงครามซึ่งมีไชยชนะ แล้วทูล
ถวายปืนใหญ่ยาวสามวาศอกคืบสองนัดยิง กระสุนสิบเอ็ดนัดบอกหนึ่ง
ยาวห้าศอกคืบเกาฬกระสุนสามนัดบอกหนึ่ง ซึ่งได้มาแต่เมืองตานี
แต่ครอบครัวแซกแต่พม่าเชดยกกับทงเคืองสาตราวุธต่าง ๆ จึงมีพระ
ราชโองการดำรัสให้เจ้าพนักงาน ดาบทันใหญ่เข้าไว้ณโรงในพระราชวัง
บอกใหญ่ให้จำคุกนามตงกับบอกบันขอพระยาตานี แต่พม่าเชดยก
ซึ่งจับมานั้นให้จำได้คุกไว้ทั้งสิ้น.

๑ ฝ่ายกรมการเมืองถ่างครันทัพพม่าเด็กกลับไปแล้ว ได้ข่าวว่า
ทัพหลวงสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวกรมพระราชวังบวร ฯ เสด็จพระราช
ดำเนินออกมาตีทัพพม่าทางบกแตกไปสิ้นแล้ว จึงบอกขั้วราชการมา
กราบทูลขณะเมื่อทัพหลวงยังเสด็จอยู่ณเมืองสงขลาฉบับหนึ่ง บอก
เข้ามากราบทูลณกรุงเทพมหานครฉบับหนึ่ง แต่ขณะเมื่อสมเด็จพระ
พุทธเจ้าอยู่หัวกรมพระราชวังบวร ฯ เสด็จกลับเข้ามาถึงพระนครแล้ว
สมเด็จพระพุทธเจ้าหัวดวงจึงมีพระราชโองการ โปรดให้มีตราออกไป
ณเมืองถ่าง ให้ตั้งกรมการผู้มีความชอบในการสงคราม เป็น
พระยาถ่างชนใหม่แล้ว โปรดตั้งภรรยาพระยาถ่างเก่าซึ่งออกค้อมรบ

พม่าน เป็นท้าวเทพกระษัตรี โปรดตั้งน้องสาวนั้นเป็นท้าวศรีสุนทร
พระราชทานเครื่องยศโดยควรแก่สตรีออกไปทั้งสองคน สัมควรแก่ความ
ชอบในการสงครามนั้น แล้วโปรดตั้งหัตถวงสุวรรณศิริเป็นพระยาสังฆดา
ให้ยกเมืองนั้นเป็นเมืองศรีมาฆนครุงเทพ ฯ แล้วให้ยกเมืองจนะเมือง
เทพามาชนเมืองสังฆดาแทนมา.

๑ ฝ่ายกองทัพแก้วห่อแมงมัญพม่าซึ่งแตกไปทั้งทัพบกทัพเรือนี้ ก็ไป
พร้อมทัพกันอยู่ณเมืองมฤต แต่บอกขอราชการซึ่งเดี่ยทัพถอยมาหนี
ขึ้นไปกราบทูลพระเจ้าอังวะซึ่งเด็กทัพไปอยู่ณเมืองเมาะตมะ แดงกองทัพ
ทางทวายแดทางเหนือทงนกับบอกมาทุกทัพทุกทาง แดคึกครานันพระเจ้า
อังวะเดี่ยรพตเป็นอันมาก ทั้งไทยจับเป็นไปได้นัดตายด้วยบ่วงใช้ตาย
ในสงครามทุกทัพทุกทางประมาณกึ่งหนึ่ง ที่เหลือกลับไปได้ตั้งกึ่งหนึ่ง
พระเจ้าอังวะเดี่ยพระไทยนัก จึงให้เด็กทัพหัตถวงกลับไปเมืองอังวะ แล้ว
ให้มัตราให้หากองทัพทางเหนือทงนกลับไปยังเมืองอังวะสิ้น แดกอง
ทัพทางทวายนั้นให้ยกมาตั้งอยู่ณเมืองเมาะตมะ ทัพทางเมืองมฤตให้
ยกมาตั้งอยู่ณเมืองทวาย แดศวรคิปลุทธาอาราชาการกับอินชระมหาอุปราช
ดำริให้ราชการสงคราม ซึ่งจะกลับมามีอาพระนครศรีอยุธยาให้จึงได้
พระเจ้าอังวะจึงให้เกณฑ์กองทัพห้าหมื่น ให้อินชระเป็นแม่ทัพหัตถวง
ยกมาอีกครั้งหนึ่งในปีเมย์ฮีสู่ศึก ครนถึงณเดือนสิบสอง อินชระ
มหาอุปราชก็ถวายเป็นมงคลดาพระเจ้าอังวะ ยกทัพบกทัพเรือตมาพร้อม
ทัพอยู่ณเมืองเมาะตมะ แต่มาทางเดียว มิได้แยกกันมาหาดาย
ทางเหมือนครั้งก่อน อินชระจึงให้เมียนห่อกับเมียนเมห่อตั้งนาย
ซึ่งเป็นแม่ทัพนำครั้งก่อน ถอพตตามหมื่นยกมาทำราชการแก่ตัวเขา

ไชยชนะเมืองไทยให้จึงได้ แต่แม่ทัพทั้งสองนายก็ยกกองทัพมาถึง
เมืองส้มแดง ให้ตั้งค่ายแหย่ตรงรายทางมาเป็นอันมากจนทำดินแดง
ด้ามส้ม แล้วให้กองดำเตี้ยชนเข้าปลาทาอาหารมาใส่แหย่ตรงไว้ทุกตำบล
หวงจะมีให้ไพร่พลชดด้วยเสบียงอาหาร แต่บรรดาค่ายนำที่ทั้งปวง
นั้นให้ชกบักกาถึงกันสิ้น แล้วให้ซุ่มด้อมเพ่งระบึกชวากหนามแน่น
หนา บรรดาที่คตองนำแต่ห้วยซารทั้งปวงนั้นก็ให้ทำดพานเรือข้ามทุก
แห่ง ให้ม้าแตกคนเดินไปมาได้สะดวก แต่จัดแจงการทั้งปวงนั้นหมาย
จะตั้งรบพุ่งอยู่ข้างนี้ กองทัพหวดวงอินชะระก็ยกหนุนมาตั้งค่ายหวดวง
อยู่ตำบลแม่กระษัตริ คอยฟังข่าวกองนำจะได้เพิ่มเติมทัพมาช่วย.

๑ ฝ่ายชาวด่านเมืองกาญจนบุรี เมืองศรีสวัสดิ์ เมืองไชโยค
ออกไปลาดตระเวนสืบราชการณปลายแดน วิชาทัพพม่ายกมาอีก ตั้ง
ค่ายมั่นอยู่หน้าดินแดงด้ามส้ม ก็กลับมาแจ้งแก่เจ้าเมืองกรมการทั้ง
ด้ามหัวเมือง ๆ ก็บอกข้อราชการศึกเข้ามายังกรุงเทพมหานคร ใน
เดือนอ้ายข้างแรม กราบทูลพระกรุณาให้ทราบ.

๑ พระบาทสมเด็จพระบรมพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ ได้
ทรงทราบข่าวก็กษัตริย์ยกมานั้น จึงมีพระราชดำรัสให้เกณฑ์กองทัพ
ในกรุงแต่หัวเมืองไว้ให้พร้อมสรรพ.

๑ ครั้นถึงวัน ๕ ๓ ค่ำ เพลาเช้าด้ามนาฬิกากับหกบาท
สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ ก็เสด็จพระราชดำเนินพยุห
ยาตราณวาทพิทดวงจากกรุงเทพมหานครไปโดยทางชลมารค พร้อม
ด้วยเรือท้าวพระยาข้าทูลฉลองชุดพระบาททั้งหลาย โดยเสด็จตาม
ขบวนนำหลังพร้อมเสร็จ โปรดให้สมเด็จพระอนุชาธิราชกรมพระ

ราชวงศ์บวร ฯ แดกกองทัพเจ้าพระยารัตนาพิพิธผู้ว่าที่สมุหนายกเป็นกองนำ
พลโยธาหาญทั้งพระราชวังหลวงพระราชวังบวร ฯ เป็นคนด้ามหมัน
ยกด่วงไปก่อน จึงเสด็จยกพลโยธาทัพหลวง กับทั้งกรมพระราช
วังหลังแต่เจ้าค้างกรมท่งปวง เป็นพลด้ามหมันเศษหนุนไป ครั่ง
นั้นเองซึ่งถือก่ตามเสด็จไปด้วย แต่โปรดให้เจ้าพระยาพลเทพอยู่
รักษาพระนคร.

๑ ครั้นกองนำยกไปถึงเมืองไชโยศ สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว
กรมพระราชวังบวร ฯ จึงดำรัสให้กองเจ้าพระยารัตนาพิพิธ แดกกอง
พระยาตากโหมราชเดชะ พระยาจำเริญยากกร แดกทัพหัวเมืองทั้ง
หลายเป็นคนต้องหมันชนบทยกข้างมาว่าพลเป็นกองนำด่วงไปก่อน แล้ว
สมเด็จพระอนุชาธิราชเจ้า จึงเสด็จยาตราทัพ พลหมันหนึ่ง ยกหนุนไปโดย
ลำดับ ครั้นทัพหลวงเสด็จไปถึงตำบลท่าขนุน จึงเสด็จพระราช
ดำเนินพลโยธาทัพไปโดยทางสถลมารค หนุนทัพสมเด็จพระบรมราช
อนุชาไปในเบื้องหลัง แดกกองนำยกไปถึงค่ายพม่าซึ่งตั้งอยู่ณตำบล
กัให้ตั้งค่ายตั้งเป็นหลายค่าย สมเด็จพระอนุชาธิราชเจ้าก็เสด็จดำเนิน
กองทัพหนุนไป ตั้งค่ายหลวงห่างค่ายกองนำลงมาทางประมาณ
ห้าสิบเส้น กองทัพหลวงก็เสด็จพระราชดำเนินตามขึ้นไปในเบื้องหลัง
ตั้งค่ายหลวงห่างค่ายสมเด็จพระบรมราชอนุชาลงมาทางประมาณเจ็ดสิบ
เส้นเศษ ดำรัสให้ท้าวพระยานายทัพนายกองแบ่งกองทัพออกจากทัพ
หลวง ทั้งพระราชวังหลวงพระราชวังบวร ฯ ยกขึ้นไปบรรจบ
กองนำ ให้เรียงเข้าค่ายพม่าทุกทัพทุกกองพร้อมกันทีเดียว.

๑ ครั้นถึงณวัน ๔ ๕ ๔ คำเพธาเข้า จึงท้าวพระยานายทัพนายกอง
 ทั้งปวง ก็ยกพดทหารออกกระดมตีค่ายพม่าพร้อมกันทุก ๆ ค่าย
 นายทัพนำพม่าก็เร่งพดทหารให้ต่อสู้รบในค่ายทุก ๆ ค่าย พดทัพไทย
 ชุกต๋นามเพธาเข้าตึงประชิดค่ายพม่า ต้างยิงปืนใหญ่บ่อยได้ต่อบกกัน
 ทงกลางวันกลางคืนมิได้หยุดหย่อน เดียงปืนสนั่นต๋นต๋นเทือนส่ท้านไป
 ท่วงป่า รบกันอยู่สามวัน ถึงณวัน ๖ ๗ ๔ คำ พดทัพไทยยก
 หนุนเนื่องกันเข้าไปห้ค่ายปืนค่ายเย่อค่ายพม่า พม่าต่อสู้รบเป็นสามารก
 ตึงแต่เพธาบายจนพดบค่าประมาณต๋องทุ่มเศษ นายทัพพม่าเห็นเหตุ
 ก่าตึงจะต่อสู้รบต้านทานมิได้ ก็แตกฉานทั้งค่ายเสียพ่ายหนีไปในกลางคืน
 วันนั้น กองทัพไทยเข้าค่ายพม่าได้ตึงสิ้น แล้วยกติดตามไปทันฆ่าพัน
 พม่าต๋มต๋ายต๋ลต๋ามากไปตามทางเป็นอันมาก ที่จับเป็นได้ก็มาก ฝ่าย
 อินชระแม่ทัพหลวงได้ ทราบว่าทัพพม่าแตกต๋วก็ตักพระไทย มิได้คิด
 อ่าจะตึงรอรบ ก็ให้เร่งเด็กทัพหลวงกลับไปยังเมืองเมาะตะมะ พด
 ทัพไทยได้ติดตามพม่าไปจนถึงค่ายหลวงแม่กระษัตร์ เก็บได้ เครื่อง
 ส้าตราวุธเป็นอันมาก จึงมีพระราชดำรัสให้ข้าหลวงไปสั่งกองนำ ให้
 จุกเพติงเผ่ายังฉางพม่าซึ่งได้เข้าปดาเส้บยังอาหารเสียทุกต๋าบต๋แล้ว ก็
 ให้อ้อยทัพต๋มต๋มายังกองทัพหลวง แลต๋มต๋จพระพุทเจ้าอยู่หัวต๋อง
 พระองค์ ครั้นมีไชยช้านะแก่อริราชต๋งครามภุกามบัจจามิตรต๋เร้จต๋ว
 ก็ดำรัสให้เด็กกองทัพทางชลมารคทางต๋ลต๋มารค กต๋บคั้นยังพระมหา
 นครบรรพตวันโกต๋นทรมหินทรอยุทธยา ในแรมเดือนต๋ปต๋ายปีมเม็ย
 อัฐศกนั้น.

๑ ฝ่ายอินแชนมหาอุปราชเมื่อตาดทัพกลับไปถึงเมืองเมาะคะมะแล้ว จึงบอกข้อราชการซึ่งเสียทัพกลับมาทูลไปทูลพระเจ้าอังวะ ๆ ได้ทราบเสียพระไทยนัก จึงให้หาคองทัพกลับยังพระนคร แล้วให้มัตราไปถึงอาปรกามน์เจ้าเมืองเชียงแสน ให้รักษาเมืองอยู่กับพดพม่าตามพันธไว้กับญวณเวชอกับตุงของเวระจอแทง ถือพดสองพันแปดกองนำให้จอชองนรธาเป็นโบชุกแม่ทัพถือพดพันห้าร้อย ยกมาณเมืองเชียงแสนให้เกณฑ์อาปรกามน์กับพดตามพันซึ่งรักษาเมืองเชียงแสนอยู่นั้น ให้เข้าบรรจบทัพจอชองนรธา ยกไปตีเมืองฝางดาวอยู่ฝ่ายตะวันตกเมืองเชียงใหม่ต่งแขวงเมืองอยู่ยังมีได้ ไปขึ้นแก่เมืองอังวะ แต่อาปรกามน์ได้พดพม่ามาเข้ากองทัพจอชองนรธาแต่ห้าร้อยสิบคน หนีไปจากเมืองเชียงแสนแต่ก่อนนั้นตั้งพันห้าร้อย แต่โบชุกจอชองนรธายกกองทัพไปตีเมืองฝางได้แล้ว ก็ตั้งทานาอยู่ที่นั่น จึงให้อาปรกามน์กับไพร่พดห้าร้อยสิบคนนั้นยกกลับไปเมืองเชียงแสน ให้ตั้งทานาตั้งสามเตี้ยยังอาหารไว้จึงมาก อาปรกามน์ก็ยกกลับไปเมือง จัดแจงไพร่พดให้ตั้งทานาอยู่ได้ประมาณเดือนหนึ่ง.

๑ ขณะนั้นพระยาแปรผู้ชื่อว่ามีไชย พม่าจับตัวไปได้แต่ครั้งทัพชองนรธายกมาตีเมืองพระพิศณุโลกคราวก่อนนั้น แต่ครั้งเมื่อสมเด็จพระเจ้าสิริโยจุนายกทัพมาตีเมืองนครด่าปาง แต่เมืองเหนือต่งปวงครึ่งหงนก็ได้มากับกองทัพพม่าด้วย ครั้นทัพพม่าแตกกลับไปจึงให้อยู่ณเมืองของแต่พระยาแปรยังมีจิตครคิดความมิภักดี ในสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวกรุงเทวมหานคร มิได้ยอมอยู่เป็นข้าพม่า จึงคิดอ่านชักชวนพระยาของยอมเข้าด้วย แต่ยกกองทัพไปตีเมืองเชียงแสน ฝ่ายอาปรกามน์เจ้าเมือง

มีไพร่พลพม่าน้อยด้วย เห็นจะรักษาเมืองสู้รบมิได้ จึงพาพรรคพวก
หนีมาหาพระยาเชียงใหม่.

๑ พระยาแพ้ว พระยายอง ก็ยกคิดตามมาณเมืองเชียงใหม่
พระยาเชียงใหม่กลับเข้ากับพระยาแพ้ว พระยายอง ด้วยเป็นชาติ
ตากด้วยกัน จึงจับตัวอาปรกามณ์พม่าเจ้าเมืองเชียงใหม่ ตั้งให้
พระยาแพ้ว พระยายอง แล้วบอกตั้งมายังพระยาภาวดีเจ้าเมือง
นครด้าปาง เจ้าเมืองด้าปางก็บอกตั้งพระยาแพ้ว พระยายอง
กับทั้งเจ้าอาปรกามณ์พม่าตงมาถวายนครกรุง กราบทูลพระกรุณาให้
ทราบทั่ว พระยาแพ้วซึ่งพม่าจับไปได้นั้น บัดนั้นพม่ากลับมาได้
แล้วชักชวนพระยายองมาด้วย ทั้งจับตัวอาปรกามณ์เจ้าเมืองเชียงใหม่
มาถวายนครมีความชอบเป็นอันมาก.

๑ พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ก็ทรงพระโสมนัส
คำรักให้เอาตัวอาปรกามณ์ได้คืนได้ แล้วพระราชทานบำเหน็จรางวัล
แก่พระยาแพ้ว พระยายอง ส้มควรแก่ความชอบ แต่ทรงพระราช
ดำริให้ยังแควงพระยาแพ้วอยู่ ด้วยตกไปอยู่กับพม่าช้านานแล้วเกรงจะ
มาเบียดถอบาย ครั้นจะให้กลับขึ้นไปครองเมืองแพ้วตามเดิมก็ยังมีดวง
พระไทย จึงโปรดพระราชทานเคหสถานบ้านเรือนให้อยู่ทำราชการใน
พระนคร แต่พระยายองนั้นโปรดให้ขึ้นไปอยู่ช่วยราชการพระยาภาวดี
ณเมืองนครด้าปาง แล้วสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง จึงมีพระราชดำริ
ปลุกเสกด้วยสมเด็จพระอนุชาธิราชว่า เมืองเชียงใหม่ยังร้างอยู่หาผู้คน
อยู่รักษามิได้ เกิดอภิมพม่าจะมาตั้งอยู่เอาเป็นที่มั่น จึงมีพระราช
โองการโปรดให้สมเด็จพระอนุชาธิราชเสด็จขึ้นไปจัดแจงตั้งเมืองเชียงใหม่

ให้เอาพระยากาจิตเจ้าเมืองนครดำปางไปครองเมืองเชียงใหม่ ด้วย
 เปรนเมืองใหญ่ แล้วพระยากาจิตก็มีมือเข้มแข็งในการสงคราม จะ
 ได้บ่อนักรักษาพระราชอาณาเขตในมณฑลประเทศฝ่ายตะวันตก อย่า
 ให้ปัจเจกมีอำนาจยับยั้งได้ พอมีหนังสือบอกเมืองนครดำปางข้างมา
 อีกฉบับหนึ่ง ว่าได้ข่าวว่าจอบของนรทามัทพซึ่งตั้งอยู่ณเมืองฝาง จะ
 ยกกองทัพมาตีเมืองนครเอาตัวอุปราชมานี้ แต่พระยาแพ้ว พระยา
 ยองให้จึงได้ สืบเสาะพระอนุชาธิราชกรมพระราชวังบวร ฯ ก็กราบ
 ถวายบังคมตา เสด็จจ่ายตราพยุหนาว่าทัพจากกรุงเทพมหานครโดย
 ทางชลมารคขึ้นไปยังเมืองตาก แล้วเสด็จพระราชดำเนินทัพไปถึง
 เมืองนครดำปาง ตั้งค่ายหาดวงประทับอยู่นอกเมือง แต่ทัพพม่า
 ก็หายกมาไม่ จึงมีพระราชบัญชาให้พระยากาจิตจัดแจงครอบครัว
 ชาวเมืองเชียงใหม่เต็ม ซึ่งไปเอาไพร่ขอยุณเมืองนครนั้น ให้ยก
 กลับขึ้นไปอยู่ณเมืองเชียงใหม่ตั้งเก่า แล้วโปรดตั้งพระยากาจิตให้เป็น
 พระยาเชียงใหม่ ให้น้อยธรรมผู้หนึ่งที่ต้องเป็นพระยาอุปราช ให้
 พุทธสารผู้เป็นญาติวงศ์ของพระยากาจิตฝ่ายข้างมารดานั้น เป็นพระยาราช
 วงษ์ ให้ขึ้นไปอยู่รักษาเมืองเชียงใหม่ พระราชทานเครื่องอุปโภค
 บริโภคเป็นอันมาก แต่พระยาเชียงใหม่ พระยาอุปราช พระยา
 ราชวงศ์ ก็กราบถวายบังคมตายกครอบครัวชาวเมืองทั้งปวงขึ้นไป
 ตั้งอยู่ณเมืองเชียงใหม่ตามรับสั่ง จึงทรงพระกรุณาโปรดตั้งคำได้ม
 ผู้หนึ่งรองพระยากาจิตเป็นพระยานครดำปางแทน ให้คำทิพผู้หนึ่งที่ตาม
 เป็นพระยาอุปราช ให้หมุดำผู้หนึ่งที่ดีเป็นพระยาราชวงศ์ อยู่รักษา
 เมืองนครสืบไป พระราชทานเครื่องอุปโภคบริโภคเหมือนตั้งเมือง

เชียงใหม่ แต่เมืองต้าพูนยังว่างอยู่ ด้วยผู้คนยังเบาบางระดั
ระดัาย จะแบ่งไปตั้งยังมีได้ก่อน.

๑ ฝ่ายข้างกรุงเทพมหานครในปลายปีแมนพศกนั้น สมเด็จพระ
พุทธเจ้าหุดวงทรงพระราชดำริห์จะเสด็จพระราชดำเนินทัพหุดวงไปตั้งเมือง
ทวาย จึงดำริห์ให้เกณฑ์กองทัพไว้ให้พร้อมสรรพ.

๑ ครั้นถึงณวัน ๗ ๕ ๒ ค่ำ เพลาสามโมงเช้าตีบาต ได้มหา
พิไชยมงคลมหุทธิฤกษ์ จึงพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหุดวงก็เสด็จ
ยกพยุหยาตราทางทัพหุดวงจากกรุงเทพมหานครโดยทางชลมารค แด
พลโยธาหาญในขบวนทัพหุดวงครานันดองหมื่นเศษ พร้อมด้วยเรือ
พระราชวงษานุวงษ์ แดเรือท้าวพระยาข้าทูลฉลองของชุดพระบาททั้งหลาย
โดยเสด็จพระราชดำเนินเป็นอันมาก ดำริห์ให้เจ้าพระยาวัดคันนาศิข
เจ้าพระยามหาเสนา เจ้าพระยายมราช เป็นกองนำ เจ้าพระยา
พระคลังเป็นเกี่ยกกาย สมเด็จพระเจ้าตุ๊กเธอเจ้าฟ้ากรมหุดวงอิศวรสุนทร
เป็นยุกรับคร สมเด็จพระเจ้าหลานเธอเจ้าฟ้ากรมหุดวงเทพทริภักษ์
เป็นทัพหลัง เสด็จประทับร้อนแรมไปตามระยะทางชลมารค ถึง
ท่าตะกวดแม่น้ำน้อย จึงเสด็จขึ้นประทับณพระตำหนักค่ายซึ่งกองนำ
ตั้งไว้รับเสด็จ แด้วดำริห์ให้กองนำกองหนุนเป็นคนหมื่นหนึ่งยกถ่วง
ไปก่อน แดครั้งนั้นเดินทัพไปทางเขาสูงข้ามเขาไปตั้งค้ำนวงษ์ปอ ทัพ
หุดวงจึงเสด็จพระราชดำเนินตามไป สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวเสด็จ
ทรงช้างคันพังเทพธิดาเป็นพระคชาธาร ผูกพระที่นั่งกบทอง ประดับ
ด้วยเครื่องพระกัณภิมย์แท้โดยขนาด พรั่งพร้อมด้วยพลตำรวจกันแซก
แซงเป็นชนิด แดพลอัครดุรงค์เรียบเรียงโดยพยุหยาตราหน้าหลัง คับคั่ง

ทั้งพบทจรเดินเท้าแปดพันเศษ ด้วยตัวมใส่สัตว์รพุทธอาภรณ์ กร
กุมอเนกวิชชาดุชให้ร้องกึกก้องท้องทุ่งฤทธยาอาณาเขตต์ เกิดอณพท
พยุหโยธาทัพไปโดยลำดับแถวเถื่อนสถมมารควิฤไพโร ให้ตั้งค่ายแ
พลับพลาหยุดประทับร้อนแรมไปตามระยะทางนั้น.

๑ ครึ่งวันฝ่ายข้างเมืองทวาย พระเจ้าอังวะตั้งแวงแก่งซาบุตรเมฆรา
โอบตมาเปนเจ้าเมือง อนึ่งกองทัพพม่าซึ่งยกตั้งไปทางเมืองมฤคแต่ครั้ง
ก่อนนั้นยกพร้อมกันอยู่นเมืองทวายสิ้น ครั้นทวายห่อ้นกับแก่งห่อ้นแวง
ญแม่ทัพ แตนายทัพนายกองทั้งปวงได้แจ้งว่า กองทัพไทยยกมาทางด่าน
วงปอเขาสูงจะตีเมือง แม่ทัพจึงแต่งให้คนตีแวงล้อมป่าพันยกมา
ตั้งค่ายรับอยู่นวงปอทัพหนึ่ง แล้วให้ทวายห่อ้นเจ้าเมืองทวายถือพล
ตีฟัน ยกมาตั้งค่ายรับอยู่นเมืองกลตองเหนือเมืองทวายทัพหนึ่ง แล้ว
ให้ตั้งค่ายปักกาดักตีท้องทุ่ง ทางซึ่งจะมาแต่เมืองกลตองถึงเมืองทวาย
เกณฑ์ให้นายทัพนายกองทั้งปวง ยกพลทหารห้าพันออกไปตั้งรับอยู่อีก
ค่ายหนึ่ง แล้วจัดแจงพลทหารทั้งพม่าแตนทวายชาวเมืองชนประจำรักษา
หน้าที่เชิงเทินกำแพงเมืองโดยรอบ กอปรด้วยเครื่องสรรพาวุธปืนใหญ่
น้อยพร้อมสรรพ แตนควักแก่งห่อ้นแวงญแม่ทัพนั้นตั้งมั่นรักษาอยู่ในเมือง
จัดแจงการป้องกันเมืองเปนสามารถ แตนบอกหนังสือขึ้นไปทูลพระเจ้า
อังวะว่า พระเจ้ากรุงศรีอยุธยายกทัพหกดวงมาตีเมืองทวาย.

๑ ฝ่ายเจ้าพระยารัตนาพิพิธแม่ทัพหน้าเดินทัพข้ามเขาสูงไป จึงให้
พระยาสุรเสนา พระยามหาอำมาตย์ แตนท้าวพระยานายทัพนายกอง
เปนหลายนายคุมพลทหารห้าพันด่วงนำไปก่อน ดงคกเชิงเขาสูงข้าง
โน้นถึงค่ายวงปอซึ่งทัพพม่ามาตั้งรับอยู่นั้น จึงพระยาสุรเสนา พระ

ยามหาอำมาตย์ นายกองนำก็ให้ตั้งค่ายลงเป็นหลายค่ายเข้าประชิด
ค่ายพม่า พม่าก็ยังปืนใหญ่ค่อยออกจากค่าย.

๑ ครั้นถึงณวัน ๒๕^๓ ค่ำเพลาเช้า จึงพระเสนาชนทกับขุนหมื่นแฉ
ไพร่ในกองยกเข้าปล้นค่ายพม่า พม่ายิงปืนหนักดับออกมาแต่ในค่าย
ต้องค้นหาเองชายพระเสนาชนท พดทหารเข้าช่วยพองถอยออกมา
เข้าค่าย จึงพระยามหาอำมาตย์ก็ขับพดทหารหนุนเข้าไปปล้นค่ายพม่า
พม่าต่อรบเป็นลำดับมา จะหักเอาค่ายมิได้ก็ถอยออกมา แต่ยกเข้า
ปล้นตั้งเป็นหลายวัน เดี่ยวพระยาสุรเสนาแฉพระยาสมบัตินัดต้อง
ปืนเข้าศึกค่ายในทวีป.

๑ ครั้นณวัน ๑๑^๓ ค่ำ จึงเจ้าพระยารัตนาพิพิธ เจ้าพระยา
มหาเสนา ก็ยกพดทหารหนุนไปช่วยกองนำเข้าระดมตีค่ายพม่า พม่า
ต่อรบเป็นลำดับมา รบกันตั้งแต่เช้าจนค่ำ พดทัพไทยยกหนุนเนื่อง
กันเข้าไปมิได้ก็ถอยบังเยื่อค่ายเป็นค่าย พม่าสู้รบอยู่จนเพลาประ
มาณยามหนึ่ง นัดมิแดงนายทัพเห็นเหตุกำตังจะค้ำทานมิได้ ก็
พาพดทหารแตกออกข้างหลังค่ายพ่ายหนีไปณค่ายเมืองกถ็อง กอง
ทัพไทยก็ได้ค่ายวังปอ แล้วให้มาใช้รับตงมากกราบทูลพระกรุณายัง
ทัพหลวง แล้วตั้งพักพดอยู่ณค่ายวังปอสองวัน.

๑ ครั้นถึงณวัน ๔^๓ ค่ำ กองทัพนำจึงยกตามตงไปถึงค่ายเมือง
กถ็อง เข้าตั้งค่ายคิเมืองกถ็อง ฝ่ายทัพหลวงก็เสด็จลงมา
เขาสูงหนุนไป แฉเขานั่นนั้นก็ จะทรงช้างพระที่นั่งชนไปมิได้
สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวดำรัสให้ผู้กราบ แล้วต้องทรมานพระกาย
เสด็จพระราชดำเนินด้วยพระบาทยุคราจรชไปตั้งแค้เชิงเขา แต่เข้าจน

ก็ยังมีใหญ่หน่อยออกจากค่ายมังกาทูกหน้าที่ รมกันตั้งแต่เช้าจนเพล
 พดบคำ พดทหารไทยเย้ยขยักหนุ่เนื่องกันเขาไปมิได้ทอถอย บ้างปืน
 ค่ายเย้ยค่ายค่อรบกันถึงอาวุธสั้น พดพม่าสู้รบค่านทานมิได้ เหลือ
 กำตั้งก็แตกฉานพ่ายหนีเข้าเมือง พดทัพไทยค่อค่ายมังกาแตกแล้วก็ยก
 คึดตามตงไปณเมืองทวายในเพลากตางคั่นวันนั้น.

๑ ฝ่ายแก่งหวุ่นแมงญี่แม่ทัพใหญ่ แดแมงแกงซาเจ้าเมืองทวาย
 กับทั้งนายทัพนายกองทั้งปวง พากันคนตกใจเห็นจะรักษาเมืองไว้มิได้
 ก็ชวนกันหนีออกจากเมือง ที่ข้ามแม่น้ำไปฟากข้างโน้นก็มีบ้าง ที่ยังอยู่
 ในเมืองก็มีบ้าง แต่มิได้ มีผู้คนชนรักษาน้ำที่เชิงเทินกำแพงเมือง.

๑ ถึงณวัน ๗ ๕ คำเพดาเข้า พดทัพไทยกองนำก็ยกไปถึงเชิง
 กำแพงเมืองทวาย ไม่เห็นผู้คนชนรักษาน้ำที่เชิงเทิน แต่ประตูเมือง
 ปิดอยู่ แม่ทัพหน้าจึงปลุกษากันว่า ครั้นจะทำตายประตูเมืองเข้าไปในเมือง
 ก็เกรงว่าพม่าจะแต่งกลซุ่มพดทหารไว้ จึงให้รื้อทัพอยู่ค่นนอกเมืองก่อน
 คอยดูท่วงทีพม่าจะทำเป็นประการใด อย่าให้เสียที่แก่ข้าศึก ก็ถอย
 ออกมาคองค่ายล้อมเมืองไว้สามค่าน เว้นแต่ค่านริมแม่น้ำ.

๑ ฝ่ายนายทัพนายกองพม่าเห็นว่าทัพไทยยังอยมมิได้เข้าเมืองแล้ว ก็
 ผ่นกันกดับเข้ามาในเมือง เกณฑ์พดทหารชนรักษาน้ำที่เชิงเทินกำแพง
 เมืองป้องกันเมืองเป็นค่านารด.

๑ ฝ่ายทัพหลวงก็ได้ตั้งพระราชดำเนนยกตามกองนำ เข้าไปคองค่าย
 หลวงใกล้เมือง ห่างค่ายกองนำซึ่งคองล้อมเมืองออกมาประมาณห้า
 คืบค่น ตำรวจให้กองค่อมเด็จพระเจ้าตากเรือเจ้าฟ้ากรมหลวงอิศรสุนทร
 ยกไปคองค่ายใหญ่หนุ่คองนำอยู่หน้าค่ายหลวง ขณะนั้นข้างค่นพม

เทพธิดาซึ่งเป็นพระศาราชนนปวดยตง ไม่จับหน้ำถึงตำมวัน ส้มเต๋จ
 พระพุทเจ้าอยู่หัวทรงพระวิคณัก ด้วยเป็นข้างพระที่นั่งชำหวดวงเดิม
 ได้เคยทรงเสด็จไปงานพระราชสงครามมาแต่ก่อนทุกครั้ง ทรงพระอาไถย
 ว่าเป็นราชพาหะเพอนทุกขเพอนยาก เกรงจะต้มเต๋ย จึงทรงพระ
 อธิฐานเศกชำตำมบันให้ชำหนกน ด้วยเดชพระบารมีเป็นมหัศจรรย์
 ซ้ำงหนักหายไซ้เป็นปรกติ ส้มเต๋จพระพุทเจ้าอยู่หัวด้พระไทยยงนั้.

๑ ฝ่ายนายทัพนายกองพม่าซึ่งตั้งรักษาเมืองทวายอยู่นั้น เกรงกลัว
 พระเดชานุภาพเป็นกำดั่ง มิได้ยกพตทหารออกมาต่อรบนอกเมือง
 ึ่งรักษาเมืองม่นอยู่ แต่กองทัพไทยคงตอมเมืองอยู่ถึงกิงเดือน เต๋บยง
 อาหารก็เบาบางตง ขณะนั้นจึงเจ้าอินซึ่งเป็นบุตรพระเจ้านันข้างเก้า
 จึงกราบทูลพระกรุณาขออาสาจะยกชำปด้นเอาเมือง มีพระราช
 โองการตรัสห้ามว่าทัพหวดคงอยู่ใกล้เมืองนั้ เกรงจะไม่ส้มคเนตาด
 ถอยออกมา ซ้ำคักได้ที่จะยกออกจากเมืองได้คิตตามกระตงประทะ
 ถึงค่ายหวดง จะเต๋ยที่เหมือนเมือครั้งยกทัพไปตีเมืองเซียงใหม่ครั้งก่อน
 ภายหลังพระยาสี่หราชเตโชแต่ทำวพระยา นายทัพนายกอง เป็นหตายนาย
 กราบบังคมทูลขออาสาจะชำปด้นเอาเมือง ก็ดำรัสห้ามเต๋ยเหมือน
 ดงนั้น พอเต๋บยงอาหารซัดตง ก็ดำรัสให้เลิกทัพหวดงถอยมาทาง
 ถ่มองสำย ให้กองทัพนำรอรังมาเบืองหลัง พม่าก็ยกทัพมาคิตตาม
 กองนำก็รอรบมาจนตั้งนแดนเมืองทวาย.

๑ ในขณะนั้นฝ่ายส้มเต๋จพระอนุชาธิราชกรมพระราชวังบวร ๆ ได้ทรง
 ทราบว่าส้มเต๋จพระพุทเจ้าหวดงเสด็จพระราชดำเนินพยุหิโยชาทัพออกไป
 ด้เมืองทวาย ก็เสด็จยาตราทัพจากเมืองนครด้าปางกตัมมายังพระนคร

แล้วเสด็จโดยทางชลมารคออกไป ตามเสด็จสมเด็จพระบรม เศษฐาภิราช
เจ้าถึงแม่น้ำน้อย พอดีที่พุดวงเสด็จกลับมาถึงพระตำหนักท้ายท่าเรือ
ก็เสด็จขึ้นไปเฝ้ากราบบังคมทูลว่า ขออัญเชิญเสด็จพระราชดำเนินคืน
ยังพระนครเถิด ข้าพระพุทธเจ้าจะตั้งทัพอยู่ที่นั่นที่พม่าจะเป็นประการใด
จะได้ คัดอ่านป้องกันตั้งรักษาพระราชอาณาเขตฯ สมเด็จพระพุทธเจ้า
พุดวงก็ทรงเห็นชอบด้วย จึงเสด็จกรีธาเนาวทัพกลับคืนยังกรุงเท
พมหานคร.

๑ ฝ่ายกองทัพพม่ายกติดตามมาพอสิ้นแดนเมืองทวายแล้ว ก็ยัง
ทัพอยู่ มิได้ยกดวงเข้ามาในพระราชอาณาเขตฯ ก็เลิกทัพกลับไป
เมืองทวาย สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวกรมพระราชวังบวรฯ ก็ทรง
จัดแจงให้พลหัวเมืองอยู่รักษาด่านทางมั่นคงแล้ว ก็เสด็จเสด็จกองทัพ
กลับยังพระมหานคร.

๑ ฝ่ายองเชียงสือ ได้โดยเสด็จพระราชดำเนินใน ขบวนทัพพุดวง ไปที่
เมืองทวายด้วย ครั้นเสด็จกลับมาถึงพระนครแล้ว จึงปรึกษา
กับขุนนางญวนสมัครพรรคพวกของตนว่า เราเห็นข้าศึกเข้ามาพึ่งพระ
บรมโพธิสมภาร สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวก็ทรงพระกรุณาโปรดฯ
ตั้งได้ความสุข แล้วโปรดให้กองทัพยกออกไปตั้งข้าศึกจะคืนเอาเมือง
ให้ถึงสองครั้งก็ยังไม่สำเร็จไม่ บัดนี้สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวก็มี
พระราชกิจวอดด้วยการศึกพม่า ยังรบพุ่งคิดพันกันอยู่ เห็นจะช่วย
ธุระเรามิได้ ครั้นจะกราบทูลถวายบังคมลาออกไปรบข้าศึกที่เอาบ้าน
เมืองคืนด้วยกำลังเราเอง ก็เกรงพระราชอาญาอยู่ เห็นจะไม่โปรด
ให้ไป จำจะหนีออกไปจึงจะได้ ครั้นปรึกษาเห็นพร้อมด้วยกันแล้ว

ก็เขียนหนังสือทูลตาเอาไว้นั้น แลจึ่งจัดแจงเรือทะเลได้ สี่ห้าห้า
ตอบพาสัมภพพรคพวกขุนนางแลไพร่ครอบครัวทั้งปวงลงเรือหนึ่ง รับ
แจวลงไปออกปากน้ำเมืองสมุทรปราการแต่ในเขตตากต่างคน พวกชาว
บ้านซึ่งอยู่ไกลเคียงรเหตุจึงขึ้นมาแจ้งความแก่เจ้าพระยาพระคลัง เจ้า
พระยาพระคลังจึงเข้าไปกราบทูลสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์
แต่ในเขตตากต่างคน.

๑ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกรมพระราชวังบวร ฯ จึ่งเสด็จทรงเรือพระ
ที่นั่งพร้อมด้วยเรือข้าราชการทั้งปวง ถ่วงคิดตามลงไปกับมณฑล เรือ
ของเชียงต้อออกปากน้ำมาถึงท้องทะเลแล้ว ก็เสด็จกลับขึ้นมายังพระ
นคร พอเสด็จเข้าเสด็จขึ้นเส้ากราบทูล ว่าจะขอจัดแจงเรือรบเรือ
ทะเลยกกองทัพออกไปติดตามเอาตัวองเชียงต้อให้จงได้ พอพวกข้า
หลวงไปค้นเรือนองเชียงต้อได้หนังสือซึ่งเขียนไว้ทูลตานั่น จึ่งนำเอา
มาถวาย ทรงพระกรุณาให้อ่านเป็นใจความว่า ข้าพระพุทธเจ้าอง
เชียงต้อเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร ทรงพระกรุณาโปรดชุบเลี้ยง
ก็ได้ความสุข บัดนี้มีความวิตกถึงบ้านเมือง ครั้นจะกราบทูลถวาย
บังคมลาถนัดออกไปก็กลัวพระราชอาชญาหนัก จึ่งต้องคิดอ่านหนีด้วย
เป็นความจำเป็น ไซ้จะคิดการหลบถนัดมาประทุษร้ายนั้นหาไม่ได้
ขอเป็นข้าทูลตอของขลุ่พระบาทไปกราบเท้านคร ซึ่งถวายบังคมลา
ไปทางนี้ ด้วยจะไปตั้งช่องสู้รบเกิดยกล้อมผู้คนเข้าค้เอาเมืองกันให้จงได้
แม้ขัดสนกระสุนดินดำแลเหล็กกำลังประการใด ก็จะมาขอเข้ามาขอ
พระราชทานลูกดิน แลกองทัพออกไปช่วยยกว่าจะสำเร็จการสงครามคืนเอา
บ้านเมืองได้แล้ว ก็ขอเป็นเมืองขึ้นขอขบขันทศิมาตั้งไป ครั้น

ได้ทรงทราบในหนังสือแล้ว จึงมีพระราชโองการตรัสห้ามสมเด็จพระ
อนุชาธิราชว่าอย่ายกทัพไปติดตามจับเขาเลย เขาเห็นว่าเราจะช่วยพระ
เขามาได้ ด้วยมีการศึกติดพันกันอยู่ เขาจึงหนีไปจะตั้งบ้านเมืองคน
เรามีคุณแก่เขาเขียนด้วยมือแล้วจะรบด้วยเท้าตมบังคับควร สมเด็จพระ
อนุชาธิราชจึงกราบทูลว่า องเชียงสือคนนั้น มันทรงพระกรุณาจะ
ตะไว้มิให้ติดตามเขาคงให้ได้ นานไปภายหน้าหาบุญเราไม่แล้ว มัน
จะทำความลำบากเดือดร้อนแก่ตถาคตเราเป็นแน่อย่าตั้งได้ยเลย แล้ว
กราบถวายบังคมลาเสด็จกลับไปพระราชวัง.

๑ อนึ่งในปลายปีมะแม พศก ๔๕๕ นั้น พระยาราชาศรีราชเจ้าเมือง
พุทไธมาศถึงแก่พิราลัย จึงทรงพระกรุณาโปรดตั้งองค์เทยมผู้บุตร
พระยาราชาศรีราชเจ้าเมืองพุทไธมาศเท่านั้น เป็นพระยาราช
าศรีราช ออกไปครองเมืองพุทไธมาศแทน แล้วมีพระราชโองการ
ตรัสปลุกษาศึกด้วยสมเด็จพระอนุชาธิราชกรมพระราชวังบวร ฯ ว่าเมือง
สมุทปราการหากำแพงมิได้ เกรงเกิดอกจะมีราชศัตรูหมุ่บัจจามิตรยก
มาทางทะเล ไม่มีที่มั่นจะป้องกันรักษาได้ ทรงปลุกษาเห็นพร้อม
ด้วยกันแล้ว จึงให้เกณฑ์ทำอิฐแล้วเกณฑ์ข้าราชการให้ก่อป้อมแคว
กำแพงไว้ ที่ริมแม่น้ำได้ปากตตฟากฝั่งตะวันออก เป็นที่มั่นป้องกันอิ
ราชไพรอันจะมีมาโดยทางทะเลนั้น.

๑ อนึ่งแต่เมื่อต้นปีมะแมพศกนั้น สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงมีพระ
ราชดำรัสให้พระยาราชสงครามเป็นแม่กอง ประชุมเครื่องบนพระมรรูปพระ
พุทธบาทหินใหม่ เหตุเมื่อครั้งพม่าตีมกรงเก่าอยู่นั้น พวกจีนค้าขาย

คตองส่วนพฤกษิกันขึ้นไปเอาเพลิงจุดเผาพระมรรฐปเดิมมันเดี่ย แต่เมื่อ
 ครั้งแผ่นดินตากนน ให้ขึ้นไปทำเป็นแต่หลังคามุงกระเบื้องถนนพระพุท
 บาทไว้พิธาง ยังหาได้สร้างเป็นพระมรรฐปขึ้นตั้ง ถ้าไม่ แต่เมื่อก่อน
 ยังไม่ได้ได้ตั้งยกทัพหลวงไปตีเมืองทวายนั้น จึงมีพระราชโองการตรัส
 ให้สมเด็จพระอนุชาธิราชกรมพระราชวังบวรฯ เด็ดจัน ^{๕๖} ไปเป็นแม่การ
 ยกพระมรรฐปพระพุทบาท สมเด็จพระบรมราชาอนุชาก็ได้ตั้งพระราช
 ดำเนินโดยทางชลมารคถึงที่ประทับท่าเจ้าต้นก จึงมีพระราชบัญชา
 ให้เกณฑ์ข้าราชการนายไพร่ ขนควัวไม้เครื่องบนพระมรรฐปขึ้นไปยังเขาพระ
 พุทบาท สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระอุสาห์ด้วยกำลังพระราชศรัทธา
 บดขยี้ ^{๕๗} เด็ดจันพระราชดำเนินด้วยพระบาท ทรงยกควัวดำของ
 เครื่องบนพระมรรฐปตัวหนึ่งด้วยพระหัตถ์ ขึ้นประดิษฐานเหนือพระอังษา
 ทรงแบกด้วยพระองค์เด็ตั้งพระราชดำเนินไปตามทาง ให้ตั้งซาหยังแด
 พลับพลาที่ประทับไปตามระยะมรรคา เด็ดจันไปถึงพลับพลาที่ประ
 ทับที่ใด ก็ทรงวางควัวไม้ไว้บนซาหยัง แล้วเด็ดจันหยุดประทับบน
 พลับพลาที่นอนพอหายเหนื่อยแล้ว ก็ตั้งจันทรงแบกควัวไม้ขึ้นเด็ตั้งพระราช
 ดำเนินต่อไป แต่ตั้งจันทราบเท่าถึงเขาพระพุทบาท ด้วยอำนาจกำลัง
 พระราชศรัทธา ทรงพระมหาอุสาห์มิได้ คิดแก่ลำบากพระกาย หมาย
 จะให้เป็นบุญกุศลถวายพระราชกุศลอย่างยิ่ง จึงให้ช่างยกเครื่องบน
 พระมรรฐปแต่ยอดเสร็จแล้ว ให้จับการตงรัทบีตทองประดับกระจก แล้ว
 ให้ทำพระมรรฐปน้อยถ้อยพระพุทบาทภายในพระมรรฐปใหญ่ เสาทั้ง

๕๖ เดิมว่า ออก

๕๗ เดิมไม่มี

ปลุกปล้ำพลาไคต์ โรงละครฝ่ายตะวันตกวัดพระศรีรัตนศาสดาราม คง
 สันนามวยทึนน์ ครั้นถึงวันกำหนดจะชกมวยพนันกับฝรั่ง จึงมีพระ
 ราชบัณฑิตให้แต่งตั้งหมื่นผลาญ เหน้มนั้นว่าน้อยอยู่คงชกโตมทั้งทั้ง
 ภาย แล้วให้ชกคอกคนตงมายังพระราชวังหัตถวง ฝ่ายฝรั่งเค้ตนาย
 กำปั่นทั้งสองคนพี่น้อง กับพรรคพวกบ่าวไพร่ ก็ขึ้นมาตั้งสันนามวย
 ในพระราชวัง ส้มเต้จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ ก็เสด็จ
 พระราชดำเนินขึ้นดูปล้ำพลา ทอดพระเนตรพร้อมด้วยพระราชวงษา
 นวงษ์แต่ข้าทูลตลอดชุดพระบาทย์ใหญ่ผู้น้อยทั้งปวง จึงให้เอาเส้
 เชือกซึ่งวงรอบสันนาม ส้มเต้จพระพุทธเจ้าอยู่หัวกรมพระราชวังบวร ฯ
 เสด็จเสด็จยบนพตบพลาชนดตที่ตองเตรียมพระองค์ค้อยที่อยู่ ค่ำรำคให้
 พวกทนายเดือกทงพระราชวังหัตถวงพระราชวังบวร ฯ เตรียมตัวอยู่
 พร้อมกัน จึงหมื่นผลาญกับฝรั่งคุ่มวยกเข้ามากราบถวายบังคมใน
 กตางสันนาม แดวยขึ้นคิงท่าเข้าชกกัน แต่ฝรั่งนั้นตงมือจะจับหักกระดูก
 ไ้ไ้ร่าหมื่นผลาญ ๆ ยกมือขึ้นกันแล้วชกพตางถอยพตาง ฝรั่งถูก
 ค้อยหมัดมิได้ฟักธา คิงแต่ทำตงอย่างเดี้ยว ได้ตามมาจนไคตง
 เชือกซึ่งขึงไว้ ฝ่ายฝรั่งพชายเห็นตงนนั้น จึงยชนข้างหลังหมื่นผลาญ
 ยกมือตคกหมื่นผลาญให้เดือชเข้ากตางวง จะให้ชองชายหักไ้ไ้ร่า
 ส้มเต้จพระพุทธเจ้าอยู่หัวกรมพระราชวังบวร ฯ ทอดพระเนตรเห็นตงนนั้น ก็
 ทรงพระพิโรธ ค่ำรำคว่าเด้นชกพนันกันแต่ตัวค้อยตัว ไ้ไ้ร่าชงชก
 เปนตงคนเด้า ก็เสด็จโคตตงจากพตบพลา ยกพระบาทย์เอาฝรั่ง
 พชายตมตง ขณะนั้นพวกทนายเดือกก็วงกรุกกันเข้าชกค้อยปะเตะถับ
 ทุบตงฝรั่งตงตงคนพี่น้องเจ็บปวดยเปนสาหัส แล้วตากออกไปจาก

ตั้งนามมวย พวกบ่าวไพร่ฝรั่งก็เข้าแบกหามนายลงไปยังกำปั่น ส้มเด็จพระพุทธเจ้าหลวง จึงดำรัสตั้งพระราชทานหมอนวดหมอยาให้ตั้งไปรักษาพยาบาลฝรั่งทั้งสองหายป่วยแล้ว ก็บอกดำมให้กราบเรียนเจ้าพระยาพระคลังช่วยกราบทูลถวายบังคมลา แล้วลอบยกกำปั่นเดือนลงไปจากพระนคร ออกปากนำเมืองสมุทรปราการตกถึงท้องทะเลใหญ่ แล้วใช้ใบกดับไปเมืองฝรั่งเศส แต่นั้นมากำปั่นฝรั่งเศสมิได้เข้ามาสู่พระนครสืบไปอีกเลย.

๑ ในปีกอกดำฤทธิศกจุดศักราช ๑๓๕๐ ปี^{๕๘} ส้มเด็จพระเจ้าตากสินทรงองค์ใหญ่ เจ้าฟ้ากรมหลวงอิศรสุนทร พระชนมายุครบยี่สิบเอ็ดพระพรรษา ควรจะทรงบรรพชาอุปสมบท แต่ส้มเด็จพระเจ้าหลานเธอเจ้าฟ้ากรมหลวงนรินทรณ์เรศ เจ้าฟ้ากรมหลวงเทพหริรักษ์ ทั้งสองพระองค์นั้นพระชนมายุเกินอุปสมบทแล้ว ยังหาได้ทรงผนวชเป็นภิกษุไม่ ส้มเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ จึงทรงพระกรุณาโปรดอนุญาตให้ออกทรงผนวชทั้งสามพระองค์.

๑ ครั้นถึงณวันอาทิตย์เดือนแปดชนค้ำหนึ่ง เพลาสามโมงเช้า ส้มเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ ก็เสด็จพระราชดำเนินสู่พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม พร้อมด้วยพระสังฆราชาคณะ และพระราชวงษานุวงศ์ ท้าวพระยามุขมนตรีทั้งหลายสโมสรตั้งนิบาตโดยอันคัมภ์ จึงเสด็จผู้ใหญ่^{๕๙} ปฤกษาให้ส้มเด็จพระเจ้าตากสินทรงอุปสมบทก่อน ถึงจะอ่อนพระชันษาก็เป็นตูก

๕๘ เดิมไม่มี

๕๙ เดิมไม่มี

หุดวงเอก มีบันตาคักกัด้สูงกว่าพระเจ้าหิตานเธอ พระเจ้าหิตานเธอ
 ด้ต้องพระองคันั้น เป็นพระราชบุตรด้มเด็จพระเจ้าพนางเธอ พระ
 ษัณษาแก่กว่ากัจริง แต่บันตาคักกัต่ำกว่าพระเจ้าตุกเธอ ให้ทรง
 ผนวชที่หัตัง ครันด้เรีจอุปด้มบทกรรมด้ด้ ด้มเด็จพระพุทเจ้า
 อยุ่หัดต้องพระองคัด้ด้จกด้บเข้าพระราชวัง.

๑ ในปี่วอกด้ำฤทธิศกันั้น พระบาทด้มเด็จพระบรมพิศรพระพุทธเจ้า
 หุดวง ทรงพระราชรำพ็งถึงพระไศรบีฏกักรรม อันเป็นมูตรากแห่ง
 พระปริณัติด้ำสนา ทรงพระราชศรัทธาพระราชทานพระราชทรัพย์เป็น
 อันมาก ให้เป็นค่าจ้างช่างจานจากฤพระไศรบีฏกัลงถาน แต่บรรดา
 ด้มบัปในทีใด ๆ ที่เป็นอักษรดาวอักษรรามัญ กัให้ชำระแปลออก
 เป็นอักษรรอม ด้ร่างขันได้ด้ไว้ ในหอพระมณเฑียรกรรม ด้ด้ร่าง
 พระไศรบีฏกัถวายพระสงฆ์ให้ด้ำเรียนทุก ๆ พระอารามหุดวงตามความ
 ปรารถนา จึงเจ้าหมีนไวยวรรณารถกราบทูลด้ว่า พระไศรบีฏกัซึ่งทรง
 พระราชศรัทธาด้ร่างขันไว้ทุกัวันนั้น อักษรรบทพยัญชนะตกวิปดาศ์อยู่
 แต่ด้บบัเดิมมา หาดุ้จะทำนุกันบำรุงตกแต่ด้มด้ดแปลงให้ถุกด้องบริบูรณ์
 ขันมิได้ ครันได้ทรงด้ด้บักทรงพระปรารภไปด้ว่า พระบาทด้มอรรก
 กัถากัพระไศรบีฏกัทุกัวันนั้น เมื่อแต่ผิตเพนพิปดาศ์อยู่เป็นอันมากถัน
 จะเป้นเค้ามุตพระปฏิบัคติด้ำสนาปฏิเวชด้ำสนานันมิได้ อนึ่งถันผู้รักษา
 พระไศรบีฏกัมีอยู่ทุกัวันนัถันน้อยนัถัน ถันถันเห็นถันแล้วเห็นด้ว่าพระ
 ปริณัติด้ำสนา แต่ปฏิบัคติด้ำสนา แต่ปฏิเวชด้ำสนา จะด้้อมด้ญ
 เปนอันเร็วนัถัน ด้ด้วโลกทั้งปวงจะหาที่พงบมิได้ ในอนาคคกัถันเบองหน้า
 ด้วรจะทำนุกันบำรุงพระบรมพุทเจ้าด้ำสนาไว้ให้ถาวรด้มถันถัน เป็น

ประโยชน์ไปแก่เทพามานุษย์ทั้งปวง จึงจะเป็นทางพระบรมโพธิญาณ
 บารมี ครั้นทรงพระราชดำริห์ดังนี้แล้ว จึงให้ประชุมพระราชวงษานุวงศ์
 มีสมเด็จพระอนุชาธิราชกรมพระราชวังบวร ฯ เป็นประธาน บนพระที่นั่ง
 อมรินทร์ราภิเศกมหาปราสาท ให้อาราธนาสมเด็จพระสังฆราชพระราชา
 คณะธรรมาลังการมาเรียนร้อยรูปมารับพระราชทานฉัน ครั้นเสร็จดังข
 ฤตคาถาใจแล้ว สมเด็จพระบรมพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัวทรงตั้งพระองค์ จึง
 ทรงถวายนมัสการดำรัสแต่ด้วยถามพระราชาคณะทั้งปวงว่า พระใครมีกฎ
 ธรรมทุกถ้วน ยังถูกต้องบริบูรณ์อยู่ฤๅพิรุณผิดเพี้ยนประการใด จึง
 สมเด็จพระสังฆราชพระราชาคณะทั้งปวงพร้อมกันถวายพระพรว่า พระ
 บาทแผ่ธรรมถกถาฎีกาพระไตรปิฎกทุกถ้วนพร้อมมาช้านานแล้ว หา
 กระษัตริย์พระองค์ใดจะทำนุกันบำรุงเป็นดั่งปฐมภักมิตได้ แต่ก่าตั้ง
 อาตมภาพทั้งปวงก็คิดจะใคร่ทำนุกันบำรุงอยู่เห็นจะไม่สำเร็จ แดกถ
 เมื่อสมเด็จพระสรรเพชญ์พระพุทธองค์ผู้ทรงพระทักษ์มหาทศคุณอันประเสริฐ
 เมื่อพระองค์เสด็จบรรทมเหนือพระมณเฑียรมาจุฬาราชธานี เป็นอนุฐาน
 ได้ยาศันอันหว่างนางรังทั้งคูในศาลวโนทยานแห่งพระยามถราช ไกด์
 กรุงกฐินาราชธานี มีพระพุทธรูปกาศรีศัแก่พระภิกษุทั้งหลายว่า คุณ
 ดังขทั้งปวง พระธรรมวินัยอันใดที่แปดหมื่นสี่พันพระธรรมชั้นอัน
 พระศกาคตเทศนาตั้งสอนท่าน เมื่อพระศกาคตนิพพานแล้ว พระธรรม
 แปดหมื่นสี่พันพระธรรมชั้นอันนั้น จะเป็นครูตั้งสอนท่านแต่สรรพสัตว์
 ทั้งหลาย ต่างพระศกาคตแปดหมื่นสี่พันพระองค์ ครีศัมอบพระพุทธ
 ตำสนาไว้แก่พระปริณายาธรรมณแล้วก็เข้าสู่พระปริณิพพาน จำเดิมแต่
 สมเด็จพระสัมพันธวงศ์เจ้านิพพานถวายพระเพลิงแล้วเจ็ดวัน พระมหา

ก็ตั้งปล้ำเจ้าวรกถึงถ้อยคำพระสุภักษุแก่กต่างวคิเคียนพระบรมครเป็นมุด
เหตุ จึงดำริให้การจะกระทำดังคายนาย เล็กสรพระดั่งขมทงหุดาย
ด้วยพระอรหันต์ทรงพระจุปฏิสัมภิตาญาณ กับพระอรหันต์เป็นเด็กช
บุทศพระองค์หนึ่ง ได้พระอรหันต์ในราตรี รุ่งขึ้นจะทำดังคายนาย
พอครบห้าร้อยพระองค์ มีพระเจ้าอชาตศัตรูเป็นเจ้าอุปถัมภ์ภก กระทำ
ดังคายนายพระไตรปิฎกในพระมรรฎป แพบถ้ำสัตว์บรรณคุดาณเขาเวภาร
บรรพตใกล้กรุงราชคฤหมหานคร เจ็ดเดือนจึงดำเร้จการปฐมุดังคายนาย.

๑ ครั้นพระพุทสด้านาดวงมาถึง ๑๐๐ ปี ภิกษุชาววัชชีคามเป็น
อถัษชี ดำแดงวัดกุดีประการกระทำมิดพระวิโนัยบัญญัติ แดพระ
มหาเถรชื่อนาดพแปดพระองค์ มีพระยงค์เถรเป็นคั้น พระเรวดีเถร
เป็นปริโยธาน ชำระทศวัตกุดุชกรณร้างับ ยังพระพุทสด้านาให้
บริสุทธิแล้ว เล็กพระอรหันต์อันทรงพระปฏิสัมภิตาญาณเจ็ดร้อย
พระองค์ มีพระสัพพกามิเถรเจ้าเป็นประธาน กระทำดังคายนาย
พระไตรปิฎกในวาทุกรามวิหารใกล้เมืองเวสาลี มีพระเจ้ากาตาโลกราช
เป็นเจ้าอุปถัมภ์ภก แปดเดือนจึงดำเร้จการทุดิยดังคายนาย.

๑ ครั้นพระพุทสด้านาดวงมาถึง ๒๓๗ ปี ครั้นนั้นเหล่าเดียรถีย์เข้า
ปลอมนบวชในพระศาสนา จึงพระโมคคัลลบุตรคิเศเรเจ้ายังพระเจ้าศรี
ธรรมมาโลกราชให้เรียนรูในพุทสได้มย แด้วชำระสีกเดียรถีย์ถึง
หกหมื่น ยังพระด้านาให้บริสุทธิแล้ว พระโมคคัลลบุตรคิเศเรจึงเลือก
พระอรหันต์อันทรงพระปฏิสัมภิตาญาณพันพระองค์ กระทำดังคายนาย
พระไตรปิฎกในโอโลการามวิหารใกล้กรุงปาคตีบุตรมหานคร มีพระเจ้า

ศรีธรรมมา ได้กราชเป็นลำดับปฐมภก เก้าเดือนจึงสำเร็จการศคิย
ตั้งคายนาย.

๑ ครั้นพระพุทธรธาตนาตวงมาถึง ๒๓๘ ปี จึงพระมหินทเถรเจ้า
ออกไปสู่ตั้งกาทวีป บวชกุดบุตรให้เตาเวียนพระปริญคิธรรม คือ
หยั่งรากพระพุทธรธาตนาตวงในเกาะตั้งกาตวง พระธินาตพทังสามสืบ
แปดพระองค์ มีพระมหินทเถรแดพระอริฐฐเถรเป็นประธาน กับพระ
ตั้งขังทรงพระปริญคิธรรมร้อยรูป กระทำตั้งคายนายพระไครบีฏก
ในมรฎปญปารามวิหารโกตักรุงอนุราชบุรี มีพระเจ้าเทวานัมปิยคิศเป็น
ธาตุนปฐมภก ดิบเดือนจึงสำเร็จการศคคตตั้งคายนาย.

๑ ครั้นพระพุทธรธาตนาตวงมาถึง ๔๓๓ ปี ครั้นพระอรหันตทงปวง
ในตั้งกาทวีปพิจารณาเห็นว่าพระพุทธรธาตนาจะเดือมตง เหตุพระตั้งขัง
ซึ่งทรงพระไครบีฏกข้นปากเจอนใจนึ้นเบาบางตงกว่าแต่ก่อน จึงเลือก
พระอรหันตอันทรงพระปฏิธัมภิกาญาณ แดพระตั้งขังบุกขณผู้ทรงพระ
ปริญคิมากกว่าพัน ประชุมกันในชโยคีรววิหารโกตเมืองอนุราชบุรี
มีพระเจ้าวิฐคามินือไทยเป็นธาตุนปฐมภก กระทำพระมรฎปลถวาย ให้
กระทำตั้งคายนายพระไครบีฏก แดจจากตงตางทงพระบาพีเดอรวด
กถาเป็นตั้งหพภาษา ปีหนึ่งจึงสำเร็จการบัญจมตั้งคายนาย.

๑ ครั้นพระพุทธรธาตนาตวงมาถึง ๘๕๖ ปี จึงพระพุทธรโฆษาเถร
เจ้าออกไปแต่ขมพททวีป แปดพระไครบีฏกอันเป็นตั้งหพภาษาจจากตง
ตางใหม่แปดตงเป็นมคธภาษา กระทำในโตหปราสาทณเมืองอนุราชบุรี
มีพระเจ้ามทานามเป็นธาตุนปฐมภก ปีหนึ่งจึงสำเร็จ นับเนื่องเข้า
ในณฐฐมตั้งคายนาย.

๑ ครั้นพระพุทธเจ้าเสด็จมาตั้ง ๑๕๗ ปี ครั้นพระเจ้าปรักม
 พาทุราชได้เสด็จสมบัติในดังกาทวี่บ ย้ายพระนครจากอนุราชบุรีมาตั้ง
 อยู่ณเมืองจตุตถิมหานคร จึงพระมหากษัตริย์เสด็จไปเฝ้าพระสงฆ์
 มากกว่าพัน ประชุมกันชำระพระไตรปิฎกซึ่งเป็นสิ่งหยาบช้า
 ภาษาบ้าง แปลงแปลตอกเป็นนครภาษาทั้งสิ้น จากฤคฤค
 มีพระเจ้าปรักมพาทุราชเป็นเจ้าผู้ปกครอง บิณฑุ์จึงสำเร็จบริบูรณ์
 เนื่องเข้าในดังกาทวี่บ เสด็จมาตั้งพระเจ้านครมาอนุราชบุรี
 เสวยราชสมบัติณเมืองอิมะระนะบุรีคือเมืองฤคฤค เสด็จออกไป
 พระไตรปิฎกในดังกาทวี่บ เสด็จไปเสวยราชยังชมพูทวีป
 มาพระปริยัติธรรม จึงแผ่ไพศาลไปในนานาประเทศทั้งปวงบรรดาที่เป็น
 ดัมมาตฤชชีนบิณฑุ์พระรัตนไตรยนั้น ได้ดลใจต่อ ๆ กันไป
 แปลงอักษรตามประเทศภาษาแห่งคน ๆ ก็ผิดเพี้ยนพิปลาศไปบ้าง
 พระคัมภีร์มากบางที่น้อยบ้าง.

๑ ครั้นพระพุทธเจ้าเสด็จมาได้ ๒๐๒๐ ปี จึงพระธรรมทินเถระเจ้า
 ผู้เป็นมหาเถระอยู่ณเมืองพินนครคือเมืองเชียงใหม่ พิจารณาเห็น
 พระไตรปิฎกพิรุณมากทั้งพระมาฬอรรถถาฎีกา จึงถวายพระพรแก่
 พระเจ้าศิริธรรมจักรวรรตติตถราชาราช ผู้เสวยราชสมบัติณเมือง
 เชียงใหม่ ว่าจะชำระพระปริยัติให้บริบูรณ์ บรมกระษัตริย์จึงให้
 กระทำมรฎปในมหาโพธารามวิหารในพระนคร พระธรรมทินเถระจึง
 เลือกพระสงฆ์ซึ่งทรงพระไตรปิฎกมากกว่าร้อย ประชุมกันในมรฎป
 กระทำชำระพระไตรปิฎกตกตำมให้ถูกต้องบริบูรณ์ บิณฑุ์จึงสำเร็จ
 มีพระเจ้าศิริธรรมจักรวรรตติตถราชเป็นเจ้าผู้ปกครอง นับเนื่องใน

อัฐมตั้งคายนายอีกครึ่งหนึ่ง เบื้องหน้าแต่นั้นมาพระเถรานุเถรในชมพูทวีป ได้เล่าเรียนสร้างสืบต่อกันมา แต่ท้าวพระยาเศรษฐีคหบดีศรัทธาสร้างไว้ ในเมืองสัมมาทฤษฎีทั้งปวง คือเมืองไทย, ดาว, เขมร, พม่า, มอญ, เป็นอักษรต่ำสมกันอยู่เป็นอันมาก หาท้าวพระยาแต่สมณะผู้ใดที่ จะศรัทธาสามารถอาจจะชำระพระไตรปิฎกขึ้นได้ ให้บูรณะตุ๋นท่านแต่ก่อนนั้นมิได้มี ครั้นพระพุทธเจ้าเสด็จมาได้ ๒๓๐๐ ปีเศษแล้ว บรรดาเมืองสัมมาทฤษฎีทั้งปวงก็ก่อเกิดการยุทธสงครามแก่กัน ถึงพิณาศฉิบหายด้วยไทยแห่งปัจจุามิตร มีผู้ร้ายเผาตัดวาทาราม พระไตรปิฎกก็สาบสูญสิ้นไป จนถึงกรุงศรีอยุธยาถึงกาดพิณาศด้วยไทยพม่าข้าศึก พระไตรปิฎกแต่เจดีย์ฐานทั้งปวงก็เป็นอันครายสาบสูญ สมณะผู้จะรักษาว่าเรียนพระไตรปิฎกนั้นก็พดัดพรายล้มคายเป็นอันมาก หาผู้ใดที่จะเป็นที่พำนักบ่งกันข้าศึกศัตรูมิได้ เหตุนี้พระไตรปิฎกจึงมิได้บริบูรณ์เสื่อมสูญร่วงโรยมาจนทราบเท่าทุกวันนี้.

๑ พระบาทสมเด็จพระบรมมพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ เมื่อได้ทรงสดับพระสงฆราชาคณะถวายพระพรโดยพิศดารดังนี้ จึงดำริคิดว่า ครองหนขออาราธนาพระผู้เป็นเจ้าทั้งปวงจงมีอุสาหาในฝ่ายพระพุทธจักร ให้พระไตรปิฎกบริบูรณ์ขึ้นจงได้ ฝ่ายอาณาจักรที่จะเป็นสาสนูปถัมภกนั้น เป็นพนักงานโยม โยมจะสู้เสียดชีวิตบูชาพระรัตนไตรยสุดแต่จะให้พระปริยัติบริบูรณ์เป็นมุตที่ตั้งพระพุทธศาสนาให้จงได้ พระราชาคณะทั้งปวงรับสาธุแล้วถวายพระพรว่า อาตมภาพทั้งปวงมีสติปัญญาอ่อนน้อมไม่เหมือนท่านแต่ก่อน แต่จะอุสาหาชำระพระปริยัติของพระเดชพระคุณตามสติปัญญา แต่สมเด็จพระบรมมพิตรพระราชดำริ

เจ้าทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาครั้ง กับนับได้ชื่อว่ามีมั่งคั่ง
 คายนายคำรบเก่าครั้ง จะยังพระปริณัติศาสนาให้ถาวรวัฒนา
 ไปในอนาคตได้มั่งคั่งถาวรนาน แต่ถวายนพระพรตออกมาประชุม
 พร้อมกันณวัดบางว่าใหญ่ จึงสมเด็จพระสังฆราชให้เด็กดรรพรราชา
 คณะนาคกรมมาเรียนแต่อันดับที่เจ้าเรียนพระไตรปิฎกได้บ้างนั้น จึง
 ได้พระสังฆ ๒๓๘ รูป กับราชบัณฑิตอาจารย์อุบายดัดตามสืบต้องคน
 จะกระทำราชการพระไตรปิฎก จึงให้เจ้าหมื่นไวยวรนาถกรมบังคับ
 ทูลพระกรุณา สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ จึงมีพระราช
 คำว่าให้จัดแจงที่จะกระทำการตั้งคายนายณวัดนิพพานาราม เหตุ
 ประดิษฐานอยู่หว่างพระราชวังทั้งสอง แต่ครั้งนั้นจึงพระราชทานนาม
 ใหม่ให้ ชื่อวัดพระศรีสรรเพชญดาราม แล้วทรงพระมหาปริจาคพระ
 ราชทรัพย์แจกจ่าย เกณฑ์พระราชวงษานุวงศ์แต่ข้าราชการฝ่ายหน้า
 ฝ่ายใน ทั้งพระราชวังหลวงพระราชวังบวร ๆ วังหลัง ให้ทำตำรับ
 คาดหวานถวายนพระสังฆซึ่งจะชำระพระไตรปิฎกทั้งเข้าทั้งเพน เพศ
 ตะลิว้ยตามสืบหกตำรับ ทั้งคาวทั้งหวาน พระราชทานเงินตรา
 เป็นค่าขาทนียโภชนียาหารตำรับคู่ตะบาท มีพระราชกำหนดให้นิมนต์
 พระสังฆประชุมพร้อมกันณพระอุโบสถวัดพระศรีสรรเพชญดาราม ในวัน
 กติกบูรณมีเพ็ญเดือนสิบสองในบึงออกตำหนักศก พระพุทธศักราชถว้ง
 แล้ว ๒๓๓๓ พระวรวงษา เป็นพุทธวารศุกรับกษัตริย์ เพศบ้าย
 สามโมง สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์ ก็เสด็จพระราช
 ดำเนินด้วยมหันตราชคิรียบริวารยศ พร้อมด้วยเครื่องสูงแต่มีกลอง
 ชนะแห่ออกจากพระราชวังไปยังพระอาราม เสด็จเข้าสู่พระอุโบสถ

ทรงถวายนมัสการพระรัตนไตรด้วยเบญจางคประดิษฐ์แล้ว อาราธนา
 พระพิมลธรรมให้อ่านคำประกาศเทวดาในท่ามกลางสงฆ์สามัคคี ขอ
 อานุภาพ เทพยเจ้า ทั้งปวงให้อุปถัมภ์นาคกรให้สำเร็จกิจมหาสังคายนาย
 แล้วให้แบ่งพระสงฆ์ออกเป็นสี่กอง สมเด็จพระสังฆราชเป็นแม่กองชำระ
 พระสุตตันตปิฎกกองหนึ่ง พระวินัยรัตนเป็นแม่กองชำระพระวินัยปิฎก
 กองหนึ่ง พระพิมลธรรมเป็นแม่กองชำระพระอภิธรรมปิฎกกองหนึ่ง พระ
 พุทฺธมาจารย์เป็นแม่กองชำระสังคายนิกายพิเศษกองหนึ่ง แด่ครั้งนั้นพระธรรม
 ไตรโลกเป็นโทษอยู่มิได้นับเข้าในสังคายนาย พระธรรมไตรโลกจึงมาทูล
 สมเด็จพระสังฆราช ขอเข้าช่วยชำระพระไตรปิฎกด้วย แด่พระสงฆ์ทั้งสี่
 กองนั้นทรงพระกรุณาโปรดให้นิมนต์แยกกันชำระ พระปริญาติอยู่นอบสกล
 กองหนึ่ง อยู่นพระวิหารกองหนึ่ง พระมรรฎปกกองหนึ่ง การเปรียญกอง
 หนึ่ง ทรงถวายปากไก่อ่ปุกหมักหรรดาตครบทุกองค์ แด่สมเด็จพระ
 พุทธเจ้าอยู่หัวได้ตั้งพระราชดำเนินออกไปณพระอารามทุกวัน ๆ วันละ
 สองเวลาทั้งสองพระองค์ เพดาเข้าทรงประเคนล่ำรับปลื้มโภชนียาทาน
 ยอาหารแก่พระสงฆ์ให้ฉันพระระเบียงทั้งรอบ เพดาเย็นทรงถวายอุฐฐาน
 แด่เทียนเป็นนิจทุกวัน แด่พระสงฆ์กับทรงราชบัณฑิตยประชุมกันพิจารณา
 ดูพระปริญาติ ด้อบถ้วนพระบาทกับอรรถกถาฎีกา ที่ผิดเพี้ยนพิสดารก็
 ตกแต่มีเปลี่ยนแปลงอักษร ให้ถูกถ้วฉบับบริบูรณ์ทุก ๆ พระคัมภีร์ใหญ่
 น้อยทั่วทั้งสี่ แต่ที่ใดสงไสยเค็ดือบแคลง ก็ปรึกษาได้ถามพระราช
 คณะผู้ใหญ่ซึ่งเปนมหาเถรให้วินิจฉัยตัดสินที่ผิดตรงชอบ แด่กระทำการ
 ชำระพระไตรปิฎกคงแล้ววันเพ็ญเดือนสิบสอง จนครบเท่าถึงวันเพ็ญเดือน
 ห้ามีประกาศออกศก พอครบห้าเดือนก็สำเร็จการสังคายนาย จึงทรงพระ

กรุณาโปรดให้จำหน่ายพระราชทรัพย์เป็นมูลค่าจ้างให้ช่างงานคฤหัตถ์แต่
 พระตั้งฆ้องตามเถร จากฤกษ์พระไตรปิฎกซึ่งชำระบริสุทธิแล้วนั้นตั้งदानใหญ่
 ดำเร็จแล้ว ให้บีตทองทับทิมไปปกหน้าหลังแต่กรอบทั้งสี่ด้าน เรียกว่าฉบบ
 ทอง ห่อด้วยผ้ากเชือกรัตนกัณฑ์ด้วยไหมเบญจพรรณ มีฉดากงาแกะเขียน
 อักษรด้วยหมึกแดงฉดากทองเป็นตัวอักษรบอกชื่อพระคัมภีร์ทุก ๆ คัมภีร์
 หนึ่งเมื่อเสร็จการตั้งคายนายนั้น สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทรงตั้งพระองค์
 ทรงถวายไตรจีวรบริวารภณฑ์แก่พระตั้งฆ้องร้องดีบแปดรูป มี
 สมเด็จพระตั้งฆ้องราชเป็นอาทิ ด้วยปล้นคฤหัตถ์ เป็นหม่อมพระกรรม
 นรองพระไตรปิฎก แต่พระราชทานรางวัลเดือนห้าแก่ราชบัณฑิตยทั้งสาม
 ดีบสองคน มีพระยาธรรมปโรหิตแต่พระยาพจนานิพนธ์เป็นคณบดีด้วย
 แล้วทรงตั้งบรรณกิจการห่อหุ้มคัมภีร์ในทวารวดี อุตม์แผ่นพระราช
 กุศัลตำราสมุดมรดกกิจไปแก่เทพามาณูษย์สรรพคฤหัตถ์ทั้งหลาย ทั่วอันนั้น
 โดกธาดุ เป็นบัณฑิตานุพทานบุญญกิริยาว่าคฤหัตถ์หนึ่ง เพื่อประโยชน์
 แก่พระบรมโพธิสัตว์ปัญญาญาณ ครั้นเมื่อเสร็จการตั้งวางพระไตรปิฎก
 ฉบบทองแล้ว จึงให้เชิญพระคัมภีร์ทั้งปวงขึ้นพระยานุมาศพระราชยาน
 ต่าง ๆ ตั้งชบวนแห่สมโภชพระไตรปิฎก มีเครื่องเล่นเป่นอเนก
 นานุประการเป่นมหรศพแก่ตาประชาราษฎร์ทั้งปวง แล้วเชิญพระคัมภีร์
 พระปริณัติธรรมเข้าประดิษฐานไว้ในตู้ประดับมุก ตั้งในหอพระมณฑิย
 ธรรมกลางสระ ในวัดพระศรีรัตนศาสดารามภายในพระราชวัง แล้ว
 ให้มีงานมหรศพนรองพระไตรปิฎกแต่หอพระมณฑิยธรรม ครั้น
 มีตรมผู้หญิงด้วย เพลาค่ำจุกดอกไม้เพลิง ถูกพัดไปตกตงบนหลังคา
 หอพระมณฑิยธรรมเพลิงติดไหม้ขึ้น สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว

ดำรัสสั่งข้าราชการทั้งปวงให้เข้าไปยกคูประดับมุกแด่ พระไตรปิฎกออก
 มาได้ ดั้น เพลิงมิได้ไหม้ ๆ แต่หอพระมนต์ที่ยกรรรมแห่งเดียวเท่านั้น
 แต่ที่พระอุโบสถพระแก้วถูกไฟไม่ถึง ยังบริบูรณ์อยู่ จึงมีพระราช
 โองการตรัสว่า เทพยาคูผู้บิกรักษาพระพุทธศาสนาเห็นว่าหอไตร
 ยังต่ำอยู่ จึงบันดาจให้เพลิงไหม้แต่เฉพาะหอไตร มิให้ไหม้พระ
 อุโบสถด้วย จะให้สร้างพระมรรูปขึ้นใต้พระไตรปิฎกกรรมใหม่ จึง
 มีพระราชดำรัสสั่งพระยาราชสงครามให้ไปนแม่การทำพระมรรูป ให้
 ถมสระเดิมขึ้นเสีย ขุดรากก่อพระมรรูปลงที่นั้น มีชาติตาแตก่าแพง
 แก้วเป็นที่ปักศิณต์อมพระมรรูปตตพดลงมาสามชั้น แล้วให้ขุดสระ
 ใหม่ลงเบื่องบุรพทิศแห่งพระมรรูป ก่ออิฐถือปูนทั้งรอบ แล้วให้
 ก่อหอพระมนต์ที่ยกรรรมขึ้นใหม่ฝ่ายทิศอีสานแห่งพระมรรูป แดการ
 ทั้งปวงยังมีได้สำเร็จ.

๑) ดุคักราช ๓๓๕๓ ปีระกาเอกศก ถึงณวันอาทิตย์เดือนเจ็ดขึ้นค่ำหนึ่ง
 เพดาบ้ายสามโมงหกบาท ฝนตกอสน้บาคตงคองนำบนมขเด็จพระที่นั่ง
 อมรินทรภาเศกมหาปราสาท คิดเปนเพลิงโพงขึ้นใหม่เครื่องบนพระ
 มหาปราสาทกับทงหลังคามุขทั้งสี่ทำตายลงสิ้น แล้วเพลิงตามไปคิด
 ไหม้พระปรัศัชัยด้วยอีกหลังหนึ่ง แดขณะเมื่อเพลิงฟ้าแรกคิดพระมหา
 ปราสาทนั้น สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวกรมพระราชวังบวร ๆ แดพระ
 ราชวงษานุวงษทั้งปวง กับข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยแดพระราชคณะ
 ถานานุกรมทุก ๆ พระอรามหลวง ก็เข้ามาในพระราชวังช่วยดับเพลิง
 พร้อมกันสิ้น สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงดำรัสให้ข้าราชการช่วยกันยก
 พระที่นั่งราชบัลลังก์ประดับมุกซึ่งกันแสดครณครอยู่บนพระมหาปราสาทนั้น

ที่ข้างในยาวไปจรดถึงพระปรักซ์ชายขวา กระทำปราสาททองคำใหม่
ยกออกมาตงณทข้างนาทางต้น มุขทางต้นนกเด่มอกนทงด้ทศ ใหญ่
สูงเขาแต่ทำพระที่นั่งสุริยามรินทร์ทรงเก้า ยกบรรดี่เต็มมิได้ ได้เหมือน
องค์ก่อน แต่ทนมยอดทงด้มมนนยกทวยเดี่ยว ใต้รูปครุฑเข้าแทน
แต่ให้ฐานาพระทงงชนใหม่ทข้างในค่อมุขหลังเข้าไปอีกหลังหนึ่ง พอ
เด่มอทำยมุขปราสาททองคำ พระราชทานนามว่าพระที่นั่งพิมานรัตยา
แต่ให้ทำพระปรักซ์ชายชนใหม่คองตามเดิม แดหลังคาปราสาทแด่มุขกับ
ทงพระที่นั่งพิมานรัตยาแดพระปรักซ์ชายค่อมุขทงต้นเหมือนอย่างเก่า ครน
การพระมหาปราสาทตงรักบีตของเดร์จแล้ว จึงพระราชทานนาม
ปราสาททองคำใหม่ชื่อพระที่นั่งสุติศุมหาปราสาท แดเว้งให้ทำการพระ
มรฎพแดหอพระมณเฑียรธรรมในวัดพระศรีรัตนศาสดารามนั้น ตงรักบีต
ทองเดร์จดำเร้จบริบูรณ์ แดให้แผ่แผ่นเงินลาดพื้นในองค์พระมรฎพ
นั้นด้วย จึงให้เชิญคูประดับมุกซึ่งได้พระไตรปิฎกฉบับทองจีนตั้งไว้
ณภายในพระมรฎพ ซึ่งฉบับครุเดิมแดฉบับอื่นซึ่งทรงสร้างขึ้นใหม่
นั้น ให้ใส่คูปัดทองลายรดน้ำในหอพระมณเฑียรธรรมใหม่เป็นที่อยู่
กรมราชบัณฑิตย ให้บอกกล่าวพระไตรปิฎกแก่พระสงฆ์สามเณร
เหมือนอย่างแต่ก่อน อนึ่งทรงพระกรุณาให้ช่างหล่อ ๆ รูปสิงห์เดร์
ด้วยทองดำฤทธรชนใหม่ตีบริบูรณ์ ประสมกับรูปสิงห์ทองดำฤทธร ซึ่งได้
มาแต่เมืองพุทไธมาศแต่ก่อนสองรูป เป็นตีบสองรูป ก่ออิฐเป็น
พานรองถือปูนเป็นอันดี ตั้งไว้นอกประตูกำแพงแก้วล้อมพระมรฎพ
ชั้นต่างทงสองข้างประตู ๆ ตะคู้ ทงตีประตูเป็นแปดรูป กับที่
มุกกำแพงแก้วทงตีมุกมุกตะรูปเป็นตีรูป ตีไว้เป็นสิงห์ตีบสองรูปด้วย

กันทั้งสี่ บนนั่งกำแพงแก้วทั้งสี่ตามชั้นนั้น ให้กระทำโคมเป็นรูป
หม้อปรุแล้วไปด้วยทองแดงเป็นที่ตามประทีป ตั้งเรียงรายไปโดยรอบ
หว่างโคมนั้นให้ บัณฑิตกระทำด้วยทองแดงตั้งไว้กับทอง มีใบโพแก้ว
ห้อยทวนกันทั้งสี่ด้วยกัน บุษยาพระปริณายกใคร่ปฏิกรรมเป็นมโหฬารา
ธการยิ่งนัก.

๑ ตศักราช ๑๑๕๒ ปีจอโทศก ครั้นนั้นนายบุญเรืองคนหนึ่งเป็นคน
มีศรัทธาโดยยิ่ง มีสหายสองคนคือขุนศรีกันฐิตวิกรมมากับนายทองรัก
พากันไปเณพระอุโบสถวัดศุภาราม ต่างปราถนาพระพุทธรูปด้วยกัน
ทั้งสี่คน ชวนกันนมัสการพระพุทธรูปพระประธาน แล้วตั้ง
สัตยาธิฐานเลี้ยงดอกบัวอ่อนคนละดอกบูชาพระพุทธเจ้า ว่าถ้าผู้ใดจะ
สำเร็จพระโพธิญาณในอนาคต ขอให้ดอกบัวของผู้นั้นงบนานเห็น
ประจักษ์โดยแท้ ครั้นรุ่งขึ้นดอกบัวของนายบุญเรืองนั้นบานดอกเดียว
ของขุนศรีกันฐิตวิกรมแทนนายทองรักนั้นหาบานไม่ ตั้งแต่นั้นมานายบุญเรือง
ก็มาอาศัยอยู่ทำการเปรียญแก่นวัดแจ้ง ตั้งสมาทานอุโบสถศีลฟัง
พระธรรมเทศนา เขานำมันชุบดำตีเป็นเชือกพาดแขนทั้งสองข้างจุดเพลิง
บูชาต่างประทีปทุกวัน ๆ ครั้นถึงวันศุกร์เดือนสามชนแปดค่ำ กตาง
คืนเพลาประมาณทุ่มเศษ นายบุญเรืองฟังพระธรรมเทศนาจบแล้วก็
นั่งห่มผ้าชุบน้ำมัน เดินออกมาทำการเปรียญ นั่งพับเพียบพนมมือ
ตั้งศรัทธาจิตสว่างนับตั้งแต่จุดเพลิงเผาตัวเข้า ขณะเมื่อ
เปิดเพลิงดูบุษบงท่อมตัวนั้น นายบุญเรืองร้องประกาศแก่คนทั้งปวง
ว่าสำเร็จความปราถนาแล้ว ขณะนั้นคนซึ่งดูอยู่ที่นั่นประมาณห้าร้อย
หกร้อยเศษ ชวนกันชื่นชมยินดีบ้างก็ร้องตั้งสาธุการเอิกเกริกอื้ออึง

เปิดองผ้าห่มโยนเข้าไปบุชานในกองเพลิง จนแต่พวกเขกมิจฉาตฤชฐิ
ภายนอกพระพุทธศาสนา ก็เกิดศรัทธาถอดหมวกออกคำนับโยนเข้า
ไปในเพลิงด้วย. ๗

ต้นความในฉบับพระราชหัตถเลขาแต่เพียงนี้

ก่อนไปความฉบับพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระดำรงราชานุภาพ ฯ
ทรงชำระเมื่อ ร. ศ. ๑๒๐ นำมาตงไว้ให้จับจนตอตรัษกาดที่ ๑

* * *

๑ ตุลาคม ๑๑๕๒ ปีวอกโทศก องเชียงต้อซึ่งตงตวชนเป็นเจ้า
อนันท์กักแต่งให้องโบไฮ ๑ องเบ็ดเตื่อง ๑ องโดยเวียน ๑ คุมคั้นไม้
ทองเงินกับเครื่องราชบรรณาการ ระบายแก้วคู่ ๑ เขิงเทียนคู่ ๑
กระจกคู่ ๑ ตัวอย่างเรือพระที่นั่งที่จะต่อถวายดำ ๑ เข้ามาทูล
เกล้า ฯ ถวาย แต่มหนึ่งต้อให้องโบไฮถือเข้ามาถึงพระยาพระคลังว่า
ฝนแดงอาณาประชาราษฎร์เมืองไซ่ง่อนทำนาได้ผ่น้อย ถ้าเรือตูกค้า
จะออกไปค้าขายณเมืองไซ่ง่อน ขอได้โปรดให้บรรทุกเข้าสำรออกไป
จำหน่าย จะได้เป็นกำลังแก่ไพร่พลทำการศึกต่อไป.

๑ ฝ่ายเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุตเวียงจันทน์บอกลงมาว่า องตงเชียง
องคิก องแอม แต่งให้องเจียงบา องเจียงเวียน เป็นแม่ทัพ
คุมญวนไกเซ็น ๓๐๐๐ กับกองทัพดาวเมืองพวน ๓๐๐๐ รวม ๖๐๐๐
ยกมา เจ้าเวียงจันทน์แต่งกองทัพดาวออกไป ได้รับกับพวก
ทัพญวนที่เมืองพวน ฝ่ายกองทัพดาวตั้งกองทัพญวนเมืองดั่งเกี้ยแตก
กระจัดกระจายตม้ตาย ได้ปืนเครื่องดำตราดูรเปนอันมาก จับได้
ดาวนายภูทหาร นายทอง นายปาน กับไพร่ ๓๐ คน ตั่งตงมา

กรุงเทพฯ ฯ โปรดให้เอาตัวนายภททหาร นายทอง นายปาน
ญวนมีชื่อ ๓๐ คนไปให้อังโบลี ของเบ็ดเตล็ด องโดยเวียน ถาม
เอาปากคำ นำความไปแจ้งแก่เจ้าอนัมก๊ก.

๑ พอเจ้าอนัมก๊กมีหนังสือฝากเรือจีนตงตุ๊กค้าเข้ามาอีกฉบับหนึ่ง ใจ
ความกล่าวโทษหลวงจ่ามง ขุนสนิทเด็นหา ข้าหลวง ว่าไปลัก
ผู้หญิงญวนเข้ามาไม่บอกให้ทราบ พวกด่านจับได้เอาผู้หญิงนั้นไว้เสีย
หลวงจ่ามง ขุนสนิทเด็นหา โกรธ ว่าเข้ามาถึงกรุงเทพฯ ฯ จะ
กราบบังคมทูลพระกรุณา ครั้นภายหลังขุนสมุทต่างภาษาเชิญท้าว
ออกไปว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงขัดเคืองมาก ให้ออก
มาคืนเอาขึ้นที่พระราชทานออกมาเข้าไปให้ สั้น องเชียงสรณ์รวม
ได้สิ้นเสด็จแต่ใน ๘ วัน จะมอบให้ขุนสมุทต่างภาษาเข้ามา ขุนสมุท
ต่างภาษาก็เขื่อนแซไปเที่ยวเดินเบียดผู้หญิงทำให้เสียราชการ ข้อ ๓
กล่าวโทษเจ้าพระยาอภัยภูเบศร์ ว่าเกณฑ์กองทัพเขมรต่อเรือรบขึ้นมา
เจ้าอนัมก๊กก็แต่งให้คนไปสืบ ได้ความว่าจะมาทำร้ายแก่เจ้าอนัมก๊ก
เจ้าอนัมก๊กจะต่อสู้ ก็เกรงพระราชอาชญาเป็นอันมาก ด้วยมีพระเดช
พระคุณเห็นอดทนที่จะทดแทน ครั้นสู้รบก็จะเป็นคนอกตัญญู ขอ
พระเดชพระคุณเป็นที่พึ่งด้วย แลเรือรบที่โปรดให้เกณฑ์ก่อนนั้นแล้วเสร็จ
จะส่งเข้ามาถวายในคืนเก้า เดือนสิบ ปีกุญ ก็ยังเกรงเจ้า
พระยาอภัยภูเบศร์อยู่ เจ้าพระยาอภัยภูเบศร์ หลวงจ่ามง ขุนสนิท
เด็นหา ขุนสมุทต่างภาษา จะเอาความเท็จจริงมากราบบังคมทูล
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวให้ขัดเคืองไต่ฝาดองรูปพระบาท ถ้ามี
สติดังข้าพเจ้าบอกมานั้น ขอให้สืบบรรดาบ้างซึ่งออกไปด้วยข้าหลวง

ทั้ง ๓ นาย ให้เห็นเท็จแต่จริง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
โปรดให้ มีหนังสือคอบแจ่งไปถึงเจ้าอนัมก๊ก ด้วยเรื่องความ
ของเชียง, องค์, องแอม, แต่งให้องเจียงบา, องเจียงเวียน,
เป็นแม่ทัพคุมไพร่มาตีเมืองเวียงจันทน์ เจ้าเมืองเวียงจันทน์เกณฑ์
กองทัพออกไป ได้รับความพ่ายแพ้กองทัพพญาวนเมืองพวนแตกไป กับว่า
เจ้าพระยาอภัยภูเบศร์คิดการเดียนหนามต่อเจ้าอนัมก๊ก ๆ คิดถึงพระเดช
พระคุณหาถ้อยไม่ว่า ความซื่อสัตย์ ฝ่ายเจ้าพระยาอภัยภูเบศร์ก็กล่าวโทษ
เจ้าอนัมก๊กเข้าไป แฉงอยู่ในหนังสือบอกเจ้าพระยาอภัยภูเบศร์ทั้ง ๓
ฉบับนั้นแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็หาทรงเชื่อไม่ ครั้น
คอยฟังข่าวข้างเจ้าอนัมก๊กเดาก็หายไป ไม่ใช่ผู้ใดเข้าไปแจ้งราชการ
เลย เป็นแต่ส่งใส่พระไทยอยู่ ต่อเจ้าอนัมก๊กบอกหนังสือแจ้ง
ความเข้าไปจึงได้ทราบว่าเป็นเจ้าอนัมก๊กตั้งอยู่ในสัตย์สุจริต พระบาท
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็พระไทยยิ่งนัก ด้วยเหตุว่าหมายพระไทยแต่เดิม
มาจะทรงทำนุบำรุงเจ้าอนัมก๊กให้สืบวงศ์เจ้านายในเมืองญวน ฝ่าย
กรุงกัมพูชาธิบดีเด่า ก็ตั้งพระไทยทำนุบำรุงจะให้หนักพระองค์เองออกไป
ไปครอบครองไพร่ฟ้าประชากรตามเดิม พระนครทั้งสองจะได้เป็นทอง
แผ่นเดียวกัน อาณาประชาราษฎร์ถูกค้ำความนิชจะได้อยู่เย็นเป็นสุข แต่
ถ้าเจ้าอนัมก๊กยกตั้งมั่นงมได้ จึงให้เจ้าพระยาอภัยภูเบศร์ออกมา
ว่าราชการกรุงกัมพูชาธิบดี เจ้าพระยาอภัยภูเบศร์ก็มิได้เป็นเชลย
เจ้า เจ้าอนัมก๊กก็แฉงอยู่แล้ว ถ้าแต่เดี๋ยวจึงการทำพระนครแล้ว
ก็จะให้หนักพระองค์เองออกไปครองกรุงกัมพูชาธิบดีไป ข้อซึ่งว่าขอให้
เรือถูกค้ำบรรทุกเข้าออกมาขายณเมืองไซ่ง่อนนั้น พระบาทสมเด็จพระ

พระเจ้าอยู่หัวก็ได้ให้ป่าร้องบรรดาเรือ ถูกค้าให้ ออกมาค้าขาย ณ เมือง
 ไช้่งอนคามมีหนังสือบอกเข้าไปนั้นแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
 โปรดให้จัดม้าผู้ ดีขาวสูง ๒ ศอกคืบม้า ๓ ดีแดงสูง ๒ ศอกคืบม้า ๓
 เครื่องม้าอย่างไทยคร่ำเงินดำรับ ๓ อย่างฝรั่งดำรับ ๓ พรหมใหญ่
 ผืน ๓ คีตาปากนก ๓๐๐๐๐ คีตาฝนหมักอัน ๓ หมักหีบ ๓
 ภูกันหีบ ๓ แพร่มังกรอย่างดีต่าง ๆ ๓๐ ม้วน ฆ้องใหญ่ ๔ ฆ้อง
 กตของญวนใบ ๓ รถมังกร ๓ คัน กระจกเพชรตายมังกร ๓๐ แผ่น
 กระจกเพชรดีต่างกัน ๒๐ ม้วน ให้พระราชมนตรี, ขุนศรีเสนา,
 ออกไปกับองโยโฮ, องเบ็ดเตื่อง, องโดยเวียน, ซึ่งเข้ามาถวาย
 ค้นไม้ทองเงิน คุมออกไปพระราชทานเจ้าอนันท์ก็ด้วย แต่ความ
 หดงจำนง, ขุนสนิทเสนาหา, ขุนสมุทต่างภาษา, ซึ่งเข้ามา
 กราบทูลกล่าวโทษเจ้าอนันท์กนั้น หาได้ตอบไปไม่.

๑) ดุจตุศักราช ๑๑๕๓ ปีกุนตรีศกณเดือนหก แหกเมืองเชียงใหม่
 พระราชอาณาเขตรยกกองทัพเรือมาตีเมืองสงขลา เจ้าเมืองกรมการ
 ผู้รับมิได้ ก็พาครอบครัวชาวเมืองยกหนีไปอยู่แขวงเมืองพัทลุง ฝ่าย
 พระศรีไกรทาศซึ่งออกไปเป็นพระยาพัทลุง ก็พดอยค้นตกลใจกลัวทัพ
 แหกเข้าศึก ๆ ก็ยังมีได้ยกมาถึงเมืองพัทลุง พากกรมการแตรครอบครัว
 อพยพหนีเข้าป่า มิได้คิดที่จะตั้งมั่นอยู่ต่อรบคทวงศ์ทาศีกก่อน ครั้น
 เจ้าพระยานครศรีธรรมราชได้ข่าวว่า กองทัพแขกมตายูเมืองเชียงใหม่
 ยกมาตีเมืองสงขลา จึงเกณฑ์กองทัพเมืองนครศรีธรรมราชยกออกไป
 ช่วยเมืองสงขลา ได้รับกันกับทัพแขก ๆ แดกพ่ายหนีไป จึงบอก
 ข้าราชการทั้งปวงเข้ามายังกรุงเทพมหานคร ให้สมุหพระกระดาโหม

กราบบังคมทูลพระกรุณาให้ทรงทราบ พระบาทสมเด็จพระบรมพิตร
พระเจ้าอยู่หัว ก็ทรงพระพิโรธแก่พระยาพัทลุง ดำริว่าข้าศึกมายัง
มีทันจะถึงเมืองก็แตกหนี ให้ข้าหลวงถือท้องตราออกไปถอดพระยา
พัทลุงเสียแล้วตั้งพระราชอาญาจำคุกเข้ามาณกรุงเทพมหานคร จึงทรง
พระกรุณาโปรด ตั้งหลวงศักดิ์นายเวร มหาเด็กลี้ ซึ่งเปนบุตรพระยาพัทลุง
คนก่อน ออกไปว่าราชการเมืองพัทลุงบ่ชงกันพระราชอาณาเขตรับไป.

๑ ครั้นมาถึงณเดือนสิบเอ็จชนค้ำหนึ่งโน้นกุนนน เจ้าอนันท์กัมทองดี
เข้ามาขอจัดซื้อบนคาบคีตา ๑๐๐๐ บอก เหล็กทำซุงหนัก ๑๐๐๐ หาบ
แล้วจัดเปิดญวนเข้ามาถวาย ๓๐ ตำรับ กับตั้งเรือรบที่เกณฑ์ให้คือ
เข้ามาด้วย ๗๐ ลำ เรือนั้นโปรดให้เอาไปไว้ที่แหลมบางอ้อ เมื่อวัน
พฤหัสบดีเดือนสามแรมสองค่ำโปรดพระราชทานเหล็กทำซุง ๒๐๐ หาบ
ปืนดำกตั้งเปล่า ๒๐๐ บอก ออกไปให้เจ้าอนันท์ก.

๑ ในป็นพระเจ้าจันทรบุรีศรีสัตนาคนหุต วิสุทธิรัตนราชธานีบุรีรมย์
ด้านข้างร่วมชาวเวียงจันทน์ ให้ข้าหลวงถือศุภอักษรตรงมายังกรุงเทพ
มหานคร ให้ส่งมุนายกกราบบังคมทูลพระกรุณาว่า เจ้ามหาอุคตวงษ์
ของศรีสัตนาคนหุตอุคตมรัตนบุรีรมย์ พรหมจักรพรรดิมหานครราชธานี
ด้านข้างร่วมชาวหลวงพระบาง คิดการเปนขบถไปเข้าด้วยพม่า ไซ้คนไป
ถึงเมืองอังวะ พม่าก็ไซ้คนมาถึงเมืองหลวงพระบาง ต่างไปมาถึงกัน
ได้แต่งคนไปตบตีราชการได้ความเปนแน่ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ได้ทรงทราบในหนังสือบอกเมืองเวียงจันทน์ก็ทรงพระพิโรธ ดำริตั้งส่งมุน
นายกให้มึศุภอักษรตอบขึ้นไปว่ามีพระราชโองการดำริให้พระเจ้ากรุงศรี
สัตนาคนหุตยกกองทัพไปตีเมืองหลวงพระบางให้แตกฉานจงได้แล้ว จั

ศิวพระเจ้ร่วมชาวจ้่าตั้งตงมาถวายนกรงเทพมหานคร ครันพระเจ้กรุง
 ศรีสัตนาคนหุ้ตได้ทราบรบตั้งโปรดชนมาตงนน จึงเกณทกกองทัพพดทหาร
 เปนอันมาก ทงทัพเรือทพบกยกชนไปเมืองหตวงพระบางให้ตงค้ายราย
 ต้อมเมือง ฝ่ายพระเจ้ร่วมชาวเปนอรกับพระเจ้กรุงศรีสัตนาคนหุ้ตมา
 แต่ก่อน ครันกองทัพเมืองเวียงจันทนยกมาต้อมเมือง ก็แต่กองทัพยก
 ออกมาต่อรบได้รบกันเปนต่ามารถ แต่เจ้าอุปราชเมืองเวียงจันทนต้องบ้น
 ชาวเมืองหตวงพระบางถึงแก่พิราไดยในทรบ พระเจ้กรุงศรีสัตนาคนหุ้ต
 ขับพดทหารเข้าบ้ายบ้นปล้นเอาเมือง ชาวเมืองชนประจำรักษาทาชิง
 เทนบ้องกันเมือง ยิงบ้นใหญ่่น้อยได้ค้อบกกันอยู่ประมาณ ๑๔ วัน, ๑๕ วัน
 พวกพดทหาร เมืองเวียงจันทน เอานันไต่ เข้าพาด กำแพงเมือง บ้น ปล้นเอา
 เมืองได้ ได้ฆ่าพันชาวเมืองตัมตายเปนอันมาก จับได้ศิวพระเจ้ร่วมชาว
 แต่บุตรภรรยาญาติวงษ์ได้ตั้งตั้งออกมายังค้าย พระเจ้กรุงศรีสัตนา
 คนหุ้ตให้จ้่าพระเจ้ร่วมชาวไว้แล้ว ตงเมืองแต่นขุนนางผู้ใหญ่เมืองหตวง
 พระบางซึ่งเข้ามายอมสวามิภักคินน ให้เปนพระยาหตวงพระบางอยู่รับ
 เมืองแล้ว เด็กกองทัพกลับมายังเมืองต่านช้าง จึงบอกขั้ราชการให้
 ขุนนางแต่ไพร่คุมศิวพระเจ้ร่วมชาวตั้งตงมาถวายนกรงเทพมหานคร พระบาท
 สัมเด็จพระบพิตรพระเจ้อยู่หัว ดำรัสให้ตงพระราชอาชญาจ้่าพระเจ้
 ร่วมชาวไว้ฉันคุก ครันภายหลังทรงพระกรุณาโปรดให้พระเจ้ร่วมชาว
 พันโทษ พาสัมคัพรคพวกชนไปครองเมืองหตวงพระบางคังเก่า.

๑ ในปีกุนตรีศก จุติศักราช ๑๑๕๓ นน ฝ่ายข้างเมืองทวายนพระเจ้
 อังวะตงขุนนางตงมาเปนเจ้าเมืองกรมการอยู่รักษาเมืองทวายน จะให้
 เป็ดยนเจ้าเมืองกรมการเก่าออก แต่ให้หาเจ้าเมืองกรมการเก่าหนักตบชน

ไป ส่วนนางจันทราเจ้าเมืองทวายเท่ากับจิกแคปตตเมืองนั้นได้แจ้งข่าว
 ว่าเจ้าเมืองกรมการตั้งตงมาตติใหม่ จึงคิดกันไม่ยอมกลับไปเมือง
 อังวะ ครั้นเจ้าเมืองกรมการใหม่มาใกล้จะถึงเมืองจึงคิดเบงกตอุบาย
 ออกไปต้อนรับที่นอกเมือง ให้จิกของเตียงออกไปเตียงให้ กนิหม่นหน้า
 ดำเร็วแล้ว ก็ให้ทหารเข้าล้อมจับฆ่าเสียสิ้น แล้วกลับเข้าเมืองคิดการ
 ขบถตั้งแขงเมืองอยู่ ฝ่ายกรมการเมืองเมาระตมะแจ้งว่านางจันทรา
 คิดการขบถ ฆ่าเจ้าเมืองกรมการซึ่งมาตติใหม่หนีเสีย จึงมีหนังสือ
 บอกขึ้นไปกราบทูลพระเจ้าอังวะ ๆ ได้ทราบก็ทรงพระพิโรธ จึงให้จับ
 ตะตุมงกอนบิดานางจันทราเจ้าเมืองทวายจะให้ประหารชีวิตเสีย ตะตุม
 มงกอนจึงกราบทูลว่าจะยอมหนังสือไปถึงบุตรให้มาเฝ้า แม้ไม่มา
 จึงจะรับพระอาชญาตามโทษ พระเจ้าอังวะก็ให้งดไว้แล้ว ให้จำตะตุม
 มงกอนกับภรรยาให้ฆ่าหดวงคุมตัวตงมาเมืองเมาระตมะให้มีหนังสือไปถึง
 บุตร ฝ่ายพระยาทวายคิดกลัวพระเจ้าอังวะจะให้กองทัพยกมาตีเมือง
 จะคานทานสู้รบมิได้ด้วยไม่มีที่พึ่ง จึงปลงใจจะขอชนกรุงเทพ ๆ เอา
 พระเตชานุภาพเต็มเด็จพระเจ้าอยู่หัวกรุงไทยเป็นที่พำนัก ขอกองทัพไทย
 ไปช่วยป้องกันรักษาเมือง แต่ตั้งรู้ว่าพระราชภาคินัยหญิงพระองค์ ๑
 ตกมาอยู่เมืองทวายแต่ครั้งทัพพม่าไปตีกรุงเก่าได้กวาดต้อนครอบครัวไทย
 มานี้ จึงไปเชิญพระราชภาคินัยนั้นมาได้ตามได้ความว่า เป็นพระ
 เจ้าหลานเธอแน่แล้วทรงผนวชเป็นรูปช้อยู่ จึงจัดได้นางคน ๑ รูปงาม
 เป็นน้องภรรยาพระยาทวายจะตั้งเข้ามาถวาย แล้วให้แต่งศุภอักษรจารึก
 ตงแผ่นทองเป็นอักษรภาษากามตามจารึกข้างพม่า ใจความอ่อนน้อม
 ขอเป็นข้าขอบขัณฑสีมาเมืองชนพระมหานครศรีอยุธยา ขอกองทัพ

บัญชาชาวเมืองทวาย เมืองมะริด เมืองตะนาว เจ้าเมืองเมาะคมะให้
 มาเรียกเอาเงินแก่เมืองทวาย เมืองมะริด เมืองตะนาว สองเดือน
 สามเดือนครั้ง ๑ เงินถึง ๒๐๐ ชั่ง ๓๐๐ ชั่ง อาณาประชาราษฎร
 ได้รับความเดือดร้อนนัก แล้วเจ้าเมืองเมาะคมะแต่งให้มะรุออนไปจักกายดึง
 คุ่มพม่า ๓๐๐ คนลงมากินเมืองทวาย จะให้ถอดเข้าพระพุทธรเจ้าเดี่ยว
 เข้าพระพุทธรเจ้าแต่งให้ปลัดเมืองคุมไพร่ ๕๐๐ คนออกไปพบมะรุออนไปจัก
 กายดึงนอกเมืองทางประมาณ ๒๐๐ เส้น จึงกลุ่มรุมฆ่ามะรุออน
 ไปจักกายดึงแต่ไพร่กายดึง เมืองมะริด, เมืองตะนาว, รู้ว่าเมือง
 ทวายยอมเข้ามาพึ่งพระราชกฤษฎาเดชาภาพ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
 ณกรุงเทพมหานคร เมืองมะริด, เมืองตะนาว, ก็ยอมเข้ามาเป็นข้า
 ขอบขันทีมาด้วย จึงจัดได้นางแตงต้นไม้ทองเงินเข้ามาถวาย แล้ว
 ขอรับเอาตำเมืองเมาะคมะ, เมืองร่างกุ้ง, เมืองจิตรทอง, เมือง
 พระสิม, ถวายให้ได้ในเดือนสี่มีถุน ” ต้นความในหนังสือพระยาทวาย
 แต่เท่านี้.

สมุหนายก นำความ ขนกราบบังคมทูล พระกรุณาทราบ ได้ฝ่าตของ
 รุ่พระบาทแล้ว พระบาทสมเด็จพระบรมบพิตรพระเจ้าอยู่หัว จึงมีพระราช
 คำรัสให้ทูตทวายเอาไศรยพักอยู่ณโรงรับแขกเมือง ทรงพระกรุณาให้
 เสดยดูพวกแขกเมืองทวายทงนายแต่ไพร่ให้บริบูรณ์ แดมหาแทนน
 ก็ให้ส่งไปสำนักนั้วคบางว่าใหญ่ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวคำรัส
 ให้จัดการทงปวง ตามอย่างออกแขกเมือง โดยโบราณราชประเพณี
 บรมราชาธิราชเจ้าแต่ปางก่อนแล้ว เสด็จออกณมุขเด็จพระที่นั่งดุสิตมหา
 ปราสาท พร้อมด้วยเสนาบดีมนตรีหม่อมขุนมาตยชาทูตของรุ่พระบาท

ผู้ใหญ่ผู้น้อยฝ่ายทหารพลเรือน ประชุมเข้าณทิมดาบช่วยขวาตาม
 ตำแหน่ง จึงให้บิกแขกเมืองทวายเข้ามากราบถวายบังคมในปราสาท
 ทิมดาบคต พระยาราชนิกุลกราบบังคมทูลพระกรุณาถวายเครื่องราช
 บรรณาการแล้ว อ่านศุภอักษรเจ้าเมืองทวายเนื้อความในแผ่นทองว่า
 “ข้าพระพุทธเจ้าแมงจันจา ขอกราบถวายบังคมมาแทบพระบวรบาท
 บงกชมาศ ส้มเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวกรุงเทพมหานครศรีอยุธยา ด้วย
 ข้าพระองค์เดิมเป็นเมืองชนชาชอบชนชาติมากรุงรัตนบุรีองวะ บัดนี้
 ความผิดขัดเคืองกันกับพระเจ้าองวะ ๆ จะให้กองทัพพม่ายกมากกระทำ
 วิหิงษาการร้ายเมืองทวาย ให้สมณพราหมณาจารย์ไพร่ฟ้าประชาราษฎร
 ได้ความเดือดร้อน ข้าพระพุทธเจ้าหาพึ่งที่พำนักมิได้ จะขอเอาพระ
 ราชกฤษฎาเดชานุกาพระบารมีสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวปราสาททอง ไป
 ปกครอง บ้องกันเกษ สรรพสัตว์ นิกว ในเมือง ทวาย ให้พัน ภัยอันตราย แห่ง
 บัจจามิตร ขอรับพระราชทานกองทัพออกไปช่วยบ้องกันรักษาเมือง
 หนึ่งข้าพระองค์ถวายนางอินเป็น ประยูรวงษ์เข้ามาเป็นข้าทูลตของรุดพระ
 บาทด้วย แล้วจะขอตั้งพระราชภาคินยซึ่งไปคกอยู่เมืองทวายเข้า
 มาถวายต่อภายหลัง บัดนี้ให้มหาแทนถือนั่งตือของพระราชภาคินย
 เข้ามาถวายด้วย หนึ่งข้าพระพุทธเจ้ากับทงกรมการ เมืองทวาย เมือง
 มะริด เมืองตะนาว แดอาณาประชาราษฎรทั้ง ๓ เมือง ขอเป็น
 เมืองชนชอบชนชาติมากรุงกรุงเทพมหานครศรีอยุธยา เหมือนดังกาด
 กอนสืบไปตราบเท่ากัถปาด้าน ” ครนอ่านศุภอักษรถวายเสร็จแล้ว
 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ก็มีพระราชดำรัสปฏิถันถารปราได้ด้วย
 ทูตานุทูตตามฉัตยราชประเพณีแล้วเสด็จขึ้น อรรคมหาเสนาบดีก็พาแขก

เมืองออกจากที่เฝ้า นำไปรับพระราชทานอาหารเลี้ยงคุณค่าดาตูกษน
มหาศไทย จึงทรงพระกรุณาโปรดให้เฝ้าแก่เจ้าโชตนแดกรมวังออกไป
รับนางทวยหี คือ นางเอก ๑ นางโท ๒ สาวใช้ชาวไทย ๕๗ รวม ๖๐
คนนั้น ส่งเข้าไปในพระราชวัง แล้วโปรดให้เสนาบดีพิจารณา
หนังสือพระราชภาคินยซึ่งส่งเข้ามาถวาย แต่ได้ถามได้แต่เพียงพระมหา
แทนได้ความชัดว่า เป็นพระธิดาของพระเจ้าขุนรามณรงค์สัมเด็จพระ
พระเชษฐา เป็นพระเจ้าหลานเธอแน่แล้วจึงให้ถวายไตรจีวรเครื่อง
สัมณปริกขาร แดพระราชทานเสื้อผ้าเงินตราเป็นรางวัลแก่ทุกคน
กับทั้งสิ่งของพระราชทานตอบแทนออกไป ให้แก่พระยาทวยหีโดยสมควร
แล้ว ดำรัสสั่งสมุหนายกให้มัคราออกไปถึงพระยาทวยหี แต่ส่งทูตานุทูต
กับทั้งมหาแทนกลับออกไปเมืองทวยหีก่อนแล้ว ทรงพระกรุณาโปรด
ให้พระยายมราชเป็นแม่ทัพ กับท้าวพระยาหัวเมืองถอย ๕๐๐๐ ยก
ออกไปช่วยรักษาเมืองทวยหี แดพระราชทานพานทองเครื่องยศให้
พระยายมราชคุมออกไปพระราชทานพระยาทวยหีด้วย.

๑ ดุจตุศักราช ๓๑๕๔ ปีชวดจัตวาศก เป็นปีที่ ๓๑ ในรัชกาลที่ ๓
เมื่อเดือนห้าชนแ่ค่า เจ้าอนมกก็มีหนังสือเข้ามาฉบับ ๓ ใจความว่า
พวกขุนนางของเจ้าอนมกซึ่งอยู่ณเมืองไซ่ง่อน องตองเยื้องยกกองทัพ
มาตีจับได้แก่ก่อน เขาไปไว้เมืองเวียงตั้งเป็นขุนนาง ถ้าองตองเยื้องคิด
การประการใด ก็แต่งคนถือหนังสือตบเต็ดดอตมาให้ทราบทุกครั้ง จึง
รู้ว่าองตองเยื้องแต่งให้นายทัพนายกองออกไปตั้งอยู่ณเมืองตั้งเกีย แต่
ว่าเมืองลาวจับเอาทูตขององตองเยื้องที่ไปพม่า ส่งลงมากรุงเทพมหานคร
นครโปรดให้จำไว้ องตองเยื้องผูกพยาบาทคิดจะยกไปตีเมืองลาวได้แล้ว

จะให้ยก ไปตั้งเมืองเขมร แล้วจะยก กองทัพบก ทหารเรือเข้าไป ณกรุงเทพ ๆ
ถ้ากรุงเทพ ๆ จะยกกองทัพไปตั้งดงเยื้อง ขอให้ยกไปทางเหนือ
เข้าตั้งเมืองตงเกีย เจ้าอนัมก็ยกจะยกกองทัพบกทหารเรือไปตั้งเมืองกุยเยิน,
เมืองเว, ถ้าจะยกไปตั้งเมื่อใดขอให้มีตราออกไปให้แจ้ง จะได้ยกไป
ด้วยให้พร้อมกัน.

๑ ครั้นวันอาทิตย์เดือนเก้าแรมสิบเอ็ดค่ำ โปรดให้หนังสือ
พระยาพระคลังคอบออกไปใจความว่า ญวนเมืองตงเกียยกกองทัพมา
ตั้งเมืองเวียงจันทน์ กองทัพเมืองเวียงจันทน์ยกออกไปได้รบกันที่เมืองพวน
กองทัพญวนเมืองตงเกียแตกไป จึงกวาดเอาครอบครัวชายหญิงใหญ่
น้อยตั้งมา ๔๐๐๐ เศษ แต่ซึ่งดงเยื้องมีความพยายามจะยกกองทัพ
ไปตั้งเมืองดาวได้แล้วจะยกเข้ามาตั้งกรุงเทพ ๆ นั้น ตามแต่ฉันจะคิดเกิด
หาวิตกไม่ แต่ขอซึ่งว่าจะแต่งกองทัพไปเมื่อใดให้บอกออกไปให้แจ้ง
เจ้าอนัมก็ยกจะยกกองทัพไปตั้งเมืองกุยเยิน, เมืองเว, พร้อมกันทีเดียว
ฝ่ายกรุงก็จัดเตรียมกองทัพหัวเมืองฝ่ายตะวันออกแดงกองทัพกรุงอยู่ เพราะ
บัดนี้แมงจันจาพม่าเจ้าเมืองทวายส่งวามภักดีมาขึ้นกรุงสยาม แมงจันจา
กับขุนนางพม่าที่มาขอพึ่งพระบรมราชกฤษฎาภิหาร จะอาสาไปตั้งเมือง
เมาะตมะ, เมืองร่างกุ้ง, การตั้งเมืองอั้งจะครองนเป็นท่งที่อยู่ จะ
ต้องคิดทำให้สำเร็จเสียก่อน ถ้าจะไปทำแก่งดงเยื้องได้เมื่อใด จึง
จะมีตรากำหนดออกมาให้แจ้งครั้งหลัง แต่ให้เจ้าอนัมก็รักษาบ้านเมือง
ไว้ให้มั่นคง บัดนี้สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวให้องเบ็ดเตล็ด คุณตั้งของ
ออกมาพระราชทานเจ้าอนัมก็ แพร่มังกรตั้งม่วง ๒ ตั้งดำ ๒ กระดาษ
หีบ ๓ หมึกหีบ ๓.

๑ ฝ่ายพระยายมราชออกไปถึงเมืองทวาย ก็ให้ตั้งค่ายอยู่นอกเมือง พระยาทวายก็ให้ขุนนางกรมการ นำเอาเสบียงอาหารออกมาต้อนรับ กองทัพ แต่ตัวหนิงหรือออกมาไม่ พระยายมราชจึงให้ขุนนางไทย เข้าไปในเมืองกับกรมการเมืองทวาย ให้พระยาทวายออกมาคำนับ ท่านแม่ทัพณค้าย พระยาทวายก็ออกมาต้อนรับนับถ้อยคำเกรงเรียบร้อย พระยายมราช จึงให้พระรองเมืองคุมคนเข้าไปตั้งรักษาเมืองทวายอยู่ใน กำแพงแล้ว พระยายมราชจึงบอกกำหนดจะส่งพระองค์เจ้าซึ่งลงมาให้ ถึงแม่น้ำน้อย ขอเรือขึ้นไปรับ ได้ทรงทราบได้ฝ่าดองขลุ่ยพระบาท แล้ว โปรดให้จัดเรือศรีประกอบหัดงาค้าม่านทองดำ ๓ ลำรับจะ ได้รับพระองค์เจ้า.

๑ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว กับสมเด็จพระอนุชาธิราช กรม พระราชวังบวรฯ ก็เสด็จยกทัพยุทธราออกไปเมืองกาญจนบุรี ครั้น เสด็จออกไปถึงแม่น้ำน้อยชนประทับอยู่ที่วัดปลาท้ายหาดวง พอเวลา บ่าย ๒ โมงในวันนั้น พระยายมราชก็ส่งพระองค์เจ้าซึ่งมากับพระราช ภิรมณ์ แดงชาวไทยชาวกรุงตามเสด็จพระองค์เจ้าซึ่งลงมาเป็นอันมาก ครั้นถึงที่วัดปลาท้ายหาดวงเสด็จขึ้นเฝ้าสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แดกรมพระราชวัง บวรฯ ทรงไต่ถามถึงทุกซ่ซดตั้งแต่ยกไปอยู่เมืองอังวะแล้วหลบหนีลง มาได้จนถึงเมืองทวาย พระองค์เจ้าเสด็จถวายถึงความทุกข์ยากลำบาก แล้วก็ทรงพระกรรแสง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแต่สมเด็จพระ อนุชาธิราชก็กอดหน้าพระเนตรมิได้ รับสั่งให้พระองค์เจ้าซึ่งตั้งรองอุก วารณ์ที่ตรงซึ่งทำไว้นทำหาคทรายในแม่น้ำน้อย แดสร้งนำพระบริดเส็จ แล้ว ก็ให้เรียกเรือมารับพระองค์เจ้าซึ่งชาวไทยที่ตามมานั้น เป็น

เรือหลายลำด้วยกัน ก็ให้ส่งนมกรรมวังนำส่งพระองค์เจ้าชัชวมาณฑกร
เทพมหานคร.

๑ ครั้นเสด็จส่งพระเจ้าหลานเธอแต่ด้วยได้ อีก ๓ วัน กรมพระราช
วังบวร ฯ ก็ทอดตายกทัพขึ้นไปเมืองทวาย ว่าจะไปดื่มน้ำพระยา
ทวายจะสู้ชีวิตหรือจะคิดประการใด ครั้นเสด็จไปถึงเมืองทวายทรง
พระพิจารณาการทงปวงแล้ว ก็เห็นการว่าจะรักษาเมืองทวายไว้ไม่ได้
ทั้งพระยาทวายก็เรียกไม่เรียบร้อยคกระด้างกระเดื่องอยู่ จึงทรงพระ
ดำริห์ที่จะกวาดครอบครว้อพยพรอกาแพงเมืองทวายเสีย พวกกองทัพอ
ทวายตั้งนั้นก็พากันหาครอบครัวมาใช้ด้วย ไปดักตบพาหญิงสาว
เมืองทวายผ่อนปรนให้บ้างไพร่คุมตงมาเป็นอันมาก พระบาทสมเด็จพระ
พระเจ้าอยู่หัวเสด็จประทับอยู่ค่ายหอดวงแม่น้ำน้อย ได้ทรงทราบก็ทรงพระ
พิโรธ รับสั่งให้ชาหอดวงออกเที่ยวจับตัว คนเหล่านั้นรู้กัณฑ์ตบมาไป
แต่ห่มนิตธิได้มดำรวจพาหญิงมาด้วย ๒ คน พวกกองทัพอในค่ายหอดวง
ออกได้ตามจับได้ตัวห่มนิตธิได้มมา ตงพระราชอาชญาเขียนแล้วจำไว้
แต่พวกข้าหอดวงในกรมพระราชวังบวร ฯ ที่เป็นผู้ใหญ่ ๆ นั้น ครั้น
รู้ว่าตงพระราชอาชญาเขียนห่มนิตธิได้ม ก็พากันตั้งบหาเกลี้ยกัณฑ์มเอา
ชาวเมืองทวายตงมาอีกไม่.

๑ แล้วโปรดเกล้าฯ ให้ถามเจ้าพระยามหาโยธา อำมาตย์ซ้ายสม
พระยาไทรโยค ด้วยระยะทางตั้งแต่พระเจดีย์สามองค์ทาง ๑ บ้านรแห่ง
ทาง ๑ ไปถึงเมืองเมาะคมะ แต่เมืองเมาะคมะไปถึงเมืองหงษาวดี
เส้นทางมากน้อยเท่าใด เจ้าพระยามหาโยธา อำมาตย์ซ้ายสม พระยา
ไทรโยค กราบบังคมทูลพระกรุณาว่า เมื่ออยู่เมืองมอญเดินไปมาอยู่

บ้าง ประมาณตามระยะทางตั้งแต่เมืองกาญจนบุรีถึงเมืองไทรโยค
 ประมาณ ๑๗๗๕ เส้น ตั้งแต่เมืองไทรโยคเก้ถึงด่านผาวน ๕๕๒ เส้น
 ตั้งแต่ด่านผาวนถึงคดองปีตอก ๗๕๘ เส้น ตั้งแต่คดองปีตอกถึงด้ามดบ
 ๘๐๐ เส้น แต่ด้ามดบถึงแม่น้ำตั้งชะตา ๖๐๐ เส้น แต่แม่น้ำตั้งชะตาถึง
 พระเจดีย์ด้ามองค์ทาง ๕๐๐ เส้น แต่พระเจดีย์ด้ามองค์ถึงแม่น้ำกระษัตริย์
 ๘๐๐ เส้น แต่แม่น้ำกระษัตริย์ถึงแม่น้ำดักตัก ๑๐๐๐ เส้น แต่แม่น้ำ
 ดักตักถึงดมิ ๒๗๐๐ เส้น ทางเรือแต่ดมิถึงเมืองเมาระตมะ ๒๗๐๐ เส้น
 แต่เมืองเมาระตมะถึงเมืองยางเงิน ๑๕๐๐ เส้น แต่เมืองยางเงินถึงเมือง
 สระเทิม ๑๐๐๐ เส้น แต่เมืองสระเทิมถึงเมืองวาน ๑๕๐๐ เส้น แต่เมือง
 วานถึงเมืองตักตัก ๑๒๐๐ เส้น แต่เมืองตักตักถึงเมืองกะเตา ๑๒๐๐
 เส้น แต่เมืองกะเตาถึงเมืองหงษาวดี ๑๒๐๐ เส้น รวมเป็นทาง ๑๘๗๘๕
 เส้น ทางบ้านระแหง ตั้งแต่บ้านระแหงถึงด่านแม่ตะเภา ๒๕๐๐
 เส้น แต่ด่านแม่ตะเภาถึงแม่น้ำเมย ๒๐๐๐ เส้น แต่แม่น้ำเมยถึงแม่น้ำ
 กัดบ ๒๐๐๐ เส้น แต่แม่น้ำกัดบถึงบ้านตะพู ๑๒๐๐ เส้น ทางเรือคิง
 แต่บ้านตะพูขึ้นไปเมืองเมาระตมะชนบก ๒๗๐๐ เส้น รวมคิงแต่บ้านระแหง
 ถึงเมืองเมาระตมะ ๑๐๕๐๐ เส้น แต่เมืองเมาระตมะถึงเมืองหงษาวดี
 ๗๖๐๐ รวม ๑๘๖๐๐ เส้น ทางพระเจดีย์ด้ามองค์ถึงปากแพรกมาก
 กว่าทางบ้านระแหง ๑๘๘๕ เส้น.

๑๐ ขณะนั้นพ่อด้มเจ้าพระอนุชาธิราช กรมพระราชวังบวรสถาน
 มงคล มีรับสั่งให้พระยายมราชมีใบบอกเข้ามากราบบังคมทูลพระกรุณา
 จะขอหรือเมืองทวายเอาอิฐตั้งแม่น้ำเสียให้หมด อย่าให้มันทำชนได้ อีก
 แล้วจะกวาดครอบกวัดลงมาได้บ้านเมือง เมืองทวายก็โดนก็มีราชการ

ทัพศึกมาช่วยไม่ทัน จะเอาพระยาทวายดวงไปเสียก่อนจึงค่อยคิดต่อไป ทรงทราบหนึ่งดีบอกแด่กษัตริย์เมืองเวียงจันทน์มาก รับสั่งให้มิ่งหนึ่งลี้ภัยหนีไปว่า พม่ายกมาตีกรุงกวางตุ้งนครหลวงกรุงแต้พ่องขึ้นไปไว้แต่ที่เมืองทวายเมืองเดียวดอกหรือ เมืองอื่นจะแตกเมืองอื่นๆ ไทยชาวกรุงไม่มีหรือ ไม่ช่วยจับแก๊งโง่กรบบ้างเลย ได้เมืองทวายไว้จะได้ไปเมืองฝักขี้จันไว้สั้ยอาหารเป็นกำลังทำศึกต่อไป ห้ามอย่าให้ รือกำแพงเมืองหลวงกวางตุ้งนครหลวง ให้รักษาเมืองระวางเหตุการณ์ให้มั่นคงให้ดี.

๑ ครั้นมิ่งหนึ่งไปแล้วอยู่สักสี่ห้าวัน ตามาเป็นไทยชาวกรุงเก่า ได้เคยรู้จักในไผ่ตอของซุ้พระบาทมาแต่กรุงกรุงยังไม่เสีย บ้านเรือนอยู่ใกล้เคียงกันกับบ้านหลวง ตกไปอยู่เมืองทวาย แต่หาได้เข้าอยู่ในพระองค์เจ้าซี้ไม่ เมื่อพระองค์เจ้าซี้ได้ตั้งเมืองมากรุง ตามายังอยู่ที่เมืองทวาย ตามาทราบว่าพระยาทวายรู้ว่าพระเจ้าอังวะจะเอาสะตุมงกของมู บิดาพระยาทวายขึ้นมาเอาเตอยๆ เตอยเหมือนเตอยไม้แต่จะยกกองทัพมาตีเมืองทวาย พระยาทวายเสียใจคิดรวนเรุ่นวายไป ด้วยกลัวบิดาจะต้องรับอาชญา ใจหาเป็นหนึ่งในเหมือนแต่ก่อนไม่ แดพระยาทวายให้ปลัดตาย, มองน่องพระยาทวาย กับไพร่พลพม่าทวายหลายคนด้วยกันลงมาทาง ทางที่ไหนแควจะตัดไม้ทับทางเสีย จะเอาคนระวางทชองแคว แต่จะยกเข้าปลัดนงกองทัพรักษาเมืองทวาย ตามารู้ความแต่ก็เข้ามากราบทูลกรมพระราชวังบวรฯ ทราบแล้ว บอกสั่งตัวตามาตมมาณค้ายหลวงแม่นาน้อย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทราบความแล้ว ทรงพระราชดำริห์ว่า อ้ายมองน่องพระยา

ลงมาแม่น้ำน้อย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว กับสมเด็จพระอนุชา
 ธิราชกรมพระราชวังบวร ฯ ก็เสด็จพระราชดำเนินกลับคืนพระนคร จึง
 โปรดตั้งพระองค์เจ้าชั้นเป็นเจ้าฟ้าฝ่ายในอีกพระองค์หนึ่ง แดงพวก
 พระยาทวายเป็นก็คัดเอาได้เป็นช่างเรือบ้าง เหลืออื่นให้ ไปอยู่คอกกระบือ
 ด้วยพระยาทวาย.

๑ ในปีฉลูเบญจศก จุติศักราช ๑๑๕๕ นั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้า
 อยู่หัวทรงพระราชดำริห์ ด้วยสมเด็จพระอนุชาธิราช กรมพระราช
 วังบวร ฯ ว่า เมืองมรวิดิ เมืองคระนาถ เมืองทวายก็ได้แล้ว ควร
 จะไปตี เมืองเมาะคมะ เมืองร่างกุ้ง เขตแดนพม่าต่อเข้าไปตองค
 ถ่าตัมคะเนได้การก็จะตีให้ถึงเมืองอังวะทีเดียว จึงโปรดให้เกณฑ์ทัพ
 ให้เจ้าพระยารัตนาพิพิธ, เจ้าพระยามหาเสนา, ยกไปสมทบทัพพระยา
 ยมราชที่เมืองทวายก่อน ฝ่ายกรมพระราชวังบวร ฯ เสด็จไปทางคิงขร
 ไปตั้งคอรอรับอยู่ฝั่งทะเลตะวันตก จะได้อีกชนไปทางแม่น้ำเมืองมรวิดิ
 เป็นทัพเรือ ทัพหลวงจะไปทางบกยังมีได้ยกไป ให้พระยากระดากโหม
 ราชเสนาออกไปเกณฑ์ทัพเมืองเขมร, ให้พระยาไกรโกษาไปเกณฑ์ทัพ
 เมืองตาด, แต่เมืองเห็นอ่อนนมตราให้ข้าหลวงถอยกลับไป กำหนดในปี
 ฉลูเดือนสิบสองให้พร้อมกัน เกณฑ์ทัพครั้งนั้น ๔๐๐๐๐.

๑ ฝ่ายเจ้าพระยารัตนาพิพิธ เจ้าพระยามหาเสนา พระยายมราช
 บอกเข้ามาว่า พม่ายกกองทัพใหญ่มาแต่เมืองอังวะจะมาตีเมืองทวาย
 พม่าเมืองทวายตอบออกไปหาแม่ทัพเมืองอังวะ จัดหญิงชาวเมืองทวาย
 ลงไปให้ ๒ คน หาให้กองทัพไทยรู้ไม่ แม่ทัพเมืองอังวะจับกรรมการ
 เมืองทวายที่จัดผู้หญิงไปให้หน้าเดี่ย แล้วส่งตัวผู้หญิงกลับเข้ามา

เมืองทวาย ไพร่พดในเมืองทวายหนตงแต่รวากกองทัพพม่ายกมาแต่เมือง
 อังวะ ความซึ่งยำเกรงกองทัพไทยนั้นก็น้อยลงกว่าเก่ามาก จะ
 ใช้ส่วยการงานบังคับบัญชาไม่ได้เหมือนแต่ก่อน ได้ทรงทราบใน
 หนังสือบอกแล้ว พอกองทัพหัวเมืองเข้ามาพร้อมกัน ก็เสด็จยก
 พยุหยาตราโยธาทัพมาพร้อมเรือ ไปขึ้นเดินทศกัณฑ์ดงแม่น่าน้อย.

๑ ฝ่ายที่เมืองทวายนั้นขาดเสบียงอาหารลง เจ้าพระยารัตนาพิพิธ
 เจ้าพระยามหาเสนา, พระยายมราช จึงปรึกษากันว่า ชาวเมืองทวาย
 เสบียงอาหารก็ผิดเคืองเกือบจะอดอยู่แล้ว จะชักเอาผู้ชายไปชนเข้า
 ที่ดงแม่น่าน้อยคนก็คิดรักษาที่เชิงเทินอยู่ ให้แต่พวกผู้หญิงลงมา
 ชนเข้า พวกพ้องของใครก็ให้คุมพวกพ้องลงมาแล้วให้พวกไทยกำกับ
 ลงมาด้วย ชาวเมืองทวายสงสัยว่าจะผ่อนครวก็หาฟังบังคับบัญชาไม่
 ทุ่มเถียงเถาะไป เจ้าพระยามหาเสนาจึงเอาอาย่วนทอกพม่าเมือง
 ทวายที่เป็นตัวแข็งแรงนั้นมาตี ๓๐ ที่.

๑ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นไปทางระนองด้วย ตั้งค่าย
 อยู่ที่หินดาตยังใกล้เมืองทวายอยู่ทาง ๒ คณ.

๑ ฝ่ายสมเด็จพระอนุชาธิราช กรมพระราชวังบวรสถานมงคล ซึ่ง
 ยกออกไปต่อเรือรบที่คังซร เร่งต่อทำทั้งกลางวันกลางคืนจนเรือแล้ว
 เสร็จ โปรดให้พระยาจำเริญนักษัตร พระยาไกรโกษาซึ่งไปเกณฑ์
 กองทัพแล้ว ตามเสด็จมากับพระยาพิไชยบุรินทร์รา พระยาแก้ว
 เการพ นายทัพนายกอง คุมเรือยกออกไปเมืองทวายตั้งกองทัพแล้ว
 เสด็จกลับมาประทับอยู่แขวงเมืองชุมพร ครั้นกองทัพยกไปถึงเมืองมะริด
 ได้ข่าวว่าเมืองมะริดกับใจเปนชบถ กองทัพจึงยกเข้าตีเมืองมะริด

บ้นบ้อมแถบหน้าเมืองชาวเมืองยงระดมนั้นหนานัก เข้าเมืองหาได้ไม่
ก็แจวเรือเข้าหาเกาะหน้าเมืองมะริด เกาะหน้าเมืองนั้นมีเขาอยู่ พระยา
เด่นหาญกระทำพิณพาทย์อยู่ในเรือ เมื่อข้ามไปจะเข้าเกาะนั้นบ้นพม่า
ยิ่งถูกวงษ์อั้ง ๆ กระจายไปถูกคนค้ำของเจ็บแค่หาตายไม่ พระยาไกร
โกษา, พระยาพิไชยบริษัทรธา, พระยาจำแค้นยากร, พระยาแก้วเการพ
แต่นายทัพนายกองไปถึงเกาะเข้าพร้อมกัน เขาบ้นใหญ่ชนบ้นเขาช่วยกัน
ยงระดมเข้าไปในเมืองมะริด พม่าทนต์บ้นมิได้ ขุดหลุมทำสำนาม
เพดาระเอากระดานบังตัวกันตบ บ้นที่เมืองมะริดก็ซาตงยั้งแค่จะแตก.

๑ ฝ่ายข้างเมืองทวาย อ้ายวุ่นทอกที่เจ้าพระยามหาเสนาเขียนนบน
เจ็บแค้น โกรธเจ้าพระยามหาเสนา จึงบ่าวร้องยุยงพวกทวายว่า ไทย
จะได้ปลดปล่อยครว้งไปชนเข้าแล้ว จะเดยกวาดคนแดงพวกครว้งเมือง
ทวายไปได้ แม่น่าน้อย พวกทวายทงปวงที่รักษาน้ำที่เชื่อคำอ้ายวุ่นทอก
เห็นจริงด้วยก็กลับใจเป็นชนบ้น ช่วยกันเขาบ้นใหญ่ยงระดมเข้าไป
ที่ค่ายไทยตั้งอยู่ กองทัพเจ้าพระยามหาเสนา, เจ้าพระยารัตนาพิพิธ,
พระยายมราช, เห็นคั้งนั้น จะอยู่ในค่ายก็มิได้ ด้วยค่ายนั้นน้อยใกล้
กำแพงทางบ้นยั้งถึงถนัด จึงดำถอยชนบ้นค่ายออกมาคั้งให้พันทบ้น.

๑ ฝ่ายพระรองเมืองเขารักษาอยู่ในเมืองทวาย เห็นทวายเป็นชนบ
ชน ทวายบ้นประตเดียวหมด พระรองเมืองกับนายทัพนายกองต้อง
เดยบมาตามริมเชิงเนินข้างเหนือเมือง พอถึงประตูมีทวายรักษาประตู
อยู่ห้าหกคน จะออกทางประตูนั้น ทวายผู้รักษาประตูไม่ให้ออก
จึงพันทวายรักษาประตูตาย ๒ คนเหลืออนนวงษ์ไป พระรองเมืองกับ

นายทัพนายกองกระทรวงกลาโหมญแจหัก เบ็ดประตูออกได้แล้ว ก็รีบ
ไปหากองทัพพระยายมราช.

๑ ฝ่ายเจ้าพระยารัตนาพิพิธ, เจ้าพระยามหาเสนา, พระยายมราช,
ตั้งค่ายยังมีทันแล้ว กองทัพพม่ากับทวายพดเมืองสมทบกันยกมาเป็น
อันมาก เข้รบบรุกบุกบันได้ยิงโต้พันกลางแปลงเหลือกำลังที่จะต่อรบ
ทัพไทยก็ดำถอยรับมาจนถึงค่ายพระยาอโยธยฤๅช ซึ่งเป็นกองนำ
ทัพหกดวงตั้งค่ายมีคทางอยู่ พวกกองทัพเจ้าพระยามหาเสนา, เจ้า
พระยารัตนาพิพิธ, พระยายมราช, ที่ดำถอยลงไปจะขอเข้าเอาไค้รบ
ค่ายผ่อนพักกับทัพพม่า พระยาอโยธยฤๅชไม่ยอมให้เข้าค่าย ว่า
คัวเป็นทัพนำของทัพหกดวง ถ้าเข้ามาในค่ายคนกำลังตื่นแตกพม่าเข้าไป
ค่ายมิเสียหรือ ถ้าค่ายนำแตกแล้วข้าศึกก็จะถึงค่ายหกดวงที่เดียว คี้คะ
พระยาอโยธยฤๅชจะมีปดิวไปหรือ ให้รบทัพพม่าอยู่แต่่นอกค่ายเกิด
กองทัพเจ้าพระยามหาเสนา, เจ้าพระยารัตนาพิพิธ, พระยายมราช เข้า
ค่ายไม่ได้ ก็ตั้งรับอยู่น่าค่าย แต่จมีนราชาบาด (กระต่าย)
จมีนสมุหพิฆาน (แดง) บุครเจ้าพระยาราชบุรี ได้ว่าให้พระยา
อโยธยฤๅชเบ็ดประตูรับให้เข้ามาหลายครั้ง พระยาอโยธยฤๅช
ก็ไม่ยอม พระอินทรเดช (บุญเมือง) พระยามหามนตรี (ปลัด)
เห็นด้วยพระยาอโยธยฤๅชว่าอย่าให้เบ็ดรับ คนจะตะเด้าตะดมเข้ามา
ให้รบอยู่นอกค่ายก็จะได้ พม่าตามกองทัพมาถึงเข้รบบรุกบุกบันทัพ
ไทยรับมิหยุด เพราะมิได้มีค่ายมั่นรักษาตัว ก็แตกพ่ายกระจายกันไป
เสียเจ้าพระยามหาเสนาในทรมศก็ไม่ได้ ค่ายพระยาอโยธยฤๅชพม่า
ก็เข้าค้เอาได้ เสียไพร่พดครงนหมาก.

๑ ทรงพระราชดำริว่าจะทำการต่อไปไม่คตอด จึงโปรดให้ถอย
 กองทัพที่พึ่งปวงลงมาแม่น้ำน้อย ครั้นมาถึงแม่น้ำน้อยทรงทราบว่าเจ้า
 พระยามหาเสนาหายไป แล้วทราบว่ามาถึงค่ายพระยาอโยธยารณฤทธิ
 แล้ว เจ้าพระยามหาเสนา, เจ้าพระยารัตนาพิพิธ, พระยายมราช,
 จะเข้าหาใคร่ค่ายยิงปืนรับพม่า พระยาอโยธยารณฤทธิไม่ยอมให้อาใคร
 บิดประตูค่ายเสีย ทรงพระพิโรธพระยาอโยธยารณฤทธิมาก ดำริคิดว่า
 เสด็จมาด้วยใหญ่ทั้ง ๓ นายมาถึงแล้วควรจะให้เข้าพักอยู่ในค่าย นั้น
 ก็ออกกฎหมายอะไรของมัน ไม่ให้เสนาบดีผู้ใหญ่เข้าอยู่ในค่าย จน
 เสียแม่ทัพนายกองแต่ไพร่พลเป็นอันมาก ให้ทำกระทู้ซักถามพระยาอโย
 ธยารณฤทธิ ๆ กับรับสารภาพผิด จึงให้ตั้งพระราชอาญาประหารชีวิต
 พระยาอโยธยารณฤทธิเสียที่ค่ายแม่น้ำน้อย แต่พระอินทรเดช, พระยา
 มหามนตรี, ที่เห็นด้วยพระยาอโยธยารณฤทธิ ให้ถอดเสียจากที่
 เจ้ากรมพระตำรวจแล้ว ตั้งพระราชอาญาจำไว้ทั้ง ๒ คน แต่จมีน
 ราชบาท, จมีนสัมฤทธิ์มาน, ที่ว่าแก่พระยาอโยธยารณฤทธิให้เปิดประตู
 รับนั้น มีความชอบ ให้จมีนราชบาทเป็นที่พระอินทรเดช ที่พระ
 ราชรินทร์ว่างอยู่ห้ามคิดไม่ จึงให้จมีนสัมฤทธิ์มานเป็นที่พระราชรินทร์
 แล้ว จึงโปรดเกล้า ๆ ให้นายจำเรศ (เกต) บุตรพระยาเพชรพิไชย
 ที่ถึงแก่กรรมถือนั่งตั้งเข้ามาถึงผู้รักษาพระนคร ให้ระดมพวกพม่าที่จำ
 ไว้ณคุกและระดมรักษาพวกพระยาทวาย ถ้าเห็นว่าผู้ใดกำเริบหนักให้
 จับจำเสีย ผู้รักษาพระนครครั้งนั้น กรมหมื่นนรินทร์พิทักษ์, พระยา
 พลเทพ (ปิ่น), พระยาธรรมมา (ทองคำ), พระยาเพชรพิไชย
 ที่เป็นมหาดวงนายสิทธิ์ครั้งกรุงเก่า, พระยามหาราชอยู่กรมเมือง แล้ว

โปรดให้นายฉิมมหาเด็กลงเรือชาวชุมพร ถัดครารับไปเฝ้าสมเด็จพระ
 พระอนุชาธิราชกรมพระราชวังบวรสถานมงคล ฉบับ ๑ นายฉิมได้ตรา
 แดงกรับไปขึ้นที่เมืองเพชรบุรี เดินบกไปเฝ้าที่เมืองกระ กราบทูล
 ราชการเมืองทวายตามท้องตรา ส้มเด็จพระอนุชาธิราช กรมพระ
 ราชวังบวร ฯ เสด็จพระไทยนักรับสั่งว่าการจะดำริ่อยู่แต่อยู่กับ
 ไม่สำเร็จไปได้ จึงตั้งให้ขึ้นไปบอกนายทัพนายกองให้จำทัพจากเมือง
 มะริด พอกองทัพพม่ายกมาถึงเมืองมะริด กองทัพไทยจัดการ
 จะดำทัพเรือ พม่าก็เข้าตั้งกองทัพไทยได้รับกัน กองทัพไทยต่อเรือรบ
 ครึ่งหนึ่งมตะกุดทั้งทางท้าย ดำถอยเรือเอาท้ายลงมา ยิงปืนหน้าเรือ
 รับพม่าแข็งแรง พม่าก็ยิง ต่างคนต่างยิงกัน ถึงฝั่งจึงทิ้งเรือเสียชนบก
 พม่าก็ชนบกติดตามกองทัพไทย พระยาจำแค้นยากร (ทเรียน) รับพม่า
 แข็งแรง พม่าหาอาจต่อวงเกินเข้ามาได้ไม่ นายทัพนายกองก็ไม่มี
 ผู้ใดเป็นอันคราย เสียแต่เรือรบแต่ปืนบาหุรียี่มสำหรับเรือ พระบาท
 ส้มเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จจากแม่น้ำน้อยยกกลับคืนพระนคร แดกรมพระ
 ราชวังบวรสถานมงคล ตั้งทัพเรืออยู่จนพม่ากลับไปเมืองมะริดหมดแล้ว
 ก็เสด็จกลับคืนพระนคร.

๑ เมื่อณเดือนหกแรมสิบสองค่ำมีฉมูเบญจศกนั้น เจ้าอนันท์ก็มิ
 หนึ่งตั้งให้องเฝ้าตั้งเรือเข้ามาความว่า เจ้าอนันท์ก็จะยกกองทัพไป
 ต่เมืองกุยเฮิน ขอตราสำหรับทัพออกไปเมืองดาว ขัดต้นเสียบึง
 อาหารลงจะได้ไปจัดซื้อโดยสะดวก ก็บจะให้ญวน ๗ คนไปทางเมือง
 ดาว ให้ดาวจัดเสียบึงอาหารส่งขึ้นไปเมืองคงเกย พระบาทสมเด็จพระ

พระเจ้าอยู่หัว ก็โปรดพระราชทานตรารูปพระอาทิตย์ทรงราชรถดวง ๑
 ตราประจำฉันทัดวง ๑ ตราพระราชดำห์สำหรับเดินทางไปเมืองดาว
 ฉบับ ๑ มอบให้ห้องเบ็ดเตล็ดคุมออกไปพระราชทานเจ้าอนันตภัก ครั้น
 ถึงณเดือนอ้ายชนด้ามคำ เจ้าอนันตภักจัดไตคนไม่ทองเงินกับเรือพระ
 ทนงรูปมังกรดำ ๑ กระดำพุกหนัก ๓๐ คำตั้งฉั้น ๕ หาบ
 ฟ้าดาตทรายหนัก ๕ หาบ ให้ห้องเบ็ดเตล็ด, ห้องเบ็ดจัด, คุมเข้ามา
 ทูลเกล้าฯ ถวาย.

๑ ครั้นมาถึงเดือนด้าม พระเจ้าอยู่หัวสั่งให้พม่าเจ้าเมืองเมาะตะมะ
 มีหนังสือให้เนรายันภิกษุพม่า กับพระยาปรากฏรามัญ ถิ่นเข้ามา
 ถึงพระยากาญจนบุรีฯ ส่งต้นหนังสือเข้ามาฉกรรจ์ แปรได้ความว่า
 จะขอเส้นทางพระราชไมตรี ทรงพระราชดำริเห็นว่าที่พระเจ้าอยู่หัว
 ให้แต่เจ้าเมืองเมาะตะมะมาเจรจาความเมือง กับเจ้าเมืองกาญจนบุรีตั้ง
 ไม่ค่อยอย่างธรรมเนียม จึงโปรดให้มัตราตั้งให้พระยากาญจนบุรีตอบ
 ไปยังเจ้าเมืองเมาะตะมะว่า.

“ อักษรบรรณรัตน์ถอมิตรสันนิทเสนาเมตยาภิรยาไศรย ในท่าน
 ผู้ครองเมืองกาญจนบุรีมาถึงท่านผู้ครองเมืองเมาะตะมะ ด้วยให้พม่า,
 มอญ ๘ คน ถิ่นหนังสือเป็นเรื่องราวสดริญพระเกียรติคุณในพุทธจักร
 อาณาจักรเป็นทางเจรจาความเมืองนั้น ได้ส่งหนังสือเข้าไปยังท่าน
 อรรถมหาเสนาบดีผู้ใหญ่ ๆ ได้แจ้งทุกประการแล้ว จึงประชุมเสนา
 พฤตมาตย์ปฤกษาพร้อมกันว่า ครั้นจะนำเฝ้าความฉกรรจ์บังคมทูล
 แต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงพระคุณธรรมอันมหาประเสริฐ
 ด้วยเหตุว่าเป็นแต่หนังสือเจ้าเมืองเมาะตะมะ เกตุออกจะเหมื่อนหนังสือ

เมื่อจุดศักราช ๑๑๔๖ ปี พม่ากับไทยก็ได้เจรจากันณะองจึงอพยพย้าย
 มีตอกตำบตพระเจดีย์ด้ามองค์ว่า จะเป็นทางพระราชไมตรี จนถึง
 ได้ให้ของตอบแทนกัน ในเดือนนั้น ฝ่ายพม่าก็มาจับคนทางเมือง
 เพ็ชรบุรีไป ๘ คน ครั้นจุดศักราช ๑๑๔๗ ปี พระเจ้าอังวะก็ยก
 ททัพมา ฝ่ายกรุงเทพ ฯ คงอยู่ในกรณการฎแก่ประชากรพวกพดตง
 ต้องฝ่าย เพื่อพ้นชวคณครายอกศักรกรม จึงให้หน้าชาน้อยของ
 ดิงคะตู้ซึ่งเปนพม่าด้วยกันถอหนึ่งตั้งออกมาว่ากต่างก็มีฟัง อันพม่า
 กับไทยทำศึกแก่กันหาหนยมมิได้ เหมือนนากับน่านิน แตวมหนึ่งตั้ง
 กตบเข้ามาว่า หน้าชาน้อยของดิงคะตู้ออกไปเหมือนหน้าชาน ครึงน
 เหมือนเอาแก้วทงให้หน้าได้นิน ถ้าจะใส่จริงขอจะให้หน้าชาน้อยของ
 ดิงคะตู้ผู้ ถอหนึ่งตั้งเดิมกตบถอหนึ่งตั้งเข้ามา จึงจะขอบ.

ประการหนึ่ง ซึ่งพระเจ้าอังวะปรากฏาโพธิญาณเมตตากรณาแก่
 ดัดคว ชุมตียงท้าวพระยานายทพนายกองให้งามดี ความชอนคชว
 ก็ไว้แต่ในใจของท่านเถิด เราแจ้งอยู่แต่ถว ข้อซึ่งว่าทงต้องพระนคร
 ปราศจากบัจจามิตรเปนทางพระราชไมตรีมีความคชุนน คำอนั้นเปน
 ดัตยจริงหรือ หรือเปนกตอบาย ถ้าจะเปนกตอบายแต่ถวอย่าคิด
 เตยว่าพม่าจะตวงไทยได้ ถ้าจะเปนทางพระราชไมตรีกันนั้น จะ
 ให้ดัดมเด็จพระเจ้าแผ่นดินทงต้องฝ่ายร่วมเสถอครณครกันหรือ หรือจะ
 ให้แต่เสนาบดีผู้ใหญ่น้อยทแกถวททารทำสัตยกัน หรือจะไม่ทำสัตย
 แต่ถว เปนแต่จะไม่ทำยทตงครวมแก่กัน ต่างคนต่างอยู่ประการใด
 ให้เสนาบดีเอาเนอความทตแก่พระเจ้าอังวะจะประพฤคณนใด ก็ให้แต่ง
 ชุนนางพม่าเปนทูตานุทูต กับชุนนางไทยผู้ใหญซึ่งไม่พอใจรบคักเสย

กรุง ซึ่งพม่ากวาดเอาไปไว้^๕นั้น ถ้าผู้ใหญ่ไม่มีแล้ว จนแต่
หัวหมื่นมหาดเล็กก็เอาเถิด ให้มาตั้งตามนายดีนาย กับพระสงฆ์
อันทรงศีลตั้งวรมิสฺสุทธิ จะได้เป็นสักขีพิพยาน จึงจะเป็นสัตย์
มั่นคงได้ ถ้ากรุงอังวะแต่งมาได^๕ดังนี้ จะบอกเข้าไปให้ท่านอรรค
มหาเสนาธิบดีผู้ใหญ่เอาเนื้อความกราบบังคมทูล พระบาทสมเด็จพระบรม
บพิตรพระเจ้าอยู่หัวผู้ทรงพระคุณธรรมอันมหาประเสริฐ ถ้ามีทำได้
อย่าเจรจากันต่อไปเลย ต่างคนต่างประพฤติในราชกิจ โดยยถา
นุชณาไต่ย^๕นั้นเถิด.

๑ ครั้นมาถึงณเดื่อวันจันทร์เช้า^๕ ค่ำ อองกันอินบุตรของตองเยื้องมีอักษร
ดำด้นเข้ามาทางบกแต่งทูตเข้ามา ๖ นาย ขอบเณทางพระราชไมตรี
ด้วยกรุงเทพมหานคร มีความว่าองเชียงสือหนีเข้ามาอยู่ณกรุง ไม่
รู้พระเดชพระคุณกลับหนีออกไปตั้งตัวเป็นเจ้าของหมึกกักแล้ว ไปตั้งเอา
เมืองพู่เวียน เมืองมินคาง เมืองเคียนซัน ถ้ากองทัพอองกัน
ตีแตก องเชียงสือจะหนีเข้ามาในเขตรแดนกรุงอีก ขอให้กองทัพ
กรุงเทพมหานครจับให้จงได้ ทางพระราชไมตรีจะได้ยักยาวไปช่วยฟ้า
แลดิน จัดได้ชนจามรีแดง ๕๐๐ ภูเข้ามาทรงยินดี ถ้ากรุงเทพ ฯ
จะต้องการตั้งหนึ่งตั้งใด ให้มีพระราชดำด้นออกไปให้แจ้ง จะได้จัด
เข้ามาถวาย แต่มีข้อความอื่นอีกเป็นหลายประการ.

โปรดให้มีพระราชดำด้นตอบออกไปใจความว่า กรุงเทพ ฯ นี้
ตำราทศพิชราชธรรมอันเต็มอ มีได้คิดเบียดเบียนแก่บ้านใหญ่เมือง
น้อย แต่ดูคำวานิชนานาประเทศ มีแต่เมตตากรุณาเป็นต้น
อุประมาตุจดังเขาพระสุเมรุราชเดนมหาจักร์สมุท อันเป็นที่อาศัยร^๕แก่

เทวามนุษย์แต่ฝูงมีจัญนาชาติทั้งปวง มีดั่งนเหมือนนพฤษชาติคันทใหญ่
 เป็นที่อาไศรยแก่สฤณบัณฑิชาชาติ อันเข้ามาพึ่งพิงกระทำรวงรังพักฟอง
 ครันสฤณไปดกมีขนิบีกทางบริบูรณ์แล้ว ก็บินไปทั่วทิศานุทิศโดยความ
 ปราถนาผาศุกแห่งตน แต่ซึ่งครั้งก่อนของเขียงดื้อแตกจากเมืองโตกนาย
 หนีเข้ามาพึ่งกรุงเทพมหานครศรีอยุธยา ก็ทำนุบำรุงเลี้ยงให้เป็นสุข
 โดยตระกูลอันตั้งค้ำตั้งริยวงศ์แล้ว ก็กลับคืนไปยังเมืองโตกนาย
 อุประไมยเหมือนสฤณบัณฑิชาอันมีปีกทางบริบูรณ์ แต่บินไปสู่ประเทศ
 แห่งตนโดยปราถนา หาไทยอันตราয়มิได้ ก็เป็นที่ยินดีแห่งกรุง
 โดยกรุณาหารังเกยมิได้ แต่ซึ่งว่าองเขียงดื้อไม่อยู่แต่เมืองโตกนาย
 ยกกองทัพไปรุกรบค้ำบ้านน้อยแต่เมืองใหญ่จนแดนเมืองดั่งเกีย ๆ แดง
 กองทัพต้องเขียงดื้อแตกคืนมานั้น ความซ้อนเป็นระยะทางไกลยังหา
 แจ้งเหตุสุดตระหนักไม่ แต่ซึ่งว่ากองทัพเมืองดั่งเกียจะยกมาต้องเขียง
 ดื้อ ขอให้กรุงแดงกองทัพไปตั้งอยู่ปลายด้านแดน ถ้างองเขียงดื้อ
 แตกมาให้ช่วยจับกุมให้ เจ้าดั่งเกียจะตอบแทนสนองพระคุณนั้น ฝ่าย
 กรุงมัญจะเจรจาเตย ด้วยเหตุว่ามัจฉนแล้วจะให้กลับเป็นโทษ ดั่งน
 นิตพระราชประเพณีธรรม ประการหนึ่งกิดค้ำพิทจะดื้อไปในนา
 ประเทศเมืองใหญ่น้อยทั้งปวง จะว่ากรุงเทพมหานครเห็นแต่แก่ตา
 ดักการเมืองดั่งเกียเท่านั้น ช่วยกันจับกุมองเขียงดื้อดั่งให้ ไม่มีควม
 เมตตากกรุณา ความครหาติเตียนซ้อนจะปรากฏอยู่ชั่วฟ้าแต่ดิน ดู
 มิบังควร อนักรุงเทพมหานครจะประพฤติกการที่จะทำได้ ก็แค่คดอง
 ทศพิชราชธรรมตามประเพณี เจ้าดั่งเกียเป็นข้าศึกกัน ถ้าจะให้
 ระวังว่ากล่าวดั่งดองฝ่ายพอจะเจรจาได้ อนึ่งซึ่งว่าไม่รู้จักเขตแดน

ขอให้กรุงแตกกองทัพไปตั้งอยู่ปลายแดนนั้น อันประเพณีกระษัตรา
 ธิราชเมืองใหญ่น้อยทั้งปวง ก็ย่อมรู้จักกำหนดเขตแดนขอบเขตต์มา
 ราชธานีเขตแดนซึ่งกันแฉกกันอยู่ดังนี้ เจ้าตั้งเกียรที่จะทรงบัญชาดำรง
 ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดิน, ให้ตำรวจซอบเถิด.

ทศได้รับพระราชดำذنตอบแล้วกราบถวายบังคมตาไป แดกราช
 ดำذنที่มีไปมากับญวนโกเชินน เมื่อเจ้าอนันตักแต่งให้องเบ็ดเตล็ด
 องโดยเวียน เป็นทูตถือหนังสือเข้ามากราบทูลข่าวการสงคราม เมื่อ
 ณเดือนยี่ปีชานนศกจุศักราช ๓๑๕๖ ได้โปรดให้คัดสำเนาฉบับให้ทูล
 ไปแจ้งแก่เจ้าอนันตักให้ทราบด้วย.

๑ ครั้นจุศักราช ๓๑๕๖ ปีชานนศก เป็นปีที่ ๓๓ ในรัชกาลที่ ๓
 เมื่อณเดือนห้า ส้มเด็จพระสังฆราชศรีอยุธยาตั้งอาพาธถึงแก่มรณภาพ
 ส้มเด็จพระเจ้าอยู่หัวโปรดตั้งพระวันรัตน์ (ศุข) วัดศรีธรรมพรหม
 เป็นสมเด็จพระสังฆราช ครั้นถึงณเดือนแปดทรงพระราชดำริห์ว่า
 ส้มเด็จพระเจ้าดุกยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนเสนาบดีฯ พระชนมายุ
 ครบ ๒๑ ควรจะทรงผนวชแล้ว อนึ่งนักพระองค์เองเข้ามาอยู่ณกรุงเทพ
 มหานครแต่ชนมายุ ๓๐ ขวบ บดินชนมายุก็ได้ ๒๒ ปีครบอุปสมบท
 แล้ว จึงโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพนักงานจัดกระบวนแห่สมเด็จพระเจ้า
 ดุกยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนเสนาบดีฯ แดพระพงษ์อมรินทร์ซึ่งเป็น
 บุตรเจ้ากรุงธนบุรี นักพระองค์เอง ไปทรงผนวชแต่อุปสมบทณวัด
 พระศรีรัตนคำสัตตาราม ครั้นนกระบวนแห่มีเครื่องเล่นต่าง ๆ มาก
 ทรงผนวชแล้ว ส้มเด็จพระเจ้าดุกยาเธอเสด็จไปอยู่วัดส้มอราย.

๑ ครั้นออกพรรษานักพระองค์เองตาดึกซาบตแล้ว ทรงพระราชดำริห์ จะให้นักพระองค์เองออกไปครองกรุงกัมพูชาตั้งวงษ์ต่อไป จึงพระราชทานนามแก่นักพระองค์เอง ให้เป็นสมเด็จพระนารายณ์รามาริบัติศรีสุริโยพรรณ บรมสุรินทรมหาจักรพรรดิราช บรมนารถบพิตร เจ้ากรุงกัมพูชา ให้พระยากระตาโหม (ปก) ซึ่งเป็นผู้เลี้ยงสมเด็จพระนารายณ์รามาริบัติมาแต่เยาว์นั้น เป็นสมเด็จพระฟ้าทะตะหะเอกอุมนตรี อภัยพิริยปรากฏมพหุ มีอำนาจดีทรชาดบังคับบัญชาการได้ทั่วไป แดให้ทำนุบำรุงสมเด็จพระนารายณ์รามาริบัติเจ้ากรุงกัมพูชาด้วย แต่ทรงพระราชดำริห์ว่าเจ้าพระยาอภัยภูเบศร์ (แบน) นั้น ก็ได้ฉวยราชการกรุงกัมพูชาเรียบร้อยราบคาบมาได้ ๑๒ ปีมีความชอบ แต่ว่าเป็นพวกนักองค์โนนสมเด็จพระรามราชา ซึ่งเคยวิวาทกับบิดานักพระองค์เองมาแต่ก่อน เกรงจะไม่สนิทกับสมเด็จพระนารายณ์รามาริบัติ แต่สมเด็จพระฟ้าทะตะหะ จึงได้ทรงขอเขตรแคว้นแคว้นเมืองพระตะบองแตเมืองชนแตเมืองนครเดียมรัฐ ซึ่งเป็นเมืองใกล้เขตรแดนไทยตัดออกเป็นส่วนหนึ่ง ให้เจ้าพระยาอภัยภูเบศร์ว่ากล่าวบังคับบัญชา ให้มาขึ้นต่อกรุงเทพมหานครที่เดียว เพื่อจะไม่ให้เจ้าพระยาอภัยภูเบศร์มีความโทมนัส สมเด็จพระนารายณ์รามาริบัติ กับสมเด็จพระฟ้าทะตะหะก็มีความยินดียอมถวายเมืองพระตะบองแตเมืองนครเดียมรัฐจึงได้ขาดจากเมืองเขมร มาขึ้นกรุงเทพมหานครแต่นั้นมา แดสมเด็จพระนารายณ์รามาริบัติ สมเด็จพระฟ้าทะตะหะก็กราบถวายบังคมลา พาบศุภรพรยาครอบครวัออกไปครองกรุงกัมพูชาณเดือนยี่ขานนั้น.

๑ ในปณินมผู้ฟ้องว่า เจ้านันทเสนเจ้านครด่านข้างเวียงจันทน์ กับ พระบรมราชาเจ้าเมืองนครพนมคบคิดกันเป็นขบถ จึงโปรดให้ม็ ศุภอักษรขึ้นไปถึงเจ้านครด่านข้างแควพระบรมราชา ใจความว่าผู้ฟ้อง ว่าเป็ขบถ แต่ไม่ทรงเชื่อให้เอาตัวโทษจำไว้ ครั้นจะนิ่งเฉยไม่ ว่าก่ตัวก็เป็นการแผ่นดินสำคัญอยู่ ถ้าเจ้านครด่านข้าง แควพระบรม ราชาซื่อสัตย์ต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแล้ว ก็ให้ลงไปเฝ้าด้วยความ เชาโดยเร็ว ถ้าคิดประทุษร้ายจริงแล้ว ก็ให้ตักแต่งบ้านเมืองไว้ รับกองทัพเกิด ให้หัดวงทรงพดรามเจ้ากรมเกราะทองขวาเชิญขึ้นไป เจ้านันทเสนแควพระบรมราชาแจ้งในศุภอักษรแล้วก็ลงมาเฝ้าโดยดี โปรด ให้ชำระความเจ้านันทเสนก็แพ้โทษ รับตั้งให้ตั้งโทษถึงประหารชีวิตร กรมพระราชวังบวรสถานมงคล ทูลขอพระราชทานโทษไว้ จึงโปรด ให้เจ้าอินทรมุขกับพระยาอนุชิตราชาขึ้นไป เฝ้าให้เป็นเจ้าอินทรีครอง เมืองศรีสัตนาคนหุตต่อไป ได้ยกจากกรุงเมื่อณเดือนธันวาคมขึ้นสิบสามค่ำ.

๑ พระยานครราชสีมา บอกเข้ามาว่าดาวเมืองภูเขียวคดต้องได้ข้างพัง ดั้ประหตาดข้าง ๓ อานนาขึ้นมาใหม่ ๆ ตัวแห้งสิ้นจนเหมือนตีไปคอง แห้ง, จักษุ เด็บ ขนตัว ขนหาง ขาว เจ้าของฝักหัดเชิงรวาง แดงก็ใช้สรอย มีผู้ ได้เห็นมากก็ทักท้วงขึ้นว่าเป็นข้างสำคัญ เจ้า ของนั้นก่ตัวจะต้องเก็บเป็นข้างหุดวงก็ตัดหางเสีย จึง โปรดให้ม็ตราขึ้นไป ให้ตั้งลงมาทอดพระเนตร ครั้นวันอาทิตย์เดือนสี่ขึ้นเก้าค่ำข้างตงมา ถึงกรุง ได้ทอดพระเนตรแล้วดำรัสว่าเป็นเผือกศรี เสียตายแต่หางตัวน เสีย ทรงพระพิโรธเจ้าของข้างนั้นมากมิได้พระราชทานสิ่งใด หางนั้น ให้เอาหางโคผูกเข้าค่อเป็นข้างโคบุตร เข้าโรงสัตว์คมนต์ล้มโทษแล้ว

พระราชทานชื่อชนรวง เณรพระอินทรไอยรา คชาชาตินิคตทนต์
ผิวงพรรณเผือกศรี สี่ยอดคองคากแห่ง วิศณุแกดั่งรังรักษ์ มงคล
ตักษณเด็คฟ้า.

๑ ดุจตุศักราช ๓๑๕๗ ปีเถาะดับศกณเด็คอนห้า กองทัพพม่ายก
มาตีเมืองเชียงใหม่ตั้งล้อมเมืองไว้ พระยาเชียงใหม่มีใบบอกถนมาขอ
กองทัพกรุงฯ ซินไปช่วย จึงโปรดให้สมเด็จพระอนุชาธิราช กรม
พระราชวังบวร ฯ เสด็จยกกองทัพขึ้นไป ครั้นกรมพระราชวังบวร ฯ
ให้พระองค์เจ้าดำดวน, พระองค์เจ้าอินทปัต, ซึ่งเป็นพระโอรสผู้ใหญ่
คุมกองทัพกอง ๓ ยกขึ้นไปทางเมืองตีทัพหลวงเสด็จจากเมือง
นครลำปาง กองทัพพม่าล้อมเมืองเชียงใหม่อยู่ ๒ เดือนเศษ ทัพกรุง
ยกขึ้นไปถึงก็เข้าตีทัพพม่าแตกพ่ายไป จับได้อุบายของนายทัพกับไพร่
พม่า แต่ได้เครื่องศาสตราวุธเป็นอันมาก.

๑ ครั้นเสด็จการสงคราม เมื่อกรมพระราชวังบวร ฯ จะเสด็จกลับ
พระยาเชียงใหม่ยอมถวายพระพุทธรูปอันทรงพระนามว่า พระพุทธรดีหิงค์
เสด็จเชิญมาประดิษฐานไว้ในกรุงเทพมหานครแทนมา.

๑ พระพุทธรดีหิงค์ปฏิมากรนี้ตามตำนานว่า กระษัตริย์ในลังกาทอปปพร้อม
ด้วยพระอรหันต์สร้างขึ้น เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จมาเสวยภัตต์
แต่ทว่าพระหัตถ์ชำรุดไม่บริบูรณ์มาแต่เมื่อหล่นนิ้ว ๓ พระพุทธรดีหิงค์
ประดิษฐานอยู่ในเมืองตั้งกจากพระพุทธเจ้าเสด็จมาเสวยภัตต์ได้ ๑๕๐๐ พรรษา.

สมัยนั้นพระเจ้ากรุงสุโขทัย อันทรงพระนามว่าพระเจ้าไสยณรงค์
มีพระเชษฐาอนุภาพมาก พระราชอาณาจักรแผ่ลงมาจนกรุงศรีอยุธยา
แต่ตลอดออกไปจนเมืองนครศรีธรรมราช ก็ขึ้นอยู่ในเมืองสุโขทัยด้วย

ครั้งหนึ่งพระเจ้ากรุงสุโขทัยเสด็จลงไป ประพาศถึงเมืองนครศรีธรรมราช
มีพระราชประสงค์จะใคร่ได้พระพุทธรูปที่มีศรัทธาอันงาม จึงเจ้า
นครศรีธรรมราชรับอาสาแต่งทูตออกไปยังพระเจ้ากรุงหงสาวดี ทูลขอได้
พระพุทธรูปสี่องค์มาถวาย พระเจ้าได้ย่นรงค์ก็รับเชิญไปไว้ณเมืองสุโขทัย.
ครั้นพระเจ้าได้ย่นรงค์สวรรคตแล้ว ภาระศรัทธาได้ครอบครอง
เมืองสุโขทัยต่อลงมาอีก ๓ พระองค์ คือ พระเจ้าปาดราชโอรสพระเจ้า
ได้ย่นรงค์ ๑ พระเจ้าติภัยโอรสพระเจ้าปาดราช ๑ พระเจ้าโกสิด
โอรสพระเจ้าติภัย ๑ แต่จนถึงพระเจ้าอัครกษัตริย์ผู้เป็นโอรสของ
พระเจ้าโกสิดได้ครองกรุงสุโขทัย.

ครั้นสมเด็จพระรามาธิบดี พระเจ้ากรุงศรีอยุธยาที่มีพระ
เดชานุภาพมาก ยกกองทัพขึ้นไปตีเมืองสุโขทัย พระเจ้าอัครกษัตริย์
สู้ไม่ได้ จึงยอมเป็นเมืองขึ้นกรุงศรีอยุธยามาจนพิราโดย เมือง
สุโขทัยร้าง สมเด็จพระรามาธิบดีจึงให้เชิญพระพุทธรูปสี่องค์มาไว้
ในกรุงศรีอยุธยา.

ต่อมาพระเจ้ากรุงศรีอยุธยาพระองค์ ๑ ได้มารดาพระยาญาณติก
เจ้าเมืองกำแพงเพชรเป็นพระมเหสี พระยาญาณติกก็อยากได้พระพุท
ธรูปสี่องค์ จึงให้มารดาทูลขอต่อพระเจ้ากรุงศรีอยุธยาโดยกลอุบายว่า
จะทูลขอพระพุทธรูปองค์ใดองค์หนึ่งในวัดพระศรีสรรเพชญ์ ส่งไปให้แก่
พระยาญาณติกผู้บุตร พระเจ้ากรุงศรีอยุธยาไม่ทรงทราบในกลอุบาย
จึงพระราชทานอนุญาตให้พระมเหสี ไปเดิอกพระพุทธรูปให้พระยาญาณติก
ตามปรารถนา พระมเหสีบนขุนพุทธบาทผู้รักษาพระให้ชี้ให้ทราบว่า
องค์ใดพระพุทธรูปสี่องค์ แต่กลับรับสั่งให้เชิญพระพุทธรูปสี่องค์ ส่ง

ขึ้นไปเมืองกำแพงเพชรโดยด่วน เมื่อเชิญพระพุทธรูปหิงค์ไปได้หลายวันแล้ว ความจึงทราบถึงพระเจ้ากรุงศรีอยุธยาที่ทรงพระพิโรธ ฝ่ายพระมเหสีกราบทูลแก่ความได้ทราบว่างองคนนั้น คือ พระพุทธรูปหิงค์ จึงตั้งให้เตือกตามพอใจจึงได้เตือกส่งไป ขอพระราชทานรอกขอให้พระยาญาณติกส์จำตองไว้แล้ว จะให้ส่งพระพุทธรูปหิงค์กลับคืนลงมาถวายก็โปรดอนุญาตตามการที่ได้พิลาศพดงตั้งวงเดยไปแล้ว พระพุทธรูปหิงค์จึงได้ ไปประดิษฐานอยู่ณเมืองกำแพงเพชรคั่นนั้นมา.

๑ ในครั้งนั้นพระเจ้ากษัตริราชได้ครองเมืองเชียงใหม่ มีอำนาจมากข้างฝ่ายเหนือ แดพระยามหาพรหมผู้ของพระเจ้ากษัตริราชได้ครองเมืองเชียงราย ออกกองทัพเมืองเชียงใหม่ด้อมทบเข้ากับกองทัพเมืองเชียงรายยกดงมาตีเมืองกำแพงเพชร พระยาญาณติกส์เห็นว่ากองทัพเมืองเชียงใหม่ยกดงมามากมายเหลือกำลังที่จะต่อสู้ ก็ออกไปอ่อนน้อม พระยามหาพรหมจึงได้พระพุทธรูปหิงค์กลับขึ้นไปเมืองเชียงใหม่ พระพุทธรูปหิงค์ไปอยู่เมืองเชียงใหม่ได้หนึ่งวัน พระยามหาพรหมทูลขออนุญาตต่อพระเจ้ากษัตริราช เชิญพระพุทธรูปหิงค์ขึ้นไปเมืองเชียงราย ว่าจะเอาไปจำตองครั้นไปถึงเมืองเชียงราย พระยามหาพรหมจึงให้ช่างหล่อแก้วไขนวดพระหัตถ์ที่ชำรุดมาแต่เดิมให้ดีขึ้น แดจำตองขึ้นใหม่อีกองค์ ๑ แล้ว ก็รักษาพระพุทธรูปหิงค์ไว้ในเมืองเชียงราย หาได้ส่งกลับลงมาเมืองเชียงใหม่ไม่.

๑ อยู่มาพระเจ้ากษัตริราชทิวงศต เจ้านายแดพระยาทำวแดนเมืองเชียงใหม่ เชิญศิริราชกุมารอันเป็นโอรสของพระเจ้ากษัตริราชขึ้นครอบครองเมืองเชียงใหม่ต่อไป ไม่เป็นที่พอใจของพระยามหาพรหม จึงยกกองทัพเมืองเชียงรายมาตีเมืองเชียงใหม่ ผู้มีชื่อพวกเมืองเชียงใหม่

ไม่ได้ ต้องถอยทัพกลับไป พระเจ้าศิริราชจึงยกกองทัพเมืองเชียงใหม่ไปตีเมืองเชียงรายได้ เมืองเชียงรายได้จับพระยามหาพรหมได้ให้ฆ่าเสียแล้ว พระเจ้าศิริราชจึงได้เชิญพระพุทธรูปหิงคังมาไว้เมืองเชียงใหม่.

แต่มีเรื่องราวปรากฏต่อมาว่า เมื่อสมเด็จพระนารายณ์มหาราชขึ้นไปตีเมืองเชียงใหม่ได้ เมื่อปีฉลูศักราช ๑๐๒๓ ก็ได้เชิญพระพุทธรูปหิงคังมาไว้กรุงเก่าอีกครั้งหนึ่ง ต่อมาจะเปนในแผ่นดินสมเด็จพระเพทราชา หรือแผ่นดินพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระไม่แน่ พระราชทานกลับคืนขึ้นไปไว้เมืองเชียงใหม่อีก.

๑ ในปีเถาะดับศักราช ๑๑๕๗ นั้น เมื่อณเดือนแปดขึ้นสิบห้าค่ำ สมเด็จพระอนุชาธิราช กรมพระราชวังบวรสถานมงคลเสด็จลงมาเฝ้ากราบถวายบังคมลาทรงผนวช แดชอรัยพระราชทานโทษเจ้านันทเด่นเจ้านครบ้านช้างที่คองโทษ กับสมัคพรรคพวกเจ้านันทเด่น แดบรรดานักโทษที่ต้องพิณนาการอยู่ในเรือนจำให้พ้นโทษด้วย จึงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโปรดพระราชทานโทษนักโทษออกจากเรือนจำ ตามที่สมเด็จพระอนุชาธิราชกราบทูลขอ เว้นแต่เจ้านันทเด่นแดพรรคพวกซึ่งเป็นฆบถ แดพวกพม่ารามัญข้าศึก แดพวกโจรสลัดนั้น หาโปรดพระราชทานโทษไม่ กรมพระราชวังบวรสถานมงคลทรงพระราชศรัทธาบวชนักโทษที่พ้นโทษในครั้งนั้น ๓๒ คน.

๑ ครั้นณวันพุธเดือนแปดขึ้นสิบห้าค่ำ สมเด็จพระอนุชาธิราช กรมพระราชวังบวรสถานมงคล เสด็จทรงบรรพชาอุปสมบทณวัดพระศรีสรรเพชญ์ สมเด็จพระสังฆราชเปนพระอุปัชฌาย์ พระญาณสังวร วัดปลับเปนพระกรรมวาจา พระธรรมกิติเปนอนุสาวณะ พระสงฆ์

คณะที่หกบาท ๔๑ รวมแปด ๔๔ รูป เสร็จทรงบรรพชาอุปสมบท
เวลาบ่าย ๕ โมง ๗ บาท.

๑ ครั้นเดือนแปดแรมค่ำหนึ่ง ทรงชนเพธาพระปริยายบำเพ็ญพระ
กรรมภาวนา ครั้นแรมดีค่ำเวลาบ่าย ๓ โมง พระตั้งษ์ ๕๐๐ รูป
เจริญพระปริตณพระระเบียงพระอุโบสถวิหารวัดศรีรัตนเพ็ชฌ์. รุ่งขึ้น
เช้าเป็นการฉลอง.

๑ ครั้นถึงแรมเจ็ดค่ำเวลาเช้า ๔ โมง ๒ บาท กรมพระราชวังบวรฯ
ตามนวย รวมเวลาที่ทรงผนวชอยู่ ๗ ราตรี.

๑ ในปีเถาะลำดับคณนั้น สมเด็จพระนารายณ์รามาเจ้ากรุงกัมพูชา
ให้พระยาดังสดอด พระยาพิบูลย์เอก เข้ามากราบทูลพระบาทสมเด็จพระ
พระเจ้าอยู่หัว ขอสมเด็จพระท้าวเอกกระษัตริย์ แต่สมเด็จพระท้าว
มหากษัตริย์ซึ่งเป็นอาวตงตอง กับครอบครัวที่คกค่างอยู่ออกไป
ก็โปรดพระราชทานให้.

๑ ครั้นมาถึงเดือนก่ำชนสิบตองค้ำ เจ้าอนันตภักจัดได้คนไม้ทอง
คนไม้เงิน กับกระต่าพักหนัก ๓๐ ค้ำตั้ง ชมงหนัก ๕ หาบ หน้าคต
ทรายหนัก ๕ หาบ ให้้องโมโฮ องพอกรุง กุมเข้ามาทูลเกล้าฯ
ถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว กับว่าข้างที่พระราชทานออกไป ๒๐
ข้างนั้นได้รับไว้แล้ว.

๑ ในปีเถาะลำดับศกจุศักราช ๓๓๕๗ นั้น การทัพศึกว่างตงทรง
พระราชดำริห์ จะถวายพระเพลิงพระบรมอัฐิสมเด็จพระชนกาธิบดีตงอง
พระเดชพระคุณ เพราะเมื่อสมเด็จพระชนกาธิบดีสวรรคตเป็นเวลาบ้าน
เมืองเกิดจลาจล พระราชวงษานวงษ์กระจัดพัดไพรากัน สมเด็จพระ

เจ้าอยู่หัว แด่สมเด็จพระที่นั่ง ส้มเด็จพระอนุชาธิราช กรมพระราชวังบวรสถานมงคล ก็หาได้ถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระชนกาธิบดีไม่ จึงโปรดให้สร้างพระเมรุมาศขนาดใหญ่ แต่เครื่องมหรศพ ส้มโฆษเหมือนอย่างการพระบรมศพพระเจ้าแผ่นดินครั้งกรุงเก่า.

๑ เจ้านันทก๊กแดงค์สมเด็จพระนารายณ์รามาธิบดี เจ้ากรุงกัมพูชา เมื่อได้ทราบข่าวก็แต่งทูตให้คุมสิ่งของเข้ามาทูลเกล้า ฯ ถวาย ช่วยในการพระเมรุทง ๒ เมือง.

๑ ครั้นเดือนห้าปีมโรงอัฐศกจุลศักราช ๑๑๕๗ การพระเมรุ สว่างเสร็จแล้ว วันขึ้นสิบสามค่ำโปรดให้แห่พระบรมดั่งาริรักษาออกสู่พระเมรุ มีกรมมหรศพส้มโฆษ ๓ คั้น ๓ วันแล้ว ครั้นวันแรมค่ำหนึ่ง จึงแห่พระบรมอัฐิสมเด็จพระชนกาธิบดีสู่พระเมรุ กระทบนแห่พระบรมอัฐิครั้งนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จทรงพระราชยานโยงพระบรมอัฐิเอง ส้มเด็จพระอนุชาธิราชกรมพระราชวังบวรสถานมงคล ก็ทรงพระราชยานไปรับเข้าตอกนำมาในกระบวน แต่พระราชวงษานุวงศ์ ทรงรูปสัตว์ดังเค็ด ประคองผ้าไตร เข้าใน กระบวน แห่ด้วยหลายพระองค์ ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลในครั้งนั้นเป็นอเนกประการ.

อนึ่งในการมหรศพส้มโฆษพระบรมอัฐิครั้งนั้น มีโขนชักกรอกโรงใหญ่ทั้งโขนวงหัตถวง แดวงหน้า แด้วประสมโรงเด่นกลางแปดงเด่นเมื่อศึกทศกรรัฐยกทัพกับสิบขุนสิบรถ โขนวงหัตถวงเป็นทัพพระรามยกไปแต่ทางพระบรมมหาราชวัง โขนวงหน้าเป็นทัพศกรรัฐยกออกจากพระราชวังบวร ฯ มาเด่นรบกันในห้องสนามนำพดัลพดา ถึงมีบันบาเหวี่ยงมรางเกวียนตากออกมายิงกันดังดังนั้นไป ครั้นถึงวันแรมสี่ค่ำ

เชิญพระบรมราชาฯ แห่งถ้ำแก้ว เวลามีวันนั้นถวายพระเพลิงพระบรมอัฐิ ด้วยไม้หอมต่าง ๆ แต่ในเวลาเมื่อถวายพระเพลิงพระบรมอัฐินั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว กับสมเด็จพระอนุชาธิราช กรมพระราชวังบวรสถานมงคลช่วยกันทรงเชิญพระจิตกาธาร ซึ่งประดิษฐานพระบรมอัฐิไว้ด้วยพระหัตถ์จนถวายพระเพลิงเสร็จ รุ่งขึ้นโปรดให้แห่พระอังคารไปลอยตามพระราชประเพณี.

๑ เมื่อณเดือนดับเข็ด เรือวังหัดวงชื่อคองปลิด เรือวังนำขอมังกร จะแข่งกัน เปรียบฝีพายแล้วสมเด็จพระอนุชาธิราช กรมพระราชวังบวรสถานมงคล จิตฝีพายดำรับอันที่แข็งแรงซ่อนไว้ เมื่อเวลาแข่งจะเอาคนดำรับใหม่ลง ข้าราชการฝ่ายวังหัดวงแจ้งดังนั้นจึงนำความขึ้นกราบบังคมทูล พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงทราบแล้ว ดำริคิดว่า เด่นดังนี้จะเด่นด้วยที่ไหนได้ ให้เลิกการแข่งเรือ ตั้งแต่นั้นกรมพระราชวังบวรสถานมงคลก็ขาดหมายพระไทยไม่ได้ลงมาเฝ้า ครั้นวันอาทิตย์ เดือนอ้ายขึ้นดับค่ำสมเด็จพระอนุชาธิราชกรมพระราชวังบวรสถานมงคล ลงมาเฝ้ากราบทูลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวว่า เงินที่พระราชทานชนไปปะพันซึ่งนั้น ไม่พอแจกเบยหวัดข้าราชการในวังนำ จะขอรับพระราชทานเงินเดิมอีกให้พอแจกจ่ายกัน จึงดำริว่าเงินเก็บมาได้แค่ด้วยค่าอากรก็พอใช้ทำนุบำรุงแผ่นดิน เหตุจึงได้เอามาแจกเบยหวัดก็ไม่ใคร่พอ ต้องเอาเงินกำไรตกแต่งตำเภามาเพิ่มเติมเข้าอีกจึงพอใช้ไปได้บ้าง ๆ เงินคงคลังที่สะสมไว้ก็ยังไม่มี กรมพระราชวังบวร ฯ ไม่ได้ตามพระประสงค์ก็ขัดเคืองมิได้ลงมาเฝ้าเลย ฝ่ายพระยาเพชร (บุญรอด) เห็นว่าเจ้านายทรงขัดเคืองกันก็กระเถิบเข้า

ราชการให้เอาบัณฑิตน้อยมา แต่ให้เตรียมตำราดูตั้งนอกของ
 ระวังอยู่ ส่วนเจ้าพระยารัตนาพิพิธคิดว่า ที่วังน้ำจืดเตรียมการ
 เปนสงคราม ไม่ได้ใจแก่ราชการ ก็กราบทูลขอรักษาพระราชวัง
 ให้มั่นคงแข็งแรงเกณฑ์คนรักษาน้ำที่แต่เอาบัณฑิตน้อยบ้าง ครั้นนั้นเกือบ
 จะเกิดการยุทธสงครามแก่กัน ความทราบถึงสมเด็จพระที่นั่งเธอทรงต้อง
 พระองค์ ก็เสด็จขึ้นไปในพระราชวังบวร ฯ ทรงต้องพระองค์ ทรง
 พระกรรแสงตรัสประเด้าประโตมไปถึงความเก่า ๆ แต่ครั้งตกทุกข์
 ได้ยากมาจนได้ราชสมบัติขึ้น สมเด็จพระอนุชาธิราชก็มีพระไทยดุดห้อย
 อ่อนลงสิ้นความพระพิโรธ สมเด็จพระที่นั่งทรงต้องก็เชิญเสด็จให้ลงมา
 เฝ้าสมเด็จพระที่นั่งแต่ในเวลาดังนั้น สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับกรมพระราชวัง
 บวร ฯ ก็เป็นปรกติกันต่อมา.

๑ สมเด็จพระนารายณ์รามาธิบดี ครองกรุงกัมพูชามาได้ ๓ ปีก็ป่วย
 อยู่ได้ ๔ เดือน ถึงแก่พิราลัยในเดือนสิบสองแรมสิบห้าค่ำมีแสงนพศก
 จตุศักราช ๑๑๕๘ นักพระองค์เองผู้เป็นสมเด็จพระนารายณ์รามาธิบดี
 เมื่อเข้ามาอยู่ในกรุงเทพมหานคร มีโอรส ๔ องค์ ที่ ๑ ชื่อนกทองคำ
 เกิดเมื่อวันศุกร์ จตุศักราช ๑๑๕๓ มารดาชื่อนักโอด ที่ ๒ ชื่อนก
 ทองคัพพเกิดเมื่อวันพฤหัสบดี จตุศักราช ๑๑๕๕ มารดาชื่อนักแก
 ที่ ๓ ชื่อนกทองคำดวง เกิดเมื่อวันอังคารจตุศักราช ๑๑๕๖ มารดา
 เดียวกับนกทองคำ ที่ ๔ ชื่อนกทองคำเกิดเมื่อวันอังคาร
 จตุศักราช ๑๑๕๖ มารดาชื่อนักรด ในเวลาเมื่อออกไปครองกรุง
 กัมพูชามีโอรสอีกองค์ ๑ ชื่อนกทองคำดวง มารดาเดียวกันกับนกทองคำ.

๑ เมื่อสมเด็จพระนารายณ์รามาธิบดีถึงพิราลัยโดยนัย โอรสยังเยาว์อยู่
ทั้ง ๕ องค์ นักองคจันทซึ่งเป็นโอรสผู้ใหญ่ชนมายุเพียง ๖ ขวบ
สมเด็จพระเจ้าฟ้าทะตะหะจึงมีโบบอกให้พระยาจักรี (แกบ) เข้ามากราบบังคมทูล
พระกรุณาได้ทรงทราบ โดยทรงพระกรุณาอาไถยในสมเด็จพระนารายณ์
รามาธิบดี จึงมีพระราชโองการสั่งให้มัคราออกไปให้ส่งศพสมเด็จพระ
นารายณ์รามาธิบดีเข้ามา จะทรงจัดการศพแด่พระราชทานเพลิง
ในกรุงเทพมหานคร ส่วนราชการบ้านเมืองนั้นให้สมเด็จพระเจ้าฟ้าทะตะหะ
เป็นผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน แต่ทำนุบำรุงเจ้าชาย ๕ องค์ ซึ่งเป็นโอรส
สมเด็จพระนารายณ์รามาธิบดีไปพลาง เมื่อค้อไปภายหน้าเจ้าองค์ใด
เจริญไฉนมีคุณคุณิ แต่สติปัญญาสามารถ ก็ทรงเลือกตั้งให้ครอบครอง
กรุงกัมพูชาต่อไป.

ครั้นข้าราชการผู้ใหญ่เข้าชื่อกันกราบบังคมทูลว่า จะพาศพ
เจ้าประเทศราชเข้ามาทำฌาปนกิจในกรุง ผิดด้วยเยี่ยงอย่างธรรมเนียม
เกรงจะเป็นอุปาทวแก่บ้านเมือง ขอพระราชทานอย่าให้พาศพสมเด็จพระ
นารายณ์รามาธิบดีเข้ามาเลย ประจวบพอดีข่าวว่าจะมีคักพม่ามาอีก
จึงโปรดให้มัคราออกไปห้ามมิให้พาศพสมเด็จพระนารายณ์รามาธิบดี
เข้ามา สมเด็จพระเจ้าฟ้าทะตะหะพาศพเข้ามาตั้งเรือที่ท่ากระพงหลวงมาทางเรือ
ถึงโอดำเจ็ด พอได้รับทงคราโปรดออกไปว่า ได้ข่าวว่าพม่า
ยกกองทัพมา ให้สมเด็จพระเจ้าฟ้าทะตะหะจัดการทำฌาปนกิจศพสมเด็จพระ
นารายณ์รามาธิบดีที่เมืองบันทายเพชร แต่ให้เกณฑ์กองทัพเขมร ๕๐๐๐
เข้ามาช่วยราชการสงคราม สมเด็จพระเจ้าฟ้าทะตะหะจึงพาศพกลับไปเมือง

บันทายเพชรแก้ว แต่งให้พระยาจักรี (แกบ) คุมกองทัพเขมร ๕๐๐๐
เข้ามาตามริมฝั่ง,

๑ ดุจดัตตกราช ๑๑๕๘ ปีมะเส็งนพศก เป็นปีที่ ๑๖ ในรัชกาลที่ ๑
ครุฑนเดื่อนดับสองแรมเก้าค่ำ พม่าเอาหนึ่งตั้งเข้ามาแขวนที่ด่านเมือง
เพชรบุรี, เมืองราชบุรี, เมืองไทรโยค, เมืองอุไทยธานี, เมืองตาก,
เมืองเชียงใหม่, เมืองหลวงพระบาง, ความค้องกันว่า พม่าจะเข้า
มาตีกรุง แต่อังกฤษจะมาช่วยเป็นทัพเรือ ยกเข้ามาทางปากน้ำเจ้าพระยา
ครุฑนเดื่อนยพระเจ้าองวะให้ อินชระวุ่นเป็นแม่ทัพคุมไพร่พดมาตีหัวเมือง
ขึ้นเมืองเชียงใหม่ ๆ ออกรบพุ่งต่อสู้จับพม่าได้ ๑๒ คน ถามให้การ
ว่าพระเจ้าองวะเกณฑ์กองทัพยกมาตีเมืองเชียงใหม่, เมืองนครลำปาง,
อังกฤษจะเอาสัตว์กำปั่นเข้ามารบทางทะเล พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
จึงมีพระราชดำริให้สมเด็จพระอนุชาธิราช กรมพระราชวังบวรสถาน
มงคลยกกองทัพขึ้นไปช่วยเมืองเชียงใหม่ แล้วให้เกณฑ์กองทัพไป
รักษาเมืองตาก, เมืองระแหง, เมืองกาญจนบุรี, เมืองราชบุรี,
เมืองอุไทยธานี, ตามทางซึ่งพม่าเคยมาแต่ก่อน การศึกครั้งนี้
ส่งได้ยอยู่ว่า อังกฤษจะเข้าด้วยจริง เพราะคำพม่าให้การกับหนึ่งตั้ง
แขวนที่ค้องกัน จึงโปรดให้มีตราออกไปเกณฑ์กองทัพให้เจ้าอนันต
ยกมาช่วยรักษาเมืองสมุทรปราการ เจ้าอนันตก็บอกเข้ามาว่า จะให้
องฮู่กุนเป็นแม่ทัพ ให้องย่าเกื้อเป็นปลัดทัพ องไปโฮ, องค์ศรีบิโน,
องทงวาย, องพนวาย, องโรวาย, องเบ็ดวาย, องพอเคียง, เป็น
นายกลูกเรือรบใหญ่ปากกว้าง ๔ วา ๑๕ ต้า เรือกูไต ๑๕ ต้า
เรือแง่ชาย ๗๗ ต้า รวมเป็นเรือ ๓๐๗ ต้า ไพร่ ๗๗๒๐ คน

เครื่องดำตราอุรพร้อม กำหนดคนเดือนห้าชนห้าค่าจะยกเข้ามาช่วย
ราชการทัพ แต่ครั้นต่อมาได้ความว่า ที่พม่าว่าอังกฤษจะยกทัพเรือ
มาช่วยตั้งกรุงเทพมหานครเป็นการไม่จริง จึงโปรดให้มัตราออกไป
บอกเด็กกองทัพญวนไม่ต้องให้ยกมา.

๑ ครั้นเดือนสามแรมสิบค่ำ เจ้าอนันท์กษัตริย์ได้คนไม่ทองเงินกับ
กระดำปักหนัก ๑๐ คำตั้ง เครื่องนำชาเดียมทองคำดำรับ ๓ ปัน
ทองเหลืองกระสุน ๕ นิ้ว ๔ บอก ปืนเหล็กกระสุน ๔ นิ้ว ๑๖ บอก
ขมิ้นหนัก ๕ หาบ นาคาดทรายหนัก ๕ หาบ แต่งให้ฮองโฮกุน, อองบินโป,
คุมเข้ามาทูลเกล้า ฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เมื่อทูลจะ
กราบถวายบังคมตาไป โปรดให้จัดตั้งของพระราชทานเจ้าอนันท์ก
ดินประตืองหนัก ๕๐๐ หาบ แพร่มังกรเด่นห้า ๑๐ ม้วน เรือแผ่นไม้
มีก้นยาว ๘ วา ๒ ศอกดำ ๑ พายดำหรับเรือ ๒๖ เต็ม ให้ฮองโฮกุน,
อองบินโป, คุมออกไปพระราชทานเจ้าอนันท์ก.

๑ ครั้นมาถึงเดือนสี่ โปรดให้มีการสมโภชฉลองพระมณฑปใน
วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ซึ่งปลูกแทนหอพระมณฑัยรธรรมที่ไฟไหม้
เสียแต่เมื่อปีออกสัมฤทธิ์ศกจุลศักราช ๑๑๕๐ นั้น โปรดให้ตั้งกองเป
การใหญ่.

๑ ตุลาคมศักราช ๑๑๖๐ ปีมะเมียสัมฤทธิ์ศก เป็นปีที่ ๑๗ ในรัชกาล
ที่ ๑ เมื่อเดือนยี่แรมสิบค่ำ พระยาเชียงใหม่มีหนังสือบอกตั้งตัว
อ้ายจันตะเงี้ยว, อ้ายจันดำ พม่า ๒ คนลงมา ได้ถามให้การว่าพระเจ้า
อังวะแต่งให้จ้อจันบุบถ้อยสินไปชิงวุ่น ถ้อยยี่วุ่นซึ่งแวงมูเป็นแม่ทัพคุม
พล ๕๐๐๐ ยกลงมาทางเมืองคองอู มาตั้งอยู่เมืองดราวงริมแม่น้ำโขง

ซึ่งจะข้ามมาทางเมืองเชียงใหม่ คงยุงนางไวได้บึ้งอาหารเป็นอันมาก.

๑ ฝ่ายเจ้านครหลวงพระบางก็บอกตั้งพม่าลงมา แต่ว่าได้แต่ง กองทัพออกไปลาดตระเวนทางเมืองเชียงแสน จับได้อาญน้อยจิกกับ บุตรชายคน ๑ ตั้งลงมา ถามให้การว่าพม่ายกกองทัพมาว่าจะตีเมือง เชียงใหม่ ถ้าได้แล้วจะยกทัพเรือไปทางท่าแม่น้ำโขงตีเอาเมืองลาว ฝ่ายตัวน้อยออก มีให้ตั้งไปช่วยกรุงเทพมหานครได้ เจ้าเมืองหลวง พระบางแจ้งตั้งนกกศ्रीयมกองทัพไว้.

๑ ครั้นเดือนธันวาคมสิบสี่ค่ำ พระยาเชียงใหม่บอกลงมาว่า ได้ แต่งให้หมู่เดโชไปลาดตระเวนถึงแดนเมืองกุ พบกองตระเวนพม่าได้รับพุ่ง กัน กองตระเวนพม่าแตกหนีไป จับได้พม่า ๓ คนตั้งลงมา ถามให้การ ว่าพระเจ้าอังวะแต่งให้อะตุน่วนเป็นแม่ทัพคุมเงี้ยว ๑๘ เมืองยกลงมาทาง เมืองกุทัพ ๓ พม่ากำกับมาด้วยทัพ ๓ แต่ศึกพม่าที่ได้ความมาทาง ๔ ทาง ก็ต้องกัน แต่กองทัพพม่ายังคงรออยู่จนเดือนสิ้น นี้ได้ยกเข้ามาตี บ้านเมือง เหตุผลจะเป็นประการใดก็หาได้ความไม่ หรือจะเป็นกต คีก็ต่อดวงหนองไว ให้ประมาณว่าพื้นที่ภาคแล้ว จะได้เด็กกองทัพ กลับไปเสีย พม่าได้ทีจึงจะจู่โจมเข้าตีเอาเมืองเชียงใหม่แต่หัวเมือง ฝ่ายเหนือก็ไม่แจ้ง จึงมิได้ใจแก่ราชการ.

ได้ทรงทราบ จึงโปรดให้มัคราเกณฑ์ทัพเจ้านครด่านข้างเวียงจันทน์ ไปตั้งรักษาอยู่ทางระแหง แต่ครั้งนั้นพม่าอยู่จนฤดูฝนก็เลิกกลับไป หา ได้เกิดการศึกไม่.

๑ ตุลาคมปีวศ ๑๑๖๑ บีมแมเอกศก เป็นปีที่ ๑๘ ในรัชกาลที่ ๑ ต้มเต๋จพระเจ้าพม่าของคณน้อย กรมพระศรีสุदारักษ์ทรงพระประชวร

ครั้นวันอาทิตย์เดือนแปดแรมสิบเอ็ดค่ำ เวลาเช้า ๓ โมงก็สิ้นพระชนม์
ครั้นวันศุกร์เดือนสิบสองแรมสิบค่ำ เวลา ๓๐ ทุ่ม สิ้นเด็จพระเจ้า
พี่นางพระองค์ใหญ่ กรมพระเทพสุธาธิบดี ทรงพระประชวรก็สิ้นพระชนม์

๑ ครั้งนั้นโปรดให้ทำพระโกศ ๘ เหลี่ยมยอดมณฑปด้วยไม้ จำหลัก
ตายกุดัน ๒ พระโกศ เรียกว่ากุดันใหญ่พระโกศ ๓ กุดันน้อยพระ
โกศ ๓ พระยาพระคลังทำกุดันใหญ่ พระยาราชสงครามทำกุดันน้อย
หุ้มทองคำจำหลักยอดเป็นทรงมณฑป แต่โปรดให้มีตราออกไปถึงเจ้า
อนันตikut ขอช้อ เสดน, ทองอังกริต, กระจาดทอง, กระจาดเงิน
ใช้ในการพระศพ เจ้าอนันตikutทราบความแล้ว ครั้นเดือนอ้ายแรมสิบเอ็ด
ค่ำ เจ้าอนันตikutจัดได้ ขฝงหนัก ๓ หาบ, น้ำควดทรายหนัก ๑๐ หาบ, เข้า
มาดับปลกกรรมในการพระศพ กับส่วนถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
กระดำพักหนัก ๓๐ ตำลึง, ผ้าปิดศะตุ้เขียว ๒๐ พับ, สีม่วง ๑๒ พับ,
เสนหนัก ๕ หาบ, ทองอังกริต ๒๓๐ ม้วน, กระจาดเงินใหญ่ ๑๕๐๐๐,
กระจาดเงินเล็ก ๓๐๐๐๐.

๑ ครั้นมาถึงเดือนสามแรมเจ็ดค่ำ เจ้าอนันตikutก็ยกอักษรถวาย
มีนบาหริยมเข้ามาอีก ๑๐ บอก แต่ขอจัดช้อเหล็กหล่อออกไปหล่อ
กระสุนปืน ชอกของทัพดาว, กองทัพเขมร, ออกไปค้เมืองแงอาน
ดาวเรียกว่าเมืองถ่าน้ำ หนึ่งวงไว้ให้พวกไทเขินพะว้าพะวงหลัง เจ้า
อนันตikutจะได้ทำศึกโดยสะดวก พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็โปรด
พระราชทานดินประดีวคอบแทนออกไป ๕๐๐ หาบ, เหล็กหล่อนั้นโปรด
ให้กองทัพชายเขินจัดช้อตามความปรารถนา แต่กองทัพเขมร, กองทัพ
ดาวนั้น, มีคอบออกไปว่าจะให้ออกไปเกณฑ์ ในแตงนี้ กว่าผู้คนจะ

พริกพร้อมพอเข้าฤดูฝนเสียแล้ว จะยกไปเมืองแงอานก็เปนทางไกล
 กันดารไฟรพดจะบ้วยเจ็บมาก จะให้แต่เขมรไปช่วยเจ้าอนัมก๊กค้เมือง
 กุยเยินก่อน แล้วจึงโปรดเกล้าฯ ให้มัคราไปถึงสมเด็จพระเจ้าฟ้าทะตะหะ (ปก)
 ให้จัดทัพไปช่วยเจ้าอนัมก๊กค้เมืองกุยเยิน สมเด็จพระเจ้าฟ้าทะตะหะทราบ
 ท้องตราแล้ว จึงให้พระยาวังเพนแม่ทัพคุมไฟรพด ๕๐๐๐ ยกไปถึงเมือง
 ต้ากวน พระยาวังกตคนไว้ไม่อยู่ ไฟรพดในกองทัพก็หนีไปเสียเปน
 อันมาก สมเด็จพระเจ้าฟ้าทะตะหะจึงให้เอาตัวพระยาวังฆ่าเสียแล้ว จึงเกณฑ์
 คน ๕๐๐๐ ให้พระยากระตาโหม (พรหม) ยกลงไปช่วยเจ้าอนัมก๊ก.

๑ ในบ่อดอกโทศกจตุศักราช ๑๑๖๒ ๒๒ วันจันทร์เดือนยชนแปดค่ำ
 เวลา ๕ โมงเศษ เกิดเพลิงไหม้ขึ้นที่วัดสามปลื้ม ไหม้คตอดลงไป
 ถึงตาดาน้อยวัดสามเพ็ง.

๑ เมื่อจตุศักราช ๑๑๕๓ ปีระกาเอกศก เป็นปีที่ ๘ ในรัชกาลที่ ๓ นั้น
 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จทอดพระเนตรเห็นวัดโพธารามเก่า
 ชำรุดปรักหักพังเปนอันมาก ทรงพระราชดำริที่จะสร้างให้บริบูรณ์
 งามชนกว่าเก่า พันทซึ่งเปนที่ดูมคองห้วยคตองสระบ่อร่องค้อยนั้น ทรง
 พระกรุณาให้ขอแรงคน ๒๐๐๐๐ เศษชนดินมากมเต็มแล้ว รุ่งขึ้นบ่หนึ่ง
 สองบ่กัถบยุบยุบไป จึงให้ขอมุดดินถมดินพระราชทรัพย์ ๒๕๐ ชั่ง ๓๕
 ตำลึง จึงให้ปราบที่พูนมุดดินเต็มอดแล้ว.

๑ ครั้นวันพฤหัสบดีเดือนสิบสองแรมสิบเอ็ดค่ำ ปีฉลูเบญจศก
 จตุศักราช ๑๑๕๕ ให้จับการปฏิสังขรณ์สร้างพระอุโบสถ มีกำแพงแก้ว
 กระเบื้องปรุตั้งมรอบ พันทกำแพงแก้วแห้วางพระระเบียงชั้นในก่อ
 อิฐ ๕ ชั้นแล้วดาตปูนทำพระระเบียงล้อม ๒ ชั้น มีนั้งระเบียงข้างในประดับ

ประดิษฐานไว้ในพระวิหารหลวงวัดพระศรีรัตนเพชญ์กรุงเก่า เมื่อกรุงเก่า
 เดียวมาดอกทองคำที่หุ้มพระองค์ไปหมด ภายหลังพระอารามนั้นทั้ง
 ว่าง พระวิหารพังทลายพระพุทธรูปปฏิมากรศรีรัตนเพชญ์ แตกหักบุบผดตาย
 มาก เมื่อทรงสร้างวัดพระเชตุพนโปรดให้เชิญลงมา หมายถึงทรง
 ปฏิสังขรณ์ให้เป็นรูปที่ตั้งเก่าอย่างพระโลกนาถ แต่พระศรีรัตนเพชญ์
 ซ้ำรุดมากนัก จะปฏิสังขรณ์ให้คงตามรูปเดิมไม่ได้ จึงทรงพระราช
 คำให้จะเอาทองรวมหลอมหล่อเป็นพระพุทธรูปขึ้นใหม่ ครั้นมีพระราช
 ปุจฉาแก่พระสังฆราชาคณะ มีสมเด็จพระสังฆราชเป็นประธานพร้อม
 กันถวายพระพรว่า ที่จะเอาทองอันเป็นพระพุทธรูปอยู่แล้ว กัดบ
 หลอมหล่อใหม่เห็นไม่สมควร จึงโปรดให้เชิญเข้าบรรจุไว้ในพระเจดีย์
 แต่ในวงพระระเบียงรอบพระอุโบสถชั้นในมีพระมหาธาตุ ๔ ทิศ นอก
 พระระเบียงชั้นนอกห่างพระวิหารคดนั้น มีพระเจดีย์ฐานเดี่ยว ๕ พระ
 องค์ ๔ ทิศ ๒๐ พระองค์ รวมกันทั้งพระมหาเจดีย์ใหญ่พระมหาธาตุ
 เป็น ๒๕ พระองค์ บรรจุพระบรมธาตุชั้นทุกพระองค์ แต่มีพระวิหาร
 คด ๔ ทิศกำแพงแก้วคั่น ประชุมประดับกระเบื้องเคลือบ ๒ ประตุน มี
 รูปสัตว์ประหลาดคู่ ทำหอโถงกระเบื้องหุ้มคันทัน ฝาแต่เส้าเปิดทอง
 ลายรดน้ำ แต่รูปปราสาทไว้ค้ำพระปริยัติไตรปิฎก ทำการเปรียญ,
 หอระฆัง, พระวิหารน้อยซ้ายขวา สำหรับท่ายกไหว้พระพุทธรูป ชุก
 ตรีหน้า ปดุกพรรณไม้ ศาลาราย ๕ ห้อง, ๗ ห้อง, ๘ ห้อง, เป็น ๑๗
 ศาลาเขียนเรื่องพระชาฎก ๕๕๐ ซากี ตั้งศาลารายแต่ฤกษ์ตัดคนไว้เป็นทาน
 ทำกำแพงแก้วล้อมรอบนอก มีประชุมประดับกระเบื้องถ้วย ๔ ประตุน
 มีรูปสัตว์ประหลาดประตุนคู่ มีประชุมประดับกระเบื้องเคลือบ ๘ ประตุน

ทั้งประตูกำแพงชั้น ๒ เป็น ๓๑ ประตู มีรูปสัตว์ประตูกะคู่ เป็น
 รูปสัตว์ ๒๒ รูป แล้วทำค้ำกัฏฐิ์พระดงษ์หลังตะ ๒ ห้อง, ๓ ห้อง,
 ๔ ห้อง, ๕ ห้อง, ๖ ห้อง, ๗ ห้อง, ฝากระดานพนกระดานมุงกระเบื้อง
 เป็นกุฎี ๑๒๘ หลัง ทำหอนัน หอสวดมนต์ ศาลาคัมภีร์คากผ้า
 สระน้ำ ทำกำแพงล้อมกุฎีอีกวง ๑ แดรมฝั่งน้ำนมศาลา ๓ หน้า คั้น
 สพานพระดงษ์ตั้งหน้า ทำเจ๊กุฎี ๔ หลัง ในพระอุโบสถ พระวิหาร
 พระระเบียงนั้ เจริญพระพุทธปฏิมากรห่อด้วยทองเหลือง ทองดำริด
 ซึ่งชำระคปรักหักพังอยู่ณเมืองพิศณุโลก เมืองสวรรค์โลก เมืองสุโขไทย
 เมืองตพบุรี กรุงเก่า วัดศาลา ๔ หน้า กรุงเทพฯ ใหญ่่น้อย ๑๒๔๘ พระองค์
 ตงมาให้ช่างหล่อต่อพระค้อ, พระเคี้ยว, พระหัตถ์, พระบาท, แดง
 พระภักตร์ พระองค์ ให้งามแล้ว ประดิษฐานไว้ตามที่อันสมควร.

๑ พระพุทธรูปพระประธานวัดศาลา ๔ หน้า หน้าค้ำ ๕ คอกค้ำ ๔ นิ้ว
 เจริญมาปฏิสังขรณ์เสร็จแล้ว ประดิษฐานเป็นพระประธานในพระอุโบสถ
 บรรจุพระบรมธาตุถวายพระนามว่า พระพุทธเทวปฏิมากร แด
 ผนังพระอุโบสถเขียนเรื่องทศชาติทรมานท้าวมหาชมพูแดเทพชุมนุม.

๑ พระพุทธรูปยืนสูง ๒๐ คอก ทรงพระนามว่าพระโลกนารถศาลา
 จารย์ ปรักหักพัง เจริญมาแต่วัดพระศรีสรรเพชญ์กรุงเก่าปฏิสังขรณ์เสร็จ
 แล้ว ประดิษฐานในพระวิหารทิศตะวันออกมุขหลัง บรรจุพระบรมธาตุ
 ด้วย ผนังเขียนพระโยคาวจรพิจารณาอสุภ ๑๐ แดข้ออุปมาญาณ ๑๐.

๑ พระพุทธรูปวัดเขาอินทร์เมืองสวรรค์โลก ห่อด้วยนากหน้าค้ำ
 ๓ คอกค้ำหาพระกรรมไค้ เจริญตงมาปฏิสังขรณ์ด้วยนากเสร็จแล้ว
 ประดิษฐานไว้เป็นพระประธานในพระวิหารทิศตะวันออก บรรจุพระ

บรมราชา ถวายพระนามว่าพระเจ้าศรีไตรโคตมในดวงไม้พระมหาโพธิ์ มีคน
พระมหาโพธิ์ด้วย แต่ผนังเขียนเรื่องมารประจญ.

๑ พระพุทธรูปหน้าตัก ๔ ศอก ๕ นิ้ว เขียนลงมาแต่กรุงเก่าปฏิสังขรณ์
เสร็จแล้ว ประดิษฐานไว้ในพระวิหารทิศใต้ ถวายพระนามว่าพระ
พุทธเจ้าเทศนาพระธรรมจักร มีพระบัญญัติด้วย ๕ แห่งพระธรรม
เทศนาด้วย แต่ผนังเขียนเรื่องเทศนาพระธรรมจักรแต่เทศนาดาวดึงษ์.

๑ พระพุทธรูปหน้าตัก ๓ ศอกคืบ ๔ นิ้ว เขียนมาแต่เมืองดงบุรี
ปฏิสังขรณ์เสร็จแล้ว ประดิษฐานไว้ในพระวิหารทิศตะวันตกบรรจุพระ
บรมราชา ถวายพระนามว่าพระนาคปรก มีพระยานาคแผดงอุทมิ
เล็กพวงพานมีต้นจิกด้วย แต่ผนังเขียนเรื่องพระเกษชาตุ.

๑ พระพุทธรูปหล่อใหม่สูง ๘ ศอก ๕ นิ้ว ประดิษฐานไว้ในพระ
วิหารทิศเหนือ บรรจุพระบรมราชา ถวายพระนามว่าพระปาเตโดยก
มีข้างถวายคนทีน้ำ มีฉนวนถวายรวงผึ้ง แต่ผนังเขียนไตรภูมิ
มีเขาพระสุเมรุราช แต่เขาตัดคบริภัณฑ์ ทวีปใหญ่ทั้ง ๔ แต่เขา
พระหิมพานต์ สระอโนดาตร์ แต่บัญญัติมหานที.

๑ พระพุทธรูปในพระอุโบสถอารามเก่าน้ำตัก ๔ ศอก เขียนเข้า
ประดิษฐานไว้เป็นพระประธานในการเปรียญแล้ว จัดพระพุทธรูปไว้ใน
พระระเบียงชั้นในชั้นนอกแต่พระวิหารคด เป็นพระพุทธรูปมาแต่หัวเมือง
ชำระปฏิสังขรณ์ขึ้นใหม่ ๒๘๘ พระองค์ พระพุทธรูปทำด้วยอิฐปูน
ดำหรับพระอารามชำระอยู่ ๓๘๓ พระองค์ รวมกันเป็นพระพุทธรูป
แต่พระอรหันต์ ๘๗๒ พระองค์ ตรงกับทิศทองดำเร่จ เหลดอนหน้า
ทุตถอดองรูปพระบาท ผู้ประชายหญิงรับไปบูรณไว้ในพระอารามอื่น.

๑ การอุปถัมภ์พระอาราม ๗ ปี ๕ เดือน ๒๘ วันจึงดำริว่า ดั้นพระ
 ราชทรัพย์แต่ทำได้อันคิดค่าดินถม, อีฐูปูน, ไม้ซอหก, ไม้แก่น,
 เหล็ก, กระจก, ฝืนไม้ จากทำโรงงาน, ว่างร้าน, เรือนข้าพระ,
 เสา, กระจก, ภู่น้ำอ้อย, น้ำมันยาง, ชัน, คีบูก ทองเหลือง,
 ทองแดง, ฆ้องห่อดูฐาน, แดกระจก, น้ำรัก, ทองคำ, กระจก, ชาติ,
 เสน, เครื่องเขียน, รง, ดินแดง, พระราชทานช่าง, เถียงพระสงฆ์,
 เถียงช่าง, ช่วยคนชายฉกรรจ์ ๓๖ ตำมโนครวัด ๓๒๔ คน, เปน
 เงิน ๕๕ ชั่ง ๑๓ ตำดั่ง ดักแขนฆาถถวายเปนข้าพระชาติได้ในพระ
 พระอาราม ดั่งหอดวงพิทักษ์ชั้นใต้เจ้ากรม ขุนภักดีศรีธรรมปดัดกรม
 ควบคุมข้าพระแด่รักษาพระอาราม รวมพระราชทรัพย์ทั้งสิ้นที่สร้าง
 แด่ช่วยคนเปนเงินตรา ๓๗๘๕ ชั่ง ๖ ตำดั่ง แด่ทรงพระกรุณาให้เอา
 แพรด้ายย้อมครั้งทรงพระพุทธรูปในพระวิหารทิศ พระระเบียง พระ
 วิหารการเปรียญพระมหาธาตุ พระเจดีย์ใหญ่น้อย ดั้นแพร ๓๐๐ พับ
 แด่พระพุทธรูปปฏิมากรในพระอุโบสถ ทรงผ้าสั้ทิมชั้นใน คาค
 ชั้นนอก.

๑ ครั้นณวันศุกร์เดือนห้าแรมสิบสองค่ำปีระกาตรีศกจุลศักราช ๑๓๖๓
 ให้ตั้งการฉลอง อารามพระราชาคณะ ถานานุกรม อธิการ
 อันดับ ฝ่ายคณฤชระ วิบัตนาชระ ๓๐๐๐ รูป พร้อมกันใพระอุโบสถ
 เวลาบ่ายแล้ว ๔ โมง ๕ บาท พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระ
 ราชดำเนินพร้อมด้วยสมเด็จพระอนุชาธิราช พระราชวงษานุวงศ์ เสนา
 พุฒามาตย์ราชปโรหิตาจารย์มายังพระอุโบสถ ทรงสมทานพระ
 อุโบสถคั้งแล้ว หั่งนำอุทิดักทกลงเหนือพระหัตถ์พระพุทธรูปปฏิมากร

ถวายพระอารามตามบาฬัฏฐะพระสงฆ์ มิ่งองค์พระพุทธรูปปฏิมากรเป็น
 ประธาน แดพระราชทานนามพระอารามว่า วัดพระเชตุพน วิมล
 มังคลาราม มอบถวายสัมเด็จพระวันรัตน์ พิพัฒนญาณอดุลยสุนทร
 นายก ปิฎกขรามหาคณิศร์ บวรทักษิณาคณะตั้งฆารามคามวาสี
 สถิตในวัดพระเชตุพนแล้ว ถวายแด่พระพุทธรูปปฏิมากรแพรยกไตร ๑
 บาตรเหล็ก เครื่องอัฐบริขารพร้อม ย่ามกำมะหยี่เครื่องย่าม
 พร้อม พัดแพร ร่มแพร เต้าอ้อบน โอเถา โอคณะ กาน้ำ ช้อนมุก
 ขวดแก้ว เต็มด้วยน้ำผึ้ง น้ำมันมะพร้าว น้ำมันยา กติ๊ก รูปเทียน
 ดึงละ ๓๐๐ ไม้เท้า รองเท้า สายระเดียง พระสงฆ์ ๓๐๐๐ ไตร
 ไทยทานทั่วกันทุกรูป ครั้นจบพระบาททรงถวาย พระสงฆ์รับคำ
 พร้อมกัน ประโคมดุริยางคดนตรีแควดั่งขม้องกลองด้นั้นไปด้วยคำ
 คำเลี้ยงก็กัก้อง โกลาหล พระสงฆ์รับไทยทานแล้ว ไปตั้งหน้าครอง
 ไตรมาสวัดพระพุทธรณศักราชวันละ ๓๐๐๐ รูป ปฏิบัติพระสงฆ์
 ฉันทะ, เพน, ๓ วัน ๓๐๐๐ รูป ถวายกระจาดทุกองค์ ให้มีพระ
 ธรรมเทศนาบอกอานิสต์ทุกวัน แล้วปฏิบัติพระสงฆ์ซึ่งศรัทธาทำดอก
 ไม้เพลิงบูชาพระรัตนไตรย ฉันทะทั้ง ๗ วัน เปนพระสงฆ์ ๖๒๔ รูป
 ถวายผ้าสังฆทุกองค์ ถวายบาตรเหล็กซึ่งพระสงฆ์ไม่มีครอง แล้ว
 ถวายกระจาด เต้า ร่ม รองเท้า รูปเทียน ไม้เท้าด้วย แล้วให้
 ตั้งโรงฉันทานเลี้ยงสมณะซึ่งพราหมณ์อาณาประชาราษฎร์ทั้งปวง แด
 มีโชนอุโมงค์โรงใหญ่ หุ่น ถคร มอญรำ ระบาย โมงครุ่ม คุตา
 คี่ไม้ ปรบไก่ ง้วน ญวนหกคะเมน ใต้ถวด ถอดห้วง รำแพน
 นอนหอกนอนดาบ โด่พ้อแก้ว แดมถวย เวตากตางคั้นประดับไป

ด้วย ปรอทปแก้ว รัชยาแก้ว โคมพวง โคมราย แดดอกไม้รุ่ง
 สว่างไปทงพระอาราม แดให้มีหนึ่งคันทะ ๘ โรง มีดอกไม้เพลิง
 คันทะ ๒๐๐ พุ่ม ระทาใหญ่ ๘ ระทา พดู ปะทัด พะเนียง ดอก
 ไม้ม้า ดอกไม้กระถาง ดอกไม้กตต่าง ๆ แดมังกรพ้อแก้ว
 ญวนรำโคม เป็นที่โสมนัสบูชาโอพารักวิเศษ เป็นพระราชทรัพย์
 ทังทาน คันทะปพฤษ์ ฉดากพิศดาราคา พระราชบุตุรา แดพระ
 ราชบุตุรี พระภาคินยราช แดนางพระสนม ราชกฤษร อัคร
 นาดา ฉดากตะ ๕ ชั่ง, ๔ ชั่ง, ๒ ชั่ง, เป็นเงินตรา ๓๓๘ ชั่ง เงิน
 เข้าผดมะนาว ๑๖๘ ชั่ง รวมกับเงินทังทานเป็นเงินตรา ๕๐๖ ชั่ง คิด
 ทังเงินราคาผ้าทรงพระ ค่าดอกไม้อุดบูชา แดียงพระสงฆ์ กระจาย
 แดโรงฉ้อทาน เครื่องไทยทาน ทำเครื่องโชน โรงโชน เครื่อง
 เต้นเบ็ดเสด็จพระราชทานกรมหมรรมส้มโภช แดถวายรัชยาแก้ว โคม
 แก้ว บูชาไว้ในพระอาราม เป็นเงินตราในการฉดอง เงิน ๑๘๓๐
 ชั่ง ๔ ตำดั่ง คิดรวมกันทังสร้างเป็นพระราชทรัพย์เงิน ๕๘๑๓ ชั่ง
 ครั้นเสด็จการฉดองพระอารามแล้ว ภายหลังทรงพระกรุณาให้เชิญ
 พระพุทธรูปปฏิมากรทัง ๒ ซึ่งสถิตในพระวิหารฝ่ายทักษิณทิศ แด
 ประจิมทิศนั้น ขึ้นไปประดิษฐานไว้ณพระวิหารวัดพระศรีรัตนเพชญ์
 แล้ว ให้เชิญพระพุทธรูปปฏิมากรทัง ๒ พระองค์ ซึ่งเชิญมาแต่เมือง
 ศุโขทัยนำคัก ๖ คอกคืบกับนิ้ว ๑ เท่ากัน พระองค์ ๑ ทรงพระนาม
 พระพุทธรชินราช ประดิษฐานไว้แทนที่ในพระวิหารทักษิณทิศ พระ
 องค์ ๑ ทรงพระนามพระพุทธรชินดีห์ ประดิษฐานไว้แทนที่ฝ่ายประจิม
 ทิศคองดั่งเก่า.

๑ ตฤตศักราช ๑๑๖๓ ปีระกาตรีศก เป็นปีที่ ๒๐ ในรัชกาลที่ ๑
 เมื่อเดือนหกชนด้ามคำ เจ้าอนัมกักจัตไตคนไม้ทองเงิน กับ
 กระดำพักหนัก ๑๐ ตำดั่ง ขม่งหนัก ๕ หาบ ฟ้าดาดทรายหนัก ๕
 หาบ ให้องตถเทืองผู้รักษาเมืองไซ่ง่อนคุมเข้ามาทุดเกล้า ๆ ถวาย
 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แต่เมื่อทุดจะกลับไปจึงโปรดให้จัดสิ่ง
 ของออกไปพระราชทานเจ้าอนัมกัก ดินประดิวขาวหนัก ๕๐๐ หาบ
 แพร่มังกรตี่ม่วงม้วน ๑ แพร่มังกรตี่น้ำเงินม้วน ๑ ตี๋ด้าม้วน ๑ ให้อง
 ตถเทืองคุมไปพระราชทานเจ้าอนัมกัก.

๑ ครนณวณอาทิตย์เดือนแปดแรมสิบเอ็ดค่ำ เมืองนครราชสีมา
 มีหนังสือบอกเข้ามากราบบังคมทูลพระกรุณาว่า ขุนช้างเผือก นาย
 ชมรม ๑ นายหันหม้อ ๑ นายดำควาญกับหม่อมช้อชนช้างค่อไป
 ๗ ช้าง ไปแทรกโพณบ่าภูเขี้ยว ณวันศุกร์เดือนสิบเอ็ดชนด่องคำ
 บิวอกโทศก นายหันหม้อ นายดำควาญ ชนช้างพตายนคักค่อ
 ได้ช้างพังช้าง ๑ หูหางสรรพ จักษุขาวดั่งผลด่าโย ชนขาว ตี๋ตัว
 ดั่งตี๋หม้อใหม่ ได้ริมแม่น้ำสระพุง นำมาเข้าไม้ไผ่ ๕ คั้นแด้
 ออกดำโยงนำข้ามแม่น้ำสระพุงมา ๗ คั้น ถึงเมืองนครราชสีมาพักอยู่
 โรงทำอิฐริมฝั่งแม่น้ำกระครอง ทรงพระกรุณาโปรดให้กรมช้าง แด
 ช้างบั้น ช้างเขี่ยน ชนไปตุดจาดองรูปตงมาทุดเกล้า ๆ ถวาย ครน
 ณวันศุกร์เดือนอ้ายชนดืบคำปีระกาตรีศก พระยานครราชสีมา กรมการ
 พร้อมกัน ได้นำนางพระยาช้างดำคัญเดินแต่โรงทำอิฐอันแรมมา ๑๗
 คั้น ถึงเมืองสระบุรีแรมคั้น ๑ ผู้รักษาเมืองกรมการได้จัดการ
 สัมโภชแด้ ยกแต่สระบุรีพักร้อนแรมบ้านช้างเวียงร้าง แดแรมท่า

เจ้าตมูก ยกแต่ทำเจ้าตมูกถึงโรงต้มโภชนบ้านคำตาดอย ตมูกเจ้า
 พระอนุชาธิราช กรมพระราชวังบวรสถานมงคลเสด็จขึ้นไปคอยรับอยู่
 พระยาศรีธรรมมาธิราชข้าทูลลอองธุลีพระบาทพร้อมกัน ได้ทำพระราช
 พิธีพระตั้งสวัสดิ์พระปริต & รูป สวดฉันแล้วเวียนเทียน เข้า กตางวัน
 เย็น ๓ เวลา มังงานต้มโภชตกรโรง ๓ มวย ๑๕ คู่ ปรบไก่วง ๑
 หนึ่งโรง ๑ พระราชทานเงินตรา & ชั่ง พระยาศรีธรรมมาธิราชเป็น
 ผู้อำนวยการพระราชพิธี พร้อมด้วยพระหมอเถาพราหมณ์พฤคมีภาค
 ทำพระราชพิธีทนต์ไชยบาศ์เดี่ยวไพรวาดข้างแฉ้ว นำนางพระยาข้าง
 ออกโชนทวารลงแพ ณวันจันทร์เดือนยี่ขึ้นสิบห้าค่ำเวลาย่ำรุ่ง ได้
 ฤกษ์ออกแพต้องตงมา มีเรือชักแพ เรือดึง ๒ คู่ เรือกราบ ๔๐
 ลำ ณวันพุธเดือนยี่แรมสองค่ำเวตาเช้า ๔ โมงถึงท่าข้าง พระบาท
 ตมูกเจ้าพระเจ้าย้อยหัวเสด็จลงไปรับขึ้นจากแพ ตั้งกระบวนแห่ไปโรง
 ตมูกโภชนาพระที่นั่งพิชัยเสด็จ มุกตของชนะแตรสังข์เครื่องสูงคู่แห่เดิน
 เท้า มีข้างนำ, ข้างตาม, ข้างเชือก, ข้างค่อ, รวม ๘ ข้าง ถึง
 โรงต้มโภชนแล้ว เวตาบ่ายพระตั้งมีราชาคณะสวดพระพุทธรมนต์ วัน
 แรมสองค่ำ ๓๔ รูป แรมสามค่ำ ๓๔ รูป แรมสี่ค่ำ ๓๓ รูป รวม
 ๑๐๑ รูป รับพระราชทานฉันทั้ง ๓ วัน ถวายผ้าตั้งบงแดกระจาด
 โปรดให้มังงานต้มโภชนแต่ณวันศุกร์เดือนยี่แรมสี่ค่ำไป จนถึงณวันจันทร์
 เดือนยี่แรมเจ็ดค่ำ ให้มีหุ่นโรง ๑ ตกรโรงใหญ่โรง ๑ ตกร
 ชาติโรง ๑ บ่ายมีมวยทุกวัน กตางคืนมีหนึ่งคืนละ ๒ โรง มี
 ขับไม้ขับฉาบทุกคืน ณวันอาทิตย์เดือนยี่แรมหกค่ำเวตาเช้าพระ
 ราชทานอ้อยให้นางพระยาข้างด้วยพระหัตถ์ อ้อยนั้นจารึกชื่อชานาน

นามว่า พระเทพกุญชร บวรศรีเสถียร อมเรศวรณมิตร เมื่อครั้ง
 พิศไถ่ถน มิ่งมงคลเฉลิมขวัญ ชาติฉัตรทันตสูงศักดิ์ วิไลยศกษณ
 เดศฟ้า แดงตั้งบายศรีแก้ว, บายศรีทอง, บายศรีเงิน, บายศรีทอง ๒
 เวียนเทียนสมโภช ๓ วัน โรงสมโภช ๓ ห้อง เติดยกรอบปัดตาย
 กระดาษผูกม่านทองมีฉัตรเบญจรงค์ ๗ ชั้น ราชวัตรเครื่องสูงรอบโรง
 มีมณฑปที่รศนาตั้งเหนือโรงปักคตุงเบญจพาศ มีฉัตรทอง, ฉัตรนาก,
 ฉัตรเงิน, ปรุราชวัตรไม้จริงรอบ มิ่งงานสมโภชคาร์บ ๗ วัน ๓ วัน
 เสด็จขึ้นเยี่ยมสวดสองค่ำเวลา ๕ โมงเช้า เสด็จออกณโรงพระเทพ
 กุญชร พระราชทานปูนบำเหน็จเงินตราเพื่อผ้าหมอกความผู้คตอง ชุน
 ข้างเผือกเปนหลอดอไทยศตกษณ เงินตรา ๒ ชั่ง เพื่อเข็มซาบ
 ดอกใหญ่ ๑ เสื้อแพรแดง ๑ ผ้าห่มนอนปักใหม่ ๑ ผ้าปุม ๑
 ผ้าเชิง ๑ หมอหั้นผู้คตองได้ เปนชุนเสถียรศรรัตน เงินตรา
 ๓ ชั่ง เพื่อเข็มซาบดอกใหญ่ ๑ เสื้อแพรแดง ๑ ผ้าห่มนอนปัก
 ใหม่ ๑ ผ้ายกก้านแยง ๑ ผ้าเชิงปุม ๑ นายดำความ เปน
 หมั้นสัตว์ศตกุญชร เงินตราชั่ง ๓๐ คำตั้ง เพื่อเข็มซาบดอกเล็ก ๑
 เสื้อแพรแดง ๑ ผ้าเชิงปุม ๑ ผ้าม่วง ๑ ผ้าห่มนอนปักใหม่ ๑
 นายตาตรวจ นายอยู่ความตรวจ เงินตราคนละ ๓๐ คำตั้ง เพื่อ
 แพรกนคนตะผืน ผ้าห่มนอนปักใหม่คนตะผืน ผ้าม่วงคนตะผืน หมอ
 ความไปด้วยกันอีก ๘ คน พระราชทานเงินตราคนละ ๓ คำตั้ง รวม
 เงินตรา ๓ ชั่ง ๗ คำตั้ง รวมหมอกความ ๑๔ คน เปนเงินตรา ๘ ชั่ง
 ๑๗ คำตั้ง ครั้นณวันอังคารเดือนนี้แรมแปดค่ำเวลาเช้าโมงเศษ โปรด
 ให้แห่พระเทพกุญชรไปตงหน้าณท่าช้าง กลับขึ้นจากหน้าแถวแห่เข้าประตู

วิเศษไชยศรี ยื่นโรงในพระบรมมหาราชวัง เวลាយ่ำค่ำมณฑล
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

๑ ครั้นวันศุกร์เดือนดีแรมสิบห้าค่ำปีระกาตรีศก จตุศักราช ๑๑๖๓
เวลายามเช้า เกิดเพลิงไหม้มณฑลปัดพระศรีสรรเพชญ์ ด้วยพระ
ตั้งสามเณรศิษย์วัดจตุคอกไม้เพลิงถ่น จะเป็นกรวดหรือหนักบินเข้า
ไปติดรั้วนกพิราบเป็นเชือกขึ้น ไหม้พระมณฑลจนสิ้นเหลือแต่ผนัง พระ
บาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แต่สมเด็จพระอนุชาธิราชกรมพระราชวัง
บวรสถานมงคลได้เสด็จไปช่วยดับเพลิง แต่สมเด็จพระอนุชาธิราชทรง
พระพิโรธมากให้ชำระเอาตัวผู้จุดคอกไม้ ได้สามเณรองค์ ๑ ชื่อ
วัดเป็นเจ้าของคอกไม้แต่จุดด้วย รับสั่งให้ปล่อยออกจากสามเณร จะ
ให้เอาไปประหารชีวิตเสียแต่ในเวลาดำวันนั้น สมเด็จพระที่นั่งมณเฑียร
พระพรวิงวอนขอชีวิตไว้ ก็โปรดยกโทษพระราชทานให้ ภายหลัง
เติบโตขึ้นอุปสมบทแล้ว ได้ไปเป็นพระครูอยู่วัดเมืองสมุทรปราการ แต่
คอกไม้หนักไม่ทิ้ง ทำกรวด, ตะไล, ไข่ต้อ, ดินัก พระมณฑลนั้น
ก็โปรดให้ทำเป็นหลังคาจัตุรมุข มิได้ทำเครื่องยอดตามเดิม.

๑ จตุศักราช ๑๑๖๔ ปีจอจัตวาศก เป็นปีที่ ๒๑ ในรัชกาลที่ ๑
เจ้าอนัมก๊กมีราชดำรัสเข้ามาฉบับ ๑ ใจความว่า พระยากระตาโหม,
เขมรซึ่งยกกองทัพออกไปช่วยตีกองทัพไทยซึ่งล้อมเมืองกุยเยินนั้น
ได้จัดให้พระยากระตาโหมตั้งค่ายล้อมอยู่กอง ๑ หาได้ใช้ให้รบพุ่ง
กันเหมือนกองทัพญวนไม่ แต่ขุนนางเขมรพวกพระยากระตาโหมหลาย
คนแจ้งความแก่เจ้าอนัมก๊กว่า พระยากระตาโหมไม่เชื่อตรงต่อเจ้า
อนัมก๊ก มีหนังสือฉบับไปถึง วัดเขาตั้ง, วัดโคกยวง, ขุนนาง

พวกไทเซินซึ่งด้อมเมืองกุยเยิน เจ้าอนัมก๊กทราบแต่ยังไม่อาจจะทำ
 อย่างไม่ได้ ครั้นได้เมืองกุยเยินจับได้งูทำตกเวียน งามงูทำตก
 เวียนบอก ว่า เมื่อพระยากระตาดโหมมีหนังสือฉบับไปถึง วิถีเขาค้าง,
 วิถีโดยวง, นั้น งูทำตกเวียนเป็นผู้แปลหนังสือ ต้องกันกับคำเขมร
 ซึ่งแจ้งความแก่เจ้าอนัมก๊ก เมื่อพระยากระตาดโหม, เขมรมีข้อยก
 กองทัพกลับมาขึ้น เจ้าอนัมก๊กได้จัดเงินทองแจกให้แก่พระยากระตาด
 โหม, เขมรมีข้อ แต่พระยากระตาดโหมคุมกองทัพกลับมาเมืองเขมร
 เดียว ความทราบได้ฝ่าดองรูดพระบาทแล้ว มีพระราชดำรัสสั่ง
 ให้พระยาพระคลังมีหนังสือตอบไปถึงเจ้าอนัมก๊กใจความว่า ซึ่งเจ้า
 อนัมก๊กมีหนังสือเข้าไปว่า ได้ยกกองทัพบก, ทหารเรือ, ไปตีเมืองกุยเยิน
 ได้แล้ว บัดนี้จะยกกองทัพไปตีเมืองตังเกี๋ย, เมืองเว้, นั้น ถ้าราช
 การหนักเบาประการใดจงบอกเข้ามาให้แจ้ง แต่ซึ่งพระยากระตาดโหม,
 เขมร, มิได้ข้อตรงต่อเจ้าอนัมก๊ก ความชอบนักเขียง, นักเขา,
 เขมรมีข้อ ๕ คน ในกองทัพพระยากระตาดโหมนั้นเข้ามา ให้กราบ
 บังคมทูลพระกรุณาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ว่าเจ้าอนัมก๊กจับ
 พระยากระตาดโหม ว่าพระยากระตาดโหมมีหนังสือฉบับถึงแม่ทัพไทเซิน
 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวครั้นถามว่า จริงหรือไม่จริง เขมร
 มีข้อกราบทูลว่าจริง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทราบอยู่แล้ว
 ถึงพระยากระตาดโหมจะเข้ามากราบทูลประการใดก็หาทรงเชื่อไม่ อย่า
 ให้เจ้าอนัมก๊กวิตกเดย แต่พระยากระตาดโหม, เขมร, ทำทั้งนี้โทษผิด
 หนักหนา เจ้าอนัมก๊กอดอ้อมไม่ถือโทษแล้ว ข้าให้เงินทองแก่
 พระยากระตาดโหม, เขมรมีข้ออีกนั้น ขอบพระไทยเจ้าอนัมก๊กยิ่งนัก

เมื่อพระยากระตาโหมเข้ามาแจ้งราชการณกรุงแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะทำโทษ ในบั้นเจ้าอนันท์ก็มพระราชดำณสั่งมาทางเมืองเวียงจันทนอกฉบบ ๓ บอกว่าได้เมืองเวเอนเคอนเจ็ดชนค้ำหนึ่ง ได้เมืองตงเกียเมือเคอนแปดแรมหกค้ำ ยกควอินเปนเจ้าแผ่นดินใหญ่ไซยหรือว่ายาตองบัท ๓ ตั้งชื่อในพระราชดำณว่าคักกวางเทือง ตั้งแค้นกมได้ตั้งค่นไม้ทองเงินเข้ามาเหมือนแต่ก่อน.

๑ ครนเคอนลืบต้อง พม่าค่างทตลือหนึ่งดื้อเด้นาคีเข้ามาทางเมืองกาญจนบุรีว่า จะขอเจริญทางพระราชไมตรีให้ค้อคิดค่นทคุดเปนทองแผ่นเดียวก่นกับกรุงพระมหานครศรีอยุธยา จึงมีพระราชดำณว่าซึ่งพม่าค่างหนึ่งดื้อมาเจรจากความเมืองว่า จะขอเจริญทางพระราชไมตรีนั้นเห็นจะไม่จริง มาเจรจากครั้งไรในบั้นก็คักพม่ามาทคุดครั้ง จะไว้ใจมิได้ ก็ให้พระยากาญจนบุรีได้เดียมให้เข้ามาเห็นบ้านเมือง แดให้ค่างกองอาทมาคออกไปลืบราชการ.

๑ ในปีจอจัตวาศก จตุศักราช ๓๑๖๕ บั้น พระยาเชียงใหม่มิบบอกตงมาว่า ได้ค่างกองทัพไปโจมตีเอาเมืองดัก จับได้ตัวราชาจอมหงษ์เจ้าเมืองกับตูกชายชื่อใหม่ชคัยคน ๓ ครอบครวเมืองดัก ๕๐๐๐ เศษ แดจับได้ตุงมระนพม่าซึ่งเจ้าองวะค่างให้ถอรราชดำณไปเมืองตงเกียกับหนึ่งดื้อญวนประทบัตรามาลังพระเจ้าองวะ ๒ ฉบบ พระยาเชียงใหมให้ค้อมเอาตัวราชาจอมหงษ์, ใหม่ชคัย, ตุงมระน อ้ายจะเรพม่า, กับหนึ่งดื้อญวนตงมาแล้ว พระยาเชียงใหมทากิตระมหนึ่งดื้อบอกช้ตงมาอีกว่าลืบได้คความว่า พม่ายกกองทัพมาคเมืองเชียงใหมครนพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แดกรมพระราชวังบวรสถานมงคล

ทราบตามหนังสือบอกแล้ว ทรงพระราชดำริห์ราชการพร้อมกันว่า
ควรจะเกณฑ์กองทัพไปรักษาเมืองเชียงใหม่ จึงดำรัสสั่งให้สมเด็จพระเจ้า
พระเจ้านครราชสีมา เจ้าฟ้ากรมหัตถวงเทพหริรักษ์, พระยายมราช,
คุมคนเมืองเหนือ ๘ หัวเมืองทัพ ๑ เจ้าอนุกรมพดดาวเวียงจันทน์ทัพ ๑
รวมกัน ๒ ทัพ สมเด็จพระอนุชาธิราชกรมพระราชวังบวรสถานมงคล
ก็เสด็จยกทัพขึ้นไปด้วย.

๑ สมเด็จพระอนุชาธิราชกรมพระราชวังบวร ๑ เสด็จขึ้นไปถึงเมือง
เถิน ทรงพระประชวรพระโรคนี้พระอาการมาก เวลามีพิษร้อนถึง
ต้องตั้งแช่อยู่ในพระตำคร เสด็จขึ้นไปช่วยเมืองเชียงใหม่หาได้ไม่
จึงรับสั่งให้เจ้าบำเรอภรรยา ซึ่งเป็นกรมขุนสุนทรภู่เป็นแม่ทัพ พระ
ยาเดินหาภรรยาซึ่งว่าที่กระดาใหม่ พระยามหาจินฉัยซึ่งว่าที่พระยา
จำแค้นยกทัพขึ้นไปด้วย พระไตรภพพอก ๑๐ หมู แดงกองกลางใน
กรมพระราชวังบวรสถานมงคล พร้อมกันยกขึ้นไปกอง ๑ แดงทัพสมเด็จพระ
พระเจ้านครราชสีมา เจ้าฟ้ากรมหัตถวงเทพหริรักษ์ พระยายมราช,
ยกขึ้นไปทางเมืองต ทางนั้นเป็นทางที่พม่ามาได้ แดงกองทัพกรมหัตถวง
เทพหริรักษ์, กับพระยายมราช, ยกขึ้นไป ผู้คนในกระบวน
ทัพหาพวกพร้อมกันไม่ จึงวิ่งรอกกระบวนทัพอยู่ที่คนตมาเร่งกองทัพ
ให้รีบยกขึ้นไป พอกกองทัพมาพร้อมมุดกัน จึงได้ยกขึ้นไป.

๑ ที่เมืองเชียงใหม่ พระยาภาวดีเจ้าเมืองรักษาเมืองเชียงใหม่
ไว้มันคง พม่ายกมาล้อมเมืองเชียงใหม่ครั้งนั้น อินชระอุ่นเป็น
แม่ทัพ ชิดชิงไปกอง ๑ ประไตโวกอง ๑ มะเตมะโยโงงดอรัถกอง ๑
นามิแดงกอง ๑ ดองแพกะเม็ยอุ่นกอง ๑ มะยอกแพกะเม็ยอุ่น

กอง ๑ รวมนับ ๗ ทับ ด้อมเมืองเชียงใหม่รอบทั้ง ๔ ด้าน เต่า
 ค่ายพม่าซึ่งด้อมเมืองนั้นใหญ่ด้ามกำยาวแปดวา ดงดินดีคอกไว้ให้ตั้ง
 ดินแปดศอก มีเข็นร้อยคตอดกนด้ามชน มีกรอบกนบนแผงบังตา
 ด้นามเพดาระสูงด้ามคอกกว้างสี่ศอก คุ้มมีด้นามเพดาระกว้างสี่ศอกตั้ง
 ด้ามคอก มีช่องบันทราย ๆ รอบค่ายไป.

๑ พระยาภาวดีเจ้าเมืองเชียงใหม่รักษาเมืองครั้งนั้น องอาจแข็งแรง
 เวดบายออกเดี่ยบบเมืองตรวจตามเชิงเทิน กองทัพดาวตามพระยา
 เชียงใหม่ ๑๐๐๐ เศษ, ๒๐๐๐, เต็มออกทุกวัน ครั้นพระยาเชียงใหม่
 ทราบว่า สมเด็จพระอนุชาธิราช กรมพระราชวังบวรสถานมงคล
 ทรงพระประชวรเสด็จประทับรักษาพระองค์อยู่ณเมืองเถิน พระยา
 เชียงใหม่จึงให้ท้าวหมายักษ์ ลงมาเฝ้าทูลต่อของชุดพระบาท แจ้งข้อ
 ราชการ เวดากถางคืนท้าวหมายักษ์ออกมาทางประตูหน้าทัพมาด้อม
 ภูไม้หนองหน ออกมาได้แล้วท้าวหมายักษ์เขียนหนังสือบอกไว้ว่า “กุ
 ษ็ขอท้าวหมายักษ์ พระยาเชียงใหม่ใช้ทูตลงไปเฝ้าสมเด็จพระอนุชาธิราช
 กรมพระราชวังบวรสถานมงคล แจ้งข้อราชการแต่จะกลับเข้ามา
 ทางประตูนี้ ให้เองคอยอยู่จับกุมเถิด” ท้าวหมายักษ์ลงมาเฝ้าสมเด็จพระ
 อนุชาธิราช กรมพระราชวังบวรสถานมงคลที่เมืองเถิน แจ้งข้อ
 ราชการว่าค่ายพม่าตั้งด้อมอยู่ ๗ ค่าย ในคำพระยาเชียงใหม่ตั้งลงมา
 ให้กราบทูลพระกรุณานั้น พระยาเชียงใหม่จะรักษาเมืองเชียงใหม่ได้คอย
 ทำกองทัพกรุงเทมทานครศรีอยุธยาชกชนไปช่วย ขอให้ทรงพระ
 เมตตากรุณาแก่ชาวเชียงใหม่ข้าแผ่นดิน ให้เร่งรีบยกกองทัพขึ้นไป
 ช่วยให้ทัน จึงโปรดให้มัตราให้ท้าวหมายักษ์ ถอนขึ้นไปให้พระยาเชียงใหม่

ใหม่ว่า ได้ให้สมเด็จพระเจ้าหลานเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงเทพหริรักษ์, พระยายมราช, คุณกองทัพอำเภอน้อยฝ่ายเหนือกอง ๓ กรมขุนสุนทรภุเบศร์, พระยาเด่นหาภุช, คุณกองทัพในพระราชวังบวรสถานมงคล กอง ๓ เจ้าอนุกรมทัพเวียงจันทน์กอง ๓ รวมกัน ๓ ทัพ ยกขึ้นไปช่วยเมืองเชียงใหม่ แต่ให้พระยาเชียงใหม่รักษาเมืองเชียงใหม่ไว้คอยท่ากองทัพกรุงให้จึงได้ ท้าวมหาภัยก็ได้ตราตั้งกราบถวายบังคมลากลับขึ้นไปเมืองเชียงใหม่ เข้าทางประตูหน้าท่อกองทัพมาจับไม่ได้.

๑) แดกกองทัพสมเด็จพระเจ้าหลานเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงเทพหริรักษ์, พระยายมราช, แดกกองทัพกรมขุนสุนทรภุเบศร์, พระยาเด่นหาภุช, กองทัพในพระราชวังบวร ฯ ยกขึ้นไปถึงเมืองตำบูนแล้ว พระยาเด่นหาภุชรบอกลงมากราบทูลสมเด็จพระอนุชาธิราช กรมพระราชวังบวรสถานมงคลว่า พระยาจำแค้นยากกรเป็นคนอ่อนแอไป ขอรับพระราชทานพระไตรภพ (บุญรอด) เป็นที่พระยาจำแค้นยากกรโปรดให้มีตราคอบขึ้นไป ให้ตั้งพระไตรภพเป็นพระยาจำแค้นยากกรตามขอแล้ว กองทัพไทยก็เข้าไปตีเมืองตำบูน พม่าที่รักษาเมืองตำบูนสู้รบกองทัพกรุงไม่ได้ ก็แตกหนีกองทัพกรุงกลับไปเมืองเชียงใหม่ กองทัพกรมหลวงเทพหริรักษ์, พระยายมราช, จับได้ตัวเยล็ดองปลัดทัพพม่ากับไพร่หลายคน เยล็ดองคนนี้เป็นลูกไทยชาวกรุงเก่า บ้านบิตามารดาอยู่บางกระจะริมวัดแพนงเชิง เมื่อพม่าตีกรุงเก่าได้นั้นเยล็ดองซื้อตัวซื้อมาก พม่าได้เป็นเชลยไปใช้สัรรอยคุ่นเคยมา เมื่อยกมาตีเมืองเชียงใหม่ได้เป็นที่เยล็ดองปลัดทัพพม่าด้วย.

๑ ฝ่ายที่กรุงนนทบุรีพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทราบข่าว กรมพระ
 ราชวังบวร ฯ ประชวรอยู่ที่เมืองเกิน เด็ดจันไปเมืองเชียงใหม่ไม่ได้
 จึงโปรดให้กรมพระราชวังหลัง ยกกองทัพตามกรมพระราชวังบวร
 ด้ถนมนงคตขึ้นไป กรมพระราชวังหลังเด็ดจันไปถึงเมืองเกินเห็น
 ทรงพระประชวรพระอาการมาก กรมพระราชวังหลังทรงพระกรรแต่ง
 แดสมเด็จพระอนุชาธิราช กรมพระราชวังบวร ฯ ครี๊ดแก่กรมพระ
 ราชวังหลังว่า จะขึ้นไปช่วยเมืองเชียงใหม่เห็นจะไม่ได้แล้ว ให้
 กรมพระราชวังหลังเด็ดจันไปแทนพระองค์เถิด จึงพระราชทานพระ
 แต่งดาบ ให้กรมพระราชวังหลังขึ้นไปด้วยองค์ ๓ แล้วให้มหาดไทย
 ร่างตราใจความนั้นว่า ให้กรมพระราชวังหลังเด็ดจันไปแทนพระองค์
 ถ้ากรมพระราชวังหลังเด็ดจันไปถึงกองทัพกรุงแล้ว ให้เร่งระดมเข้า
 ด้พม่าเอาเมืองเชียงใหม่คืนให้จงได้ อย่าให้คิดว่าพว้าน้อง เอาแค่
 การแผ่นดินตามอาชญาทัณฑ์ก็ เมื่อกรมพระราชวังหลังจะทอดกรมพระ
 ราชวังบวรด้ถนมนงคตออกจากเมืองเกินนั้น เห็นพระองค์ทรงพระ
 ประชวรชุ่มดมพระอาการมากอยู่ ก็ทรงพระกรรแต่งมิใคร่จะเด็ดจันไป
 จึงสมเด็จพระอนุชาธิราชกรมพระราชวังบวรด้ถนมนงคต ครี๊ดแก่กรม
 พระราชวังหลังว่าเจ็บไข้ยังไม่เป็นไรดอก จะเอาชีวิตไว้คอยทำให้ได้
 เร่งยกขึ้นไปเถิด.

๑ แดที่เมืองเชียงใหม่ นั้น อินช้วนแม่ทัพได้ ยินเลี้ยงบั้นที่เมืองตำพูน
 ยืดยาวแน่นหนามาก ก็คิดว่าทัพกรุงยกขึ้นมาช่วยเมืองตำพูน จะชักคนลง
 มาช่วยเมืองตำพูนซึ่งได้ไว้จักไม่ออก ด้วยค่ายประชิดเมืองเชียงใหม่

อยู่ จึงกำชับนายทัพนายกองให้เตรียมจะเข้าปล้นเอาเมืองเชียงใหม่ให้ได้เสียก่อนกองทัพกรุงมาช่วย.

๑ ฝ่ายสมเด็จพระเจ้าหลานเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงเทพหริรักษ์ แดกกองทัพกรมขุนสุนทรภะเศียร ก็เร่งยกกองทัพออกจากเมืองลำพูนขึ้นไปเมืองเชียงใหม่ตั้งค่ายล้อมค่ายพม่าไว้ แดกรมพระราชวังหลังทอดกรมพระราชวังบวรสถานมงคลจากเมืองเถินแล้ว ก็รีบยกขึ้นไปเมืองเชียงใหม่ ไปทางริมแม่น้ำไปถึงกองทัพที่ตั้งอยู่ณเมืองเชียงใหม่ กรมพระราชวังหลังให้หานายทัพนายกองมาพร้อมกันแล้ว เชิญท้องตราธิบดีอ่านให้ฟัง แล้วกรมพระราชวังหลังจึงมีพระบัญชาตั้งนายทัพนายกองให้ตีพม่าให้แตกแต่ในเวลาพรั้งนี้ ไปกินเข้าเข้าในเมืองเชียงใหม่ให้จงได้ ถ้าผู้ใดย่อท้อก็จะเอาโทษตามพระอัยการศึก นายทัพนายกองพร้อมกันทั้งทัพกรมพระราชวังหลัง แต่ทัพในพระราชวังนำทัพกรมหลวงเทพหริรักษ์ ก็ยกกระตมคนเข้าตีค่ายพม่า ซึ่งล้อมเมืองเชียงใหม่แต่เวลา ๓ ยาม แดพม่านายทัพนายกองเอาคนออกมาวางตามสนามเพดานนอกค่ายให้ยิงปืนตบกราดไว้ พวกกองทัพไทยยกกรูเข้าไปจะเข้าแหกค่ายเห็นปืนพม่ายิงหนานัก ต้องแอบอยู่ตามคันทนาต่างคนต่างยิงกันพอสว่างขึ้น พระยาพิไชย (โต) เป็นคนกล้าหาญ จึงร้องว่าได้พันได้แทงเกิดแตกดอก พระยาพิไชยก็นำกองทัพเข้าตีบุบมันพันแทงเข้าไปก่อน นายทัพนายกองทั้งนั้นก็ตามกองทัพพระยาพิไชยเข้าไป ได้พันได้แทงพม่า ๆ ผู้ไม่ได้วิ่งหนีเข้าค่ายบ้าง เข้าค่ายไม่ทันวิ่งเตยไปบ้าง กองทัพไทยก็ปืนค่ายพังค่ายพม่าเข้าไปได้ทุกค่าย พม่าก็แตกไป ชินชะระอุ่นแม่ทัพใหญ่หนีไปได้แล้ว พระยาเชียงใหม่จัด

เครื่องบูชา พดกรรมสนองคุณพระญาติวงศ์ที่พวกขบถทำตายชนม
 ชพเสี้ยนหน ครนเสด็จการสนองพระคุณแล้ว พระเจ้าเวียงคนามคิดถึง
 พระเดชพระคุณพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แต่สมเด็จพระอนุชาธิราช
 กรมพระราชวังบวร ฯ ที่ได้พระราชทานบิณฑบาตดินดำ, ดูปรรณกัน,
 เหล็กก้อน, เหล็กห่อ, ดิบุกดำ, ดิบุกขาว, คีตาปากนก, แดฝาง,
 ออกไปพระราชทานบ้างโปรดให้จัดซื้อไปบ้าง เป็นกำลังสงคราม
 จึงได้ทำการศึกสำเร็จ จัดได้ตั้งของเข้ามาทุกเกล้า ๆ ถวายพระบาท
 สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทองคำ ๓๐ แท่ง เงิน ๓๐๐ แท่ง ง้าวเล่ม ๑
 ชั่งหนัก ๖ หาบ น้ำตาลทรายหนัก ๖๐ หาบ แพรญวนต่างดี ๒๕๐ พับ
 ส่วนถวายในสมเด็จพระอนุชาธิราช กรมพระราชวังบวรสถานมงคล
 ทองคำ ๕ แท่ง, เงิน ๕๐ แท่ง, ชั่ง ๔๐ หาบ, น้ำตาลทราย ๔๐ หาบ
 แพรญวนต่างดี ๑๕๐ พับ, จึงโปรดให้พระยามหาเทพเชิญท้องตราออก
 ข้าราชการ แดพระราชดำรัสพระเจ้าเวียงคนามกับตั้งของขึ้นไปพระราช
 ทานสมเด็จพระอนุชาธิราชแด่ข้าราชการแด่พระอาการด้วย สมเด็จพระ
 อนุชาธิราช กรมพระราชวังบวรสถานมงคล จึงมีพระราชบัญชา
 ให้มีใบบอก ข้าราชการตามมอบด้วยเสด็จให้พระยามหาเทพพา ตงมา
 ณกรุงเทพมหานคร.

๑ ฝ่ายเจ้าอนุวงศ์เจงกนยกขึ้นไปช่วยเมืองเชียงใหม่ทำทันไม้ พม่า
 แดกไปเสียก่อนได้ ๗ วันแล้ว ทพเมืองเจงกนยกจึงไปถึงเมืองเชียงใหม่
 พอสั่งราชการเรียบร้อยแล้ว กรมพระราชวังหลัง กรมหลวงเทพ
 หิริรักษ์ พระยาเชียงใหม่ แดท้าวพระยาที่ตงมาเข้าเยี่ยมประชวร
 กรมพระราชวังบวรสถานมงคลณเมืองเถิน กราบทูลขอราชการเมือง

เชียงใหม่ให้ทรงทราบ จึงรับสั่งให้สมเด็จพระเจ้าหลานเธอ เจ้าฟ้า
กรมหลวงเทพหริรักษ์ พระยายมราชทพ ๓ ทพเจ้าน้อยเจียงจันทน์ทพ ๓
ทพเมืองนครจำปาศทพ ๓ ทพเมืองน่านทพ ๓ กับเมืองเชียงใหม่ทพ ๓
ยกตามชนไปตั้งเมืองเชียงแสนทพมาแตกไปเอาไพร่ยออยู่นให้จึงได้.

๑ พอพระโรคค้อยคตายน กรมพระราชวังบวร ฯ กรมพระราช
วังหลัง ก็ได้ตั้งยกกองทัพตั้งมาถึงกรุงในปีนั้น ครนรุ่งขึ้น
เวตาเข้า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ตั้งขึ้นไปเยี่ยมประชวร
กรมพระราชวังบวรสถานมงคล คำว่าที่ว่าทรงฝ่ายผสมมากที่สุด
คริศถามพระอาการเสร็จแล้ว ก็คริศถามเรื่องราชการต่อไป กรม
พระราชวังบวรสถานมงคล ก็กราบทูลกล่าวโทษว่า กรมหลวงเทพ
หริรักษ์, พระยายมราช, ยกกองทัพขึ้นไปเมืองเชียงใหม่ ไปถึง
ทางเมืองตทางนพมามาได้ กรมหลวงเทพหริรักษ์, พระยายมราช,
ก็ถอยยกกองทัพลงมาตั้งอยู่ใต้ทางเมืองต ต่อกองทัพงนำขึ้นไปถึง
เมืองดำพนแล้วจึงได้ยกขึ้นไป แดกองทัพซึ่งยกไปตั้งมาที่ล้อมเมือง
เชียงใหม่ พวกกองทัพงนำได้ก่อนที่กรมหลวงเทพหริรักษ์
แต่ทัพเมืองเวียงจันทน์นั้นยังไม่ทัน จึงปรับโทษกรมหลวงเทพหริรักษ์
พระยายมราช, ให้ไปตั้งเมืองเชียงแสนกับด้วยเจ้าอนุ พระบาท
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงขัดเคืองกรมพระราชวังหลัง ว่าตีพม่าแตก
ไปแล้วไม่รับยกติดตามไปกระทำเดี่ยให้ยับเยิน กรมพระราชวังบวร
สถานมงคล จึงกราบทูลแก้ไขว่า กรมพระราชวังหลังเห็นว่า
ข้าพระพุทธเจ้าบ่ช่วยมากอยู่ พอดีทัพแตกกับรบตั้งมา พระบาท
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงหาขัดเคืองกรมพระราชวังหลัง.

๑ ตามพงษาวดารเมืองเชียงใหม่ว่าในคราวนี้ พระยาภาวดีตะมึ
ความชอบ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เกียรติยศให้เป็นเจ้าของธานีมา
มีนามว่า พระบรมราชาธิบดีศรีสุริยวงษ์ องค์อินทสุริยศักดิ์
ดมญา มหาศักยราชชาติราโชศวรยศ เจ้าธานีมาพระนครเชียงใหม่
ราชธานี เป็นใหญ่ในอาณา ๕๗ เมือง.

๑ แต่เมื่อณวันอาทิตย์เดือนห้าแรมค่ำมีกุน จีบข้างใต้ ทพเนียด
ข้าง ๑ สูง ๒ คอก ดีควเป็นสี่ทองแดง ผีกหัดเชื่องราบแล้วตั้งตง
มาถึงกรุงเมื่อณเดือนเก้า ดมโกษแก้วพระราชทานชื่อขันระวางเป็น
พระบรมฉัตรคันต์ สุวรรณวัคมี ศรีสุภักษณ์ อรรคทศคชาพงษ์
มงคลเลิศฟ้า.

๑ ครั้นมาถึงณวันอังคารเดือนสิบเอ็ดขึ้นสิบค่ำ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโปรดให้พระเพ็ชรปาณีศรีสุนทรเป็นราชทูต หดวงราช
นาคานราราชมนตรีเป็นอุปทูต นายเด่นห่มหาคเด็กเป็นตรีทูต ขุนศรี
เสนาประชาบาลทองดีอ เชิญพระราชดำตมคุมตั้งของเครื่องดำหรับ
กระษัตริย์ออกไปพระราชทานพระเจ้าเจียดนาม พระมาดาเบียงองค์ ๑
พระภูษาเข้มขาบคตุมประชมบั๊กมกรวยเชิง ๑ พระภูษาเข้มขาบ
คตุมประชมบั๊กมตั้งเวียง ๑ พระภูษาคตุมประชมบั๊กนำดอกไม้ ๑
รวม ๓ ผืน เข้มขาบทำเดื่อรวแยงพับ ๑ เกิดคพิมเส้นพับ ๑
รวมดีเดือยพับ ๑ คคกฤษพับ ๑ รวม ๔ พับ คาตทองทำเดื่อรว
บั๊กตร้าม้วน ๑ คาตักแตนม้วน ๑ ดุคจหนัพพทของบั๊กใหม่ผืน ๑
ถ่านนำดอกไม้ตั้งแดงผืน ๑ ตั้งแตคผืน ๑ แพร่มังกรตายทอง ๔ ม้วน
พระยานุมาศ ๑ พระกตคัน ๑ เครื่องสูง ๓๐ บังสุริยคัน ๑

บั้งแทรก ๒ แต่พระเจ้าเวียดนามมีพระราชดำณคอบขอบพระเดช
พระคุณให้พระเพ็ชรป้านศรีสุนทรราชทูตเข้ามาว่า พระมาตานั้นเป็น
ของสูงไม่เคยสรวมขอถวายคืน ของทงปวงนั้นได้รับไว้แล้ว.

๑ กรมพระราชวังบวรสถานมงคล ประชวรพระโรคนี้วคังแต่ได้ตั้ง
ขึ้นไปเมืองเกิน พระอาการค่อยคลายขึ้นคราวหนึ่งแล้ว ครั้น
เดือนแปดปีกุนเบญจศก จตุศักราช ๑๑๖๕ พระโรคกลับมีพิษกำเริบขึ้น
พระอาการประชวรก็หนักถึงโดยลำดับ.

๑ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงทราบว่ สมเด็จพระอนุชา
ธิราชประชวรพระอาการหนักจะตั้งขึ้นไปทรงพยาบาล ครั้นข้าราช
การวังหัดวงจะขึ้นไปตั้งมองตามธรรมเนียม เห็นกิริยาพวกรักษาการ
วังหน้ากระด้างกระเดื่องจะเกิดวิวาทกันขึ้น สมเด็จพระเจ้าตากยาเธอ เจ้า
ฟ้ากรมหลวงอิศรสุนทรต้องตั้งขึ้นไป พร้อมด้วยเจ้าพระยารัตนาพิพิธ
แต่พระยายมราชเดินยึดไปสองข้างพระเสด็จ ไปทรงจัดวางการตั้ง
มองเอง จึงเป็นการเรียบร้อย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตั้งขึ้น
ไปประทับแรมทรงพยาบาลสมเด็จพระอนุชาธิราชอยู่ที่พระราชวังบวร ฯ
ถึง ๒ ราตรี.

๑ ครั้นวันพฤหัสบดี เดือนสิบสองแรมสี่ค่ำ ปีกุนเบญจศก เวลา
๒ ยามเศษ กรมพระราชวังบวรสถานมงคลสวรรคตในพระที่นั่งบุรพา
ภิมุข พระชนมพรรษา ๖๐ พรรษา ตั้งเจดีย์ทรงพระเกียรติยศอยู่ใน
ท่ามหาอุปราช ๒๑ ปี ๕ เดือน ๕ วัน จึงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
พร้อมด้วยพระราชวงษานุวงศ์ แต่ข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยเป็นอันมาก
เจ้านายฝ่ายพระบรมมหาราชวังชดดาบทุก ๆ พระองค์ ตามตั้งเข้าไป

ตรงแต่ทรงเครื่องพระศพเสร็จแล้ว เชิญพระศพประดิษฐานในพระโกษาไม้
 ดิบสอง ซึ่งทรงพระราชดำริห์ให้จัดไว้เมื่อประชวรหนัก โปรดให้
 รัชเฝ้าของค่าที่หุ้มพระโกษาฤดูร้อนใหญ่ฤดูร้อนน้อย ที่ทรงพระศพสมเด็จพระ
 นางเธอทั้ง ๒ นั้น มาหุ้มพระโกษากรมพระราชวังบวรสถานมงคล แด
 พระโกษาฤดูร้อนใหญ่ฤดูร้อนน้อยนั้น โปรดให้ตั้งรักบิดทองประดับกระจกไว้
 สำหรับทรงศพเจ้านาย เชิญพระศพไว้ในพระที่นั่งศิวโมกษพิมาน
 โปรดให้มีหมายประกาศให้ โทณณมทั้งแผ่นดิน เว้นแต่คนสมมถ
 วมเบียด วมจุก.

๑) สมเด็จพระอนุชาธิราช กรมพระราชวังบวรสถานมงคลในรัชกาล
 ที่ ๑ ซึ่งพระนามปรากฏต่อมาว่า กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท
 พระองค์นี้ ประสูติในกรุงเทพมหานครศรีอยุธยา เมื่อณวัน
 พุธที่สิบสี่เดือนสิบเอ็ดขึ้นค่ำหนึ่ง ปีกุนเบญจศกจุลศักราช ๑๑๐๕ ปี
 ได้ทรงปฏิบัติราชการในครั้งกรุงเก่า เป็นตำแหน่งนายสุจินดาหุ้มแพร
 มหาดเล็กในแผ่นดินพระเจ้าอยู่หัวสุริยยามรินทร์ เมื่อกรุงเสียแก่พม่า
 ข้าศึกเสด็จออกไปอาศัยอยู่เมืองชตบุรี ครั้นเมื่อเจ้าตาก (สิน) ตั้ง
 มั่นใจที่เมืองจันทบุรีแล้วจะยกเข้ามาปราบปรามข้าศึก พระองค์ได้
 ทรงคุ้นเคยมากกับเจ้าตาก (สิน) แต่ครั้งกรุงเก่า จึงเข้าทำราชการด้วย
 เจ้าตาก (สิน) ได้เป็นตำแหน่งพระมหามนตรีเจ้ากรมพระตำรวจทำ
 การศึกสงครามมีความชอบ ได้เลื่อนตำแหน่งยศขึ้นโดยลำดับ เป็นที่
 พระยาอนุชิตราชา แล้วเลื่อนเป็นพระยายมราชในปีชานโทศกจุลศักราช
 ๑๑๓๒ ในป็นั้น เจ้ากรุงธนบุรียกกองทัพขึ้นไปปราบปรามเจ้าพระ
 ฝาง พระองค์ได้เป็นแม่ทัพยกไปก่อนทัพหลวง ที่ได้หัวเมืองฝ่าย

เห็นอดตอคนเมืองฝาง มีความชอบ ได้เป็นตำแหน่งที่เจ้าพระยา
 สूरตีพิศณุวาธิราช ผู้สำเร็จราชการเมืองพิศณุโลก บังคับบัญชาการ
 ป้องกันพระราชอาณาจักอยู่ข้างฝ่ายเหนือแต่นั้นมา พระเชษฐาภาพ
 เดืองตอจนพวกพม่าข้าศึกเรียกพระนามว่าพระยาเดื่อในครั้งนั้น ได้ทรง
 ช่วยสมเด็จพระเชษฐาธิราชทำการศึกสงคราม ตั้งแต่แรกมาตอดเขต
 กรุงธนบุรี จนได้เสด็จเถลิงพระราชสมณเทียรเป็นพระมหาอุปราช เมื่อ
 ปีชานจัตวาศกจุลศักราช ๑๑๔๔ ปี.

๑ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท ได้ทรง
 สร้างพระราชวังบวรฯ ทงวัง ตั้งแต่บ้อมพระจันทร์ตงมาจนถึงบ้อม
 อิศินธร ด้านตะวันออกจนกระทั่งถนนนำพดับพตาส่งฝ่ายพระราชวังบวรฯ
 บ้อมแก่งำแพงพระนคร ตั้งแต่ประตูน้ำวัดศรีธรรมเพ็ชร์ขึ้นไปจนถึงบ้อม
 ยุคนธรวิมวดีบวรนิเวศ บ้อมในแนวกำแพงส่วนพระราชวังบวรฯ นั้นคือ
 บ้อมอิสินธรท้ายวังข้างเหนือ ๑ บ้อมพระจันทร์ท้ายวังข้างใต้ ๑ บ้อม
 พระอาทิตย์ ๑ บ้อมพระตุเมรุ ๑ กระทบกระโจมบ้อมแดงมา
 วิหัตถ์ติดกันกับบ้อมท่งปวง ในส่วนพระบรมมหาราชวัง ประตูยอด ๓
 ประตู คือประตูน้ำวัดศรีธรรมเพ็ชร์ ๑ ประตูทำนนวนวงนำ ๑ ประตู
 สारชัยมัน ๑ ยอดเป็นหลังมณฑปยอดปราสาท วังพระองค์เจ้า ๔ วัง
 คติดกัน คือ พระองค์เจ้าดำดวนวัง ๑ อยู่ข้างใต้ พระองค์เจ้าอินทปัต
 ติวัง ๑ ถัดขึ้นไปพระองค์เจ้าข้างวัง ๑ พระองค์เจ้าอสนีวัง ๑ มีกำแพง
 ล้อมแต่คัน กำหนักเป็นฝากระดานมุงกระเบื้องท่ง ๔ วัง ฝั่งคตอง
 เห็นพระราชวังบวรฯ ข้างใต้เป็นโรงไหม ฝั่งข้างเหนือส่วนตะวันออก
 เป็นบ้านราษฎร ส่วนตะวันตกเป็นวังเจ้าบำเรอภุชรา ซึ่งภายหลัง

เดือนเป็นกรมขุนสุนทรภู่เบศรี ด้งกำแพงล้อมรอบมีตึกหลัง ๑ ถัดขึ้นไป
 ริมกำแพงมีบ้านขุนนางผู้ใหญ่เป็นแถวขึ้นไป ๕ บ้าน มีตึกใหญ่บ้านละ
 ๒ หลังมีกำแพงล้อม คือ บ้านพระยามณฑิยรบาด ๑ บ้านพระยา
 กระตาไหม ๑ บ้านพระยาจำแค้นยากร ๑ บ้านพระยาไกรโกษา ๑
 แล้วจึงถึงวังกรมหลวงจักรเจษฎา มีแต่กำแพงรอบแต่มุมเป็นเสาไม้
 เป็นพระราชวังเดิมในกรมพระราชวังบวรสถานมงคล แต่บ้านพระยา
 ไกรโกษาอีกบ้าน ๑ มีตึกหลัง ๑ กำแพงรอบอยู่ในที่ซึ่งเป็นวัดเทพธิดา
 รามบัดนี้ ในฝั่งตะวันตกทำโรงเรือตั้งแต่วัดคูด้ดารามขึ้นไปจนถึงคลอง
 บางยี่ขัน ทำถวายเป็นพระบรมมหาราชวังบ้าง ทำเป็นส่วนในพระราช
 วังบวร ฯ บ้างกับสพานข้างข้ามคลองโรงใหม่ ๑ สพานตรงข้ามคลองที่
 มุมพระราชวังบวร ฯ ด้านตะวันออกเฉียงเหนือ ๑ เป็นสพานไม้มีตึกทรงข้าม
 ที่ไปวัดบูรณศิริแห่ง ๑ บ้านรับแขกเมืองเชียงใหม่อยู่ริมฝั่งแม่น้ำเหนือปาก
 คลองโรงใหม่ขึ้นไปเรียกว่าบ้านหลวงของเจ้าฟ้าพิภุดทอง แต่บ้านอื่น ๆ
 ที่เรียกว่าบ้านหลวงทำเป็นการไม้อีกมาก คำตาห้องตำนานหลวงริมประตู
 พระราชวังตรงมุมวัดพระศรีสรรเพชญ์ ๑ คำตาคู่ ๒ คำตาริมห้องตำนาน
 หลวง แต่คำตาเชิงสพานตรง ๑ แต่ได้ทรงสร้างปนาวัดสดัก พระราชทาน
 นามวัดนิพพานาราม ครั้นเมื่อยกสังคายนายเปลี่ยนชื่อวัดศรีสรรเพชญ์
 เมื่อเสด็จสวรรคตแล้วณเดือนมิถุนายน พระบาทสมเด็จพระเจ้า
 อยู่หัวดำรัสให้ตั้งการชุมนุมพระราชอาคณะ ตมเด็จพระสังฆราชเป็น
 ประธานพระสงฆ์ แปรพระคัมภีร์ปริยัติธรรมแล้ว จึงได้พระราช
 ทานนามพระอารามนั้นเปลี่ยนว่า วัดมหาธาตุราชวรวิหารพระอาราม
 หลวง ๑ วัดของปู่พระราชทานนามว่า วัดชนะสงคราม ๑ วัดโบค ๑

วัดบางลำภูทรงสร้างพระราชทานนักขัตตฤกษ์ของเจ้ากรมขุนนครสวรรค์ และ
 พระองค์เจ้าวงษ์ชิตยา ๑ วัดส้มแครง ๑ วัดส้มเกลี้ยง ๑ ทรง
 ปฏิสังขรณ์ซ่อมแซมของเก่า คือวัดจำเริญ ทรงอุทิศถวายสมเด็จพระ
 พระบรมชนกนาถบิตี แล้วพระราชทานนามว่า วัดประทุมคงคา ๑
 วัดกรฐ ช่วยสมเด็จพะอินทร์สร้าง ๑ วัดสุพรรณศรี ตรงปาก
 คดองคดถึงชั้นข้าม เดิมชื่อวัดคงเหล็ก ๑ วัดสุพรรณดารารามกรุงเก่า ๑
 หอพระมณฑปธรรมในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม มาช่วยสมทบทำ
 แห่ง ๑ พินาศวัดพระเชตุพนมาช่วยสมทบทำอีกแห่ง ๑ เครื่องปั้น
 ข้าววัดสุพรรณารามบางกอกน้อย คือ เมรุ, แด่สามสร้าง, หอสวด,
 หอทั้งทาน, โรงโชน, โรงหุ่น, ระทา, แด่ดับพตา, โรงครัว,
 พร้อมทุกอย่าง ทำถวายเป็นของพระบรมมหาราชวังอีกค่าบด ๑.

๑ เมื่อกรมพระราชวังบวรสถานมงคลทรงพระประชวรมาครั้งนั้น ความ
 ปรากฏว่า แต่ก่อนมาได้มีพระราชบัญญัติประกาศเป็นนัยอุปนายแก่พระ
 องค์เจ้าตำตวน, พระองค์เจ้าอินทปัต, ซึ่งเป็นพระโอรสผู้ใหญ่ทั้ง ๒
 พระองค์ให้ คึกการแผ่นดิน มีคำเจ้าถูกต้องร่วมกันเป็นหลายปากว่า
 เมื่อครั้งกรมพระราชวังบวรฯ ทรงพระประชวรหนักอยู่นั้น มีรับสั่งว่า
 พระที่นั่งนั้น ๆ ได้ทรงสร้างไว้ใหญ่โตมากมายเป็นของประณีตบรรจง
 งานดี ทรงพระประชวรนานไม่ได้ทอดพระเนตรเห็นรอบคอบเลย จะ
 ใคร่ทอดพระเนตรให้สบายพระราชหฤทัย จึงให้เชิญเสด็จขึ้นพระเสด็จ
 บรรทมฟังพระเชนย แล้วเชิญเสด็จไปรอบพระที่นั่ง เมื่อเสด็จไปนั้น
 ทรงบ่นว่าของน้อยต่ำที่ทำความคิด แต่เรียงเป็นหนักหนา หวัง
 ว่าจะได้อยู่ชมให้สบายนาน ๆ ก็ทรงไม่ได้อยู่แล้ว จะได้เห็นทรง

เป็นที่สุด ค่อยไปก็จะเปนของท่านผู้อื่น ภายหลังเมื่อทรงพระประชวร
 พระอาการมากแล้ว ให้เชิญเสด็จขึ้นพระเสด็จเสด็จออกมาวัดมหาธาตุ
 รับผิดชอบจะนมัสการตาพระพุทธรูป ครั้นเสด็จมาถึงหน้าพระประธานใน
 พระอุโบสถมีพระราชมณเฑียรดำรงที่เรียกพระแสง ว่าจะทรงจบพระหัตถ์
 อุทิศถวายให้ทำเป็นราวเทียน ครั้นเจ้าพนักงานถวายพระแสงเข้าไป
 ทรงเรียกเทียนมาจุดเรียบร้อยแล้วคิดเขาที่พระแสงทำเป็นพุทธรูปอยู่ครึ่งหนึ่ง
 แล้วทรงปรารภจะเอาพระแสงแห่งพระองค์ถวายพระ ครั้นนั้นพระองค์
 เจ้าดำดวนเข้าไปปลุกแย่งชิงพระแสงไปเสียจากพระหัตถ์ ทรงพระ
 โทมนัสทอดพระองค์ตั้งทรงพระกรรแสง ดำรงพระองค์เจ้าดำดวน
 ค้าง ๆ เจ้านายเหล่านั้นก็พากันเข้าไปปลุกเชิญเสด็จขึ้นทรงพระเสด็จ
 แล้วเชิญเสด็จกลับเข้าพระราชวังบวร ฯ เมื่อเสด็จมากทางที่ทรง
 ขัดเคืองพระองค์เจ้าเหล่านั้นต่าง ๆ ว่าพากันข่มเหงท่าน ภายหลัง
 ก็มีพระราชดำรัสว่า สมบัติทั้งพระองค์ได้กระทำตั้งครมกัแผ่นดิน
 ขึ้นได้ ก็เพราะพระองค์ทั้งนี้ ไม่ควรจะให้สมบัติตกไปได้แก่ลูกหลาน
 วงศ์หลวง ผู้ใดมีสติปัญญาให้เร่งคิดเอาเถิด แต่นั้นมาพระองค์เจ้า
 ดำดวน, พระองค์เจ้าอินทปัต, ก็มีความกำเริบ จึงไปร่วมคิด
 กับพระยากระตาโหม (ทองอิน) ฯ เป็นคนแข็งท้าวศึก กรมพระ
 ราชวังบวร ฯ ก็โปรดปรานไว้พระไทย ครั้นว่ารักเหมือนบุตรบุญธรรม
 พระยากระตาโหม (ทองอิน) กับพระองค์เจ้าดำดวน, พระองค์เจ้า
 อินทปัต, ตั้งกองเกิดยกต่อมหาคคนที่มีความรู้มาทคตองกันในวัง
 พระองค์เจ้าดำดวน, ถ้าพดงพดตมตายตงก็ฝังเสียในกำแพงวังเป็น
 หลายนคน จนความนั้นทราบถึงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ครั้น

สมเด็จพระอนุชาธิราช กรมพระราชวังบวรสถานมงคลสวรรคตแล้ว จะชำระจับกุมก็ยังไม่มีเจตย์ จึงแต่งข้าราชการที่สัตย์ซื่อคิดไปเข้าเกลี้ย กด้อม กับพระองค์เจ้าตำตวน, พระองค์เจ้าอินทปัต, จึงได้ความ จริงมากกราบทูลทรงทราบทุกประการ ครั้นณวันเสาร์เดือนสามขึ้นสอง ค่ำ ก็ให้จับพระองค์เจ้าตำตวน, พระองค์เจ้าอินทปัต มาชำระ รับเป็นสัตย์ ชัดถึงพระยากระตาโหม (ทองอิน) ครั้นมาถึงวัน อังคารเดือนสามขึ้นห้าค่ำ จับพระยากระตาโหม (ทองอิน) กับพรรค พวกได้สิ้น พระยากระตาโหม (ทองอิน) ให้การว่าวันถวายพระเพลิง เปนวันจะตมมือทำการประทุษร้าย ได้ความจะแจ้งแล้ว จึงโปรด ให้ถอดพระองค์เจ้าตำตวน, พระองค์เจ้าอินทปัต, เดียดจากเกียรติยศ พระองค์เจ้าแก้ว เอาหม่อมตำตวน, หม่อมอินทปัต, ไปตำเรือ โทษเสียด้วยท่อนจันทน์ อ้ายทองอินกระตาโหมกับพรรคพวกทั้งนั้น ก็ให้เอาไปประหารชีวิตเสีย กับด้วยพระยาเกษตราธิบดี (บุญรอด) ที่ เปนคนยุยงสมเด็จพระอนุชาธิราชเจ้า ให้เอาปืนขึ้นบ้อมจะทำยุทธ สังคราม แดหม่อมวันทาพระสนมเอกโปรดปรานมาก มิได้มีความ กตัญญูรู้พระเดชพระคุณ ทำชู้ด้วยอ้ายทองอินกระตาโหม ก็ให้เอา ไปประหารชีวิตเสียด้วย.

๑ แดในปีกุนเบญจศก จุติศักราช ๑๑๖๕ นั้น ทรงพระกรุณา โปรดเดือนกรมสมเด็จพระเจ้าตากยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนเสนาณรงค์ ขึ้น เปนกรมหลวงเสนานุรักษ์ แดตั้งสมเด็จพระเจ้าหลานเธอ เจ้าฟ้าจุ้ย เปนกรมขุนพิทักษมนตรี.

๑ ฝ่ายสมเด็จพระเจ้าหลานเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงเทพหริรักษ์, พระยายมราช, ปฤกษาด้วยเจ้าอนุเวียงจันทน์, พระยาภาวดีเจ้าเมือง เชียงใหม่, ว่า เราจะยกทัพขึ้นไปตีเมืองเชียงแสนท่าตงน ก็เป็น เทศกาตฝนผู้คนก็อบช้ำอยู่แล้ว จะต้องปล่อยไปทำไรนาเสียก่อน ค่อยคอกฤดูตั้งตงจึ่งนัดหมายให้มาพร้อมกัน นายทัพนายกอง ไทย ดาว, ก็เห็นพร้อมกัน กรมหลวงเทพหริรักษ์, พระยายมราช, ก็พักอยู่เมืองเหนือ ครั้นถึงณเดือนตั้งก็กระเกณฑ์ผู้คนนคกองทัพหัวเมือง ดาวมาพร้อมกันแล้ว.

๑ ตุลาคมปีวราช ๓๑๖๖ ปีชวดคคก เป็นปีที่ ๒๓ ในรัชกาลที่ ๑ เมื่อเดือนห้ากรมหลวงเทพหริรักษ์ พระยายมราช นายทัพนายกอง ไทย, ดาว, ก็ยกขึ้นไปเมืองเชียงแสน พม่ามิได้ออกสู้รบ เป็น แต่รักษาเมืองม่นอยู่ กองทัพเจ้าตงมเมืองอยู่เดือนเศษ จะหักเอา มิได้ดวยพม่าอยู่ประจำรักษาน้ำที่แถบนกำแพงเมืองเป็นสามารก แด กองทัพก็ขาดเสบียงอาหาร แดได้ข่าวว่ากองทัพเมืององจะยกมาช่วย เมืองเชียงแสน ครั้นเดือนหกข้างแรมเป็นเทศกาตฝนตกประปรายตงมา แผ่นดินก็ร้อนชื้น ผู้คนในกองทัพป่วยเจ็บมาก จะอยู่สู้รบพม่าก็เห็นว่า ผู้คนเจ็บไข้มาก เเสบียงอาหารก็น้อยดงจะทำการบีไปมิได้ กรมหลวง เทพหริรักษ์ก็ให้ทัพตงมา ยิ่งแต่ทัพดาว พวกดาวในเมืองเชียงแสน อดเสบียงอาหารฆ่าโคกระบือข้างมากินจนสิ้น พวกดาวชาวเมืองก็ยอม ออกสู้วามภักดีแก่กองทัพเมืองดาว เมื่อกองทัพกรมหลวงเทพหริรักษ์ เด็กถอยมาแล้ว ไปมะยง่วนแม่ทัพพม่าเห็นพลเมืองออกหาแม่ทัพดาว เหลือที่จะกตชี้ห้ามปรามได้ ได้ ก็ยกทัพหนีไปบ้าง กองทัพดาวก็ได้ตี

พวกพม่าแตกหนีไป ไปมะยงวอนแม่ทัพถูกปืนตายในที่รบ นานดา
 ที่พม่าตั้งให้ เป็นเจ้าเมืองเชียงใหม่ ก็พาครอบครัวอพยพข้ามแม่น้ำโขงเข้า
 แดนพม่าไป กองทัพได้ครอบครัว ๒๓๐๐๐ เศษ ก็รอกำแพงเผา
 บ้านเมืองเสีย แล้วแบ่งบ้านครอบครัวกันเป็น ๕ ส่วน ให้ไปเมือง
 เชียงใหม่ส่วน ๑ เมืองนครด้าปางส่วน ๑ เมืองน่านส่วน ๑ เมือง
 เวียงจันทน์ส่วน ๑ อีกส่วน ๑ ถวายลงมาณกรุงเทพ ฯ โปรดให้ตั้ง
 บ้านเรือนอยู่เมืองสระบุรีบ้างแบ่งไปอยู่เมืองราชบุรีบ้าง แต่ทัพกรุงนั้น
 กัดบดลงมาเปล่าไม่ได้ราชการตั้งใด ก็ทรงชดเคื่องเป็นอันมาก คำรัศ
 ว่าไม่รู้เท่าถาด ให้ตั้งพระราชอาชญาจักษรมหาดวงเทพหวิรักษ์, พระยา
 ยมราช, ไว้ที่ตามชนนอกตรงหลังศาลาตุงกุนในฝ่ายซ้าย ไว้สี่วัน
 หัววันก็โปรดให้พ้นโทษ.

๑ การพระเมรุกรมพระราชวังบวรสถานมงคลนั้น ทรงพระราชดำริให้
 โดยทรงพระโสมนัสในเรื่องหม่อมดำดวน, หม่อมอินทปัต, จึงครีคร่าว่า
 กรมพระราชวังบวร ฯ รักตูกยิ่งกว่าแผ่นดิน ให้ตั้งบัญญัติให้ลูกกำริบ
 จนถึงคิดประทุษร้ายต่อแผ่นดิน เพราะผู้ใหญ่ไม่ตั้งจะไม่เผด็จแล้ว
 เสนาบดีข้าราชการหลายนายช่วยกันกราบทูลทักท้วงว่า ซึ่งจะไม่ทำ
 พระเมรุพระราชทานเพลิงนั้นไม่ควร ด้วยราษฎรแต่หัวเมืองเป็นอันมาก
 ที่ทราบก็จะมี ที่ไม่ทราบก็จะมี จะคิดเตียนต่าง ๆ ไป จึงรับสั่งว่า
 ชุณนางจะให้เผาก็จะเผา แต่จะทำพระเมรุนั้นจะทำบูชาพระบรมธาตุ
 เมื่อส้มโภชพระบรมธาตุแล้วจึงจะเผาต่อภายหลังกันความนิทาน ครั้น
 มาถึงณเดือนเจ็ดมีชวดฉกจตุศักราช ๑๑๖๖ การพระเมรุแล้ว จึงเชิญ
 พระบรมธาตุซึ่งประดิษฐานในระย้ากนรออกไปส้มโภชเวียนเทียนแล้ว จึง

ได้เชิญพระศพไปยังพระเมรุ ได้มีการมหรศัพตมโหฬาร ๗ วัน ๗ คืน
แล้วแต่เจ้าพระราชทานเพลิงมีการตมโหฬารพระอัฐิอีกวัน ๑ กับคืน ๑ เป็น
คำรบ ๘ วัน ๘ คืน แห่งพระอัฐิถวัล.

๑ ครั้นมาเดือนแปดราชทูตญวนเข้ามาถึง พระเจ้าเวียงคือนามพระ
ราชดำเนิน แต่งให้กวางเที่ยงดาวกำซาบเจืองคุมสิ่งของเข้ามาทูลเกล้า ฯ
ถวาย แต่ช่วยในการพระศัพตมเด็จพระอนุชาธิราช ส่วนของถวาย
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทองคำ ๕ ต้ม, เงิน ๕๐ ต้ม, แพร
ต่างสี ๓๐๐ พับ, ผ้าขาว ๓๐๐ พับ, ส่วนสับคปกรณพระอัฐิกรมพระ
ราชวงศ์บวร ฯ ขมิ้น ๕ หาบ, ผ้าขาว ๓๐๐ พับ, น้ำตาลกรวด ๕ หาบ,
น้ำตาลทราย ๓๐ หาบ, น้ำตาลปึก ๕ หาบ, กับมีพระราชดำเนินเดือน
พระศคิเข้ามาด้วยฉบับ ๑ ว่า ตมเด็จพระอนุชาธิราชซึ่งเป็นกรมพระ
ราชวงศ์บวร ฯ สวรรคตแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ทรงพระ
ชราลงทุกวัน ยิ่งแต่พระเจ้าลูกยาเธอ พระเจ้าหลานเธอ มีกำลังมาก
เล่มอกกันอยู่ การข้างหน้ากลัวจะไม่เรียบร้อย ขอให้ยกสมเด็จพระ
พระเจ้าลูกยาเธอพระองค์ใหญ่ เจ้าฟ้ากรมหลวงอิศรสุนทร ขึ้น
ดำรงที่เปนมกรมพระราชวังบวร ฯ จะได้มีกำลังแดพหนะมากชน บ้าน
เมืองจึงจะเรียบร้อย ทูลเข้ามาครั้งนั้นก็ไม่ทันการพระศัพ ได้สับคปกรณ
แต่พระอัฐิในพระราชวังบวร ฯ เสร็จการแล้ว ทูลจะกราบถวายบังคม
ถากดับไป พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงโปรดให้จัดสิ่งของพระราช
ทานคอบแทนพระเจ้าเวียงคือนาม พระแสงปืนคาบศิลาเครื่องทองคำบอก ๓
เครื่องนาบอก ๓ บินแฝดบอก ๓ คดุมประหมบักทองมาแต่เมืองเทศผืน ๓
พระชำมรงค์เพชรรัตนพลมยาราชาดองศ์ ๑ จุราเพชรวังแดน ๒ องค์

กฤษทตเพ็ชรวิ้งแทน ๒ พดอยเพ็ชรใหญ่ ๓ พดอยเพ็ชรน้อย ๕๐
 พดอยไพฑูรย์เมื่อดัดใหญ่ ๓ พดอยสำหรับประดับเครื่องวัดพระองค์ ๕
 สุกจะหน้เทค้หักทองขวาง ๒ สุกจะหน้เทค้พนแดงแกมใหม่ ๓ ของส่วน
 ในส้มเด็จพระเจ้าดยุทธยาเธอเจ้าฟ้ากรมหลวงอิศรสุนทร ป็นคาบคิดา
 เครื่องเงินประดับพดอยเพ็ชรบอก ๓ กามหยี้หุ้มเบ็ดบักทองขวางผืน ๓
 ตายทอง ๒ ผืน ทองคำเปลว ๕๐๐๐ แผ่น เป็นของทรงยินดีคือ
 พระเจ้ากรุงเวียตนาม ครนณเดือนเกาชนเกาค่า ราชทูตกราบถวาย
 บังคมตาไป.

๑ ในเดือนเก้านั้น โปรดเกล้าฯ ให้มีตราไปเกณฑ์ทัพเมืองเชียง
 ใหม่, เมืองนครด้าปาง, เมืองแพว, เมืองน่าน, เมืองหวดง
 พระบาง, เมืองเวียงจันทน์, กับให้เกณฑ์กองทัพเมืองพิศณุโลก, เมือง
 สวรรคโลก, เมืองสุโขทัย, เมืองพิจิตร, เมืองพิไชย, ให้หุนนทัพ
 ดาวซันไปตีเมืองเชียงตุง, เมืองเชียงรุ่ง, แดเมืองดาวฟากโขง
 ควน้ออกแดนพม่า ให้ถึงพร้อมกันในฤดูแต่ง.

๑ ครนถึงณวันพฤหัสบดีเดือนสิบเอ็ดชนดับสี่ค่ำ เสด็จพระราชดำเนิน
 ดงไปทรงตอยพระประทับ พระเจ้าดุกเธอพระองค์หญิงองค์ ๓ ปราบฏ
 พระนามว่า พระองค์เจ้าจันทบุรี พระชนม์ได้ ๖ พรรษา ตาม
 เสด็จลงไปคำหนักแพ เมื่อเวลาจุดดอกไม้รับตั้งว่าประชวรพระนคร
 อยู่ ให้กลับขึ้นไปพระราชวังเดี่ยก่อน พระองค์เจ้าหญิงนั้นเสด็จ
 กลับขึ้นมา ถึงที่เรือบดตั้งกับคำหนักแพก่อนพาดตกลงน้ำหายไป
 พัดเยงนางนมร้องอ้ออองชน คนทงปวงตกใจพากันตงน้ำเที่ยคว้นหา
 จึงพบพระเจ้าดุกเธอพระองค์นั้นเกาะท่อนหยวกอยู่ท้ายน้ำหาได้เป็นอันตราย

ไม่ เป็นอัครราชย์ จึงมีพระราชโองการดำรัสว่าพระเจ้าลูกเธอพระองค์
 นี้ เจ้าจอมมารดาภิเษกเป็นบุตรเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุต ขึ้นชัฟแต่
 เมื่อปีกุนเบญจศก แต่พระชนม์พระองค์เจ้าได้ ๕ พรรษา ไม่มีมารดา
 ทรงพระกรุณามาก พระองค์เจ้าน้อยกาภิเษกเป็นเจ้าประเทศราชยังดำรง
 ชัฟอยู่ ควรจะสถาปนาให้มีอัครราชย์เป็นสมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้า
 ครนฉนวนอาทิตย์เดือนสิบสองขึ้นสองค่ำ จึงโปรดให้ตั้งการพระราชพิธี
 เถลิงพระนาม ครนฉนวนจันทร์เดือนสิบสองขึ้นสามค่ำ พระราช
 ทานพระสุพรรณบัตร เดือนขึ้นเป็นสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้ากุณฑล
 ทิพยวดี แด้มงานสามโรชอีก ๓ วัน.

๑ ในมีนเจ้านครศรีสัตนาคนหุตล้านช้างชัฟอินทร์ ซึ่งเป็นไวยกา
 ของสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้ากุณฑลทิพยวดี บัวยถึงแก่พิราไลย
 ณเดือนสามขึ้นแปดค่ำ ครองเมืองได้ ๓๐ ปี โปรดให้ข้าหลวงเชิญ
 ศุภอักษร แดพระราชทานโกษา แดสิ่งของพระราชทานเพด็จขึ้นไป
 ปลดศพเสร็จแล้ว จึงทรงพระกรุณาโปรดตั้งเจ้านุญชอง ให้ครอง
 นครศรีสัตนาคนหุตล้านช้างต่อไป.

๑ ครนถึงณเดือนสี่ สมเด็จพระเจ้าหลานเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวง
 เทพทริภังษีประสูติพระชนม์ เมื่อฉนวนจันทร์ขึ้นสิบสี่ค่ำ ได้ทรง
 ปฏิสังขรณ์วัดเดียบ ภายหลังพระราชทานนามว่าวัดราชบูรณะ.

๑ ณจุลศักราช ๑๑๖๖ ปีชวดฉก ทรงพระราชดำริให้ ฝ่าย
 พระพุทธจักรนพระไตรปิฎก ๘๕๐๐๐ พระธรรมชั้น อ้นสมเด็จพระ
 พุทธเจ้า ทรงพระมหากรุณาประดิษฐานไว้ต่างพระองค์ ได้เป็น
 หลักโลกตั้งสอนบรรพชิตบริษัท แดฆราวาสบริษัท ได้ปฏิบัติซึ่ง

ทางสุคติภูมิแต่ทุกภูมิ แต่พระไตรปิฎกธรรมนพนพเพจนวิปริตผิดเพี้ยน
 ไปเป็นอันมาก ยากที่จะเล่าเรียนเป็นอายุพระพุทธศาสนาสืบไป ก็ได้
 อารามประชุมเชิญพระราชาคณะทั้งปวงมีสมเด็จพระสังฆราช แต่พระ
 ธรรมอุดม พระพุทธโฆษาจารย์เป็นประธาน ฝ่ายราชบัณฑิตนั้น พระยา
 ธรรมปรีชาเป็นต้น ให้ทำตั้งคายนายชำระพระไตรปิฎก สอดได้ด้วย
 อติถกถาฎีกาให้ถูกต้องตามพระพุทธานุญาต พระไตรปิฎกจึงค่อยถูก
 ถ้วนต้องได้ขึ้น ได้เป็นที่เล่าเรียนง่ายใจแก่กฤตบุตรสืบไปภายหน้า ก็
 เป็นพุทธการกกรรมกองการกุศลอันประเสริฐแล้ว.

๑ แต่ฝ่ายข้างอาณาจักรนี้ รัชสมัยผู้ดำรงแผ่นดินนั้นเอาใสรซึ่ง
 โบราณราชบัณฑิตกฎหมายพระอัยการ อันรัชสมัยแต่ก่อนบัญญัติไว้
 ได้เป็นบรรทัดฐาน จึงพิพากษาคำตัดสินเนือความราษฎรทั้งปวงได้ โดย
 ยุติธรรม แต่พระราชกำหนดบทพระอัยการนั้น ก็พินเพื่อนวิปริตผิด
 ซ้ำต่างกันไปเป็นอันมาก ด้วยคนอื่นโง่หลงหากความตายแก่บาปมิ
 ได้ ตัดแปลงแต่งตามชอบใจไว้พิพากษา ให้เสียยุติธรรมสำหรับ
 แผ่นดินไปก็มีบ้าง.

จึงทรงพระกรุณาโปรด จัดข้าทูลฉลองสุตพระบาทที่มีสติปัญญา
 คือ ขุนสุนทรโวหาร ว่าที่พระอักษณ ๓ ขุนดาร์ประเสริฐ ๓ ขุน
 วิเชียรอักษร ๓ ขุนวิจิตรอักษร ๓ กรมพระอักษณ ๔ นาย.

ขุนหลวงพระไกรดีห์ ๓ พระราชพิณศัยราชปดัด ๓ หลวงอัยยา ๓
 ลูกขุน ๓ นาย.

หลวงมหาดิชาธรรม ๓ ขุนศรีโวหาร ๓ นายพิมพ์ ๓ นายค่อน
 เปரியัญ ๓ ราชบัณฑิต ๔ นาย.

ชำระพระราชกำหนดบทพระอัยการอันมีอยู่ในหอหลวง ตั้งแต่พระ
 ธรรมศาสตร์ไปให้ถุกถ้วนตามบาท แต่เหนือความมิให้ผิดเพี้ยนซ้ำกัน
 ได้ จัดเป็นหมวดเป็นเหล่าเข้าไว้ แต่ทรงพระอู่ท่าพระทรงชำระคดี
 แปลงซึ่งบทอันวิปลาค้นนั้นให้ชอบโดยยุติธรรมไว้ ด้วยพระไทยทรงพระ
 มหากรุณาธิคุณ จะให้เป็นประโยชน์แก่กระษัตริย์จะดำรงแผ่นดินไป
 ภายหน้า ครั้นชำระแล้วให้อาตักษณชูปเส้นหมึก ๓ ฉบับ ไว้ห้อง
 เครื่องฉบับ ๑ ไว้หอหลวงฉบับ ๑ ไว้ศาลหลวงสำหรับตูกขุนฉบับ ๑
 ปัดตราพระราชดีห์ ตราพระคชดีห์ ตราบัวแก้ว ทุกเล่มเป็นสำคัญ.

๑ ตุลาคมศักราช ๑๑๖๗ ปีฉลูดับดศก เป็นปีที่ ๒๔ ในรัชกาลที่ ๑
 ได้ข้างเดิมครบมาแต่เมืองนครศรีธรรมราชข้าง ๑ ได้ข้างกระมาแต่
 เมืองเวียงจันทน์ข้าง ๑ โปรดให้ชำระวาง ข้างเมืองนครศรีธรรมราช
 พระราชทานนามว่า พระบรมนัชมณี ศรีรัตนคเชนทร บวรวิศิษฎ์พงษ์
 วงษคชพรวิค อนันตคุณ สัมบุรณเดศฟ้าข้าง ๑ ข้างเมืองเวียงจันทน์
 ว่า พระบรมคชตักษณ อรรคคเชนทร สุเรนทรฤทธิ สิทธิ
 สัมพงษ์มังกตเดศฟ้า ข้าง ๑.

๑ ครั้นมาถึงณเดือนหกปีฉลูดับดศกจุลศักราช ๑๑๖๗ มีหนังสือ
 เมืองเชียงใหม่, เมืองนครจำป่าง, เมืองแพร่, บอกตงมาว่า กองทัพ
 ยกไปถึงเมืองของณเดือนสี่ข้างสิบชวดศก พระยายองมิได้ต่อสู้ ออก
 มาอ่อนน้อมขอเป็นข้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแล้ว แต่เมืองเชียงคอง
 นั้น เจ้าเมืองเชียงคองยอมเข้าสวามิภักดิ์ จึงมิได้ยกเข้าตี พระยา
 เชียงคองตงมาเฝ้าทูลถองขุดพระบาทณกรุงเทพ ฯ ให้มีหาชานผู้
 น้อยอยู่รักษาเมือง ครั้นกองทัพยกขึ้นไปเมืองของจำนวนคนในเมือง

ของซึ่งยกออกหากองทัพเมืองเชียงใหม่, เมืองนครลำปาง, เมืองแพร่
 เมืองน่าน, นั้น เป็นคนชายหญิงใหญ่น้อยประมาณ ๓๐๐๐๐ เศษ บิน,
 ใหญ่น้อย ๓๐๐๐ ข้างมาเป็นอันมาก ฝ่ายหัวเมืองขึ้นกับเมืองของ
 กษัตริย์หากองทัพทั้งสิ้น แต่ว่ายังหาได้จำนวนคนแต่บินข้างมากน้อย
 เท่าใดไม่ กองทัพจึงจะยกมาตีเมืองแรมต่อไปอีก ฝ่ายกองทัพเมือง
 น่าน, เมืองหวดงพระบาง, บอกตงมาว่า ครนยกกองทัพขึ้นไปถึง
 เมืองหวดง, เมืองภคา, เจ้าเมืองภคาออกหากองทัพแล้ว ตัว
 เจ้าเมืองหวดงหนีขึ้นไปอยู่เมืองนางแขวงเมืองพงยังหากลับมาไม่ ครน
 กองทัพยกขึ้นไปตีเมืองพง เจ้าเมืองพงยกหนีขึ้นไปอยู่เมืองนูน, เมืองรำ,
 แต่เจ้าเมืองนูน เจ้าเมืองรำ กับเจ้าเมืองพง เจ้าเมืองซอน เจ้าเมืองดำ
 พากันยกหนีขึ้นไปอยู่เมืองเชียงรุ่งทั้งสิ้น ครนกองทัพยกขึ้นไปตีเมือง
 เชียงรุ่ง เศรษฐีพระบารมีพระบรมราชกฤษฎีกาบริหารพระบาทสมเด็จพระ
 เจ้าอยู่หัว เจ้าเมืองเชียงรุ่งมิได้ต่อสู้ แต่งให้นามวงษ์กับพระยา
 คำต้อเจ้าเมืองดำ พระยาพาบเจ้าเมืองพง เจ้าเมืองนูน เจ้าเมือง
 ซอน เจ้าเมืองรำ ซึ่งหนีกองทัพไปอยู่เมืองเชียงรุ่งถนัดมาเข้า
 ค่ายกองทัพ ด้วยมีความรักเป็นข้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ขอพึ่ง
 พระบรมเดชานุภาพสืบไป ฝ่ายเจ้าเมืองเชียงแขวงว่าเจ้าเมืองเชียงรุ่ง
 ออกหากองทัพแล้ว ถัดกองทัพจะยกไปตี จึงคิดฆ่าพม่าซึ่งอยู่ใน
 เมืองเชียงแขวงเสียเป็นอันมากแล้ว มีหนังสือมาขอความช่วยเหลือด้วยกอง
 ทัพอีกเมือง ๓ แดงกองทัพเจ้าฟ้าเมืองน่านยกขึ้นไปครั้งนั้นได้เมือง
 ใหญ่น้อยสิบเอ็ดสิบสองหัวเมือง ได้ครอบครองชายหญิงใหญ่น้อย
 ประมาณ ๔๐๐๐๐-๕๐๐๐๐ เศษ กับปืนใหญ่น้อยเครื่องศาสตราวุธข้าง

มาเป็นอันมาก แต่เมืองดาวฟากตะวันออกแม่น้ำโขงซึ่งขึ้นแก่พม่า
 เมืองนครลำปาง, เมืองเชียงใหม่, เมืองเวียงจันทน์, เมืองแพร่,
 เมืองน่าน, เมืองเถิน, เมืองหลวงพระบาง, แดหัวเมืองฝ่ายเหนือ
 ซึ่งยกขึ้นไปครั้งนั้นได้ ตั้งแต่ เป็นเมืองใหญ่เมืองน้อย ๔๐ เมือง ได้
 ครอบครองชายหญิงใหญ่น้อยประมาณ ๖๐๐๐๐-๗๐๐๐๐ เศษ กำหนด
 จะได้กัณฑ์พิภพครอบครองลงมาเดือนหกข้างแรม ฝ่ายพระยาเชียง
 กุงจะกลับไปเมืองก็ไม่ได้ ด้วยพม่ายกมารักษาอยู่ ตั้งมหาดิน
 หนองเป็นเจ้าเมืองเสียแล้ว พระยาเชียงกุงจึงได้คอกอยู่ที่เมืองเชียงใหม่
 คักครั้นนั้นเมืองพม่ามีเหตุตั้งไร้ก็ไม่แจ้ง จึงมิได้ยกมาช่วยเมือง
 ของพม่า ฝ่ายนายทัพนายกองครั้นเด็กกองทัพกลับมาบ้านเมืองก็พา
 เจ้าแสนหวีฟ้า ท้าวพระยาเมืองตอสอบดองบันหา กับหัวเมืองดาว
 พยอมสวามีภักดีโดยตั้งมาเข้าเป็นอันมาก ถวายเครื่องราชบรรณาการ
 ข้างมาตั้งของต่าง ๆ ขอเป็นเมืองชนถวายต้นไม้ทองเงิน แดโปรด
 พระราชทานอุปโภคบริโภคราชทัณฑ์พระยาดาวเป็นอันมาก จึงทรงพระราช
 ดำริหัวเมืองเหล่านั้น ถึงจะสวามีภักดีได้ไว้เป็นเมืองชนก็คงจะ
 รักษาไว้ไม่ได้ ด้วยใกล้เคียงเมืองพม่า, เมืองจีน, นัก มีการศึกมา
 แดจะยกไปช่วยก็ไม่ทันที่วงที่ราชการ ถ้าพม่าแต่จันยกมาก็คงจะกด
 ใจไปขึ้นตั้งแก่ ครั้นจะเอาครอบครองไว้ในบ้านเมืองเราเขาก็ไม่มี
 วิตสิ่งไร ไม่ได้สู้รบยอมสวามีภักดีโดยดี จะทำตั้งนั้นก็เป็นอันขาด
 ไปหาเป็นยุติธรรมไม่ จึงโปรดให้ปล่อยเจ้าแสนหวีฟ้าแต่ท้าวพระยา
 เจ้าเมืองต่าง ๆ กับครอบครัวกลับไปบ้านเมืองทั้งสิ้น ครั้น
 พระเกียรติยศก็แผ่ผ่านไปทั้ง ๔ ทิศ ค้อมเมืองประเทศราชดาวฟากตั้ง

ดาวตอ ดาวพุงขาว ทงตัน มาจนถึงเขมรกับพูซา เมืองแขก เมือง
บักซี้ได้ พระราชาอาณาจักรกว้างขวางยิ่งกว่าพระเจ้าแผ่นดินกรุงเก่า
เวินเสียแต่เมืองทวาย เมืองตะนาว เมืองมะริด ได้แต่กวัด
คินไปเสีย.

๑ ครั้นมาถึงข้างแรมเดือนใหม่ ณ ดุสิตคณิน พระเจ้ากรุงเวียดนาม
แต่งให้ฮ่าเคียนกู่คำชาย ซึ่งเป็นที่พระยาราชาศรีสุริเยเจ้าเมืองบันทายมาศ
เป็นทูตเชิญพระราชสาส์นเข้ามาถึง มีความในพระราชสาส์นว่า ด้วย
ณบิซวดตคก ข้าพเจ้าแต่งให้ทูตจําทูตพระราชสาส์นเข้ามาราบถวาย
บังคมพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทูตกลับออกไปแจ้งว่าพระบาท
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวคงพระไทยทรงพระเมตตาข้าพเจ้า เสมอต้นเสมอ
ปลาย ข้าพเจ้าคิดถึงพระเดชพระคุณ ขอให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่
หัวทรงพระเจริญครองศิริราชสมบัติ ให้อาณาประชาราษฎรอยู่เย็น
เป็นสุขสืบไป ถ้าแต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แด่สมเด็จพระ
เจ้าลูกยาเธอ พระเจ้าหลานเธออยู่เย็นเป็นสุขแล้ว ขอให้ให้มีพระราช
สาส์นออกไปถึงข้าพเจ้าให้ทราบด้วย พระราชสาส์นลงณวันเดือนนี้
๕ : ๕ ขนคําหนังสือ ๔ ปี กับหนังสือพระมเหสีพระเจ้ากรุงเวียดนามมา
ถึงเวียนถึงอกทง คือโกเงินบุตรองเชียงซุนซึ่งเป็นอาวของพระเจ้ากรุง
เวียดนามใจความว่า เมื่อบิซวดตคกเข้ามา เวียนถึงอกทงได้ฝาก
แหวนเพชรออกไปให้วง ๑ ได้รับแล้ว บัดนี้ได้ฝากทองคำแท่ง ๑ หนัก
๓๐ คำตั้งเงิน กับเงิน ๕ ถมหนักถมละ ๓๐ คำตั้งเงิน เข้ามาให้
ขอบใจเวียนถึงอกทง หนังสือองเตโอบฉบับ ๑ ถึงพระยาพระคลังใจ
ความว่า สิ่งของที่พระราชทานออกไปนั้น พระเจ้ากรุงเวียดนามได้

รับแล้ว แดงของทรงยนิต์ในสมเด็จพระเจ้าตากยาเธอพระองค์ใหญ่ตั้ง
ออกไป พระเจ้ากรุงเวียดนามก็ได้รับไว้ รับตั้งให้จัดของถวายเข้า
มา เครื่องม้าทองคำอย่างญวนดำรับ ๓ พระแสงดาบ ๒ องค์ แพร
ดีต่างกัน ๕๐ พับ.

๑ เมื่อพระยาราชาศรีราชเจ้าเมืองบันทายมาศ ราชทูต จะกลับออกไป
ได้มีหนังสือพระยาพระคลังบอกไปถึงองเดโบดบับ ๓ ใจความว่า พระ
เจ้ากรุงเวียดนามถวายเครื่องม้าทองคำดำรับ ๓ พระแสงดาบ ๒ องค์
แพรดีต่างกัน ๕๐ พับ เป็นต้นในสมเด็จพระเจ้าตากยาเธอพระองค์ใหญ่
นั้น สมเด็จพระเจ้าตากยาเธอเจ้าฟ้ากรมพลโทอิศรสุรันทโรได้ทรงรับไว้แล้ว
ด้วยความยินดี รับตั้งว่าขอบพระไทยพระเจ้ากรุงเวียดนามยิ่งนักหนา
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานของมาทรงยนิต์ พระเจ้ากรุง
เวียดนาม พระภูษารัตพระองค์สีม่วง ๑ แพรรัตประคตหนามขนุน ๒ ถ้วย
ทรงดีปักกรวยทองสีม่วง ๑ ดีแฉด ๑ พระแสงปืนคาบศิลาเครื่องทองคำ
บอก ๑ เครื่องม้าทองคำตายกุดันประดับพลอยดำรับ ๑ แต่มีความว่า
สมเด็จพระเจ้าตากยาเธอพระองค์ ใหญ่นั้น จะยกขนดำรังทกรมพระ
ราชวังบวรสถานมงคลในบิขานอัฐศกนี้ พระราชวงษานวงษ์ทั้งปวงก็มี
ความดีมาอยู่ทุกพระองค์ อย่าให้พระเจ้ากรุงเวียดนามมีความวิตกเลย.

๑ ตุลาคมศักราช ๑๑๖๘ บิขานอัฐศก เป็นปีที่ ๒๕ ในรัชกาลที่ ๑
พระยารัตนาภาค, พระยาศรีวงษากราบทูลว่า นายคำเทพ นาย
ชานามหาวงษ์พินอง ตกไปอยู่เมืองทันชำนาน จะขอให้ตั้งมาทำ
ราชการณกรุง จึงโปรดให้พระยาเซียงเงินขึ้นไปรับ พระยาเซียงเงิน
ไปชักชวนครอบครัวเมืองทัน ๓๐๐ เศษ ญวนจึงได้ยึดพระยาเซียงเงิน

ได้ องค์โอบมีหนังสือฟ้องพระยาเชียงใหม่ตั้งเข้ามาทางเมืองเขมร จึง
ได้ทรงทราบฯ พระยาเชียงใหม่ไปทำการเกินวิสัยตั้ง พระเจ้าเวียงคานาม
ไม่รู้ความก็จะตั้งได้ว่าที่กรุงเทพมหานคร ใช้ให้พระยาเชียงใหม่ไป
กวาดครอบครัวแดนเมืองญวนมา จึงใช้ให้ข้าหลวงขึ้นไปจำพระยา
เชียงใหม่ตงมา ครอบครัวเมืองนั้นก็คืนกลับไป แต่ทรงพระราชดำริหว่า
จะต้องจัดทูตออกไปแจ้งความแก่พระเจ้าเวียงคานามให้ตั้งตั้งได้ย ครั้น
นั้นทรงพระราชดำริหว่าทูตจะไปทางทะเลในเดือนเจ็ดเดือนแปดเป็นเทศกาล
คลื่นลมกล้า จึงให้แต่งราชดำเนินตามดำเนาน ให้พระยาจักร
ราชมนตรี, พระยาราชวงษ์ตัน, นายเด่นห่มหาคเด็ก, เจริญพระราช
ดำเนินไปทางบกจะได้ทางบกด้วย ราชทูตกราบถวายบังคมถาณเดือน
เจ็ดขึ้นหกค่ำปีชานอัฐศกจุศักราช ๑๑๖๘ เป็นปีที่ ๒๕ ในรัชกาลที่ ๑
ไปทางเมืองดาว ทูตไปครั้งนั้นนายไพร่ ๕๕ คน ดาวเมืองเวียงจันทน์
เป็นตามไปด้วย ๑๖ คน รวม ๑๑๑ คน ราชทูตไปทางด่านกำโด
เจ้าเมืองกวางต๋บออกไปกรุงเวียงคานาม เจ้าพนักงานจัดเรือให้ขุนนาง
แต่ไพร่ขึ้นไปรับมาตงกรุงเวียงคานาม ณเดือนแปดทุกุยาธาธาชนคาหนง
ทูตอยู่ที่ทงกอนเกิดไข้ป่าติดไป ทูตไปครั้งนั้นป่วยตายพระยาจักรราช
มนตรีราชทูต ๑ นายเด่นห่มหาคเด็กครุทูต ๑ ไพร่ ๑๔ ดาวเวียง
จันทน์ ๗ รวม ๒๓ คน เหลืออยู่พระยาราชวงษ์ตัน ๑ ขุนหมื่น ๖ ไพร่ ๗๒ คน
รวม ๗๘ คน ดาวเมืองเวียงจันทน์ ๘ คน รวม ๘๘ คน แต่เมื่อ
ความใช้ตั้งบแต่ัว พระเจ้ากรุงเวียงคานามมีพระราชดำเนินให้พระยาราช
วงษ์ตันเจริญเข้ามา เมื่อณเดือนสิบขึ้นตามค่ำปีชานอัฐศกนั้นใจความว่า
การซึ่งพระยาเชียงใหม่ ก่อเหตุชักชวนเอาตัวนายคำทิพนางคำนั๊ก กับครอบครัว

ครั้นไปนั้น พระเจ้ากรุงเวียงจันทน์ไม่มีความสงสัยในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงหมั่นศรัทธาเพียงจนอาส่า กับไพร่ทียัดไวณเมืองซ้อหังนั้น ได้ตั้งใหม่หนังสือไปให้ปล่อยยกกลับไปบ้านเมืองแล้ว ครั้นจะให้ทูตกลับขึ้นไปทางเมืองลาวเดินบกได้ความลำบาก จึงให้ส่งทูตเข้ามา ณกรุงเทพมหานครทางเรือ ให้เจ้าเมืองไซ่ง่อนแห้วเมืองญวนจัดตั้งเข้ามา แต่ลาวเวียงจันทน์ ๘ คนส่งมาไปทางบก แดพระยาราชวงษ์ตั้งคนเป็นทพระยาชดบุรี เมื่อครั้งพาท้องเชียงล้อเข้ามาณกรุงเทพมหานครของเชียงล้อนับถือมาก เป็นทูตไปครั้งนั้นก็ไม่ได้อยู่ที่ทงกวน จัดให้ไปอยู่ที่คอกอื่นให้ทานบำรุงไว้เป็นอย่างดี ทูตญวนเข้ามาณกรุงศรีกรุงก็มีของฝากเข้ามาให้พระยาราชวงษ์ตั้งทุกครั้ง.

๑ ครั้นมาเดือนสิบเอ็ด กรมพระราชวังบวรสถานพิมุขฝ่ายหลังทรงพระประชวรพระโรค มาถึงณวันเสาร์เดือนอ้ายขึ้นสิบค่ำเวลาย่ำ ๔ โมงทิวศกต พระชนมายุได้ ๖๑ พรรษา ได้ทรงปฏิสังขรณ์วัดบางวันน้อย ได้พระราชทานนามวัดอมรินทราราม ๑ วัดเชิงเลนอีกวัด ๑ ได้พระราชทานนามวัดบพิตรพิมุข.

๑ ในปีชานอัฐศกนั้น ฝ่ายเมืองเขมรสมเด็จพระเจ้าฟ้าง่างเห็นว่ามีอายุมากชราลงแล้ว นักองค้จันท์อายุได้ ๑๖ ปี นักองค้สงวนอายุได้ ๑๓ ปี ส้มควรที่จจะว่าราชการแผ่นดินได้อยู่แล้ว จึงได้พาเจ้าทง ๒ องค์เข้ามาเฝ้าทูลต่อของรุดพระบาททกราบทูลว่า ได้ว่าราชการมาถึง ๑๐ ปีแล้ว ก็ชราลงเคลิบเคลิ้มไป ขอให้ตั้งนักองค้จันท์ขึ้นเป็นเจ้าเมืองกัมพูชาจะได้รักษาแผ่นดินต่อไป ครั้นอยู่มาสมเด็จพระเจ้าฟ้าง่างบวชถึงอัฐัญกรรม เมื่อณวันอาทิตย์เดือนแปดปฐมมาส

แรมดีคำ อายุได้ ๖๕ ปี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวให้ ทำการศพ
 ที่วัดสระเกษพระราชทานเพลิงแล้ว ครั้นมาถึงณวันจันทร์เดือนแปด
 ทศกัศวันต์หน้าค่ำ จึงทรงพระกรุณาตั้งนกกงคัจฉนที่เป็นองค้สมเด็จพระ
 พระอุไทยราชาธิราชรามาชิมบี้ ศรีสุริโยพรรณ บรมสุนทร
 มหาจักรพรรดิราช บรมนารถพิตร สถิตเป็นองค้กรมพัชรรัฐราช
 โอบาษาชาติวงษ์ ตำรงกรงกัมพูชาชิมบี้ ศรียโสธรนครอินทปัต
 กุรัฐบุรีรัมย์ อุดมมหาสถานเจ้ากรงกัมพูชา พระราชทานชฎา
 เครื่องยศเครื่องสูงตามอย่างเจ้าประเทศราช โปรดให้ไปครอบครอง
 บ้านเมืองต่อไป แล้วโปรดให้ทำการเกษากันค้ก้องค้ตั้งวงค้ด้วย โปรด
 ให้พระยาจักรี (แบน) พระยากระตาโหม (เมือง) เป็นองค้ใหญ่
 ทำนุบำรุง ครั้นเดือนเก้าสมเด็จพระอุไทยราชาภิเศกกับพระยาพระเชมร
 กักราบถวายบังคมตาไป.

๑ ครั้นมาถึงณวันอาทิตย์เดือนสี่ขึ้นเจ็ดค่ำบ้านอัฐศกัจฉนค้กรวช ๑๑๖๘
 โปรดให้ ตั้งการพระราชพิธีอุปราชาภิเศก สมเด็จพระเจ้าตากยาเธอ เจ้าฟ้า
 กรมหลวงอิศรสุนทร ณพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ตั้งพัดบัณฑ
 ที่ประทับแรมที่โรงห่อห้ายพระราชวังในกำแพง ซึ่งเป็นที่สวนกุหลาบ
 ในภายหลัง ตั้งเขตข้างหลังพระที่นั่งสุทไธสวรรย์ พัดบัณฑ
 เป็นองค้เครื่องสูงนอกกำแพงแก้วพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท แต่พระ
 มณฑปที่ตรงสนามตั้งที่ชฎาในกำแพงแก้วด้านตะวันออกพระที่นั่งดุสิตมหา
 ปราสาท โรงพิธีพราหมณตั้งหน้าพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทด้านตะวัน
 ตกเฉียงเหนือ ในการพระราชพิธีนั้น พระสงฆ์พระราชาคณะคาม
 วาตี ๓๒ อริยวาตี ๒ พระองค์เจ้า ๑ ถานานุกรม ๑๒ อาจารย์

ในกรุง ๓ อาจารย์นอกกรุง ๓ รวม ๕๓ รูป เจริญพระพุทธมนต์
ตั้งแต่วันพฤหัสบดีเดือนสี่ขึ้นสี่ค่ำไป ๓ วัน เวลามี ๒ โมง ๕ บาท
ตั้งกระบวนห้ามข้าราชการฝ่ายทหารพลเรือน แดมหาดเล็กในพระบรม
มหาราชวัง แดพระราชวังบวร ฯ แดตำรวจซึ่งต้องเกณฑ์ใน
กระบวนเหล่านั้น นุ่งถมปักตายสรวมเสื้อครุยขาวขัดดาบขัดกระบี่สพาย
แต่งตามกระบวนบรรดาศักดิ์เป็นคู่ ๆ ทิ้งนำหลัง ห้าแปด ๔ สาย
แล้วถึงข้าทูลตอของชุดพระบาทผู้ใหญ่น้อยฝ่ายทหารพลเรือน ในพระ
บรมมหาราชวัง แดพระราชวังบวร ฯ นุ่งถมปักตายสรวมเสื้อ
ครุยขาวตามเสด็จท้ายกระบวนหลังอีก ๓๓๔ คู่ รวม ๒๖๘ คน
แห่ตั้งแต่เกยที่ประทับมาโดยราชวิถี มีราชวัติครุเบญจรงค์รายเป็น
ระยะตลอดมา เข้าประตูสุวรรณนิเวศ นำพระที่นั่ง ศุภนิเวศมหาปราสาทแล้ว
วงมาตามแนวกำแพงแก้ว เสด็จขึ้นพลับพลาเปิดองพระวิษณุศิวารักษ์
เครื่องที่ทรงมานั้นแล้ว ทรงพระบัญชาตายนางโองทางหงษ์วัดพระองค์
ขึ้นแห่งประทับเพชร ทรงพระรำมรงค์เพชรครบนิ้วพระหัตถ์ขวา
พระหัตถ์ซ้าย ทรงฉลองพระองค์ครุยกรองทองแล้ว ทรงพระเสด็จ
น้อยไปถึงที่เสด็จขึ้นทางมุขหลังพระที่นั่งศุภนิเวศมหาปราสาท เสด็จอยู่ข้างใน
พระฉาก ทรงสดับพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์จนจบทั้ง ๓ วันแล้ว
เสด็จลงทางมุขหลังมาประทับที่พลับพลาเปิดองเครื่อง ทรงผัดเครื่อง
แต่งพระองค์ ทรงพระมาตาเดวีราชู้ง ตั้งกระบวนแห่เสด็จกลับ
ทางประตูพิมานไชยศรีทั้ง ๓ วัน เวลาเช้าในวันที่ ๑ วันที่ ๒ นั้น
ทรงพระเสด็จน้อยเสด็จมาทรงปฏิบัติพระสงฆ์ฉันแล้ว เสด็จทางประตู
พิมานไชยศรีกับพระราชวงษานุวงษ์ทั้งปวง ไปประทับอยู่ณทิมสังข์

คำรับให้ ทงทานณคณกตปพฤษทง ๔ คณ ซึ่งตงอยหวางโรงคกร
 นอกพระระเบียงวัดพระศรีรัตนค้ำดาราม เพ็องทอง, เพ็องเงิน, ใ
 ในผดมะกรุดในผดมะนาว รวมทง ๓ วัน เปนทอง ๓๗ ค้ำตั้ง
 เงิน ๒๔ ชั่ง.

๑ ครนณวันอาทิตย์เดือนธันวาคมเจ็ดค้ำปีชานอัฐศกเวลาเช้าทรงเครื่องคณ
 ทรงพระมหากฐินน้อย เสด็จโดยขบวนแห่ถว้นถว้นรวมพอกขาวม้เกยว
 มาตามทาง เข้าประตูสุวรรณบริบาท ประทับพดัมพดาเปิดองเครื่อง
 ถั่ว ทรงพระภษาตายพนขาวโจงหางหงษ์ รัตพระองค้บนหนึ่ง
 ประดับเพ็ชร์ ทรงพระธำมรงค์ครบนิ้วพระหัตถ์ขวาพระหัตถ์ซ้าย ทรง
 ฉลองพระองค้ครุฑ เสด็จขึ้นบนพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทโดยมุขหลัง
 ถวายนมัสการพระศรีรัตนไตรย จึงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จ
 พระราชดำเนินมาณพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ทรงศีลแดทรงพระราช
 อภิศถวายสังฆภัตคานตั้งศรับคตยวารถั่ว ทรงประเคนถำรับ พระ
 สังฆราชาคณะรับพระราชทานฉนั้น ครั้นได้เวตามหามงคลฤกษ์ สมเด็จพระ
 เจ้าสุทนต์ยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงอิศรสุนทรจึงเสด็จลงมาที่ถว้นถว้น
 ริมพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทค้ำคณนอก พระราชโกษาถวายพระ
 ภษาขาวเครื่องถอด เสด็จประทับเห็นอตั้งตงบนถาดทองแดง บ่าย
 พระภักตร์คอบุรพทิศถั่ว หวดวงพิพิภษาทุดเกล้าทุดกระหม่อมถวาย
 พระเครื่องมูรธาภิเศกถว้นถว้นเสร็จถั่ว พระราชาคณะคามวาสี ๘
 พระราชาคณะอรัญวาสี ๒ พระอาจารย์วัดบางช้าง ๓ รวม ๑๔ รูป
 ถวายน้ำพระพุทธรมนต์ จึงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรง
 พระเศวตเบญจครภ, แดพระมหาตั้งช้ทกขินาวัญ, พระตั้งช้ทองคำ

พระสังขเงิน, อันเค็มด้วยน้ำปญฺจสุทฺธิที่ทรงรดพระราชทานเสร็จ
 แดพระครูพรหมณฺฑูใหญ่ถวายน้ำตั้งชานกรค้อพระหัตถ์แล้ว ถวาย
 ใบเวฬุทรงรับ พรหมณฺฑูใหญ่จึงร่ายพระเวท อิศฺวรมนต์ พระ
 พิศณุมนต์ พระพรหมมนต์ ถวายไชยมงคลเสร็จแล้ว ผลัดพระ
 ภูษาชาวทรงพระภูษาด้วยเท็คพื้นแดงเขียนทองทรงดํพักกรองชาว เสด็จ
 ขนพดลปดดาเปิดองพระเครื่องคอยพระฤกษ์ ครั้นได้ฤกษ์วามหุติฤกษ์
 แล้วเสด็จทรงพระเสด็จน้อย จมหมหาดเล็กจึงเชิญรูปเทียนดอกไม้
 ตามเสด็จไปพระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน เสด็จลงจากพระเสด็จเข้าไป
 ประทับอยู่ที่องพระโรง ขุนมหาสิทธิโฆหารอาตักษณฺ์เชิญพานพระ
 สุธรรณบัตร มาจากพระที่นั่งคฤศมहाปราสาทไฉนพระที่นั่งจักรพรรดิ
 พิมาน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จประทับอยู่ณพระที่นั่งจักรพรรดิ
 พิมานข้างใน จึงมีพระราชโองการดำรัสใช้ ส้มเด็จพระเจ้าตาก
 เจ้าฟ้ากุณฑลทิพยวดี ให้ออกมาเชิญเสด็จ ๆ เข้าไปในพระที่นั่งข้าง
 ใน พระเจ้าตากเธอ พระเจ้าหลานเธอหลายพระองค์ ทรงเชิญ
 พานดอกไม้รูปเทียนตามเสด็จเข้าไป จึงทูลเกล้า ๆ ถวายดอกไม้
 รูปเทียนพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แล้วมีพระราชโองการดำรัส
 ใช้พระเจ้าตากยาเธอ พระองค์เจ้าอรุโณไทย ให้ออกมาเชิญพานพระ
 สุธรรณบัตรเข้าไปในพระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน ครั้นเวลาเช้า ๔ โมง
 ๕ บาท ได้พระศรีราชาฤกษ์ หาดวงโลกที่ป, ขุนโชติพรหมา,
 ขุนเทพากร, โหรทั้ง ๓ ตั้งให้ประโคม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
 จึงพระราชทานพระสุธรรณบัตร ส้มเด็จพระเจ้าตากยาเธอ เจ้าฟ้า
 กรมหลวงอิศรสุนทร เปนกรมพระราชวังบวรสถานมงคลแล้ว พระ

ราชทานพระแสงดาบยี่ปี่น้อกมะขามสี่แดง จึ่งดำรงค์ฝากพระบวรพุทธ
 ตำสนา แดพระราชทานพระราโชวาท ให้ตั้งอยู่ในสุจริตธรรมโดย
 ราชประเพณีแล้ว พระราชทานพระพรไชยให้ทรงเจริญพระศิริสวัสดิ
 วัฒนาอายุยืนสืบไป เสร็จการพระราชพิธีแล้ว กรมพระราชวังบวร
 สถานมงคล เสด็จตั้งเรือพระที่นั่งกรวยยาว ๓๓ วา พดพาย ๓๓
 ซึ่งประทับณฉนวนประจำท่าเหนือค้ำหนักแพ มีเรือดงคู่ชัก ๓ คู่ เรือ
 นำแต่เรือกตองแขกเรือตำรวจเรือข้าราชการตามเสด็จ ๒๓ ลำ เสด็จ
 ข้ามไปพระราชวังเดิม มิได้โปรดให้เสด็จไปสถิตในพระราชวังบวร ฯ

๑ แดโปรดให้สมเด็จพระเจ้าตากยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงเสนา
 นุรักษ์รับพระบัญชาด้วย ครั้นพระราชกรณียกิจมณฑลพระกรุณา
 ออกพระนามว่า พระบัญชาใหญ่ พระบัญชาน้อย แดโปรด
 ตั้งสมเด็จพระราชธิดาเจ้าฟ้าประภาวดี เป็นกรมขุนเทพยวดี ๑ เดือน
 สมเด็จพระเจ้าหลานเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนพิทักษมนตรี ขึ้นเป็น
 กรมหลวงพิทักษมนตรี ๑ โปรดตั้งพระราชธิดาเจ้าฟ้าธรรมมาธิเบศร์
 เป็นกรมขุนกระษัตริราชธิดา ๑ สมเด็จพระเจ้าหลานเธอพระองค์หนึ่ง ครั้น
 ทรงชนบรมพระนามว่า เจ้าฟ้าสุพรรณวงษ์ ครั้นพระบาทสมเด็จพระ
 พระเจ้าอยู่หัวเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ พระราชทานพระนามใหม่
 ว่าเจ้าฟ้าอภัยธิเบศร์ ข้าราชการชานพระนามโดยย่อว่า เจ้าฟ้า
 อภัย ได้ทรงสดับรับสั่งว่าพ้องกับพระนามเจ้าฟ้าอภัยทศครั้งแผ่นดิน
 สมเด็จพระนารายณ์ แดเจ้าฟ้าอภัยครั้งแผ่นดินพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระ
 ซึ่งไม่เป็นสวัสดิมงคลแก่ผู้ มีพระนามนั้น จึ่งโปรดให้เปลี่ยนพระนาม
 ใหม่ว่า เจ้าฟ้าธรรมมาธิเบศร์ โปรดตั้งสมเด็จพระเจ้าหลานเธอ

เจ้าฟ้าเอก ไนกรมพระศรีสุดารักษ์ เป็นกรมขุนอิศราณุกาษา ๓
 โปรดตั้งพระราชธิดาในสมเด็จพระอนุชาธิราชเจ้า เจ้าฟ้าพิภุตทอง
 เป็นกรมขุนศรีสุนทร ๓ โปรดตั้งพระเจ้าดุกยาเธอ พระองค์เจ้า
 อรุโณทัย เป็นกรมหมื่นศักดิ์พิศเดชะ ๓ ตั้งพระเจ้าดุกยาเธอ
 พระองค์เจ้าอภัยทัตเป็นกรมหมื่นเทพตภกดี ๓ ตั้งพระองค์เจ้าถน
 ในสมเด็จพระอนุชาธิราชเจ้า เป็นกรมหมื่นเด่นเทพ ๓ พระองค์เจ้า
 ไนกรมพระราชวังหลัง ๓ พระองค์ พระองค์เจ้าปาน เป็นกรมหมื่น
 นราเทเวศร์ ๓ พระองค์เจ้าบัว เป็นกรมหมื่นนเรศวร์โยธี ๓ พระองค์
 เจ้าแดง เป็นกรมหมื่นเด่นบริรักษ์ ๓.

๑ ตุลาคม ๑๖๘๘ มีเถาะนพศก เป็นปีที่ ๒๖ ในรัชกาลที่ ๓
 ณวันเสาร์เดือนหกขึ้นสิบค่ำ เสด็จพระศัพกรมพระราชวังหลังเข้าสู่พระเมรุ
 ณท้องสนามหลวง มีกรมหรัศพดมโภช ๓ วัน ณวันจันทร์
 เดือนหกขึ้นสิบสองค่ำ ได้พระราชทานเพลิงแล้ว มีกรมสมโภช
 พระอัฐิอีกวัน ๓ ในการพระศัพกรมพระราชวังหลังนั้น พระเจ้า
 เวียดนามก็ได้จัดของเข้ามาดับปลกรรมด้วย.

๑ ในปีเถาะนพศกนั้น พระเจ้าเวียดนามให้ทูตถือพระราชสาส์น
 เข้ามา ความในพระราชสาส์นนว่า สมเด็จพระเจ้าดุกยาเธอเจริญ
 พระชนมพรรษาช่นแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้อุปราชากิเศก
 ให้เป็นกรมพระราชวังบวรสถานมงคลสืบไป อาณาประชาราษฎร์ได้
 ฟังพระบารมีอยู่เย็นเป็นสุข กรุงเวียดนามยินดีนัก จึงแต่งให้คำชาย
 ภายเกิดทินดกหาราชทูตคุมสิ่ง ของ เข้า มา ถวาย พระบาทสมเด็จพระเจ้า
 อยู่หัว กระจาดผักหนัก ๒ ชั่ง อบเชยอย่างดีหนัก ๓ ชั่ง อบเชย

อย่างกตางหนัก ๒ ช้าง แพร่ดีต่าง ๆ กัน ๓๐๐ พับ แพร่เกวียน
 ชาว ๑๐๐ พับ ผ้าขาวเนื้อดี ๕๐ พับ ผ้าขาวดั่งเกย ๕๐ พับ ถวาย
 กรมพระราชวังบวรสถานมงคล แพร่บางดีต่างกัน ๒๐๐ พับ แพร่
 เกวียนชาว ๕๐ พับ ผ้าขาวเนื้อดี ๕๐ พับ ผ้าขาวดั่งเกย ๕๐ พับ
 ครั้นมาถึงณวันพฤหัสบดีเดือนเจ็ดชนหกก่ำ ทูลถวายกราบบถถวายบังคม
 ถากตับออกไป มีพระราชดำรัสตอบให้ทูลถ้อยออกไปด้วยฉบับ ๑ ว่า
 ซึ่งพระเจ้าเวียงคนามแต่งให้คำชายกายเกอทันตทเหวราชทศ คุณเครื่อง
 ราชบรรณาการเข้าไปทรงยินดีนั้นได้ ให้เจ้าพนักงานรับไว้แล้ว แต่ซึ่ง
 พระเจ้ากรุงเวียงคนามมีพระไทยรักใคร่ ค่องกรุงเทพมหานคร เด่มอค้นเด่มอ
 ปลายหาได้รังเกียจประการใดไม่นั้น ขอบพระไทยพระเจ้ากรุงเวียงคนาม
 ยิ่งนัก ให้พระเจ้ากรุงเวียงคนามเจริญอยู่ในศิริราชสมบัติ ดับพระ
 ญาติพระวงศ์ ครอบครองอาณาจักรไพโรฟ้า ประชากร ข้าขอบขันฑเสมา
 ยืนยาวไปชั่วฟ้าชั่วดินเทอญ.

๑ แต่ในเดือนเจ็ดนั้น ดมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรม
 หาดวงจักรเจษฎาประสูติพระชนม์.

๑ ครั้นถึงณวันอังคารเดือนสามแรมสิบสามค่ำ ได้พระยาข้างสี่ทอง
 แดง ๒ ช้าง พระยานครราชดีมาถวายช้าง ๑ เจ้าท่งถวายช้าง ๑
 ช้างงาเดี่ยวใหญ่ช้าง ๑ โปรดให้ทำโรงพักไว้ที่วัดสระเกษ พระบาท
 ดมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินไปสมโภชเสด็จแล้ว พระ
 ราชทานชื่อช้างนครราชดีมาชนรวาง เป็นพระบรมนาเคนทร์ คเชนทร
 ชาติตามพหัตถ์ ศรีสุวรรณเลิศฟ้า ช้าง ๑ พระราชทานชื่อช้างเจ้าท่ง
 ชนรวาง เป็นพระบรมคชดกษณ์ อรรคชาติตามพหัตถ์ ศรี

ทศพงษ์ วรรณคดีเลิศฟ้า ข้าง ๑ พระราชทานชื่อชนรวงข้างงาเดี่ยว
เป็นพระบรมเมฆเอกทนต์ วิมลสุประดิด ดิทธิสุนทรยา มหาศุภมังกด
วิมลเลิศฟ้า ข้าง ๑ แล้วให้แห่เข้ามาขึ้นโรงไว้ในพระบรมมหาราชวัง.

๑ ในปีเถาะนพศกเดือนฉิน ส้มเต๋จพระอุไทยราชามังกุฎอักษร
ให้พระองค์แก้วกับพระยาจักรี เข้ามากราบทูลขอ นักองค้อ,
นักองค้อเกา, ซึ่งเป้นพระปิตุจฉา ซึ่งเป้นพระต้นมเอกส้มเต๋จพระอนุชา
ธิราช กรมพระราชวังบวรสถานมงคล พระบาทสมเด็จพระเจ้า
อยู่หัวไม่โปรดพระราชทานให้ มีพระราชดำริว่ามีพระองค์เจ้าอยู่ จะให้
ออกไปมิได้ มารดากับบุตรจะพดัดกัน.

๑ ตุลาคมศักราช ๓๑๗๐ ปีมโรงสัมฤทธิศก เป้นปีที่ ๒๗ ในรัชกาลที่ ๑
ณวันพฤหัสบดีเดือนหกชนดับเฮ็ดคำ เชิญพระพุทธรูปองค์ใหญ่ซึ่ง
เป้นพระประธานในพระวิหารหลวงวัดมหาธาตุ ลงมาจากเมืองสุโขทัย
นำตัก ๓ วาดับ ส้มโงทหน้าตำหนักแพ ๓ วัน ครั้นเดือนหก
ชนดับเฮ็ดคำ เชิญชักพระขึ้นจากแพทางประตูท่าช้างไปทำร่วมไว้ข้างถนน
เล่าซึ่งชำ ประตูนั้นก็เรียกว่าประตูท่าพระมาจนทุกวันนี้ เหตุว่าต้องเรือ
ประตูจึงเชิญเข้าไปได้ พระพุทธรูปพระองค์นี้ภายหลังได้ถวายพระนาม
ว่าพระศรีตักยมณี.

๑ ในปีมโรงสัมฤทธิศกศักราช ๓๑๗๐ นั้น เจ้าพระยาสังฆตา
บอกเข้ามาว่า พระยาตริงกานุกกับดาตูปักถัน เมืองยริง คบคิดกันไป
ชวนแขกเมืองเขียะ, เมืองตาน, ซึ่งเป็นลัดต้อยในท้องทะเล จะยกมาตี
เมืองสงขลาในเดือนห้าเดือนหก เจ้าพระยาสังฆตาได้เกณฑ์ผู้คนไว้
คอยสู้รบอยู่ แต่ผู้คนนั้นน้อย ขอได้โปรดให้กองทัพกรุงเทพฯ ๑ ออก

ไปช่วย จึงโปรดให้เจ้าพระยาพลเทพ (บุญนาค) บ้านแม่ตาซึ่งเป็น
ผู้รักษากรุงเก่าแต่ก่อน เป็นแม่ทัพเกณฑ์คนหัวเมืองฝ่ายใต้ ไปด้วย
ช่วยราชการเมืองสงขลาแต่คี่เมืองยี่ริง ได้ยกไปจากกรุงเทพ ฯ เมื่อ
ณเดือนเก้า ปราบปรามเมืองยี่ริงเรียบร้อยดังแต่ก่อน.

๑ ครั้นมาถึงณเดือนเก้า เจ้าฟ้ากรมขุนศรีสุนทรเทพ ส้มเต๋จ
พระเจ้าลูกเธอฝ่ายในประจวบ ถึงณวันอาทิตย์เดือนเก้าแรมค่ำหนึ่ง
เวลาเช้า ๕ ภาคสี่นพระชนม์.

๑ ครั้นมาถึงณเดือนยี่ การพระเมรุเจ้าฟ้ากรมขุนศรีสุนทรเทพเสร็จ
แล้วณวันเสาร์เดือนสามขึ้นห้าค่ำ เชิญพระศพให้ไปตั้งพระเมรุ ทรง
บำเพ็ญพระราชกุศลเสร็จแล้ว ณวันจันทร์เดือนสามขึ้นเจ็ดค่ำพระราช
ทานเพลิง ในการพระศพสมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้ากรมขุนศรีสุนทร
เทพครั้งนั้น ทรงพระบัญชาตายพันชาวดูกวัน คำว่าลูกคนนรกมาก
ต้องนุ่งขาวให้ ครั้นเสร็จการพระศพแล้ว โปรดเกล้า ฯ ให้เดือนพระ
อัฐิขึ้นเป็นกรมหลวงศรีสุนทรเทพแล้ว ทรงพระกรุณาโปรดให้เดือน
เจ้าฟ้ากรมขุนเทพยวดี ขึ้นเป็นกรมหลวงเทพยวดีด้วย แล้วรับสั่ง
ให้ รือเอาทองหุ้มพระโกษนั้นมาเติมทองขึ้นอีก ทำเป็นพระโกษทองคำ
กุดัน ๘ เหลี่ยมยอดทรงมงกุฎขึ้นองค์ ๑ ไว้สำหรับพระองค์ แต่ต้อง
ไม้พระโกษเดิมนั้นโปรดให้เก็บไว้สำหรับขึ้นเกรินทองพระเบญจา.

๑ ในปี่มโรงสัมฤทธิ์ศกนั้น ส้มเต๋จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้ากุณฑล
ทิพยวดีพระชนม์ได้ ๑๑ พรรษาถึงกำหนดโสกันต์ ทรงพระราชดำริห์
ว่าตั้งแต่ตั้งแผ่นดินมา ยังหาได้ทำการพระราชพิธีโสกันต์เจ้าฟ้าให้เต็ม
ตามคำราไม้มิ แต่แบบแผนพระราชพิธีโสกันต์เจ้าฟ้าอย่างครั้งกรุงเก่า

เจ้าฟ้าพินทวงศ์พระราชธิดาพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ได้ทรงแนะนำไว้ในพระราชวังบวรฯ ครึ่งได้กั้นคพระองค์เจ้า ๓ พระองค์เป็นเยี่ยงอย่างอยู่แล้ว จึงโปรดให้เจ้าพนักงานตั้งเขาไกรลาสณชตาในพระราชวังตั้งการพระราชพิธีมั่งคั่งพระมณฑลบนพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท แด่ตั้งราชวัตรฉัตรรายทางนั่งกลาบาต แด่มีการเล่นต่าง ๆ ตลอดจนต้องช้างทางที่จะเดินกระบวนแห่แต่ประศราษตำราญมา.

๑) ณเดือนสี่ขึ้นสิบห้าค่ำ แรมค่ำหนึ่ง สองค่ำ เวดบาย่างกระบวนแห่ส้มเด็จพระเจ้าตากสิน เจ้าฟ้ากุณฑลทิพยวดี เสด็จทรงยานุมาศ์ คั้งแต่เกยในพระราชวังออกประศราษตำราญ มาตามถนนริมกำแพงพระราชวังมาเข้าประตูพิมานไชยศรี แด่วประทับเกยกำแพงแก้วด้านบูรพทิศพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท เสด็จจากพระยานุมาศ์แล้วเสด็จทางผ้าขาวตาดขึ้นบนพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ทรงดับพระสังข์สดพระพุทธรพนต์ ๓ วันแล้ว ณวันศุกร์เดือนสี่แรมสามค่ำเวดดาเข้าแห่มาได้กั้นคที่พระมหาปราสาท แด่วเสด็จกลับทางประตูท้ายที่ทรงบาคร ที่ชดาพระมหาปราสาทข้างใน แด่วจึงทรงพระเสด็จน้อย ชับไม้พราหมณ์นำเสด็จพระยาศรีธรรมราชา พระยารรมา พระยาบำเรอภักดี พระยาอนุรักษมณฑลเชียร คู่เคียง ๒ คู่ เคียงพระเสด็จมาตรงหน้าทีสระอโนดาครที่เชิงเขาไกรลาศ สรงแล้วเสด็จประทับพัดบพดาทรงเครื่องเสด็จขึ้นบนเขาไกรลาศ จึงเจ้าฟ้ากรมขุนอิศราณุกษัแต่งพระองค์ทรงฉลองพระองค์ครุย ทรงชฎาเดินหน ส้มมุคิว่าเป็นพระอิศวร เสด็จลงมาแต่พระมณฑปใหญ่ยอดเขาไกรลาศ ทรงรับพระกรที่ขึ้นทักษิณทิศตะวันตกกลางบันไดนาค จึงพระกรขึ้นไปบนเขาไกรลาศประทานพรแล้ว นำเสด็จลงมาตั้งที่เกยด้าน

คว้นออก เด็จพระยานุมาศแห่งเวียงประทักษิณเข้าไกรธาศ์ ๓ รอบแล้ว
 แห่งกลับมาตามทางออกประศุพิมานไชยศรี ไปเข้าในพระราชวังทาง
 ประศุราชดำราญ ครั้นเวดบายตั้งกระบวนแห่งเครื่องแดงมาดมโฆ
 วนนหนแล้ว ตั้งกระบวนแห่งมาดมโฆค่อไปอีก ๒ วัน ณเดือนสี่แรม
 หกค่ำเป็นวันที่ ๗ จึงแห่งพระเกษาไปดอยเป็นเสร์จการโด้กัณฑ์พระเจ้า
 ตุทธเรอเจ้าฟ้ากฤษดาภยวดี.

๑ ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวนั้น โปรดตั้งทำเนียบระวาง
 ข้าง, ม้า, แดโปรดให้มีแห่งระด้นานอย่างใหญ่ ขุนนางผู้ใหญ่ค่องแห่ง
 เป็นกระบวน ๆ กันครั้งหนึ่ง ครวงนเครื่องอาวุธที่ให้ใช้ทำด้วยไม้จริง.

๑ หนึ่งได้ทรงสร้างเรือพระที่นั่ง คือ พระที่นั่งศรีวัดมรรคไชยเป็นคัน
 แดเรือกระบวนเป็นอันมาก แดครั้งหนึ่ง โปรดให้มีการแห่งพระกฐิน
 เป็นการใหญ่ ฝ่ายใครพระกฐินที่จะพระราชทาน แดฝ่ายใครปี่ตงเรือ
 กิ่งเรือเอกไชยกระบวนแห่งพยุหเรือแล้ว เกณฑ์พระราชวงษานุวงษ
 แดขุนนางข้าราชการทำเรือแห่งต่าง ๆ ตามแต่บัญญัติ ทำเป็นจรเข้บ้าง
 เป็นหอยบ้าง เป็นปลาบ้าง เป็นสัตว์น้ำต่าง ๆ แดมีเครื่องเดินไปในเรือ
 นั้นด้วย แห่งรอบพระนครแล้ว จึงได้เสด็จพระราชทานผ้าพระกฐิน
 ตามธรรมเนียมเป็นการเอิกเกริกมาก.

๑ อีกครั้งหนึ่งมีเทศน์มหาชาติ ฝ่ายพระราชาศ์ดถึงพระองค์เจ้าต่าง
 กรม แดข้าราชการผู้ใหญ่ ๆ ฝ่ายนำฝ่ายใน แดเจ้าจอมพระดนมเอก
 ที่มั่งก่าถึงพอจะทำได้ ทำกระจาดใหญ่บุษบกฉันทมหาชาติ ๑๓ กระจาด ตั้ง
 กระจาดนำกำแพงพระมหาปราสาท รายตอดมาถึงนำโรงทองแดโรง
 นาฬิกาแดข้างดานชดาด้วย ประกวดประชันกันนัก กระจาดคุณแฉ่นพระ

ต้นมเอกที่เขาเรียกว่าคุณเดื่อ แต่งเด็กที่ศีรษะเครื่องแต่งหมดจด ถวาย
พระпенดิทรัชชาติที่เดื่อ ก็เป็นการใหญ่อีกครั้งหนึ่ง แต่จะเป็นมีใ
คั้นหาจุดหมายเหตุไม่ได้.

๑ ผดประโยชน์แผ่นดินในรัชกาลที่ ๑ ได้จากภาษีอากรที่เก็บได้
ในครั้งนั้น คืออากรสุรา อากรบ่อนเบี้ย อากรขนอนตลาด ค่าน้ำเก็บ
ตามเครื่องมือ อากรส้มผักศร อากรรถวน แต่ค่าน้ำนั้นเก็บเป็นหางเข้า
แต่เก็บของด้วยสิ่งดินค้าต่าง ๆ เงินที่ได้จากภาษีอากรมีจะไม่มากนัก
ผดประโยชน์ที่ได้มากในครั้งนั้นในการค้าสำเภา มีสำเภาเป็นรูปเรือตงกั้ง
อย่างจันทราหูกี่สี่เหลี่ยมข้างแดงข้าง ปากกว้างเต็มอ ๕ วาไปหา ๗ วา
ทั้งของหลอดแดงของเจ้านายข้าราชการพ่อค้าเป็นอันมาก เรือเหล่านี้
ต่อในกรุงเทพฯ บ้าง ตามหัวเมืองบ้าง บรรทุกสินค้าต่าง ๆ ออกไป
ขายที่เมืองจันทุก ๆ มี บางดักขายแต่สินค้า บางที่ก็ขายทั้งสินค้า
แต่เรือด้วยกัน ได้กำไรในการค้าสำเภาเป็นอันมาก เงินตราในรัชกาล
ที่ ๑ เป็นเงินพดด้วงอย่างเดิมแต่แรกใช้ ตั้ตรารูปจักรดวง ๑ รูปกั้ดวง ๑
เมื่อภายหลังบรมราชาภิเศกครั้งหลัง โปรดให้เปลี่ยนตรารูปกั้ เป็นตรา
รูปบัวผัน แต่ตราจักรนั้นคงไว้.

๑ นอกจากวัดพระศรีรัตนศาสดาราม วัดพระเชตุพน วัดสระเกษ
ซึ่งได้ทรงสร้างแต่ได้กล่าวมาแล้วนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ได้ทรงปฏิสังขรณ์พระอารามอื่น ๆ อีกหลายพระอาราม คือ วัดเตี้ยบ
เดิมสมเด็จพระเจ้าหลานเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงเทพหริรักษ์ ได้ทรง
ปฏิสังขรณ์ไว้เพียงพระอุโบสถ แดกภู่อังฆ์ ได้ทรงสถาปนาต่อมา
จนสำเร็จแล้ว พระราชทานนามเปลี่ยนว่า วัดราชบูรณพระอาราม ๑

วัดบางจำใหญ่ทรงปฏิสังขรณ์แล้ว พระราชทานนามเปลี่ยนว่า วัดระฆัง ให้เหมือนกับวัดระฆังกรุงเก่า ซึ่งเป็นวัดอยู่ใกล้พระราชวังข้างด้านตะวันตกพระอาราม ๓ วัดศาลา ๕ นำในคลองบางจากซึ่งโปรดให้เชิญพระประธานมาเป็นพระประธานวัดเชตุพนนั้น ก็ทรงปฏิสังขรณ์แล้วพระราชทานนามเปลี่ยนใหม่ว่า วัดคูหาสวรรค์ ๓ วัดพิดับในคลองบางกอกใหญ่ ๓ วัดทองคลองบางกอกน้อย ๓ วัดส้มทราย ๓ วัดแจ้ง ๓ วัดท้ายตลาด ๓ วัดคอกกระบือ ๓ ทั้งวัดสุวรรณที่กรุงเก่าซึ่งเป็นวัดเดิมของสมเด็จพระชนกาธิบดี ก็ทรงปฏิสังขรณ์ด้วย.

๑ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตั้งแต่ดำรงศิริราชสมบัติมา ทรงประพาศพระอิริยาบถในพระราชานุกิจโดยปรกติ เวลาเช้าเสด็จทรงบาตร แล้วเสด็จออกท้องพระโรงถวายภัตตาหารเลี้ยงพระสงฆ์ฉันนมพระกตัญญู ทรงฟังรายงานชาวพระคลังมหาสมบัติกราบบังคมทูลการจ่ายเงินพระคลังแล้วเสด็จขึ้นพระแท่นท้อออกขุนนาง พระราชวงษาอนุชแต่ดำรงเฝ้าก่อน ในเวตนาข้าราชการมีจางวางแต่เจ้ากรมปลัดกรมดำรงเฝ้าเป็นต้น ที่ได้ความรับสั่ง นำรายงานการคคชนกราบบังคมทูล ทรงพระราชวินิจฉัยด้วยอัธยาศัยของราษฎรตามสมควรแล้วจึงให้เบิกข้าราชการฝ่ายทหารพลเรือนกรมอื่นเข้าเฝ้า ทรงประกาศด้วยราชการแผ่นดินในเวลาเช้าแต่เล็กน้อยแล้ว เสด็จขึ้นเสวยพระกระยาหารแล้วเสด็จออกข้างใน ข้าราชการฝ่ายในเฝ้า ทรงประกาศด้วยราชการภายในพระบรมมหาราชวังพอสมควรแล้วเสด็จขึ้นในที่ เวลาค่ำเสวยพระกระยาหารแล้วเสด็จออกท้องพระโรง ทรงสถับพระธรรม

เทศนาภิกษุ ๑ แล้ว ทรงฟังรายงานชาวพระคตังในช้ายคตังในชวาแล
คตังวิเศษ กราบบังคมทูลถวายการจ่ายของพระคตัง แลรายงานมหาด
เด็กกราบบังคมทูลพระอาการประชวรของพระราชวงษานุวงศ์ หรือ
อาการป่วยของข้าราชการผู้ใหญ่ บรรดาที่ได้ โปรดให้มัยรายงานอาการ
กราบบังคมทูลนั้น ถ้ามีการก่อสร้างซึ่ง โปรดให้มหาดเด็กตรวจก็ราย
งานกราบบังคมทูลในเวลานั้นด้วย เมื่อหมดรายงานแล้วจึงได้ตั้ง
พระแท่นที่ออกขุนนาง เบิกข้าราชการฝ่ายทหารพลเรือนเข้าเฝ้าพร้อม
กัน มหาดไทย, กระจาโทม, กรมท่า, นำไปบอกราชการหัวเมือง
กราบบังคมทูล แลทรงพระราชวินิจฉัยด้วยราชการแผ่นดินจนเวลาประ
มาณยามเศษ ๔ ทุ่มจึงได้ตั้งขึ้น ถ้าคราวปลุกษาการทัพศึกหรือเวลาม
ราชการสำคัญก็ตั้งขึ้นถึง ๗ ทุ่ม ๘ ทุ่ม ทรงปฏิบัติพระราชานุกิจดังนี้
เสมอมา จนทรงพระชราลงมีพระโรคชราเบียดเบียน ไม่สามารถจะตั้ง
ออกท้องพระโรงได้ จึงได้ตั้งมาประทับอยู่ในพระที่นั่งหลัง ๑๑ ห้อง
ซึ่งมีนามในภายหลังว่าพระที่นั่งไพศาลทักษิณนั้น ครั้นเวลาเช้า ๆ
โปรดให้ข้าราชการเข้าเฝ้าที่ชานชาลาข้างท้องพระโรงด้านตะวันตก ทรงพระ
อู่ดำหระเสด็จออกขุนนางที่พระบัญชาพระที่นั่งไพศาลทักษิณมิได้ขาด.

๑ ในปลายปีมโรงสัมฤทธิศกจุลศักราช ๑๑๗๐ นักองคัจฉที่ซึ่งเป
นมเด็จพระอุไทยราชาเจ้ากรุงกัมพูชาเข้ามาเฝ้า ครั้นนั้นเดือนเจ็ดปีมเส่ง
เอกศก สมเด็จพระอุไทยราชาจะกลับออกไปเมืองเขมร เวลานั้น
หนึ่งเสด็จออกพระบัญชายังไม่ทันเบิกขุนนางเข้าเฝ้า สมเด็จพระอุไทย
ราชาเข้าไปเฝ้ากราบถวายบังคมตาเขาเอง ไม่มีผู้ใดนำตามอย่าง

ธรรมเนียม ทรงพระพิโรธสมเด็จพระอุไทยราชา ครองนมสมเด็จพระอุไทยราชาได้ความอภัยแก่ข้าราชการมาก.

๑ ตุลาคม ๑๑๗๑ ปีเม็งเอกศก เป็นปีที่ ๒๗ ในรัชกาลที่ ๓ เมื่อเดือนหกทรงพระราชศรัทธา ให้มีการสมโภชพระแก้วมรกตอีก ครองหนึ่ง ตั้งสดพระพุทธรูปตั้งแต่ต้นวันศุกร์เดือนหกแรมเจ็ดค่ำไป จนถึงเดือนหกแรมเก้าค่ำ พระสงฆ์ทั้งในกรุงนอกกรุงแต่หัวเมืองสดวันละ ๒๐๐๐ รูปทั้ง ๓ วัน ดำรับเตียงพระสงฆ์ของสดวง ๑๐๐๐ รูป เป็นของพระราชวงษานวงษ์ข้าราชการ ๑๐๐๐ รูป แบ่งเตียงวันละ ๖๖๗ รูป ฉนั้นในพระอุโบสถ ๓๐ รูป หอพระมณฑปธรรม ๕๐ รูป พระระเบียง ๕๗๗ รูป ฉนั้น ๓ วันครบพระสงฆ์ ๒๐๐๐ เวตาเพเตียงพระสงฆ์ ทำดอกไม้เพลิงด้วย ๑๐๐ รูปทั้ง ๓ วัน พระราชทานเงินผู้ทำดำรับเตียงพระสงฆ์ดำรับตะบาทแก้ว มีพระธรรมเทศนาในพระอุโบสถบอก อานิสต์วันระกัณฑ์ ครั้นเดือนหกแรมสิบค่ำเวตาบายตั้งบายศรีแก้ว บายศรีเงิน บายศรีทองในพระอุโบสถ เครื่องบายศรีมีกระทงดอกไม้ เวียนเทียนวัน ๑ แล้วตั้งบูชาไว้ เวตาคามหนึ่ง มีดอกไม้เพลิง สมโภช เป็นคารบ ๗ คัน มีตกรรมหญิงข้างในที่โรงตครใหญ่ แดการเล่นต่างๆ สมโภชเวตาถางวันพร้อมกัน ตั้งแต่เดือนหกแรมสิบเอ็ดค่ำ จนถึง เดือนเจ็ดขึ้นสองค่ำเป็นคารบ ๗ วัน มีตกรรมตปฤกษ์วันละ ๖ คัน ครั้นรุ่งขึ้นเดือนเจ็ดขึ้นสามค่ำเวตาเข้า ตั้งบายศรีแก้ว, เงิน, ทอง, ทอง, ในพระอุโบสถ เครื่องบายศรีของกระยาบวดตามอย่างธรรมเนียม บายศรีเวียนเทียนอีกครองหนึ่ง การครองนมโปรดให้ตั้งโรงฉ้อทานที่หน้า วัดมหาธาตุ เจ้าครอกใหญ่อรรคชายาของกรมพระราชวังหลังตั้งโรง ๑

ที่ท่าพระ พระเจ้าน้องนางเธอซึ่งปรากฏพระนามในภายหลังว่า กรม
หลวงนรินทรเทวี กับกรมหมื่นนรินทรพิทักษ์ตั้งโรง ๑ ที่โรงรองงาน
พระยาศรีธรรมราชตั้งโรง ๑ ที่สะพานข้างโรงตั้ง เจ้าพระยามหา
เดชาตั้งโรง ๑ ที่สะพานตรงวังหน้า พระยาธรรมมาตั้งโรง ๑ ที่หอกดอง
เจ้าพระยาพระคลังตั้งโรง ๑ รวม ๖ โรง ท่านข้างในท่าโรงน้ำยา
โรง ๑ เดียงพระสงฆ์สามเณร ข้างหูกดองของชุดพระบาทตราชฎ
ชายหญิง ตั้งแต่ณวันเสาร์เดือนหกแรมแปดค่ำเวลาย่ำ ไปจนถึง
เดือนเจ็ดขึ้นค่ำครบ ๓๐ วันเวลาย่ำจึงเลิก.

๑ ตั้งแต่ณตองวัดพระศรีรัตนศาสดารามแล้ว ก็ทรงพระประชวร
พระโรคชราพระอาการทรุดลงโดยลำดับ จึงทรงมอบศิริราชสมบัติ
แก่สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช กรมพระราชวังบวรสถานมงคลแล้ว
ครั้นวันพฤหัสบดีเดือนเก้าแรมสิบสามค่ำ ปีมะเส็งเอกศก จุ
ศักราช ๑๑๗๑ ปี เวลา ๓ ยาม ๗ บาท ก็เสด็จสวรรคตในพระ
ที่นั่งไพศาลทักษิณ พระชนมายุ ๗๔ พรรษา เสด็จดำรงอยู่ใน
ราชสมบัติได้ ๒๗ ปี.

พระราชประวัติ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งเป็นปฐมในพระบรมราชวงศ์
พระองค์ มีพระนามปรากฏต่อมาในภายหลังว่า พระบาทสมเด็จพระ
พระปรโมธรรมา มหาจักรีบรมนารถ นเรศวรราชดิวิตมวงษ์ ปฐม
พงษาราชรามาริบดีนทร์ สยามพิชิตินทรวโรดม บรมนารถบพิตร
พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก พระองค์ประสูติณวันพุธเดือนสี่แรมห้าค่ำ

ปีมโรงอัฐศกจุลศักราช ๑๐๘๘ ณกรุงเทพทวารวดีศรีอยุธยา มี
 นิเวศฐานอยู่ภายในกำแพงพระนครเหนือบ่อมเพชร ครั้นปีฉลูนพศก
 จุลศักราช ๑๑๑๘ พระชนมายุครบ ๒๑ ปี ได้ตั้งออกทรงพระผนวชเป็น
 ภิกษุอยู่วัดมหาธาตุพรรษา ๑ แล้วตามผนวชเข้ารับราชการเป็นมหาด
 เด็กหลวงในพระเจ้าแผ่นดินที่ ๓๓ ซึ่งปรากฏพระนามเรียกเป็นสามัญ
 ว่า ขุนหลวงดอกมะเดื่อ ครั้นต่อมาพระองค์ได้วิชาหมงคลกับ
 ชิดาในตระกูลเศรษฐีที่ตำบลอัมพวาแขวงเมืองสมุทรสงคราม อยู่ต่อ
 พรหมแดนเมืองราชบุรี จึงได้ตั้งออกไปรับราชการอยู่ในเมืองราชบุรี
 ได้เป็นตำแหน่งหลวงยกบัตร เมื่อพระชนมพรรษา ๒๕ ปี.

ครั้นเมื่อกรุงเทพทวารวดีศรีอยุธยาเสียแก่พม่าซำคึกแล้ว เจ้า
 ตาก (สิน) ตั้งเมืองธนบุรีขึ้นเป็นราชธานี จึงได้ตั้งเข้ามารับราช
 การในกรุงธนบุรี เมื่อปีชวดสัมฤทธิ์ศกจุลศักราช ๑๑๓๐ พระชนม
 ใต้ ๓๒ พรรษา ได้เป็นตำแหน่งที่พระราชรินทร์ในกรมพระตำรวจ ได้
 รับราชการเป็นกำลังของเจ้ากรุงธนบุรีทำการศึกสงครามต่อมา คือ
 ครั้งที่ ๑ ในปีชวดสัมฤทธิ์ศกนั้น ได้ตั้งคุมกองทัพกอง ๑ ไปตีด่าน
 ขุนทดแขวงเมืองนครราชสีมา ซึ่งเจ้าพิมายให้พระยาวรวงษาธิราชมา
 ตั้งรับทัพกรุงธนบุรีอยู่ ต่อด่านขุนทดแตกด้วยกตามพระยาวรวงษา
 ธิราชลงไปตีได้เมืองนครเดียมราชูอีกเมือง ๑ เมื่อเสร็จศึกเมืองนคร
 ราชสีมาครั้งนั้น ได้เลื่อนตำแหน่งยศเป็นพระยาอภัยรณฤทธิ์จางวาง
 กรมพระตำรวจโดยความชอบ ครั้งที่ ๒ ปีฉลูเอกศกจุลศักราช ๑๑๓๑
 ได้เป็นแม่ทัพตั้งไปตีเมืองเขมร ต่ได้เมืองพระตะบองแตเมืองนคร

เตียมราชูแล้ว กำลังทำการศึกค้างอยู่ พอได้ข่าวเต้าต้อว่าเจ้า
 กรุงธนบุรีทวงศตจึงยกกองทัพกลับมา ครองที่ ๓ ปีชานโทศกจุด
 ศักราช ๑๑๓๒ โดยเสด็จเจ้ากรุงธนบุรีไปปราบปรามเจ้าพระฝางมี
 ไชยชนะ ได้เลื่อนตำแหน่งยศเป็นพระยายมราชว่าที่สมุหนายก เมื่อ
 พระชนมายุได้ ๓๔ พรรษา ครองที่ ๔ ปีเถาะศรีศก จุดศักราช ๑๑๓๓
 พระชนมพรรษา ๓๕ พรรษา ได้เลื่อนตำแหน่งยศเป็นเจ้าพระยาจักรี
 เป็นแม่ทัพยกออกไปตีเมืองเขมรพร้อมกับเจ้ากรุงธนบุรี ซึ่งเสด็จไปทาง
 ทิศใต้เมืองบันทายเพชรตเมืองบาพนม ครองที่ ๕ ปีมีเมียดศกจุด
 ศักราช ๑๑๓๖ เป็นแม่ทัพนำของเจ้ากรุงธนบุรียกไปตีเมืองนครเข็ญ
 ใหม่นั้น ตีได้เมืองเข็ญใหม่ เมืองนครจำป่าง เมืองจำปูน แล้ว
 เสด็จอยู่จัดการบ้านเมือง ได้เมืองน่านมาเป็นข้าขอบขัณฑสีมาอีก
 เมือง ๑ ครองที่ ๖ พม่ายกกองทัพมาตีเมืองราชบุรี ในคืนเสด็จ
 ยกกองทัพจากเมืองนครเข็ญใหม่ลงมาช่วยทัพหลวง รบพม่าได้ ไชย
 ชนะ ครองที่ ๗ ปีมีแมสับดศกจุดศักราช ๑๑๓๗ พม่ายกมาตีเมือง
 นครเข็ญใหม่ เสด็จเป็นแม่ทัพยกขึ้นไปช่วย แต่พม่าทราบข่าว
 ถอยทัพไปเสียก่อนหาได้รบไม่ พออะแซอุ่นยกทัพพม่าเข้ามาตีหัวเมือง
 ฝ่ายเหนือ จึงเสด็จลงมาตั้งรับกองทัพอะแซอุ่นที่เมืองพิศณุโลกนับ
 เป็นครั้งที่ ๘ ตีพม่าครั้งนั้นเป็นศึกใหญ่ยกมาหลายทัพหลายทางตั้ง
 ด้อมเมืองพิศณุโลกไว้ทุกด้าน แต่กองทัพไทยค่อรบบ้องกันเมืองเป็น
 ตำมารถ พม่าเข้าตีหักเอาหลายครั้งก็ไม่ได้เมืองพิศณุโลก จน
 อะแซอุ่นกับแม่ทัพพม่าขออพระองค์ แลสรเสริญพระปรีชาตำมารถที่
 ทรงค่อรบรักษาเมืองในครั้งนั้น ต่อมาพม่าตั้งด้อมเมืองพิศณุโลก

ไว้ แดกคอยคิดดำเตียงจากกองทัพหลวงมิให้ตั้งเด็บบึงเข้าไปในเมือง
พิศณุโลกได้ แคว้นเมืองมาถึง ๓ เดือนเศษ จนเด็บบึงอาหาร
ในเมืองหมดลง ผู้คนอดอยากระง่ำรายตาย จึงจำเป็นต้องทิ้งเมือง
พิศณุโลกตัดหัวค่ายพม่าออกไปได้ทางด้านตะวันออก ไปชุมนุมอยู่ที่
เมืองเพชรบูรณ์ คริสต์ ๘ ปีออกอัฐศกจุลศักราช ๑๑๓๘ เด็ดจ
เป็นแม่ทัพยกไปตีหัวเมืองลาวตะวันออก ได้เมืองนครจำปาศักดิ์ เมือง
ด้ขันธ์ เมืองอัตบือ แดได้เมืองเขมรป่าดงหลายเมือง คือเมือง
ตลุง เมืองสุรินทร์ เมืองสังข เมืองซุขันเป็นต้น ได้เดือนพระ
เกียรติยศชนเป็นสมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึกพิภุมหิมา ทุก
นครระอาเคช นครสุวรรณภูมิ อองคบาทมฤตกากร บวร
รัตนปริยายก มีเครื่องยศอย่างเจ้าต่างกรม ในปีรณาศกจุล
ศักราช ๑๑๓๘ พระชนม์ได้ ๕๓ พรรษา คริสต์ ๑๐ เมื่อปัจจุสมฤทธิ
ศกจุลศักราช ๑๑๔๐ เด็ดจเป็นแม่ทัพยกไปตีเมืองด้านข้าง ตีได้
เมืองเวียงจันทน์ แดเมืองชน แดได้เมืองหลวงพระบางมาเป็นข้า
ขอบขัณฑสีมาด้วย ในครั้งนี้ได้ทรงเชิญพระพุทธรูปปฏิมากรแก้วมรกต
แดพระบางลงมากกรุงธนบุรี คริสต์ ๑๓ เด็ดจเป็นแม่ทัพออกไปปราบ
ปรามจลาจลในเมืองเขมร ทำการยังไม่ทันคตอด พอได้ทรงทราบ
ข่าวว่าเกิดเหตุจลาจลขึ้นในกรุงธนบุรี ด้วยเจ้ากรุงธนบุรีตั้งพระสติ
กระทำการกตขั้ตมณะแดข้าราชการอาณาประชาราษฎร์ให้ ได้ความเดือด
ร้อนร้ายแรง ราชการฉุฉนแปรป่วนปั่นไปทงพระนคร ก็เด็ดจยกกอง
ทัพกลับจากเมืองเขมรเข้ามาถึงกรุงธนบุรี เมื่อณวันเสาร์เดือนห้าแรม

แก้คำปฏิญาณจิตวาศกจุดศักราช ๑๓๔๔ ปี มุขมนตรีแต่พระราชราชฎ
เป็นอันมาก พร้อมกันกราบทูลอัญเชิญพระองค์ให้เสด็จดำรงศิริราช
สมบัติ ทำการพระราชพิธีปราบดาภิเษก เมื่อวันพฤหัสบดีเดือน
แปดขึ้นสี่ค่ำขานจิตวาศก จุดศักราช ๑๓๔๕ ปีนี้ พระชนมายุ
ได้ ๔๗ พรรษา.

ตั้งแต่เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ ก็ทรงพระอุดาหะครอบครอง
แผ่นดินโดยซัดยานุวัตร คอสูชาค้ำซึ่งบังอาจมาย้ายให้ปราไชยพ่าย
แพ้ไปทุกครั้ง ทรงปราบปรามศัตรูหมู่ร้ายทั้งภายในแต่ภายนอกกราบ
คาบ แม้พระราชอาณาจักรกว้างขวางยิ่งกว่าแผ่นดินใด ๆ ในครั้ง
กรุงเก่าแต่ก่อนมา ทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาแต่ประชาชนทั่วพระ
ราชอาณาจักรเป็นอเนกประการ ดังข้อความพิศดารที่ได้กล่าวมาใน
พระราชพงษาวดารนี้.

เสนาบดีในรัชกาลที่ ๑ มหาไทย์

๑ เจ้าพระยารัตนาพิพิธ (สน) ข้าหลวงเดิม ได้เป็นที่พระอักษระ
สุนทรเสมีนตรากรมมหาดไทยครั้งกรุงธนบุรี ได้ตามเสด็จการสงคราม
มีความชอบหลายครั้ง แต่ได้รับราชการต่างพระเนตรพระกรรณมา
ได้มีความผิด โปรดให้เป็นที่สมุหนายกเมื่อปราบดาภิเษก อัญญากรรม
ในรัชกาลที่ ๑.

กระลาโหม

๑ เจ้าพระยามหาเสนา (ปลัด) บุตรพระยากระลาโหมคดองแกตบ
กรุงเก่า ได้เป็นพระยาเพชรบูรณ์ครั้งกรุงธนบุรี ได้ตามเสด็จการ

สงครามมีความชอบด้วยกฎหมายในการศึก โปรดให้เป็นสมุหพระ
กระดาโหมเมื่อปราบดาภิเษก อัญญากรรมในกตางคิกที่เมืองทวาย
ในรัชกาลที่ ๑.

๒ เจ้าพระยามหาเสนา (ปิ่น) เป็นข้าหลวงเดิมรับราชการมาใน
พระองค์ เป็นกำดั่งช่วยกรมพระราชวังหลังปราบปรามจลาจลในกรุง
ธนบุรีมีความชอบ ได้เป็นพระยาพดเทพเมื่อปราบดาภิเษก แล้วจึง
เลื่อนเป็นที่สมุหพระกระดาโหม แล้วเลื่อนเป็นเจ้าพระยาอภัยราชา
ผู้กำกับราชการ อัญญากรรมในรัชกาลที่ ๒.

๓ เจ้าพระยามหาเสนา (บุญนาค) เป็นบุตรพระยาจำแลนยากร
กรุงเก่า เป็นดามีเจ้าคุณนรวิชญ์ภักดีกรมดมเด็จพระอมรินทราบรมราช
มารดาในพระองค์ ได้ตามเสด็จการสงครามหลายครั้งมีความ
ชอบ ได้เป็นพระยาอภัยธรรมเมื่อปราบดาภิเษก แล้วเป็นพระยา
ยมราช แล้วจึงเป็นที่สมุหพระกระดาโหม อัญญากรรมในรัชกาลที่ ๑.

กรมท่า

๑ เจ้าพระยาพระคลัง (ต้น) เป็นพระยาพิพัฒน์ โภษาครั้งกรุงธนบุรี
ได้เป็นเจ้าพระยาพระคลังเมื่อก่อนปราบดาภิเษก อยู่มาตักขันธ์ญาพื้น
เพื่อนไป ลงไปตั้งดำเภาหลวงข้ามต้นคอน มีใบบอกเข้ามาขอค้ำคะ
สุกรแตบาศรี รับสั่งว่าเอะอะหนักแล้ว โปรดให้ถอดเดี่ยว ภาย
หลังได้เป็นพระยาศรีธรรมราชช่วยราชการในกรมท่า.

๒ เจ้าพระยาพระคลัง (หน) เมื่อครั้งกรุงธนบุรีเป็นหลวงศรีวิชัยมีความชอบที่ได้นำข้าราชการไปกราบทูลถึงด้านพระจาร์ก ได้เป็นพระยาพระคลังเมื่อปราบดาภิเษก ภายหลังได้เลื่อนเป็นเจ้าพระยาพระคลังเป็นจันทรภักดิ์แห่งตั้งต่อหลายเรื่อง อุดมบุญกรรมในรัชกาลที่ ๑.

๓ พระยาพระคลัง (ทุน) เป็นพระราชประสิทธิ์ศรีกรุงธนบุรี ได้เป็นพระยาศรีวิชัยเมื่อปราบดาภิเษก แล้วจึงเลื่อนเป็นพระยาพระคลัง ท่านผู้นี้ว่าเป็นเศรษฐีค้าสำเภา เป็นที่สมุหนายกในรัชกาลที่ ๒.

กรมเมือง

๑ พระยายมราช ชื่อไม่ปรากฏ ครั้งกรุงธนบุรีเป็นหลวงอินทราชิบดีดีหราชรองเมือง เป็นผู้รับชอบธรรมเนียมกรมพระนครบาลมาก มีความชอบเมื่อตามเสด็จในการสงคราม ได้เป็นพระยายมราชเมื่อปราบดาภิเษก ครั้นเมื่อศึกพม่าครั้งที่ ๑ ได้เป็นแม่ทัพไปตั้งรับพม่าที่เมืองราชบุรี ไม่เอาใจใส่ในราชการสงคราม มีความผิดถูกถอด ภายหลังได้เป็นพระยามหาจักราชช่วยราชการในกรมพระนครบาล.

๒ พระยายมราช (บุญนาค) คือ เจ้าพระยามหาเสนา (บุญนาค)

๓ พระยายมราช (บุญมา) บุตรพระยาจำเริญยากกรุงเก่าเป็นพี่ต่างมารดา กับเจ้าพระยามหาเสนา (บุญนาค) เดิมรับราชการในพระองค์ ได้เป็นพระยาตะกิงเมื่อปราบดาภิเษก แล้วจึงได้เลื่อนเป็นพระยายมราช เป็นที่สมุหพระกระดาโหมในรัชกาลที่ ๒.

กรรมวัง

๓ เจ้าพระยาธรรมมาชิกรณ (บุญรอด) เชื้อพราหมณ์พฤตมิยาซึ เป็นบุตรพระยามณฑิยบรรดากรุงเก่า เป็นพระยาธรรมมาชิกรณควังกรุงธนบุรี เป็นผู้คุ้นเคยรักใคร่ในพระองค์ แต่ได้มีความชอบเมื่อตามเสด็จการสงคราม แต่รู้แบบแผนการกรรมวังมาก จะย้ายไปกรมอื่นไม่ได้ จึงได้เลื่อนเป็นเจ้าพระยาธรรมมาชิกรณเมื่อปราบดาภิเษก ครั้นเมื่อศึกพม่าครั้งที่ ๑ เป็นแม่ทัพออกไปตั้งรับพม่าที่เมืองราชบุรี ไม่เอาใจได้ในราชการสงครามมีความผิดถูกถอด ภายหลังได้เป็นพระยาศรีธรรมมาชิราชช่วยราชการในกรรมวัง ในรัชกาลที่ ๒ เลื่อนเป็นเจ้าพระยาศรีธรรมมาชิราช อุดมัญกรรมในรัชกาลที่ ๒.

๒ พระยาธรรมมาชิกรณ (ทองดี) รับราชการในพระองค์ ได้เป็นจมนศรีธรรมราชเมื่อปราบดาภิเษก แล้วเลื่อนเป็นพระยาพิพัฒน์โกษา แล้วจึงได้เป็นพระยาธรรมมาชิกรณ อุดมัญกรรมในรัชกาลที่ ๑.

๓ พระยาธรรมมาชิกรณ (สด) เป็นข้าหลวงเดิมในกรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท ได้เป็นพระยามณฑิยบรรดาเมื่ออุปราชภิเษก แล้วจึงเลื่อนเป็นพระยาธรรมมาชิกรณ อุดมัญกรรมในรัชกาลที่ ๒.

กรรมนา

๑ พระยาพดเทพ (ปิ่น) คือ เจ้าพระยามหาเสนาที่เลื่อนเป็นเจ้าพระยาอภัยราชา.

๒ เจ้าพระยาพดเทพ (บุญนาค) เดิมอยู่บ้านแม่ตากรุงเก่าตันคิด
 ตักรุงธนบุรี ได้เป็นเจ้าพระยาไชยวิชิตผู้รักษากรุงเก่าเมื่อปราบดาภิเษก
 แล้วเลื่อนเป็นเจ้าพระยาพดเทพ เป็นโทษต้องประหารชีวิตในรัชกาลที่ ๒.

๑ ตำแหน่งเสนาบดีในรัชกาลที่ ๑ อรรคมหาเสนาธิบดีมหาดไทย
 แดกระตาโหมเป็นเจ้าพระยา แต่เสนาบดีตำแหน่งจตุสดมภ์ เมือง, วัง,
 คดัง, นา, นั้น ในหนังสือครั้งรัชกาลที่ ๑ ที่ได้พบเห็นปรากฏเป็น
 แต่พระยาโดยมาก ที่ได้พบหลักฐานแน่นอนว่าเป็นเจ้าพระยานั้น คือ
 เจ้าพระยาธรรมมา (บุญรอด) ๑ เจ้าพระยาพระคลัง (หน) ๑ เจ้า
 พระยาพดเทพ (บุญนาค) ๑ นอกจากนี้ยังไม่พบหลักฐานนอกจากที่
 ก่อไว้ในพงษาวดาร ซึ่งเรียบเรียงขึ้นภายหลัง.

